

**УНИВЕРЗИТЕТ УНИОН У БЕОГРАДУ
БЕОГРАДСКА БАНКАРСКА АКАДЕМИЈА
Факултет за банкарство, осигурање и финансије**

Мр Слободан Радоњић

**УКЉУЧИВАЊЕ НЕЛЕГАЛНО СТЕЧЕНЕ ИМОВИНЕ У
ЛЕГАЛНЕ ТОКОВЕ И ЊЕН УТИЦАЈ НА ЕКОНОМСКИ
РАЗВОЈ И ПРЕРАСПОДЕЛУ ДРУШТВЕНОГ БОГАТСТВА**

Докторска дисертација

Београд, 2015

Ментор:

Проф. др Божо Драшковић
Београдска банкарска академија
Универзитет Унион , Београд

Чланови комисије:

Проф. др Предраг Дедеић
Београдска банкарска академија
Универзитет Унион, Београд

Проф. др Милан Стаматовић
Универзитет Метрополитан

Датум одбране докторске дисертације: _____

Датум промоције докторске дисертације : _____

САДРЖАЈ

РЕЗИМЕ	15
<u>THE INCLUSION OF ILLEGALLY ACQUIRED INTO LEGAL CHANNELS AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND REDISTRIBUTION OF SOCIAL WEALTH</u>	17
ABSTRACT	17
УВОДНА РАЗМАТРАЊА	19
ОПШТИ ПРИСТУП ПРЕДМЕТУ ИСТРАЖИВАЊА	19
ГЛАВА 1	24
ПРАЊЕ НОВЦА	24
1.1. ОДРЕЂИВАЊЕ ПОЈМА ПРАЊА НОВЦА	24
1.2. ДЕФИНИЦИЈА ПРАЊА НОВЦА	26
1.3. ОСНОВНЕ ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА.....	32
1.4. ОБЛИЦИ И ТЕХНИКЕ ПРАЊА НОВЦА	36
1.4.А ПРИМЕРИ	42
ПРИМЕР 1	42
ПРИМЕР 2	47
ПРИМЕР 3	48
ПРИМЕР 4	49
ПРИМЕР 5	50
1.5. ОПАСНОСТИ ЗБОГ ПРАЊА НОВЦА.....	53
1.6. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ	62
1.7. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И КОРУПЦИЈЕ	65
1.8. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА	68
ГЛАВА 2.	72
ПРАВНО ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР	72
2.1. МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА И АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА.....	72
2.1.1. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ	73

2.1.1.1. КОНВЕНЦИЈА УН ПРОТИВ НЕЗАКОНИТОГ ПРОМЕТА ОПОЈНИХ ДРОГА И ПСИХОТРОПНИХ СУПСТАНЦИ (БЕЧКА КОНВЕНЦИЈА).....	75
2.1.1.2. КОНВЕНЦИЈА УН ПРОТИВ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА (ПАЛЕРМО КОНВЕНЦИЈА).....	76
2.1.1.3. МЕЂУНАРОДНА КОНВЕНЦИЈА О СУЗБИЈАЊУ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА.....	79
2.1.1.4. КОНВЕНЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ	81
2.1.2. ГРУПА ЗА ФИНАНСИЈСКЕ АКЦИЈЕ (<i>FINANCIAL ACTION TASK FORCE</i>).....	82
2.1.2.1. ЧЕТРДЕСЕТ ПРЕПОРУКА <i>FATF</i> -А	84
2.1.2.2. ДЕВЕТ ПОСЕБНИХ ПРЕПОРУКА <i>FATF</i> -А О СУЗБИЈАЊУ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА.....	86
2.1.3. ЕВРОПСКА УНИЈА И САВЕТ ЕВРОПЕ	88
2.1.3.1. ДИРЕКТИВА I.....	89
2.1.3.2. ДИРЕКТИВА II	90
2.1.3.3. ДИРЕКТИВА III.....	93
2.1.3.4. КОНВЕНЦИЈА САВЕТА ЕВРОПЕ О ПРАЊУ, ТРАЖЕЊУ, ЗАПЛЕНИ И КОНФИСКАЦИЈИ ПРИХОДА СТЕЧЕНИХ КРИМИНАЛОМ (СТРАСБУРШКА КОНВЕНЦИЈА)	98
2.1.3.5. КОНВЕНЦИЈА О ПРАЊУ, ТРАЖЕЊУ, ЗАПЛЕНИ И КОНФИСКАЦИЈИ ПРИХОДА СТЕЧЕНИХ КРИМИНАЛОМ И О ФИНАНСИРАЊУ ТЕРОРИЗМА (ВАРШАВСКА КОНВЕНЦИЈА)	100
2.2. ДОМАЋА РЕГУЛАТИВА И АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА.....	102
2.2.1. ПРАЊЕ НОВЦА КАО КРИВИЧНО ДЕЛО У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	102
2.2.2. КРИВИЧНИ ЗАКОНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	106
2.2.3. ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ПРАЊА НОВЦА.....	111
2.2.3. ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА.....	113
2.2.4. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА И ПРЕДЛОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА	116
2.3. МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА – УПРАВА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА.....	122

ГЛАВА 3	128
ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА	128
3.1. ЛЕГАЛНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА.....	128
3.1.1 ОБЛИЦИ МЕЂУНАРОДНОГ ТРАНСФЕРА (КРЕТАЊА) КАПИТАЛА.....	129
3.2. ЕКОНОМСКЕ ТЕОРИЈЕ И ЕКОНОМСКО – ПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ О СДИ	131
3.3. ПОРТФОЛИО ИНВЕСТИЦИЈЕ	133
3.4. НОВЕ ФОРМЕ ИНВЕСТИЦИЈА (" <i>THE NEW FORMS OF INVESTMENT</i> ").....	137
3.4.1. ДУГОРОЧНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА	138
3.4.1.1. МЕЂУНАРОДНИ ЗАЈМОВНИ КАПИТАЛ.....	138
3.4.1.2. ЗАЈМОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ИЗВОЗА	139
3.4.1.3. ЗАЈМОВИ У СВРХУ ЕКОНОМСКЕ ПОМОЋИ	140
3.4.2. КРАТКОРОЧНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА.....	141
3.4.2.1. КРАТКОРОЧНИ КАПИТАЛ И НОВАЦ	142
3.4.2.2. КРАТКОРОЧНИ КАПИТАЛ И НОВЧАНО ТРЖИШТЕ	142
3.4.3. ПРИЛИВИ КАПИТАЛА	143
3.4.3.1. ПРИЛИВ СТРАНОГ КАПИТАЛА У СРБИЈУ ОД 2000.ГОДИНЕ.....	150
3.4.3.2. ОДЛИВИ КАПИТАЛА.....	152
3.5.1. УТИЦАЈ ПОРЕСКЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ НА ТРАНСФЕРЕ КАПИТАЛА	155
3.5. НЕЛЕГАЛНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА.....	162
3.5.1. НЕЛЕГАЛНИ ОДЛИВИ КАПИТАЛА ТОКОМ ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА КОЈИ СУ СЕ ГЕНЕРИСАЛИ ЛЕГАЛНИМ ПОСЛОВИМА.....	162
3.5.1.1. МЕХАНИЗАМ ИНФЛАТОРНОГ ФИНАНСИРАЊА.....	164
3.5.1.2. КРЕДИТИ ИЗ ПРИМАРНЕ ЕМИСИЈЕ	176
3.5.1.3. СИСТЕМ УВОЗНИХ ДОЗВОЛА–КВОТА.....	180
3.5.1.4. ОСНИВАЊЕ ДРЖАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА У <i>OFF-SHORE</i> ЗОНАМА НА ИМЕ ФИЗИЧКИХ ЛИЦА РАДИ ИЗБЕГАВАЊА САНКЦИЈА.....	184
3.5.2. НЕЛЕГАЛНИ ОДЛИВИ КАПИТАЛА ГЕНЕРИСАНИ НЕЛЕГАЛНИМ (НЕЗАКОНИТИМ) ПОСЛОВИМА.....	186
3.5.3. ПОСЛОВАЊЕ ПРЕКО ФИКТИВНИХ " ФАНТОМ " ФИРМИ	188
ГЛАВА 4.	193
УЛАГАЊЕ КАПИТАЛА И КОНТРОЛА	193
4.1. УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И <i>OFF-SHORE</i> ЗОНА НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И ПРЕРАСПОДЕЛУ ДРУШТВЕНОГ БОГАТСТВА.....	193
4.1.1. <i>OFF – SHORE</i> ЗОНЕ.....	199

ПОРЕСКИ ОБВЕЗНИЦИ	214
ПОРЕСКА ОСНОВИЦА	215
ПОРЕСКА СТОПА	216
4.2 ЛЕГАЛИЗАЦИЈА СИВОГ НОВЦА У ТРАНЗИЦИОНИМ ЗЕМЉАМА.....	222
ПРАВЦИ ЛЕГАЛИЗАЦИЈЕ СИВОГ НОВЦА У ТРАНЗИЦИОНИМ ЗЕМЉАМА	224
4.3. ВРАЋАЊЕ НЕЛЕГАЛНО ИЗНЕТОГ КАПИТАЛА У СРБИЈУ НАКОН 2000 ГОДИНЕ	227
4.4. УЛОГА ПОРЕСКИХ РАЈЕВА И OFF-SHORE ЗОНА КАО ДЕСТИНАЦИЈА ИЗ КОЈИХ ЈЕ СТИЗАЛА ВЕЋИНА ИНВЕСТИЦИЈА У ПРИВАТИЗАЦИЈИ У СРБИЈИ ...	229
4.5. КОНТРОЛА ЗАКОНИТОСТИ КАПИТАЛА УНЕТОГ У СРБИЈУ	253
4.5.1. КОНТРОЛА НЕПОСРЕДНИМ ПУТЕМ.....	254
4.5.2. КОНТРОЛА ПОСРЕДНИМ ПУТЕМ.....	257
4.6. ФУНКЦИОНИСАЊЕ БАНКАРСКОГ СЕКТОРА И УЛОГА БАНАКА У КОНТРОЛИ КАПИТАЛА	261
ГЛАВА 5	270
<u>СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА И У ЗЕМЉАМА ТРАНЗИЦИЈЕ</u>	<u>270</u>
5.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У САД.....	270
5.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ	274
5.2.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У НЕМАЧКОЈ	275
5.2.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЛУКСЕМБУРГУ	279
5.2.3. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ГРЧКОЈ	281
5.2.4. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ИТАЛИЈИ	284
5.3. ЗЕМЉЕ ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ И БИВШИ СОВЈЕТСКИ САВЕЗ	287
5.4. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У БИВШИМ ЈУГОСЛОВЕНСКИМ РЕПУБЛИКАМА	290
5.4.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ХРВАТСКОЈ.....	290
5.4.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ	293
5.4.3. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЦРНОЈ ГОРИ	297
5.5. МОГУЋНОСТИ ПРАЊА НОВЦА У СРБИЈИ	300
СТУДИЈА СЛУЧАЈА:	310
5.5.1. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СРБИЈИ	352
5.5.1.1. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У БАНКАРСКОМ СЕКТОРУ	353
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	355

5.5.1.2. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА ПРЕКО МЕЊАЧКИХ ПОСЛОВА	357
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	358
5.5.1.3. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА КОД АДВОКАТА И АДВОКАТСКИХ ОРТАЧКИХ ДРУШТАВА	358
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	359
5.5.1.4. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ РАЧУНОВОДСТВА.....	361
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	363
5.5.1.5. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ РЕВИЗИЈЕ.....	365
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	366
5.5.1.6. ТИПОЛОГИЈА ПРАЊА НОВЦА НА ТРЖИШТУ КАПИТАЛА.....	367
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	368
5.5.1.7. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ ОСИГУРАЊА.....	369
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	370
5.5.1.8. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ НЕКРЕТНИНА	371
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	373
5.6. ЗАКОН О ЕКСТРАПРОФИТУ КАО ЗАЧЕТНИК БОРБЕ ПРОТИВ ПРАЊА НОВЦА.....	374
ГЛАВА 6	379
<u>УТИЦАЈ ПРИЛИВА КАПИТАЛА НА БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД</u>	379
6.1. ПОЈАМ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА	379
6.2. УТИЦАЈ ЛЕГАЛНОГ ПРИЛИВА КАПИТАЛА НА БДП.....	382
6.3. УТИЦАЈ КАПИТАЛА СУМЊИВОГ ПОРЕКЛА НА БДП.....	386
6.3.1. КРАТКОРОЧНИ УТИЦАЈ ПРИЛИВА СУМЊИВОГ КАПИТАЛА НА БДП	390
6.3.2. ДУГОРОЧНИ УТИЦАЈ ПРИЛИВА СУМЊИВОГ КАПИТАЛА НА БДП	391
6.4. УТИЦАЈ ОДЛИВА КАПИТАЛА НА БДП.....	393
6.5. ОДНОС ОПРАНОГ НОВЦА И БДП-А.....	395
ГЛАВА 7.	399
<u>ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ ТОКОВА КАПИТАЛА У СРБИЈИ</u>	399
7.1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА (АНКЕТЕ).....	399
7.2. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	399
7.3. УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА.....	400
7.4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ТОК ИСТРАЖИВАЊА	400
7.5. ОБРАДА ПОДАТАКА	401
7.6. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА.....	401

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	429
БИТНЕ КОНСТАТАЦИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА (СТАЊЕ И ПРАВЦИ ДАЉЕГ СПРОВОЂЕЊА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА)	429
РЕЛЕВАНТНЕ ПОРУКЕ О ЗНАЧАЈУ СПРОВОЂЕЊА СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	432
ПРЕДЛОГ МОДЕЛА ДАЉЕГ ИСТРАЖИВАЊА СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА	437
ПРИЛОГ	439
АНКЕТА ТОКОВИ КАПИТАЛА НЕУТВРЂЕНОГ ПОРЕКЛА У СРБИЈИ	439
ЛИТЕРАТУРА	444
МОНОГРАФИЈЕ, УЏБЕНИЦИ, СТУДИЈЕ	444
НАУЧНИ И СТРУЧНИ ЧЛАНЦИ И РЕФЕРАТИ	447
ОСТАЛО.....	454
ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ.....	455
ИЗВОРИ ПРАВА	457
МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ ПРАВА	457
ДОМАЋИ ИЗВОРИ ПРАВА.....	457

СЛИКЕ И ГРАФИКОНИ

Слика 1.1. Фазе прања новца.....	33
Слика 1.2.. Прототип неформалне Hawala трансакције.....	44
Слика 1.3. Прање новца преко off-shore зона	48
Слика 1.4. Улагање и укрупњавање " прљавог " новца	49
Слика 1.5. Трансфери "прљавог капитала" и подизање готовог новца	50
Слика 1.6. Породично " прање новца " кроз приватизацију	52
Слика 2.1. Основни концепт ФОС-а.....	123
Слика 3.2. Графички приказ страних директних инвестиција и њихов однос према БДП-у у периоду 2001-2009.године.	150
Слика 3.2. Креатори уличног девизног курса	169
Слика 3.3. Одржавање динарске ликвидности штедионица уз помоћ банкарског система.....	172

Слика 3.4. Кретање и структура новчане масе у периоду 01.09.-10.11.1993.....	173
Слика 3.4. Утицај банке на коначно обликовање укупне новчане масе у земљи	177
Слика 3.5. Злоупотреба примарне емисије кроз реесконтне кредите НБЈ.....	179
Слика 4.1. Рачуни појединаца на <i>off-shore</i> зонама	195
Слика 4.2. Одлив капитала из земаља у развоју – 20 највећих губитника.....	198
Слика 4.1. Шема распореда <i>off-shore</i> зона	204
Слика 4.2. Шематски приказ 100 топ светских компанија које имају филијале на тајним јурисдикцијама.....	206
Графикон 4.1. Укупан број приватизованих предузећа од 2002 до 2009.године- страни купци.....	236
Графикон 4.3 Приватизација према методу 2002.година-страни купци.....	237
Графикон 4.4. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2002.година	237
Графикон 4.5. Приватизација 2002.година- правна у односу на физичка Лица.....	238
Графикон 4.6. Приватизација према методу 2003.година-страни купци.....	238
Графикон 4.7. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе - 2003 година	239
Графикон 4.8. Приватизација 2003.година-правна у односу на физичка лица	239
Графикон 4.9. Приватизација према методу 2004.година- страни купци.....	240
Графикон 4.10. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе– 2004 година	241
Графикон 4.11. Приватизација 2004.година- правна у односу на физичка лица	241
Графикон 4.12. Приватизација према методу 2005.година – страни купци	242
Графикон 4.13. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2005 година	243
Графикон 4.14. Приватизација 2005.година-правна у односу на физичка лица	243
Графикон 4.15. Приватизација према методу 2006.година-страни купци.....	244
Графикон 4.16. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2006.година	245
Графикон 4.17. Приватизација 2006.година-правна у односу на физичка лица	245
Графикон 4.18. Приватизација према методу 2007.година-страни купци.....	246
Графикон 4.19. Приватизација – страни инвеститори према земљи из које долазе 2007. година	246
Графикон 4.20. Приватизација 2007.година- правна у односу на физичка лица	247

Графикон 4.21. Приватизација према методу 2008.година-страни купци.....	248
Графикон 4.22. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2008. година	248
Графикон 4.23. Приватизација 2008.година-правна у односу на физичка лица	249
Графикон 4.24. Приватизација према методу 2009.година-страни купци.....	250
Графикон 4.25. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2009.година	250
Графикон 4.26. Приватизација 2009.година-правна у односу на физичка лица	251
Графикон 4.27. Приватизација од 2002 до 2009.године (страни купци) правна у односу на физичка лица	252
Графикон 5.1. Начин претварање друштвене својине акционарских друштава у приватну у Србији	309
Графикон 5.2. Случај Медина ДОО.....	310
Графикон 5.1. Приватизована активна у односу на привредне субјекте који не привређују (купци: 10 физичких лица)	312
Графикон 5.2. Разлози лошег пословања приватизованих привредних субјеката (купци: 10 физичких лица).....	313
Графикон 5.1. Грађевинарство – исплате за инвестиције по изворима финансирања (у хиљадама динара).....	338
Графикон 5.2. Грађевинарство – однос нивоа инвестираног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадама динара).....	341
Графикон 5.5. Однос капитала неутврђеног порекла и инвестираног капитала у грађевинарству у Србији (у хиљадама динара).....	343
Слика 5.1. Шема студије случаја у банкарском сектору	356
Слика 5.2. Шема студије случаја преко мењачких послова	358
Слика 5.3. Шема студије случаја код адвоката и адвокатских ортачких друштава	361
Слика 5.4. Шема студије случаја у сектору рачуноводства	364
Слика 5.5. Шема студије случаја у сектору ревизије.....	366
Слика 5.6. Шема студије случаја на тржишту капитала.....	369
Слика 5.7. Шема студије случаја у сектору осигурања	371
Слика 5.8. Шема студије случаја у сектору некретнина.....	373
Графикон 6.2. Нето прилив СДИ , и њихов однос према БДП, 2001- 2013КЗ	385
Графикон 7.1. Одговори на питање Који су појавни облици сиве економије?	402

Графикон 7.2. Одговор на питање " Колики је по Вашем мишљењу проценат учешћа сваког појединачног облика из претходног питања у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013.година ?"	403
Графикон 7.4. Одговор на питање Учешће фиктивних трансакција у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године	405
Графикон 7.5. Одговор на питање Учешће фантом фирми у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године	406
Графикон 7.6. Одговор на питање Учешће пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013година.....	407
Графикон 7.7. Рангирање Фиктивних фактура.....	408
Графикон 7.8. Рангирање закупа пословног простора	409
Графикон 7.9. Рангирање консалтинг услуга	409
Графикон 7.10. Рангирање куповине и одржавање софтвера	410
Графикон 7.11. Одговор на питање " Да ли се по вашем мишљењу новац који потиче од сиве економије, утаје пореза, који се даље улаже у легалне токове може окарактерисати као " прљав новац ?"	411
Графикон 7.12. Одговор на питање " Колико просечно годишње у периоду од 2001-2013.године је учешће сиве економије у укупном БДП-у у Србији изражено у процентима ?"	412
Графикон 7.13. Одговор на питање " Колики је по Вашој процени просечни укупни годишњи износ избегавања плаћања пореза као начин стицања нелегалног капитала у БДП-у ?“	413
Графикон 7.14. Одговор на питање " Да ли сматрате да је корупција као носилац политичке, државне или управљачке моћи од кључног утицаја за стицање нелегалног капитала, односно богатства ?"	414
Графикон 7.15. Одговор на питање " Да ли се прање новца чешће обавља као индивидуална активност или је чешће чин колективне групне активности ?"	415
Графикон 7.16. Одговор на питање " Да ли сматрате да је илегално стечен капитал коришћен у процесу транзиције (претварање друштвеног у приватни капитал) у Србији ?"	415
Графикон 7.17. Одговор на питање " Уколико сматрате да јесте, у ком процентуалном износу ?"	416
Графикон 7.18. Одговор на питање " На који начин токови капитала из off-shore зона утиче на економске токове у Србији ?"	417

Графикон 7.19. Одговор на питање " Да ли сматрате да су токови капитала између off-shore зона и Србије такви да се користе у сврху " прања новца" ?"	418
Графикон 7.20. Одговор на питање " Како утиче нелегално кумулиран капитал на БДП ?"	418
Графикон 7.21. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на кредитни потенцијал банкарског сектора ?"	419
Графикон 7.22. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на економске активности, индустрију, увоз и извоз ?"	420
Графикон 7.23. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на запосленост, курс и инфлацију ?"	421
Графикон 7.24. Одговор на питање " Како оцењујете успешност државних институција у борби против " прања новца" ?"	422
Графикон 7.25. Одговор на питање " Које су мере пореске политике донешене да би утицале на смањење избегавања плаћања пореза као узрока генерисања сивог нелегалног капитала ?"	423
Графикон 7.26. Одговор на питање " Да ли је законска регулатива у Србији везана за спречавање " прања новца "ефикасна ?"	425
Графикон 7.27. Одговор на питање " Да ли постоје поуздане методе за утврђивање количине нелегалног капитала који је инвестиран у земљи ?"	426
Графикон 7.28. Одговор на питање " Да ли сматрате да се национална стратегија и акциони план за спречавање " прања новца " у Србији примењују ?"	427
Графикон 7.29. Одговор на питање " Којем начину борбе против " прања новца " дајете предност ?"	428

ТАБЕЛЕ

Табела 1.1. Преглед корупције у бившим југословенским републикама, 2008. године.	67
Табела 1.2. Однос прања новца и финансирања тероризма	70
Табела 2.1. Статистички упоредни подаци за 2009, 2010., 2011. и 2012. годину.....	109
Слика 2.2. Графички приказ односа броја извештаја о готовинским и сумњивим трансакцијама у последње четири године.....	125
Табела 3.1. Карактеристике пореског система Србије.....	160

Табела 3.3. Димензије " сиве емисије " новца у срј и њена међузависност на релевантним монетраним агрегатима (септембар – новембар 1993.)	174
Табела 4.1 Прилив и одлив директних улагања у Србији по годинама	212
Табела 4.2. Сто најпрофитабилнијих привредних друштва у Србији (по нето добитку) у 2012. години (у хиљадама динара).....	218
Табела 4.4. Табела агенције за приватизацију о резултатима приватизације.....	233
Табела 5.1. Физичко лице А је купило (приватизовало) 21 привредни субјект у периоду 2005-2006 година.	314
Табела 5.2. Физичко лице Б је купило (приватизовало) 10 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.	316
Табела 5.3. Физичко лице В је купило (приватизовало) 13 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.	318
Табела 5.4. Физичко лице Г је купило (приватизовало) 11 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.	320
Табела 5.5. Физичко лице Д је купило (приватизовало) 17 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.	322
Табела 5.6. Физичко лице Ђ је купило (приватизовало) 12 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.	324
Табела 5.7. Физичко лице Е је купило (приватизовало) 12 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.	326
Табела 5.8. Физичко лице Ж је купило (приватизовало) 9 привредних субјеката у периоду од 2005-2006 године.	328
Табела 5.9. Физичко лице З је купило (приватизовало) 11 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.	330
Табела 5.10. Физичко лице И је купило (приватизовало) 6 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.	332
Табела 5.11. Грађевинарство - однос инвестираног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадама динара)	336
Табела 5.12. Грађевинарство – исплате за инвестиције по изворима финансирања (у хиљадама динара)	337
Табела 5.4. Грађевинарство – однос нивоа страног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадама динара).....	340
Tabela 5.5. Однос неутврђеног капитала и инвестираног капитала у грађевинарству у Србији (у хиљадама динара)	342

Табела 5.6. Највећи порески дужници (у хиљадама динара)	345
Табела 5.7. Највећи дужници по закону о екстрапрофиту	377
Табела 5.8. Наплаћени износи по закону о екстрапрофиту	377
Табела 6.1. БДП	381
Табела 6.1. Србија Страна директна улагања у новцу –нето, по земљама и годинама (у хиљадама УСД).....	384
Табела 7.3. Одговор на питање Учешће неплаћеног пореза као део сиве економије у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013 године	404

РЕЗИМЕ

Глобализација као стално растући светски процес интеграције националних економија у једну глобалну - светску економију, поред позитивних трендова, производи и негативне као што је организовани криминалитет који настоји да путем " прања новца " легализује, криминалом остварену добит, и да се затим инфилтрира у финансијске и привредне токове, с циљем контролисања одређених економских токова, и да преко њих утиче на политичке процесе ради остваривања својих интереса. Интегритет, стабилност и солидност кредитних и финансијских институција и поверење у финансијски систем у целини могу бити озбиљно угрожени напорима криминалаца и њихових сарадника, да прикрију порекло добити стечене незаконитим радњама, односно криминалом, или да прикрију порекло законито стеченог новца којим се финансирају терористичке активности. Овакве претње захтевају међународну превенцију и сарадњу обзиром да се турбулентан раст илегалних тржишта мора сагледавати као структурална компонента већ постојеће геополитике.

Предмет овог истраживачког рада је један специфичан аспект сагледавања " прања новца ", односно његов утицај како на прераспodelу друштвеног богатства и економски развој у Републици Србији, тако и на укупан БДП и производњу.

Научни допринос овог истраживања је идентификовање законитости које настају у процесима прања новца. Посебан аспект доприноса представља дефинисање економско-правних аспекта утицаја " прања новца " на промене друштвено економског система у процесима транзиције у којима долази до нелегалних прераспodelа новца и капитала. У раду ће се сагледавати законитости које доводе до нелегалног кумулирања богатства и капитала, као и облици и модели процеса његовог легализовања и тешкоће у економским аспектима откривања нелегалног новца који се посредством инвестиција из " пореских рајева " појављује као инвестициони капитал у Србији.

У раду је спроведено истраживање о актуелним проблемима " прања новца " како у државним институцијама Републике Србије носиоцима стратегије за борбу против ' прања новца ', тако и водећих банака у Србији.

Сматрамо да је потпуна контрола финансијских токова од великог значаја за сваку државу, па " прање новца " као интердисциплинарна и мултидимензионална категорија захтева посебну пажњу у борби против ње. Мада је тешко утврдити тачну количину " опраног новца " у земљи, мислимо да је толико значајна да би га требало узимати у обзир као посебан елемент приликом макроекономских сагледавања економске ситуације у Србији.

Кључне речи:

Прање новца, *off-shore* зоне, сива економија, спречавање прања новца и финансирање тероризма.

THE INCLUSION OF ILLEGALLY ACQUIRED INTO LEGAL CHANNELS AND ITS IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND REDISTRIBUTION OF SOCIAL WEALTH

ABSTRACT

Globalization, as a permanently growing worldwide process of integration of national economies into one, global-international- economy, apart from positive trends, also generates negative tendencies such as organized crime which is trying to legalize crime profits through *money laundering* and to infiltrate into financial and economic tendencies with an objective to control certain economic flows and influence through them political processes in order to achieve the particular interests. Integrity, stability and soundness of credit and financial institutions and confidence in the complete financial system could be seriously jeopardised by the efforts of criminals and their associates to conceal the origin of the proceeds derived from illegal activities, i.e. crime, or to conceal the origin of the money legally acquired and used to finance terrorist activities. Such threats require international prevention and cooperation since the turbulent rise of illegal markets must be viewed as a structural component of already existing geopolitics.

The subject of this research is a specific aspect of *money laundering*, i.e. its effect on both-redistribution of social wealth and economic development in the Republic of Serbia, and on the total GDP and production.

The scientific contribution of this research is to identify the principles that arise in the process of money laundering. A special aspect of its contribution is to define the economic and legal aspects of the effect that *money laundering* has on changes of social and economic system in the process of transition in which illegal redistribution of money and capital occurs. This work will identify the principles that lead to illegal accumulation of wealth and capital, as well as forms and models of its legalization and difficulties in the economic aspects of the detection of illegal money which, through investments from 'tax heavens' appears as investment capital in Serbia.

This work researches current problems of *money laundering* in those public institutions of the Republic of Serbia which are main protagonists in the fight against *money laundering*, but it also focuses on leading banks in Serbia.

We consider a complete control of financial flows to be of great importance for each country; so *money laundering* as an interdisciplinary and multidimensional category requires special attention in the fight against it. It is hard to determine the exact amount of the money *laundered* in the country. However, we are certain that it is so considerable that it should be taken into account as a separate element in macroeconomic overview of the economic situation in Serbia.

Keywords:

Money laundering, off-shore zones, shadow economy, prevention of money laundering and financing of terrorism

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Општи приступ предмету истраживања

Тежња да се новац истргне суверенитету појединих држава и да један новчани облик постане планетарно средство обрачуна и плаћања, тј. тенденција да се изврши денационализација новца једна је од карактеристика друге половине XX века. Ова тенденција убрзана је глобализацијом светске трговине, производње и тржишта. Глобализација подразумева стално растући процес интеграције националних економија у једну глобалну – светску економију. Овај процес подразумева обухватање производње, трговине, инвестиције и финансијске токове без територијалних ограничења, на светском нивоу што им је омогућио развој високих информационих технологија. Негативна страна глобализације је појава организованог криминалитета који настоји да путем прања новца легализује криминалом остварену добит, и да се затим инфилтрира у финансијске и привредне токове, с циљем контролисања одређених економских токова, и да преко њих утиче на политичке процесе ради остваривања својих интереса. Монетарна и финансијска политика традиционално је усредсређена на легалне трансакције и финансијске токове, док се занемарује финансијски аспект економије остварене криминалним радњама. Последњих година се јавља значајна потреба сагледавања прања новца на светском нивоу и његов утицај на смањење транспарентности и нарушавање здравља финансијског тржишта, важних одредница у делотворном функционисању, како целокупних државних система, тако и свеобухватне светске економије. Солидност, интегритет и стабилност кредитних и финансијских институција и поверење у финансијски систем у целини могу се озбиљно угрозити напорима криминалаца и њихових сарадника, или да прикрију порекло добити стечене незаконитим радњама, односно криминалом, или да усмере законито стечен новац у сврху терористичких активности. Феномен економије прања новца треба сгледавати са више аспеката. Поред економског, ту су и аспекти са становишта криминологије, социологије, политичких наука и на крају са становишта права. Тек недавно у литератури се спомиње економска анализа са фокусом на проучавање криминалне активности прања новца.

Имајући у виду значај овог проблема, бивши секретар трезора САД Жанет Рено у свом тексту *''The National Money Laundering Strategy for 1999 ''*, је рекао :

" Прање новца је финансијска страна буквално целог криминала ".

Прање новца није маргинална економска активност. Глобализација, интеграција унутар финансијских тржишта и технолошке иновације, које су главне снаге у светској економији, учествовале су и у легалним и илегалним економијама са новим приликама. Данас ефикасан систем за прање новца формира базу криминалног профита, зато што прање новца омогућава многе начине на које криминална удружења могу да повећају свој утицај кроз легалну економију без страха од легалних санкција. Као што је наведено у извештају Европске комисије, " Турбулентни раст илегалних тржишта нас тера да гледамо мафију као структуралну компоненту већ постојеће геополитике ".¹

Такође, тероризам и његово финансирање представља озбиљну претњу националној, регионалној и међународној сарадњи и економском развоју. Ниједна земља није безбедна од утицаја прања новца или тероризма, и ниједна нација која сама делује не може се ефикасно борити против прања новца и финансирања тероризма.

Предмет овог истраживачког рада је један специфичан аспект сагледавање прања новца, односно његов утицај на прерасподелу друштвеног богатства и на економски развој у Републици Србији. Трансфери капитала у једној држави су од директног утицаја како на пораст, односно смањење производње, тако и на укупан Бруто Домаћи Производ у тој земљи. У овоме раду ће се сагледавати ефекти нелегалног капитала и на производњу и на БДП. На краatak рок прилив сумњивог капитала може дати и позитивне ефекте на БДП, док дугорочно гледано засигурно има негативне ефекте како на саму производњу тако и на укупан БДП.

Предмет ове теме је значајан и актуелан, не само у нашој земљи него и шире, што потврђују бројне светске институције, организације, комисије и конференције које разматрају проблематику борбе против прања новца, ради уклањања његовог негативног утицаја и на светску производњу и светски БДП, обзиром да се по проценама Уједињених Нација " опере " 2% до 5% светског БДП.

¹European Commission Forward Studies Unit, '' Organised Criminality Security in Europe '' in Working Papers (1999) www.europa.eu.int.

Научни циљ овог истраживања је анализа и утврђивање законитости које доводе до нелегалног кумулирања новчаног богатства и капитала, као и облици и модели процеса његовог легализовања и тешкоће у економским аспектима откривања нелегалног новца који се посредством страних инвестиција или инвестиција из пореских рајева појављује као инвестициони капитал у Србији. У раду ће бити анализирана постојећа научна и стручна објашњења публикована како у домаћој тако и у страној литератури, са тежиштем на опису теоријско-правног и економског оквира за успостављање правног поретка онемогућавања прво настајања, а потом и легализације новца и капитала чије економско порекло се не може доказати, односно који имају извориште у лепези нелегалних економских и пословних активности.

Друштвени циљ овог истраживања је обезбеђивање научних сазнања да би се утврдили економски, правно-економски аспекти и последице утицаја прања новца на промене друштвено економског система и прерасподеле и кумулације богатства, које настаје не као последица економског раста и развоја, већ као последица нелегалних прерасподела новца и капитала. Нелегално кумулирање новца и капитала је настало као последица економских санкција, хиперинфлације и лоше спроведеног концепта приватизације у Србији. У центру анализе су економско – правни аспекти питања облика нелегалног стицања богатства и токова, и његове легализације, а самим тим и друштвене верификације његових власника. Овако добијена научна сазнања треба да послуже као основ за предузимање одређених друштвених мера у области спречавања прања новца. Резултати истраживања треба да утврде узроке и последице утицаја нејасних и погрешно постављених норми у спречавању нелегалног кумулирања новца и капитала у процесу трансфера друштвене у друге облике својине. Истраживање ће показати узрочно последичну везу између неефикасног правног система и регулативе на једној страни, и раста корупције и криминала као последице друштвеног процеса претварања једних у друге облике својине на другој страни.

У складу са проблемом и циљем истраживања, као и расположивом литературом, формулисане су основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању. Пошло се од следећих хипотеза:

- 1) Нелегално стицање и располагање новца и капитала представља широк дијапазон поступака који су се проширили из класично криминалних пословних сфера на

подручје финансијских трансакција, утаје пореза, корупцијом захваћено коришћење јавних фондова.

- 2) Постојање узрочно последичне везе између неефикасног правног система и регулативе на једној страни, и раста корупције и криминала као последице друштвеног процеса претварања једних у друге облике својине на другој страни.
- 3) Илегално стицање, располагање и трансфер новчаног капитала у процесу његове легализације може на краatak рок допринети расту земље у којој се врши прилив тог капитала. На дуги рок због склоности тог капитала да генерише нови илегални, неопорезован и на незаконит начин стечен капитал утиче на пад економске активности и смањење друштвеног производа.
- 4) Проучавањем дисбаланса улазног и излазног капитала из земље, и његово упоређивање са пријављеним приходима и имовином, може се доћи до количине нелегалног капитала који је инвестиран у земљи.
- 5) Правна држава изражава интерес да сузбије операције прања новца ради одржавања финансијске стабилности земље, као део своје монетарне политике.
- 6) Законска регулатива везана за генерисање и спречавање прања капитала је недовољно развијена и елементе ефикасности испољава тек након, у судским одлукама, доказаног бављења најтежим облицима криминалне активности.

Рад је подељен осим, увода и закључка, у седам поглавља. Прво поглавље носи назив *Прање новца* и у њему се дефинишу појам, дефиниција, основне фазе, опасности прања новца, као и однос прања новца према сивој економији, корупцији и финансирању тероризма. У другом поглављу, под насловом *Правно институционални оквир* упознајемо се са правном регулативом међународне заједнице, Уједињених нација, Савета Европе, Групе за финансијске акције, са домаћом регулативом Законом о спречавању прања новца, те националној стратегији за борбу против прања новца, постојању и деловању државног органа Управе за спречавање прања новца. У трећем поглављу под називом *Трансфери капитала*, појашњавају се појмови легалних трансфера капитала, дугорочни, краткорочни, приливи и одливи, те утицај пореске политике у Србији на трансфере капитала. У другом делу трећег поглавља сагледавају се нелегални трансфери капитала и то нелегални одливи који су генерисани легалним пословима, кредити из примарне емисије, механизми инфлаторног финансирања систем увозних дозвола-квота, оснивање државних предузећа на име физичких лица

ради избегавања санкција, дуализам Савезних и Републичких прописа приликом опорезивања увозне опреме, а затим нелегални одливи капитала генерисани нелегалним (незаконитим) пословима. У четвртом поглављу под називом *Улагање капитала и контрола* говори се о легализацији сивог новца у транзиционим земљама, где је контрола најмања. У вези тога пратиће се нелегално изнет капитал из Србије током деведесетих година, затим враћање нелегално изнетог капитала у Србију након 2000 године. Такође ће бити речи : а) о улози пореских рајева и *Off-shore* зона као дестинација из којих је стизало гро инвестиција у Србију у процесу приватизације, б) о контроли законитости капитала унетог у Србију непосредним и посредним путем, в) о улози банкарског сектора и банака у процесу контроле капитала. У петом поглављу под називом *Спречавање прања новца у развијеним земљама и у земљама транзиције* ће се посматрати начини борбе против прања новца како у земљама са развијеним тржиштем (САД, Европска Унија), тако и у земљама источне Европе и земљама бившег Совјетског Савеза, и у бившим Југословенским Републикама. Такође ће се сгледавати могућности за прање новца у Србији, и начини зачетка борбе против истог путем доношења Закона о екстрапрофиту. У шестом поглављу под називом *Утицај капитала на БДП* говори се о утицају легалног и сумњивог капитала на БДП, затим краткорочном и дугорочном утицају прилива сумњивог капитала, те утицају одлива капитала на БДП. У седмом поглављу под називом *Истраживање токова капитала у Србији* говори се о предмету и циљу истраживања хипотезама, о узорку, о организацији и току, о обради података и дискусији резултата у светлу постављених истраживачких хипотеза. Након седмог поглавља следе закључна разматрања, у којима се износе све битне констатације истраживања и релевантне поруке о значају спровођења борбе против спречавања прања новца и финансирања тероризма у Србији. Списак консултоване литературе и других коришћених извора, као и одабрани прилози налазе се на самом крају рада.

ГЛАВА 1

ПРАЊЕ НОВЦА

1.1. ОДРЕЂИВАЊЕ ПОЈМА ПРАЊА НОВЦА

Прање новца је одређен временски процес кретања илегално стечених средстава, који траје дуже или краће, да би се кроз циклус трансформације на крају добила привидно легална стечена средства. Економска анализа наглашава следеће карактеристике: прање новца се односи на било коју активност која потиче из криминалних или незаконитих радњи и угрожава поверење у финансијске системе. Специфичност ове активности је да смањи цену сумњиве трансакције, прикривајући нелегално порекло новца.

Есенцијална економска функција прања новца лежи у трансформисању ликвидности недозвољеног порекла, или у претварању евентуалне потенцијалне платежне моћи у стварну, за коришћење у потрошњи, штедњи, инвестирању и реинвестирању. Илегални приход представља могућу платежну моћ, јер директно коришћење повећава могућност да се открије извршилац криминала.

Израз ”прање новца ” настао је у Сједињеним Америчким Државама двадесетих година XX века, када су криминалци новац зарађен од илегалне производње и кријумчарења алкохолних пића приказивали као зараду коју су остварили у ланцу својих перионица за прање рубља и прање аутомобила. Према неким изворима , осуда *Al Capone*-а за утају пореза тридесетих година прошлог века утицала је на експанзију прања новца. *Majer Lanski*, поучен догађајима са *Al Capone*-ом, уложио је новац у швајцарске банке, који је затим враћао у Сједињене Америке Државе као позајмице различитим фирмама које су поседовале криминалне организације. У вези са тим, у новинарству је почео да се употребљава термин ” прање новца ”, одакле га је преузела криминолошка наука. Дакле, концепт везан за криминално понашање мотивисано новцем је доста стар, а у вези са тим, интересантан је начин на који је то објаснио *McClean* ” Са становишта криминалаца, беспредметно је остваривати профит криминалном активношћу ако се тај профит не може искористити... Искоришћавање прихода није тако једноставно као што

се мисли. Део прихода оствареног криминалом ће се задржати као капитал за финансирање будућих криминалних подухвата, али паметан криминалац ће настојати да остатак искористи за нешто друго...Ако жели то да уради на начин који неће укључивати превелику опасност да буде откривен, новац који је стечен криминалном активношћу мора да се "опере", да стекне статус беспрекорног порекла".²

Наша земља заузима такав географски простор да преко њега воде најзначајније руте организованих криминалних активности, као што су трговина дрогом, оружјем и слично. Због повећаног обима криминала условљеног већом покретљивошћу људи (после укидања санкција) може се претпоставити да Србија има доста " прљавог " новца.³ На жалост, у нашој земљи још увек нема поузданих података о обиму прања новца или о томе колико " прљавог " новца у њој настане, а пере се у другим земљама. Ипак, уочљиво је да су у периоду " лутања ",⁴ у тумачењу законских прописа домаћих органа који се боре против овог негативног феномена, своју експанзију доживеле управо оне делатности у којима се " прање новца " најлакше врши : грађевинарство и промет некретнина, организовање игара на срећу, брокерско дилерска друштва и друштва за управљање инвестиционим фондовима, спортски менаџмент⁵, итд. Анализирајући власничку структуру највећих учесника у поменутиим сферама привредног пословања уочавамо да се, директно или преко повезаних лица (од којих су нека најчешће " *off shore* " компаније), појављују иста лица која су чланови

²JD McClean International cooperation in civil and criminal matters, Oxford, Oxford University Press, 2002, str.261, преузето од: В. Гилмор, „Прљави новац“, Плус, Београд, 2004, стр. 29.

³Извештај који је урадила мисија ОЕБС-а у октобру 2010 године показује да је тешко утврдити обим прања новца у Србији јер је реч о вишегодишњим активностима.

⁴Доданошења новог Нацрта закона о прању новца и спречавању тероризма било је уочљиво различито поступање и различито тумачење прописа из ове области који су и и сами недовољно прецизни и остављају простор за разна одступања од субјекта укључених у борбу против овог негативног феномена. Пример за то су нејасне законске формулације, техничка недоследност текста, конфузна објашњења органа управе, могућност регистрације привредних субјеката без обавезе приказивања власничке структуре и преношење те обавезе на обвезнике, што је самим тим непоузданије. Нови закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма је донекле отклонио поменуте недоумице, спречио вишеструка тумачења одређених института бољим дефиницијама и омогућио један савременији институционални приступ борби против прања новца и финансирања тероризма.

⁵ У сфери спорта протеклих година одиграли су се случајеви вишемилионских малверзација које у себи садрже елементе више кривичних дела- злоупотребе службеног положаја, утаје пореза, прања новца и др. Осим недовољне законске регулативе(која је до 2003.године спортска друштва као непрофитне организације ослобађала пореза на добит, а касније тај порез учинила дупло мањим у односу на друге привредне субјекте), чврсте спреге између криминалних група са руководством спортских клубова, недовољне транспарентности закључивања спортских уговора и рада клубова остаје уочљива " борба " јавних функционера за присуство у овој сфери. Дакле приметно је да се у политичким нагодбама уочи и после избора, људи из политичких странака упоредо са заузимањем руководећих места у управљачким органима јавних предузећа распоређују и на управљачке функције у спортским клубовима. Тако се у кругу између спонзора (јавног или приватног предузећа), спортског друштва и других уговорних страна (која су најчешће повезана лица са спортским друштвом) отвара непрегледан простор за злоупотребе, а бројне кривичне пријаве и апели јавности остају заташкани.

руководства политичких партија, власници приватизованих државних предузећа, као и њихови пословни и политички партнери. На жалост, релативно закаснела законска регулатива (пре свега у области електронског пословања, платног промета, тржишта хартија од вредности, спорта и др.), недовољна контрола свих врста обвезника, као и неусаглашеност између државних органа у поступку спровођења контроле над обвезницима, као и немогућност тих органа да адекватно одговоре развоју нових делатности погодних за прање новца (инвестициони фондови и др.) и даље отежавају да се утврди обим "опраног" новца у Србији, као и да се успоставе адекватни механизми заштите.

Извештај о прању новца ОЕБС-а показује да је тешко утврдити обим прања новца у Србији, јер је реч о вишегодишњим активностима. Сматра се да се у Србији годишње опере између једне и 1,7 милијарди евра.

1.2. ДЕФИНИЦИЈА ПРАЊА НОВЦА

Прање новца може да се дефинише на више начина. Већина земаља је усвојила у својим законодавствима дефиниције преузете из Конвенције Уједињених нација против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама која је усвојена у Бечу 1988. године (Бечка конвенција)⁶ и Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, усвојене у Палерму 2000. године (Палермо Конвенција)⁷.

У Бечкој конвенцији (коју је прихватило више од сто држава међу којима и наша),⁸ дата је прва дефиниција кривичног дела прања новца. Конвенцијом је прање новца ограничено само на приходе и имовину стечену извршењем кривичних дела повезаних са дрогом и психотропним супстанцама. Ово кривично дело постоји када се смишљено (намерно) предузимају следеће активности:

а. Конверзија или трансфер имовине са знањем да је та имовина настала као резултат извршеног једног или више кривичних дела у вези са дрогом или на основу учешћа у таквом казненом делу или казним делима, у циљу прикривања незаконитог порекла

⁶United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substance, <http://www.incb.org/e/conv/1988/>.

⁷ United Nations Convention against Transitional Organized Crime, <http://www.undcp.org/adhoc/palermo/convmain.html>

⁸ "Службени лист СФРЈ-Међународни уговори" бр. 14/90.

имовине или помагања било ком лицу које је умешано у извршење таквог кривичног дела да би се избегле правне последице ових активности;

б. Сакривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања и кретања изведених права власништва или имовине са знањем да је та имовина резултат извршеног једног или више кривичних дела везаних за дрогу или суделовањем у једном или више таквих кривичних дела.⁹

Овако одређеним кривичним делом прање новца је дефинисано бројним делатностима, укључујући и припремне радње, покушај као и радње саучесништва (подстрекавање, помагање или организовање злочиначког удружења) као радње извршења. Као битан елеменат кривичног дела прања новца предвиђено је постојање знања, свести, намере или циља као субјективних елемената психолошке природе. Конвенција је поставила основе за међународну сарадњу код конфискације, међународне правне помоћи и екстрадиције.¹⁰ Конвенцијом је предвиђено обавезно одузимање предмета, имовинске користи стечене кривичним делом или њене противвредности, а укључује и мере сигурности.

Према Палермо конвенцији обележја прања новца су одређена на идентичан начин као и Бечком конвенцијом с том разликом што се у овом случају говори о незаконитим делатностима везаним не само за опојне дроге, већ и за тероризам, трговину белим робљем, оружјем и кривичним делима којима се остварује велики профит. Под предикатним кривичним делом подразумева се било које кривично дело чијим извршењем је створена добит која може да буде предмет кривичног дела како је дефинисано у члану 6 ове Конвенције. У члану 7 Конвенције предвиђене су мере за борбу против прање новца, у оквиру којих су државе потписнице дужне да успоставе и свеобухватни национални регулаторни и надзорни режим за банке, небанкарске финансијске институције и остале органе који су подложни прању новца. Мерама се посебно морају предвидети утврђивање идентитета корисника, вођење евиденције и пријављивање сумњивих правних послова. Конвенцијом су предвиђени одузимање предмета, имовинске користи или њене противвредности (обрнут терет доказивања) и

⁹Бечка Конвенција, чл. 3 став 1 тачка б(и) и б(ии).

¹⁰Gilmor, WC., 2008., стр.56; Јовашевић, Д., 2004., стр.46-56

медународна сарадња. Ово је и прва међународна конвенција која говори о улози ФОЈ.¹¹

Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, која је сачињена у Стразбургу 8. новембра 1990. године, обавезује државе потписнице, не само на криминализацију прања новца, већ и на усвајање врло широке дефиниције предикатних дела (претходних, главних казnenих дела) која покривају сва казнена дела (*all crimes approach*).¹² Конвенцијом се захтева од стране држава потписница да усвоје законодавне и друге мере које су неопходне за криминализацију у националном законодавству и у случају да су извршени намерно:

а. конверзија или трансфер имовине, када се зна да таква имовина представља приход од криминала, са циљем да се прикрије или нетачно прикаже незаконито порекло имовине или помогне неком лицу које је укључено у чињење предикатног кривичног дела, да би избегло законске последице својих дела;

б. прикривање или нетачно приказивање праве природе, извора, места, употребе, кретања, права или својине у односу на имовину, ако се зна да та имовина представља приход стечен извршењем кривичног дела;

ц. стицање, поседовање или коришћење имовине, са знањем, у време пријема, да таква имовина представља приход од кривичног дела;

д. учествовање, удруживање или завера ради чињења, покушај чињења и помагања, подстицање, олакшавање и саветовање у циљу чињења било ког од кривичних дела установљених у складу са овим чланом.¹³

Конвенција ипак омогућава свакој држави давање изјаве којом криминализацију прања новца ограничава на ужу листу предикатних дела, чиме се изражава флексибилност.¹⁴ За

¹¹ Financial Intelligence Units (финансијске обавештајне јединице)

¹² Ова одредба је заснована на одредби Бечке конвенције на основу које предикатно кривично дело представља свако дело које као резултат има користи које могу да буду предмет прања новца.

¹³ Конвенција из Стразбурга, чл.6 став1.

¹⁴ Конвенција је оставила могућност у свакој држави потписници да одлучи који ће приступ применити (нпр. сва кривична дела, праг везан уз казне или листу казnenих дела). Унгер, Б. Сматра да је тиме нарушена основна идеја јединственог приступа предикатним делима. Сходно томе Council Joint Act/98/699/JHA од 03. децембра 1988. године и Council Framework Decision 2001/500/JHA од 26 јуна 2001. године чланицама Европске уније ограничавају такво огорађивање на подручју примене прања новца у најмању руку на тешка казнена дела (нпр. казнена дела кажњива затвором од највише годину дана, односно најмање шест месеци). Видети више Унгер, Б., 2007 стр.23.

сврхе спровођења или примене ових мера није битно да ли је предикатно кривично дело предмет кривичне јурисдикције одређене државе.¹⁵ Ова одредба је основ за међународну сарадњу у истрагама. Конвенција предвиђа могућност да се криминални приходи не третирају као посебно кривично дело, као и да се могућност знања и намере као елементи кривичног дела могу да изведу из фактичких околности. Конвенцијом се прописује одузимање предмета, имовинске користи или њене противвредности и мере сигурности.

Конвенција о прању, тражењу, привременом одузимању и одузимању имовинске користи стечене извршењем кривичног дела и о финансирању тероризма (Варшавска конвенција)¹⁶ чији је циљ био ревидирати и ажурирати Стразбуршку конвенцију из 1990. године, прописује да свака потписница уговора треба да донесе и такве законске и друге могуће мере, да у свом националном законодавству дефинише као кривична дела с предумишљајем¹⁷

- а) замену или пренос имовине, за коју се зна, да је имовинска корист, иза које се прикрије или прикрива нелегалан извор или се помаже особи, која је учествовала у извршењу претходног кривичног дела, да би избегла правне последице своје радње;
- б) сакривање или прикривање правне природе, извора, места имовине, располагања њоме, њеног кретања, власништва или права у вези са имовином, кад се зна да је таква имовина имовинска корист;
- ц) прибављање, поседовање или употреба имовине, кад се уз узимање зна, да је била таква имовина имовинска корист;
- д) учествовање, повезивање или тајни договор о извршењу или покушају извршења било којег кривичног дела у складу с тим чланом, као и помоћ, навођење, омогућавање и саветовање при извршењу таквог кривичног дела.

Варшавска конвенција у свом прилогу нуди листу од 20 категорија предикатних дела.¹⁸ Претходна или истовремена осуда за претходно кривично дело није услов за

¹⁵ Конвенција из Стразбурга, чл.6 став2(а).

¹⁶ Конвенција је усвојена у Варшави од стране Одбора министара Савета Европе 03. Маја 2005. Године.

¹⁷ Варшавска конвенција, чл.9.

¹⁸ У додатку Конвенције се наводи листа предикатних кривичних дела: учествовање у групи која се бави организованим криминалом или рекетирањем; тероризам (укључујући и финансирање тероризма); трговина људима и кријумчарење људи; сексуално злостављање (укључујући сексуално злостављање

осуду за прање новца. Осуда за прање новца на основу овог члана могућа је, ако се докаже, да имовина из тачке а) или б) првог става овог члана има свој извор у претходном кривичном делу, а да није потребно тачно утврђивати о којем се кривичном делу ради. Претходна кривична дела прања новца укључују дело које је било извршено у другој држави и представља кривично дело у тој држави, а представљало би претходно кривично дело и у домаћој држави. Свака држава потписница може одредити као једини услов, да би дело представљало претходно кривично дело, да је извршено у домаћој држави.¹⁹ Конвенцијом је прописано да свака потписница уговора треба да усвоји, као мере за спречавање прања новца и финансирања тероризма, мере конфискације, истражне и привремене мере и мере управљања замрзнутом или привремено одузетом имовином.

Финансијско-акциона радна група дефинише прање новца на следећи начин: "Циљ великог броја криминалних радњи је да генеришу или стварају профит за појединце и групе које извршавају те радње. Прање новца је прерада тих криминалних прихода да би се сакрило њихово нелегално порекло. Овај процес је од критичне важности, јер омогућава криминалцима да користе ове профите без стављања у опасност њихових извора".

Према дефиницији Bank of England ²⁰"прање новца се дефинише као процес којим криминалци врше покушај сакривања правог порекла и власништва новчаних средстава стечених криминалним активностима у циљу фактичког поседа над тим средствима. Уколико се таква операција успешно изведе ствара се законом дозвољено покриће правог извора тих средстава".

Дефиниција прања новца Монетарног института Луксембурга гласи: "Прање новца је свако дело (а нарочито прикривање, маскирање, прибављање, поседовање, коришћење, инвестирање, кретање, чување или трансферисање имовине) које закон означи статусом

деце); незаконита трговина дрогама и психотропним супстанцама; незаконита трговина оружјем; незаконита трговина украденом и другом робом; корупција и мито; проневера; кривотворење новца; фалсификовање и пиратерија производа; еколошки криминал; убиство и наношење тешких телесних повреда; отмица, незаконито задржавање и узимање талаца; плачка или крађа, кријумчарење; изнуђивање; кривотворење, тржишне малверзације и инсајдерско трговање (противзаконите трансакције вредносним папирима на основу поверљивих интерних информација доступних члану берзе).

¹⁹Jakulin, V., 2009, Правна реч, Конвенција Савета Европе о прању, откривању, конфискацији и одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, и о финансирању тероризма. стр.13-22.

²⁰Money Laundering, Guidance Notes the Financial Sector, Revised and Consolidated June 1997, Joint Money Laundering Steering Group, Piners Hall 105-108 Broad Street London. Наведено према:Тасева, С., 2003., стр.35.

специфичне кривичне радње, изричито повезане са кривичним делом и радњама одређеним у том закону, а које се односи на добит, што значи, сваку економску повољност, од других кривичних радњи". Прање новца претпоставља постојање криминалне радње претходног кривичног дела.²¹

Важић разликује дефиниције прања новца у техничком смислу, сходно фазама прања новца (пласман, раслојавање, интеграција) и конвенцијско-правне дефиниције кривичног дела прања новца, по међународним стандардима.²²

Као што се види у литератури се јављају бројне дефиниције ове криминогене појаве, али су у суштини веома сличне, понекад и идентичне.

"*The Financial Crime Enforcement Network*" је дефинисала прања новца као " процес у којем криминалци или криминалне организације прикривају илегално порекло њихових прихода уводећи их у легалне токове."²³

" Прање новца означава активности усмерене ка легализацији новца стеченог бављењем криминалним делатностима. Учесници у прању новца прибегавају најразноврснијим трансакцијама, како би покрили право порекло новца да га тако учине легалним средством промета на тржишту новца, што им осигурава нормално коришћење у пословним односима у којима пласирају капитал ".²⁴

На основу наведених карактеристика, *прање новца можемо да дефинишемо као активности којима се новац који потиче од криминалних радњи, трансформише у легалан, тиме се остварује несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за извршена кривична дела. У случају банака, ради се о активностима које имају разорне ефекте на интегритет и функционисање финансијских система. Masciandaro*²⁵ *сматра да сваки опрани евро може бити инвестиран без ограничења и са профитом у фази реинвестирања. Чињеница да опрани готов новац "Y" има позитиван очекивани профит, може се представити замишљањем да је новчана вредност "B" од те користи једнака (према микро моделу):*

²¹Klasens, R., 2006, стр.26.: члан 38(3) Закона од априла 1993. године.

²²Важић, Н., 2008, стр.119-120.

²³United States Department of the Treasuru and united States Financial Crimes Enforcement Network-више на <http://www.fincen.gov/>

²⁴Кулић Мирко, прање новца, привредни криминал и корупција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2001, стр.39.

²⁵Masciandaro, D., Takats, E., Unger, B., 2007., стр.6-24.

$$B = (1 + p)Y = mY$$

где су:

Y =количина илегалног прихода криминалне организације, која тежи да га опере;

B =сума опраног готовог новца;

P = просечан ниво обрта опраног новца код реинвестирања;

Цена операције прања новца ће бити пропорционална параметру " α ", тј. између 0 и 1 према ликвидности, која је постигнута прањем новца:

$$\alpha = \alpha Y$$

Да би се дефинисао макро модел од акумулираног опраног новца и процеса инвестирања, сконцентрисаћемо се на Општи Криминални Сектор, који стиче приход од сета илегалних активности и да се, под извесним условима новац мора опрати да би се инвестирао. Овде се истиче улога прања новца као множиоца задужбине Криминалног Сектора.

Узмимо да АЦИ представља неки дати економски систем, који има Криминални Сектор да контролише иницијалну вредност ликвидних фондова. Ако претпоставимо да је цена прања новца αP стално пропорционална износу нелегалних фондова, а цене " α ", регулаторне и техничке природе, можемо написати:

$$\alpha P = \alpha ACI$$

1.3. ОСНОВНЕ ФАЗЕ ПРАЊА НОВЦА

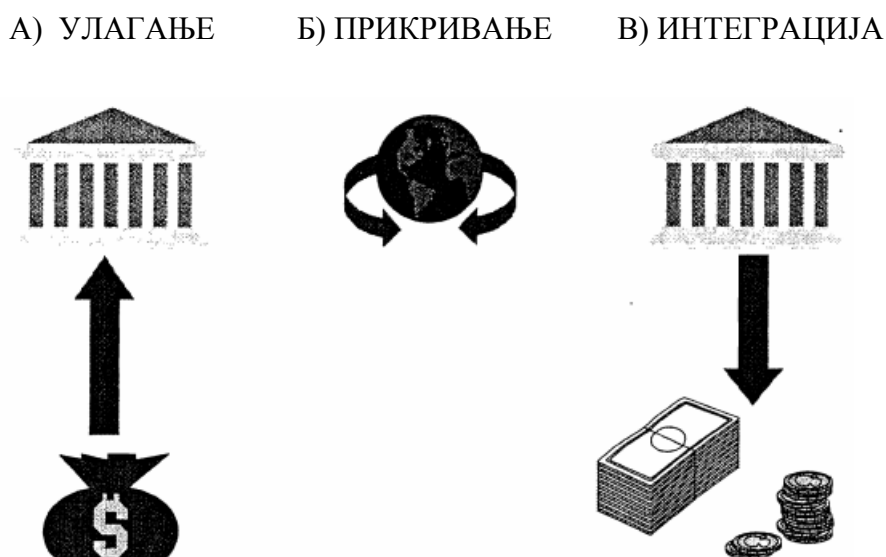
Само извођење операције прања новца нема нека јединствена правила, већ се методе прилагођавају датој ситуацији. Упркос различитости метода, процес прања новца генерално се одвија у три фазе, које се могу појавити истовремено у току појединачне трансакције, али се могу појавити и у одвојеним формама једна по једна. Такође, свака од ових фаза може укључивати многобројне појединачне трансакције. За све њих карактеристично је да могу да укажу на повезаност неке финансијске институције са криминалном активношћу и да стварају за свог корисника:

1. економску вредност, уз минималну цену криминалитета, трансформишући ликвидност, која потиче од низа криминалних активности, у платежну моћ;
2. могућност продирања у легални сектор економије путем сукцесивне фазе инвестирања;
3. могућност повећања степена прикривања криминалних извршилаца у систему као целини.²⁶

Све напред наведено је садржано у теоријском концепту прања новца, који наводи да се цео процес " прања новца " састоји из три фазе и то улагање, прикривање и интеграција.

Ове фазе су следеће:

Слика 1.1. Фазе прања новца

Прва фаза-улагање

Основни циљ фазе улагања јесте убацивање готовог новца у легалне финансијске токове. У фази улагања, средства прибављена криминалном активношћу се улажу у неку банку или се пак користе за куповину деоница, хартија од вредности или полисе животног осигурања. Најчешће се бирају банке у земљама у којима је контрола веома слаба или не постоји. Готов новац, стечен у разним илегалним пословима, се депонује на рачуне у банци уз помоћ службеника банке или се користи ради инвестирања у више

²⁶Ibid., стр.6.

мањих инвестиционих пројеката и у послове у којима се највише користи готовина. Новац који потиче од криминалних активности се легализује у фази улагања и мењањем новчаница мањих апоена за новчанице већих апоена, мењањем новца у благајничке чекове или друга преносива средства, путем електронских трансфера, великих готовинских трансфера, куповином некретнина и осталих добара. Такође уплата " врућег "новца може се вршити под покрићем редовних готовинских прихода од пословања. Један од поступака у овој фази је и оснивање лажних, тзв. " фантом предузећа " која не послују, већ само постоје као средство за уплату готовог новца на рачуне убанкама.

У суштини, у овој фази је најлакше откривање прања новца, те је то уједно и најтежа фаза за саме " пераче ", јер се највећи део овако нелегално стечених средстава прикупља у готовини, а готов новац је тежак за сакривање и у већим количинама итекако може да скрене пажњу банкарском службенику, раднику казина, итд.²⁷

Друга фаза - прикривање

У фази прикривања циљ операције је да се обави што већи број трансакција између полагања готовог новца и интеграције, тј. уласка средстава у легалан економски и финансијски систем. Одвија се у виду отварања банкарских рачуна у већем броју земаља електронског трансфера новца без комерцијалног разлога, где, у циновском свакодневном промету, висок степен анонимности и брзина којом се одвија електронски трансфер новца имају преимућство изванредног заматања порекла новца. У овој фази се користе *shell* корпорације које поседују и легална средства. Средства се утапају у међународни банкарско-финансијски систем. У фази прикривања се врши покушај сакривања порекла новца, подизањем зајма у једној банци чије је покриће депозит у другој банци или одређена врста обвезница, плаћање већих износа кредитном картицом или депоновање готовог новца на рачун клијента ради финансирања одређеног пројекта, од кога се убрзо одустаје да би се извршило рефундирање чеком.

У земљама које представљају "порески рај" новац се полаже на рачун лажних предузећа. Једини задатак који има тзв. *shell* (шкољка) фирма састоји се у прикривању

²⁷Ради илустрације тешкоће да се готовина пренесе у легалне токове наводимо следећи пример: у сведочењу пред Судским поткомитетом за криминалне делатности САД 1997.године, помоћник Државног тужиоца Marylee Woren изнела је податак да се продајом дроге на улицама Њујорка заради око милијарду долара и да тежина тог новца у апоенима од 20 УСД износи око 265000 фунти (што је око 120 000 килограма).

средстава прања новца, а фронт фирма понекад обавља и легалне пословне активности у циљу прикривања прања новца. Већина "перача" има неколико таквих фирми, међу којима онда циркулише "прљав" новац, како би му се што пре изгубио траг. На пример у Шпанији је једна криминална организација створила царство од 500 фирми, којима је једина сврха био папирнати посао, како би се доказала комерцијална активност, сакрило избегавање пореза и прање новца.²⁸ Овде се може поставити питање, зашто се новац држи у off shore банкама? Уопштено говорећи постоје две користи од држања новца у оваквим банкама. Прво, у њима се не плаћа велики порез, што је за оне који имају милионе велика предност. Друго, нико неће знати чији је новац, што је наравно од великог значаја за криминалце, терористе и уопште оне који се баве нелегалним пословима и који желе то да сакрију.

Трећа фаза - интеграција

У фази интеграције средства улазе у легалну економску и финансијску делатност на такав начин који онемогућава откривање. Тако се, нпр., средства која су акумулирана током пласирања на појединачном банкарском рачуну искористе као покриће за подизање кредита за физичка или правна лица. Користи се и комплексна мрежа међународних трансакција која чини праћење оригиналног извора средстава немогућим, превремена отплата кредита, плаћање фалсификованих рачуна, приватизација, куповина добара попут некретнина, драгог камења, аутомобила, пловила и томе слично. Тренутно је као метод интеграције веома популарно инвестирање у предузећа која се налазе у тешкоћама, при чему предузећа настављају нормално да послују користећи тај новац као свој капитал, а "перачи" новца од уложених средстава добијају камате и дивиденде, као законски остварен приход. Најзад, већ је напоменуто да је у време приватизационих процеса у земљама у транзицији, куповина капитала појединих друштвених и државних предузећа "прљавим" новцем постала стварност.

Поједине фазе прања новца могу бити истовремене, или се, још чешће, могу преклапати. Тако се, на пример, новац прикупљен од продаје дроге на америчким улицама шверцује преко границе у Канаду, где се замењује у многобројним мењачницама. Путем курира новац се авионима прошверцује у Лондон, где се обавља плаћање за финансијску установу у *Jerseyu* и то на 14 рачуна и на имена локалних

²⁸ Д.Деренчиновић, *op.cit.*, стр.79.

директора. Средства су у фази интеграције враћена у Сједињене Америчке Државе путем кредита који су давани компанијама, које су биле у власништву наручитеља целе акције. Такође, коришћена је и финансијска установа у *Jerseyu* за депозит и касније је обављен непосредни трансфер средстава у Сједињене Америчке Државе.²⁹

1.4. ОБЛИЦИ И ТЕХНИКЕ ПРАЊА НОВЦА

Перачи новца стално траже нове путеве како би заобишли прописе и минимизирали шансе да њихови криминални профити постану предмет заплене, односно да буду откривени. То не значи да они налазе методе које су поузданије од претходних, већ једноставно, они константно улажу велике напоре како би проширили репертоар доступних опција. Тако се методи који су једном успели, понављају на другом месту, па чак и оне методе које су једном биле откривене понекад се употребљавају на другим локацијама или са веома малим изменама. У највећем броју земаља у свету трговина дрогом представља главни извор нелегалног профита.

Међутим, стручњаци који истражују технике и трендове прања новца у међународним оквирима, сагласни су са тим да значајни пораст бележи и криминал који није повезан са трговином дрогом, већ долази од утаје пореза, рекетирања, шверца, финансијских превара и сл. Проневере, трговина на основу привилегованих информација (*insider trading*), мито и шеме компјутеризованих превара такође могу донети велике профите и стварати мотивацију за ” озакоњење ” противправно стечене добити путем прања новца. Такође, при анализи тога које су најзаступљеније технике прања новца, примећује се тренд који се односи на повећање интереса ” перача ” пара за коришћењем небанкарских финансијских институција, односно коришћење мењачница, осигуравајућих компанија и слично. Тако на пример, неке од делатности, као што су уновчавање чекова и мењачки послови, имају врло значајну улогу у етапи пласмана. Друге, као што је делатност животног осигурања, имају више удела у фази прикривања и интеграције.

Облици прања новца су све сложенији, а развој технике, процес глобализације и интернационализације финансијско – тржишног система, довео је до интернационализације ове криминалне активности. Тако се користи брз трансфер новца преко границе, слабости унутар националних законодавстава, као и разлике између

²⁹[http://www-if.hr/pojmovnik / pranje_ novca.htm](http://www-if.hr/pojmovnik/pranje_novca.htm)

разних националних законодавстава и слично. Међутим, јасно је да се за прање новца најчешће користе либерални банкарски системи, који нису под непосредном контролом државних органа.

Једна од најновијих техника за прање новца, односно за скривање готовог новца је и употреба syber cash методе, која се састоји у томе да картица која садржи чип има у себи готовину која се може подизати телефоном или у банкоматима, а може се и преносити са једне картице на другу. При томе не постоји начин да се уђе у траг трансакцијама картица, јер не постоји регистровање трансакције као што постоји код Виза или Мастер Кард картица. Тако новац може слободно да циркулише са једне картице на другу, или са картице на куповину, а само једним притиском по тастатури, милиони одлазе на другу страну планете.

" Перачи " новца се често служе и услугама малих предузетника, преко чијих банковних рачуна пролазе огромни износи. Тако прање новца може бити извршено преко рачуна две мале трговине, при чему нереално велики промет на њима може да укаже на то да је у питању прање новца. Један од новијих облика је и прање новца које се врши код нас тако што се на пример, врши откуп пољопривредних производа који је могућ за готовину, па се то користи за прање новца, до износа од 15.000 евра, колико износи законски услов кажњивости.

Тржиште злата је такође веома интересантно за прање новца, будући да је злато једина сировина која се може упоредити са новцем и које као такво има улогу примарног средства при размени у одређеним трансакцијама. Злато се најчешће купује нелегално стеченим средствима преко структурираних куповина чиме се заобилазе прописи о пријављивању купопродаје злата, затим се то злато извози, кријумчари, или се њиме плаћа роба намењена за црно тржиште. На пример : " Јединица за финансијске истраге у држави А добила је неколико пријава о сумњивим трансакцијама које су се односиле на држављане скандинавских земаља. Ови појединци су куповали велике количине злата у сопствено име користећи валуте својих држава. Трансакције су обављене у различитим финансијским институцијама државе А. Наведене особе су куповале злато у држави А и у другим државама где је порез надодату вредност на злато нижи, а затим то исто злато продавале земљама порекла преко различитих компанија ".³⁰

³⁰ Annex to the 1998-1999 FATF Report on Money Laundering Typologies, Paris, p.19.

Када је реч о нашој земљи, протеклих година најчешћи начини за пласирање прљавог новца биле су инвестирање у некретнине и конверзија бивших валута у евро, која је рађена без претходно оспособљених институција које би утврђивале прање новца. Претпоставља се да је преласком на евро у мењачницама када је замењено 9 милијарди марака, опрана знатна количина новца, јер у том тренутку није постојао Закон о спречавању прања новца. Иако је на савезном нивоу усвојен у септембру 2001. године, Закон је имао одложен рок примене те се почео примењивати тек у јулу 2002. године. У међувремену су ницале мењачнице у којима се новац могао опрати бесплатно без икаквог ризика. Такође, већ смо рекли да се последњих година јавила сумња да је било доста случајева прања новца кроз процес приватизације. Према подацима које су саопштили поједини економски аналитичари, кроз процес приватизације опрано је близу милијарду евра, а штета која је причињена иде и до 20 милијарди евра Ради се о томе да су у процесу приватизације продаване, односно купована друштвена предузећа по вредности мањој и по 20 пута у односу на реалну.³¹

Последњих година међу чланицама FATF али и у другим земљама сазрева становиште да трустови заједно са осталим формама компанијских ентитета често олакшавају посао прања новца. Труст се као концепт појавио у Европи као легитиман начин заштите својине или имовине, тако да они могу користити за добробит неког појединца или за неку посебну сфрху, па се данас често користи за доделу наследства, за помоћ финансијском управљању компанија, управљања добротворним радом, спонзорисање културних догађаја итд. Труст се може дефинисати као законска веза коју успоставља било *inter vivos* или након смрти особа када се имовина ставља под контролу друге особе у корист једне или више особа или у корист неке одређене сврхе. Из ове дефиниције произилази да за валидан труст морају бити испуњени следећи услови:

- Мора да постоји могућност да се субјект труста (имовина или средства) јасно идентификује,
- Оснивач мора јасно да нагласи да ту имовину или средства не поклања већ да их ставља у труст (актом о трусту),
- Мора постојати могућност идентификације одређених корисника.³²

³¹ Бранко Драгаш, Текст објављен на антикорупцијском порталу "Чисте руке" новинске агенције Бета, 17.02.2006.

³² Б. Бановић, *op.cit.* стр 150.

Дакле, законски власник у трусту није оснивач или корисник већ опуномоћеник. На жалост, последњих година, примећено је да се трустови све мање користе у наведене сврхе, а све чешће олакшавају посао прања новца и то на разне начине, али пре свега ради скривања идентитета особа које су умешане у незаконите активности. На пример, када нелегална трговина једном уђе у банкарски систем, труст може да служи као средство да се додатно сакрију везе између тог новца и незаконите активности којом је стечен, јер они могу бити формирани са намером да се злоупотребе стриктна правила о приватности или тајности, која постоје са циљем да се прикрије прави власник или корисник труста. Наиме, у неким правним системима, не постоји законска обавеза да се открију идентитети оснивача и корисника труста, чак и у случајевима када они могу бити повезани са неком врстом сумњиве активности. Исплата кориснику труста може бити употребљена у процесу прања новца, пошто се такве исплате не морају правдати као пренос средстава или наплата услуга.³³ Поред тога у неким правним системима је допуштено формирање труста са " слободним клаузулама ", које омогућавају аутоматски трансфер труста у други правни систем ако он постане циљ било какве истраге. Новину у законодавству РС представља препознавање овог института (који иначе није карактеристичан за континентални правни систем) и посебних обавеза приликом успостављања и праћења сарадње са таквим ентитетима попут труста.

У сврху прања новца користи се и коресподентно банкарство, односно пружање банкарских услуга једне банке другој банци, што подразумева постојање коресподентног рачуна једне финансијске институције који она држи код друге финансијске институције за свој рачун и у своје име. Тако коресподентни банкарски односи стварају ситуацију у којој једна финансијска институција обавља трансакције за клијента друге банке. Природа оваквог односа у коме коресподентна банка пружа банкарске услуге физичким правним лицима за која не постоје информације из прве руке и потврда идентитета, упућује коресподентну банку да се ослони на информације коресподентне банке. Чињенице које упућују на постојање прања новца коришћењем коресподентних рачуна најчешће се односе на немогућност добијања података о правном лицу за чији се рачун врши трансакција, честе и велике безготовинске

³³Б. Бановић, *op.cit.*стр.150.

трансфере, трансакције које се одвијају по необичним моделима у којима правац безготовинских трансфера не одговара нормалној и очекиваној пословној активности.³⁴

Са аспекта коресподентног банкарства у сврху прања новца и финансирања тероризма нормативна активност на међународном и локалном нивоу, одговорила је адекватно, предвиђајући посебан поступак успостављања сарадње између банака и отварања лоро коресподентних рачуна, затим могућност идентификације странке преко трећег лица и прописивање адекватних услова за такву идентификацију.

Пажњу привлаче и помоћ и донације из иностранства. Ово је веома спорно питање јер се ради о помоћи и донацијама из иностранства цивилном сектору, односно невладиним организацијама, посебно оним које имају одређено политичко усмерење. Због тога је " веома незахвално, чак у неку руку и опасно вршити књиговодствену контролу таквих невладиних организација у којима се многи представљају као " репери у борби за демократију ".³⁵

Прање новца често се врши као део организованог криминала, односно као организатори се јављају лица у " белим оковратницима ". Професионални криминалци се, ради организовања прања новца, повезују, стварајући групе, банде и друге облике удруживања, а често имају упориште у полицији, правосуђу и политичарима.³⁶ Дакле, прање новца не користе само криминалне организације, већ се њиме служе и државни органи. Тако се сматра да обавештајне службе на овај начин финансирају своје тајне организације, па на пример, Робинсон тврди да је CIA највећи " перач " свих времена и да она за то користи мноштво механизма, а новац се " пере " у преко пет стотина разних организација, од којих ни једна није непосредно повезана са Владом.

Најзад, развој интернета као глобалне рачунарске мреже је створио низ могућности за његове злоупотребе и отежао њихово откривање. Данас готово сваки човек има приступ интернету, а ако имамо у виду и то да су електронске трансакције преко интернета веома брзе и да контакт између корисника и институције није личан, јасно је зашто тако лако може доћи до злоупотреба. На пример, особа која врши електронску трансакцију може финансијској институцији да да лажне идентификационе податке.

³⁴Г. Бошкових, " Прање новца ", БеоСинг, Београд,2005, стр.38.

³⁵ Д. Петровић, "О проучавању савремених форми привредног криминалитета", Страни правни живот, бр.3/2010, стр.174.

³⁶М. Кулић, "Прање новца", рад у зборнику: Привредни криминал и корупција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд,2001, стр.30.

Касније, када се обави та почетна идентификација корисника, следећа потешкоћа за финансијску институцију је што она не може да зна да ли неко други приступа рачуну уместо власника, нити може да открије географску локацију са које приступа. Као пример за прање новца преко интернета често се наводи и оснивање компаније која нуди услуге које се могу платити путем интернета. Онај ко "пере" новац затим "користи" те услуге и плаћа их помоћу кредитне или дебитне картице која је повезана са рачуном под његовом контролом (који се може налазити у "off shore" области) и на коме се налази незаконито стечен новац. Компанија онога који пере новац затим шаље профактуру компанији која је издала кредитну картицу, а која са своје стране прослеђује исплату за остварену наводну услугу. Компанија онога ко пере новац сада може да правда овај новац као надокнаду за остварену услугу. Према речима Класенса, недавна "експлозија" приступа интернету може послужити као нови "детерцент" који омогућује чистије прање.³⁷ Он даље наводи да електронски трансфери представљају црну рупу у систему који је установљен да би се спречавало прање новца и да је следећи корак, cyber laundering или тзв. виртуелно прање новца електронским новчаником, бар за сада, изван сваке контроле.

Развој интернета и електронског пословања уопште, захтевао је додатно прилагођавање нормативних аката и развој одговарајућих алата (пре свега софтверских) од стране финансијско обавештајних служби и субјеката који директно подлежу поменутим нормативним актима. Фазу између доношења нормативних аката и развоја адекватних алата чини, пре свега, креирање одговарајућих електронских база података које би се могле претраживати, анализирати, укрштати и размењивати. Управо непостојање тако организованих и квалитетних база података, одлика је економски слабо развијених земаља (овде земаља у транзицији) и представља велики проблем у одговору новим видовима криминала, потпомогнутим дигитализованим и електронским апаратима.

Интересантно је како на примеру деловања италијанске Мафије Савона приказује стратегију прања:

1. "ручно прање" – криминална организација употребљава мање своје новца за куповину добара или плаћања услуга за организацију. То је уједно најпростији облик;

³⁷.Класенс Р., 2006 Спречавање прања новца.стр.36.

2. "Породична машина за прање" – организација (фамилија) пере новац у складу са својим циљевима и договором са банкама и финансијским установама. "Програм прања" може се састојати из кратког циклуса – као што је отварање банкарског рачуна на име одређене особе и депоновање новца на такав рачун. Дужи циклус обухвата: "претпрање, прање, испирање и сушење", при чему ови изрази представљају различите етапе које се завршавају инвестирањем новца у легитимне активности;
3. " Заједничке веш машине " – више породица чланова истог криминалног синдиката (као што је Мафија) организују посао прања новца уз саучесништво неког из одређене банкарске или финансијске установе;
4. " праоница " – криминална организација нуди појединим криминалцима или њиховим организацијама сервис " прања новца ", при чему је могуће изабрати и краћи циклус (само прање) или дужи циклус (укључујући све активности, од прања до инвестирања).³⁸

1.4.A ПРИМЕРИ

ПРИМЕР 1

Неформални системи за пренос новца *fei-ch'ien* (Кина), *hui kuan* (Хонг Конг), *hundi* (Индија), *hawala*³⁹(Средњи Исток), *padala* (Филипини), *phei kwan* (Тајланд) развили су се како би омогућили новчану олакшицу трговине међу удаљеним регијама у време пре продора конвенционалних банковних инструмената. Називају се и алтернативни системи за дознаке или подземни (паралелни) системи. Често су повезани са посебним географским регионима, па се стога и описују разним специфичним изразима. Најпознатији су *hawala/hundi*⁴⁰ или југоазијски систем, кинески или источноазијски систем и црно девизно тржиште пезоса.⁴¹ Историјски корени ових система досежу далеко у прошлост. Ширењу ових система допринели су имиграциони токови на

³⁸R. Haigh, Oxford Handbbook of Legal Correspondence, Oxford Uuniversity Press, 2007, стр.7.

³⁹ International Monetary Fund 2003, p.6- на арапском "hawala" једноставно значи пренос. Informal hawala system- "неслужбен hawala систем" је механизам преноса (трансфера) новца који постоје у одсуству, или су паралелни са конвенционалним банкарским каналима.

⁴⁰ У Британској енциклопедији се реч hundi поистовећује са "финансијама", као и hundis са "новчаницама за размењивање". Циљ и hawala и hundi је заобилажење званичних банкарских услуга, па ове речи неки поистовећују (BRITANICA ONLINE ENCYCLOPEDIA, www.britanica.com/E/Bceckhed/topic/276476/hundi).

⁴¹ Financial Action Task Force, 2000, Report on Money laundering Typologies for 1999-2000, стр.7.

светском нивоу, па ови системи често служе за обављање примарних финансијских услуга многих имиграционих заједница. Наведени системи се генерално базирају на специфичним историјским, културним и етичким факторима, а у већини су традиционални начини преноса новца који су претходили банкарским системима у данашњем облику. Основне карактеристике ових система су брзина, ниска цена, културолошке погодности, поузданост, свестраност и потенцијална анонимност. Као и код коресподентног банкарства овде нема физичког кретања новца. Сам термин неформални, односно алтернативни систем, често се користи за означавање онога што се назива ” паралелни ” или ” подземни ” банкарски систем. Ови системи су повезани са кретањем прихода од легалних активности, али и кретањем прихода од наркотика, кријумчарења и кршења царинских и других прописа. *Informal hawala system*-и су типични у јурисдикцијама где је формални банкарски сектор одсутан, или ослабљен, или где постоје поремећаји у платним системима као што су девизе и друга финансијска тржишта. Уопштено, осим за случајеве где сврха употребе *informalnog* сектора је илегалне или криминалне природе, пораст неслужбених трансфер система је у негативној корелацији са степеном развоја и либерализације формалног финансијског сектора.

Незаконита употреба неслужбеног *hawala* система може се појавити без обзира на степен развоја финансијског сектора. У случајевима где је намера корисника илегалне или криминалне природе, употреба неслужбених финансијских система ће се појавити без обзира на финансијски степен развијености земље. Док су оба (формални и неформални финансијски сектори) рањиви за злоупотребу, потенцијална анонимност, коју неформални системи нуде, представља подстицај за кријумчарења, изигравања контроле капитала, царина, акциза, плаћања пореза, прања новца и операције финансирања тероризма. Ови злочини нису нови и закон приводи агенције које су дуже време заинтересоване у вези неслужбених финансијских механизма.

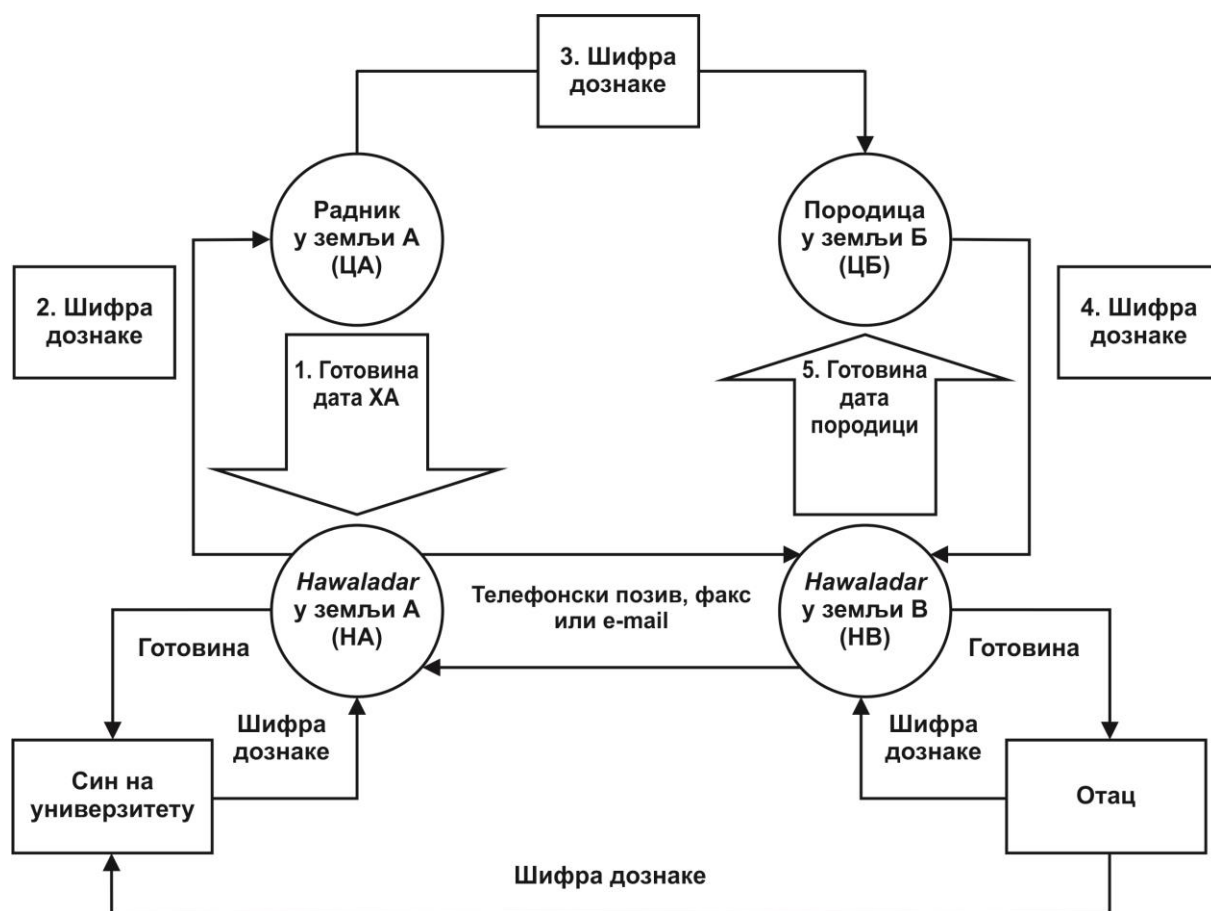
Главна разлика између *hawala* система и формалних институција је да испостава преко *hawala* посредника обично остаје ван формално операционих канала који су регулисани од стране националне власти. Пошто су *hawala* трансакције незабележене у националним извештајима и другим статистикама, подаци доступни осигураницима не нуде свеобухватан и тачан опис економске и новчане ситуације земље и ограничавају ефективност своје политике. Затим, *hawala* оператори нису опорезовани. Званични

преглед *hawala* трансакција не постоји. *Hawala* трансакције могу укључити и кријумчарење роба и услуга, па се влада такође излаже губицима на царини и трошковима прихода.

Потенцијална анонимност која карактерише ове системе представља ризик прања новца, финансирања тероризма и друге ствари које су у супротности са законом.

У графичком приказу који презентирамо у наставку дали смо шему једне карактеристичне *hawala* трансакције, како радник из земље А шаље новац својој породици у земљу Б путем неформалне *hawala* трансакције.

Слика1.2.. Прототип неформалне *Hawala* трансакције⁴²

Систем функционише преко појединачних *hawala* оператера који прикупљају и дистрибуирају средства. *Hawala* трансакција садржи финансијске трансфере који су направљени по принципима или купаца СА (радник у земљи А) и СВ (породица у земљи СВ) лоцираним у земљама А и В, односно преко *hawala* услужних добављача у

⁴²International Monetary Fund, 2003, стр.7.

њиховим земљама. Ови добављачи, именовани *hawaldari* у НА(хавалар у земљи А) и НВ (хавалар у земљи В) раде ван формалног финансијског сектора, без обзира на корист или сврху трансакције, дознаку или удаљеност земље.

Слика приказује баланс промена које произилазе из *hawala* дознаке за ремитанта (пошиљаоца), примаоца и посреднике. Ремитант у земљи А исплаћује, претпостављено да је у УСД доларима, *hawalderu* у истој земљи, тражећи еквивалентну вредност у локалној валути земље да буде послана, рецимо, његовој породици у земљи В.

На овом нивоу трансакције уплатилац исплаћује доларе и вредност им пада. На дугом крају, примаоци примају испоруку локалне валуте и нето вредност расте. Према томе, тражена трансакција се ставља на предлог саопштењем од посредника у земљи А оном у В, уз договор на који начин ће прималац бити идентификован.

У бити, НВ је направио зајам НА-у. У случајевима када рачуни оператора нису изравнати, они се поравнавају реципрочним дознакама, манипулацијама са трговинским фактурама или преко редовних банкарских канала. Ради маскирања незаконитих делатности, оператори се најчешће баве и неком легалном пословном активношћу.

Постоје подаци који сугеришу да ови неформални системи могу заиста да садрже велике суме новца. Холандски стручњаци процењују да је између 50 и 500 подземних банкара активно у Холандији.⁴³

Техника аранжмана на црној берзи са пезос – разменом (валутом неколико латинско – америчких земаља) постала је предмет озбиљног проучавања у 1980 – тим годинама, када је Колумбија постала доминатни извозник хероина у Сједињене Државе. Од илегалне продаје дроге колумбијски картели су скупљали 10 милијарди УСД годишње, од који је 54 милиона УСД било опрано преко црне берзе са разменом *peso* валуте.

Примера ради, колумбијски картели дроге продају " робу " на америчком тржишту у доларима. Одмах потом, контактирају " пезос дилере " којима продају ове доларе по нижим ценама за колумбијске пезосе. Затим, дилери организују " штрумфовање " тих долара од продаје дроге, тј. физичка лица користе свој банкарски рачун као проводник за криминално стечени новац, који се онда пребацује на друге рачуне за даље прање.

⁴³ Mascinadaro, D., Takats, E., Unger, B., 2007, стр.142-143.

Добијене доларе дилер даље⁴⁴ користи да плати канадској компанији да превезе житарице у Колумбију (у име увозника из Колумбије). Плаћање се врши кредитним писмом у вредности 70% уговора и чековима и електронским трансфером средстава (који покривају 30% уговора). У овом случају увозник из колумбије је избегао увозне дажбине путем декларисања само 70% цене испоруке, која је покривена кредитним писмом. Увозник жита из Колумбије продаје зрнасти производ у Колумбији за пезосе и враћа новац брокеру ради финансирања испоруке.

У борби против шверца дроге и прања новца колумбијске власту су 2008. године у оквиру међународне операције ухапсиле више од 100 осумњичених. Шверцери су у оквиру мреже, која се протезала од Јужне Америке до Азије, радили за колумбијски картел " Norte del Valje " и за паравојнике. Неки од шверцера су осумњичени да су део профита од шверца дроге слали групама као што је Хезболах.

Неформални систем за пренос новца *fei-cs'ien* (летећи новац) разрадили су Кинези. Потраживања која потичу од недозвољених радњи у оквиру једне националне привреде подземним банкарским системима, који су изван контроле, стављају се на располагање некој другој земљи. У овим активностима користе се породичне, племенске и етничке везе, а обављају се уз поверење, анонимно и без писаних трагова. Новац се у овим случајевима подиже уз показивање уговореног знака или уз изговарање договорене речи.⁴⁵

Високе цене трансакција, дуга одлагања у испостави ремисије новца, контроле промена, претеране бирократске политике и процедуре за једноставан трансфер новца у формалним су главне стимулације за егзистенцију неформалног финансијског система. Све док постоје наведени разлози, *hawala* и други неформални системи преноса новца ће и даље постојати. Формални системи треба да прихвате своје недостатке и унапреде своју конкурентност. Такође, у већини земаља где ИФТ системи постоје уз

⁴⁴ Financial Action Task Force, 2006, Trade Based Money Laundering.

⁴⁵ Кинески неформални систем преноса новца проширио се и на подручје некадашње Државне заједнице Србије и Црне Горе. У личном пртљагу кинеске држављанке 2004. године пронађено је око 800.000 еура и 119.000 УСД. Кинеска држављанка је код себе имала припремљену документацију за трансфер новца која је гласила на банку " Еуромаркет " Подгорица. Намера јој је била да се новац пребаци за Кину. Кинеска држављанка је покушала да порекло новчаних средстава прикаже као редован приход ортачког друштва " Албино " из Београда, чији је она власник. Накнадним проверама је утврђено да је предузеће " Албино " основано 2001. године, те да је укупан промет истог, до септембра 2004. године износио свега 350.000 РСД. Приликом саслушања кинеска држављанка је изјавила да је са својом сестром до септембра 2004. године пренела 105.000 УСД и око 4.500.000 еура у Народну Републику Кину (Чудан А. 2006, Стр.75-76)

функционисање конвекционалних банкарских сектора, препоручује се да *hawala* дилери буду регистровани. Имајући у виду скорашње појаве да они који перу новац и терористичке групе користе ИФТ системе, број националних и регулаторних потеза да се регулише њихова активност се повећава.

ПРИМЕР 2⁴⁶

Физичка лица А, В и Д су нерезиденти који су у три домаће банке отворили нерезидентне девизне рачуне. Физичко лице Ц је резидент, овлашћен за располагање средствима по рачунима физичких лица – нерезидената А и В.

Физичко лице Е – резидент, овлашћено је за располагање средствима по нерезидентном девизном рачуну физичког лица – нерезидента Д.

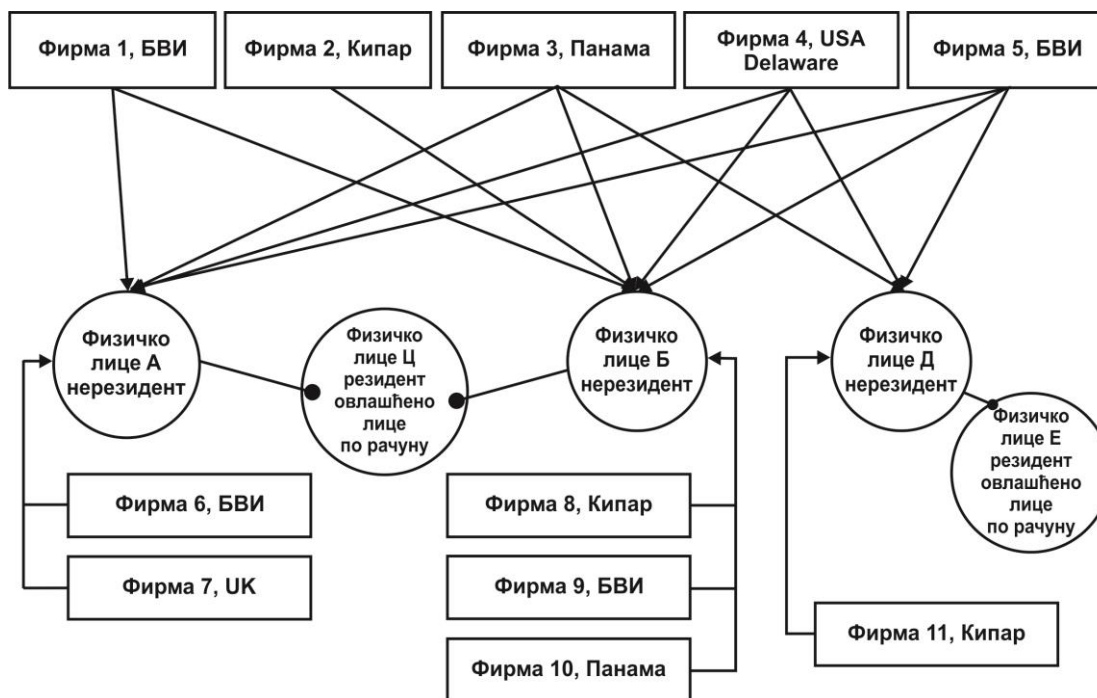
Оно што је заједничко за приливе који лежу на нерезидентне девизне рачуне наведених лица А, В и Д је да потичу из *off shore* дестинација из држава које не примењују стандарде у области спречавања прања новца.

Физичко лице Ц, као овлашћено лице физичких лица А и В, искључиво подиже готовину са њихових нерезидентних девизних рачуна. Такође физичко лице Е искључиво подиже готовину са девизног рачуна физичког лица Д.

Чињеница да се наведене фирме 1,2,3,4 и 5 јављају као пошиљаоци средстава за сва три физичка лица – нерезиденте, доводи ова физичка лица у везу.

⁴⁶ Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца

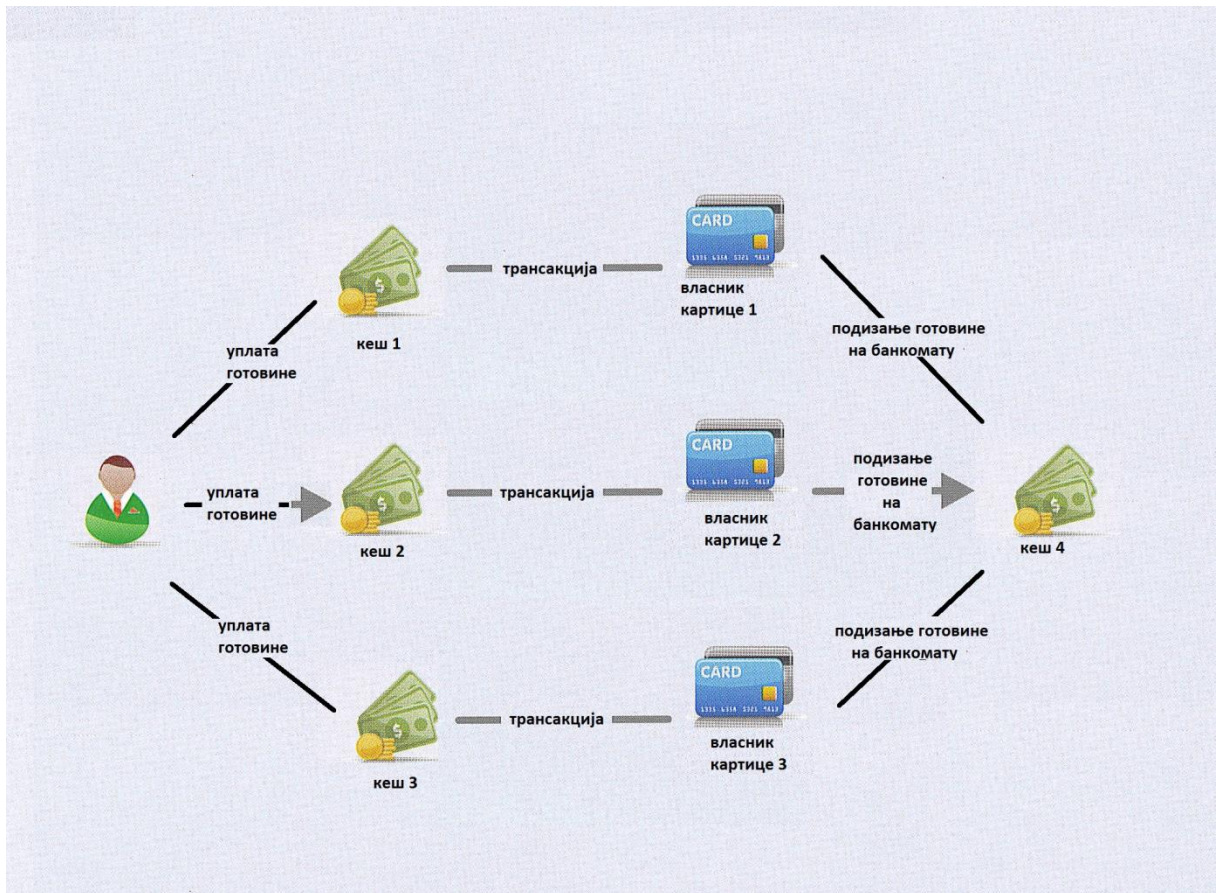
Слика 1.3. Прање новца преко off-shore зона

ПРИМЕР 3

Физичко лице уплаћује средства скоро свакодневно у мањим износима. Банци није познато чиме се бави физичко лице које уплаћује новац, као ни порекло новца који се уплаћује на рачуне.

Слика 1.4. Улагање и укрупњивање " прљавог " новца

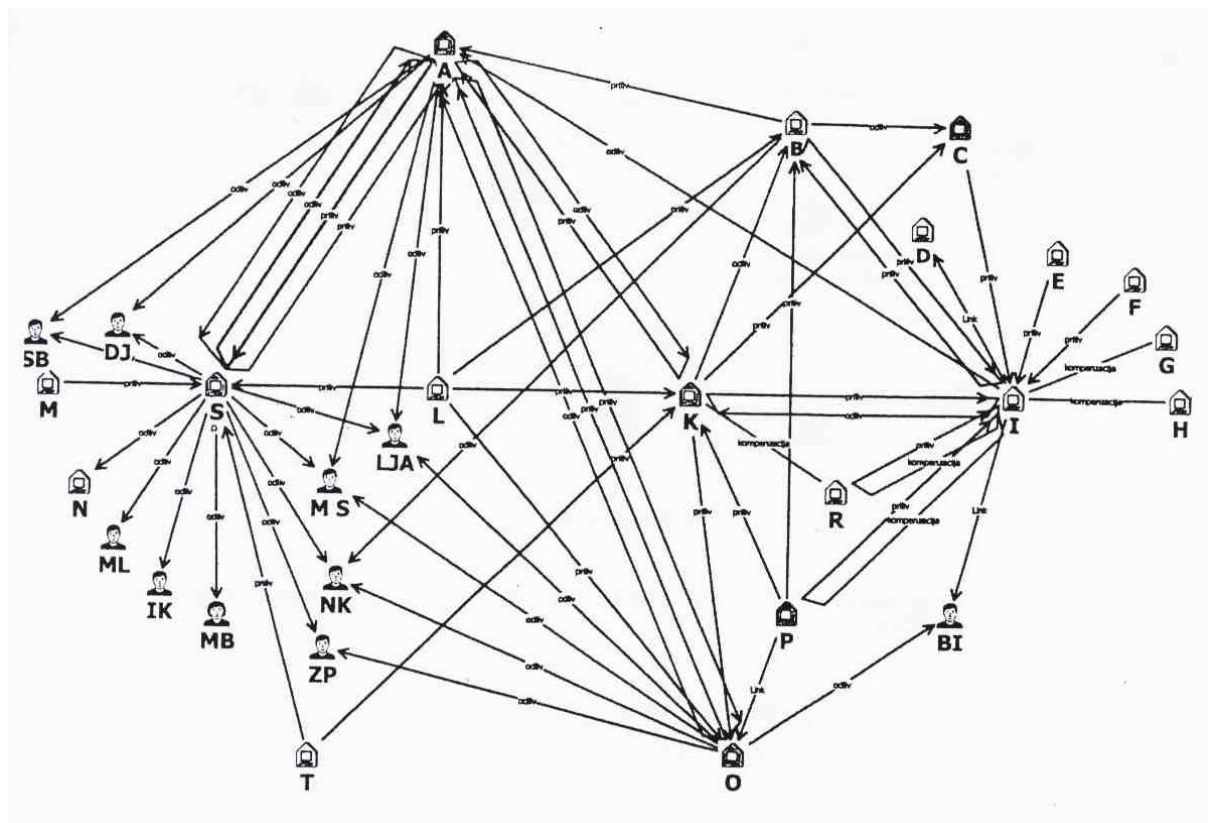
Средства се одмах по уплати подижу у банкоматима, у више дневних трансакција и максималном дозвољеном дневном износу. Претпоставка је да су картице, издате власницима наведених рачуна, дате другим лицима, која свакодневно подижу средства на банкоматима. Идентитет лица која врше подизање средстава је непознат.

ПРИМЕР 4

На графичком приказу приказане су међусобне везе правних лица. Правна лица су, углавном скоро основана и имају отворене рачуне у великом броју банака. Разлози који упућују на сумњу у вези пословања правних лица која су приказана на слици су : трансфери новчаних средстава са рачуна једног на рачун другог привредног субјекта без јасног економског основа при чему се, често, врши фиктивно фактурисње роба и услуга. Након трансфера на неколико рачуна, ради заметања трагова, средства се најчешће подижу у готовини по основу откупа пољопривредних производа и откупа секундарних сировина.

Раније контроле пословања правних лица, које су вршене од стране пореске управе и МУП-а, показале су да је напред наведени откуп у највећем броју случајева био фиктиван, а није познато у које су сврхе наведена новчана средства утрошена. Претпоставка је да су новчана средства, уз одређену провизију правних и физичких лица, која су их подигла у готовини, враћена уплатиоцима истих такође у готовини, при чему се избегавају пореске обавезе и стичу елементи прања новца у смислу Закона о спречавању прања новца.

Слика 1.5. Трансфери "прљавог капитала" и подизање готовог новца

ПРИМЕР 5

Сви чланови једне породице крећу у производњу и оснивају четири фирме : за производњу, услуге, увоз и извоз. Производња личи на мануфактуру, у оквиру које се шију одређени артикли на технолошки застарели начин, без намере да се нешто озбиљније ради. Услуге су "лон " послови, тј. увоз робе из иностранства ради дораде и њен поновни извоз. У овом случају се увози комплетна роба којој није потребна дорада. Увезена роба се одмах продаје као домаћа роба која је произведена у сопственој

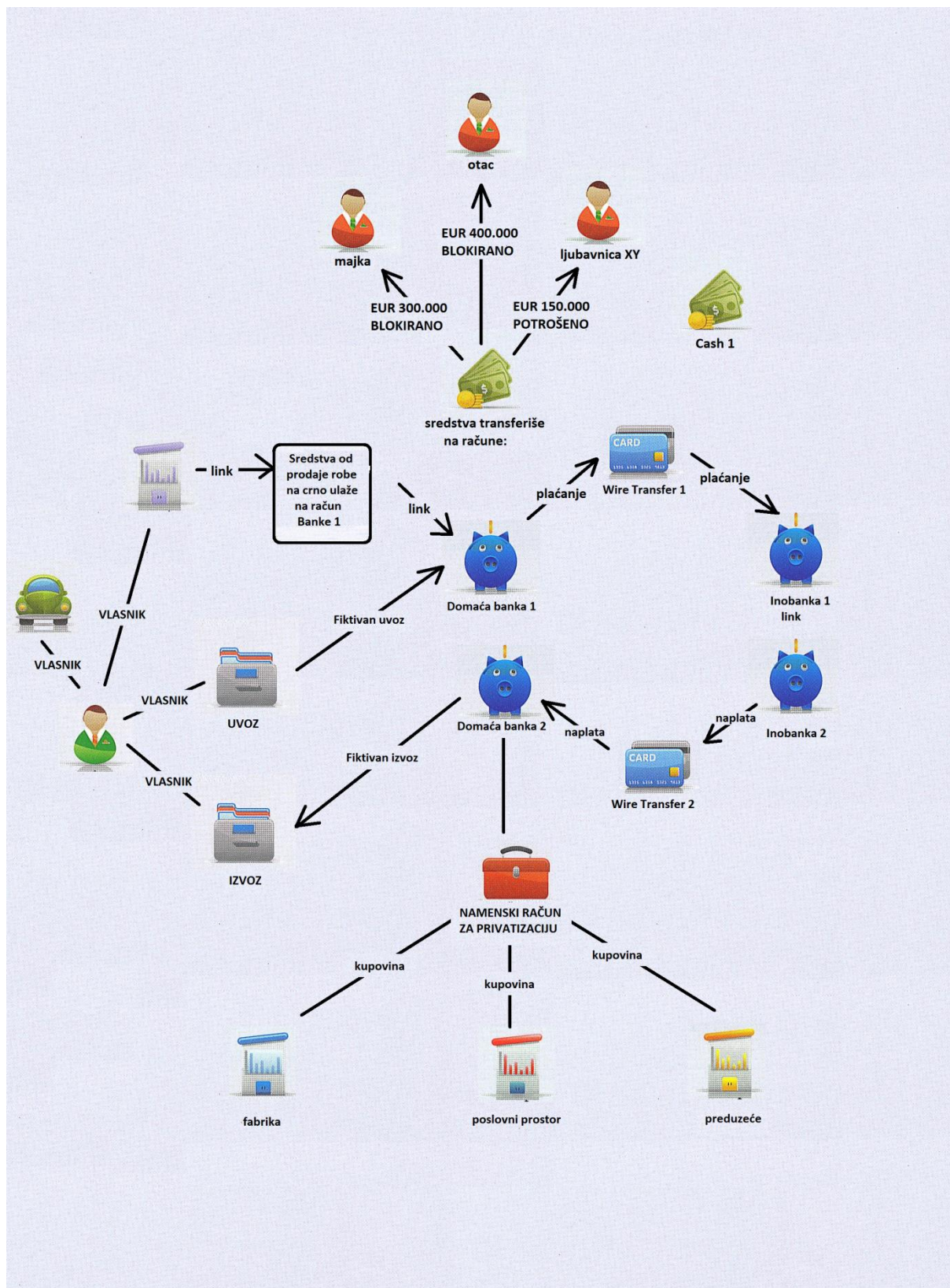
производњи безготовински, а други део робе се продаје на црно за кеш. Да би се задовољила законска форма врши се повраћај робе у иностранство, али потпуно неврдне и питање је у којим количинама.

Врши се фиктивни увоз, авансно се плаћа роба које нема и средства одлазе у суседну државу у банку 1.

Да би се иста средства вратила у земљу потребно је имати основ. Чланови породице се опредељују за фиктивни извоз. Извози се фиктивна роба, која се уредно фактурише инокупцу. У међувремену средства се у суседној земљи пребацују из банке 1 у банку 2 и одатле врши плаћање " увезене робе "из Србије.Зарађени новац од " наплаћеног извоза и производње " се депонује код домаће банке 1 и отвара се наменски рачун. У процесу приватизације купује се једна мања фабрика и три локала.

Новац зарађен од робе која је продата на црно се улаже на личне рачуне директора, родитеља, и остале родбине и рачун једне од пријатељица.

Слика 1.6. Породично " прање новца " кроз приватизацију

1.5. ОПАСНОСТИ ЗБОГ ПРАЊА НОВЦА

Велика средства која се зарађују прањем новца урушавају темељна начела економске активности. Криминалитет, посебно онај организованог карактера (трговина оружјем, белим робљем, опојним дрогама или психотропним супстанцама, сива економија, нуклеарни тероризам, утаја пореза), премашује националне границе појединих држава и постаје међународни проблем. Такође, прање новца је изузетна претња интегритету финансијских институција и онемогућава успешно управљање банкама и надзорним телима. Специфичност банкарског и финансијског прања се може одредити према посебним карактеристикама, које имају посредници унутар економског система. Развој и креирање новчаног тржишта постепено брише разлике између банкарских и небанкарских фирми, што се рефлектује на функционисање разних типова посредовања, с обзиром на капацитет да подмире захтев прања новца. Унутар финансијског сектора, банке играју специјалну улогу посредника у симултаном нуђењу уговора о депозиту, које може подмирити потребе плаћања и готовине, и уговора о зајму, који се не могу трансферисати у тржишна добра. Тако банке на тржиштима постају важни посредници, поверљиве платише или врше опште услуге. Управљање платним системом ставља банке у важан положај са становишта прања новца. Због тога су банке, као и други финансијски посредници, у центру пажње криминалних организација, са једне, и органа гоњења, са друге стране.

Прање новца доводи до деформације потрошње и штедње и преображавања постојеће социјалне структуре настајањем друштвених група нових богаташа. За разлику од обичног грађанина, који новац користи за свакодневне трошкове и за штедњу, криминалци велика средства која зарађују прањем новца инвестирају у куповину добара као што су некретнине, накит, уметнички и луксузни предмети, што све стимулише спекулацију и инфлацију. Као последица тога, наступиће и промене у извозу и увозу и проблем биланса плаћања. Такви производи нису потекли из домаће економске активности и запошљавања, те могу да сниже домаће цене, редуцирајући профитабилност домаћих предузећа. То је нарочито случај у земљама у развоју.⁴⁷ Такође, путем лажних и надуваних фактура може се утицати на цене извоза и увоза.

⁴⁷Barlett,2002.,стр.20.

Увозник страних машина би могао да има уговор са продавцем да куповна цена буде повећана до извесне суме (на пример, за 30 процената). Купац може платити продавцу целу суму у готовом новцу под условом да се додатак у цени (тј. 30 процената) пласира на његов рачун устрој држави. Прање новца, такође, смањује расходе и запошљавање због поремећених извора из сектора високе додатне продуктивности (на пример: одеће, обуће) до неплодних сектора (промета власништва, накита, уметничких предмета). Ови потоњи су најнижи у погледу расхода, прихода и запошљавања, те резултирају у нето губитку укупне привреде, без обзира где би другде новац могао бити потрошен.

Перачи новца имају потребу да инвестирају своје илегално стечене фондове да би прикрили њихово порекло. Последица тога је да су спремни да плате извесна материјална добра по већој цени од реалне, или да купују иначе непривлачна власништва или предузећа, што ће довести до вештачког повећања цена и нелојалне конкуренције. Пошто њихов интерес за одређену куповину материјалних добара није у складу са стварном вредношћу, већ пре да га се докопају ради прикривања извора пара, спремни су да плате далеко више од праве вредности тог добра. На пример, у Колумбији се појавила 1980.-тих година *Madellin* група која је купила велике површине земље, што је повећало цену од 500 , УСД на 2.000 УСД по хектару. Слично томе, инвестиције у тржиште капитала би могле да воде на исти начин до вештачког повећања цена акција. Такође, перачи новца теже да инвестирају у земљу порекла или државу где обављају криминалне радње. Они су више руковођени тиме да избегну контроли и откривању, него да им се максимално врати уложен новац.

Промене у потражњи новца могу на националном нивоу довести до нестабилности девизних курсева и каматних стопа. ММФ је нашао да за 10 процената повећани криминал резултира у 6 процената редукцији опште потражње за новцем.⁴⁸ То ће даље смањити потражњу домаће валуте, исто за 10 процената. Прање новца, због тога, има негативан утицај на новчану потражњу, на девизни курс и каматне стопе.

Quirk (1997.) добија ове резултате помоћу извођења следеће регресије:

$$M_i = M_i(y, ep, id, Li)$$

Потражња новца (M_i) позитивно зависи од прихода (y), негативно утиче на очекивану инфлацију (ep), депозит каматне стопе (id) и на прање новца (Li). Премисе за прање

⁴⁸Quirk, P.J., 1997., стр.3.

новца су криминал, превара и послови с дрогом. Могу се и друге променљиве укључити у вези са прањем новца (ЛИ) за криминал, Л2 за утају пореза, а Л3 за незапосленост и учешће рада. Промене у потражњи новца захтевају проток капитала из једне у другу државу, а да нису предвиђене и нису у вези са економским факторима, те могу довести до нестабилности светске економије. Велик прилив опраног новца би могао снизити девизни курс и/или експанзију новчане масе земље. Таква ситуација се догодила у Србији приликом приватизације, јер капитал којим су купована предузећа у Србији није контролисан са аспекта " прања новца ". Једнократан прилив таквог " сумњивог " капитала довео је до нереалног ниског девизног курса, и једнократне нереалне експанзије новчане масе земље. Повећање курса девиза је у вези са смањењем извоза и већег ослањања на увоз, будући да повећање новчане масе повећава цене.⁴⁹ Уз то, каматне стопе су такође под утицајем, јер перачи инвестирају у фондове где се њихове шеме могу теже открити него где су камате на зајам ниже или стопа дохотка већа.

Перачи новца реинвестирају у компаније или некретнине које даље обезбеђују профит, легални или илегални. Највећи број инвестиција је у кладионице, коцкарнице, кафиће, ресторани, проституцију, аутомобиле и транспорт. Они теже да инвестирају капитал у законском облику у земљу порекла или државу где обављају криминалне радње. Перачи новца су више руковођени тиме да избегну контроли и откривању, него да им се максимално врати уложен новац. Међутим, таква инвестирања штете економији, јер смањују фондове који би покренули економску активност или запошљавање.⁵⁰

Прање новца може имати огромне последице на приход Владе због смањеног прихода од пореза. Избегавање пријављивања прихода, или умањивање истог, је најчешћи метод спровођења прања новца. Због тога се прање новца негативно односи и на напоре државе у убирању пореза. Прање новца може, такође, да повећа принос јавног сектора. Криминалци желе да њихов новац буде легалан. Пут да се то постигне је плаћање пореза на приход. Непостојећи висок обрт од ресторана, који немају госте, је понекад намерно пријављен пореским властима. На тај начин је илегалан новац претворен у легални, који се опорезује. Дешава се, исто тако, да јавни сектор профитира од прања новца, ако криминалци намерно плаћају порез, с циљем да свој приход из криминалних

⁴⁹Tanzi, V., 1996., стр.8.

⁵⁰Barlett, B.L., 2002., стр.19.

радњи учине легалним.⁵¹ Неки аутори сматрају да прање новца има извесне предности за друштво у томе да се бар део фондова трансферише из нелегалних активности (где нису опорезовани) и проширује у легалну економију, где новац може допринети стварању легитимног богатства и плаћању пореза.⁵²

Позитивни ефекти прања новца по развој могу бити ако постоји инфузија криминалних фондова, то може довести до веће могућности за кредитирање, чак за легитимне бизнисе. Прање новца утиче на веће могућности кредитирања преко банака. Као резултат прања новца, оне ће имати више депозита, који ће онда створити могућност за фондове које би могли потенцијално давати у зајам. Ако се то чини на велико, утицаће на опадање каматне стопе. Ово не мора да важи за затворене економије и велике државе, јер оне још увек могу да формирају цене и каматне стопе на светском тржишту искључиво према својим интересима. Међутим, у малим отвореним економијама, овај аргумент не стоји, пошто су камате одређене на светском тржишту, са неодређеном покретљивошћу капитала; фондови су скоро неограничени. Банке које су улагале у ризичне америчке хартије од вредности, због којих је дошло до светске прво финансијске, а потом и економске кризе (*US mortgage collapse*) у августу 2007. године, као последица неусклађености понуде и тражње на финансијском тржишту, имају директне последице кризе и ликвидност им је на изузетно ниском нивоу. Антонио Марио Коста, шеф Канцеларије Уједињених нација за борбу против дроге и криминала, изјавио је да мафијашке групе, богате готовином, улажу новац у банке, које очајнички покушавају да преживе глобалну економску кризу и тако га перу. Процена је да је организовани криминал генерисао у 2005. години 322 милијарде долара, нуђеном банкарском сектору, који, одустајањем од *know your client* (уознај свог клијента) – КУС стандарда, омогућава активности прања новца.⁵³

Перачи новца могу каналисати фондове према финансијским институцијама или земљама у којима ће најлакше бити пласиран новац, без сувише постављаних питања. Ово може довести до тога да се капитал креће из земаља са добром економском политиком у којој се остварују више стопе добити, ка земљама са мање ефикасним политикама и нижим стопама добити од уложених средстава. Прање новца може да има и обрнут утицај на економску политику, како препоручује ММФ, с циљем да се бори

⁵¹ Unger, B., 2007., стр.137.

⁵² Beare, E., M., Schneider, S., 2006., стр.296-312.

⁵³ Магазин БИЗНИС, 11.02.2009.

против инфлације путем редукције снабдевања с новцем. У таквим околностима, велики прилив илегално добијене чврсте валуте у економију, може прикривено имати предности у запошљавању, може допринети да се повећају државне резерве, да се смањују инострани дугови, пошто ће се отклонити неке од тешкоћа у вези са политиком, која има за циљ да смањи потрошњу. Анти-инфлациона политика ће, међутим, бити неефикасна.⁵⁴

Активности око прања новца могу допринети грешки у макроекономској статистици, која ће допринети порасту грешака у формирању политике. Ово се дешава првенствено из два разлога. Прво, перачи новца не инвестирају свој новац у уобичајене инвестиције, са уобичајеним економским разматрањем, већ су на првом месту мотивисани другим факторима, као што је избегавање да буду откривени, кажњени, итд.⁵⁵ Тако, кретање капитала у вези са прањем новца често је рачунски само интуитивно са економске тачке гледишта. Као резултат, креатори политике могу бити збуњени и направити погрешно политичко процењивање на бази ових неуобичајених кретања капитала. Прање новца може имати поражавајуће последице на настојања у приватизацији. Прво, због нелојалне конкуренције, перачи могу победити поштене купце који су раније поседовали предузећа.⁵⁶ То ће резултирати у криминалу на широком плану у привреди. Криминалци су мотивисани да другачије разматрају ствари него конвенционални пословни предузимачи, те реагују на различите стимулансе. На пример, "криминални власник ће мењати производњу и формирати цене према не-економским факторима: као кад осећа притисак полиције или ће мењати локацију за бизнис да избегне строго законодавство".⁵⁷ Као резултат тога, значајни сектори привреде би могли бити поремећени због тржишно оријентисаних стимуланса, који касније могу продужити процес поновног адаптирања на нову приватну економију. Уз то, довешће до спекулативног и не-конкурентног приступа да би се обављао посао У овим секторима.⁵⁸ Ово је нарочито велика опасност у привредама где државна предузећа (као што су железница, телекомуникације, електрична енергија и плин, поштанске услуге) тек треба да буду приватизована и где постоји могућност интеграције прљавог капитала, као што је случај са Републиком Србијом.

⁵⁴Keh, D.I., 1996., стр.306.

⁵⁵Alldrige, P., 2002., стр.306.

⁵⁶McDowell, J., 2001.

⁵⁷Keh, D.I., 1996., стр.11.

⁵⁸Unger, B., i sar., 2006.

Нарушен интегритет финансијског сектора, као резултат његове сарадње са прањем новца и присуством организованог криминала, може имати негативан утицај на директно инострано инвестирање. Када је државни комерцијални финансијски систем свестан да је под утицајем криминалних елемената, то може утицати на репутацију земље и подрити поверење иностраног инвеститора. Тако, кад се налазе на црној листи, објављеној од стране ФАТФ и ОЕЦД, државе могу имати озбиљне последице на инострано директно улагање. Међутим, у исто време, ако продру у лабаву регулаторну средину и ниске пореске стопе, дотична држава ће све више привлачити капитал илегалне природе, и из тога ће извући значајне користи, нарочито ако се новац директно инвестира у привреду, радије него да се једноставно трансферише кроз државу. Међутим оваква могућност је мало вероватна јер прљави капитал тражи брзу оплодњу и могућност брзог трансферисања, ради скривања правог власника. Због оваквих захтева прљавог капитала, заиста се ретко догађа да се он инвестира у привреду, где га чекају проблеми са производњом, проблеми са запосленима и на крају проблеми са тржиштем да пласира и наплати произведену робу.

Илегалне трансакције могу контаминирати легалне. Према Quirk-у⁵⁹ извесне савршено легалне трансакције, које укључују иностране учеснике, су пријављене да могу постати мање примамљиве услед сумње да су у вези са прањем новца. Quirk не даје никакве податке за ову тврдњу, која је узета из литературе. Он је, изгледа, задовољан са логичним закључком да веза са прањем новца, или чак само могућност такве повезаности, може обрушити поверење привредних агената. С друге стране, изгледа да ће такве трансакције и предузећа постати привлачне у кругу перача. Показујући спремност на кооперацију са перачима новца, оне би могле потенцијално привући илегални капитал.⁶⁰ Корупција је тесно повезана са тим. Криминал може такође контаминирати легалне професије (правнике, рачуновође, пореске саветнике).

Прање новца има велики негативан утицај на привредни раст. Пошто се у контексту тих активности фондови прераспоређују из сигурних у рискантне подухвате, од продуктивних до неплодних инвестиција, што криминал и корупција олакшавају, економски раст ће трпети.⁶¹ Када неки посао или индустрија нису више привлачни за пераче новца, они једноставно настоје да их напусте, проузрокујући потенцијални

⁵⁹ Quirk, P.J., 1997. стр.4.

⁶⁰ Alldridge, p., 2002., стр.315.; Unger, B., i sar., 2006.

⁶¹ Bartlett, 2002., стр.1.

колапс ових сектора и серију штета за уважавање економије.⁶² Негативни ефекти прања новца су да спутава економски раст. Ове тврдње су поткрепљене студијом Куирк-а у 18 индустријских земаља, у периоду од 1983. до 1990. године, јер је нашао да је годишњи привредни пораст био у вези са повећаним активностима у прању новца.⁶³ Међутим, прање новца може имати и позитиван ефекат на пораст. На пример, ако је нека земља само трансфер за проток криминално стеченог новца, додатна вредност се ствара за финансијске услуге, а да земље не подносе цену криминала. Новац једноставно протиче кроз њих. Ако се новац трансферише из земље са криминалним радњама у земљу где се пере, тада ова потоња не сноси негативне утицаје утврђеног криминала повезаног са прањем новца. Она има корист од иностраног криминала; она је слободан учесник у криминалним радњама. Ово је нарочито случај са државама где су строжије регулативе против прања новца него у суседним земљама, зато што мање строги прописи могу имати позитиван ефекат на капацитет привлачења илегално стеченог капитала. Обрнуто је такође тачно. Што су строжије регулативе, то се више трпи због негативног екстерног ефекта и немогућности за привлачење илегалног капитала.

Које опасности доноси раст илегалних тржишта, организовани криминал и прање новца, са којим изазовима су морали да се суоче целе државе и њихове регулаторне агенције може се видети из следећег примера:

"У септембру 1998. LTCM (*Long Term Capital Managment*) је пропао. Иако је распоређивао новац за 100 инвеститора, имао 200 запослених и 4,67 милијарди америчких долара у капиталу, није издржао ни пет година. Његов изненадни пад у року од месец дана запретио је да угрози стабилност светског финансијског система. У време пропадања, имали су 28 великих позајмица, које су износиле читавих 1,5 билиона америчких долара".⁶⁴

Сама величина позајмица отежавала је враћање новца. Са једне стране је био дуг, док су на другој страни били потраживачи, који би, уколико не би добили повраћај свог новца, морали да иду "под катанац" са невероватном штетом по светска тржишта. Да би се зауставила финансијска катастрофа, *Wall Street* банке су, под надзором Федералних резерви САД, дале финансијску ињекцију LTCM-у у износу од 3,65

⁶²Mc Dowel, J., 2001.

⁶³Quirk, P.J., 1997.стр.6.

⁶⁴Presidents Working Group on Financial Markets-<http://www.treasury.gov/resource-center/fin-mkts/Documents/hedgfund.pdf>

милијарди америчких долара свежег капитала. Радна група која се бавила истраживањем пропасти LTCM-а, утврдила је да је проблем био у претераном задуживању сигурносних фондова којима је овај располагао. Иако прање новца и остале илегалне активности нису биле у директној вези са пропашћу LTCM-а, прање новца је битно утицало на дебакл LTCM-а као и у великом броју претходних криза. Пропаст LTCM-а је, заправо истакао подмуклост и проблем који прање новца представља. LTCM, који је био познат по својим уносним каматама, радио је агресивно не пропуштајући било коју шансу, због чега су били поштовани на *Wall Street*-у. Једна од најуноснијих прилика била је пропаст СССР-а. После распада СССР-а, Русија је желела да трансформише земљу из комунистичког у капиталистичко друштво. Да би финансира ову промену, земља је почела да се задужује. У свету задуженичког тржишта, руска потражња је имала премију због неразвијеног тржишта и због несигурности да ли ће га Русија успешно трансформисати. Уколико би позајмице Русији биле правовремене и адекватне, допринеле би развоју тржишта, што би аутоматски значило да је добра инвестиција, јер би порез сакупљен у Русији био коришћен за отплаћивање дуга. Тиме би позајмице Русији пружале потенцијално изузетно лукративан профит. Ризик је, наравно, постојао из простог разлога : постојала је могућност да Русија не успе да најадекватније обави успешну трансформацију. Као земља са ниским кредитним рејтингом, Русија је имала позајмице и у домаћој валути и у доларима. Дужничка криза 1980. године показала је да се земље са таквим статусом фокусирају на враћање дуговима у доларима, али и да покушавају да такође враћају дугове у домаћој валути. Да би успешно исплаћивала дугове, земља мора да повећа залихе новца и самим тим да упада у инфлацију и девалвацију домаће валуте, обезвређујући враћање дугова истој.

LTCM је мислио да се, уколико идентификује начин да направи профит из ове ситуације, упусти у коштац са потенцијалним претњама и прихвати да финансира позајмице потребне Русији. Два главна проблема која нису била предвиђена били су прање новца и брза премештања капитала из земље (*capital flight*- лет капитала).

Такође, криминална активност у Русији је допринела уништавању покушају трансформације руског тржишта. Сви ови проблеми си изазвали да LTCM имплодира. Прање новца онеспособљава могућности владе да тражи адекватне мере за стабилност у домаћем и интернационалном тржишту. Технологија и брзи ток информација значили

би да се изузетно великим брзинама сви шокови једне привреде могу пренети на светско тржиште.

Уколико картел перача новца успе да придобије значајне делове привреде, они би могли такође даље покушати да повећају своју политичку контролу, као средство за наредне циљеве и обезбеђење да власт неће увести стриктну контролу у борби против прања новца. Ови циљеви могу бити постигнути путем корупције, подмићивања или чак шуровања са националним изборима, који би могли имати утицаја на сам програм демократског процеса. Као што је истакао *Tanzi*: "ови криминални елементи могу да корумпирају политички процес нарочитих економија путем финансирања кандидата који могу бити склони да пусте те елементе да иду својим путем. Када је укључен тако велики новац и исплаћивање од стране криминалних елемената тако значајно, изгледа реално да се очекују такви покушаји који ће учинити да се постави више пријатељски наклоњена администрација."⁶⁵

Прање новца има контра биланс позитивном ефекту иностране помоћи и угрожава реализаторе иностране помоћи, кредите Светске банке за обнову и развој, Међународног монетарног фонда ради смањења сиромаштва и промовисања економског развоја. На пример, укупна помоћ Сједињених Држава, ОЕЦД-а и Светске банке за развој бивших комунистичких земаља је 50 милијарди УСД годишње, али 100 милијарди УСД се враћа из ових земаља на рачуне Западних банака.⁶⁶

Свака земља има неку специјалну привлачност за пераче новца. У Италији промет вредносних папира има нарочиту популарност, зато што се омогућава прикривање правог идентитета за извесно време. У Холандији су то некретнине, због тога што није транспарентно тржиште, где се вредности објеката често тешко могу проценити и где се вредност може неконтролисано увећавати. Организовани криминал је све већа опасност по безбедност на Балкану, а криминалне групе су определиле Републику Србију за илегалну продају некретнина и прање новца. У Србији највише прљавог новца улази у легалне токове у процесу приватизације предузећа, преко промета некретнина, позајмица правним лицима, коришћењем фиктивних предузећа, трансакција са *off-shore* државама, што све утиче на економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре земље.

⁶⁵Tanzi, V.,1999.,стр.38-39

⁶⁶ Baker, R.V.,1999.,стр.38-39

1.6. ОДНОС ПРАЋА НОВЦА И СИВЕ ЕКОНОМИЈЕ

Општи институционални услови у којима се обавља економска активност у модерним привредама одређени су бројним правним нормама којима савремена држава настоји да регулише привредни живот, да евидентира и опорезује економску активност и да управља привредним развојем. Међутим, колико год држава настојала да правно регулише обављање економске активности, увек постоје елементи у којима већи или мањи обим економских трансакција измиче бар неким од тих прописа. Ова одступања економских актера од релевантних правних норми у појединим периодима постала су значајна, па је знатан део економске активности остајао изван домаћа пореске власти и статистике. Тако се јавила потреба да се ове трансакције посебно истражују и да се процењује њихов обим утицаја на величину и структуру бруто домаћег производа, државног буџета и других макроекономских показатеља. Оваква истраживања су од посебног значаја за земље у економској кризи, насталој у условима рата, као и за привреду у транзицији у којима се економски систем из основа мења.

Ближе одређење појма **сиве економије** отежано је недостатком података што произилази из саме њене природе. Због тога у теорији не постоји опште усвојена дефиниција сиве економије, па се у зависности од циља истраживања и аспеката анализе, обично описују поједини сегменти економске активности који се по изабраном критеријуму сврставају у одговарајући концепт сиве економије. Тако се у литератури најчешће наводе фискални и статистички критеријуми, затим критеријуми тржишта и правни критеријуми.

Фискалним критеријумом неформални сектор, односно сива економија, се ограничава на активности које су у супротности са преовлађујућим пореским прописима и које нису пријављена пореским властима. То су активности које се прикривају (скривена економија) ради избегавања плаћања, односно ради утаје пореза (на пр. скривање од пореских власти дела продаје, или дела остварених прихода).

Статистички критеријум третира активности које би требало да буду обухваћени официјелном статистиком, али нису, и то због неправилног статистичког извештавања. У питању могу бити случајне статистичко - техничке грешке или намерно прикривање

података о економској активности. Наиме, због умањеног пријављивања дохотка или производа, или због увећаног приказивања инпута, део активности остаје статистички нерегистрован. Често се део економске активности скрива ради утаје пореза, па се онда тај део не исказује ни у статистичким извештајима. То су примери неевидентираних, нерегистроване економије.

Критеријуми тржишта истраживачи користе да нагласе разлику између плаћених и неплаћених активности, тј. између активности чији се производи размењују на тржишту, и оних који се одвијају мимо тржишта (паралелна економија). Према овим критеријумима, неформални сектор обухвата активности у домаћинству, рад за самог себе и волонтерски рад. Овај критеријум је релевантан нарочито за високо развијене тржишне привреде у којима по правилу нема легалног неформалног сектора у производним активностима (нема регуларног нетржишног привређивања), па се све нетржишне трансакције сматрају неформалним, нерегуларним.

За нерегуларну економију постоје различити називи, економија у сенци, сутеренска економија, паралелна, нерегистрована, формална, недеklarисана – све су то нијансе истог појма, тзв. сиве економије, односно начина на који се вара држава од утаје пореза, преко запошљавања на црно, до шверца и организованог криминала.

Сива економија је доминантна појава у економијама у транзицији и земљама са великим поремећајима. Сива економија је редовни пратилац транзиције, спона између старог система привређивања, који постепено нестаје, и новог система који се развија. У ширем смислу сива економија обухвата: промет: оружја, дроге, робе неконтролисаног порекла, украдене робе, прање новца, рад на црно, прикривање стварних пословних резултата утају пореза и других обавеза, корупцију, црну берзу, сиву емисију новца, фиктивне фирме и др. тј., обављање економске активности мимо релевантних правних норми или против законских прописа.

Проблем неслужбене или сиве економије постоји и у најразвијенијим земљама, дакле у условима када је тржишна економија високо рангирана и где нема значајних институционалних празнина које ће потицати или омогућити раст нелегалне економије. Разлика је само у томе што су мере за њено сузбијање ефикасније. Како разрешити проблем сиве економије питање је на које на нивоу власти подједнако мучи развијене и неразвијене, богате и сиромашне државе.

По дефиницији Ђурића⁶⁷ сива економија је економија која се у циљу избегавања пореских обавеза повукла у сенку. Сива економија у најширем смислу представља противзакониту привредну делатност усмерену ка стицању користи у своје име и за свој рачун, а на штету других појединаца, привредних субјеката или државе. Сива економија се јавља у многим областима, и то:

а) област промета роба и услуга;

Нелегалан увоз и извоз, стављање у промет неевидентираних домаће и стране робе, стављање у промет робе без доказаног порекла, рад без решења о минималним условима за обављање регистроване делатности, стављање у промет робе без доказа о плаћеној царини, акцизи или порезу, неажурно и непотпуно вођење пословних књига, неовлашћено обављање промета роба и услуга, задржавање робе ван промета из шпекулативних разлога, промет робе преко неовлашћених институција без плаћања пореза, натурални облици размене без регистровања купопродајних трансакција.

б) област платног промета;

Стварање нелегалног тржишта новца ван пословних рачуна учесника платног промета, постојање двојног система плата при чему се у пословним књигама приказују најниже плате због плаћања обавеза, а додатно се исплаћује део плате у готовини на који се обавезе не плаћају, исплата плата у готовини која не потиче са рачуна, условљавање продаје робе готовинским плаћањем, продаја за готовину без евидентирања и плаћања пореза и доприноса, повлачење готовог новца из платног промета и обављање готовинских плаћања на сивом тржишту.

в) област кредитно- монетарног система и банкарског пословања;

Нерегистровано уношење и изношење страних валута, формирање сивог тржишта девиза, кредитирање мимо банкарског система, ненаменско коришћење кредита, усмеравање новца у шпекулативне радње.

г) област рада и радних односа;

Запошљавање радника на црно, бесправни рад, фиктивно вођење већег броја запослених због повлачења већих припадљивости из фондова и буџета.

⁶⁷ Ђурић Зоран, 2003. Сива економија и корупција, стр.17-19.

д) област грађевинарства, стамбено – комуналне делатности и промета непокретности;

Бесправна градња, присвајање заједничких просторија у стамбеним зградама и нова доградња за властите потребе мимо законских прописа, шпекулације приликом промета некретнина као што је приказивање нереално ниских купопродајних цена, издавање стамбеног и пословног простора без пријављивања прихода.

ђ) остале области;

Различити облици спонзорства спортских друштава, политичких странака, верских заједница и слично од стране пореских обвезника који нису предвиђени прописима, фиктивно исказивање већих трошкова са циљем избегавања плаћања пореза на добит, регистровање фиктивних фирми, непотпуно и нереално обухватање прихода од пољопривреде, коришћење радног времена у предузећима и институцијама за властито привређивање, неконтролисана сеча државних шума, нерегистровано ширење и промене делатности предузећа, самоиницијативна наплата цена услуга јавних институција за које је држава предвидела да су бесплатне, ниска основица паушалног опорезивања и др.

Посматрајући овако стечен капитал из сиве економије на напред наведене начине долазимо до закључка да исти има склоност да генерише нов илегалан, неопорезив капитал који дугорочно гледано утиче на пад економске активности и смањење друштвеног производа.

Укључивањем нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове, као и легализацијом опраног новца, организовани криминалитет прикрива праву природу, порекло и постојање нелегално стечених средстава из сиве економије, чиме се озбиљно угрожава ефикасност правне и економске политике на нивоу државе.

1.7. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И КОРУПЦИЈЕ

Појам корупција потиче од латинске речи *corruptio* и означава поквареност, уцену, подмићивање, потплаћивање, кривотворење... Писани трагови о појави и борби против

корупције датирају ” од како је света и века и у цивилизацијама старијим од хеленске и римске ”.⁶⁸

Корупција је универзалана појава која се ”храни” економском комуникацијском глобализацијом, енормно брзим протоком добара, услуга, информација и прљавог новца. Најчешће се препознаје у следећим областима : привреди, политици, државној управи и јавним службама. Уколико картел перача новца успе да придобије значајне делове привреде, они би могли даље такође покушати да повећају своју политичку контролу, као средство за наредне циљеве и обезбеђење да власт неће увести стриктну контролу у борби против прања новца. Ови циљеви могу бити постигнути путем корупције, подмићивања или чак шуровања са националним изборима, који би могли имати утицаја на сам програм демократског процеса. Ернесто Сампер, колумбијски председник, оптужен је да је током изборне кампање примао велике новчане износе нарко мафије. Такође, у Мексику је откривено да је Раул Салинас, брат бившег председника Мексика Карлоса Салинаса, имао на рачунима страних банака 120 милиона УСД. У Републици Србији корупција је најприсутнија у области јавних набавки и процесу приватизације.

Корупција се мери на скали од 0 до 10. Ситуација у погледу корупције је гора што је ближе индексу 0, а прогноза је боља што је ближа индексу 10. На основу анкета стручњака који оцењују корупцију у јавном сектору 180 земаља у 2008. години, међу онима са најмањим степеном корупције су Данска, Нови Зеланд и Шведска које имају највиши индекс 9,3, а одмах после њих Сингапур са индексом 9,2. Најкорумпираније земље су . Сомалија са индексом 1,0 , а незнатно виши индекс имају Ирак и Мајнамар 1,3 и Хаити где је вредност индекса 1,4.

Од бивших југословенских република најмања је корупција у Словенији, а највећа у Босни и Херцеговини.

Прање новца подстиче корупцију и подмитљивост, не само у финансијским институцијама, већ и у целокупном привредном систему. Прво оно утиче на финансијске институције кроз које се обавља криминално прослеђивање.⁶⁹

⁶⁸Глигорић Бранимир.,2006., Корупција, транспарентност, одговорност, јавни интегритет, стр5.

⁶⁹Bartlett, B.L.,2002., стр.2.

Табела 1.1. Преглед корупције у бившим југословенским републикама, 2008. године.⁷⁰

ПРИКАЗ ИНДЕКСА КОРУПЦИЈЕ У 2008. г				
Ранг држава	Држава	Достигнут износ у 2008 години	Број коришћених упитника	Границе померања
26	Словенија	6,7	8	6.5-7.0
62	Хрватска	4,4	8	4.0-4.8
72	Македонија	3,6	6	2.9-4.3
85	Црна Гора	3,4	5	2.5-4.0
85	Србија	3,4	6	3.0-4.0
92	Босна и Херцеговина	3,2	7	2.9-3.5

Прање новца не треба само финансијске институције, већ и правнике и јавне бележнике који сарађују. Ове институције и професије постају подложне корупцији од стране перача новца, који желе да се даље инфилтрирају и добију подршку на одређеном тржишту. Активности у вези са прањем новца могу корумпирати финансијски систем и подрити управљање у банкама. Када једном управници банака постану корумпирани са извесном сумом новца укљученог у прање, ни једно друго тржиште не може бити уведено у операциона подручја, осим оних која се директно односе на прање новца што креира ризике за безбедност о солвентности банака.⁷¹

Због тога, утицај корупције није ограничен само на финансијски сектор. Када се једном перачи новца инфилтрирају у одређену економију, они ће даље инвестирати или поткупљивати јавне службенике у намери да стекну контролу над широким сектором привреде.⁷²

” Прањем новца и корупцијом која је његова честа пропратна појава ствара се опасна претња државној суверености, ауторитету државне власти, нарушавању демократских вредности и јавних установа, те увелико штети националној привреди ”,⁷³ корупција је тесно повезана са другим облицима криминала укључујући и финансирање тероризма. Због претњи коју корупција представља за стабилност и безбедност друштва,

⁷⁰ www.transparency.org

⁷¹ Alldrige, P., 2002., стр.308.

⁷² Ibid.

⁷³ Бејаковић, П., 2007., http://www.ijf.hr/pojmovnik/pranje_novca.htm. Према истраживању јавности широм света, које је вршио *Transparency International* 2004. Године, на листи најкорумпиранијих институција су политичке партије, парламент, полиција и судство. На скали од 1 (некорумпираност) до 5 (екстремна корумпираност) политичким партијама је додељена оцена 4. Према истраживању ТНС ” Медијум галуп ” у коме је учествовало 1.000 грађана, најкорумпиранији сектори у нашој земљи су политичке партије, здравство, правосудје, парламент, приватни сектор, полиција. Сваки други грађанин сматра да корупција веома утиче на политички живот, а нешто више од трећине испитаника сматра да корупција има доста утицаја на пословно окружење.

Уједињене нације су 29 септембра 2003. године донеле Конвенцију против корупције, која је усвојена у Њујорку 31 октобра 2003. године.⁷⁴ Корупција и прање новца често се одвијају коришћењем финансијских система и у великим, међународним операцијама. Међународна искуства показују да је прање новца у грађевинској индустрији посебно присутно у административним индустријским центрима ка којима мигрирају становници из унутрашњости. Грађевинске фирме могу унајмљивати имигранте како би заобишле плаћање пореза и доприноса, чиме смањују трошкове и повећавају конкурентност, а делују стимулативно и на трговину људима.

Hessus Hill који је три пута био градоначелник Марбеље и власник фудбалског клуба Мадрид, оптужен је за злоупотребу 50 милиона фунти стерлинга из јавних фондова, везе са италијанском и руском мафијом и прање 2,5 милиона фунти стерлинга кроз приватне компаније. За време Hill-ове администрације у временском периоду 1991-1999. године претпоставља се да није прокњижено око 372 милиона евра. Hill је умро у току процеса који је окончан због недостатка доказа.⁷⁵

У Бразилу је у пролеће 2008. године федерална полиција ухапсила због корупције 13 градоначелника, једног федералног судију, девет адвоката, четири државна тужиоца, четири судска функционера, једног директора савезног трезора и једног лобисту, због злочиначког удруживања, корупције и подмићивања.

1.8. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Савремени међународни тероризам везује се за експанзију међународног цивилног саобраћаја. Као први акт савременог међународног тероризма у литератури се наводи отмица израелског авиона на линији Рим- Тел Авив од стране Народног фронта за ослобађање Палестине 23 јула 1968. године. Ова отмица представља прву примену међународног тероризма која је укључила и тзв. операцију треће земље.⁷⁶ Међународна заједница је изузетно рањива терористичким актима. Према извештају FBI из 1999. године, било је преко 14.000 међународних терористичких напада између 1998. и 1999. године.

⁷⁴ „Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр.12/2005.

⁷⁵ http://www.mans.cg.yu/korupcija/korupcija_urbanizam/chapter7htm, 28.03.2007.

⁷⁶ Срдановић, Б.Р., 2002, стр.14-15.

Тероризам има данас много већи међународни утицај због тржишних међуповезаности и унапредовалих технолошких могућности терориста. Прање новца може бити употребљено за фондове терористичких активности. Обично је новац од дроге коришћен за финансирање тероризма, са тим да је претходно опран. Већина експерата се слаже да продаја и трговина дрогом омогућавају велики финансијски допринос за терористичке организације. Порекло терористичког иметка може се приписати следећим изворима финансирања: послови с дрогом, донацијама или плаћањима влада, класним криминалним активностима (уценом и нарочито киднаповањем) и непознатог порекла. Талибани су на пример, профитирали од транспортовања опијума и опорезивања трговине дрогом у подручју контроле, а ови фондови су одмах искоришћени за подршку терористичке организације попут Ал Каиде.

Врло често тероризам је финансиран, не само од илегално потеклих фондова, већ такође и чистог новца, који никад није био повезан са криминалном активношћу. Симпатизери, пријатељске Владе исто тако несумњиви добротвори обезбеђују фондове ових кланова. Финансирање тероризма са чистим новцем уплиће процес сасвим различит од прања новца: новац се прља (обрнуто прању новца). У таквом случају фондови нису проистекли од криминалних радњи, већ насупрот томе, новац је чист и треба да се одвоји од оригиналних извора, зато што ће бити употребљен за криминални циљ (на пример тероризам). У овој ситуацији постоји, баш у случају прања новца, намера прикривања, која је потребна да се финансијски токови од његовог извора и дестинације не открију да су у циљу тероризма. "Новац који се запрља може такође да изврши илегалну монетарну функцију, одговарајући захтеву за покрићем од стране изражених појединаца или група које су планирале да изврше криминалне радње тероризма".⁷⁷

Када се говори о односу прања новца и финансирању тероризма треба имати у виду разлике у циљевима које имају они који су укључени у тероризам и они којима је циљ увећање профита. Наиме, основни циљ прања новца је легализација противправно стеченог новца и увећање профита, а основни циљеви терористичких активности су нефинансијски циљеви политичке природе. Средства која се користе у сврхе терористичких активности могу бити стечена криминалом (киднаповање, изнуде,

⁷⁷Masciandaro, D, 2004., стр.131.

трговина дрогом, плачка банака), али могу бити легална средства (помоћ заједнице, добротворних или хуманитарних организација)⁷⁸.

Средства из легалних извора не чине прљавим криминално порекло, већ намеравана употреба ради финансирања терористичких акција или пружања подршке терористима или терористичким организацијама. Такође у фази интеграције код прања новца средства постају део легалних финансијских токова ("циљ сваког перача је да плати порез"), а код финансирања тероризма средства се расподељују за финансирање терористичких акција.

Однос прања новца и финансирање тероризма може се посматрати и на следећи начин:

Табела 1.2. Однос прања новца и финансирања тероризма⁷⁹

	Прање новца	Финансирање теоризма
Мотив	Профит	Идеологија
Извори средста	Криминална активност	Самофинансирање или прикупљање средства
Начин	Званични финасијски систем	Незавични финасијски систем (Кеш курири или hawala)
Фокусирати се на	Сумњиве трансакције	Сумњиве односе
Износи трансакција	Велики износи	Мали износи новца испод прописаног лимита
Финасијска активност	Комплексна	Не постоји препознатљив модел активности
Токови новца	Циркуларни	Линеарни
Циљ	Пронаћи власника	Пронаћи терористу

До 11. септембра 2001. године, тј. до терористичких напада на Њујорк, Вашингтон и Пенсилванију међународне терористичке иницијативе су се врло споро развијале. Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма донета је 09. децембра 1999. године⁸⁰, а након 11. септембра питање тероризма заузима централно место у дневном реду специјалистичких тела надлежних за финансијски криминал.

У нашем кривичном законодавству уведено је кривично дело финансирање тероризма у чл.393 Кривичног законика, који је ступио на снагу 01. јануара 2006. године. Према

⁷⁸Лазански, М.,2001., стр.27.: " Талибани су имали моћне спонзоре у саудијском свештенству, међу улемама који су у време залиског рата одобрили долазак америчких и британских трупа, не знајући да ће оне остати на светој нафтоносној земљи и након ослобођења Кувајта ".

⁷⁹National bank of Greece, Atina (презентација).

⁸⁰СР Југославија је ову конвенцију ратификовала доношењем закона о потврђивању Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма (" Службени лист СРЈ-Меународни уговори" , бр.7/02).

ставу 1 наведеног члана финансирање тероризма може да изврши свако ко обезбеђује или прикупља средства намењена за финансирање кривичних дела тероризма (чл.312.), међународног тероризма (чл.391.) и узимање талаца (чл.392. Кривичног законика). Према ставу 1 и 2 члана 393. Починилац ће се казнити затвором од једне до десет година, а средства ће се одузети. Обавеза установљаванја законског оквира за предузимање превентивних мера на спречавању финансирања тероризма, као и обезбеђивање ефикасне међународне сарадње на овом плану испоштована је 2009. године, доношењем Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

ГЛАВА 2.

ПРАВНО ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

У овом поглављу упознаћемо се са међународном регулативом и активностима у области прања новца (Уједињене Нације, *Financial Task Force*, Савет Европе). Потом ће се разматрати домаћа регулатива у истој области као што су: Закон о спречавању прања новца Републике Србије, и Национална стратегија и акциони план за борбу против прања новца и финансирања тероризма. Посебно ће се обратити пажња на новоформирану Управу у саставу Министарства финансија – Управу за спречавање прања новца.

2.1. МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА И АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА

Међународна заједница је пратећи збивања око светске трговине дрогом током осамдестих година двадесетог века дошла до закључка да је суштина ефикасне стратегије борбе против међународне трговине дрогом, да се у складу са захтевима међународне сарадње, полицији и свим осталим органима укљученим у борбу против међународних трговаца дрогом, обезбеде потребна оруђа помоћу којих ће да се подрије финансијска моћ картела и сличних група. По овом питању остварен је широк консензус на основу ког криминализација прања новца и омогућавање конфискације прихода остварених криминалним активностима представљају нужне компоненте такве стратегије. Дакле, јавила се потреба да се међународном регулативом регулишу и дефинишу све појаве које чине како саму трговину дрогом, тако и финансијским ефектима (зарадом) коју криминалци користе за даље криминалне радње, финансирање тероризма и сл, те да се правном регулативом уобличи начини борбе против оваквог транснационалног криминала. Да би се остварио успех у таквим акцијама потребно је да се међународном координираном акцијом усклади правна регулатива у овој области. Међународна реакција на проблеме прања новца, великим делом представља одговор на чињеницу да је прање новца глобални феномен и да

криминалне организације, групе и појединци који се баве криминалном делатношћу користе светски систем финансија да би прикрили постојање и порекло нелегално стечених средстава.

2.1.1. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

Уједињене нације су осим што су обезбедиле форум за уговарање међународних инструмената за борбу против криминала глобалног домета, покушале да обезбеде општију међународну сарадњу у кривично правној области преко модела уговора о питањима као што су узајамна помоћ у кривичним стварима и екстрадицији.

Уједињене нације су биле прва међународна организација која је предузела активности у супротстављању прању новца у глобалним оквирима. Наиме у оквиру ове међународне организације активно се спроводи Глобални програм против прања новца (*Global Programme Against Money Laundering – GPLM*) који је део шире стратегије борбе против криминала у глобалним оквирима. *GPLM* је програм на чијој реализацији ради Канцеларија УН за дрогу и криминал (*UN Office of Drugs and Crime*). *GPLM* је програм који има за циљ побољшање ефикасности борбе против прања новца у глобалним оквирима првенствено кроз техничку подршку и обуку. Програм је усмерен на следеће области:

А) подизање нивоа свести о неопходности борбе против прања новца међу кључним лицима у земљама чланицама УН;

Б) помоћ при успостављању законских оквира за супростављању прања новца;

В) развој институционалних оквира за формирање јединица за финансијске истраге;

Г) пружање обуке за правне, судске, полицијске и приватне финансијске секторе у супростављању прања новца;

Д) промоција регионалних приступа решавању проблема у супротстављању прању новца и развој и одржавање стратешких односа са другим организацијама које се баве овом проблематиком;

Ђ) одржавање базе података о случајевима прања новца и анализа података из области супротстављању прању новца.

Постојање оваквих програма и укључивање у њихов рад нарочито је значајно за земље у транзицији, као што је наша земља, јер ове земље су веома рањиве и погодне за ” пераче новца ” због недовољно изграђених институција у области супротстављању прања новца.

Значај повезаности прања новца са трговином дрогом утврђен је и бројним међународним конвенцијама које су од значаја за целокупно сагледавање проблема. Први међународни споразуми који су имали за циљ да регулишу ова питања чинили су Прва међународна конвенција о опијуму из 1912. године донета у Хагу и Конвенција за ограничење производње и регулисање дистрибуције наркотика из 1931. године донета у Банкоку, које су претходиле стварању УН. Од тада до данас УН су знатно надградиле те темеље и развиле свеобухватну и вишестрану стратегију у распону од превенције, смањења потражње, лечења и рехабилитације починилаца кривичних дела, до одржавања великог броја међународних састанака, доношењем већег броја конвенција којима се развија општа борба против најопаснијих видова криминалитета као што су : трговина опојним дрогама, белим робљем, оружјем итд, а са чиме су у директној и нераздвојној вези и прање новца и финансирање тероризма.

Уједињене нације су, у оквиру свог мандата, конципирале стратегију против прања новца и финансирања тероризма доношењем следећих конвенција:

Конвенција УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, донета у Бечу 1998. године;⁸¹

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, усвојена у Палерму 2000. године;⁸²

Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма усвојена од стране Генералне скупштине УН 1999. године.⁸³

⁸¹Наша земља је ратификовала Бечку конвенцију Законом о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, 23 новембра 1990.године (”Службени лист СФРЈ-Међународни уговори” бр. 14/90)

⁸² Наша земља је ратификовала Палермо конвенцију Законом о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, 27 јуна 2001. године (” Службени лист СРЈ- Међународни уговори ” бр.6/01)

2.1.1.1. КОНВЕНЦИЈА УН ПРОТИВ НЕЗАКОНИТОГ ПРОМЕТА ОПОЈНИХ ДРОГА И ПСИХОТРОПНИХ СУПСТАНЦИ (БЕЧКА КОНВЕНЦИЈА)

Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (Бечка конвенција) је обезбедила остварење основне претпоставке за ефикасно супростављање прању новца. Наиме Чланом 3 предвиђене су строге обавезе за све државе потписнице да у свом националном законодавству инкриминишу бројне активности везане за трговину опојним дрогама. По први пут у подпараграфу (б) је тражено да се прање новца које је повезано са трговином дрогом предвиди као кривично дело. Сам термин ” прање новца ” није употребљен због тога што је био нов и због проблема са превођењем па је суштина кривичног дела прања новца описно изнесена.

Многе од бројних одредаба овог дугог и комплексног Члана (3) имају за циљ да обезбеде да се прање новца и друга кривична дела везана за трафкинг третирају са одговарајућом озбиљношћу од стране суда и тужилаштва сваке од држава потписница. Као илустрација озбиљности овог члана може да послужи обавеза земаља потписница да узму у разматрање неисцрпну листу чињеница везаних за ове врсте дела као што су за " прања новца ", организовање у криминалне групе, употреба силе, и " чињеница да прекршилац заузима званичну функцију, а кривично дело је повезано са том функцијом ".

Чланом 5 Конвенција је разматрала питања конфискације, односно заплене како опојних дрога и психотропних супстанци и материјала и опреме везаних за њихов недозвољени промет, тако и за својину и новац остварен овим кривичним делима. Посебан значај имају одредбе овог Члана (5) које се односе на мере потребне за конфискацију добити или својине, или било ког предмета повезаног са извршењем конкретног кривичног дела у складу са чланом 3 Конвенције. Члан 6 Конвенције је предвидео екстрадицију учинилаца кривичних дела трговине дрогом и психотропних супстанци и прања новца.

Приоритете установљене конвенцијом УН из 1988.године на пољу прања новца и конфискације подржава низ других механизма у овој Конвенцији створених ради

⁸³ Наша земља је ратификовала ову конвенцију Законом о потврђивању међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма (” Службени лист СРЈ- Међународни уговори ”, бр.7/02).

промовисања међународне сарадње. Међу њима је можда најзначајнији Члан 7 који се односи на обезбеђивање, на међудржавној основи, узајамне правне помоћи у истрази, гоњењу и суђењу у вези са прањем новца и другим озбиљним кршењима Конвенције. Овим чланом је такође предвиђено да државе потписнице не могу одбити правну помоћ и информације уколико је једина основа за одбијање Закон о банкарској тајни.

Конвенција из 1988.године је дефинисала основне смернице у борби против прања новца, а такође је дала велики допринос у међународној борби против недозвољене производње и промета опојним дрогама и психотропним супстанцама.

2.1.1.2. КОНВЕНЦИЈА УН ПРОТИВ ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА (ПАЛЕРМО КОНВЕНЦИЈА)

Како је криминал у великој мери постао транснационалан и као такав почео да прети целокупном светском финансијском поретку јавила се потреба да се о овоме феномену одржи међународна конференција и да се УН укључе у обезбеђивање међународне сарадње у борби против овакве врсте криминала.

Скупштина Уједињених нација је 15. новембра 2000.године усвојила Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала и два протокола – против трговине људима и кријумчарења имиграната. Конвенција је ступила на снагу у септембру 2003, а два оригинална протокола у децембру 2003, односно у јануару 2004. године.

Сврха ове конвенције је да на ефикаснији начин унапреди сарадњу у погледу спречавања и борбе против транснационалног организованог криминала. Она се односи на спречавање и судско гоњење тешких кривичних дела и злочина учињених од стране организованих група криминалаца.

Посебно предвиђа кажњавање прања новца стеченог путем криминала, при чему је посебно назначена и конфискација имовине (поред затворских казни). Такође, истиче се међународна правна сарадња држава чланица у оквиру откривања, гоњења, истрага и пресуда кривичних дела организованог криминала, као и заплене и одузимања ствари и средстава стечених кривичним делима.

Чланом 3 Конвенције одређује се појам и карактеристике кривичног дела прања новца. Прање добити стечене кроз криминал, по овој конвенцији било би спречавано,

откривано, процесуирано путем усвајања неопходних законодавних и других мера којим се дефинишу као кривична дела:

А) Претварање или пренос имовине, знајући да се до те имовине дошло путем криминала, а у циљу сакривања и прикривања незаконитог порекла имовине, или помагања лицу умешаном у извршење предикатног кривичног дела како би избегло законске последице свог чињења;

Б) Скривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања или власништва или права на имовину, знајући да је таква имовина стечена кроз криминал;

В) Прибављање, поседовање или коришћење имовине знајући, у тренутку пријема исте да је таква имовина добит од криминала;

Г) Учествовање, повезивање или удруживање ради извршења, покушаја извршења и помагања, подстицања, омогућавања и давања савета у погледу извршења било којег кривичног дела установљеног у складу са овим чланом.

Поред прања новца Конвенција прописује још три кривична дела и то: у члану 5 учешће у групама које се баве организованим криминалом, у чл. 8 корупцију, и чл. 23 опструкцију правде.

Чланом 7 прецизно су предвиђене мере за борбу против прања новца за потписнице конвенције и то:

Свака држава потписница је дужна да успостави свеобухватни национални регулаторни и надзорни режим за банке и небанкарске финансијске институције и остале институције које су посебно подложне прању новца, како би се спречили или открили сви облици прања новца, што подразумева првенствено утврђивање идентитета корисника, вођење евиденције и пријављивање сумњивих правних послова. Такође су потписници у обавези да обезбеде да административни, регулаторни органи унутрашњих послова и остали органи који се баве борбом против прања новца (укључујући и судске органе, уколико је предвиђено домаћим законима) имају могућност да сарађују и размењују информације на националном и међународном нивоу и да у том циљу размотре формирање финансијско – обавештајне јединице која

ће служити као национални центар за прикупљање, анализу и прослеђивање информација у вези са потенцијалним прањем новца.

Државе потписнице ће размотрити примену изводљивих мера ради откривања и праћења кретања готовог новца и одговарајућих преносивих инструмената плаћања преко својих граница, под условом да се обезбеде гаранције прописног коришћења информација, не ометајући ни на који начин кретање легитимног капитала. Такве мере могу предвиђати услов да физичка и правна лица пријављују прекогранични трансфер значајних количина новца и одговарајућих преносивих инструмената плаћања.

Конвенцијом је предвиђена и обука и техничка помоћ. Наиме, свака држава потписница ће, у мери која је неопходна, покретати, разрађивати или побољшати специфичне програме обуке за припаднике органа реда, укључујући ту и тужиоце, истражне судије и царинско особље и друго особље које ради у области превенције, откривања и контроле кривичних дела обухваћених овом конвенцијом.

Ти програми бавиће се праћењем кретања кријумчарене робе, откривањем и праћењем кретања добити од криминала, имовине, опреме или других средстава, као и методама који се користе у борби против прања новца и других финансијских кривичних дела.

Конфискација и заплена, као и међународна сарадња у том циљу предвиђени су члановима 12, 13 и 14. Према члану 12 државе потписнице могу размотрити могућност да од прекршиоца затраже да докаже законитост порекла наводне добити од криминала или друге имовине која подлеже конфискацији у мери у којој је такав захтев саобразан начелима домаћих закона и природи судских и других поступака. У члану 14 је предвиђено је да добит од криминала или имовина стоји на располагању држави потписници која ју је конфисковала, с тим да, када буде поступала по захтеву друге државе потписнице, држава ће, у мери у којој дозвољавају домаћи закони и уколико јој то буде тражено, дати приоритет враћању конфисковане добити од криминала или имовине, тако да држава потписница молиља може да компензује жртве криминала или да имовину врати законитим власницима. На основу ове Конвенције и Европске конвенције или Конвенције о прању новца, вођењу истраге, извршавању заплене и конфискацији добити од криминала, коју је донео Савет Европе 8. новембра 1990. године у Стразбургу, низ држава је у свом националном законодавству предвидело кривично дело прања новца, као и одређену врсту и меру казне за ово кривично дело.

2.1.1.3. МЕЂУНАРОДНА КОНВЕНЦИЈА О СУЗБИЈАЊУ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Имајући у виду да број и тежина дела међународног тероризма зависи од финансирања које терористи могу да обезбеде, може деловати мало чудно што су политички фактори покушавали да покрену ову тему. Једна од најзначајнијих препрека координираној међународној акцији је, можда било одсуство опште прихваћене дефиниције тероризма. Међутим, то не значи да на међународном плану није било доношења аката и конвенција који су у функцији борбе против тероризма.⁸⁴

Ова Конвенција је донешена имајући у виду чињенице да је финансирање тероризма питање које изазива озбиљну забринутост међународне заједнице у целини, као и да је заступљеност и озбиљност међународног тероризма у директној сразмери са финансијским средствима које терористи могу да прибаве, те чињеницу да не постоји обједињена међународна правна регулатива у овој области, неопходност да се ојача међународна сарадња међу државама у креирању и у усвајању ефикаснијих мера у спречавању финансирања тероризма, као и његовог сузбијања.

Генерална скупштина УН је 09. децембра 1999. године усвојила Конвенцију УН о сузбијању финансирања тероризма, имајући у виду напред наведене потребе.

Кривично дело тероризма Конвенција у члану 2 дефинише на следећи начин:

"1. Свако лице чини дело у оквиру значења Конвенције уколико то лице на било који начин, непосредно или посредно, незаконито и намерно, обезбеди или прикупи средства са намером да се она употребе или знајући да ће она бити употребљена, у целини или делимично, ради чињења:

а) неког дела које представља кривично дело према једном од споразума наведених у анексу; или

⁸⁴Међународна правна акта и конвенције против тероризма донете на међународном плану (према номенклатури Уједињених нација и Европске уније) су: Међународна конвенција о спречавању напада терористичким бомбама од 15. децембра 1997. године, Међународна конвенција о забрани финансирања тероризма од 09. децембра 1999. године, Међународна конвенција против узимања талаца од 17. децембра 1979. године, Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица под дипломатском заштитом, укључујући и дипломатске агенте од 14. децембра 1973. године, Европска конвенција о сузбијању тероризма од 27. јануара 1977. године, Конвенција о обележавању пластичног експлозива у циљу његовог откривања од 01. марта 1991. године, Протокол о сузбијању незаконитих аката на аеродромима који служе међународном цивилном ваздухопловству, којим се допуњује Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства, од 24. фебруара 1998.године, итд., као и бројне регионалне међународне конвенције и међународни уговори.

б) било ког другог дела чији се циљ да изазове смрт или тежу телесну повреду цивила или било ког другог лица које не учествује активно у непријатељствима у ситуацији оружаног сукоба, када је сврха таквог дела, по његовој природи или контексту, да застраши становништво, или да примора неку владу или неку међународну организацију да почини или да се уздржи од чињења неког дела".

Није неопходно да су средства стварно коришћена за извршење злочина из става 1 да би имало својства кривичног дела, већ је довољна намера, да је прикупљање средства вршено у намери да се кривично дело тероризма изврши.

Неке одредбе из Конвенције имају за циљ да се у националним законодавствима и правним системима омогући увођење (ако не постоје) кривичних дела финансирање тероризма. Тако се у Члану 5 предлаже да се уведу кривична , грађанска и управна одговорност за правна лица, док се у Члану 8 тражи да се предузму одговарајуће мере на идентификацији, откривању, замрзавању и конфискацији свих средстава која се користе или су одређена у сврху почињавања злочина изнетих у чл. 2, као и прихода стечених таквим кривичним делима.⁸⁵

Да би се олакшала међународна сарадња у истрази и кривичном гоњењу релевантних злочина Конвенција је такође предвидела кораке за побољшање унутрашње правне помоћи чланом 18 за све финансијске институције и друге професије укључене у финансијске трансакције:

Да користећи најефикасније мере тачно утврде идентитет клијента;

Да посвете посебну пажњу сумњивим трнсакцијама, и да о томе известе надлежне органе;

Да најмање пет година чувају неопходну документацију о домаћим и међународним пословима.

⁸⁵ Gilmore, V. S., 2006, стр.74. Као резултат глобалне акције предузете на основу резолуција Савета безбедности 1267 и 1373, више од 170 земља имају имплементирано блокирање налога ради замрзаваа имовине терориста. Од 11. септембра 2002. године замрзнута је имовина терориста у вредности од више од 147 милиона долара (видети: Verdugo-Yepes, 2009.).

2.1.1.4. КОНВЕНЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ

У контексту овог рада и сагледавања прања новца није могуће заобићи један од најприсутнијих феномена који је уско повезан како са самим кривичним делима тако и са финансијском страном тих дела, а то је КОРУПЦИЈА. Колики је проблем у вези са корупцијом види се и по томе што су и Уједињене нације морале да се посвете решавању овог проблема на светском нивоу па се стога 1999. године у Стразбургу доношењем Конвенције против корупције, заузела стратегија за борбу против корупције на глобалном нивоу да би се :

Унапредиле и ојачале мере за ефикаснију и успешнију борбу за спречавање корупције;

Да се унапреди, олакша и подржи међународна сарадња и техничка помоћ у спречавању и борби против корупције, укључујући повраћај добара;

Да се унапреди интегритет одговорност и добро управљање јавним пословима и јавном имовином.

Конвенцијом је сагледана и обрађена уска повезаност корупције и прања новца. Као једна од обавеза строгог режима контроле финансијских институција , предвиђено је да су исте дужне да боље испитају однос према политички експонираним личностима, тј. физичким лицима која су на истакнутим јавним функцијама и члановима њихових најужих породица, или лица за која се зна да су блиски сарадници тих лица, као и параван банкама у коресподентном банкарству.⁸⁶

Овом конвенцијом прописана је обавеза криминализације прања новца из корупцијских кривичних дела у Члану 23, у случају да се почине намерно:

а) конверзија или трансфер имовине, уз знање да је та имовина стечена од криминала, како би се прикрило или камуфлирало незаконито порекло те имовине или помогло неком лицу које је укључено у извршење предметног кривичног дела да избегне законске последице тог дела;

б) прикривање или камуфлирање праве природе, извора места располагања, кретања или власништва или права у погледу имовине, уз знање да је та имовина стечена од криминала.

⁸⁶Gilmor, V.S., 2006., стр.72.

Конвенцијом је предвиђено и одузимање имовинске користи или њене противвредности из корупцијских кривичних дела са могућношћу обрнутог терета доказивања, као и могућност поделе имовинске користи између држава.

2.1.2. ГРУПА ЗА ФИНАНСИЈСКЕ АКЦИЈЕ (*FINANCIAL ACTION TASK FORCE*)

Група за финансијске акције је невладина међународна организација, чији је основни задатак развој и промоција мера за супротстављање прању новца на националном и интернационалном плану. У свом раду Група за финансијске акције прати процес на имплементацији мера за супротстављање прању новца у државама чланицама, развој начина прања новца у глобалним оквирима, те дефинише адекватне противмере за супротстављање прању новца. Током свог рада ова међународна организација интензивно сарађује са другим међународним организацијама које су на неки начин заинтересоване за супротстављање прању новца, што се види из састава учесника годишњих састанака експерата FATF, јер истим присуствују експерти УН, Светске трговинске организације, ММФ, Интерпола. FATF међународно тело привременог карактера основано 1989. године, у Паризу на предлог групе Г-7, чије чланство чини 31 земља и две међународне организације,⁸⁷ преко 20 посматрача, од којих су пет регионалних тела за спречавање прања новца и више од 15 других осталих међународних организација и органа. Приликом оснивања групе за финансијске акције дати су следећи задаци:

проучавање начина и трендова прања новца у глобалним оквирима,

евалуација мера за супротстављање прању новца које су предузете на државном и међународном плану,

дефинисање мера за супротстављању прању новца на националном и интернационалном плану.

На почетку свога рада група је 1990. године, дефинисала Четрдесет препорука (The Forty Recommendations) као глобални оквир за борбу против прања новца, који обухвата низ мера у супротстављању прању новца на пољима финансијског система,

⁸⁷Чланице FATF-а, су следеће земље и две међународне организације : Аргентина, Аустралија, Аустрија, Белгија, Канада, Данска, Европска комисија, Финска, Француска, Немачка, Грчка, Италија, Савет за заливску сарадњу, Хонгконг, Кина, Исланд, Ирска, Јапан, Луксембург, Мексико, Холандија, Нови Зеланд, Норвешка, Португалија, Руска федерација, Сингапур, Јужна Африка, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Турска, Велика Британија и САД . Списак свих чланица и посматрача може се наћи на сајту FATF-a: http://www.fatf-grafi.org Members_en-htm.

међународне сарадње, кривично правне и кривично процесне регулативе. Четрдесет препорука сачињене су тако да представљају један флексибилан оквир, који омогућује државама које желе да га примене, прилагођавајући га својим економским, друштвеним и политичким приликама у земљи. Препоруке које су касније допуњене 1996. и 2003. године, настале су на темељима Конвенције УН против незаконите трговине опојним дрогама и психотропниом супстанцама, и листи смерница за супервизију банака коју је Базелски комитет за супервизију банака објавио 12. децембра 1988. године. Земље чланице FATF-а надзиру примену 40 Препорука путем двоструког приступа: а) годишње самопроцене и б) детаљнијег процеса међународне процене у складу с којом свака земља чланица постаје предмет контроле на лицу места. У циљу контроле имплементације препорука FATF извршава преглед мера у свим земљама, након тога објављује преглед предузетих мера између више земаља. Најзначајније је препорука свим земљама света да своја кривична законодавства измене у том смислу да прање новца постане кажњиво као кривично дело, уз обавезу банака да идентификују корисника рачуна и повећају међусобну сарадњу како у националним оквирима, тако и на међународном плану.

Непосредно после догађаја 11. септембра 2001. године, на ванредној седници FATF-а, одржаној у Вашингтону 29. и 30. октобра 2001. године донете су " Посебне препоруке против финансирања тероризма ", које представљају глобалне напоре на откривању, спречавању и пресецању путева финансирања тероризма.

FATF је мултидисциплинарно тело чији се састанци одржавају неколико пута годишње. Током тих састанака дефинишу се основни правци деловања FATF –а у наредном периоду. Основни начин рада су пленарне седнице током којих се дискутује о начинима прања новца, мерама и имплементацији мера за супростављање прању новца у државама чланицама и могућностима борбе против прања новца у глобалним оквирима. Поред пленарних састанака као основног начина рада одржавају се и тзв " типологијски састанци ", који представљају у суштини форуме експерата из области права, финансија и истрага прања новца који долазе из земаља чланица и међународних организација. На овим састанцима тежиште дискусије је на новим начинима прања новца, потенцијалним претњама и могућностима спровођења ефикасних мера за супротстављање прању новца.

ММФ и Светска банка су прихватиле четрдесет препорука и девет посебних препорука FATF –а као међународни стандард у борби против прања новца и финансирања тероризма. Напред наведене препоруке регулишу правне, финансијске, регулаторне, полицијске и међународне акције и државе треба да их примене ако постоји адекватна политичка воља.

2.1.2.1. ЧЕТРДЕСЕТ ПРЕПОРУКА FATF-a

Четрдест препорука представља минимум стандарда за спречавање прања новца, а државе треба да их имплементирају сходно уставним оквирима и карактеристикама сопствених правних и финансијских система.⁸⁸ Четрдесет препорука из 1990. године формулисане су као иницијатива да се финансијске институције укључе у стратегију борбе против прања новца. " Борба против прања новца није само питање борбе против криминала, него и очувања интегритета финансијских институција и на крају крајева финансијског система у целини ".⁸⁹ Трећа одлика четрдесет препорука је међународна сарадња, с обзиром да модерне технике прања новца све више попримају транснационалну димензију. Четврто, ове препоруке позивају на јачање кривичног закона, с посебним нагласком на конфискацију прихода од криминала.

Препоруке FATF-a о прању новца из 1990. године садрже следећа поглавља:

A- Општи оквир препорука

Све земље би, без одлагања, требало да предузму кораке да ратификују и потпуно примене Бечку конвенцију.

Закони о поверљивости финансијских институција треба да се схвате тако да с њима не спречава имплементација ових препорука.

Ефикасан програм за спровођење мера против прања новца треба да обухвати већу мултилатералну сарадњу и имеђусобну правну помоћ у истрагама случајева прања новца и кривичног гоњења, као и у екстрадицијама.

Б- Побољшање националних правних система за борбу против прања новца

⁸⁸Препоруке FATF о прању новца из 1990. године се у литератури помињу и као Четрдесет смерница.

⁸⁹Sherman Tom, " Opening Session Speech " , Стразбуршка конференција, стр.6, фуснота 31(преузето од Gilmor, V.S. 2006,стр.93).

које садрже криминализацију прања новца као тешког кривичног дела (препорука 4), дефинисање законских оквира за привремено одузимање и одузимање имовине прибављене кривичним делима (препорука 7);

В- Већа улога финансијског система

којима је предвиђено дефинисање обавеза финансијских институција да врше идентификацију клијената, укључујући и привилеговане клијенте, као и да воде евиденцију о трансакцијама и чувају те податке одређени временски период (препоруке 10,11, и 12), дефинисање обавеза финансијских институција пријављују сумњиве трансакције надлежним органима (препорука 15), спровођење мера интерне контроле у финансијским институцијама (препорука 19), успостављање адекватног система екстерне контроле и супервизије финансијских институција (препоруке 26, 27, 28, 29)

Г- Јачање међународне срадње

којима је предвиђено дефинисање правних оквира за међународну сарадњу и координацију на свим нивоима у супротстављању прању новца (препоруке од 32 до 40).

Поменуте препоруке ревидиране су 1996. године. Највећа промена била је одлука да се прошире предметна дела прања новца, с обзиром да се прање новца не односи само на дрогу, већ и на криминал који није у непосредној вези са прометом дрога. Затим закључено је да преовлађују конвенционални методи прања новца, али да посебан изазов прању новца представљају нове технологије. С обзиром да нове технологије дају предност анонимности, неопходно је било да *FATF* предузме превентивне мере како би се на време уградила заштита од прања новца у нове технологије (пре свега *cyber* плаћања). Предвиђено је да се препоруке не односе само на банке, већ и на небанкарске институције, па чак и оне које нису контролисане у погледу квалитета свог пословања (*prudential supervision*) у својим земљама. То се односи на мењачнице, за које су експерти *FATF* уочили да их криминалци злоупотребљавају.

Процес преиспитивања и ревидирања напред наведених препорука настављен је и након 1996. године, тако да је у Берлину 2003. године и званично усвојена најновија

верзија четрдесет препорука. Такође, напомињемо да је након 11. септембра 2001. године *FATF* проширио делокруг својих активности, тако да се у најновијој верзији из Берлина налазе кориговане препоруке не само из прања новца, већ и из финансирања тероризма.

Ревидирану структуру препорука из 2003. године чине четири дела и то:

А) Први део, правни системи, који редефинишу обим кривичних дела прања новца, те прецизирање привремених мера које се примењују приликом конфискације имовине и новца.

Б) Други део, мере које финансијске институције и нефинансијске организације и професије треба да предузму ради спречавања прања новца и финансирања тероризма које садрже : клијент *due diligence* и вођење евиденције, затим пријављивање сумњивих трансакција и сарадња, те друге мере за спречавање прања новца и финансирања терориста, мере које треба да се предузму у погледу земаља које не примењују или недовољно примењују *FATF* препоруке и на крају регулацију и супервизију.

В) Трећи део, институционалне и друге мере нужне у системима за борбу против прања новца и финансирања терориста које дефинишу надлежне органе њихова овлашћења и ресурсе, затим обавезе земаља потписница да обезбеде транспарентност правних лица и склопљених аранжмана.

Г) Четврти део, међународна сарадња који обрађује узајамну правну помоћ и екстрадицију, те друге облике међународне сарадње.

2.1.2.2. ДЕВЕТ ПОСЕБНИХ ПРЕПОРУКА *FATF*-А О СУЗБИЈАЊУ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Након терористичког напада на Сједињене Америчке Државе 11. септембра 2001. године, схватило се у коликој мери тероризам и његово финансирање представљају озбиљну претњу националној, регионалној и међународној стабилности.

Овај догађај је био непосредан повод да *FATF* донесе " Посебне препоруке против финансирања тероризма у сврху спречавања и пресецања путева финансирања тероризма". Након њиховог усвајања *FATF* је предузео активности на процени имплементације препорука у земљама чланицама *FATF*. Сачињен је детаљни упитник (*Self- assessment Questionnaire on Terrorist Financing – SAQFT*) о свакој од нових

преорука, у циљу промовисања борбе против финансирања тероризма и прикупљању информација о свакој од тих преорука. Након иницијалне фазе анализе спровођења преорука *FATF* је одлучио да ће формулисати додатне смернице како би помогао земљама у предузимању ефективних мера у борби против финансирања тероризма и појашњавања одређених делова *SAQFT*.

FATF је у Посебној преоруци I (Ратификација и имплементација инструмената УН) изнео став Уједињених Нација, да све земље треба одмах да имплементирају резолуције Савета безбедности Ун и то : S/RES/1267(1999), S/RES/1269 (1999), S/RES/1333 (2000), S/RES/1373 (2001) и S/RES/1390 (2001), а посебно Резолуцију 1373, која се односи на превентивно деловање и забрану финансирања терористичких аката. Свака земља мора непосредно предузети прве кораке ка ратификацији и потпуном имплементирању Међународне конвенције " Забране финансирања тероризма " коју су усвојиле Уједињене Нације 1999. године.

Посебна преорука II захтева да се криминализује финансирање тероризма, као и да се одреди да су прекршаји везани за тероризам предметни прекршаји за прање новца.

Механизам замрзавања и конфискације имовине терориста садржан је у трећој од осам Посебних преорука спречавања финансирања тероризма и представља водич земљама у начину како да усвоје и имплементирају мере које ће омогућити надлежним органима да заплене и конфискују имовину која је повезана са финансирањем тероризма.

Посебне преоруке спречавања финансирања тероризма IV и VII односе се на финансијске организације, њихову обавезу да контролишу финансијске токове, откривају сумњиве трансакције и поруке које се односе на исплатни ланац, те да извештавају о имену, адреси и броју рачуна сумњивих лица.

Алтернативне дознаке (подземни или паралелни банкарски системи) регулисане су Посебном преоруком VI, којом се захтева 1) лиценцирање или регистрација лица који потиче или правних субјеката који пружају услуге трансфера; 2) обезбеђивање да се преоруке 10 до 12 и 15 *FATF*-а, примене на њихове делатности и 3) наметање санкција због непридржавања прописа.

Међународна сарадња регулисана је Посебном препоруком V и односи се на механизме међусобне помоћи, док се Посебна препорука VIII односи на непрофитне организације, како би се спречила њихова злоупотреба за финансирање тероризма.

Неспровођење препорука *FATF* – а чини свет рањивијим и представља основне слабости усклађености у свету у делу спречавања прања новца и финансирања тероризма. Анализом спровођења четрдесет препорука и девет посебних препорука *FATF* – а у 46 држава *Verdugo-Yepes*⁹⁰ је дошла до закључка да анализиране земље у највећој мери нису усвојиле и примениле ефикасан оквир за спречавање прања новца и борбу против финансирања тероризма у складу са међународним стандардима.

2.1.3. ЕВРОПСКА УНИЈА И САВЕТ ЕВРОПЕ

Европска унија је феномен који води највишем степену економске интеграције, изузев стварања заједничке државе. Овакав вид интеграције који је коципиран на отклањању препрека кретања робе и фактора производње може довести до нарушавања европског простора безбедности и употребе финансијског сектора за прање новца који потиче од продаје дроге и осталих криминалних делатности. На нивоу Европске уније борба против организованог криминала и прања новца осмишљена је да се води на принципима три стуба. Ради заштите финансијских интереса земаља чланица Европске уније и интензивирања борбе против прања новца и финансирања тероризма Европска унија је донела бројне директиве тзв. " првог стуба" ЕУ. Најзначајнији допринос чине директиве Савета Европе против прања новца (91/308/ЕЕС, 2001/97/ЕС, 2005/60/ЕС), као и Уредба 1781/2006, која прописује обавезу да информације о налогодавцу прате трансфер новца ради спречавања, истраживања и откривања прања новца, као и финансирања тероризма. У оквиру "другог стуба" донета је Регулатива СоЕ 1889/2005 која се односи на контролу уласка и изласка из ЕУ новца у кешу. " Трећи стуб " ЕУ се јавља први пут у Уговору из Мاستрихта и на симболички начин интегрише питања везана за унутрашњу безбедност и сарадњу различитих органа. У оквиру трећег стуба тражи се од држава чланица успостављање заједничког европског система за утврђивање и санкционисање кривичних дела (прање новца, корупција, фалсификовање евра); усвајање од стране земаља чланица одредби о санкционисању прања новца, сходно Конвенцији из Стразбурга; побољшање транспарентности

⁹⁰Concepcion Verdugo – Yepes, WP 9/2009-17/2/2009,
www.realinstitutoelcano.org/.../Content?.../international+terrorism/

финансијских трансакција и порекла капитала предузећа; смањивање прања новца мониторингом, тј. надзором од стране запослених у банкама над рачунима, трансакцијама, и поверљивим подацима о клијентима; закључивање посебних споразума Уније и земаља чланица са *off-shore* центрима из трећих земаља, са циљем обезбеђења ефикасне и транспарентне сарадње у кривичним стварима.⁹¹ Такође затражено је од Савета (министара) да својим одлукама прошири надлежност Еуропола⁹² на прање новца, независно од врсте прекршаја, као и измена директиве која се односи на прање новца.

2.1.3.1. ДИРЕКТИВА I

Савет Европске уније је 1991.године донео Директиву о спречавању употребе финансијског система у сврхе прања новца (91/308/ЕЕС)⁹³. Разлог за доношење ове директиве је потреба да се обезбеди интегритет и неупрљаност финансијског система као једног од услова за стварање Јединственог тржишта, обзиром да би перачи новца могли покушати да искористе слободно кретање капитала и слободно пружање финансијских услуга које јединствено тржиште подразумева. Да би се спречила оваква настојања јавила се потреба за формулисањем глобалног програма на нивоу заједнице који би обухватио како репресивни, тако и превентивни вид борбе против прања новца.

Како је дефиниција прања новца преузета из Бечке конвенције то се и у овој директиви прање новца односи на све криминалне активности, а не само на случајеве трговине дрогом. Поједине земље су прихватиле, члан 6 Конвенције Савета Европе из 1990. године, " таква дела у сваком случају морају обухватити и она која су кажњива лишавањем слободе или притвором у трајању од највиш годину дана или, за оне државе

⁹¹ Циљеви Уније у области правосуђа и унутрашњих послова и средстава за њихову реализацију утврђени су у чл.К.1 Уговора из Мاستрихта, а подела надлежности у оквиру "трећег стуба" извршена је Уговором из Амстердама.

⁹² На оснивање Службе европске полиције (Еуропол) одлучујући утицај имао је развој интеграције утврђене у Споразумима из Шенгена и Уговора из Мастрихта. У овој фази оснивања Еуропола борба против илегалног промета дроге и прања новца зарађеног од дроге представљали су приоритет, а у другој фази приоритет је добила борба против тероризма (више о трећем стубу Европске уније видети Јањевић, М., 2003.)

⁹³ Council Directive of 10 June 1991 on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering (91/308/ЕЕС). " Директива Савета од 10 јуна 1991. године о спречавању употребе финансијског система за прање новца је хоризонтална директива која покрива кредитне установе, финансијске институције и осигуравајуће компаније. Заједница снажно препоручује земљама СЕ да установе задовољавајуће стандарде против прања новца што је пре могуће, да би се избегло коришћење њихових финансијских сектора за прање новца који потиче од криминалних радњи уопште и посебно од продаје дроге. Без тих мера биће угрожено поверење у њихове финансијске системе. Постојећи европски споразуми садрже посебан члан о овоме." (Бела књига – припрема придружених земаља централне и источне Европе за интеграцију и унутрашње тржиште Уније, 2001, стр.335.).

које имају минимални праг за кривична дела и њиховим правним системима, дела кажњива лишавањем слободе или затвором у трајању од најмање шест месеци".⁹⁴

Чланом 3 Директиве предвиђено је да све кредитне и финансијске институције приликом отпочињања сарадње са клијентом морају да обезбеде утврђивање идентификације клијената. Уколико трансакција прелази износ од 15.000 евра идентификација је обавезна, а обавеза постоји и када је трансакција испод предвиђеног лимита, уколико постоји сумња да се ради о прању новца.

Чланом 4 Директиве предвиђено је да кредитне и финансијске институције најмање 5 година чувају оригинална документа или фотокопије докумената прихватљиве на суду и то:

- а) у вези са идентитетом клијента, по окончању пословне сарадње,
- б) у вези са трансакцијама, по обављању тих трансакција.

која, у складу са одредбама националног законодавства, могу бити употребљена као доказ приликом спровођења истраге када је у питању кривично дело прања новца.

Државе чланице су дужне да обезбеде да сви запослени у финансијским и кредитним институцијама у потпуности сарађују са органима одговорним за борбу против прања новца (Члан 6 Директиве). Такође запосленима је забрањено да клијентима преносе информације везане за њихову активност са органима за борбу против прања новца.

Директивом је предвиђено (Чланом 11) да су кредитне и финансијске установе дужне да установе одговарајући поступак интерне контроле и комуникације у циљу превенције прања новца. У складу са тим дужне су и да организују специјалне програме обуке, како би запослени могли да препознају активности везане за прање новца,и како би научили да у том тренутку поступе на одговарајући начин.

2.1.3.2. ДИРЕКТИВА II

Због потребе да се донесу амандмани и исправе мане I Директиве, европски Парламент и Савет је извршио допуну и проширио Директивом Савета 2001/97/ЕС Директиву

⁹⁴Gilmor, W., C., 2006., стр.194.

91/308/ЕЕС о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца (II Директива).⁹⁵

Главне промене у односу на Директиву из 1991. године су :

а) дефиниција криминалне активности у члану 1 Директиве из 1991. године, где се поред трговине дрогом, помињу и " свака друга криминална активност назначена као таква у сврху ове директиве од стране државе чланице " проширена је на све облике финансијског криминала;

б) Друга директива проширује Прву директиву на послове изван финансијског сектора и односи се на читав низ нефинансијских делатности и професија;

в) сарадња између Европске комисије и националних власти.

Директивом из 2001.године је предвиђено да филијале кредитних и финансијских институција треба да извештавају органе држава чланица у којој се филијале налазе. Овом Директивом измењена је дефиниција " криминалне радње " и сада покрива било какву криминалну активност у вршењу озбиљног кривичног дела. Под озбиљним кривичним делом подразумевају се све врсте организованог криминала, и то: трговина дрогом, разне активности криминалних организација, одређене категорије проневере и корупција, кривично дело које може да генерише знатан приход и за које је кривичним закоником државе чланице предвиђена строга казна затвора, као и нелегалне активности које имају утицаја на финансијске интересе Заједнице. Директивом је предвиђено да државе чланице могу било које кривично дело да означе као криминалну активност за сврхе ове Директиве.

Чланом 2а проширен је распон активности и професија са кредитних и финансијских институција на читав низ нефинансијских делатности и професија, који су подложни злоупотреби од лица која перу новац, и то на:

- ревизоре, рачуновође који самостално обављају делатност и пореске саветнике,
- агенте некретнинама,

⁹⁵ Directive 2001/97/EC of the European Palament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevetion of the use of the financial system for the purpose of money laundering (Official Journal L157/38 of 26.06.2003.).

- нотаре и остале припаднике правничке професије који самостално обављају делатност, када : учествују у трансакцијама у вези са прометом непокретности; рукују клијентовим новцем, хартијама од вредности или осталим средствима; отварају и управљају банкарским рачунима, штедњом или хартијама од вредности; оснивају, воде или управљају компанијама, трустовима и сличним структурама; као и када иступају у име и за свог клијента у било којој финансијској трансакцији у вези са прометом некретнина,
- дилере драгоценостима, као што су драго камење, племенити метали, или уметнички предмети, аукционари кад год се плаћа готовином у износу од 15.000 еура или више,
- коцкарнице.

Чланом 3 Директиве који се бави идентификацијом клијената, објашњава се да се обавеза идентификације не односи на клијенте кредитне или финансијске институције које су обухваћене овом Директивом, или се налазе у трећој држави која намеће једнаке обавезе као II Директива ЕУ.

Приликом утврђивања идентитета клијената који нису физички присутни приликом успостављања пословне сарадње или вршења трансакција (као оне што се обављају поштом, телефоном или електронским путем) Члааном 3и предвиђено је да се захтевају додатна документа или обезбеде допунске мере којима се верификују идентификациона документа.

Специјални праг у вези идентификације постављен у овој Директиви односи се на клијенте који у коцкарницама купују или продају жетоне за коцкање у вредности 1.000 евра или више.

Члановима 7 и 8 Директиве предвиђено је да се државе чланице обавезују да ће обезбедити да се институције и лица на које се ова Директива односи, уздрже од вршења трансакција за које знају или сумњају да су у вези са прањем новца, док не обавесте надлежне органе. Надлежни органи могу, под условима предвиђеним домаћим законодавством, да издају инструкције да се трансакција не изврши. Уколико је неизводљиво извршење такве трансакције, институције и лица на које се ова Директива односи, дужни су да надлежне органе обавесте што је пре могуће по извршењу трансакције.

Такође, у случају сумње да је реч о прању новца, не постоји никакав разлог да се наметне тајност, с тим у вези да државе чланице могу превидети да информације које се достављају властима у вези са спречавањем прања новца могу бити коришћене и у друге сврхе (члан 9). Откривање информација органима одговорним за спречавање прања новца за институције и лица, њихове директоре и запослене неће значити одговорност било које врсте.

2.1.3.3. ДИРЕКТИВА III

Имајући у виду да су 2003. године значајно измењене и проширене Препоруке FATF, питања која се тичу финансирања тероризма, као и да се прање новца и финансирање тероризма често одвија на транснационалном нивоу, Европски Парламент и Савет је 26. Октобра 2005. године донео Директиву 2005/60/ЕС о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца и финансирања тероризма (III Директиву).⁹⁶

Главне промене у односу на Директиву 91/308/ЕЕС и Директиву 2001/97/ЕС су следеће:

- а) дефиниција криминалне активности је проширена на већи опсег предикатних кривичних дела;
- б) детаљније одредбе у вези са идентификацијом клијента и " крајњег корисника ";
- в) усредсређивање активности надзора над физичким и правним лицима трговцима робом када прихватају готовинска плаћања веома осетљива за прање новца и финансирање тероризма;
- г) увођење принципа прописне марљивости (*customer due diligence, CDD*), и то:
 - поједностављени принцип прописне марљивости;
 - принцип појачане прописне марљивости;
- д) у складу са релевантним резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација предвиђена је, изузетно од генералне забране обављања сумњивих трансакција,

⁹⁶Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, 2005 (Official Journal L309/15 of 25.11.2005.)

могућност да се обави финансијска трансакција уколико неизвршење трансакције није могуће или би онемогућило да се уђе у траг корисницима трансакција које представљају прање новца или финансирање тероризма;

ђ) финансијске институције су дужне да обезбеде највећу могућу поверљивост у односу на идентитет лица која врше пријављивање сумњивих трансакција ;

е) захтев да се политике и праксе финансијске институције против прања новца примењују на све филијале и субсидијаре финансијске институције у земљи и локацијама изван земље;

ж) захтев да ФОС пружају повратну информацију према финансијским институцијама о томе да ли су прослеђени извештаји били корисни и шта је уследило након прослеђивања;

и) обавеза прописивања националним законима делотворних и сразмерних казни за физичка и правна лица, сходно активностима које обављају, за непоштовање законских одредби у вези са спречавањем прања новца и финансирања тероризма.

Члан 1 Директиве 2005/60/ЕС следеће радње сматра прањем новца :

а) конверзија или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од криминалне активности или од учествовања у таквој активности;

б) прикривање или лажно приказивање чињеница о имовини (праве природе, порекла, места, обележја, премештања, права на, или својине над имовином);

в) стицање, држање или коришћење имовине са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне активности или учествовања у тој активности;

г) учествовање , удруживање ради чињења, покушај чињења и помагање, потпомагање, омогућавање и подстицање на чињење неке од активности поменутих у претходним тачкама.

Сходно директиви 2005/60/ЕС :

- под прањем новца се сматра и то када су радње којима је створена имовина која се пере, извршене на територији друге државе чланице или треће државе;

- под финансирањем тероризма се подразумева обезбеђивање или прикупљање новчаних средстава, за извршење сваког кривичног дела у оквиру значења из члана 1 до 4 Оквирне одлуке Савета 2002/475/JHA од 13. јуна 2002. године о борби против тероризма;
- о знању, умишљају или намери саучесника у прању новца или финансирању тероризма се цени на основу објективних чињеничних околности.

Принцип прописне марљивости значи предузимање мера ради упознавања постојећих и нових клијената и спровођење текућег надзора над њиховим трансакционим понашањем. Институције и лица на које се односи III Директива не смеју отворати ни држати тајне, анонимне или шифриране рачуне, или рачуне на измишљена имена, или рачуне без пуног имена власника. Институције и лица на које се односи ова Директива примениће принцип прописне марљивости.⁹⁷

- при успостављању пословне сарадње са клијентом,
- при обављању повремених појединачних или повезаних трансакција у износу од 15.000 еура или више,
- при свакој сумњи када се ради о прању новца или финансирању троризма у вези са трансакцијом или клијентом, независно од вредности те трансакције,
- уколико идентификациони захтеви у вези са подацима добијеним од клијената нису задовољени.

Принцип прописне марљивости држи следеће обавезе за надзиране институције:⁹⁸

- а) тражење доказа о идентификацији клијента,
- б) засигурно утврђивање идентитета крајњег корисника,
- в) информисање о сврси и намени пословне сарадње са клијентом, укључујући, где је то неопходно и прибављање информација о пореклу клијентових новчаних средстава, као и континуирано ажурирање идентификационих података о клијентима у току трајања пословног односа.

Надзиране институције ће утврдити у којој мери ће примењивати обавезе из принципа прописне марљивости у зависности од типа клијента, стабилности и дуготрајности пословног односа, врсте производа или трансакције.

⁹⁷Члан 6 и 7 Директиве

⁹⁸Члан 8 Директиве

Надзиране институције ће тражити доказ о идентификацији клијента, скупљати, поседовати и користити одговарајуће информације о клијенту да би потврдиле његов идентитет и оцениле степен ризика од прања новца и финансирања тероризма. Клијент је дужан да пружи на увид идентификациона документа која је тешко фалсификовати или прибавити илегално. Принцип прописне марљивости примењиваће се на само на нове клијенте, већ и на постојеће клијенте у зависности од ризика.⁹⁹ Према члану 10, идентитет клијента ће се утврђивати и потврђивати у коцкарницама, уколико клијент купи или размени жетоне у вредности од 2000 евра или више. Наведено се не односи на коцкарнице које су под државним надзором, које су дужне да евидентирају, утврде и потврде идентитет клијента, без обзира на износ купљених жетона.

Поједностављени принцип прописне марљивости значи да надзиране институције могу сачинити листу изузетака са њиховим клијентима са пословним активностима које оправдавају највећи број трансакција. Принцип прописне марљивости се неће примењивати када су у питању:¹⁰⁰

- а) компаније које су регистроване на реномираној берзи или имају обавезу достављања извештаја регулаторном телу државе у којој су основане;
- б) крајњи корисници здружених рачуна које држе нотари и остали припадници правничких професија из држава чланица или трећих земаља које примењују стандарде у области спречавања прања новца или финансирање тероризма.
- в) домаћи државни органи или било који клијенти који представљају мали ризик од прања новца и финансирања тероризма.

Трансакције клијената унетих у листу изузетака биће надзиране и било која неуобичајена или сумњив трансакција биће пријављена надлежном националном органу.

Принцип појачане прописне марљивости ће се примењивати у ситуацијама које по својој природи могу представљати појачани ризик од прања новца и које захтевају од институција и лица која спроводе обавезе из области спречавања прања новца и финансирања тероризма да примењују принцип појачане прописне

⁹⁹Члан 9 Директиве

¹⁰⁰Члан 11 Директиве

марљивости.¹⁰¹ Принцип појачане прописне марљивости примењиваће се и у следећим ситуацијама:

а) Трансакције где нема логичног контакта. Принцип појачане марљивости примењиваће се и приликом прихватања рада с клијентима који не отварају рачуне личним доласком у сврху утврђивања идентитета. Да би се компензовао ризик, потребно је да се примене мере за ублажавање ризика. Примери мера су:

- овера приказаних докумената;
- тражење додатних докумената како би се допунили они који захтевају за клијенте с којима се ради лицем у лице;
- независан контакт с клијентом;
- захтева се да се прва уплата изврши преко рачуна у име клијента код друге финансијске институције која подлеже сличним стандардима провере.

б) Кореспондентско банкарство преко граница, односи са кореспондентским институцијама из трећих земаља. Када се ради о кореспондентском банкарству преко граница са кореспондентским институцијама из трећих земаља, надзиране институције ће:

- прикупити довољно информација о кореспонденту како би се разумела природа кореспондентног посла и утврдити из јавно доступних информација репутацију институције и квалитет надзора, укључујући информације о власништву, адреси и регионима активности;
- процениће контроле спречавања прања новца и финансирања кореспонденске институције;
- прибавиће сагласност вишег менаџмента пре успостављања нових кореспондентских банкарских односа;
- документоваће обавезе сваке институције у односу на мере појачане прописне марљивости и
- када се ради о рачунима за плаћање, биће задовољна да је кореспондентска кредитна институција потврдила идентитет, да је извршила текући надзор

¹⁰¹Члан 13-19 Директиве

клијената који имају директан приступ рачунима кореспондената који је у могућности да обезбеди релевантне податке из принципа прописане марљивости кореспондентској институцији по њеном захтеву.

в) Рачуни политички изложених особа, лица из трећих земаља. Успостављање пословних односа са физичким лицима окарактерисаним као ПЕП могу изложити надзирану институцију ризику. Наглашени принцип појачане прописне марљивости ће се примењивати на ПЕП који имају пребивалиште у другој земљи чланици или бораве у трећим земљама.

III Директива је далекосежна и допушта много различитих тумачења. Приватност се постепено нарушава, али по мишљењу *Klasensa*,¹⁰² да би државе могле да финансирају економски развој и привлачне стране инвестиције, неопходно је да имају здрав економски систем, па је спровођење одредби III Директиве питање самог опстанка.

2.1.3.4. КОНВЕНЦИЈА САВЕТА ЕВРОПЕ О ПРАЊУ, ТРАЖЕЊУ, ЗАПЛЕНИ И КОНФИСКАЦИЈИ ПРИХОДА СТЕЧЕНИХ КРИМИНАЛОМ (СТРАСБУРШКА КОНВЕНЦИЈА)

Конвенцију о прању, тражењу заплени и конфискацији прихода стечених криминалом донео је Савет Европе 8. новембра 1990. године у Стразбургу, а на снагу је ступила у септембру 1993.године.¹⁰³ Комисија је покушала да у ова Конвенција обухвати све конвенције Савета Европе у области кривичног законодавства. Њом је покушано да се понуди сет правила, која покривају све фазе процедура од првих истрага, па до изрицања и извршења казни конфискација. Један од циљева конвенције је да олакша међународну сарадњу у погледу помоћи у истрази, претрази, заплени и конфискацији прихода стечених свим врстама криминала, посебно оних тешких, а посебно делима у вези са дрогом, трговином оружја, терористичким актима, трговином децом и младим женама...и другим кривичним делима која омогућују стицање великих профита. Управо са ових разлога резултирајући текст Конвенције је у суштини споразум о међународном кривичном праву.

Конвенција је у свом Члану 6 прописала да обавеза криминализације прања новца није лимитирана само на кривична дела у вези са дрогом, већ да она обухвата и сва

¹⁰²Klasens,R,2006, стр.77.

¹⁰³ Ова Конвенција је потврђена Законом о потврђивању конвенције о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, објављен у "Сл.лист СРЈ-Међународни уговори " бр. 7/2002 и " Сл.лист СЦГ-Међународни уговори ", бр.18/2005.

предметна кривична дела. Истим чланом је предвиђено да свака држава чланица може усвојити неопходне мере које сматра неопходним да устроји кривична дела према свом домаћем законодавству.

У вези обавезе из Члана 2 Конвенције да државе потписнице усвоје законодавне и друге мере које ће им бити неопходне да конфискују имовину и приходе стечене кривичним делом, наша земља је чланом 3 Закона о потврђивњу Конвенције предвидела да ће се овај став члана 2 конвенције примењивати само под условима који су прописани у југословенском кривичном законодавству.

Чланом 3 Конвенције дефинисана је обавеза страна потписница да усвоје законодавне и друге мере које ће им бити неопходне да буду у стању да идентификују и открију имовину подложну конфискацији и да предузму одговарајуће мере како би осигурале да се та имовина не измести пре него што је коначни налог за конфискацију издат и спроведен. Такође члан 4 захтева да земље потписнице усвоје такве законодавне и друге мере које могу бити неопходне да би њени судови или други надлежни органи били овлашћени да нареду да се банкарске, финансијске и комерцијалне документације ставе на располагање или да се заплене у циљу спровођења истражног поступка, а да држава потписница неће одбити да поступи према одредбама овог члана позивајуће се на банкарску тајну.

У оквиру међународне срадње захтева се од држава потписница да:

- сарађују у највећој могућој мери у циљу истрага и поступака чији је циљ конфискација средстава и прихода (члан 7),
- пруже у највећој могућој мери помоћ у утврђивању и проналажењу средстава, прихода и друге имовине која подлеже конфискацији (члан 8),
- на захтев друге стране која је покренула кривични поступак или поступак ради конфискације, предузму неопходне привремене мере, као што су замрзавање или заплена да би се спречиле било какав посао, пренос или располагање имовином која би, у некој каснијој фази, могла да постане предмет захтева за конфискацију или која би могла да буде таква да задовољи захтев (члан 11).

Одредбама Конвенције о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом проширен је појам прања новца већим опсегом предметних дела, олакшане

су истраге и конфискација незаконитих прихода на међународном нивоу, па отуда значај ове конвенције у регулисању спречавања прања новца.

2.1.3.5. КОНВЕНЦИЈА О ПРАЊУ, ТРАЖЕЊУ, ЗАПЛЕНИ И КОНФИСКАЦИЈИ ПРИХОДА СТЕЧЕНИХ КРИМИНАЛОМ И О ФИНАНСИРАЊУ ТЕРОРИЗМА (ВАРШАВСКА КОНВЕНЦИЈА)

Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма донета је и потписана од стране Савета Европе 16. маја 2005. године у Варшави. Конвенција је донета имајући у виду Страсбуршку конвенцију из 1990. године, Резолуцију Савета безбедности Уједињених нација број 2373 од 28. септембра 2001. године, и Међународну конвенцију о сузбијању финансирања тероризма коју је Генерална скупштина УН усвојила 28. септембра 2001. године.¹⁰⁴

Поглавље II Конвенције се односи на финансирање тероризма, а у поглављима III и IV Конвенцијом су предвиђене мере које земље потписнице треба да предузму на националном и међународном нивоу у сврху спречавања прања новца и сузбијања финансирања тероризма. Чланом 7 су предвиђене законске и друге мере које земље потписнице треба да донесу у оквиру истражних радњи:

- захтев за подацима о постојању једног или више банкарских рачуна физичког или правног лица,
- захтев за достављањем података о банкарским рачунима,
- захтев за праћењем промета на банкарским рачунима,
- гарантовање да банка свом клијенту или трећој особи неће открити да су подаци били захтевани или прибављени или да се радило о претрази. Ове одредбе потребно је проширити и на рачуне који су отворени у небанкарским финансијским институцијама.

Државе потписнице Конвенције су се обавезале да ће усвојити потребне законске и друге мере које ће омогућити да се доле наведена дела, када су почињена са намером, оквалификовати као кривична дела, и то:

¹⁰⁴Наша земља је ратификовала Варшавску конвенцију Законом о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (" Службени гласник РС ", бр.19/09).

а) конверзија или трансфер имовине, уз знање да та имовина представља приход од кривичног дела, у сврху сакривања или прикривања незаконитог порекла имовине или помагање било ком лицу које је умешано у извршење кривичног дела у стицају да избегне законске последице својих радњи;

б) сакривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, имовинских права или права власништва над имовином, уз знање да та имовина представља приход стечен од кривичног дела;

в) стицање, поседовање или коришћење имовине, уз знање, у тренутку примања те имовине, да она представља приход стечен кривичним делом;

г) учествовање, удруживање или завера у циљу извршења, покушаји извршења и помагање, подстицање, олакшавање и помагање саветима извршење било ког дела утврђеног у складу са овим чланом.

Мере за спречавање прања новца подразумевају да државе потписнице треба да усвоје потребне законске и друге мере које треба да омогуће да се успостави свеобухватни унутрашњи регулаторни и надзорни режим, односно режим мониторинга, како би се спречило прање новца примењујући и међународне стандарде, укључујући ту, пре свега, препоруке које је усвојила Радна група за финансијску акцију у погледу прања новца (*FATF*). У том смислу, потребно је да се донесу законске и друге мере које могу да буду неопходне, да би се захтевало од правних и физичких лица која се баве активностима за која постоји посебна вероватноћа да ће бити искоришћене у сврхе прања новца, да идентификују и верификују идентитет својих клијената, власника који су крајњи корисници, као и да са дужном пажњом испитају пословне односе, узимајући у обзир приступ који се темељи на ризику, да пријаве сумње у погледу прања новца ради предузимања заштите. Неопходно је предузети мере подршке, као што је чување и архивирање података о идентификацији клијената и његовим трансакцијама, обука особља и успостављање интерне политике и поступака и, прилагоде то својој величини и природи пословања.

У овој конвенцији наведен је значај "финансијско обавештајне јединице " (*ФОЈ*) као централне, националне агенције одговорне за то да добија, анализира и досатавља надлежним органима открића о финансијским информацијама у вези са сумњивим приходима и потенцијалним финансирањем тероризма, или које су, сходно домаћем

законодавству или прописима, потребне ради борбе против прања новца и финансирања тероризма. Конвенцијом је предвиђено и одлагање домаћих сумњивих трансакција тако што ће омогућити да ФОЈ буде дозвољено да предузме хитну акцију или да учини било који други надлежни орган или тело, онда када постоји сумња да је нека трансакција повезана са прањем новца, да ту трансакцију суспендују или да не дају пристанак на њену реализацију како би анализирали ту трансакцију и потврдили своје сумње. Државе потписнице обавезале су се да обезбеде да јединице ФОЈ (Финансијско обавештајна јединица) сарађују у циљу борбе против прања новца, да сакупљају и анализирају и, ако је то потребно истражују унутар ФОЈ релевантне информације о свакој чињеници која би могла да представља индикацију за прање новца, у складу са националним овлашћењима.

2.2. ДОМАЋА РЕГУЛАТИВА И АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА

Како је прање новца постало озбиљан међународни проблем, то је наметнуло потребу да и национална законодавства ускладе своје законске одредбе са међународним конвенцијама која регулишу питања прања новца. Усклађујући норме са међународним конвенцијама, последњих година је низ држава у својим националним законодавствима предвидело прање новца као самостално кривично дело.

2.2.1. ПРАЊЕ НОВЦА КАО КРИВИЧНО ДЕЛО У ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Кривично дело прања новца је у законодавству Федерације Босне и Херцеговине нашло своје место у Кривичном закону, у групи кривичних дела против " привреде и јединства тржишта, односно кривичних дела из области царина ". Кривично дело се састоји у примању, замени, држању, располагању, употреби у привредном или другом пословању или на други начин прикривању или покушају прикривања новца или имовине у већој вредности за које се зна да су прибављени чињењем кривичног дела или, ако је тиме угрожен заједнички економски простор Босне и Херцеговине или, ако то има штетне последице за делатности или финансирање институција Босне и Херцеговине. Учиниолац може бити свако лице које поступа са умишљајем, односно захтева се да учинилац буде свестан да су новац или имовина који представљају објекат радње извршења кривичног дела прибављени извршењем кривичног дела. Тежи облик постоји ако је радња извршења основног облика преузета у односу на новац или

имовинску корист која прелази износ од 200.000 КМ (конвертибилних марака). Ово је уједно измена у односу на раније решење које је предвиђало знатно нижу вредност (50.000 КМ). Законодавац је предвидео и лакши облик дела који постоји у случају да је учинилац поступао нехатно у односу на околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним делом. За овај случај прописана је новчана казна или казна затвора до три године. Последица кривичног дела прања новца је двојако алтернативно предвиђена :

1. као последица угрожавања у виду конкретне, непосредне, блиске опасности (опасности која је стварно наступила по привредни, монетарни и финансијски систем систем БиХ, тако да непосредно, блиско и стварно прети могућност наступања њихове повреде) – угрожавање економског простора БиХ или
2. као последица повреде у виду наступања штетних последица (имовинске штете у било ком обиму) за делатност или финансирање институција БиХ.¹⁰⁵

Кривичним законом Републике Српске из 2003. године¹⁰⁶, кривично дело прања новца предвиђено је у групи кривичних дела против " привреде и платног промета " у члану 280. Кривично дело се састоји у примању, замени, држању, располагању, употреби у привредном или другом пословању или на други начин прикривању или покушају прикривања новца или имовине у већој вредности за које се зна да су прибављени учинењем кривичног дела. За основни облик дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година, док законодавац предвиђа неколико тежих облика овог кривичног дела. Први постоји у случају да је извршилац основног облика дела истовремено и извршилац или саучесник у кривичном делу којим је прибављен новац или имовинска корист, у ком случају ће се казнити казном затвора од једне до осам година. Други тежи облик постојаће ако су новац или имовина у претходним случајевима велике вредности, док најтежи облик овог дела постоји када наведена дела изврше више лица која су се удружила за вршење таквих дела, у ком случају је прописан казна затвора од две до дванаест година. Законодавац је предвидео и лакши облик дела који постоји у случају да је учинилац поступао нехатно у односу на околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним делом (казна затвора до три године). И овим законом је прописана обавезна мера одузимања новца, имовине или предмета који су настали извршењем кривичног дела.

¹⁰⁵Б. Петровић, Д.Јовашевић, "Кривично право- Казнено право (Посебни део)", Правни факултет, Сарајево, 2005, стр.82-83.

¹⁰⁶" Службени гласник Републике Српске ", бр.49/2003.

У Хрватској је најпре 1997. године донет Закон о спречавању прања новца¹⁰⁷, да би потом Кривичним закоником¹⁰⁸ из 1997. године кривично дело прања новца чланом 279. било инкримисано у групи кривичних дела против " сигурности платног промета и пословања ". Интересантно је да је назив овог дела првобитно био " прикривање противзаконито добијеног новца ", да би изменама и допунама овог закона овај назив био промењен у " прање новца ". Основни облик кривичног дела прања новца чини лице које у банкарском, новчаном или другом привредном пословању уложи, преузме, замени или на други начин прикрије прави извор новца, односно предмета или права која су остварена новцем за који се зна да је прибављен кривичним делом, за које се може изрећи казна од пет година затвора. Тежи облик овог дела постоји када је прикривање противзаконито прибављеног новца извршено у саставу групе или друге злочиначке организације, у ком случају је прописана казна затвора од једне до десет година. Законом је предвиђено да ће лакши облик овог дела постојати уколико лице при предузимању неке од наведених радњи прања новца поступа са нехатом у погледу порекла и извора новца, предмета или права. Интересантно је решење предвиђено у овој законској одредби према којој ово кривично дело постоји и у случају када су новац, предмети и права прибављени кривичним делом које је извршено према иностраној држави. Најзад, законодавац је предвидео и могућност ослобађања од казне за учиниоца овог кривичног дела под условом да добровољно допринесе откривању извршеног кривичног дела прикривања противзаконито добијеног новца и то откривањем надлежним државним органима учиниоца овог кривичног дела или неког од облика извршења дела или пак начина, места и околности под којима је дело извршено. Новац и други предмети који представљају предмет радње извршења кривичног дела обавезно се одузимају изрицањем одговарајуће мере безбедности.

Кривичним Закоником Црне Горе из 2003. године¹⁰⁹ кривично дело прања новца сврстано је у групу кривичних дела " против платног промета и привредног пословања " (члан 268). Основни облик дела постојаће када је лице путем банкарског, финансијског или другог привредног пословања прикрило начин прибављања новца или друге имовине за коју зна да су прибављене кривичним делом, у ком случају ће се казнити затвором од шест месеци до пет година. Закон предвиђа три тежа облика овог

¹⁰⁷Више о значају и примени овог закона у спречавању и сузбијању прања новца : Ј., Петковић, закон о спречавању прања новца, Осигурање, Загреб, број 9/1998, стр.33-48.

¹⁰⁸Народне новине Републике Хрватске, Загреб, број 110/1997.

¹⁰⁹ " Службени лист Републике Црне Горе ", број 70/2003 и 47/2006.

кривичног дела. Први постоји када је учинилац дела прања новца истовремено и извршилац или саучесник у кривичном делу којим је прибављен новац или имовинска корист. Други тежи облик постоји ако је предузетом радњом извршења прикривен новац или друга имовина велике вредности, при чему се сматра да та вредност постоји када новац или друга имовина према тржишним условима прелазе вредност од 30.000 евра. Најтежи облик овог кривичног дела, за који је предвиђена казна од три до дванаест година постоји када је радњу извршења предузело више лица која су се удружила за вршење таквих кривичних дела. Као и у осталим законодавствима и Кривични законик Црне Горе предвиђа лакши облик овог дела који ће постојати уколико је учинилац приликом предузимања радње извршења прања новца поступао са нехатом. У том случају прописана је казна затвора до три године. Такође, прописано је обавезно одузимање новца, предмета или имовине који су настали извршењем овог кривичног дела.

Кривично дело прања новца је у Кривичном законiku Македоније из 1996. године¹¹⁰ инкримисано у члану 273. у групи кривичних дела против привреде, под нешто другачијим називом " прање новца и друге противправне имовинске користи ". Специфично решење које овај закон предвиђа односи се и на тежину казне за основни облик дела (казна затвора од једне до десет година), која постоји када учинилацу банкарском, финансијском или другом привредном пословању пусти у оптицај, прими, прикрије, замени или уситни новац за који зна да је прибављен трговином опојних дрога или оружја или другим кривичним делом или на други начин прикрије порекло или извор оваквог новца. Иста казна је предвиђена и за лице које пусти у продају или на други начин стави у промет имовину, предмете од вредности или друга добра за која зна да су прибављена трговином опојних дрога или оружја или другим кривичним делом. Разлика у односу на претходна решења постоји и у погледу тежег облика овог дела који постоји када неку од претходних делатности учини лице у својству члана групе, банде или другог облика удружења које је управо и основано са циљем прања новца или друге имовинске користи. Из наведеног произилази да се ради о удружењу које је основано за вршење ових кривичних дела без обзира на то да ли је конкретно дело прања новца извршено или покушано. Најзад, специфичност постоји и када је у питању лакши облик овог дела који ће постојати када је лице поступало нехатно, односно када није знало за право порекло новца или друге незаконито прибављене

¹¹⁰Службен весник на Република Македонија, Скопје, број 37/1996.

имовине, у ком случају је прописана казна до три године затвора и новчана казна. И македонски кривични законик је изричито предвидео обавезно изрицање мере безбедности одузимања непосредне или посредне имовинске користи која представља предмет извршења кривичног дела.

Република Словенија је прво донела Закон о спречавању прања новца 1994.године¹¹¹, а потом у Кривичном законик¹¹² предвидела прање новца као посебно кривично дело (члан 252). Оно што представља новину у односу на остала законодавства јесте да је ово дело предвиђено само у односу на новац, а не и на другу имовину која је незаконито прибављена. Тако основни облик дела постоји када лице прима, мења, држи, располаже или употреби у привредним активностима или на други начин стави у промет новац за који зна да је прибављен извршењем неког кривичног дела. Разлика у односу на остала решења постоји и када је у питању тежи облик овог кривичног дела, који ће постојати када је радња извршења предузета у односу на новац велике вредности и то у погледу што није прецизирано законом која је то вредност, већ је то фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају, као и у чињеници да је законом за овај облик дела прописана казна затвора до осам година и кумулативно новчана казна. Најтежи облик дела постојаће у случају да се више лица удружило ради вршења једне или више делатности усмерених на прање новца, у ком случају је такође предвиђена казна затвора од једне до десет година и кумулативно новчана казна. И у овој законској одредби, као и у осталим предвиђеним решењима, нехат на страни учиниоца у време предузимање радње извршења, представља лакши облик дела, при чему је прописана казна затвора нешто нижа односно две године.

2.2.2. КРИВИЧНИ ЗАКОНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

У области домаћег законодавства кривично дело прања новца је инкриминисано чланом 231 Кривичног законика Републике Србије¹¹³, а сврстано је у кривична дела против привреде. Радња извршења основног облика дела може се остварити на три начина која у потпуности одговарају радњама које су обухваћене појмом прања новца наведеним чланом 6 Страсбуршке конвенције, и чланом 2 Закона о спречавању прања новца. Први облик радње извршења је конверзија или пренос имовине, други је

¹¹¹Уредни лист Републике Словеније, број 36/1994.

¹¹²Казненски законик Републике Словеније з уводним појаснили Б. Пенка ин К. Стролига ин стварним казалом В. Јакулина, Љубљана, 1999, стр.193.

¹¹³" Службени гласник РС " бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 и 111/2009.

прикривање или лажно приказивање чињеница о имовини, а трећи стицање, држање или коришћење имовине која потиче од вршења кривичног дела. При томе је потребна намера да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине или прикрије и лажно прикаже чињеница о имовини са знањем да та имовина потиче од кривичног дела, или стекне, држи или користи имовина са знањем у тренутку пријема, да потиче од кривичног дела. Закон прописује и то да ће тежи облик овог дела постојати уколико износ новца или имовине прелази милион и петсто хиљада динара.

Објект радње јесте имовина која потиче од вршења кривичног дела. Тај појам код овог кривичног дела треба схватити најшире. Имовина обухвата новац, покретне и непокретне ствари, имовинска права и др. Међутим, док се у Конвенцији о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом имовина одређује у том најширем смислу Закон о спречавању прања новца из 2005. године. Поступци којима се омогућава прање новца сматрају се:

1. прикривање или утаја порекла новца или прикривање места где је новац уложен, прикривање намере коришћења имовине и свих права која проистичу из обављања забрањене делатности;
2. замена или пренос имовине који проистичу из обављања забрањене делатности, стицање, поседовање или коришћење имовине која проистиче из обављања забрањене делатности и
3. прикривање код својинске трансформације предузећа, нарочито стечене друштвене имовине и друштвеног капитала.

Посматрано садржински, прање новца се своди на једну врсту прикривања. То прикривање се директно односи на новац који потиче од неке претходне нелегалне делатности, како оне које су незаконите због начина обављања, непоштовања одређених прописа, неплаћања фискалних обавеза и слично, тако и оних који имају криминални карактер који се свде на вршење кривичних дела. Свршени облик кривичног дела прања новца састоји се у извршењу конверзије или преноса имовине која потиче од кривичног дела у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине. Такође, радњу извршења кривичног дела представља и прикривање и лажно приказивање чињеница о имовини са знањем да та имовина потиче од кривичног дела или се стекне, држи или користи са знањем у тренутку пријема да потиче од

кривичног дела. Кривично дело се може извршити са умишљајем који се састоји у знању да та имовина потиче од кривичног дела.

Тежи облик овог кривичног дела је прописан с обзиром на висину износа новца или имовине побројане у основном кривичном делу када је у питању износ преко 1.500.000 динара. Ова вредност се утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења дела. Потребно је да умишљај учиниоца обухвата и свест да је у питању сума новца која прелази законом означени износ. Можемо приметити да је код овог облика дела законодавац био недоследан јер, за разлику од основног облика, посебно наводи и новац што, без потребе, може да изазове дилему да ли појам имовине обухвата и новац.

Законодавац предвиђа и кривичну одговорност ако је учинилац поступао са нехатом. Ако је учинилац могао и био дужан да зна да новац или имовина представљају приход остварен прањем новца ради се о најблажем облику овог кривичног дела. Овде се може радити само о несвесном нехату (ако би постојала свест, односно знање, онда би то у ствари, због природе овог кривичног дела био умишљај) и то само у погледу једног обележја кривичног дела, а то је знање да новац или имовина представљају приход остварен кривичним делом. По правилу ће извршилац овог облика кривичног дела бити онај ко у финансијским установама приликом трансакција не поштује уобичајене процедуре у вези откривања прања новца. Кривично дело прања новца постојаће и у случају ако се у име и за рачун правног лица врши радња овог кривичног дела, у ком случају се као извршилац јавља одговорно лице у том правном лицу. Под тим се подразумевају одговорна лица у банкама, другим финансијским организацијама и институцијама које имају дозвољену привредну делатност.

Новац и имовина који су побројани у одредбама кривичног дела прања новца се одузимају. Овде је реч о мери безбедности одузимања предмета, иако се у једном ширем смислу, односно у вези са кривичним делом којим је имовинска корист остварена, ово јавља и као мера одузимања имовинске користи.

Изменама и допунама Кривичног законика, дошло је до промена када је у питању кривично дело прања новца, на начин да су додата два нова облика дела. Први постоји ако су основни и тежи облик дела учинени са имовином коју је учинилац сам прибавио извршењем кривичног дела, а други ако су основни и тежи облик дела извршили у групи.

Табела 2.1. Статистички упоредни подаци за 2009, 2010., 2011. и 2012.годину¹¹⁴

Ред. број	Назив податка	Прање новца - члан 231. КЗ					
		2009.	2010.	2010/2009	2011.	2011/2010%	2012.
							2012/2011
1.	Нерешене пријаве из ранијег периода	1	3	+200	3	0	+ 100
2.	Пријављено	10	121	+ 1120	56	-53,71	-8.92
3.	Укупно било у раду пријава	11	124	+ 1036,3	59	-52.41	-3,38
4.	Одбачено	1	4	+300	1	-75	+300
5.	Остало укупно нереш. пријава	3	9	+200	6	-33,33	/
6.	Од тога нерешено у Ј.тужилаштву	/	/	/	/	/	/
7.	Нерешено пријава код других органа	3	9	+200	6	-33.33	/
8.	Нерешено истрага од раније	12	15	+25	22	+46.66	+ 128.27
9.	Захтевано истрага	5	97	+1840	46	-52.57	-4.34
10.	Остало нерешено истрага	15	21	+<0	47	+ 123,80	+ 14.89
11.	*Укупно оптужено	3	87	+2833	18	-79.31	+11.11
12.	*Пресуда на: затвор	1	2	+ 100	1	-50	+200
13.	*Пресуда на: новчану	/	/	/	/	/	/
14.	*Пресуда на: условну	4	0	/	/	/	/
15.	Новчана као споредна	/	/	/	/	/	/
16.	Обустава по оптужењу	/	1	/	/	/	/
17.	Ослобађајућа	/	1	/	/	/	/
18.	Одбијајућа	/	/	/	/	/	/
19.	Укупно жалби ЈТ	/	4	/	1	-75	/
20.	Од тога жалба због казне	/	3	/	1	-66,66	1
21.	Уважено жалби због казне	/	/	/	/	/	/
22.	Бр.оптуж прот. Којих није донета првост.	9	84	+833,3	18	-78.57	+ 16.86

Републичко јавно тужилаштво -

¹¹⁴ Подаци републичког јавног тужилаштва за период 2009-2012, за кривично дело " прања новца " чл.231 КЗ

Сагледавајући статистичке упоредне податке Републичког Јавног тужилаштва у вези кривичног дела прања новца за 2009, 2010, 2011 и 2012.годину, можемо доћи до следећих закључака:

а) број поднетих пријава је у 2009. години био изузетно мали (10) да би у следећој години 2010. доживео праву експанзију (121) што је повећање од 1120%, а у 2011. и 2012. се усталио на нешто преко педесет. Овакви подаци нам говоре да је у почетку било доста несналажења и да је то резултирало подношењем малог броја пријава у 2009.години. Након тога 2010.године долази до еуфорије и број поднешених пријава скаче за невероватних 1120%, што говори о неселективности поднешених пријава. Након лутања прве две године, 2011. и 2012. долази до стабилизације броја поднешених пријава негде преко 50 у 2011 (56), у 2012 (51).

б) Рад јавног тужилаштва по поднетим кривичним пријавама можемо оценити као доста успешан јер је од 11 пријава у раду за 2009, те 124 за 2010, 59 за 2011 и 57 за 2012.годину, остало укупно нерешено у 2009. 3, у 2010. 9, у 2011. 6 и 2012. 1. При томе од поднешених пријава одбачено је у 2009. 1, у 2010. 4, у 2011. 1, у 2012. 4, што говори да је квалитет поднешених пријава доста добар.

в) Од поднетих пријава укупно је оптужено у 2009. 3 лица, у 2010. 87 лица, у 2011. 18 лица и у 2012. 20 лица.

г) По подацима Републичког Јавног Тужилаштва донето је за 2009. годину 4 пресуде на условну казну и 1 пресуда на затвор, за 2010. годину 2 пресуде на затвор, за 2011. 1 пресуда на затвор, и за 2012. 3 пресуде на затвор. За овако мали број пресуда судова може бити више фактора, као што су тежина доказивања овог кривичног дела (тешко је доказати намеру), необученост судија за суђење за овакву врсту кривичних дела, дужина суђења због тежине извођења доказа и судских вештака око прибављања списка имовине настале кривичним делом, јер се често ради о имовини која се налази у иностранству.

Како се ради о релативно новом кривичном делу, потребна је додатна едукација, како за Јавне тужиоце, тако и за припаднике МУП-а, и судије, како би се борба против овог све присутнијег кривичног дела учинила што ефикаснијом на овим просторима. Такође

је потребна још ефикаснија сарадња државе са међународним институцијама које спроводе међународну борбу за спречавање " прања новца ".

2.2.3. ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ПРАЊА НОВЦА

Регулисањем статуса наше земље у међународним финансијским организацијама створен је простор за озбиљније бављење проблематиком прљавог новца. Основе превентивног деловања регулисане су Законом о спречавању прања новца из 2001. године.¹¹⁵ Додатним усклађивањем са II Директивом ЕУ и ревидираним препорукама *FATF* већи део текста Закона из 2001. године промењен је доношењем Закона о спречавању прања новца 2005. године.¹¹⁶ Ради усаглашавања са променама међународних стандарда у овој области и то: *Methodology FATF 40+9, Third Directive, VarsavskaCoE Convetion ETS 198, Commission directive of 1 August 2006, Regulation on controls of cash* и УН Конвенцијом о сузбијању финансирања тероризма донет је 2009. године Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма.¹¹⁷

СР Југославија је 2001. године донела Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против традиционално организованог криминала, којим је ратификовала напред наведену Конвенцију. Једна од обавеза земаља потписница Конвенције је била да се у националним законодавствима донесе Закон о спречавању прања новца. Поступајући по тим обавезама СР Југославија је исте године донела Закон о спречавању прања новца. Доношењем Закона о потврђивању конвенције и Закона о спречавању прања новца наша земља се придружила међународној борби против прања новца. Закон је само у најкраћим цртама дефинисао основне појмове прања новца, обвезнике предузимања мера за спречавање прања новца, радње које су обвезници дужни да предузимају, а које се углавном односе на утврђивање идентитета странке и казнене одредбе. Законом се сматрало само полагање (прва фаза) као прање новца и то готовог новца, ефективног страног новца и других финансијских средстава стечених обављањем незаконите делатности само на рачуне у Републици Србији. Под незаконитим делатностима подразумевали су се сива економија, трговина оружјем, дрогом, психотропним супстанцама и др. Подизање готовог новца није предвиђено као један од главних индикатора потенцијалног прања новца, па се ни налози за исплату

¹¹⁵Закон о спречавању прања новца, " Службени лист СРЈ ", бр.53/01.

¹¹⁶Закон о спречавању прања новца, " Службени лист РС ", бр.107/05 и 117/05.

¹¹⁷Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, " Службени гласник РС ", број 20/09, измене и допуне објављенеу " Службеном гласнику РС " бр.72/09.

готовинског новца нису морали пријављивати надлежном органу за спречавање прања новца.

Непоштовањем одредби Закона о спречавању прања новца може се извршити кривично дело, привредни преступ или прекршај. Кривично дело врши онај ко противно одредбама овог Закона на територији СР Југославије на рачуне банака и других финансијских организација и институција положи новац стечен обављањем незаконите делатности или тај новац на други начин укључи у легалне финансијске токове ради обављања дозвољене привредне и финансијске делатности, а за који је знао да је прибављен кривичним делом, те ће се казнити затвором од 6 месеци до 5 година, уз одузимање новца, односно добити прибављене наведеним делатностима.

Пратећи Европска кретања у вези прања новца Србија је 2005. године, изменила закон о спречавању прања новца, односно ускладила га је са Директивом ЕУ број 2001/97 о спречавању коришћења финансијског система у сврхе прања новца. Овим законом је уведена обавеза :

- идентификације крајњег корисника трансакције, односно сваког правног или физичког лица које је ималац најмање 10% акција, удела или других права у капиталу странке;
- идентификација *off-shore* предузећа приликом отварања рачуна или вршења трансакције;
- утврђени су случајеви када је идентификацију странке могуће извршити и без присуства странке.

Такође су уведене радње и мере за откривање и спречавање прања новца приликом подизања готовог новца, и обавезе достављања извештаја надлежним институцијама приликом трансакција већих од 15.000 еура. По први пут је дата могућност Управи за спречавање прања новца да прати сумњиве трансакције (мониторинг), да привремено обустави извршење трансакција, да на иницијативу другог државног органа, изврши проверу свих трансакција и лица за које постоји сумња да се ради о прању новца. Овим Законом је уведена обавеза министра финансија да подноси Влади извештај о раду Управе за спречавање прања новца за претходну годину, и увећане су суме за прописане казнене одредбе.

2.2.3. ЗАКОН О СПРЕЧАВАЊУ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Уважавајући препоруке међународне заједнице и Уједињених нација Народна скупштина Републике Србије је 18. марта 2009. године донела Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма. Под прањем новца у смислу члана 2 овог Закона¹¹⁸ сматра се:

- конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела,
- прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања располагања, власништва или права у вези са имовином, која је стечена извршењем кривичног дела,
- стицање, држање или коришћење имовине са знањем да је стечена извршењем кривичног дела.

С циљем откривања и спречавања прања новца предузимају се одговарајуће радње и мере пре, у току и после пријема, замене, чувања и коришћења имовине, полагања и подизања готовог новца и ефективне стране валуте с рачуна, преноса имовине преко државне границе, склапање послова којима се стиче имовина или другог поступања том имовином. Ове радње и мере за откривање и спречавање прања новца дужни су да предузимају правна лица, односно обвезници као и одговорна лица у правним лицима.

Законом је детаљно прецизирано:

- стварање јединствене листе обвезника ;
- превентиван приступ базиран на степену ризика ;
- аналитичко - обавештајни рад тела одговорног за спречавање прања новца и финансирање тероризма ;
- повратно извештавање обвезника ;
- заштиту доставе информација у доброј вери ;
- међународну сарадњу ;
- обавезу вођења евиденције и статистике ;

¹¹⁸Члан 2

(1) Прање новца у смислу овог закона сматра се:

- 1) конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела;
- 2) прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином која је стечена извршењем кривичног дела;
- 3) стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела. Казнене одредбе односе се на кривична дела из области привредних преступа и то члан 88 и 89 и на прекршаје и то члан 90 и 91.

- дефинисање надзорних тела по појединим секторима ;
- прописивање ефективних, пропорционалних и превентивних казни.

Листа обвезника је допуњена према дефиницијама нових организационих облика који су се појавили на тржишту сходно новим технологијама.

Поступајући сходно III Директиви ЕУ и *FATF* препорукама уведена је мера " познавање и праћење странке ", којом је замењен термин " идентификација странке " из Закона из 2005. године. Овим термином се поред утврђивања уводи и провера идентитета странке. Сходно приступу прања новца и финансирања тероризма базираном на ризику прописани су посебни облици мера познавања и праћења странке.

Посебни облици мера познавања и праћења странке су :

- 1) појачане мере;
- 2) поједностављене мере.

Квантификовање (мерење) степена ризика странке врши се пре успостављања пословног односа са клијентом, као и у току трајања уговорног односа, како би се стварни и потенцијални губици адекватно идентификовали.¹¹⁹

Генерално се разликују следеће групе ризика од прања новца и финансирања тероризма:

- **Ризик клијента.** Већи ризик постоји код следећих категорија странака : нерезиденти, компаније са акцијама на доносиоца, *off-shore* и сличне компаније, непрофитне организације, итд. Законом је прописано да је обвезник дужан да изврши појачане мере праћења у следећим случајевима:¹²⁰

- 1) код успостављања лоро коресподентског односа са банком или другом сличном ситуацијом која има седиште у страној држави која није на листи држава које примењују међународне стандарде у области спречавања прања новца и финансирања тероризма који су на нивоу ЕУ или виши;
- 2) код успостављања пословних односа или вршења трансакције са политички експонираним личностима. Предвиђено је да се, уколико странка са којом је успостављена пословна сарадња у међувремену постане политички експонирано лице или се накнадно утврди да је политички експонирано лице, примењују се појачане мере познавања и праћења странке. Сходно европским

¹¹⁹Члан 27 Закона

¹²⁰Ибидем чл.28

стандардима под изразом " политички експонирана лица " подразумевају се само странци;¹²¹

3) у случају трансакција без присуства клијента.¹²²

- **Ризик производа** (могућност да се коришћењем неке услуге опере новац или финансира тероризам).
- **Ризик земље** (земље које не примењују стандарде из области спречавања прања новца или у којима су на снази строги прописи о поверљивости и тајности банкарских и пословних података; земље које се налазе на листама санкција Уједињених нација; земље са високом стопом корупције и криминала).
- **Ризик базиран на основу претходног искуства и знања обвезника са странком.**

У оквиру аналитичко – обавештајног рада тела одговорног за спречавање прања новца и финансирања тероризма прописано је коју врсту података Управа може да тражи од обвезника и адвоката.¹²³ Уведено је и додатно овлашћење Управе да може да изда писмени налог обвезнику којим се привремено обуставља извршење трансакција и у случају основане сумње у финансирање тероризма.¹²⁴

Новина у односу на Закон из 2005. године, је у томе да Управа за спречавање прања новца може да одбије иницијативу суда, Војно обавештајне службе, Војно безбедносне службе, Пореске управе, Управе царина, Народне банке Србије, Комисије за хартије од вредности, Агенције за приватизацију, надлежних инспекцијских органа, ако у иницијативи нису образложени основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, о чему је Управа дужна да обавести подносиоце иницијативе.¹²⁵

У складу са *FATF* Препоруком 9, да се обвезници могу ослонити на посреднике или друге треће стране да изврше идентификацију клијента и процедуру провере, примењујући одговарајуће СДД, под условом да основна одговорност за идентификацију клијената и проверу остаје на обвезнику који се ослања на трећу страну.¹²⁶ Обвезник не сме да повери вршење мера познавања и праћења странке трећем лицу ако је странка *off-shore* правно лице или анонимно друштво. Такође, треће

¹²¹Ибидем чл.30.

¹²² Ибидем чл.31.

¹²³Ибидем чл. 53 и 54.

¹²⁴Ибидем чл.56.

¹²⁵ Ибидем чл.58.

¹²⁶Ибидем чл.21.

лице не сме бити из државе која је на листи држава које не примењују стандарде у области прања новца, *off-shore* правно лице или квази банка. Предвиђена је и забрана успостављања пословног односа и набрајају се случајеви када обвезник не може да успостави пословни однос преко трећег лица (нпр. уколико је треће лице утврдило и проверило идентитет странке без њеног присуства, уколико обвезник од трећег лица није претходно добио идентификационе документе о странци, итд.).¹²⁷ Прописана је обавеза пријављивања физички преносивих средстава плаћања преко републичке границе која до сада није постојала. Свако физичко лице које прелази државну границу дужно је да пријави надлежном царинском органу пренос готовине, чекова, меница и других хартија од вредности у износу од 10.000 еура или већем.¹²⁸ Новитет прописан овим Законом је да Управа може, под условима одређеним законом и под условима реципроцитета, да привремено обустави извршење трансакције на захтев надлежног органа стране државе. Такође, Управа може и поднети захтев надлежном органу стране државе за привремено обустављање извршења трансакција.

2.2.4. НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА И ПРЕДЛОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

На основу препорука из извештаја *Moneyval-a*, Влада Републике Србије је 25. септембра 2008. године донела Националну стратегију за борбу против прања новца и финансирања тероризма,¹²⁹ која представља кључни документ којим се дају препоруке за унапређење постојећег система за борбу против прања новца и финансирања тероризма. Препоруке се ослањају на анализу и опис стања и трендова криминалитета, и то на законодавном, институционалном и оперативном нивоу. Надзор над спровођењем Националне стратегије врши Стална координациона група, чији је председавајући државни секретар у Министарству финансија, а чланови су представници Управе за спречавање прања новца, Министарства правде, Министарства унутрашњих послова, Управе царине, Пореске управе, Девизног инспектората, Управе за игре на срећу, Народне банке Србије, Комисије за хартије од вредности, Безбедносно-информативне агенције, Министарства одбране и Министарства спољних послова.

¹²⁷Ибидем чл.24-26.

¹²⁸Ибидем чл. 67-70.

¹²⁹" Службени гласник РС ", бр.89/08.

Основни циљеви ове стратегије су:

- да се превентивним и репресивним мерама утиче на смањење криминалитета у вези са прањем новца и финансирања тероризма,
- да се уведу међународни стандарди, чије спровођење омогућава чланство или повољнији статус државе у међународним организацијама,
- да се развија систем сарадње и одговорности свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма,
- да се унапређује сарадња јавног и приватног сектора на плану борбе против прања новца и финансирања тероризма и обезбеди транспарентност финансијског система.

У овом документу наведено је шта представља прање новца, које фазе прања новца постоје, разлози за борбу против прања новца и финансирање тероризма, категорије субјеката за борбу против прања новца и финансирање тероризма, друге донете стратегије и њихов однос са овом стратегијом, препоруке које се односе на рад тужилаштва, судова и других државних органа, садржане у Националној стратегији реформе правосуђа ("Службени гласник РС ", број 44/06), Националној стратегији за борбу против корупције ("Службени гласник РС ", број 109/05) и Стратегији реформе државне управе у Републици Србији, а односе се на материјална и кадровска питања у тим органима, у овој стратегији нису посебно разрађене.

Стратегија сагледава и чланство Републике Србије у релевантним међународним организацијама. Осим наведеног, овај документ садржи и начине борбе против прања новца и финансирања тероризма на законодавном нивоу, као и релевантне међународне стандарде.

Други део овог документа садржи опис стања и трендове криминалитета из којег потиче имовинска корист, прања новца и финансирање тероризма, и с тиме повезане податке, и то податке о броју пријављених, оптужених и осуђених лица за кривична дела којима је стечена противправна имовинска корист и изреченим мерама одузимање те користи.

Назначени су и видови криминалитета у другим државама, који утичу на прање новца у Републици Србији, криминалитет и остали фактори повезани са финансирањем тероризма. Такође су наведени трендови економског пословања који утичу на прање новца и финансирање тероризма.

Дат је и опис стања као и препоруке на институционалном, оперативном нивоу и на плану стручног оспособљавања и усавршавања.

На крају, у оквиру *Националне стратегије за борбу против прања новца* одређен је орган надлежан за надзор над спровођењем ове стратегије – Стална координациона група.¹³⁰ Њена функција је да прошири мандат на прање спровођења ове стратегије, прање, предлагање и координацију активности из области прања новца и финансирања тероризма.

За примену ове стратегије донет је Акциони план за спровођење *Националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма*, којим је предвиђен скуп конкретних мера и активности које треба да се изврше у одређеним роковима и чији је заједнички циљ да допринесу унапређењу ефикасности целокупног система за борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Акционим планом је предвиђен низ активности које се односе на законодавни, институционални, оперативни оквир, као и оквир стручног оспособљавања и усавршавања.¹³¹

Из законодавног оквира, планом је предвиђено:

- Донети нови закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма и ускладити га са међународним стандардима;
- Донети Закон о репресивним мерама које се спроводе на основу релевантних резолуција СБ УН;
- Изменити и допунити Кривични законик;
- Изменити и допунити Законик о кривичном поступку;
- Донети Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела;

¹³⁰ Образована од стране Владе Републике Србије 18. августа 2005. године.

¹³¹ http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/333_nac-strat-org-krim.

- Ускладити прописе о међународној правној помоћи са Варшавском конвенцијом и Међународном конвенцијом о сузбијању финансирања тероризма;
- Донети Закон о одговорности правних лица за кривична дела;
- Закон о платном промету ускладити са специјалним *FATF* препоруком број 7 (електронски трансфери) и Уредбом Европске уније о документацији која прати електронске трансфере;
- Закон о министарствима допунити одредбама о надлежности министарства надлежног за финансије и за послове спречавања и откривања тероризма;
- Прописати вођење статистичких података у правосуђу о привремено одузетој и одузетој имовинској користи и о међународној правној помоћи у области кривичних дела прања новца и финансирања тероризма, ради усклађивања са *FATF* препоруком број 32;
- Извршити анализу Закона о банкама, Закона о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, Закона о инвестиционим фондовима, Закона о преузимању акционарских друштава, Закона о осигурању и др. и обезбедити да се овлашћења органа надлежних за надзор над применом тих закона примењују и у надзору над применом Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма. Уредити вођење статистичких података о међународној сарадњи тих органа са сродним органима из иностранства у областима спречавања прања новца и финансирања тероризма;
- Израдити анализу стања у области преноса новца или вредности у циљу утврђивања постојања неформалних облика преноса новца или вредности. Том анализом обухватити формалне и могуће неформалне облике преноса новца или вредности у циљу обезбеђивања њихове регистрације или лиценцирања као и њиховог укључивања у систем спречавања прања новца и финансирања тероризма. Забранити постојање неформалних облика преноса новца или вредности и санкционисати кршење те забране;
- Потврдити Варшавску конвенцију;
- Закон о регистрацији привредних субјеката, односно Закон о пореском поступку и пореској администрацији изменити у делу који се односи на документацију која се доставља при регистрацији, односно додељивању пореског идентификационог броја, како анонимна друштва и друштва са

непознатим власницима не би могла да буду оснивачи домаћих привредних друштава.

Регулисати пословање " осталих финансијских институција " у циљу регулисања издавања и пословања са платним картицама.¹³²

На институционалном плану предвиђено је:

- Појачати капацитете у свим тужилаштвима који су задужени за рад на предметима прања новца и финансирања тероризма;
- Одредити у судовима истражне судије и друге који ће поступати у предметима кривичних дела прања новца и финансирања тероризма;
- У МУП-у извршити специјализацију полицијских службеника који се баве прањем новца и финансирањем тероризма; образовати посебне организационе јединице које ће се бавити финансијским истрагама на нивоу МУП-а;
- Да Управа царина успостави базу података о преносу готовог новца и хартија од вредности на доносиоца преко 10.000 еура преко границе у складу са специјалном препоруком *FATF* број 9; систематизовати потребан број радних места за анализу напред наведених података из базе;
- Да се у Министарству правде одреди и специјализује један број извршилаца за послове међународне правне помоћи у области прања новца;
- Да се у Управи за игре на срећу, Пореској управи, Народној банци и Комисији за хартије од вредности обезбеди и специјализује одређен број извршилаца за вршење надзора над применом Закона о спречавању прања новца;
- Обезбедити услове за повезивање база података надлежних органа;
- Образовати посебна специјализована тела или радне групе надлежних институција у циљу анализе, тумачења прописа, техничке подршке, размени података и обуке у вези Закона о спречавању прања новца.

На оперативном нивоу је препоручено формализовати сарадњу између надлежних државних органа (УСПН, Полиција, БИА, Пореска управа, Управа царина, Девизни инспекторат) ради:

- рада на конкретним предметима;

¹³²Више видети на сајту Управе за спречавање прања новца www.apml.org.rs.

- спровођења обуке запослених у тим државним органима и заједничке обуке обвезника;
- ефикасног остваривања међународне сарадње;
- координације учествовања у међународним организацијама и телима.

Као оквир за стручно оспособљавање и усавршавање предвиђено је извршити анализу потреба за стручним оспособљавањем и усавршавањем и њоме обухватити надлежне државне органе и органе надлежне за надзор над применом Закона о спречавању прања новца.

Први основни циљ Националне Стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма у напред наведеном тексту није у довољној мери испунио очекивања да смањи криминалитет у вези са прањем новца, већ је ситуација обрнута ова врста криминалитета има тенденцију повећања, што се може видети из података државних институција. Ако је у претходном периоду било успеха у репресивним мерама, неких помака у превентивном деловању није било у довољној мери.

Што се тиче имплементације међународних стандарда у наше законодавство ту је највише урађено у остваривању Стратегије.

Систем сарадње свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма није довољно развијен, што се види из различитих података Управе за спречавање прања новца и Специјалног тужилаштва, МУП-а, Пореске полиције, о броју како поднетих кривичних пријава, тако и о броју процесуираних предмета. Систем одговорности свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма није добро конципиран ни Стратегијом ни Акционим планом, јер се из њих не види ко је коме директно одговоран за поступање из своје надлежности у овој области. Такође није ни једним актом предвиђена санкција за надлежене органе који нису испунили обавезе у задатом року.

На унапређењу сарадње јавног и приватног сектора још није довољно урађено, поготово у спровођењу обавезног поступања приватног сектора у већ донетим законским прописима. Као што је нпр. контрола капитала који се пласира преко агенција за некретнине, брокерских кућа, инвестиционих фондова и сл.

У вези обезбеђивања транспарентности финансијског система, можда је и највише постигнуто, јер су банкарске организације због постојања законских прописа и предвиђене одговорности због непоступања по истим, прилагодили у највећој мери своје пословање међународним стандардима.

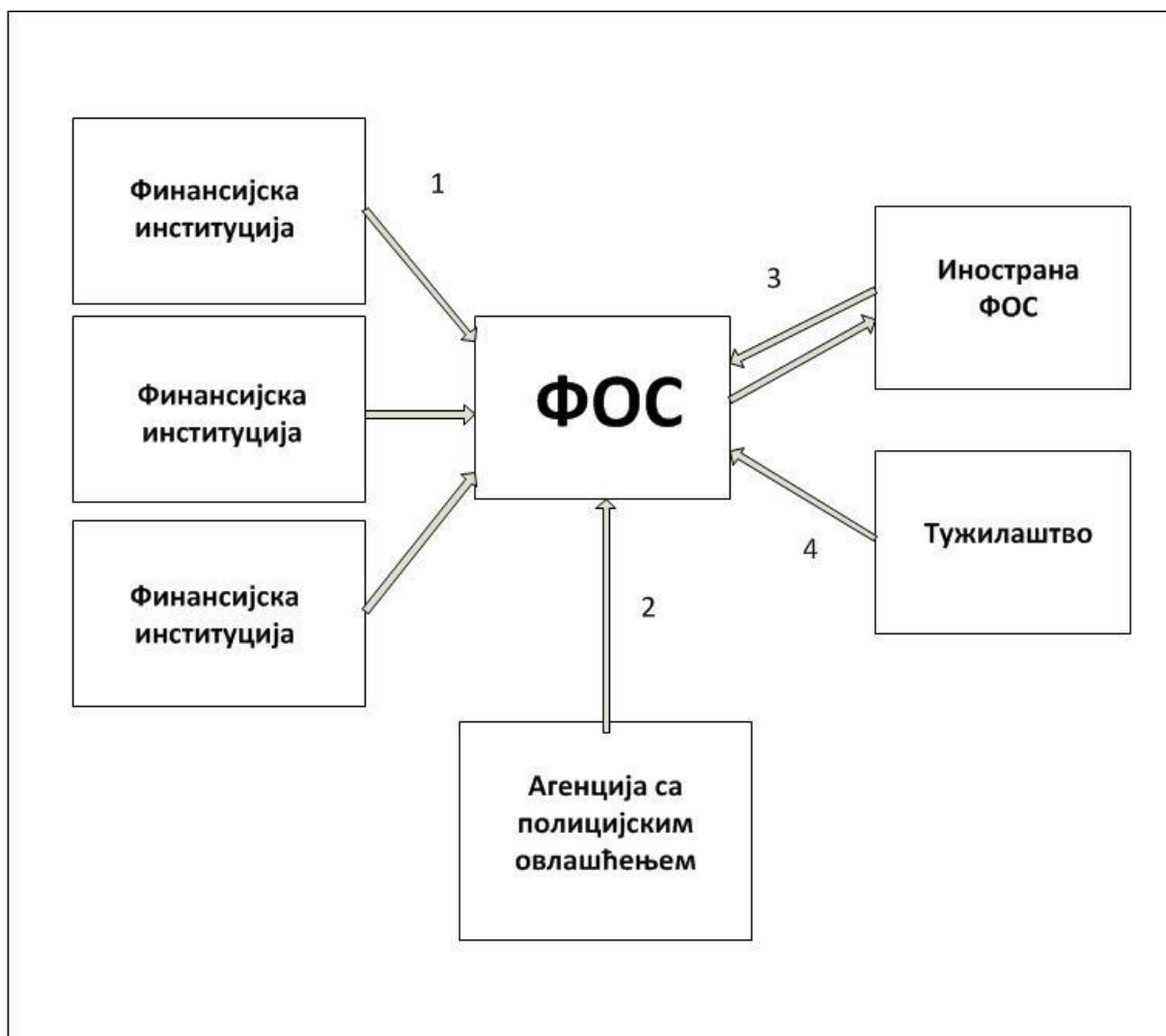
Постојање Сталне координационе групе је неопходно, али због саме њене природе и састава, нереално је очекивати њену оперативност, обзиром да годишње могу одржати само пар састанака.

Тренутна ситуација је таква да Управа за спречавање прања новца, конципирана на овакав начин (кадровски и институционално), не може на адекватан начин одговорити, **на актуелан проблем сагледавања целине проблема, не може да одреди који орган и којим редоследом ће предузимати одређене кораке. Она такође нема могућности да утврђује одговорност због показаних одређених пропуста у раду органа надлежних за ову проблематику.**

2.3. МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА – УПРАВА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА

Финансијско обавештајна служба ФОС је централна национална служба одговорна за пријем , анализу и прослеђивање надлежним државним органима финансијских информација. Ова тела се обично називају " финансијско обавештајне јединице " или "ФОЈ". Њихово оснивање се предвиђа националним законодавством у циљу борбе против прања новца и финансирања тероризма.

Слика 2.1. Основни концепт ФОС-а¹³³

Ове јединице играју важну улогу унутар својих јурисдикција прикупљајући, анализирајући и прослеђујући добијене податке и информације о противправним радњама надлежним државним органима, а у неким државама спроводе и активности истраживања и/или кривичног гоњења у сврху спречавања прања новца и спречавања финансирања тероризма.

Први Закон о спречавању прања новца, обављен је у " Службеном листу СРЈ " бр.53/2001, којим је инкриминисано кривично дело прања новца, почео је да се примењује 1. Јула 2002. године. Тада је почела са радом – под називом Савезна комисија за спречавање прања новца – финансијско-обавештајна служба Републике

¹³³Чудан, С., 2006, стр.173.

Србије. Доношењем Уставне повеље 2003. године Савезна комисија за спречавање прања новца постала је Управа у саставу Министарства финансија и економије Републике Србије, што је сврстава у финансијско обавештајне службе административног типа. Усвајањем Закона о спречавању прања новца децембра 2005. године (" Службени лист СРЈ " бр. 53/2001 и " Сл.гласник РС " бр. 85/2005) ФОС Републике Србије је образован као Управа за спречавање прања новца, која функционише као посебан орган у оквиру Министарства финансија.

Најзначајнији и основни послови које УСПН обавља су финансијско – информациони послови, односно : прикупљање финансијско – обавештајних података од обвезника (банке, осигуравајућа друштва, лизинг компаније, брокери и др.), анализа таквих података и, уколико се процени да постоји основ сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, њихово прослеђивање надлежним државним органима, пре свега, надлежним тужилаштвима и полицији. Осим финансијско – информационих, Управа обавља и друге значајне послове: предлаже измене и допуне прописа који се односе на спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма; израђује листе индикатора за препознавање трансакција или лица за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, припрема и даје мишљења о примени Закона, припрема препоруке у циљу јединствене примене Закона, учествује у међународној сарадњи, обавља инспекцијски надзор и др.

Актом о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Министарству финансија, у Управи за спречавање прања новца систематизовано је 35 радних места за државне службенике и амештенике. Унутрашње организационе јединице у управи за спречавање прања новца су : Одељење за аналитику, Одељење за сумњиве трансакције и у оквиру њега Група за сумњиве трансакције банака и осталих финансијских институција, и Група за сумњиве трансакције праћења тржишта капитала и хартија од вредности и осталих обвезника, Одељење за међународну и унутрашњу сарадњу и Одсек за правне и материјално-финансијске послове.

Управа започиње поступак прикупљања података, информација и документације на основу извештаја о трансакцији за коју постоји основ сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма. Такву врсту извештаја су дужни да достављају обвезници по Закону. У 2009.години је достављено 3.957 извештаја, у 2010.години 4.537, у

2011.години 2.570, у 2012.години 811 извештаја о сумњивим трансакцијама.¹³⁴ Највећи број је у 2012.години достављен од банака и то 781 извештај, а такође и у току 2011. године достављен од банака, па затим од стране обвезника који се баве пружањем услуга поштанског саобраћаја и од брокера. У односу на 2010. годину, број пријављених сумњивих трансакција је знатно мањи (току 2010. године достављено је 4.537 извештаја).¹³⁵ Крајем 2010. године, Управа је у сарадњи са Народном банком Србије и представницима банака, донела Препоруке за пријављивање сумњивих трансакција. Примена ових препорука је допринела смањењу броја пријављених трансакција и истовремено знатно утицала на побољшање квалитета пријављених трансакција. Тренд смањивања броја пријава о сумњивим трансакцијама настављен је и у 2012.години (811 пријава).

Слика 2.2. Графички приказ односа броја извештаја о готовинским и сумњивим трансакцијама у последње четири године.¹³⁶

Други начин за покретање поступка у Управи је анализа пријављених готовинских трансакција, односно трансакција које су у износу од 15.000 еура или више. Обвезници достављају податке о таквим трансакцијама, без обзира на то што не постоји основ сумње на прање новца и финансирање тероризма. Анализом базе података готовинских трансакција, уоче се везе које могу довести до података који сами, или у вези са другим подацима, доводе до отварања предмета за који постоји основ сумње да се пере новац.

¹³⁴Годишњи извештаји о раду Управе за спречавање прања новца за 2009, 2010, 2011, 2012.годину, www.apml.gov.rs.

¹³⁵Ибидем.

¹³⁶Ибидем.

Трећи начин отпочињања поступка у Управи се дешава када Управа, по службеној дужности, на основу сопствених сазнања, претраживањем базе података од стране аналитичара уочи повезаност одређених лица и трансакција и дође до чињеница које могу бити у вези са прањем новца или финансирањем тероризма.

На крају, државни органи, који су одређени чланом 58. Закона (суд, тужилаштва, полиција, Безбедносно-информативна агенција Војнобезбедносна агенција и др.) могу упутити Управи писану и образложену иницијативу за покретање поступка. У току 2011. године, државни органи су упутили 359 иницијатива за покретање поступка. Највећи број иницијатива је упућен од стране Министарства унутрашњих послова – 227 иницијатива, Безбедносно – информативне агенције – 22 иницијативе и Тужилаштва за организовани криминал – 19 иницијатива.

Након обраде свих прикупљених података и утврђеног основа сумње Управа је отворила у 2009.години 61, а у 2010. години 72 предмета.

На основу достављених података од стране обвезника и државних органа, као и по службеној дужности у току 2011. године у Управи је отворено 598 аналитичких и других предмета у којима постоји основ сумње да се ради о прању новца, а у 2012.години 467 предмета.

Једна од најважнијих улога Управе је прослеђивање финансијско- обавештајних података надлежним органима у случају да је утврђена основана сумња да се ради о прању новца или финансирању тероризма. У току 2011. године прослеђено је укупно 162 информације надлежним органима. Највећи број података је прослеђен Безбедносно-информативној агенцији – 47 информација, Министарству у унутрашњих послова – 41 информација и надлежни тужилаштвима - 37 информација, од којих највише Тужилаштву за организовани криминал.¹³⁷ У току 2012.године прослеђено је Тужилаштву - 156 информација од чега - 112 на сопствену иницијативу, Безбедносно-информативној агенцији – 44 информације, МУП-у – 117 информација, Пореској управи – 34, и страним ФОС – 186 информација.¹³⁸

¹³⁷Ибидем.

¹³⁸Годишњи извештаји о раду Управе за спречавање прања новца за 2009,2010, 2011, 2012.годину, www.apml.gov.rs.

Према подацима Управе за спречавање прања новца само у 2012. години је прослеђено Тужилаштвима 112 обимних предмета и 60 надлежним органима. Према подацима Управе, у току је кривични поступак против 297 лица, а за 26 лица донета је пресуда од којих је 13 правоснажно.

ГЛАВА 3

ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА

Као један од најатрактивнијих облика међународне сарадње је међународно кретање, или трансфер капитала. Међународни трансфер капитала, као део међународног финансирања, један је од облика међународне сарадње ради остваривања стратегијских циљева. У овом поглављу сагледаваћемо како легалне трансфере тако и нелегалне трансфере капитала.

3.1. ЛЕГАЛНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА

Међународно финансирање може бити у ужем и ширем смислу. Међународно финансирање у ужем смислу је кредитирање роба и услуга, што подразумева повратну и истовремену финансијску трансакцију, или увоз или извоз капитала, где финансијски токови иду у оба правца, али не истовремено, већ по истеку одређеног временског периода. Међународно финансирање у ширем смислу укључује пренос роба и услуга, капитала и новца из једне земље у другу и то у виду разних економских помоћи, репарације и поклона. Међународни трансфер капитала, као његов део подразумева трансфер реалних и финансијских средстава, институција предузећа и резидената из различитих земаља у циљу задовољења економских интереса учесника у трансферу. У новије време сусрећемо се са глобализацијом као свеопштим присутним елементом у свим порам друштвено економских односа. Глобализација се може примењивати тек ако дође до промене пословног размишљања, и ако постоје особе спремне на ризик који она носи са собом. Тржиште је при томе само темељ за постојање глобалне конкуренције држава на свим тржиштима, без промене на производу или услузи и без прилагођавања локалним захтевима.

3.1.1 ОБЛИЦИ МЕЂУНАРОДНОГ ТРАНСФЕРА (КРЕТАЊА) КАПИТАЛА

1. Међународни трансфер (кретање) зајмовног капитала
2. Портфолио инвестиције
3. Директне стране инвестиције
4. Нове форме инвестиција

1. Међународни трансфер зајмовног капитала је финансијско посредовање у реализацији финансијских вишкова једног сектора у финансирање мањкова других сектора. Развојем привреде и финансијских тржишта економски развијених земаља долазио је до диверсификације метода и инструмената финансијског посредовања. Почело се са класичним зајмовима, а наставило преко позајмљивања дугорочног капитала емитовањем обвезница. Једно од питања значајно за земље у развоју јесте да ли се зајмови, преузимање дугова и њихово конвертовање у улог сматрају инвестицијом. Реч је о комерцијалним зајмовима (зајмови комерцијалних банака компанијама). Дакле, банка конвертује свој дуг или улог, или инвеститор преузимањем дугова (куповиномна финансијском тржишту) претвара дуг у акције или уделе.

2. Директне стране инвестиције СДИ(*Foreign Direct Investment* - FDI) предмет су интересовања како правне, тако и економске науке. У складу са различитим приступом у изучавању феномена СДИ, развиле су се и различита одређења њиховог карактера.

2.1. Правна дефиниција СДИ

У правном смислу, директна страна инвестиција подразумева инвестициони однос трајнијег карактера између страног инвеститора и предузећа у које се улаже, или које се оснива капиталом страног инвеститора.

Директне инвестиције могу бити учињене у различитим формама: оснивањем предузећа, преузимањем (енг. *acquisition*), спајањем са постојећим предузећем домаћег инвеститора (енг. *merger*), или оснивањем заједничког предузећа са домаћим улагачем. Форма СДИ зависи од опција дозвољених правним поретком рецептивне државе, али и од инвестиционе стратегије улагача.

СДИ не подразумева само улагање новца. Ради се о пакету капитала, *know how* и менаџерских знања. СДИ укључују и предметни капитал (земљиште, објекте, машине), финансијска средства, *know how*, нове технологије и управљачка знања. У литератури се "инвестиционом улогом код СДИ сматра" сваки утрошак средстава учињен ради обезбеђења конкретних услова за привредну делатност инвеститора".¹³⁹

Намера инвеститора да непосредно утиче на предузетничку делатност предузећа у које је инвестирао основна је карактеристика СДИ, која овакве инвестиције чини различитим од осталих облика улагања, пре свега портфолио инвестиција.¹⁴⁰ Појавни облици овог утицаја могу бити различити. У "ОЕЦД дефиницијама за стране директне инвестиције"¹⁴¹ препоручује се да "директна инвестиција буде дефинисана као предузеће у коме страни инвеститор поседује 10 или више од 10% установљава претпоставку директног инвестиционог односа (енг. "*direct investment relationship*"), те имплицира закључак о способности инвеститора да утиче на управљање предузећем.¹⁴² Дакле, СДИ не претпоставља апсолутну контролу страног инвеститора.

Може се рећи да се под директном страном инвестицијом подразумева дугорочни међународни трансфер капитала у државу домаћина посредством предузећа које послује у тој држави, ради остваривања економске добити и уз непосредан утицај инвеститора на предузетничку делатност, као и подношење предузетничког ризика. Из овако апстраховане дефиниције могу се извести основни елементи СДИ: дугорочност; међународни трансфер капитала; економска добит; непосредан утицај на производњу уз подношење економског ризика.¹⁴³

¹³⁹ Zagel Gudrun, "Auslandsinvestitionen in Lateinamerika", Duncker&Humbolt Berlin, 2000, стр.158, стр.5.

¹⁴⁰ О порофилио инвестицијама видети инфра, тач. 1 и 2.

¹⁴¹ Е. "OECD Benchmark definition of foreign direct investment", документ је доступан на адреси: www.oecd.org.

¹⁴² Видети тач. 7. и 8. "ОЕЦД дефиниција за стране директне инвестиције". Критеријум постојања учешћа инвеститора у оновном капиталу правног лица у висини од 10% прихваћен и у нашем Закону о девизном пословању као мерило дефинисања стране директне инвестиције. Видети чл.2. ст. 10. Закона о девизном пословању ("Сл. Лист СРЈ", бр.23/2002).

¹⁴³ У теорији се могу наћи поделе засноване на критеријуму непоредног мотива инвеститора. Тако се, према примарној мотивацији улагача, разликују: продајно орјентисане инвестиције, чији је циљ производња за тржиште домаће државе; трошковно орјентисане инвестиције, чији је мотив у ниским трошковима привредне делатности на територији државе домаћина; снабдевачки орјентисане инвестиције, чији је циљ прибављање сировина из државе домаћина за даљу производњу у држави порекла. Више у: Rindler, Heinz, Der Schutz von Auslandsinvestitionen durch die MIGA, Wien, 1999, стр.18.

3.2. ЕКОНОМСКЕ ТЕОРИЈЕ И ЕКОНОМСКО – ПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ О СДИ

Поред правних, СДИ је предмет економских и политичко – економских теорија. Основне претпоставке ових теорија су од значаја, јер могу бити употребљене као аргумент *pro et contra* приликом усвајања правних концепција које се примењују на регулисање страних директних инвестиција.

а) Економске теорије имају за циљ установљивање економског *ratia* који стоји иза СДИ. Ових теорија има неколико.

Према теорији међународне трговине (нем. ” *Theorie des Internationalen Handels*”), извоз производног капитала исплативији је од извоза робе, с обзиром на то да су трошкови трансфера вредности путем преноса капитала мањи од издатака који настају у поцесу пласирања робе на тржишту. Ова повољност објашњава се елиминисањем непредвиђених измена у понуди или потражњи на тржишту, односно искључењем могућности државе да применом својих механизма утврђује цену увезене робе.

Теорија фактора места производње (нем." *Standorttheorie* ") СДИ објашњавају повољнијим условима пословања у држави домаћина него у држави порекла, и то како општих (политичких, привредних, правних), тако и посебних услова, који се односе само на поједине врсте производње (напр. Експлоатација рудних богатстава).

Теорија индустријске организације (нем." *Industrial Organization Theorie* ") СДИ правда специфичним предузетничким компаративним предностима страних предузећа које долазе до изражаја приликом обављања делатности у држави домаћина. Ове компаративне предности (поседовање права индустријске својине, производна и финансијска моћ стране компаније која омогућава доминцију на тржишту) дају могућност стицања профита на тржишту земље домаћина.¹⁴⁴

б) Економско – политичке теорије објашњавају СДИ према коначном збирном ефекту СДИ на политичке, привредне и социјалне односе у држави домаћина. Ових теорија има три.

¹⁴⁴Више о овим теоријама у Zagel, оп.цит, стр.18.

Према класичној теорији, стране инвестиције доприносе позитивно развоју државе домаћина (финансијски приходи, уплив нових технологија, побољшање нивоа људских права које прати економски напредак).

Теорија зависности (енг." The dependency theory "), основни резултат СДИ види у остваривању профита страних инвеститора на рачун привреде државе домаћина.

Теорија " средњег пута " (енг." Middle path theory "), корист или штету СДИ за привреду једне државе процењује према околностима конкретног случаја, и истовремено прве две теорије критикују због израженог идеолошког приступа.¹⁴⁵

Класичну теорију заступају државе извозница капитала. Ова теорија је често критикована као демагошка, с обзиром на то да је тешко замислити да се страни инвеститори одлучују за улагање капитала из " алтруистичких побуда ". Теорију зависности у прошлости су у великој мери заступале државе увознице капитала, посебно бивше колоније, које су на таласу деколонизације, под утицајем националног сентимента ", овој теорији супротставили принцип " перманентне суверености над природним изворима ", који је свој израз нашао у резолуцијама УН донесеним шездесетих и седамдесетих година прошлог века.¹⁴⁶ О правној снази ових извора постоје два опречна става. Први је да се резолуције имају сматрати " етаблираним међународним правом чија је садржина обавезна."¹⁴⁷ Друго схватање, присутно у појединим одлукама арбитража¹⁴⁸ јесте да се ради о нормама " de lege ferenda ", за чију је примену потребно испунити поједине економске и политичке предуслове, те да се стога оне не могу примењивати на актуелне односе. Свакако да реални правни ауторитет ових резолуција губи интезитет у светлу чињенице да су државе извознице капитала, суочене са константним прегласавањем у Генералној скупштини УН, тежиште напора

¹⁴⁵Више о овим теоријама у Сорнорајах, The International Law on Foreign Investment, Cambridge University Press, 1994, стр.38-50.

¹⁴⁶Шездесетих година прошлог века, ношене полетом пост-колонијалне ере, новонастале државе Африке и Азије тежиле су ревизији постојећих економских односа развијених држава и земаља тзв.Трећег света. Ова тенденција артикулисана је кроз Генералну скупштину УН, као захтев за стварањем " Новог међународног економског поретка", односно ревизију постојећих концепција и принципа на којима су се заснивали односи између држава. Државе у развоју тражиле су признање права на економско самоопредељење, суверенитет над природним изворима, и посебно, признање права на експропријацију имовине странаца. У периоду 1952-1975. Усвојено је шест резолуција.

¹⁴⁷Сорнорајах, The International Law on Foreign Investment, Cambridge University Press, 1994, стр.77.

¹⁴⁸Тако, према мишљењу арбитра Rene Dupuy изнетог приликом решавања спора поводом национализације петролејских постројења фирме "Техасо" од стране либијских власти, Резолуције о сталном суверенитету над природним изворима имају значај de lege ferenda, те нису релевантне за решавање инвестиционих спорова.

за осигурањем одређеног стандарда третмана својих инвеститора усмериле на закључивање одговарајућих билатералних споразума са државама увозницама капитала, обезбеђујући тиме одговарајући третман и заштиту за своје улагаче.

Теорија средњег пута је у великој мери данас прихваћена као смерница за регулисање правног режима страних инвестиција. Код свих актера прекограничног инвестиционог процеса присутна је свест да адекватно регулисање страних улагања захтева уважавање, са једне стране, интереса државе порекла капитала, да заштити своје инвеститоре од могућих штетних последица захвата рецептивних држава и њихову инвестицију, и са друге стране права држава домаћина да одређује политику страних улагања у складу са потребама остваривања својих развојних економских циљева. Овај процес усаглашавања није лак и изискује много труда на постизању компромиса. Тренутно се рад на усаглашавању глобалног правног оквира за стране инвестиције одвија у оквиру Светске трговинске организације. Ма даје, после неуспеха Министарског састанка СТО у Канкуну (Мексико) од 10 до 14. септембра 2003. године овај процес у застоју. Извесно је да ће свесто неопходности стварања правног оквира за уређивање режима страних инвестиција, присутна и код држава порекла и код рецептивних држава, као и мултинационалних компанија, условити наставак рада до постизања коначног решења, заснованог на поштовању интереса свих заинтересованих страна.

3.3. ПОРТФОЛИО ИНВЕСТИЦИЈЕ

Портфолио инвестиција се реализује преко међународног тржишта капитала и куповина хартија од вредности. У првом плану је добитак у виду дивиденде, при чему улагач не стиче својинска права над предузећем и нема намеру вршења предузетничке активности. За разлику од СДИ, код којих, као што је већ речено, постоји намера инвеститора да непосредно утиче на предузетничку делатност предузећа у које је инвестирао, код портфолио инвестиција долази до "развода између управљања и контроле компаније, са једне и поседовања акција у њему, са друге стране".¹⁴⁹

Портфолио инвестиција не установљава трајан однос, као што је случај са СДИ. Реч је о улагањима која се реализују куповином акција, обвезница или зајмовима. Портфолио инвеститори немају утицај на управљање предузећем. Односе инвеститора и предузећа

¹⁴⁹Сорнорајах, оп.цит,стр.4.

у које се инвестира карактерише опортуност и крхкост. Портфолио инвеститори преваходно су заинтересовани за сигурност свог капитала, вероватноћу увећања његове вредности и повраћај улога. Нестабилности тзв. "портфолио" односа доносе промене у изгледима за остваривање добити, које су зависне од краткорочних, али и тешко предвидљивих, кретања на финансијским тржиштима. Земље у развоју, правдајући различит третман СДИ и портфолио инвестиција, сматрају да портфолио инвеститори немају дугорочан интерес за поједине инвестиције, али да и поред тога њихове акције могу имати последице за тржишта ових земаља. На пример, ако држава уђе у економску рецесију, повлачење портфолио капитала имаће за последицу смањење девизних резерви.¹⁵⁰

Управљање предузећем укључује и преузимање ризика за пословне промашаје и губитке. Овај ризик је већи код СДИ него код портфолио инвестиција. Код првих, инвеститор улази у многобројне обавезе према држави домаћину произашлих из потребе поштовања правног оквира за обављање привредне делатности од којих се не може дистанцирати. Реч је о уговорним обавезама различите врсте, кредитним аранжманима и испуњавању захтева *iuscogens* карактера (радноправно законодавство, право заштите животне средине итд.).

Код портфолио инвестиција, пак, инвеститор ризикује губитак дивиденде. Уз то, ове су инвестиције краткорочно реверзибилне (кратак рок чекања за остваривање добити из инвестиције), док су код СДИ рокови повраћаја уложеног капитала и почетак економске исплативе експлоатације инвестиције везани за успостављање производње и освајање тржишта, процесима који трају и по неколико година.

Фактори који оправдају различит третман СДИ од портфолио инвестиција и виши ниво заштите првих могу се сумирати на следећи начин :¹⁵¹

¹⁵⁰ Пример оваквог понашања портфолио инвеститора је економска криза у Јужној Кореји, када је због пада акција 1996.године дошло до великог одлива капитала.

¹⁵¹ У XIX и XX веку разлика између портфолио и директних инвестиција није била толико значајна, нити се на њој инсистирало. Стране инвестиције из европских индустријских земаља биле су у главном у форми портфолио инвестиција. Насупрот томе, инвеститори из САД фаворизовали су директне инвестиције. Доминација директних инвестиција почела је након Првог светског рата. Разлог овакве тенденције налази се у чињеници да су током ратног сукоба портфолио инвестиције биле погођене инфлаторним токовима, док су директне инвестиције, због непосредне контроле, биле резистентне на ове утицаје. Више у . Gramlich, Ludwig, ” Rechtsgestalt, Regelungstypen und Rechtsschutz bei grenzüberschreitenden Investitionen”, Baden-Baden, 1984, стр.64. Након II Светског рата директне инвестиције дефинитивно задобијају примат.

а) Страни инвеститор код СДИ употребљава економске ресурсе државе порекла, која би да нису трансферисани у форми СДИ били употребљени у економији домаће државе. Држава порекла, дакле, има оправдан економски интерес да та средства буду адекватно заштићена. Трансфер тих средстава је допуштен с циљем да се оствари профит и изврши њихова репатријација. Тачно је да се и код портофилио инвестиција ради о средствима која потичу из државе инвеститора, али је обично реч о индивидуалним приходима, који не представљају значајну економску вредност.

б) Портфолио инвеститор може одустати од своје инвестиције и репатрирати средства, или их уложити у другу инвестицију када запази назнаке ризика за свој улог. Са друге стране, репатријација СДИ често је праћена различитим отежаним околностима, и није ни брза ни лака, с обзиром да је реч о имовини која се физички налази у држави домаћина (постројења, опрема).

в) Портфолио инвестиције не захтевају физичко присуство страног инвеститора у држави домаћина, док СДИ инвестиција претпоставља присуство улагача, или барем његовог управљачког тима, у рецептивној држави.

г) СДИ се реализују у опреми велике вредности и активношћу персонала инвеститора. Без заштите опреме и лица ангажованих на искоришћавању инвестиције проток страних инвестиција би био значајно мањи, јер би калкулација ризика била фактор одвраћања улагача од инвестирања.

Различит третман СДИ и портфолио инвестиција потврђен је и у ставовима Међународног суда правде у спору " Barcelona Traction ".¹⁵² Ради се о спору у коме је Влада Белгије, примењујући дипломатску заштиту, подигла тужбу против Шпаније за губитке које је ова нанела компанији " Barcelona Traction, Light and Power Company ". Аргумент Белгије био је да је она активно легитимисана за подизање такве тужбе, с обзиром да је већина акција била у власништву њених држављана. Суд је сматрао да је за пружање дипломатске заштите овлашћена Канада, с обзиром да је компанија основана у овој држави. Тиме је директно дошао до закључка да имаоци акција нису овлашћени на исту правну заштиту као директни власници инвестиције. Централно питање било је право акционара да од своје државе захтевају заштиту за компанију у

¹⁵²Barcelona Traction, light and Power Company Ltd, Belgium v. Spain, Judgement of 5. February, 1970, International Court of Justice Reports of Judgements, Advisory Opinion and Orders 4.)

којој држе 88% акција. Суд је утврдио да компанија и акционари имају различита права и обавезе, сматрајући да су акционари имали могућност да продају своје акције у било које време, те да се на тај начин заштите од штетних последица одлука државе домаћина (Шпаније). По мишљењу Суда, акционари, ослобођени управљачке одговорности и одговорности за доношење одлука у дневном функциоасању компаније, немају овлашћење на заштиту која припада самој компанији. Дакле, дипломатска заштита је у овом случају призната држави у којој је компанија основана (инкорпорисана), а не држави чији су акционари већински власници.¹⁵³

Посматрано са аспекта рецептивне државе, зајмови, у односу на директне стране инвестиције, имају неколико недостатака. Прво, оваквом инвестицијом инвеститор не доприноси непосредно унапређењу и експанзији предузећа. Зајмови комерцијалних банака нису дати с циљем дугорочног развојног утицаја на компанију. Друго, разлог преузимања дугова није да се њиховим конвертовањем стекне улог у циљу искоришћавања инвестиције. Преузимање дугова је операција која се предузима у периоду кризе појединих компанија. Цена акција тих компанија по правилу је ниска, јер власници акција желе да капитализују вредност улагања у инвестицију која пропада. Купац дугова, пак, има намеру да акције које је добио конверзијом дуга у инвестициони капитал препрода када се вредност акција повећа. Дакле, зајмови и преузимање дугова, односно конвертовање зајмова у улог, део су стратегије преузимања компанија са финансијским проблемима. Са аспекта развојне политике, спорно је питање њиховог доприноса циљевима и дугорочној добробити компаније, а тиме и државе домаћина.

Предности СДИ у односу на зајмове као метод прекограничног трансфера капитала могу се сумирати на следећи начин:

а) СДИ представљају интегрисани пакет финансијских средстава, менаџерских знања, техничког и трговачког *know how*. Није само реч о финансијском ангажовању, што је случај код зајмова.

¹⁵³Образложење аргумендује због чега третман акционара не може бити једнак оним који се пружа СДИ инвеститорима: ” Концепт и структура компаније детерминисани су јасном дистинкцијом између компаније и акционара, као различитих правних ентитета са посебним обимом и садржином права. Раздвајање својинских права компаније и акционара важна је манифестација ове дистинкције”.

б) СДИ сноси ризик за успех пројекта, од чега зависи његова добит. Код зајмова зајмодавац има право на повраћај средстава без обзира на профитабилност инвестиције за коју је зајам дат.

в) Индиректно, СДИ доприноси увођењу компетитивног и ефикасног предузећа у локалну економију, чиме се дугорочно стимулише прихватање напредних техника и управљања у другим привредним делатностима и предузећима.

г) СДИ служи као *tertiumcomparationis* (референтна тачка) за друге пројекте, чиме се у целини повећава могућност нових инвестиција. Сем тога, страни инвеститори могу бити корисни лобисти у државама порекла за друге инвестиционе пројекте.¹⁵⁴

3.4. НОВЕ ФОРМЕ ИНВЕСТИЦИЈА ("THE NEW FORMS OF INVESTMENT")

НФИ су облици инвестирања проистекли из различитих форми срадње развијених с почетка седамдесетих година прошлог века. Предмет НФИ је пренос нових технологија и вршење услуга земљи домаћину. Уговори којима се реализују НФИ су уговор о лиценци, уговор о вођењу предузећа, уговор о услугама и уговор кључ у руке. Код уговора о лиценци, уговора о услугама и уговор кључ у руке ради се о техничком, а код уговора о вођењу предузећа о " предузетничком " *know how*.¹⁵⁵ НФИ су по својим карактеристикама међуформа између међународне трговине(размена роба, услуга и новца) и директних инвестиција (вршење предузетничке активности у држави домаћина).¹⁵⁶

Да ли ће се НФИ сматрати СДИ или трговачким послом, зависи од намере страног лица. Уколико је његов циљ само намера да продаје услуге или *know how*, ради се о трговини. Супротно, постојање намере да се води предузеће индицира постојање СДИ. Наравно, ова намера мора бити праћена неким видом реалне контроле који егзистира

¹⁵⁴ Предност СДИ у односу на зајмове систематизовао је Shihata(Shihata, Ibrahim, Factor Influencing the Flow of Foreign Investment and the Relavance of a Multilateral Investment Guaranty Scheme, 32 International, Law, 671-675).

¹⁵⁵ Zagel, оп. цит, стр.17.

¹⁵⁶ Оп.цит, стр.17.

упоредо са правом државе или другог субјекта на контролу инвестиције заснованом на својинском уделу.¹⁵⁷

3.4.1. ДУГОРОЧНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА

Основни облици међународног кретања дугорочног капитала, су углавном зајмови у најширем смислу речи с једне и директне и портфолио инвестиције с друге стране, чији пласман траје преко пет година. Први облик представља пренос куповне снаге из једне земље у другу, а други представља предузимачки и инвестициони подухват у иностранству. Међународни зајмовни капитал подразумева одређени финансијски однос између две земље у којем земља извозник капитала ставља на располагање уговорену количину новца или адекватну количину материјалних добара, а земља увозник капитала се обавезује да примљени износ врати у одређеном времену уз одговарајућу цену (каматну стопу). Директне и портфолио инвестиције подразумевају одређени привредно-кооперацијски однос између две земље у којем инострани инвеститор, на темељу уложеног капитала, обавља одговарајуће привредне активности у земљи увозника капитала. Циљеви међународног кретања дугорочног капитала су, углавном, двострано детерминисани. С једне стране, оно зависи од могућности и потреба инвестирања у међународним размерама и с друге стране, о економско – политичким односима савременог света.

3.4.1.1. МЕЂУНАРОДНИ ЗАЈМОВНИ КАПИТАЛ

Мада је спектар циљева међународног посуђивања капитала заиста врло широк – почев од стварања услова за реализовање бројних пласмана, остваривање политичких циљева, освајање нових или задржавање постојећих тржишта, па све до помагања изградње неразвијених земаља – даља диференцијација међународног зајмовног капитала се врши на две основне групе. То су зајмови за финансирање извоза и зајмови у сврхе економске помоћи. Основно обележје зајмовног капитала јесте каматносни капитал. Стављање на располагање одређеног износа новца или извесне количине потрошних добара од стране земаља извозника, условљена је обавезом земље увозника капитала да врати за износ камата увећаном количином примљених новчаних или робних средстава у одговарајућем временском периоду. Овај чисто економски однос често је инициран,

¹⁵⁷ Аутори који НФИ уподобљавају СДИ дефиниши их као ” уговорне директне инвестиције”(нем.”Vertragliche Direkt Investitionen”); више у: Schaufelberger, la protection juridique des investissements internationaux dans les pay en developpment, Nijhoff publishers, 1988, стр.7.

условљен или подвргнут, међународним релацијама, врши се у две основне форме: у новчаној и робној. У коначној инстанци, и зајам у новчаној форми реализује се у реалним трансферима. Вредност новца је одређена величином вишка вредности који доноси своме власнику. Његово отуђивање врши се у облику кредита, а шема његовог кретања добија облик Н-Н, при чему се ствара утисак да новац има моћ да оплођава, независно од процеса производње. Разлика између новчане и робне форме зајма јесте и у томе што се новчани претвара у реални, посредством спољнотрговинског мултипликатора. Овај мултипликатор зависи од маргиналне склоности ка увозу и штедњи у националној економији.

Према томе могло би се узети да је правац кретања зајмовног капитала усмерен из земље са нижом у земље са вишом каматном стопом. Поред типичног зајмовног капитала у новчаном облику који се претвара у робни мултиплицирањем дохотка тј. индиректним путем, постоје врсте зајмова код којих се промена облика трансфера врши директно. Ту спадају трговачки кредити и кредити везани за робне испоруке. Зајам може бити јавни или приватни, зависно од тога да ли га даје држава или јавно-правна институција, односно да ли га даје неко приватно лице. У савременом друштву претежни део овакве врсте међународног финансирања припада држави. Прилив зајмовног капитала изазива позитивне и негативне ефекте. Прилив зајмовног капитала побољшава платнобилансну позицију земље. У току претварања новчаног у реални трансфер, прилив новчаног капитала делује инфлаторно. Ако до прилива капитала дође у робном облику, онда он делује супротно тј. дефлаторно, с обзиром на то да су тада робни фондови надмашили новчане. У том случају потпуно изостаје мултиплицирајуће дејство повећања националног дохотка. Мултиплицирајуће дејство одлива капитала се изједначава са ефектом повећања увоза и делује у смеру смањења националног дохотка. На исти начин, одлив новчаног капитала делује дефлаторно, а одлив робног инфлаторно.

3.4.1.2. ЗАЈМОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ИЗВОЗА

Сваки облик међународног финансирања представља пратећу или последицу спољнотрговинских токова. Гледајући у релацијама мултилатералних односа, они се у коначној инстанци претварају у реалне трансфере: Упоредо са развојем међународне трговине требало је решавати многе пратеће проблеме. Широко разгранати међународни економски односи, формиран и одржаван у условима компликованих

тржишних ситуација, нарочито у условима све оштрије конкуренције на светском тржишту, стварали су потребу изналагања ефикаснијих мера за одржавање постојећих и проширења нових тржишта. Оштра тенденција на светском тржишту указује да извозни кредити постају све обимнији, рокови враћања све дужи и камате све ниже. У периодима оскудице средњорочног и дугорочног капитала, извозни кредити постају пресудним елементом успостављања пословних односа. Диференцијација извозних кредита се врши у односу на потребно време и затим, у односу на ситуацију и дате околности финансирања извоза.

Према времену извозни кредити могу бити:

- краткорочни
- средњорочни
- дугорочни

У односу на ситуацију и дате околности, извозни кредити се диференцирају првенствено на бази кредитне покривености извозног посла и на бази степена кредитне повољности.

Класификацијом на бази кредитне покривености постоје:

- делимични
- потпуни

По класификацији на бази степена кредитне повољности, извозне кредите делимо на :

- мање атрактивне
- више атрактивне

Осигурање против извозних ризика постало је практично саставно део финансирања извозних послова у већини земаља. Трошкови осигурања су постали саставни део трошкова извозних кредита.

3.4.1.3. ЗАЈМОВИ У СВРХУ ЕКОНОМСКЕ ПОМОЋИ

Неусаглашени циљеви зајмодавца и зајмопримаоца, често дијаметрално супротни ефекти од оних који су очекивали у земљи примања таквог зајма, сврсисходности и

карактеру зајмова намењених за економску помоћ мање развијеним земљама, основне су карактеристике ове врсте међународног финансирања. Основни интереси пласирања капитала и иностранство у сврху економске помоћи могу се поделити у две основне групе. То су комерцијални и политички или стратешки интереси. Мада се покушава направити оштрија дистинкција између ових двају интереса, врло је тешко наћи случајеве у којима су се чиниле економске помоћи упркос погоршању политичких односа.

Филозофија и економска оправданост пласирања капитала у мање развијене земље, уколико желе да задрже постојеће нивое животног стандарда, морају непрестано повећавати обиме спољнотрговинске размене. Дугорочно посматрано, једино развој данас неразвијених земаља може осигурати континуирану експанзију и развој данас развијених земаља. С аспекта земаља прималаца капитала у којима се понекад осећа притисак, а понекад потреба прилива страног капитала, искрсавају многи проблеми везани за сврсисходност, економску оправданост и регулисање прилива страног капитала. Посебно место заузима питање које је везано за дугорочнији аспект способности сервисирања ино-дуга.

Додатни капитал требало би да омогући експанзију домаће производње у таквој размери и на такав начин, да уложене инвестиције обезбеђују већи степен прихода него што би их обезбедила постојећа каматна стопа. Капацитет апсорпције капитала почива на схватању да се посебан акценат мора ставити на релацију могућности штедње и стицања девизних средстава у односу на привредни развој. Према другом схватању потребно је више радити на решавању проблема везаних за стварање услова (образовних, институционалних итд.) за ефикасније и сврсисходније коришћење додатног, иностраног капитала. Према томе, основна функција иностраних инвестиција треба да буде усмерена у правцу промене дотадашње неповољне структуре националне привреде.

3.4.2. КРАТКОРОЧНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА

У категорију краткорочног капитала убрајају се углавном пласмани са роком до годину дана (што би се пре могло подвести под међународно кретање новца, а не капитала). По правилу краткорочни капитал се користи за финансирање текућег пословања.

Према концепту платног биланса уочава се међународна зависност кретања краткорочног капитала и кретања злата. У платнобилансним компезационим финансирањима улогу злата у све већој мери игра краткорочни капитал. Диференције извозно-увозних токова балансирају се приливима и одливима краткорочног капитала. Уместо акумулирања и деакумулирања златних резерви, своју количину мењају девизне резерве. Поред претежно наглашеног компезаторног карактера кретања међународног краткорочног капитала, не могу се занемарити ни аутономне краткорочне трансакције. Ту се пре свега мисли на шпекулативно кретање капитала и кретање које је изазвано разликама каматних стопа.

3.4.2.1. КРАТКОРОЧНИ КАПИТАЛ И НОВАЦ

Основна филозофија " златног регулисања " неусклађености платног биланса указује на то да земља са суфицитом у билансу реализује прилив злата, што повећава количину новца у оптицају, а земља са дефицитом платног биланса преузима краткорочни капитал, прилив злата се поистовећује са одливом краткорочног капитала, а одлив злата са приливом краткорочног капитала. Остварене девизе извозници обично продају у крајњој инстанци Централној банци тако да одлив краткорочног капитала делује на повећање количине новца у оптицају. На исти начин, када увоз надмаши извоз, одлив злата ће деловати на смањење количине новца у оптицају. Ове промене количине новца у оптицају су резултат директног утицаја различитих вредности извозно-увозних токова. Тако суфицит платног биланса изазива повећање количине новца у оптицају, а дефицит смањује ту количину. За разлику од ових примарних промена количине новца, секундарне промене произилазе из односа кретања краткорочног капитала и финансијских резерви у банкама.

3.4.2.2. КРАТКОРОЧНИ КАПИТАЛ И НОВЧАНО ТРЖИШТЕ

Веза између краткорочног капитала и новца сугерише да се ова два монетарна феномена требају неодвојиво разматрати и исто тако указује на сврсисходност њиховог корелативног поимања у међународним економским односима. Уколико се краткорочно кретање капитала не спроводи посредством Централне банке, оно се обично реализује посредством новчаног тржишта. Постоје два начина финансирања, која карактеришу везу краткорочног капитала и новчаног тржишта. Први се односи на финансирање спољноекономских трансакција шпекулативним капиталом, а други на директно финансирање од стране самих спољнотрговинских актера. Прва могућност

финансирања извозних послова посредством новчаног тржишта зависи од оцена кретања вредности девизних курса извозне и увозне земље у одговарајућем временском периоду. Ако шпекуланти извозне земље оцене да је економски уносно куповати валуту земље увозника да би је након извесног времена, када јој је вредност порасла, продавали, извозници ће бити у стању да лако наплате своја потраживања. Друга могућност финансирања извозних послова зависи од финансијске снаге извозника. Ако су они у стању да сами финансирају свој извоз, односно ако су у могућности да кредитирају иностране купце у неком краткорочном временском периоду, онда се одлив краткорочног капитала не може поистоветити са приливом злата и не може резултирати повећањем количине новца на домаћем тржишту. Будући да национална економија у савременим међународним економским односима истовремено и извози и увози и будући да спољнотрговински односи обично нису међусобно усклађени, онда је према иностранству обично и дужник и поверилац. Да би новчано тржиште могло функционисати, односно да би оно пружило могућност кретања краткорочног капитала у међународним релацијама, поред тога што мора постојати могућност краткорочних улагања у иностранство у облику вредносних папира, затим што квалитет таквих вредносних папира треба да буде да их прихвате емисионе банке на есконтовању и да се могу урачунати у ликвидне резерве, потребно је да у земљи постоји и девизно тржиште. Међународно тржиште новца имплицира заједничко функционисање и новчаног и девизног тржишта. Будући да је путем девизног тржишта омогућено претварање иностраних у домаће и домаћих у иностранства средства плаћања, успостављена је тесна веза и међусобна зависност између каматне стопе и девизног курса. Наиме, пошто разлике каматних стопа у националним привредама иницирају међународно кретање капитала, оно изазива мењање понуде и потражње страних средстава плаћања, па тако репродукује одговарајуће промене нивоа девизног курса, међународно кретање капитала има стабилизирајуће и дестабилизирајуће ефекте. Шпекулантске трансакције могу знатно модификовати нормално функционисање механизма финансирања дефицита. У систему папирног стандарда утицаји дефицита и суфицита платног биланса на кретање краткорочног капитала и утицај шпекулације на њихове односе су свакако много комплекснији.

3.4.3. ПРИЛИВИ КАПИТАЛА

Приливи капитала имају значајан ефекат на привредни раст у свакој земљи а нарочито у земљама у развоју. Повећавају капиталну базу, подстичу смањење трошкова

задуживања и покрећу развој финансијског тржишта. Макроекономски ефекти прилива капитала могу се анализирати преко њиховог утицаја на инфлацију, друштвени производ и девизни курс. Истовремено, морају се пратити и промене биланса текућег и капиталног рачуна, кретање цена активе и кредитна активност.

Краткорочни и дугорочни ефекти прилива страног капитала у малим и отвореним економијама актуелна су тема још од либерализације капиталних токова. Уколико би резултате свих стручних и истраживачких радова на ову тему требали да сублимирамо у једном генералном закључку, он би свакако гласио: на неразвијеним, или пак недовољно развијеним тржиштима, приливи страног капитала могу битно да утичу на укупна макроекономска кретања у економији. Ово је посебно у почетним фазама развоја финансијских тржишта које карактерише ниска или недовољна ликвидност, одсуство тржишних инструмената, високе каматне стопе, неадекватна инфраструктура и висок степен неповерења међу тржишним трансакторима. На таквим тржиштима страни капитал је не само пожељан већ и неопходан, јер може подстаћи привредни раст и повећати конкурентност домаће привреде. Значајнији прилив страног капитала несумњиво ће повећати капиталну базу у малој економији и покренути спиралу смањења трошкова задуживања. Уз то, значајнији приливи страног капитала могу бити индикатор поверења страних инвеститора у националну економију.

Са интензивирањем капиталних токова мотивисаних високим приносима, бележи се и све већи раст пласмана нерезидената у државне хартије земаља у развоју. Обзиром да је њихова реализација до тог периода углавном била опредељена слабом тражњом од стране домаћих банака, јасно је да долазак нерезидената битно поправило ликвидност овог тржишта. Раст иностраних пласмана у државне хартије, пре свега у дугорочне, подстакао је и жељени развој криве приноса. Присуство страних шпекуланата на домаћем тржишту новца убрзало је и развој тржишта деривата. Ово из разлога што су своју позицију по основу пласмана у државне хартије номиниране у локалној валути нерезиденти углавном хећовали кроз дериватне *fx* трансакције. Због свега наведеног, страни инвеститори данас представљају битан генератор развоја тржишта новца у многим земљама у транзицији.

Поред набројаних позитивних ефеката, готово сви аутори радова на ову тему слажу се и о оцени да приливе капитала, ма колико они били пожељни, увек треба пажљиво пратити. Разлога за то има неколико. Изненадни значајни приливи страног капитала

уколико нису стерилисани, најчешће су праћени: а) снажном апресијацијом националне валуте, која може умањити конкурентност домаћих размењивих добара у условима када је национална валута прецењена; б) наглим растом или пак експлозијом кредитне активности, што може имати негативне последице уколико највећу пропулзију бележи сегмент потрошачких и готовинских кредита коришћених за личну потрошњу, а не за привредни раст. Ово је ситуација која свакако није пожељна у малим и отвореним економијама, јер резултира прекомерним растом агрегатне тражње; в) раст агрегатне тражње, који није праћен адекватним растом производње, може да индукује нагли раст цена активе и домаћих производа, и у коначном ефекту – болним прилагођавањем националне економије.

Конкретни ефекти прилива капитала на реалну економију зависе од њихових мотива и начина на који су употребљени. Дакле, уколико производња расте довољно брзо да обезбеди одрживост спољног дуга, може се очекивати да дефицит текућег рачуна на дужи период буде одржив. Дијаметрално супротна ситуација настаје када приливи представљају окидаче за кредитни бум и нагли пораст потрошње како сектора становништва и привреде, тако и државе, а раст производње и инвестиција изостане. Наличје оваквих прилива свакако је неодрживост дефицита текућег рачуна. Премда заиста нема генералног правила према коме је прилив искоришћен за инвестиције резултирао бољим ефектима од прилива искоришћеног за потрошњу, пример азијских земаља у развоју које су након азијске кризе забележиле суфиците текућег рачуна и снажан привредни раст, свакако говори у прилог инвестиционо орјентисаних прилива. Са друге стране, приливи у латиноамеричке и источно-европске земље у развоју током 90-тих махом су коришћени за потрошњу. У условима када је дефицит текућег рачуна постао неодржив а сервисирање спољног дуга доведено у питање, капитал је почео да се повлачи из ових земаља индукујући болно прилагођавање националне економије.

Оно о чему монетарне али и друге власти морају водити рачуна нису само обими прилива страног капитала, већ и облици и рочна структура тих прилива. Јасно је да су за малу и отворену економију, али и за развијене економије, пожељнији дугорочнији приливи обзиром да оно не представљају потенцијалну " опасност " по финансијску стабилност земље као што је то случај са краткорочним шпекулативним капиталом. У стручној економској литератури фигурирају различите поделе прилива, а у зависности од критеријума релевантних за анализу и поређење. По нашем мишљењу за малу

државу са отвореном економијом као што је Србија најбитнија је подела прилива капитала према степену ризика који носи. У том контексту, приливи капитала се могу рангирати од ризичнијих – ка мање ризичним.

Облици иностраних прилива са највећим ризиком за домаћу економију свакако су краткорочни шпекулативни приливи који " напуштају " земљу у случају појаве првих знакова нестабилности. Реч је о приливима мотивисаним краткорочним профитима по основу каматних диференцијала и/или антиципираних промена девизног курса, који због свог краткорочног карактера могу изузетно брзо напустити једно тржиште уколико се за тим укаже потреба (тзв. *fire-sale*). Пример описаног кретања у пракси налазимо у валутној кризи која је потресла поједине земље у развоју током 90-тих година. Ове земље су дуги низ година биле " мета " иностраног капитала због уносних приноса који су знатно превазилазили исте на развијеним тржиштима. Ипак, први знаци нестабилности били су иницијална каписла за покретање спирале одлива овог облика капитала прво из Тајланда, а потом и из других источно азијских земаља. Тиме су отворена врата азијској финансијској кризи (1997.), а страховање од девалвације захватиле су читав регион. Централне банке потрошиле су значајан део девизних резерви за одбрану валуте. И поред тога, депресијација валута довеле су не само валутних, већ потпуних финансијских криза које су привредама тих земаља нанеле велику штету. Слично је било и током валутне кризе у Мексику, али су се шпекулативни напади убрзо проширили и на остале латино-америчке валуте (тзв. Текила ефекат).

Популаран и сада већ широко прихваћен назив за овај капитал је " *hot money* ", тј врућ новац. Придев " *hot* " потиче од чињенице да је реч о капиталу који може јако брзо да се креће и прелази са једног на друго тржиште, због чега се и сматра потенцијалним извором финансијске нестабилности. Како овај канал заиста функционише? Велики приливи врућег капитала који превазилазе апсорпционе моћи домаћег тржишта – значајно повећавају понуду новца. Уколико се исти највећим делом прелију у потрошњу, тј. растућу агрегатну тражњу, инфлаторна спирала се неминовно покреће. Централна банка потом активира " механизам " стерилизације, а подршку јој врло често пружа и држава. Програм стерилизације најчешће подразумева повлачење прекомерне ликвидности путем операција централне банке. У борби против инфлације централна

банка повећава референтну каматну стопу, што делује стимулативно на додатни прилив шпекулативног краткорочног капитала.

На основу описаних кретања може се извести закључак да је сваки прилив шпекулативног капитала подједнако непожељан. То заправо није тачно. У суштини, и овај капитал може бити пропулзиван. Прави пример за то су инвеститори који сада купују обвезнице земаља које потреса фискална криза, делујући стабилизујуће на овај сегмент државног дуга. Такође, присуство страних шпекуланата на тржишту новца је пожељно јер они могу обезбедити његову ликвидност у условима када капитална база домаћих трансактора није довољна.

Мање ризични облици прилива капитала свакако су кредити одобрени у домаћој валути јер смањују степен доларизације/евроизације домаћег финансијског система. Како страни капитал неће својевољно одабрати пласмане у локалној валути у земљама које имају дугу историју нестабилности домаће валуте, неопходно је да локалне власти усмере своје активности на стварање амбијента који ће подстицајно деловати на стране партнере да радије користе домаћу него страну валуту. У земљама у којима је финансијско тржиште тек у почетним фазама развоја ови кредити могу бити од изузетне важности. Ово посебно у условима када банка своје потенцијале у локалној валути више усмеравају ка првокласним хартијама (хартије државе и централне банке) а мање у кредитирање. У таквим условима долазак нових кредибилних кредитора неспорно доприноси развоју конкуренције на овом сегменту тржишта, и консеквентном смањењу степена евроизације. Паралелно са повећањем обима кредита, за очекивати је да уследи и снижавање каматних стопа на кредите у локалној валути.

Са аспекта ризичности, портфолио инвестиције се сматрају једним од сигурнијих облика прилива капитала. У земљама у развоју стране портфолио инвестиције су биле интезивне током 90-тих година, превасходно у облику пласмана у акције. Развој финансијских тржишта убрзао је потом и пласмане у обвезнице. Данас је овај облик инвестиција изузетно заступљен у укупној структури прилива капитала. Ипак, иако је класификован као стабилнији и пропулзивнији од неких других облика као што су нпр. краткорочна задуживања банака у иностранству, поједина истраживања не потврђују у потпуности ову тврдњу. Наиме, према подацима ИИФ у десетогодишњем периоду (2001-2010.) коефицијент варијације нето инвестиција у акције био је нижи у односу на нето приливе у банкарски сектор, али су оба била изнад јединице и изнисила су 1,19

и 1,54 респективно. Овај податак указује на чињеницу да су инвестиције у акције изузетно подложне снажнијим заокретима који су повезани са фундаменталним показатељима конкретног тржишта. Уважавајући наведено, као главна предност овог облика прилива са аспекта макроекономске стабилности наводи се чињеница да профит по основу оваквих пласмана директно зависи од перформанси саме компаније, због чега ће страни капитал имати мотив да пружи подршку пословању компаније.

Најмање ризичан облик прилива страног капитала свакако представљају стране директне инвестиције (СДИ) у нефинансијски и финансијски сектор. Ово се нарочито односи на СДИ у форми заједничких улагања, јер су њихови ефекти дугорочни, а ризик по финансијски систем земље најнижи. То их чини најпропулзивнијим а и уједно и најпожељнијим обликом прилива страног капитала. И СДИ у банкарски сектор су имале бројне позитивне ефекте у земљама у развоју. Убрзале су раст кредитне активности, побољшале рочну структуру одобрених кредита, стабилизовале понуду средстава, а подстакле су и пад каматних стопа.

Искуство потврђује да су страни инвеститори склонији да у земље у развоју пласирају капитал на краће рокове, те да су ови пласмани врло често мотивисани брзим зарадама тј. профитима по основу каматних диференцијала и/или антиципираних промена девизног курса. На прве знаке нестабилности на домаћем финансијском тржишту, овај капитал напушта земљу. Са друге стране, интенције монетарних и других власти у земљама у развоју свакако су да страни инвеститори у њима виде могућност за дугорочно пословање, јер то може резултирати значајним пожељним ефектима по националну економију. Ово посебно у почетним фазама развоја финансијског тржишта које карактерише ниска или недовољна ликвидност, одсуство тржишних инструмената, високе каматне стопе, неадекватна инфраструктура и висок степен неповерења међу тржишним трансакторима. Значајнији прилив страног капитала несумњиво ће повећати капиталну базу у малој економији, подстаћи спиралу смањења трошкова задуживања и покренути неопходан развој финансијског тржишта. Уз то, за мале отворене економије, значајнији приливи страног капитала свакако су и индикатор поверења страних инвеститора у националну економију.

Дакле, нема сумње да страни капитал представља један од незаобилазних елемената у транзиционом процесу у земљама у развоју. Оно што се мора имати у виду и што остаје као отворена дилема јесте стабилност ових извора: приливи по основу приватизације су

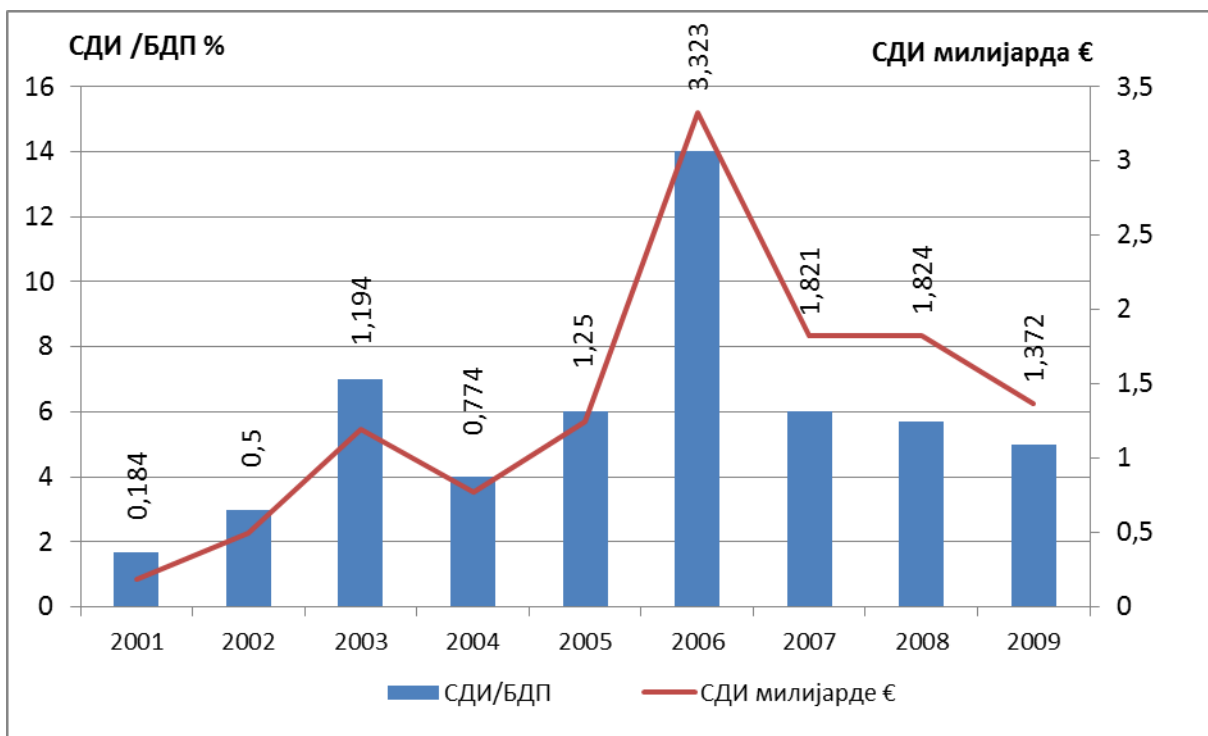
једнократни, а по основу задуживања резултат спемности страних инвеститора. Дознаке, иако релативно стабилан извор, не могу у дужем периоду да надоместе редуцирање могућности прилива по основу екстерног задуживања и страних директних инвестиција. У настојању да се привуче страни капитал на дугорочној основи, са акцентом на онај пропулзивни, земља у развоју мора заслужити поверење страног капитала. Ово из разлога што обим прилива страног капитала и његова рочна и ризична структура у многоне зависе од успешности у имплементирању реформи, успостављању тржишне привреде, реструктурирању и приватизацији предузећа, успостављању макроекономске стабилности и задовољавајућих стопа привредног раста.

Поред рочне и ризичне структуре прилива страног капитала, јако је битно пратити њихове ефекте. Значајнији прилив страног капитала углавном је праћен апresiasiјом домаће валуте и акумулацијом резерви. То пак, са друге стране, подразумева неопходно прилагођавање фискалне и монетарне политике и јачање регулаторног, пре свега пруденцијалног оквира. Како би се помирили домаћи и интереси страног капитала, неопходно је да се створи повољан пословни и регулаторни амбијент. Другим речима, успостављање чврстог правног система који ће гарантовати власничка права како домаћих тако и страних инвеститора и кредитора намеће се као неминовност. Паралелно са тим, ако не и пре тога, мора се повећати и понуда инструмената дуга, а пре свих државних хартија које су увек атрактивне како за домаће, тако и за иностране купце. У некој од наредних фаза развоја неопходно је подстаћи и подржати развој тржишта дериватних инструмената, како би учесници на финансијском тржишту могли ефикасно да хедују своју позицију штитећи тиме и себе и укупан финансијски систем од девизног ризика. За све наведено неопходно је да постоји воља да се финансијско тржиште развије, и да постоји разумевање да то неће и не може бити брз процес. Конкретни ефекти и мере прилагођавања на прилив страног капитала нису исти на земље са различитим макроекономским карактеристикама. Што је добро за једну, не мора нужно бити добро и за другу земљу. У том смислу земље којима је страни капитал потребан за постизање транзиционе конвергенције, предузеће неопходне мере за привлачење страног капитала, док ће оне којима ти приливи нарушавају екстерну позицију и доводе у питање одрживост спољног дуга, предузети мере у циљу његовог ограничења.

3.4.3.1. ПРИЛИВ СТРАНОГ КАПИТАЛА У СРБИЈУ ОД 2000.ГОДИНЕ

Почетак макроекономске стабилизације у Србији крајем 2000. карактерише коришћење девизног курса као номиналног сидра за заустављање и обарање инфлације. У том смислу, циљ је постигнут обзиром да је инфлација са нивоа 111,9% на крају 2000.године смањена на 14,8% на крају 2002.године. У октобру 2000.године Народна банка напушта политику фиксног девизног курса, а званични курс је изједначен са тржишним. Уведен је режим руковођено флукутирајућег курса динара, а извршена је и либерализација цена. Уследиле су и друге реформе као што су: а) промена модела приватизације; б) реструктуирање банкарског сектора; в) доношење закона о старој девизној штедњи; г) долазак страних банака. Подстакнут позитивним кретањима, страни капитал је кренуо ка Србији. У периоду 2001-2009. укупне СДИ у Србији износиле су 12,3 милијарди еура (на *cash-flow* основи), од који се 5,1 милијарда (41%) односи на приливе по основу приватизације. Прилив страног капитала на тржиште у повоју, и чија је апсорпциона моћ ниска, довео је до периода снажних апресијација и флукутација девизног курса.

Слика 3.2. Графички приказ страних директних инвестиција и њихов однос према БДП-у у периоду 2001-2009.године.

Извор: НБС

Из приказаног графикона може се уочити да је 2006.година била година снажног прилива СДИ у Србији, што је резултирало апresiasiјом домаће валуте у 2006, снажним задуживањем у иностранству и растом кредитне активности. Због тога се 2006.година може окарактерисати као година кредитног бума на плитком српском тржишту. На лето 2006.године Народна банка је на снажан раст кредитне активности, који је претио да угрози инфлаторни циљ, одговорила кроз пооштравање дозвољеног односа капитала и кредита одобрених становништву. Уследиле су и додатне мере Народне банке која је у току 2006. неколико пута повећавала стопу обавезне резерве банака учинивши је посебно репресивном за краткорочне кредите из иностранства. Иако су ове мере биле донекле ефикасне кад је раст инозадужења банака у питању, оне су ипак подстакле нове канале иностраних прилива. И заиста, од тог периода бележи се снажнији раст директног страног задуживања предузећа (*cross-border*) кредити и таласи докапитализација банака, тако да целокупни раст кредита одобрених привреди није био смањен.

У транзиционом периоду страни капитал је био окосница нашег модела раста јер је, у одсуству домаће штедње, помогао српској привреди да оствари свој потенцијал за транзициону конвергенцију.¹⁵⁸ Пре ескалације кризе највећи део наших инвестиција финансиран је управо из иностраних извора. Њихов удео у БДП-у износио је 28%, док је домаћа штедња имала учешће свега 8%. Паралелно са тим, забележен је и значајан раст продуктивности, а побољшани су и спољнотрговински односи, углавном као резултат СДИ чији је удео од око 7% у БДП-у релативно висок. Због свега наведеног може се констатовати да су макроекономска стабилност и раст у Србији у периоду 2001-2009. година у великој мери били базирани на високом приливу СДИ (око 12,3 милијарде еура) и кредита (око 17,0 милијарди еура), а највећи део привредног раста се односио на неразмењива добра.

Константно изнадпросечни раст сектора услуга који је карактеристичан у транзиционом периоду, подржан је управо високим приливима страног капитала (банкарство, трговина, некретнине). Инвестиције у финансијски сектор су биле изузетно пропулзивне, тако да је финансијски систем Србије у 2008.години карактерисало доминантно страно власништво. На крају те године финансијске институције у страном власништву управљале су с близу 80% билансне суме

¹⁵⁸ Драшковић Божо., 2006., Економски ефекти реструктурирања привреде, *Економски анали*, стр.209-219.

банкарског и сектора финансијског лизинга чиме су допринеле повећању капиталне базе, јачању међубанкарске конкуренције и ефикаснијој алокацији ресурса.

Поред снажне подршке расту, прилив страног капитала омогућио је и нашим домаћинствима и држави да знатно повећају потрошњу. С макроекономског становишта, ослањање на иностране изворе средстава који су потом усмерени у потрошњу, довело је до великог дефицита текућег биланса. У периоду пре кризе дефицит је достигао чак 18% БДП-а, због чега је његова дугорочна одрживост с правом доведена у питање. Због свега наведеног може се рећи да је прилив у Србији био и јесте пожељан, али треба да се окренемо новом моделу раста базираном на инвестицијама уместо на потрошњи, и тада ће моћи да очекујемо нове пропульзивније приливе страног капитала.

3.4.3.2. ОДЛИВИ КАПИТАЛА

Макроекономска стабилност је важан фактор спречавања одлива капитала. Висока стопа инфлације, нестабилан девизни курс, високи буџетски дефицит, висок јавни дуг, нестабилан и неефикасан финансијски систем, су фактори који у условима капиталне либерализације негативно утичу на прилив страног капитала, а то су макроекономски разлози за одлив капитала из земље у којој владају овакви услови. Микроекономски разлози (варијабле) који утичу на одлив капитала су: реална каматна стопа на инострану активу, реална каматна стопа на домаћу активу, економски и политички ризици држања активе у иностранству и државна политика која дефинише страно власништво над домаћом активом.

Одливе готовине као значајан део укупног капитала можемо поделити на:

Одливе готовине из пословних активности обухватају одливе по основу плаћања добављача, запосленима, одливе по основу камата, порезе на добит и остале одливе из пословних активности (увоз робе и услуга, једностране трансфери, итд.);

Одливи готовине из активности инвестирања обухватају одливе на основу краткорочних финансијских пласмана, одливе на основу куповине дела предузећа, одливе на основу куповине акција и удела у капиталу, одливе на основу набавке нематеријалних улагања и основних средстава и одливе на основу дугорочних финансијских пласмана;

Одливи готовине из активности финансирања обухватају одливе по основу откупа сопствених акција и удела, нето одливе на основу краткорочних и дугорочних обавеза, одливе на основу финансијског лизинга и одливе за дивиденде и учешће у добити.

Одливи дугорочног капитала настају на основу:

Дугорочних дугова (кредита, обвезница итд.);

Обавеза из лизинг уговора;

Одложене пореске обавезе

Доспеле обавезе из дугорочног финансирања.

Одливи краткорочног капитала настају на основу:

Обавеза према добављачима;

Обавезе из краткорочног финансирања;

Остало (доспеле, а неисплаћене плате, порези...).

Када разматрамо одливе краткорочног капитала, посебно треба истакнути спекулативно кретање капитала које је мотивисано очекивањем промена девизног курса, камата, и економске политике предметне земље у коју је уложен спекулативни капитал. Капитал бежи од валуте склоне девалвацији ка валути која ће револвирати, и у овом случају ради се о спекулативном краткорочном капиталу који се често назива " врућ новац ". Оваква појава се назива " **бекство капитала** ". Не постоје опште прихваћене дефиниције бекства капитала. У употреби су различити концепти (отуда и процене) које се заснивају на разлици између " нормалних токова " и " бекства капитала ", краткорочног и дугорочног кретања капитала, легалних и нелегалних трансакција. Најчешће се дефинише **као изненадни велики одлив капитала у иностранство услед политичке и економске нестабилности у земљи**. Најважнији разлози за бег капитала су страх од обезвређивања вредности националне валуте, девизна ограничења, висока стопа опорезивања, прање новца и сл. Када дође до бекства капитала, било да је законито или не, тешко га је зауставити. Да би се спречила његова појава, неопходна је политичка и економска стабилност земље и спровођење

конзистентне фискалне и монетарне политике које минимизирају потребу за великим променама девизног курса.

Коментаришући дешавања у Србији крајем 2008.године, мишљења стручне јавности су била подељена да ли је дошло до бекства капитала или не. Наиме, према незваничним проценама преко 10% капитала страних банака у Србији лета 2008.године, односио се на страни шпекулативни капитал (страни инвеститори не могу директно куповати хартије централне банке, већ за те потребе користе разне аранжмане са домаћим банкама). Услед драстичног смањења глобалне ликвидности и појачане перцепције ризика према земљама у развоју, о чему сведочи и нагли скок EMBI и CDS spread, страни капитал из Србије и других источно-европских земаља је крајем 2008.године, кренуо ка банкама матицама (дошло је до значајног одлива капитала из Србије). Резултати су били изузетно неповољни по стабилност земаља у развоју, те њихове валуте бележе значајније слабљење од октобра 2008.године. Истовремено се страни инвеститори повлаче и са тржишта капитала. Тако су индекси на Београдској берзи пулсирали на " црвеном " таласу, а страни инвеститори су константно били на страни продаје. Пословни амбијент значајно се мења. Основни средњорочни изазов за стабилност банкарског сектора више не представља рапидна кредитна активност, већ рочно и валутно реструктуирање извора средстава.

Управо описана кретања указују на високу зависност земаља у развоју (и Србије) од иностраног капитала, али указују и на непобитну чињеницу да његов нагли **одлив** може бити извор значајних нестабилности на плитким домаћим тржиштима. У прилог овој тврдњи додатно говоре и мајске тензије (2010.год.) подстакнуте фискалним кризама у периферним земљама евро-зоне. Сви показатељи ризика улагања у земље у развоју забележили су снажан раст, а страни инвеститори су се нагло повукли са тих тржишта покрећући талас депресијације њихових валута. И на аукцијама државних хартија јављају се проблеми са реализацијом, обзиром да се велики део тражње за овим хартијама односи управо на иностране инвеститоре жељне високих зарада. На жалост, ни Србија није била поштеђена описаних кретања. Тако је у мају 2010.године покренуто раздуживање банака према иностранству, чиме је извршен значајан одлив капитала из Србије, што је довело до продубљивања депресијацијских притисака, црвеног таласа на Београдској берзи и значајног погоршавања реализације државних записа на до тада успешним аукцијама. Премда се довођење у везу реализације на

аукцијама државних записа и одлива страног капитала на први поглед чини неоснованим због чињенице да страни инвеститори не могу директно куповати краткорочне записе РС (до 12 месеци), не треба занемарити чињеницу да овај капитал, кроз различите аранжмане са банкама, увек пронађе свој пут ка пласману у ове партије.

3.5.1. УТИЦАЈ ПОРЕСКЕ ПОЛИТИКЕ У СРБИЈИ НА ТРАНСФЕРЕ КАПИТАЛА

Квалитетан привредни раст земаља у транзицији, опште је прихваћено мишљење, може се остварити само путем привлачења и реализовања страних (нарочито директних) инвестиција.

Постоје примери и успешних и неуспешних страних инвестиција у Србији, тако да о страним инвестицијама не можемо дати коначну оцену. Да ли ће оне имати позитиван или негативан ефекат зависи и од квалитета пословног окружења, конкурентности привреде, правног система, а да ли ће предности бити искоришћене зависи и од квалитета домаћих фирми. Са страним инвестицијама долазе и нова знања (know how), нове технологије, савременији маркетинг, што је јефтинији начин за њихово присвајање, дакле долази до такозваног *spilover*-а (преливања) технологија, знања и продуктивности. Такође, излазак на светско тржиште подразумева и надметање са мултинационалним компанијама, што је практично немогуће за домаће фирме, тако да је неопходно те компаније привући на сопствено тржиште. Повољни ефекти се шире тржиштем, јер се побољшава квалитет производа, унапређује се конкурентност, од чега имају користи и потрошачи, али и домаћи произвођачи. Један од ефеката би требало да буде и повећан девизни прилив од већег извоза. Ово је само један од повољнијих сценарија. Међутим, може се десити и да улазак страних компанија има негативан утицај. У неуређеном систему, уз одсуство антимонополских закона и њихове примене, може се десити да страни инвеститор монополизује тржиште и потпуно угуши било какав облик конкуренције. Домаћи произвођачи не могу да се надмећу и пропадају. Страни инвеститори често измештају прљаву производњу у стране земље које немају строге законе о заштити животне средине, не уносе најновије производне технологије, већ пре свега користе повољне пореске подстицаје за максимизацију свог профита, а онда када их у потпуности искористе даље измештају свој капитал на неку другу локацију. Ово је други, далеко неповољнији сценарио.

Учинак досадашњег прилива директних инвестиција на привредни раст Србије је скроман и пропорционалан је њиховом незадовољавајућем обиму. Пре свега, највећи део је пласиран у сектор услуга: трговину, банкарство, телекомуникације, дистрибуцију нафтних деривата, туризам, угоститељство. У производном сектору, капитал је пласиран у производњу пива, минералне воде, прехранбеноу индустрију, прераду метала и неметала, производњу цемента, прераду дувана.

Ефекти прилива ФДИ на српско тржиште и привреду се могу сумирати у следећем: куповина тржишта, пре него куповина производних капацитета, дисторзија тржишта (олигополи у велетрговини, банкарству, производњи цигарета, кафе, пива, монопол у производњи челика, преради млека) али и одређен раст конкуренције; повећање извоза, али и увоза; почеци greenfield ФДИ орјентисаних на извоз на трећа тржишта.

Велики је број разлога зашто позитивни ефекти страних директних инвестиција нису до краја искоришћени. Пре свега, највећи прилив страних инвестиција дошао је кроз процес приватизације, који није довео до адекватних резултата. Приватизациони приходи нису утошени у производне сврхе, већ у финансирање јавне потрошње и смиривање социјалних тензија. Стране инвестиције концентрисане су у сектор услуга што не доводи до крупног повећања запослености.¹⁵⁹ Стим у вези, већина земаља у транзицији, тежи да привуче произвођаче аутомобила, јер је производња аутомобила једна од грана индустрије која преко своје широке мреже добављача делова и коопераната доводи до отварања великог броја радних места. Сектор услуга ипак нема такву пропулзивност. Такође, постоји и велика разлика у нивоу технологија између домаће привреде и развијених земаља, тако да је моћ српске привреде да упије нова производна решења јако мала. Политички и правни систем су јако нестабилни, тржишта и тржишне институције нису до краја изграђени.

Што се текућих кретања тиче, Србија је током 2009.године успела да привуче свега 1197 милиона долара страних инвестиција, односно 900 милиона евра, што је упола мање него у истом периоду прошле године. Један део овако лошег резултата може се објаснити и светском економском кризом, а други, можда чак и већи, јако лошим оценама кокурентности и услова пословања српске привреде. Ситуацију додатно отежава и то што је већина земаља из окружења искористила јако добро претходну

¹⁵⁹ Драшковић Божо, 2005., Директне стране инвестиције у реалном сектору привреде и трансфери добити, *Економски анали*, стр.277-285.

годину за побошање рејтинга као инвестиционих дестинација. Зато се може рећи да подстицаји, и директни и индиректни, нису свемогући, јер управо у периоду када су подстицаји у српској привреди расли, инвестициони приход константно се смањивао. Да би се привукли страни инвеститори, није неопходно да држава управља привредом, већ да обезбеди услове за улазак конкуренције на тржишта, води рачуна о уравнотежењу јавних финансија, уклони баријере за улагања. Када то буде учињено, и Србија ће добити боље оцене услова пословања и конкурентности које страни инвеститори помно прате када доносе одлуке где да инвестирају.

Пореска конкуренција представља такмичење међу државама (јурисдикцијама) у привлачењу капитала (инвеститора) пореским инструментима, посебно пореским подстицајима.¹⁶⁰Пошто су у фокусу разматрања стране директне инвестиције и финансијски капитал којим се могу финансирати реалне инвестиције, пореска конкуренција је један од јако битних аспеката.

Покретљивост међународног капитала током времена се увећала што због развоја информационих технологија, појаве електронског трговања, хармонизације рачуноводства преко међународних рачуноводствених стандарда, затим укидањем баријера преко креирања све већег броја економских и трговинских заједница широм света, што поспешује међународну трговину и кретање капитала мултинационалних корпорација широм света. У таквим околностима, земље у транзицији, и уопште земље у развоју, услед недостатка домаћег инвестиционог потенцијала морају да се укључе у интернационално надметање како би привукле инвеститоре из других, капиталом богатијих развијених земаља. Једна од великог броја могућих и незаобилазних подстицајних мера јесу и порески подстицаји. Будући да су готово све земље у развоју у мањој или већој мери посегле за овим инструментима, значи да долази до стварања пореске конкуренције. Стране инвестиције доводе до увоза модернијих производних технологија, процеса и нових знања тако да порески подстицаји могу да имају велики број позитивних ефеката. Поред тога, ствара се такав порески систем који је привлачнији за инвеститоре. Услед пореских олакшица долази до смањења пореских прихода тако да државни чиновници морају да буду ефикаснији у коришћењу јавних средстава. Међутим, постоји и негативна страна, наиме, може се десити да у беспопштедној борби за привлачењем иностраног капитала државе толико сниже пореске

¹⁶⁰Члан.. ЗПППА

приходе да би њихово смањење било веће од очекиваног инвестиционог прилива. Може доћи и до евазије пореза, као и до великог броја разних злоупотреба. Подстицаји које пружа једна држава имају ефекте и на друге државе, када је присутна глобализација међународних токова капитала. Нарочито велике инвестиције теже да буду јако осетљиве на пореске олакшице, тако да су те инвестиције током година пристизале у земље у транзицији тек након што су у својим пореским законодавствима установиле пореска ослобођења (*tax holidays*) или постојање слободних пореских зона. Практично се од почетне активности одређене земље као дестинације инвестирања услед пружања пореских подстицаја дошло до тога да се порески подстицаји узимају као нешто што се већ подразумева. У таквим околностима све је теже и теже користити пореске олакшице као једну од подстицајних мера.

Спектар подстицаја који земље увознице капитала предузимају у циљу повећања своје атрактивности као дестинација за улагање је јако широк. Поред пореских подстицаја, постоји и читав низ других подстицаја које државе пружају инвеститорима, међу којима су и финансијски подстицаји, а то су пре свега директни финансијски трансфери и дотације из буџета. Подстицаји треба да буду фокусирани посебно на оне активности које стварају најјачи потенцијал за преливања (*spillover*), укључујући везе између страних и локалних фирми, образовање, обуку R&D (истраживање и развој).

Српски законодавац је обвезницима пружио пореске подстицаје ради остваривања ширих економских и друштвених циљева, као што су стимулисање економског раста, побољшање еколошке ситуације, развоја малих и средњих предузећа, запошљавање радника. Пореска олакшица представља уступак који држава чини у погледу пореског обвезника, пореске основице, порескох стопа или износа пореског прихода, све то у поређењу са општим режимом ова четири елемента који би законом био уређен у одсуству олакшица. Порески систем већине држава не праве разлику између страних и домаћих инвеститора, што значи да се дефинисани порески подстицаји не односе само на инострана инвестициона улагања, већ на целокупне одабране врсте инвестиција. Конкретни порески подстицаји у пореском систему Србије су многобројни и широко дефинисани и пре свега су утврђени у области опорезивања добити правних лица. Порез на добит предузећа је порески облик који се, поред фискалних циљева, користи и за реализацију одређених економских циљева. У многим државама је врло развијен систем пореских подстицаја инструментима овог пореског облика. Ипак, у складу са

јачањем концепта о неутралности пореског система и пореских структура, у многим земљама ја уочена тенденција рестриктивног одобравања пореских подстицаја. Инвестиционе одлуке треба превасходно да буду одређене економским, уместо пореским разлозима.

Генерално , у оквиру опорезивања добити правних лица у већини земаља дефинисани су:

Пореска ослобођења;

Порески кредити;

Подстицаји код улагања;

Отклањање двоструког опорезивања добити остварене у другој држави.

Пореско ослобађање је потпуно ослобођење од плаћања пореза у одређеном временском периоду. У Закону о порезу на добит правних лица Републике Србије предвиђено је пореско ослобођење за недобитну организацију (у периоду у којем остварени вишак прихода над расходима није већи од 400.000 динара на годишњем нивоу). Недобитна организација нема право на остале пореске подстицаје из овог закона.

Што се запошљавања инвалидних лица тиче, предвиђа се ослобођење од плаћања пореза на добит правних лица за радно оспособљавање, рехабилитацију и запошљавање инвалидних лица сразмерно учешћу тих лица у укупном броју запослених.

*Порески кредити:*Обвезнику који изврши улагања у некретнине, постројења, опрему или биолошка средства (у даљем тексту: основна средства) у сопственом власништву на територији Републике Србије за обављање претежне делатности и делатности уписане у оснивачки акт, признаје се **право на порески кредит у висини од 20% извршеног улагања, с тим што порески кредит не може бити већи од 33% обрачунатог пореза у години у којој је извршено улагање. Изузетно уколико је обвезник разврстан у мало правно лице признаје се право на порески кредит у**

висини од 40% извршеног улагања, с тим што порески кредит не може бити већи од 70% обрачунаог пореза у години у којој је извршено улагање.¹⁶¹

Подстицаји код улагања: Порески обвезник који уложи у своја основна средства више од једне милијарде динара и додатно запосли најмање 100 лица, ослобађа се пореза на добит правних лица у периоду од десет година сразмерно том улагању.¹⁶² Пореско ослобођење примењује се по испуњавању услова из става 1 овог члана (50а), од прве године у којој је остварена опорезива добит.

Отклањање двоструког опорезивања добити остварене у другој држави: ако резидентни обвезник оствари добит пословањем у другој држави, на коју је плаћен порез у тој држави, на рачун пореза на добит правних лица утврђеног према одредбама овог закона одобрава му се порески кредит у висини пореза на добит плаћеног у тој другој држави. Порески кредит из става 1 овог члана не може бити већи од износа који би се обрачунао применом одредаба овог закона на добит остварену у иностранству.¹⁶³

Табела 3.1. Карактеристике пореског система Србије¹⁶⁴

	Број годишњих уплата	Просечан број сати проведених у обради пореских захтева	Законска пореска стопа	Укупна пореска стопа(%од профита)
Социјално осигурање	12	126	18	20,2
Порез на добит	12	48	10	11,6
Порез на пренос земљишта	1		3	1,5
Порез на имовину	4	0	0	0,7
Накнада за коришћење градског грађевинског земљишта	12		Варијабилно	Безначајно
ПДВ	12	105	18	Није укључено
Накнада за развој грађевинског земљишта	1		Варијабилно	Безначајно
Други локални порез	12		Варијабилно	Безначајно
Укупно	66	297		34
Просек за земље ОЕЦД	12,8	194,1		44,5

¹⁶¹ Закон о порезу на добит правних лица (" Службени гласник РС" бр.47/13) члан 48.

¹⁶² Закон о порезу на добит правних лица, члан 50а.

¹⁶³ Ибидем члан 51.

¹⁶⁴ <http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/PayingTaxes/Details.aspx?economstr.206>.

Поред пореских подстицаја, који су у нашем пореском законодавству у већој мери исцрпљени, чини се да је још значајније питање неефикасности пореског система Србије. Нефункционалност пореског система је фактор који у великој мери одвраћа стране инвеститоре од улагања у српску привреду. Лоша оцена ефикасности пореског система у Извештају о условима пословања Светске банке за 2010.годину, прави је показатељ шта је то што се мора поправити.

Пореска реформа је неопходна. Поред увођења довољног броја пореских подстицаја неопходно је поједеноставити и порески поступак. У систему пореза на добит правних лица није остало још много места за уграђивање додатних пореских подстицаја. Уосталом, према свим показатељима Србија има један од најподстицајнијих пореских система у смислу пореских олакшица. Међутим, компликованост пореског система у смислу броја годишњих уплата за све порезе које плаћа једно предузеће средње величине, затим просечног броја сати проведених у попуњавању образаца, припреми извештаја, самом плаћању пореза доводи Србију на 137 место по квалитету пореског система у Извештају о условима пословања Светске банке за 2010.годину.¹⁶⁵

Србија је либерализовала и у наредном периоду ће и даље либерализовати своју царинску политику, у складу са применом Прелазног трговинског споразума са ЕУ, затим и Споразума о стабилизацији и придруживању, који подразумевају фазно смањење царина на увоз производа из ЕУ, што ће утицати на пад прихода у наредном периоду, али ће довести и до преференцијалног царинског третмана и производа српске привреде на територији ЕУ, што ће повећати конкурентност производа и олакшати извоз, што може да буде одређени подстицај за стране инвеститоре који извозе на друга тржишта.

Регулисање односа Србије са међународним политичким и финансијском институцијама имало је за последицу и значајан прилив средстава у виду кредита и донација, што представља значајну иницијалну подршку спровођењу реформи и стварању услова за прилив страног капитала. Усред превелике спољне презадужености, Србија се не сме ослонити на ове изворе међународне економске помоћи, већ мора креирати оне елементе који ће довести до стварања повољне инвестиционе климе.

¹⁶⁵ <http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/PayingTaxes/Details.aspx?economstr.206>.

Позиција пореског система у тим напорима може да буде јако значајна. Акценат реформе пореског система треба да буде на поједностављивању поступака, транспарентности, ефикасности у наплати, а мање на креирању нових подстицаја јер је простор за креирање нових подстицаја мање више исцрпљен. Са ефикаснијим пореским системом, системом обрачуна и наплате, хармонизацијом у складу са регулативом Европске Уније, Србија ће имати знатно већу развојну шансу.

3.5. НЕЛЕГАЛНИ ТРАНСФЕРИ КАПИТАЛА

У овом поглављу прво ће мо сагледавати нелегалне трансфере капитала који су се одвијали у периоду пре 2000.године, а затим и нелегалне одливе након 2000.године. Нелегалним трансферима капитала тешко је ући у траг обзиром да се они трансферишу у готовом новцу (кешу). За нелегалне трансфере капитала идеалне су *off-shore* зоне, обзиром да се у њима не тражи порекло новца.Како је међународна заједница у том периоду (1992.године) увела санкције СРЈ, неки теоретичари тврде да су једино могући били трансфери капитала у готовом новцу, а тадашња власт је тврдила да су били неопходни за функционисање државе. Сам капитал који је настао у тадашњој СРЈ је настајао на два начина, законитим и незаконитим пословима.

3.5.1. НЕЛЕГАЛНИ ОДЛИВИ КАПИТАЛА ТОКОМ ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА КОЈИ СУ СЕ ГЕНЕРИСАЛИ ЛЕГАЛНИМ ПОСЛОВИМА

Хронична криза привреде у Србији, наслеђена је од претходних режима, проистекла је из природе привредног система, као и из типа развоја економске политике који су деловали у сагласности са таквим системом, а ослоњени су на друштвену својину, заштићену концепцијом затворене, аутаркичне привреде. Ти фактори су својим деловањем довели до дубоких структурних диспропорција; ефикасност инвестиција је опадала – до негативних вредности током 80-тих , током којих је и њихов удео у друштвеном производу преполовљен. Друштвени производ *per capita* је (у тадашњој СФРЈ) током деценије 80-тих стагнирао.

Хронична криза прерасла је у акутну отпочињањем процеса распадања Југославије. Најпре је, већ током 1989.године, дошло до ометања робних токова између република (на пример, бојкот словеначке робе у Србији, одговор друге стране, итд.). Током 1990.године дошло је до упада у емисију новца – тајних или отворених. Републике су на свој начин настојале да неовлашћеним емитовањем новца изврше прераспodelу у

сопствену корист. Као одбрамбени механизам у односу на то јавило се прекидање платног промета између република, што је морало бити праћено даљом редукцијом промета робе. Те су појаве у првој половини 1991.године биле веома заострене, у њеној другој половини, земља се већ налазила у грађанском рату, дошло је до кидања инфраструктуре и потпуне обуставе економске сарадње између појединих република.

Крајем 1991.године Европска економска заједница је увела санкције које су биле увод у санкције Уједињених Нација (крајем 1992.године). Оне су обухватиле трговински и финансијски ембарго. СР Југославија је конституисана отприлике месец дана пре увођења тих санкција које су, одмах после увођења и касније у свакој етапи њиховог поопштравања, потискивале привредну активност у земљи све ниже. Прекинути су токови снабдевања и пласман на инострана тржишта. У институту економских наука процењено је да је као непосредна последица санкција Савета безбедности, у првим месецима после њиховог увођења, дошло до редукције индустријске производње за око 40% у односу на обим који је она имала пре увођења санкција; у томе није без значаја и недовољна флексибилност предузећа у друштвеној својини и начин управљања тим предузећима, својствен овом типу својине – он је усмерен ка очекивању решења од стране државе. Као одговор на санкције међународне заједнице, држава је оснивала државна предузећа у *off-shore* зонама на име физичких лица да би избегла међународну контролу.

Економска политика је била потпуно непримерена новој ситуацији. Она је најпре дуго оклевала да прихвати објективно стање у економији и експертске процене распада СФРЈ и увођења санкција према СРЈ. Када је, на крају, спознала право стање, није предузимала нужне радикалне мере. То се, пре свега, односи на потребу оштрог смањења обима јавне потрошње и њеног дефицита. Уместо тога, држава (и њена економска политика) подржавала је социјални модел заснован на емисионом финансирању и модел функционисања државе на бази инфлаторног пореза. Финансирање државе је вршено и ванинституционалним путем преко царина у готовом новцу, што је омогућивано дуализмом Савезних и Републичких прописа (на пр. приликом царинења и опорезивања увозне опреме, Савезним законом је била ослобођена плаћања пореза, док је Републичким законом предвиђено плаћање пореза приликом увоза опреме). То је било праћено " цик-цак " дневним заокретима текуће политике – серија лимитирања и делимитирања камата, смењивања тежњи да се

званичним курсом прати црни (тржишни) и ригидног финансирања званичног курса до бесмисла, контрола и либерализација цена, итд. Проширивањем емисионог финансирања на целокупни јавни сектор и један број великих друштвених предузећа, хиперинфлација је доведена до степена када се инфлациони порез који је убирала држава нагло губи. Принуђивањем предузећа (август 1993.године) да по максимираним ценама у бесцење, продају своју робу, разорен је обртни капитал привреде, производња готово заустављена, тржиште суспендовано, а његови остаци потиснути у зону сиве економије.

На напред наведене начине држава је долазила до готовог новца легалним путем и нелегалним одливом капитала из земље (изношењем у кешу), финансирала увоз енергената и осталих роба за функционисање државе преко предузећа формианих у *off-shore* зонама. Након 5-ог октобра 2000.године када је дошло до промене власти у Србији, на рачунима напред наведених фирми у приватном власништву физичких лица у *off-shore* зонама остала је неутврђена велика количина новца која до данашњих дана није враћена ржави. Према мишљењима стручне јавности значајан износ тих средстава коришћен је у приватизацији предузећа у Србији.

У даљем тексту осврнућемо се на друштвено економске односе у СРЈ првенствено деведесетих година прошлог века, који су омогућили појединцима блиским врху власти, да акумулирају значајан капитал који је најчешће изношен на *off-shore* дестинације. Такође ћемо сагледавати и акумулацију капитала у Србији после 2000.године, незаконитим пословањем, који се најчешће огледао у пословању тзв. " фантом предузећа ".

3.5.1.1. МЕХАНИЗАМ ИНФЛАТОРНОГ ФИНАНСИРАЊА

У југословенском случају, пре распада Југославије, невоља је била у томе што Народна банка Југославије није у потпуности контролисала чак ни обим примарног новца, мада је за то поседовала законска овлашћења. Наиме, у појединим периодима примарни новац је знатно превазилазио износ примарне емисије коју је вршила НБЈ, иако је између ове две категорије по дефиницији морао да стоји знак једнакости. Овај вишак примарног новца, који се касније одражавао и на вишак новчане масе у односу на ону коју је пројектовала и очекивала НБЈ, био је резултат " сиве емисије " новца.

Најједноставније речено, **" сива емисија "** представља **неовлашћено креирање примарног новца, ван контроле и евиденције централне банке.** У југословенским условима, круг потенцијалних емитената " сивог новца " је био веома широк, а зависио је од конкретних опредељења и одлука републичких власти. У најширем контексту, све локалне финансијске институције су могле бити емитенти " сивог новца ", јер његови стварни креатори су заправо били политичари, скривени иза монетарних институција, а не финансијски стручњаци. Због тога је једна од битних одлика " сиве емисије " новца била да , иако је представљала својеврсно фалсификовање новца, њени емитенти нису сносили никакве правне санкције за учињена дела. Власт никада не прогања саму себе. У пракси , најчешћи емитенти " сивог новца " биле су народне банке република и покрајина, њихова министарства финансија и службе друштвеног књиговодства¹⁶⁶. Током децембра 1990.године Народна банка Србије и Народна банка Војводине емитовале су посредством СДК и републичког министарства финансија износ од око 18.3 милијарди " сивих динара ", тј преко 2,6 милијарди ДЕМ по тадашњем курсу. **Износ емитованих " сивих динара "био је једнак половини легалне примарне емисије НБЈ предвиђене за целу 1991.годину! Девизне резерве земље су у децембру смањене за преко 1.5 милијарди УСД, што представљањихов апсолутно највећи пад у историји СФРЈ!**¹⁶⁷Овакав финансијски удар не би издржала ни много јача држава, а камоли држава на издисају, каква је била тадашња СФРЈ. Објављивање података о упаду Србије у монетарни систем изазвало је бурну реакцију и негодовање у осталим републикама, послуживши им као формални повод за отцепљење од СФРЈ. Колики је ово био финансијски удар за само месец дана у том периоду можемо само да претпоставимо, и упоредимо са укупним девизним резервама Србије које су у 2013.години износиле 11,2 милијарде евра.¹⁶⁸

Након распада СФРЈ, Србија и Црна Гора су коначно стекле могућност да саме кроје сопствену судбину. Одмах по осамостаљењу, млада држава је ушла у период хиперинфлације која је, разумљиво, изазвала нагло погоршање животног стандарда и осиромашење огромног броја људи. Рат који се водио на просторима бивше Југославије, монетарни хаос изазван распадом Југославије, и међународне санкције уведене против СРЈ довео је до проблема финансирања и функционисања државе.

¹⁶⁶Посебне финансијске институције које су биле задужене за вршење платног промета и **финансијског надзора!?!**

¹⁶⁷Млађан Динкић, Економија деструкције велика пљачка народа , 1995год. Стр 66.

¹⁶⁸ Финансијски извештај Народне Банке Србије за 2013.годину.

Требало је алиментирати све веће државне издатке, а потенцијалних прихода, на први поглед, није било ниоткуда. Рат је био у току, привреда у колапсу, а социјална давања (укључујући и исплату незарађених плата) у порасту. Наравно, држава је могла да штампа динаре без реалног покрића (што је и чинила) и да њима покрије део својих расхода. Покривање дефицита јавне потрошње¹⁶⁹ свакако је био један од узрока захуктавања штампарије новца, и хиперинфлације. У односу на друге, ова хиперинфлација је била специфична по начину на који је поспешивана, као и по брзини прерасподеле душтвеног богатства у земљи. Међутим, иако је дефицит углавном финансиран новцем из примарне емисије НБЈ¹⁷⁰, а у периоду хиперинфлације она није била једини преовлађујући извор кеирања примарног новца у земљи. Значајнија количина новца емитована је ван НБЈ, механизмом " сиве емисије ".

Али, безвредним динарима се није могла куповати роба у иностранству. За то су била неопходна конвертибилна девизна средства. У тадашњим условима до девиза се могло доћи : а) по основу извоза роба и услуга; б) по основу девизних дознака радника запослених у иностранству; в) ангажовањем преостале (тезаурисане) штедне домаћег становништва; г) нелегалним финансијским трансакцијама са иностранством (" прање новца "¹⁷¹).

Извесна количина новца је, ипак, још била код народа и након замрзавања " старе " девизне штедне почетком 1991.године. А држава, која је претходно олако потрошила " стару " девизну штедњу, просто је вапила за свежим девизама. Схвативши да се до девиза становништва не може доћи на неки од стандардних начина, власт је одлучила да их се дочепа на наизглед префињен, а у суштини крајње деструктиван начин. У ту сврху искоришћен је и злоупотребљен монопол над емитовањем новца. Да подсетимо, примарна емисија новца је била под ингеренцијом НБЈ, и ако се штампао новац без реалног покрића, могло се утврдити колико га је емитовано, коме је отишао и за које

¹⁶⁹Најважније ставке у структури јавне потрошње у овом периоду су биле: материјални трошкови и плате државних органа, расходи за пензије и социјално осигурање, трансфери незапосленима, помоћ избеглицама, интервенције у привреди итд. ванекономски одлив српским крајинама.

¹⁷⁰Према завршном рачуну савезног буџета за 1993.годину, чак 94% расхода је кредитирано кредитима НБЈ из примарне емисије.

¹⁷¹Више него очигледно да је политички непризната, ратом окружена, монетарним хаосом раздирана и међународном блокадом изолована Савезна Република Југославија била обећана земља за " прање новца "иностранних компанија и светске мафије. Битно је напоменути да међународне санкције на почетку нису укључивале и забрану свих финансијских трансакција са иностранством, што је обилато користио Јездимир Васиљевић са својим " Југоскандиком ". Такође се чини да је главни посредник у овом послу фактички била сама држава, док су парадржавне банке (штедионице) практично биле истурене да би обавиле формални део операције.

формалне намене. С друге стране, искуства с упадима у монетарни систем бивше СФРЈ, показала су да " сива емисија " новца, поред осталог идеално средство за куповину девиза. " Сиви новац " може емитовати " било ко " ван НБЈ, у неограниченим количинама, без икаквог покрића и без јасне евиденције. Регулишући понуду динара, држава (власт) је успоставила потпуну контролу над црним девизним тржиштем. Међутим, она није желела да се на њему појављује јавно, већ је одлучила да то препусти читавом низу институција и лица која би куповину девиза у крајњој линији и у највећој мери обављала за њен рачун: државним банкама, парадржавним банкама, приватним штедионицама (мењачницама, агенцијама...) и њиховим уличним дилерима. Тако су на црном девизном тржишту профункционисала чак три паралелна девизна курса. Понудом готовог новца држава је регулисала **улични девизни курс**. Понудом жиралног (безготовинског) новца држава је утицала на формирање **жиралног девизног курса**. Једино је тзв. **штицовани девизни курс** био ван директне државне контроле, с обзиром да се формирао у међусобним неформалним договорима између предузећа. Одлука да се креирање примарног новца, осим механизмом примарне емисије, допуњује и " сивом емисијом " почела је да се спроводи крајем 1991. године. Већ у фебруару 1992. године СРЈ је ушла у период хиперинфлације. Као и увек, њу су пратиле несташице робе, нагли пад реалних примања становништва и њихове куповне моћи. Да би одржала голу егзистенцију, домаћинства су била приморана да приходе допуњују перманентном продајом својих девиза из кућних сламарица. Добијеном количином динара могла се закратко куповати одређена количина робе. Међутим, с обзиром на прегрејану тражњу и инфлаторни раст трошкова производње она је неминовно поскупљивала. Да би се иста роба после извесног времена могла поново купити била је неопходна додатна, много већа количина динара, до којих је се могло веома лако доћи јер би " на срећу " црни девизни курс у међувремену порастао. Тако је перманентни раст црног курса стално привлачио грађане да продају своје девизе. Расту курса би се после извесног времена прилагодили и цене. Трговци који евентуално не би на време ускладили своје цене са растом курса убрзо би постајали власници опустошених радњи. Како је хиперинфлација напредовала, помак између раста курса и раста цена се све више скраћивао, а упоредо са тиме је растао и број оних трговаца који су губили битку са временом.

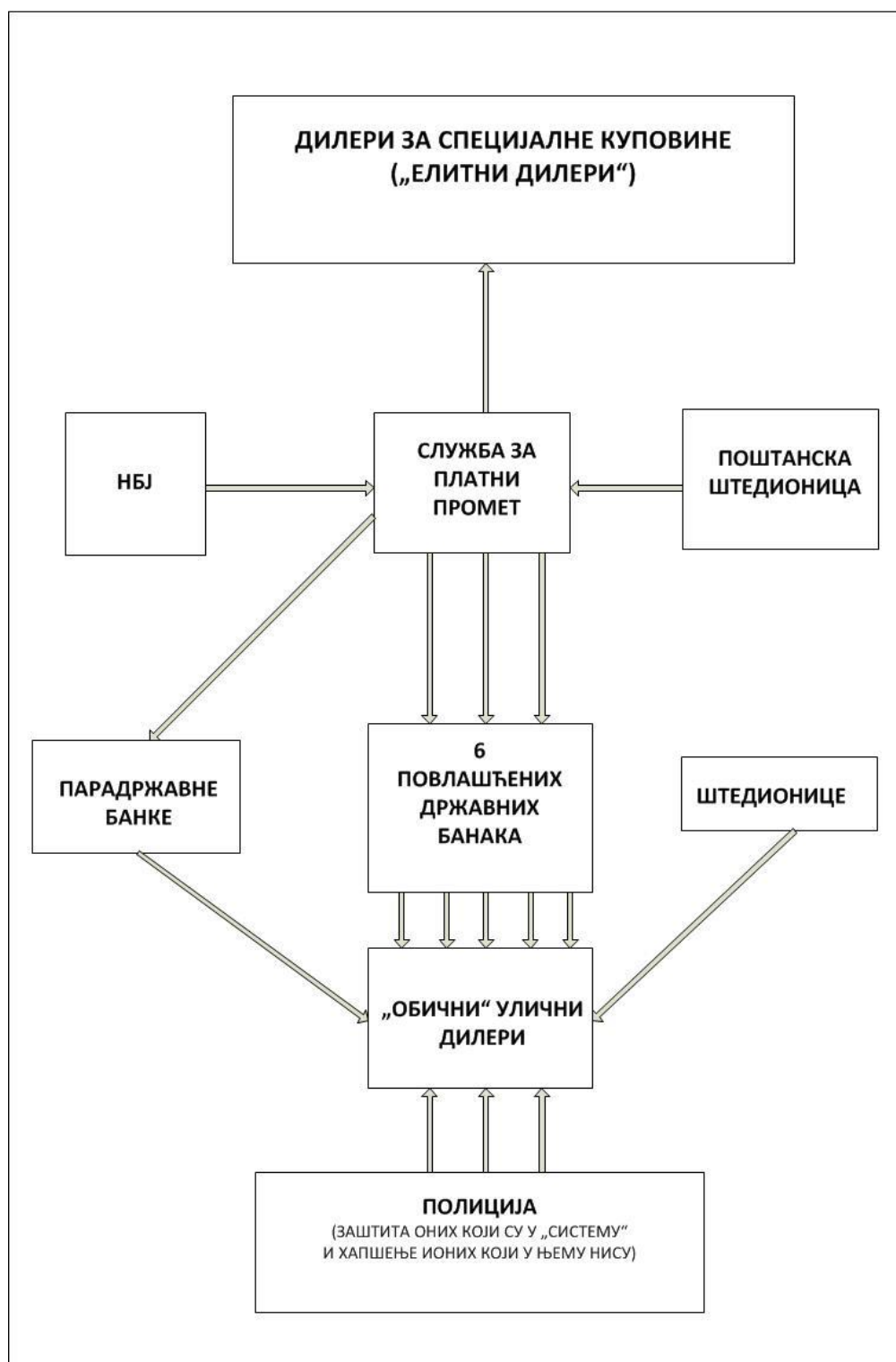
Једино логично место на коме су грађани могли да обављају девизне трансакције било је црно тржиште, с обзиром да је званични девизни курс био знатно нижи у односу на црни.

Процес емитовања " сивог новца " и куповине девиза одвијао би се на следећи начин. На рачун неке од повлашћених државних банака НБС би једнократно убацила износ од, рецимо 3 милиона ДЕМ у динарској противвредности. Претпоставимо да је тога дана црни девизни курс износио 100дин/ДЕМ. Без обзира на то, овлашћено лице у банци обавестило би НБС да је актуелни црни курс 130дин/ДЕМ. Након тога, жиро – рачун ове привилеговане банке освануо би увећан за 390 милиона динара¹⁷². Жирални ("сиви ") динари добијени од НБС могли су се употребити за куповину девиза на два начина: (1) њиховим претварањем у готовину и изношењем на улице и (2) кроз механизам жиралног откупа девиза, директно на банкарским шалтерима. У почетку се чешће користило ово прво решење. Банка би поднела захтев Служби за платни промет да јој са жиро рачуна скине и исплати у кешу износ од 390 милиона динара. Посредством банчаних дилера овај новац би завршио на улици; њиме би од грађана откупљено 3,9 милиона ДЕМ (по курсу од 100дин/ДЕМ¹⁷³). Износ од 3 милиона ДЕМ банка би проследила Народној банци Србије; један део преосталих 900,000 ДЕМ задржала би за своје потребе, док би други део исплатила заслужним државним функционерима, као награду за признавање вишег девизног курса у односу на стварни. Према тврдњама неких банкара упућених у тадашња догађања, поједини руководиоци највиших државних институција на овај начин су зарађивали и по 5-6 милиона ДЕМ годишње. Привилеговане банке су динаре из " сиве емисије " добијале обично петком ујутро, да би их претворене у " кеш " обртале на црном тржишту током целог викенда. Црно тржиште није било стихијно, већ напротив, веома добро организовано и координирано. Као и у држави, и међу њеним уличним дилерима је постојала одговарајућа хијерархија. " Елитни дилери " су обављали интервентне куповине директно за највише државне органе, док су " обични дилери " куповали девизе за повлашћене државне и парадржавне банке.

¹⁷²НБС је дозначавала " сиви новац " повлашћеним банкама путем тзв. телефонско-телеграфских налога.

¹⁷³Због поједностављења примера претпоставићемо да повећана понуда динара није одмах утицала на раст црног девизног курса.

Слика 3.2. Креатори уличног девизног курса¹⁷⁴

¹⁷⁴Млађан Динкић Економија деструкције велика пљачка народа стр.136.

Како се инфлација разбуктавала, држава је била приморана да за исту количину девиза при откупу нуди све већу и већу количину динара. Додуше, штампање додатног новца без покрића није представљало никакав озбиљан проблем, сем за раднике у топчидерској ковници новца. Изношење огромних количина динарских новчаница на улице било је све теже изводљиво, па је држава почела са **жиралним** откупом девиза. Она је технички спровођена тако што би грађани на банкарским шалтерима продавали своје девизе, док би им динарска противвредност по одговарајућем курсу била жирално (безготовински) пребацивана на рачун који би они сами одредили¹⁷⁵. Формално-правно, ова финансијска трансакција је покривана уговорима по којима банка узима девизе у залог од њених фактичких продаваца, а заузврат им одобрава краткорочне кредите у динарској противвредности девизног залога по одговарајућем жиралном девизном курсу. По истеку предвиђеног рока, банка би констатовала да јој динарски кредити нису враћени, па би девизне залог задржала за себе. Формални повод за почетак масовног жиралног откупа девиза био је закон о откупу друштвених станова, који је донет средином 1992.године. Њиме је корисницима друштвених станова омогућено да под веома повољним (инфлаторним) условима откупе своје станове и преведу их у приватно власништво. На крају су власници друштвених станова постали власници (тих истих) приватних станова, али су остали без дела својих девиза.

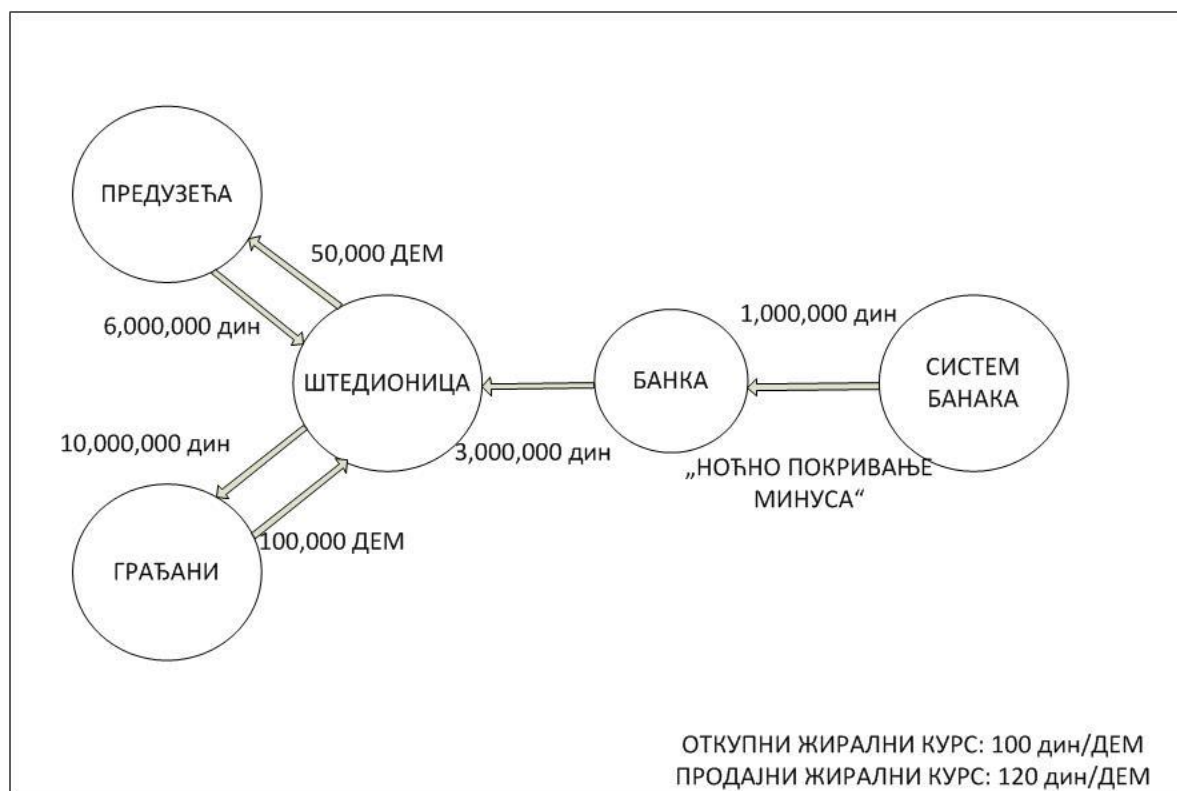
Размаху жиралног откупа девиза погодновало је више фактора. **Прво**, технички је било много лакше емитовати него штампати новац. На овај начин, до пуног изражаја су дошле све предности које је нудила " сива емисија ". **Друго**, управо због тога што се курс углавном формирао на бази понуде динара из " сиве емисије " која је торијски и практично била непресушна, жирални курс је увек био виши од уличног девизног курса. Поседника " сивог новца " куповина девиза заправо ништа није коштала, што му је омогућавало да за откуп девиза понуди " било који " курс. С обзиром да је био атрактиван, жирални курс је привлачио грађане да продају своје девизе. Они би претходно куповали робу и плаћали услуге чековима, а минусе на текућим рачунима касније покривали жиралном продајом девиза. **Треће**, грађани су се осећали сигурније када су девизе продавали на шалтерима банака, него непознатим и увек сумњивим уличним дилерима. **Четврто**, жирални динари које су банке уплаћивале грађанима као противвредност за откупљене девизе често су остајали у оквиру исте банке, па су се

¹⁷⁵ Жирални динари су преношени на било текући рачун грађана, било на жиро-рачун одређеног правног лица коме је плаћано за неку извршену услугу или од кога је купована нека роба.

могли користити за даљи жирални откуп девиза од других грађана. Како се тадашња власт прибојавала да би терет кривице за монетарни хаос могао бити стављен на њена плећа, у финансијски свет СРЈ су уведене разновразне приватне штедионице, мењачнице и агенције. Чињеницу коју такође не треба занемарити, да је пословање државних банака колико-толико било под лупом јавне контроле, могућност лова у мутном и богаћење појединаца из владајућих кругова биле су многоструко веће у пословању ван државних банака.

Приватне штедионице су функционисале као класични државни дилери. Штедионице су динаре из примарне и " сиве " емисије добијале на три начина: 1) директно од државних институција (Служба за платни промет, Дирекција за робне резерве и друге буџетске установе); 2) индиректно преко банака; и 3) још индиректније, преко предузећа која су добијала јефтине кредите од банака. Ико је било очигледно да држава није жалила труда да путем разновразних финансијских егзибиција одржи динарску ликвидност штедионица и омогући несметани наставак жиралног откупа девиза, у јавности није била позната чињеница да штедионице нису имале право да откупљене девизе задрже за себе. Њихова зарада, која додуше није била мала, састојала се у разлици између откупног и продајног жиралног курса.

Слика 3.3. Одржавање динарске ликвидности штедионица уз помоћ банкарског система

У разматраном периоду износ укупно емитованог новца у земљи био је у просеку 3 - 4 пута већи у односу на онај који је емитовала НБЈ. У појединим моментима (1.октобра и 1. новембра) ова разлика је износила чак 6-7 пута. Дакле, " сива емисија " новца у СРЈ је имала огромне размере. При томе не треба заборавити ни чињеницу да је " сиви новац ", као саставни део примарног новца, имао и могућност мултипликаторског умножавања. Другим речима, на основу једнократно извршене " сиве емисије " могле су се вршити вишекратне куповине девиза¹⁷⁶. С обзиром да се примарни новац формирао углавном по основу " сиве емисије ", учешће " сиве новчане масе "¹⁷⁷ у укупној новчаној маси је било изузетно велико (видети дијаграм)¹⁷⁸.

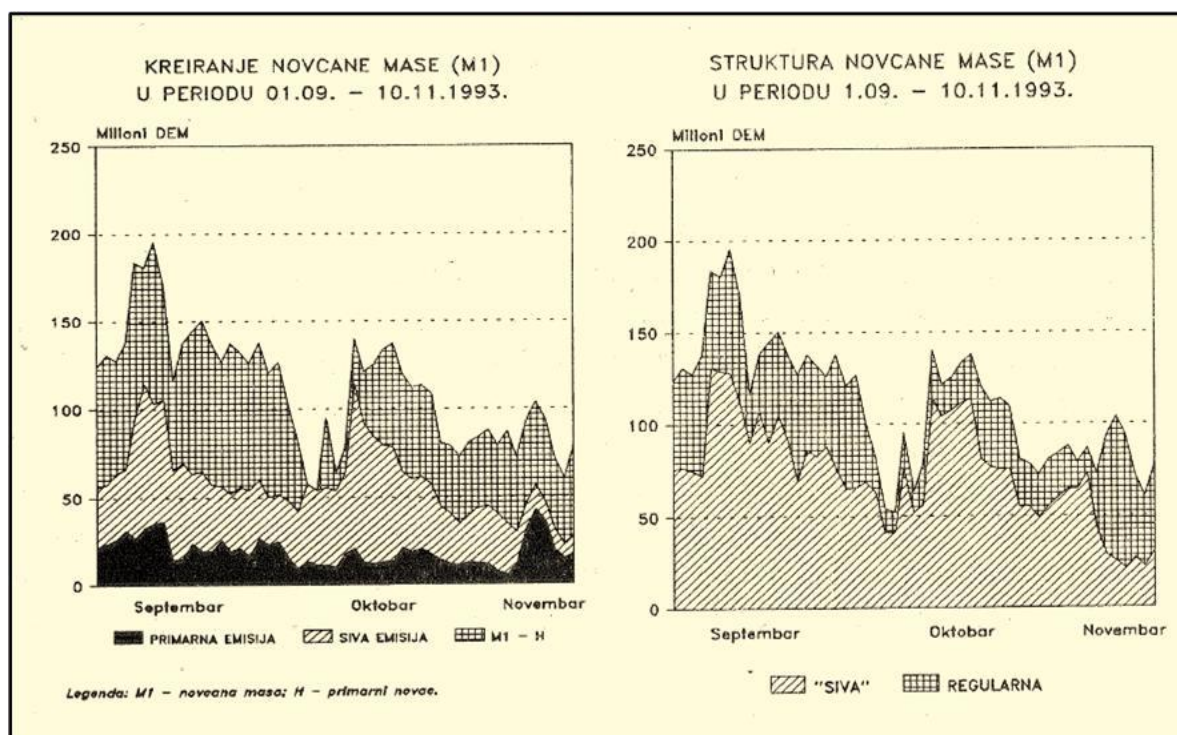
¹⁷⁶Једним те истим " сивим динарима " вршене су вишекратне куповине девиза. Њих би банке прво уплаћивале на текуће рачуне грађана на име жиралног откупа девиза. Они би на тај начин фактички остајали у оквиру банкарског система, што би омогућило нови откуп девиза од грађана. Наравно ово се није могло понављати до у бесконачно, јер би у међувремену порасле робне цене, што би угрозило атрактивност жиралног девизног курса и испровоцирао нову " сиву емисију ".

¹⁷⁷Новчана маса ($M1$) се добија као производ примарног новца (H) и монетарног мултипликатора (m):
 $M1 = H * m$.

С обзиром да је у СРЈ примарни новац био резултат примарне (P) и сиве емисије (S), горња једначина се може написати и као: $M1 = (P+S)*m$, односно $M1 = P*m + S*m$, при чему сабирак са леве стране ($P*m$) представља " регуларну ", а сабирак са десне стране ове једначине ($S*m$) " сиву " новчану масу.

¹⁷⁸Млађан Динкић, Економија деградације велика пљачка народа, 1995год. Стр116

Слика 3.4. Кретање и структура новчане масе у периоду 01.09.-10.11.1993.

Кумулирањем дневних прираста " сиве новчане масе " израчунато је да је количина овог "лажног новца " омогућавала да се током разматраних 70 дана откупи 457 милиона ДЕМ. На основу тога процењено је да је за две године, колико је трајала инфлација у СРЈ, посредством " сиве емисије " новца откупљено најмање 4.7 милијарди ДЕМ.¹⁷⁹

Кретање " сиве емисије " у том периоду и праве димензије и последице могу се уочити тек уколико се анализирају дневни подаци о кретању одговарајућих монетарних агрегата. Израчунавајући дневне прирасте " сиве емисије " новца, кредита НБЈ који су одобрени банкама и новца на жиро рачунима банака у периоду 01.09.1993-10.11.1993.године, у својој књизи Економија деструкције, Млађан Динкић је дошао до следећих резултата:

¹⁷⁹Млађан Динкић, Економија деструкције велика пљачка народа, 1995год. Стр.115.

Табела 3.3. Димензије " сиве емисије " новца у СРЈ и њена међузависност на релевантним монетраним агрегатима (септембар – новембар 1993.)¹⁸⁰

Датум	Прираст сиве емисије у ДЕМ	Прираст кредита у ДЕМ	Промена стања жиро рачуна банка у ДЕМ	Прираст новчане масе у ДЕМ	Вишак новца	Стопа раста уличног курса ДЕМ
02.09	883.065	834.012	1.797.288	3.756.262	2.42	4.0%
03.09	4.741.052	3.119.430	-1.367.459	988.081	2.43	3.8%
06.09	3.223.656	422.272	3.011.659	9.099.005	2.10	18.5%
07.09	33.776.188	421.691	2.855.085	60.542.916	3.47	3.1%
08.09	18.049.209	1.759.791	31.004.226	5.564.290	3.49	6.1%
09.09	-3.656.698	377.823	14.139.630	15.381.050	2.91	14.3%
10.09	12.453.954	125.483	-5.944.544	4.485.486	2.89	20.0%
13.09	3.193.786	702.629	3.654.507	13.846.815	4.41	45.8%
14.09	3.522.993	133.264	494.443	16.718.709	4.43	0.0%
15.09	-7.593.958	228.845	-3.564.333	-3.279.596	2.66	14.3%
16.09	5.556.266	114.571	-6.187.764	14.344.868	3.29	0.0%
17.09	-2.260.872	1.756.172	4.790.481	-2.449.224	2.94	12.5%
20.09	2.547.265	127.853	-2.634.780	1.597.701	2.21	33.3%
21.09	1.695.730	246.770	-357.078	16.433.686	2.66	0.0%
22.09	4.944.423	127.485	-2.737.741	3.058.623	2.66	8.3%
23.09	5.219.988	174.462	234.009	11.350.232	3.30	7.7%
24.09	-10.337	1.310.224	1.816.792	-568.727	2.24	14.3%
27.09	839.375	225.415	7.800	4.423.438	2.18	25.0%
28.09	-178.825	136.545	-1.281.359	483.007	2.08	0.0%
29.09	8.039.409	30.664	-1.839.516	9.129.350	3.12	10.0%
30.09	3.820.792	8.384	996.483	2.841.856	4.45	13.6%
01.10	14.535.714	1.392.857	-2.571.051	-15.389.551	4.19	12.0%
04.10	6.705.882	0	437.441	7.187.692	4.70	21.4%
05.10	2.885.714	0	-587.249	35.733.350	4.96	2.9%
06.10	5.175.000	800.000	379.775	-14.476.770	5.21	14.3%
07.10	3.904.762	1.452.381	496.650	6.894.078	3.56	5.0%
08.10	54.640.000	1.960.000	4.913.988	66.581.932	5.47	19.0%
11.10	7.015.385	0	36.589.831	16.385.339	7.06	30.0%
12.10	-885.714	2.557.143	-7.453.294	10.812.813	6.97	7.7%
13.10	-1.013.333	613.333	-1.333.747	11.164.394	6.06	7.1%
14.10	2.450.000	1.212.500	381.513	9.144.043	5.73	6.7%
15.10	408.333	0	-140.289	5.068.325	3.06	50.0%
18.10	4.071.429	1.278.571	-3.880.023	7.566.668	3.19	16.7%
19.10	2.300.000	1.966.667	1.569.331	3.789.009	2.98	7.1%
20.10	3.676.471	1.276.471	1.219.616	9.042.399	3.27	13.3%

¹⁸⁰Табела је преузета из књиге Млађан Динкић економија деструкције велика пљачка народа,1995, стр.280-281.

Датум	Прираст сиве емисије у ДЕМ	Прираст кредита у ДЕМ	Промена стања жиро рачуна банка у ДЕМ	Прираст новчане масе у ДЕМ	Вишак новца	Стопа раста уличног курса ДЕМ
21.10	3.668.000	496.000	2.095.537	3.593.655	3.15	47.1%
22.10	2.298.000	433.333	-86.757	9.518.228	3.36	20.0%
25.10	1.381.579	473.684	-599.929	5.586.553	3.11	26.7%
26.10	5.065.000	300.000	1.520.975	8.626.569	3.21	5.3%
27.10	6.804.444	302.222	2.847.422	10.843.408	3.55	12.5%
28.10	4.686.000	68.000	3.349.950	10.523.984	3.77	11.1%
29.10	7.918.462	273.846	1.646.846	14.968.422	5.52	30.0%
01.11	5.536.667	0	-2.278.100	26.616.752	6.52	38.5%
02.11	-785.714	260.714	1.423.971	-3.148.023	2.54	55.6%
03.11	-650.000	7.647	1.660.547	-7.549.460	1.44	21.4%
04.11	1.761.000	725.000	16.859.910	1.046.393	1.33	17.6%
05.11	1.131.663	282.000	7.489.257	3.976.696	1.29	50.0%
08.11	6.654.198	107.800	43.478	14.363.343	1.60	66.7%
09.11	-285.429	560.857	4.098.821	2.675.469	1.56	40.0%
10.11	3.018.856	277.143	-1.369.950	8.671.673	1.64	0.0%
Свега:	252.605.830	31.491.955	107.630.285	457.404.213		

Цифре у колони " вишак новца " показују колико је пута у појединим моментима примарни новац био већи у односу на примарну емисију НБЈ.

Напомена: Осенчена поља из којих се јасно виде ефекти које производи " сива емисија " новца. Испрекиданом линијом су назначени карактеристични викенди у овом периоду, којима је претходило једнократно убацивање већих количина " сивог новца ".

Када је жирални откуп девиза коначно прекинут, почело је интезивно пеглање минуса на рачунима предузећа, па и самих банака. " Сива емисија " новца је стопирана до даљњег. Међутим новембарска инфлација је већ надмашила 20.000%. Након тога, хиперинфлација почиње да расте геометријском прогресијом да бисвој врхунац достигла у јануару 1994.године и завршила потпуним монетарним колапсом.

Поставља се једно логично питање: Шта се заправо догодило са милијардама ДЕМ које су трајно извучене од становништва у периоду инфлације? Одговор на то питање пружа Млађан Динкић у својој књизи Економија деструкције велика пљачка народа, у којој износи да " један приличан комад новца отишао у џепове политичког естаблишмента, који се није либио да се заклони иза државне љуштуре и без икаквог срама наплаћује разноразне провизије који по информацијама у банкарским круговима износе најмање

30% од девизног износа који је откупила држава ". Те девизе су изношене у иностранство и без обзира на све разлике у начину трансфера, крајње дестинације су по правилу биле исте за све " путнике ": Израел, Грчка и Кипар.

3.5.1.2. КРЕДИТИ ИЗ ПРИМАРНЕ ЕМИСИЈЕ

Механизам креирања новца од стране централне банке назива се примарна емисија. Глобално посматрано, тадашња НБЈ вршила је примарну емисију новца на следеће начине: а) давањем кредита пословним банкама, б) давањем кредита посредним комитентима (углавном држави¹⁸¹) и в) по основу нето-девизних трансакција са иностранством (куповином девиза од пословних банака /извозника / врши се креирање новца, док се продајом девиза пословним банкама / увозницима / врши повлачење новца). Дакле примарну емисију новца врши искључиво централна банка, због чега је под њеном потпуном контролом. Као резултат примарне емисије добија се монетарни агрегат који се зове примарни новац¹⁸². Дакле, термином " примарна емисија " означава се процес креирања новца од стране централне банке, док је " примарни новац " непосредан резултат тог креирања., због чега између ове две величине мора постојати једнакост.

У састав примарног новца улазе готов новац у оптицају, средства на жиро рачунима пословних банака, обавезна резерва пословних банака код централне банке и остала депонована средства пословних банака код централне банке (нпр. хартије од вредности). Примарни новац се у монетарној теорији често назива " новцем велике снаге " (*high-powered money*), због тога што служи као основа за даље креирање новца, овог пута од стране пословних банака. Дајући кредите својим комитентима и њиховим перманентним пласманом пословне банке утичу на коначно обликовање укупне новчане масе у земљи (видети дијаграм¹⁸³).

¹⁸¹Федерација, републике и покрајине, дирекција за робне резерве и војска.

¹⁸²Токови примарне емисије новца евидентирају се на активној, а примарни новац, који је њен резултат, на пасивној страни биланса стања централне банке.

¹⁸³Млађан Динкић, Економија деструкције велика пљачка народа, 1995, стр.47.

Слика 3.4. Утицај банке на коначно обликовање укупне новчане масе у земљи

$$\begin{array}{c}
 \text{КРЕДИТИ ОДОБРЕНИ БАНКАМА} \\
 + \text{ КРЕДИТИ НБЈ НЕПОСРЕДНИМ КОМИТЕНТИМА} \\
 \pm \\
 \text{ДЕВИЗНЕ ТРАНСАКЦИЈЕ НБЈ} \\
 \hline
 = \text{ПРИМАРНИ НОВАЦ (X)} \\
 * \\
 \text{МОНЕТАРНИ МУЛТИПЛИКАТОР (m)} \\
 \hline
 = \text{НОВЧАНА МАСА (Mи)}
 \end{array}$$

Иако је хиперинфлација у СРЈ увелико беснела, у јавности је у том периоду подгрејавана велика заблуда да је производњу могуће оживети штампањем додатног новца без покрића. Наиме, неки познати економисти су тврдили да примарна емисија новца неће деловати инфлаторно уколико се усмери у производњу. Тако су банке почеле масовно да одобравају краткорочне кредите за подстицање производње, да би одмах потом затражиле њихово рефинансирање (реесконтовање) од НБЈ. У овом послу предњачиле су повлашћене државне банке, истичући се примерно ниским каматним стопама, знатно нижим од стопе инфлације. Такве јефтине кредите предузећа су радо подизала, уколико би уопште и добила прилику, с обзиром да су у њиховој додели успостављени строги " економски " критеријуми. Приоритет у добијању кредита имала су предузећа чији су директори били високо котирани на лествици политичке олигархије, затим предузећа која су оснивале саме банке, као и она која су нудила довољно високу провизију (мито) " власницима " јефтиног новца из примарне емисије. Динаре добијене од банака предузећа су одмах прослеђивале штедионицама , купујући од њих девизе, често и не питајући за висину жиралног курса. Она су знала да ће у року од 15 до 30 дана, до момента када кредити доспеју за наплату, хиперинфлација учинити

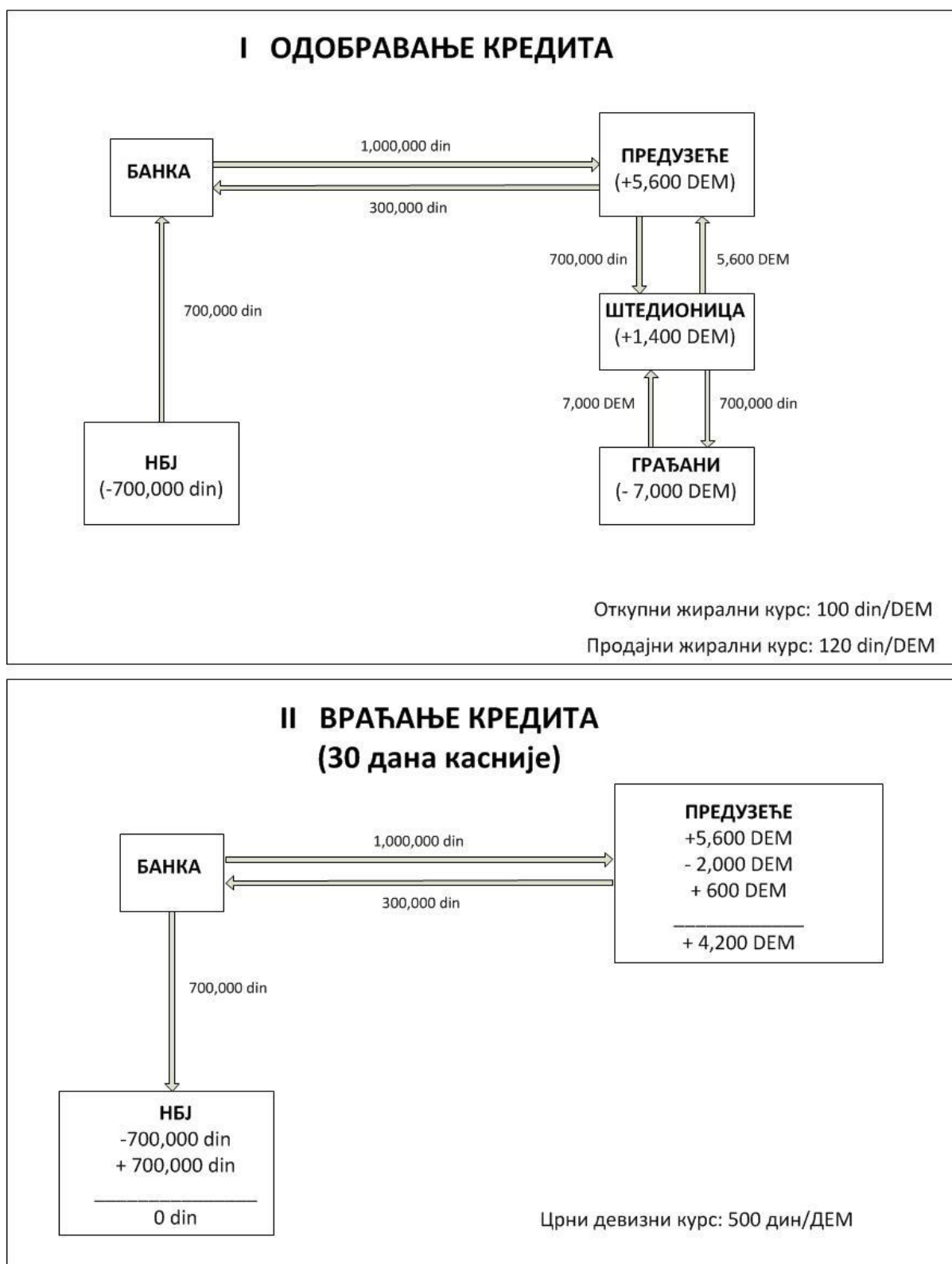
своје и омогућити им да остваре енормну дужничку добит. Ни банке се, међутим, нису много секирале због поверилачког губитка, јер га оне заправо нису ни имале. Једини стварни губитници у овом ланцу су били обични грађани, који су остајали без својих девиза и уједно су били приморани да живе под убитачним психичким стресовима које је изазивала инфлација.

" Оживљавање производње " новцем из примарне емисије дало је посебан допринос размаху хиперинфлације у СРЈ. Да би смо објаснили шта се заиста догађало у пракси, послужићемо се једним примером¹⁸⁴. Извесна банка би одобрила свом комитенту краткорочни кредит " за оживљавање производње " у износу од 1.000.000 динара са роком враћања од 30 дана. Цео аранжман би био заснован на фиктивној документацији, јер разумним људима није било ни на крај памети да оживљавају производњу у условима астрономске инфлације. Зато би предузеће, чим би примило кредит од банке, издало одговарајући контраналог којом би јој вратило 300.000 динара, наводно на име депозита за кредит који је ионако већ био одобрен. Оваквим договорима између банака и предузећа постигана су два циља. Прво, иако би предузеће формално добило кредит на основу положеног 30% - тног депозита, оно фактички не би ангажовало ни динар сопствених средстава. Друго, банка би по основу кредитног пласмана од 1.000.000 динара одмах затражила од НБЈ реесконтни кредит, који је покривао и до 70% вредности банкарских пласмана. Тако би банка добила назад и преосталих 700.000 динара, овога пута у виду реесконтног кредита НБЈ, који је формално одобран за финансирање извоза, пољопривреде и још којегчега, а фактички је коришћен – за куповину девиза. Све у свему, испоставило би се да је НБЈ директно кредитирала предузеће, с обзиром да банка у суштини није уложила ни пребијеног динара из свог кредитног потенцијала, већ је само одиграла посредничку улогу. Са добијених 700.000 динара предузеће би се одмах обратило својој штедионици и од ње купило девизе. За овај износ оно је могло добити 5.600 ДЕМ, уколико претпоставимо да је продајни жирални курс износио 120дин/ДЕМ. Истовремено, штедионица би дошла у позицију да измири своје динарске обавезе према грађанима, од којих је претходно откупила 7.000ДЕМ, под претпоставком даје откупни курс износио 100дин/ДЕМ. Након свега, штедионица би у својим финансијским трансакцијама зарадила 1.400 ДЕМ, док би новац из примарне емисије завршио на рачуну грађана¹⁸⁵.

¹⁸⁴Млађан Динкић, Економија деструкције велика пљачка народа 1995 стр.103.

¹⁸⁵Млађан Динкић Деструкција економије велика пљачка народа 1995.год. стр. 103.

Слика 3.5. Злоупотреба примарне емисије кроз реесконтне кредите НБЈ

По истеку рока од 30 дана предузеће би измирило своје кредитне обавезе према банци са 1.000.000 динара (због поједностављења примера нећемо узимати у обзир камате које

су ионако биле дубоко реално негативне¹⁸⁶). Истовремено, оно би стекло право на повраћај 300.000 динара које је претходно " уложило " на име депозита. Разлику од 700.000 динара банка би проследила централној банци, ликвидирајући на тај начин реесконтни кредит. На тај начин сва међусобна дуговања и поптраживања била би угашена. Под претпоставком да је девизни курс у међувремену порастао на 500дин/ДЕМ, предузеће би кроз дужничку добит зарадило 4.200ДЕМ, колико би износио инфлаторни поклон од стране НБЈ. Увидевши да претходно описани начин представља веома једноставан пут за остваривање енормних профита (дужничке добити), поједина предузећа су подносила исту " производну " документацију код више повлашћених државних банака истовремено и на тај начин добијали огромне количине јефтиног новца из примарне емисије. Пословање оваквих предузећа и веродостојност њихових папира нико није озбиљно контролисао, јер њихови прави власници (директори) нису били обични предузетници, већ људи из владајуће политичко – финансијске елите (предузећа су формално била регистрована на туђа имена). Овако стечен капитал изношен је у кешу из земље и полаган је на рачуне физичких лица у *off-shore* зонама.

3.5.1.3. СИСТЕМ УВОЗНИХ ДОЗВОЛА – КВОТА

Средину 20. века обележила је борба за либерализацију и мултилатерализацију светске робне размене која је резултирала доношењем Општег споразума о царинама и трговини 1947.године (*General Agreement on Tariffs & Trade*, у даљем тексту ГАТТ).¹⁸⁷ Како су у то време високе царине била основна препрека слободној трговини, то су и почетни напори либерализације међународне трговине били усмерени на смањење царинских препрека, уз уважавање принципа највећег повлашћења и националног третмана. С друге стране, смањење царинских ограничења пратио је тренд пораста броја нецаринских препрека (*non-tariff barriers*) које су се показале као већа опасност по слободну трговину од високих царина.¹⁸⁸

¹⁸⁶Ово се посебно односи на есконтну стопу НБЈ која је била многоструко нижа од стопе инфлације.

¹⁸⁷На конференцији у УН у Хавани 1947.године састали су се представници 53 земље света с циљем формирања Међународне трговинске организације. Иако у овим напорима нису успели, сачињен је текст ГАТТ-а, који су у Женеви потписали представници 23 земље. Више о томе видети :J.Jackson, *The World Trading System, Law and Policy of International Economic Relations*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2002, str.139-142.

¹⁸⁸Више о томе видети J.Jackson, наведено дело, стр.139-142.

Иако ГАТТ предвиђа више различитих мера трговинске политике овде ће мо се кратко осврнути на мере заштите од прекомерног увоза. Мере заштите од прекомерног увоза су такве мере које се уводе онда када услед непредвиђеног развоја околности дође до повећаног увоза поједине робе у тој мери да се наноси озбиљна штета или прети опасност од настанка озбиљне штете домаћој производњи исте, сличне или непосредно конкурентне робе, а у циљу отклањања такве штете или опасности да дође до ње. Мере заштите од прекомерног увоза представљају дозвољени изузетак од примене правила ГАТТ-а и тако преузетих обавеза,¹⁸⁹ и јављају се у форми : а) количинског ограничења увоза одређене робе, или б) увођења додатне увозне дажбине на увоз одређене робе.¹⁹⁰ Као и сваки изузетак, и овај треба уско тумачити, те би примену ових мера требало дозволити само на одређено време и у складу са законом прописаном процедуром, а ради пружања нужне заштите домаћег тржишта које је изложено озбиљној штети. Уосталом, на привремени карактер заштитних мера указује и чињеница да су оне, у систему старог Закона о спољнотрговинском пословању,¹⁹¹ биле регулисане у поглављу које је носило назив " *Привремене мере* ".

Мада је СФРЈ ратификовала ГАТТ још 1996.године,¹⁹² детаљнија процедура за примену ових мера на нашим просторима до недавно није постојала.

Квота представља најважнију нецаринску трговинску баријеру. Она представља директно квантитативно ограничење количине производа који се може увозити или извозити. Код квота се одређује вредност, односно количина могућег увоза неке робе, и то најчешће према увозу у ранијем периоду. Квоте одређује надлежно министарство за спољну трговину на бази глобалног обима вредности увоза који прописује Влада. Одређује се за годину дана или за краћи временски период (тромесечје, полугође). Контролу искоришћења квота врши Управа царине. Када се оне испуне, обично и даље је могућ увоз, али се царине повећавају два до три пута, чиме се штити домаћа производња, што је и основна функција увођења квота. Квоте имају два облика: а) количинске квоте КК, и б) квоте по вредности КВ. Увозна квота има исти утицај на потрошњу и производњу као (еквивалентна) увозна царина. Уколико Влада прода

¹⁸⁹В. Стојиљковић, Међународно привредно право, ИП Јустинијан, Београд 2003, стр 83.

¹⁹⁰Видети: Van Bael & Bellis, Anti-Dumping and Other Trade Protection Laws of the EC, Kluwer Law International Hague, 2004, str.632, члан 55 Закона.

¹⁹¹" Службени лист СРЈ " бр.46/92, 16/93, 29/97, ...23/01.

¹⁹²Југославија је ратификовала ГАТТ 26.07.1966.године (" Службени лист СФРЈ "- међународни уговори, бр.12/66).

увозне лиценце на аукцији купцу који понуди највишу цену, ефекат на приход државе је исти. Прилагођавање сваком померању кривих тражње и понуде дешава се преко домаћих цена у случају увозних квота, и преко количине увоза у случају царине. Уколико увозне лиценце нису дате на аукцију, оне воде ка остваривању монополских профита и садрже клицу могуће корупције.

Увозне квоте могу се користити да би се заштитила домаћа индустрија да би се заштитила пољопривреда и/или могу се користити из разлога платног биланса. Увозне квоте су биле веома распрострањене у Западној Европи непосредно после Другог светског рата. От тада су увозне квоте коришћене практично у свим индустријским земљама са циљем заштите њихове пољопривреде, а у земљама у развоју да би се стимулисала супституција увоза индустријских производа из разлога очувања платног биланса.

Током периода деведесетих година двадесетог века, када је трајао грађански рат међу бившим републикама СФРЈ, степен државне контроле је повећаван из године у годину. Државни интервенционизам је стално јачао, али то није био еманциповани државни интервенционизам, већ гола контрола над ресурсима, токовима робе и новца. Увоз је стопиран, механизам одобравања и издавања увозних дозвола је под јаким политичким утицајем, а директори државних предузећа су вукли наслеђе из старог система, у коме се по мишљење ишло у комитет. По њему, неки политичари из тог времена су сматрали да југословенска привреда може деловати као једна корпорација, тако што ће Влада управљати ресурсима, док ће директори бити заменици министра. Треба напоменути да је реч о управљању 15-20 милијарди ДЕМ регистрованог друштвеног производа и можда још 5 милијарди нерегистрованог друштвеног производа. Спретни директори би могли да користе те ресурсе у спрези са влашћу и да финансирају своје активности.¹⁹³

У тих неколико ратних година, реформе су назадовале у сваком погледу. Први, капиталан знак нове политике била је ликвидација релативног либералног спољнотрговинског режима по увођењу спољнотрговинских санкција из маја 1992.године, на крајње рестриктиван начин. Враћене су увозне дозволе, квоте и контингенти. Овај потез се показао као погрешан, јер је баш слободна трговина могла

¹⁹³www.vreme.com/arhiva_html/430/12.html

бити најбоља одбрана од међународних санкција.¹⁹⁴ Главнина привреде пребачена је на полуратни систем: она је практично постала једно предузеће, чији је управни одбор била Влада Србије, а директори послушни извршиоци.¹⁹⁵ Главни циљ економске политике у том ратном периоду био је обезбеђивање довољних количина основних прехранбених производа за становништво (хлеб, уље, млеко и шећер) без обзира, да ли је то био рентабилан посао или није.

Могуће злоупотребе настале у том периоду је чињеница да је тадашњи министар Савезног министарства за спољну трговину (које је издавало увозне дозволе) био истовремено и Председник УО фирме која је пословала у саставу " Генекса ", и да је та фирма увезла 6.100 тона банана пријавивши цену мању од десет центи за килограм, у тренутку када су се банане на светском тржишту продавале за 50 центи килограм. Колика је сума зарађена овим послом може се само нагађати јер је велика количина банана пласирана на тржнице и пијаце, где се плаћање обавља кешом, чиме се осим пуног износа плаћања царине избегавало и плаћање пореза на промет. Осим великих познатих фирми, на списку повлашћених има и оних које фактички и никада нису ни постојале. То најбоље илуструје пример Индустрије хране " Дуња " регистроване у Београду, на адреси Булевар револуције 276, на којој иначе нема никакве фабрике односно индустрије. Иначе ово предузеће је само у првих неколико месеци 2000.године добило дозволу за увоз чоколаде у вредности од милион америчких долара.¹⁹⁶ Радило се о фирмама којима су дозволе за увоз одређених врста роба, које су се налазиле на систему квота и контигената, додељиване искључиво према субјективним критеријумима људи који су током тадашњег режима чинили савезну власт. Осим што су биле привилеговане по тим критеријумима, њима је омогућавано чак и да дозвољене квоте и контигенте премашују и по неколико пута.¹⁹⁷ Оваквим нетранспарентним давањем увозних дозвола- контигената омогућивано је да се појединци из врха власти енормно обогате. Капиталу стечен на овакв начин прилично је тешко ући у траг, и с обзиром на његову величину највероватније је избачен и положен на рачуне у *off-shore* зонама.

¹⁹⁴ Неки аналитичари претпостављају да је контрола увоза била део стратегије богаћења владајуће номенклатуре.

¹⁹⁵ То се обезбеђивало кадровском политиком.

¹⁹⁶ www.blic.rs/stara_arhiva/ekonomija/1364/bivši-ministar-najveći-uvoznik-banana

¹⁹⁷ Ибидем.

3.5.1.4. ОСНИВАЊЕ ДРЖАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА У OFF-SHORE ЗОНАМА НА ИМЕ ФИЗИЧКИХ ЛИЦА РАДИ ИЗБЕГАВАЊА САНКЦИЈА

Основни разлози и мотиви, којима се може објаснити интерес субјеката домаћег порекла (физичких и правних лица) да планирају и организују своје пословање, односно обављање делатности која је стварно концентрисана и врши се у Србији, преко оснивања "off-shore ", "shell ", или " SPV ", компанија, односно уопште компанија регистрованих у иностранству, може се у најкраћем поделити на неколико основних разлога. Неки од историјских разлога и узрока спадају у домен пре свега политичких разлога, што се односи на случај фирми насталих средином деведесетих, прошлог века, док остали разлози представљају чисто економске разлоге, односно могућност за коришћење пореских олакшица, у складу са важећим Законима РС, а што се односи на фирме основане након 2000.године. У овом делу рада осврнућемо се само као што и наслов каже само на оснивање фирми у *off-shore* зонама током деведесетих година ради избегавања санкција.

Средином деведесетих година прошлог века започет је значајнији талас оснивања *off-shore* компанија. Узрок за тако нешто су пре свега санкције које је 1992.године увео Савет безбедности Уједињених Нација, које су у дужем временском периоду, условиле немогућност директног и редовног пословања домаћих правних лица са иностранством, односно у потпуности су онемогућиле међународни платни промет Србије.

Тада долази до озбиљног и континуираног одлива девизних средстава из Србије, тако што су у циљу избегавања економске блокаде, неформалним путем, ван редовног платног промета из Србије изношена девизна средства у готовини или су приливи усмеравани ка иностранству услед немогућности да се плати према Србији. Та средства су након тога, депонована на рачуне банака у иностранству (у *off-shore* зонама, најчешће Кипар, често Либериа, Либан ради сакривања идентитета правих власника), који су формално регистровани на име разних физичких лица. Све то је вршено на потпуно неформалан начин, без било какве законске, односно институционалне контроле, користећи либералне прописе тада земаља ван ЕУ. Држава је као оправдање користила чињеницу да је тако вршено плаћање стратешких и основних државних потреба (набавка енергената и сл.), док су привредници из Србије морали да обезбеде опстанак свог пословања.

Држава почиње да оснива *off-shore* компаније како би прикрила пословање Београдске банке на Кипру, којој је због санкција онемогућен рад у Србији. Већину тих фирми основале су је адвокатске канцеларије¹⁹⁸. Хашки истражитељи и МУП Србије је још 2001.године су утврдили да је државни врх тадашње СРЈ стајао иза осам *off-shore* фирми на Кипру, чији су рачуни у грчким и кипарским банкама коришћени за пребацивање милионских сума из Србије, за разне банкарске трансакције.¹⁹⁹ Једна од тих фирми је фирма '' *Antexol trade ltd* '' која се формално водила на физичко лице. Кроз ту фирму је пришло око 1,5 милион ДЕМ.

У Србији је поднета кривична пријава против више особа које су имале задатак да открију " прања новца " преко Кипра, али су ту аферу из деведесетих година прошлог века заташкали по наводима из кривичне пријаве.²⁰⁰ У кривичној пријави се наводи " да је *Papadopoulosova* канцеларија послала Централној банци Кипра захтев за регистрацију прве и најважније од свих компанија основаних у у корист Београдске банке фирме '' *Antexol trade ltd* ''²⁰¹. У наведеној пријави стоји да пословање "*Antexola*" као и детаљна анализа великог броја њених докумената, догађаја и радњи везаних радњи за њу, представљају срж, главни извор и доказни материјал тврдњама о нестанку огромне количине српског новца на Кипру. О резултатима или евентуалним поступањима по наведеној кривичној пријави од стране надлежних државних органа не постоје званични подаци.

Поред државе која је своја средства износила и депоновала, између осталог и у банкама које је на Кипру посебно за то основала (нпр. " Југобанка Кипар "), на истоветан начин изношена су и девизна средства великих државних, пре свега, спољно трговинских фирми, које су избегавајући санкције, а у циљу омогућавања наставка пословања, регистровале фирме на Кипру или у другим земљама у којима су имале разрађене или уговорене послове. Формални и номинални власници, односно оснивачи тих компанија, била су лица " од поверења " из Србије. Готов новац у власништву државе или државне фирме, на исти начин као и у случају државног " црног " новца, био је " неформално "

¹⁹⁸ Најинтересантнија је адвокатска канцеларија *Tasosa Papadopoulosa* који је касније постао председник Кипра.

¹⁹⁹ Dijaspora.wordpress.com/2010/11/18upropastitelji-srbije/

²⁰⁰ www.magazin-tabloid.com/casopis/clanak.php?br=85&clanak=4

²⁰¹ Фирма гласи на име " њиховог клијента ", Љиљане Раденковић, која живи у Лондону, а у истом захтеву адвокати тврде да ће у њено име фирму водити две компаније "*Chtaslav Nominees Ltd*" и "*Chtaslav Services Ltd* ", као номиновани власници. Госпођа Љиљана Раденковић из Лондона, никада није била клијент адвокатске канцеларије *Tasosa Papadopoulosa* и није јој дала никакав налог да региструје ту компанију у јуну 1992.године.

изношен у готовини и уплаћиван од стране и на име тог физичког лица као оснивача, у виду оснивачког капитала, а код Кипарске или банке у некој другој јурисдикцији, код које је та фирма имала отворен рачун.

Опште је познато да је на наведени начин из Србије током деведестих година изнета до данас неутврђена сума новца. Иако је било разноразних покушаја, како од стране неких политичара, тако и од надлежних служби Републике Србије да се утврди и тачан износ и где се тај новац сада налази, судбина тог новца ни до данас није потпуно разјашњена, нити је званично разјашњено и обелодањено ко све данас располаже и контролише наведена средства.

3.5.2.НЕЛЕГАЛНИ ОДЛИВИ КАПИТАЛА ГЕНЕРИСАНИ НЕЛЕГАЛНИМ (НЕЗАКОНИТИМ) ПОСЛОВИМА

По својој природи сви нелегални послови, па тако и " прање новца и финансирање тероризма " спада у тамну бројку криминалитета и због тога нема егзактних статистичких података. Криминалитет је активност спроведена од стране криминалаца која се јавља ван уобичајеног подручја економске и финансијске статистике. Они не документују ширину својих операција, нити су доступни износи профита, као ни они који финансирају тероризам. Комплетно сагледавање нивоа и финансијских резултата криминалитета уопште, а и " прања новца " је још више отежано чињеницом да се све ове активности одвијају и реализују прекогранично односно имају међународни карактер. Највећи део " прања новца " се обавља кроз међународне комерцијалне банке, и као код других аспеката незаконите економске активности, могуће су само грубе процене обима и вредности ових појава. У почетку је одлив капитала генерисан незаконитим пословима, односно " прање новца " био проблем који се искључиво везивао за продају наркотика. Данас, прање новца сеже далеко више од профита добијених продајом наркотика . Величина проблема неизмерно се повећава кад се, на пример, узму у обзир привредне преваре и избегавање пореских обавеза што подлеже пракси " прања новца ", те друге облике организованог криминала, банкарске преваре, преваре с осигурањем – кроз које се, такође могу опрати значајна средства – додатне бројне милијарде профитима криминалаца.

Процене прихода од криминала су, у скоро свим земљама, обавијене велом непоузданости, што и не представља изненађење с обзиром на тешкоће које постоје у откривању и прикупљању доказа за процесуирање ових кривичних дела. Правосудни

органи имају тежак задатак да утврде порекло имовине која је предмет прања новца, као и начин на који се прикрива њено порекло. Без обзира на потешкоће приликом утврђивања, количина опраног новца сваке године достиже милијарде америчких долара и представља посебан изазов владама света. Као резултат тога, владе, финансијске институције и међународна тела улажу напоре у спречавању, одвраћању и хватању " перача новца ".

" Прање новца " је данас изузетно распрострањена појава и веома је тешко утврдити колика се сума новца пребаци из нелегалних у легалне токове. Ову тврдњу потврђују и емпиријске анализе којима се покушало утврдити релативне и апсолутне бројке опраног новца. Прање новца укључује огромне суме новца у односу на укупну економску активност. Стога се " прање новца " сматра феноменом данашњице који заслужује појачану пажњу.

Квантификација " прања новца " је изузетно тежак задатак, углавном због недостатка одговарајућих података, проблем који важи не само за поједине земље, већ за цео свет. У том смислу, све постојеће процене су са великим грешкама (+/- 20%) и треба их посматратисамо као прелиминарне научне процене, које у неким случајевима чак и " погађају "процену. Осим првих великих потешкоћа неслагања дефиниције термина " прања новца " на националном и међународном нивоу, друге се јављају као посебне трансакције које кроз интезивне слојеве стадијума могу довести до изузетних потенцијалних двојних и вишеструких проблема. Осим тога многе процене врло често су за одређене области (нпр. нарко профит од дрога), или се заснивају на подацима који су погрешно цитирани или погрешно протумачени, или чак само измишљени без научне основе.²⁰² Све су то, само процене јер се ради о тајновитом феномену и његов ниво је тешко мерити, посебно због тога што су најуспешније методе и даље непознате. Односно, стваран и егзактан број " перача ", модуса операнди које они примењују, те земаља и сектора који су укључени у те активности и даље је непознат.

Несигурне процене се могу направити на основу степена криминалних активности у областима које су најчешће повезане са овим феноменом (сива економија, трговина наркотицима, оружјем, тероризам итд.) Изнети методолошки поступак, међутим, има своје ограничење и непоуздан је, не само кад је реч о земљама у транзицији, већ и у

²⁰²Schneider,2008,стр.309-330.

развијеним и стабилним, јер је у њима " тамна " бројка криминала врло висока. Процењује се да је број откривених кривичних дела, посебно када је реч о финансијском криминалу у односу број почињених незнатан.

Додатно проблем представља чињеница да је " прање новца " попут живог организма. Односно, оно није једнозначно и непромењиво, него изразито подложно променама у друштву изазваним законодавним и регулаторним оквиром и укупним државним, политичким и међународним кретањима. Као последица таквих промена и кретања, мења се фокус " перача " новца. Тако се као последица јачања законодавног и регулаторног оквира у финансијском сектору, појавила додатна атрактивност нефинансијског сектора и самосталних професија за активности прања новца, те су криминалне организације развиле нове, прилагођене шеме и модусе који се користе у овом специфичном сектору. Када су финансијске институције широм света мање – више озбиљно дефинисале правила понашања те примениле мере и радње за спречавање прања новца/финансирања тероризма, интерес " перача " усмерио се према нефинансијском сектору и самосталним професијама будући да је тај сектор све до доношења Треће директиве Европског парламента и Већа, практично био не регулисано подручје.²⁰³

Процена стварног криминала па самим тим, и мерење обима опраних средстава која потичу од криминала, је заиста скок у непознато и обично се своди на опште процене типа вероватно " не више од " и/или " не мање од ". То произилази из чињенице да је сама процена прихода од криминала или чак и ширег феномена неформалне економије је у свим привредама обавијена маглом неизвесности. Ипак, многи аутори и институције, сматрају да је та сума поприлично велика, и да као што је већ речено, на светском нивоу годишње 2-5% ГДП отпада на трансакције које укључују " прање новца ". Обзиром на тајност и природу " прања новца ", тешко је проценити његов стварни обим, али сви напред изнети подаци су индикатор величине проблема. Једно је потпуно извесно – зарада стечена криминалом, тј. количина опраног новца је огромна.

3.5.3. ПОСЛОВАЊЕ ПРЕКО " ФАНТОМ " ФИРМИ

Период транзиције како у нашој земљи, тако и у земљама у окружењу изазвао је појаву тзв. " фантом " фирми, чији оснивачи су свесно основали такве фирме ради " прања

²⁰³Педић, 2010, стр.617-642.

новца ", незаконито извлачење новца из регуларних предузећа, затим незаконитог повраћаја ПДВ-а, те разних других незаконитих могућности пословања. " Фантом " предузећа (фирме) се могу дефинисати као фиктивна правна лица, која се у земљи или иностранству оснивају на стварне или непостојеће особе и региструју на стварне или непостојеће адресе, с једним основним циљем чињења и прикривања криминалних радњи. Уколико строго формално гледамо сам термин " фантом ", или фиктивне фирме је неадекватан, јер су то законито уписане фирме у привредни регистар, и које су даном уписа стекле правни субјективитет и од тог дана као фирме и постоје. Фиктивне су јер лице које се појављује као оснивач, или фактички не постоји или се послужило идентитетом и подацима лица које у ствари није ни имало намеру основати фирму, али је уз одређену надокнаду дао личну карту како би се на његово име основала таква фирма. Уколико се ова фиктивна предузећа региструју у домаћој (српској) привреди, пракса у нашој земљи је показала да је њихов животни век веома кратак и да трају неколико месеци, или у крајњем случају неколико дана, тек толико да се преко њих изврше недозвољене трансакције.

Регистрација таквих привредних субјеката врши се на основу фалсификованих или украдених докумената код агенције за привредне регистре, чиме се настоји прикрити организатор недозвољених трансакција. " Фантомске " фирме могу бити регистроване и у иностранству и тада се оне најчешће појављују у облику разноврсних компанија на *off-shore* зонама. Овакве фирме се оснивају како за легално пословање, тако и за криминалне радње. Овакве врсте привредних друштава најчешће се користе за:

вршење злоупотреба кроз поступке јавних набавки;

избегавање плаћања фискалних обавеза;

преваре;

" прање новца " од горе наведених и свих других криминалних активности зарад прикривања нелегално стечене имовине и организатора (наркотици, тероризам, поступци приватизације итд.) и др.

Регуларно регистроване, " фантом " фирме послују са легално формираним предузећима тако што им праве лажне фактуре, у зависности од тога за шта су им ти

рачуни потребни, а легална предузећа затим продају робу на црном тржишту за готов новац.

Основана "фантом" фирма издаје фиктивне фактуре о промету роба и услуга у којима је садржан ПДВ легалном предузећу. Регуларно предузеће које је добило такве фактуре умањује за ту суму обавезу по ПДВ-у.

"Фантом" фирме се користе и у систему рада тзв "перачког" предузећа (које се бави обезбеђивањем готовог новца) које ствара привид регуларног пословања, уредно пријављује порез, али несразмерно мали у односу на промет и број запослених. Наиме оснива се велики број "фантом" предузећа која се нису бавила привредном делатношћу, већ су искључиво сачињавала и оверавала пословну документацију неистините садржине. На основатаких лажних фактура које обично гласе на услуге маркетинга, истраживање тржишта или консалтинга легалне фирме уплаћују новац. На пример да би се у кешу добило 100.000 динара уплати се "фантом" фирми по фиктивној фактури за извршене услуге 120.000 динара за које нико не плати порез.

Колико је овај вид кеширања готовог новца распрострањен види се по томе што је МУП 2010. године ухапсио 10 лица у својој акцији "Шетач", који су у периоду од 2006. до 2010.године опрали 450 милиона динара и за себе присвојили 45 милиона динара. За свој посао они су имали регистровано 500 "фантом" предузећа.²⁰⁴

"Фантом" фирме на основу лажних фактура траже повраћај ПДВ-а у малим износима који не подлежу контроли Пореске управе. Након добијања траженог новчаног износа (ПДВ) од стране државе, гасе фирму пре подношења пореске пријаве. Овакве "фантом" фирме траже подношење пореске пријаве тромесечно.

Приликом контроле правних лица надлежни државни органи и институције уколико наиђу на следеће чињенице постоји могућност наговештаја постојања "фантом" фирме:

А) фактуре и отпремнице и друга документа пословног партнера сачињене су на најпростијим обрасцима, без утиснутих или добро осмишљених меморандума који садрже детаљне адресе, телефонске бројеве, текуће рачуне, матичне и пореске идентификационе бројеве, и нарочито телефонске бројеве особа за контакт;

²⁰⁴www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:288543-Oprali-450-miliona

Б) износи по трансакцијама плаћања или наплате су исувише " чисти " без дуговних и потражних салда, који су обично 0, јер се сва дуговања и потраживања плаћају или наплаћују одмах, неретко и авансно;

В) појединачни износи по трансакцијама су најчешће у заокруженим сумама (1000.000,00 а ретко нпр. 124.754,65 итд.) ;

Г) са пословним партнером се послује у релативном кратком временском периоду и исти се више никад не појављује у пословању;

Д) учешће у привредном пословању " фантом " фирме је веома кратко (у нашој земљи најчешће два до три месеца, пре тромесечног обрачуна пореза на додату вредност);

Ђ) и поред могућих високих појединачних износа трансакција, руководство или запослени пружају оскудне одговоре око питања идентитета власника привредног друштва, као и о детаљима обављених послова.

Према подацима Привредне коморе Србије, изнетим на једном форуму 2009.године Србија има преко 24.000 " фантом " фирми.

Да је проблем " фантом " фирми светски а не само Србије, говоре нам подаци који је 2011.године изнео Руслан Милченко бивши истражитељ полицијског Уреда за порески криминал у Москви, који се тренутно налази на челу центра Анализе и сигурност. Он износи да случајеви показују како криминалци у готово свим деловима света користе једнаку технологију пребацивања новца, преко банака, до десетак " фантомских предузећа " и слања на прекоморске рачуне уз помоћ лажних директора и фиктивних предузећа. Према његовим подацима, 250 хиљада предузећа је руским властима предало извештаје према којим нису имали пословних активности, па нису платили порезе. Истовремено, Средишња банка је открила да је преко рачуна ових неактивних фирми прошло 130 милијарди долара. По његовим проценама од пет милиона предузећа у Русији три милиона су фантомска, која не раде ништа друго него перу новац.²⁰⁵

У Србији орган који првенствено треба да се бори против тзв. "фантом " фирми је Пореска полиција, као јединица Пореске управе, која је формирана и ради од јануара

²⁰⁵www.tportal.hr/vijesti/svijet/716984/Razotkrivena-medunarodna-platforma-pranja-novca.html#.

2003.године и сходно својим овлашћењима предузима све радње у преткривичном поступку, позива осумњиченог, фиксира доказе, одузима предмете и документацију која може бити доказ у кривичном поступку.

У извештају о раду Пореске полиције у 2013.години откривено је 152 " фантом " предузећа, поднето је 56 кривичних пријава које се односе на пословање пореских обвезника са " фантом " предузећима, против 197 лица. Буџет је оштећен за 1.925.382.258,88 динара, а у сарадњи са припадницима МУП-а лишено је слободе 78 лица.

ГЛАВА 4.

УЛАГАЊЕ КАПИТАЛА И КОНТРОЛА

4.1. УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И OFF-SHORE ЗОНА НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И ПРЕРАСПОДЕЛУ ДРУШТВЕНОГ БОГАТСТВА

Глобализација је данас један од најчешће коришћених и најмање прецизно дефинисаних израза. Глобализација је процес са великим бројем вишеструких, далекосежних и важних импликација.

Глобализација је реч која се данас веома много користи у различитим областима, тако да постоје бројне дефиниције овог појма које одржавају различитост схватања овог феномена. Навешћемо неке од њих. " Глобализација је повећање међународне размене на тржиштима добара, услуга и тржишта неких фактора производње, укључујући раст и развој институција које премошћују националне границе – предузећа, владе, међународне институције и невладина удружења." Светска банка је дефинише " као слободу и могућност појединаца и предузећа да својеволјно иницирају сарадњу са становницима и предузећима других земаља."²⁰⁶

За једне глобализација представља светски, планетарни процес интеграције и цивилизованог напретка, односно отелотворење историјске нужности, а за друге представља пројект доминације западних земаља, посебно Сједињених Америчких Држава, односно деструктивну силу која доводи до повећања социјалне и економске неједнакости.

Могло би се рећи да је глобализације процес који задире у све области живота. У првом плану је економска димензија, која доводи до све веће међузависности националних

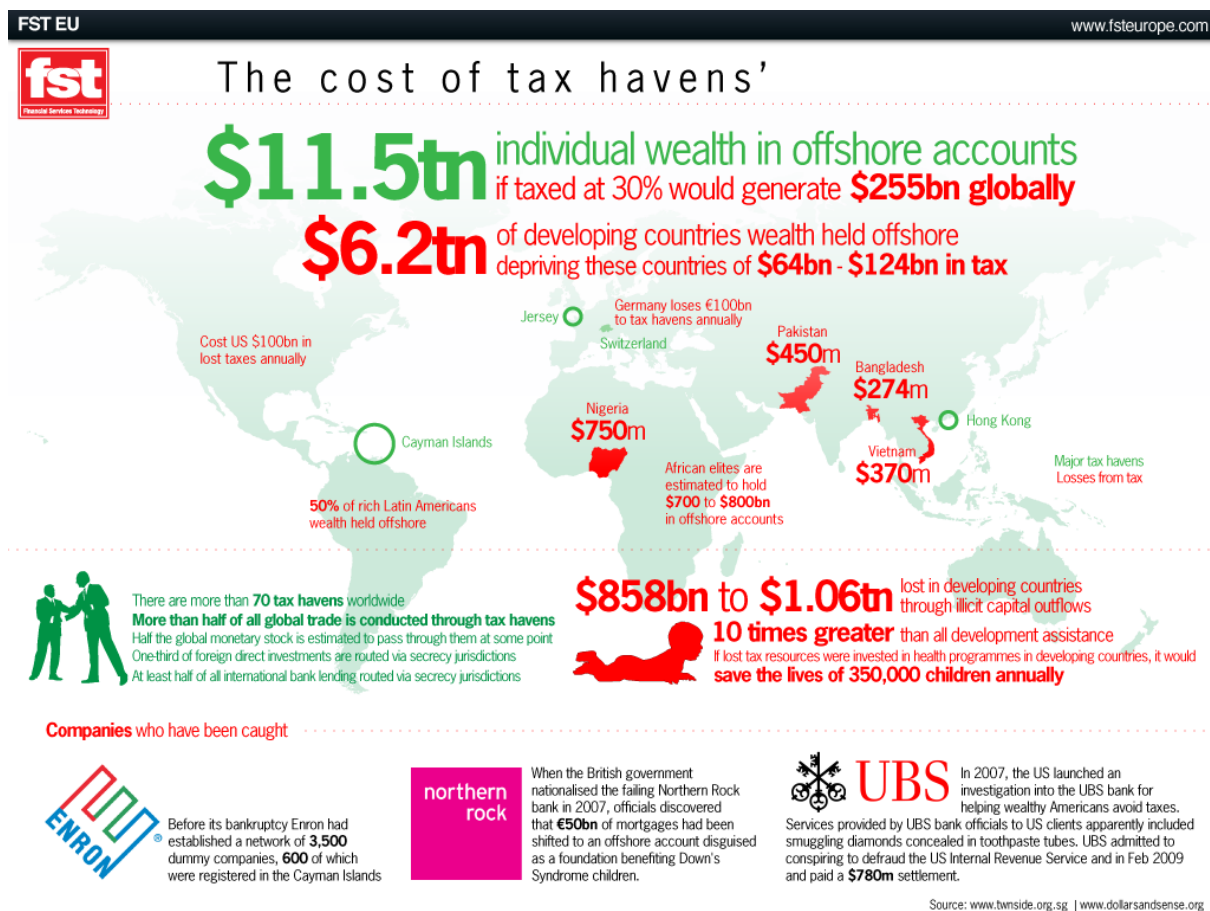
²⁰⁶World Bank. Globalization, Growth and Poverty. Washington : World Bank 2002.

Chen, Shaohua; Ravallion, Martin. How Did Poorest Fare in the 1990s? . Washington: World Bank, Development Research Group, 2000.

економија. Нема више затварања у националне границе. И политика се мора прилагођавати процесу интернационализације и трагати за новим политичким формама и интеграцијама. Долази до слабења функције социјалне државе и стварања опште социјалне несигурности. Међусобни утицај различитих култура доводи до промене система вредности и стварања једне глобално – униформне културе која погодује ширењу тржишта и интересима мултинационалних компанија. Најзначајнији носиоци процеса глобализације појављују се глобалне корпорације. Оне оснивају своја удружења, отварају установе и продавнице широм света, идући искључиво за својим интересом. Посебну улогу у овом процесу имају САД-е, јер већина мултинационалних компанија има седиште у њима. На лак и брз међународни трансфер капитала утиче и сама структура капитала која је пре тридестак година износила 90% финансијског капитала, према 10% спекулативног, док данас, захваљујући развоју електронске технологије, светом без граница кружи преко 95% спекулативног капитала о коме брине свега неколико десетина великих банака и мала армија повлашћених и упућених људи. То је капитал кога занима само профит стечен било каквим обликом спекулације и није везан за стварање нове вредности кроз рад и не обазире се на последице које оставља иза себе. У оваквој ситуацији мултинационалне компаније располажу богатствима довољно великим да утичу на економију сиромашних земаља или земаља у развоју, дестабилизују политичку власт у њима и створе услове за брз обрт и зараду.²⁰⁷ **Оваквим трансферима спекулативног капитала који се брзо повлачи на најмањи знак политичке и финансијске нестабилности мултинационалне компаније директно утичу на прераспodelу друштвеног богатства и штете економском развоју сиромашних земаља и земаља у развоју.**

²⁰⁷ www.centartesla.com/cir/Aktivnosti-istinska_odrzivost.htm

Слика 4.1. Рачуни појединаца на *off-shore* зонама

Из овог шематског приказа се види да се на рачунима појединаца на *off-shore* зонама налази приближно 11,5 хиљада милијарди долара, и када би се опорезовали по стопи од 30% уколико би се налазили у јурисдикцијама земаља одакле потичу власници рачуна својим државама би на глобалном нивоу донели приход од цирку 255 милијарди долара.²⁰⁸ На *off-shore* зонама се држи око 6,2 хиљаде милијарди долара новца земаља у развоју и на тај начин им се ускраћује између 64 и 124 милијарде долара у порезима. На нелегалне одливе капитала из земаља у развоју отпада између 858 милијарди и 1,06 хиљада милијарди долара, што је 10 пута више од помоћи која се издваја за земље у развоју.

Процес глобализације је довео до формирања три снажна економска региона, мегарегије, са водећим компанијама у САД-у, Јапану и Европи, дакле, долази до снажних процеса интеграције и конвергенције, јачања међусобних веза и међузависности, стварања јединственог тржишта и општих стандарда. Упркос томе, савремено друштво је и даље подељено. Још више долази до изражаја диспропорција у

²⁰⁸International Consortium of Investigative Journalist.

развоју индустријски развијених и неразвијених земаља, интензивира се сукоб између богатих који постају још богатији и сиромашних чије се сиромаштво повећава. Неразвијене земље исцрпљују природна богатства ради отплате кредита међународних банака и фондова, уместо за развој сопствене привреде. Преко ноћи руше се планови привреде због финансијских и економских криза, стотине хиљада радника остају без посла. У току је формирање и ширење нових стратегија развоја, које се базирају на новим идеологијама, посебно неолиберализму и неоконзерватизму. Наступа ерозија социјалне државе, расте социјална несигурност и долази до поткопавања основних демократских начела. Јављају се огромне разлике у технолошком, економском и цивилизационом смислу између света богатих и света сиромашних. Глобализација доводи до драстичног опадања бруто националног дохотка, у најсиромашнијим земљама чак на 0,5%, а у групи средње развијених земаља на 1%. Диспропорција у развоју индустријски развијених и неразвијених земаља повећала се са 3:1 у послератном периоду, на 100:1 у садашњем тренутку, на штету неразвијених. На једној страни преко 1,5 милијарди становника живи са једним доларом дневно, а на другој 255 светских милијардера поседује богатство веће од годишњег дохотка 45% светског становништва. У извештају *Tax Justice Network* из земаља у развоју (укупно 139) је у периоду од 1970. до 2010.године изнето између 7,3 и 9,3 хиљада милијарди долара (просечно, обрачунате на годишњем нивоу, око 200 милијарди долара). Ако се узму у обзир камате и остале врсте прихода стварна величина тих капитала је већ много већа од 15 милијарди долара. Сиромашне земље су, да тај новац није пренет у *off-shore*-ове, до сада могле да исплате спољне дугове и да озбиљно убрзају свој развој. Ако би се узео у обзир незарачунати капитал од 11 милијарди долара из *off-shore*-ова који је изнет из свих земаља у развоју, које су традиционалним обрачунима крајем 2010.године имале спољни дуг од 4,1 милијарду долара, произилази да у суштини те земље нису дужници већ кредитори.²⁰⁹

Глобална елита моћи постаје субјект одлучивања изнад кога нема демократске контроле. Уместо једног темеља моћи који је оличен у власништву, јавља се мноштво основа. Осим власништва, велики значај има моћ управљања и расподела културног капитала, односно знања. Нову владајућу класу, савремену буржоазију, која представља

²⁰⁹ <http://srb.fondsk.ru/news/2013/02/04/crne> -rupe-svetske -ekonomije-drugi-deo.html

и водећи монополски слој, чине следеће групе: корпорацијски богаташи, управљачи транснационалних компанија...²¹⁰

Капитал је концентрисан у рукама малог броја гигантских корпорација које распоређују инвестиције на велики број земаља отклањајући тако опасност великих ризика. Извоз капитала у неразвијене земље је објективна нужност за развијене земље. Глобална стратегија ТНК (транснационалних компанија) је да настоје да највећи део фондова који је потребан за њихове операције обезбеде у самим земљама у развоју и да истовремено огроман део добити изнесу из ових земаља. Негативан утицај се не огледа само у непосредној експлоатацији, тј. извлачењу вишка вредности. Ради се о томе да су ТНК ограничавајући фактор развоја, да утичу на формирање одлука зависне привреде која није способна да се развија на самосталној основи. Дакле, учвршћује се економска зависност земаља у развоју према развијеним земљама. ТНК доводе до концентracије капитала и профита у неколико водећих индустријских земаља , првенствено у САД.

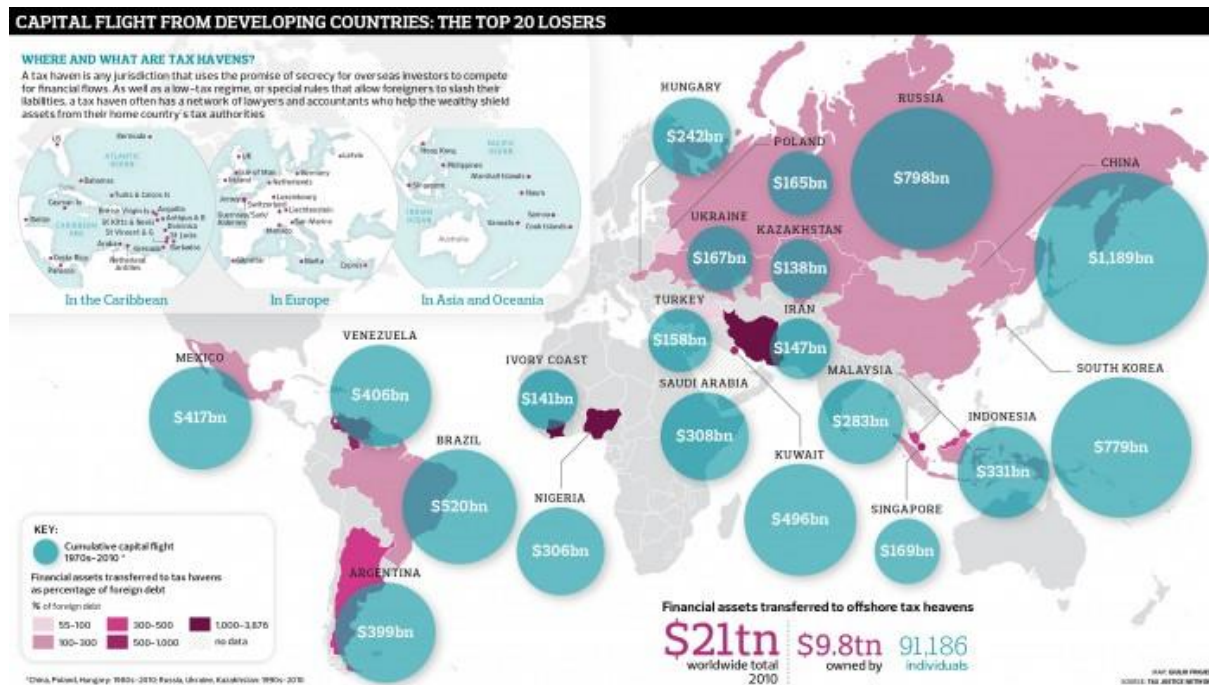
Индикативно је да све ТНК имају своје ћерке фирме у *off-shore* зонама, и да значајан део свог пословања спроводе преко ових зона, и на тај начин избегавају плаћање пореских и осталих дажбина. Истражујући " црну рупу " у светској економији која до сада још никада није била истражена, а то су приватни *off-shore* рачуни, *James Henry*, бивши главни економиста угледне консултантске фирме *McKinsey&Co.*, изнео податак да је глобална супербогата елита крајем 2010.године у тајним пореским оазама држала скривено најмање 21 милијарду долара.²¹¹ Порески стручњак и саветник британске владе *John Whiting* изјавио је да сумња да је скривени износ толико велики. *James Henry* је, пак устврдио да је 21 милијарда конзервативна процена, те да би прави износ могао бити и 32 милијарде долара. Такво мишљење потврђује и *Tax Justice Network* међународна истраживачка организација која се бави независним истраживањем у области избегавања плаћања дажбина. Према њеном извештају стање средином 2012.године на банкарским рачунима *off-shore* јурисдикција налази се између 21 и 32 милијарди долара, без урачунавања таквих нефинансијских актива, какве су јахте, виле, дворови, замкови, многобројни луксузни предмети и уметничка дела (између 24 - 32% укупних глобалних инвестиција). Износи тих актива никако нису испод десетине дела

²¹⁰У САД 400 људи поседује богатства као половина становништва International Consortium of Investigative Journalists.

²¹¹James Henru, " The Price of Offshore Revisited " 2012.

укупног обима светског богатства, процењеног од стране швајцарске банке *Credit Suisse* на 231 милијарда долара.²¹²

Слика 4.2. Одлив капитала из земаља у развоју – 20 највећих губитника

Шема 20 највећих губитника земаља у развоју из којих се одлио капитал на пореске рајеве.²¹³ Податак из 2010.године и односи се на свеукупну сума у целом свету која се одлила на пореске рајеве износи 21 хиљада милјарди долара, а од тога 9,8 хиљада милијарди долара је у власништву 91.186 појединаца.

Чак ни светска криза која је почела 2008.године није успела нашкодити илегалним финансијским делатностима. ИЦИЈ²¹⁴ тврди како су од 2005. до 2010.године депозити у 50 највећих светских банака удвостручени, те су са 5,4 досегли баснословну своту од 12 хиљада млијарди долара. *Off-shore* центри су изузетно функционалан инструмент који служи одбрани и очувању привилегија припадника финансијске олигархије и самим тим им гарантује политички утицај у целом свету.

²¹² Постоје неке процене финансијских и нефинансијских структура које контролишу off-shore структуре, а које су направиле друге организације. На пример, према подацима Boston Consulting Group (BCG), off-shore банке су на крају прошле деценије управљале капиталом од 7 милијарди, а по проценама Организације за економску сарадњу и развој – 11,5 милијарди долара (Јелена Снежко: Борба против off-shora је активна у развијеним земљама, али је корисна и за земље у развоју // www.investgazeta.net/16.04.2009).

²¹³ Табела International Consortium of Investigative Journalist

²¹⁴ International Consortium of Investigative Journalists

4.1.1. OFF – SHORE ZONE

Према мишљењу једног броја светских стручњака за макроекономска питања један од најважнијих елемената савременог механизма светске економије су *off-shore* зоне, јер су то главна чворишта преко којих пролазе финансијски инвестициони фондови мултинационалних компанија. Под њима се подразумевају земље и територије које поседују следеће особине:

Оне обезбеђују конфиденцијалност финансијских, комерцијалних и осталих операција за страна физичка и правна лица која су регистрована у тим земљама и тим територијама (" јурисдикција чувања тајне ");

Физичким и правним лицима других земаља омогућују повољан порески третман у облику ниских или чак нултих стопа опорезивања (" пореске мирне луке ").

Off-shore центри су настали са потребом кретања финансијских средстава да би се избегла контрола, испитивање и провера од стране релевантних ауторитета унутар посматране земље. Прекогранично кретање капитала вршено је у намери да се обезбеди тајност власника кроз солидну заштиту трансферисаних фондова у иностранству. Основа таквог приступа заснивала се на државном суверенитету који се осигурава кроз домаће законе и одговарајућу политику. На бази поштовања националног суверенитета, странци имају лимитирани приступ и скоро никакву контролу у домаћим банкама. За банке инволвиране у овакав тип финансирања, постоје одређене регулације из земаља, где та институција има лиценцу, при чему је ниво супервизије различит у зависности од локације. Ранг супервизорске функције може бити од строге и чврсте контроле локалних ауторитета до потпуно лабаве супервизорске функције у циљу обезбеђења максималног пријема капитала.

Такви центри руковођени су начелом " *money has no smell* ", што значи да није битно порекло новца, нити од чега и због чега је тај капитал трансферисан у одређени финансијски центар. Зато су *off-shore* финансијски центри погодни за људе и компаније које желе да избегну закон уз остварење максималне финансијске приватности. Захтеви у погледу објављивања финансијских информација сведени су у таквим центрима на најнижи минимум. Због изостанка контроле порекла новца овакве зоне су идеалне да се велики профити зарађени од стране појединаца, кроз различите видове илегалне активности, кроз одговарајуће међународне трансакције учине легалним. Овакве

могућности нарочито користе сви велики нарко – картели да преко инвестиционих фондова из *off-shore* зона легализују и пласирају у легалне токове свој прљави капитал. На тај начин обезбеђене су могућности за све оне који вољно желе да избегну дејство закона земље из које потичу, у смислу измиривања пореских или других видова обавеза према држави. На другој страни, губитак пореских прихода за погођене земље значи редуковање способности одржавања јавних сервиса и њиховог финансирања, што може отежати ситуацију напр. у образовању, културним делатностима или здравственој заштити. По процени међународне истраживачке организације *Tax Justice Network* у 2012. години је на глобалном нивоу због пословања са *off-shore* зонама изгубљено пореских прихода између 190 и 280 милијарди долара годишње, претпостављајући да је сакривени износ од 21-32 билиона долара доносио само скромни приход од 3% камате и када би се такав приход опорезивао са 30%.²¹⁵ Нагли пораст државног дуга и дефицита федералног буџета у САД, пошто се земља нашла у финансијској кризи, принудили су америчке власти да изађу у јавност са гласним изјавама о својим плановима да расчисте ситуацију са појединим *off-shore* – има, јер према званичним подацима државна благајна се годишње лишавала најмање 100 милијарди долара добијених од пореза, зато што су порески обвезници користили шеме са *off-shore*- има. Америчке транснационалне компаније су најактивнији (после енглеских предузећа) корисници услуга *off-shore*-а. Од 100 највећих корпорација Америке, чије се акције налазе на берзи, 83 имају ћерке-компаније у *off-shore* зонама. Највеће гиганти америчког и светског бизниса *Coca-Cola*, *Procter&Gamble*, *General Motors*, *Intel*, *FedEx*, *Sprint* имају ћерке фирме у *off-shore*-има. Као решење проблема САД су припремиле закон " Спречавање злоупотреба преко пореских лука ". У том закону најбитнији су следећи ставови:

1. Одређивање суровијих захтева за пореске обвезнике САД који користе јурисдикцију *off-shore*-а;
2. Давања овлашћења Државној благајни САД да користи специјалне мере према страним јурисдикцијама и финансијским институцијама које спречавају убирање пореза;

²¹⁵http://www.taxjustice.net/cms/upload/The_Price_of_Offshore_Revisited_Presser_120722.pdf

3. Увођење опорезивања трустова у *off-shore*-у, који се користе ради стицања непокретности, уметничких дела и накита за становнике САД и признавање лица која стварно добијају активе од *off-shore*- трустова за бенефицијаре;

4. Повећање казне за лица која користе пореска склоништа, на износ од 150% од прихода који се добија таквим поступцима.²¹⁶

Од 100 британских компанија са највећом капитализацијом које су укључене у листинг Лондонске берзе фондова, само 2% не користи услуге *off-shore*-а. Остале имају преко 8000 ћерка-фирми са јурисдикцијом у читавом свету. Територије Гарнсија, Џерсија и острва Ман су већ неколико векова *off-shore* зоне Велике Британије.

У таквим банкама не постављају се питања о инвеститорима и депозитарима, с обзиром на врло низак степен регулације финансијског окружења. *Off-shore* финансијски центри охрабрују бекство капитала и због привлачне пореске регулативе, тако да се људи и компаније из земаља са високим порезима, често одлучују на пореску евазију, путем трансфера сопствених фондова. Крај хладног рата нарочито је охрабрио земље у транзицији да понуде такав тип финансијског сервиса уз крајње благонаклону супервизију, а све у циљу привлачења и стварања могућности за добар бизнис. Вероватно се данас не може наћи ни једна транснационална банка која клијентима не нуди *private banking*, и која не ради са *off-shore*-има како у погледу инвестирања тако и у другим банкарским пословима.²¹⁷

Међутим, не треба заборавити да *off-shore* финансијски центри такође обезбеђују широк спектар легитимних пословних услуга. Компаније и појединци из политички и економски нестабилних земаља имају потребу за пословањем са познатим банкама међународног кредибилитета. Економска логика налаже да је боље пословати са банкама у *off-shore* центрима, него држати новац и остале драгоцености у скривеним сефовима у зиду или закопан у дворишту. Обично финансијски сервис банака у овим центрима нису расположиви у потпуности за локално становништво, већ искључиво за инострану клијентелу која је привучена, пре свега кроз атрактивне могућности улагања и пореске олакшице. Банкарска сигурност и тајност главне су одлике међународних банака које послују у овим центрима, уз наравно обезбеђење варијетета услуга који

²¹⁶Bill S. 681 'Stop Haven Abuse Act'. <http://srb.fondsk.ru/news/2013/02/04/crne-rupe-svetske-ekonomije-drugi-deo.html>

²¹⁷www.paritate.lv/aboutparitate.htm

могу одговарати, пре свега глобалним клијентима. *Off-shore* финансирање представља корисну економску активност у развоју земаља које не располажу природним ресурсима, тако да није случајно што је велики број ових центара смештен у малим земљама. Компаративне предности ових земаља јесу пре свега хумани капитал и локација.

Off-shore бизнис тражи *off-shore* банке које својим клијентима омогућују пуну сигурност код трансфера капитала и међународних плаћања, као и отварање банкарских рачуна у другим светским финансијским центрима без девизне контроле и пружања финансијских извештаја централној банци. Значајну улогу игра и развијен телекомуникациони систем који омогућава компанијама управљање пословима из било ког дела света. За власнике *off-shore* компанија важне су и развијене дискретне мреже пословних услуга у области промета капитала, осигурања, рачуноводства, банкарства исл...

Веома је важна и чињеница која се односи на гарантовање заштите идентитета власника, дискреције пословних потеза и анонимности улагача, што држава, на чијој је територији регистрована *off-shore* компанија, мора осигурати на трајан начин. Оснивачи *off-shore* компанија, због пореских и банкарских привилегија, које добијају од државе на чијој се територији региструје фирма морају испунити одређене услове, које прописује дотична држава и то:

Власници *off-shore* компанија могу бити искључиво инострана лица, која уносе капитал у земљу на чијој територији желе да региструју своју компанију, али без власништва домаћег држављанина;

Целокупан профит *off-shore* компанија мора бити реализован искључиво из пословања са иностранством, односно са страним фирмама ван територије државе у којој је регистрована *off-shore* компанија.

Капитал власника за оснивање *off-shore* компаније мора потицати из страних извора без права мешања са домаћим капиталом власника домаћих компанија.

Ове услове мора испунити сваки нерезидент који тежи да искористи предности пословања у наведеним институционалним оквирима које не уживају домаћи резиденти. Привилегована пореска политика важи само за *off-shore* компаније које не

ремете привредну структуру земље на чијој територији раде. *Off-shore* бизнис доноси добит држави само по основу минималног опорезивања профита и такси за регистрацију компанија, или по основу закупа пословног простора, коришћења пословне инфраструктуре и телекомуникационе мреже, и запошљавања домаћих лица (агената, саветника , рачуновођа). Према томе држава не профитира на опорезивању примарне делатности, већ на индукцији секундарних делатности. Опорезивање *off-shore* бизниса имплицира постојање различитих пореских олакшица и ослобађања. То је важан критеријум на основу кога се све модерне државе, у којима се региструју *off-shore* компаније, сврставају у три групе и то:

1. Група земаља у којима се *off-shore* бизнис у потпуности ослобађа од пореза на профит компанија, тзв. нулта пореска стопа;
2. Група земаља у којима се *off-shore* бизнис опорезује по минималним пореским стопама, тзв. изузетно ниско опорезивање профита компанија.
3. Група земаља у којима се сви облици *off-shore* бизниса истоветно порески третирају, с тим што се потенцијални порески изузеци дају одређеним компанијама које испуњавају одређене услове које прописује држава на чијој се територији налази *off-shore* компанија.

Прве две групе земаља карактеристичне су по својим пореским структурама у којима доминирају индиректни порези. Предоминантно учешће посредних пореза у приходима тих држава дозвољава нулто или минимално опорезивање профита директним порезима. У суштини у земљама са експанзивним развојем *off-shore* бизниса води се рачуна о односу директних пореза, који се институционално поставља за благо опорезивање профита компанија и индиректних пореза, који се прописују за умерено опорезивање имовине и повећања капитала *off-shore* компанија. Прописани индиректни порези не редуцирају атрактивност улагања у оним привредним делатностима у којима се реализују релативно високи профити и у којима је имовина *off-shore* компанија релативно мала.

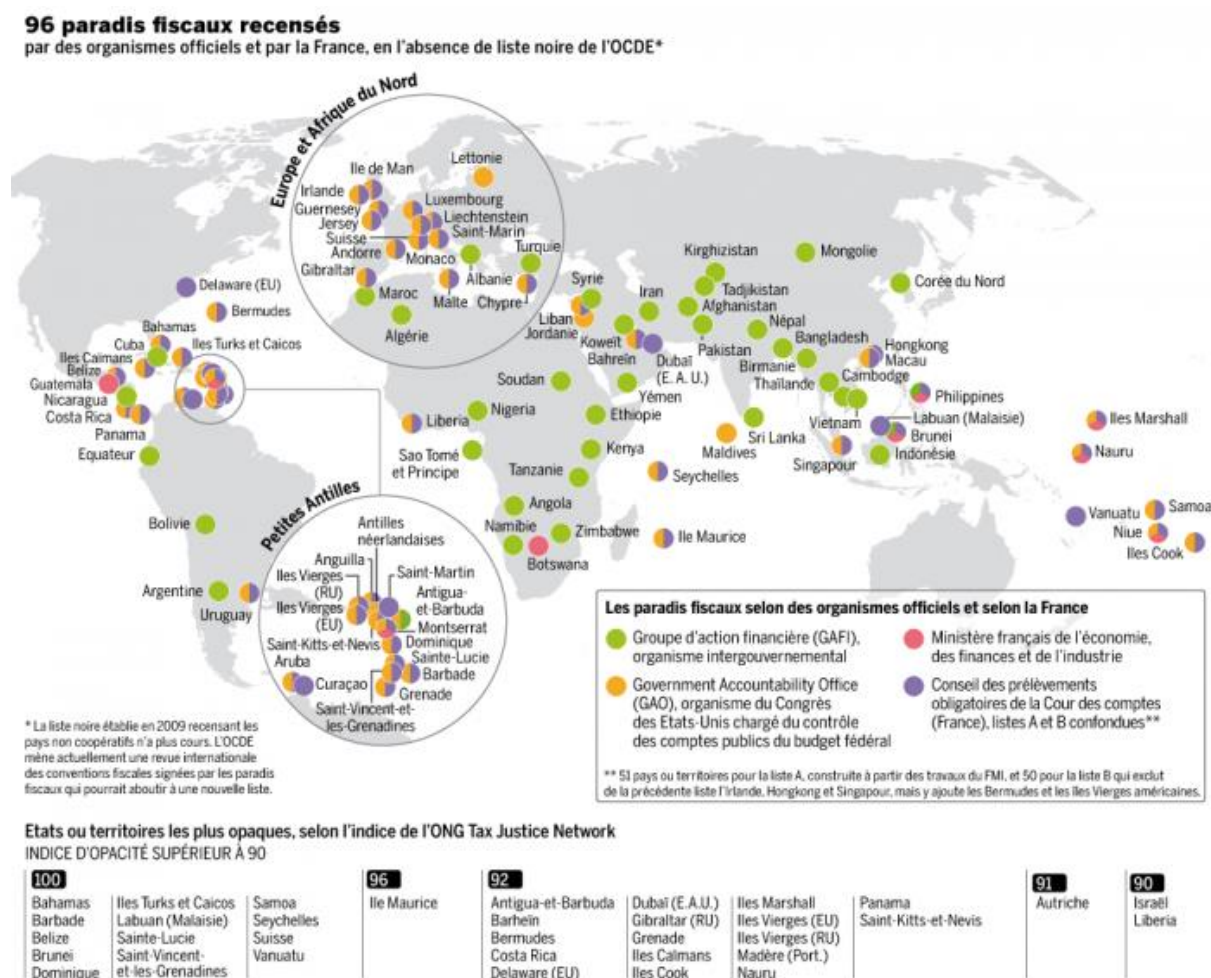
Не постоји универзалан, јединствен списак *off-shore*. Свака земља за себе, свака међународна организација, свака институција у оквиру једне земље прави свој списак *off-shore*. *Off-shore* данас има више десетина: скоро 30% земаља у свету имају ову или

ону особину *off-shora*. Неких земаља нема у тим списковима, али без обзира на то под њиховом јурисдикцијом могу да се нађу територије (зоне) које имају очигледне особине *off-shora*. Прве " пореске мирне луке " су се појавиле у САД и Великој Британији. Сада је само под британском јурисдикцијом 12 *off-shora*. У САД постоје " унутрашњи " *off-shore*-и (Делавер, Вајоминг) и *off-shore*-и на острвима. У зони Европске уније има најмање 10 територија које поседују особине *off-shora*: Холандија, Монако, Малта, Андора, Луксембург, Лихенштјн, Кипар, Ирска...

Могу се издвојити три групе *off-shora*:

- Англосаксонско средиште (острва Карипског базена, Нормандијска острва, Ирска).
- Земље Бенелукса (Холандија, а уз њих и Швајцарска).
- Сви остали *off-shore*-и – периферија , заједно са Кипром.

Слика 4.1. Шема распореда *off-shore* зона

SOURCES : GAFI 2013 ; GAO 2008 ; JOURNAL OFFICIEL, ARRÊTÉ DU 4 AVRIL 2012 ; CPO 2013 ; TAX JUSTICE NETWORK 2013 – INFOGRAPHIE : LE MONDE

Шема распореда *off-shore* зона на светском нивоу,²¹⁸ које су прошле рецензију од стране званичних органа у Француској.

а) зелена боја- *off-shore* одређени на основу списка групе финансијских организација међувладиних тела;

б) жута боја- списак *off-shore* владине канцеларије конгреса САД задужене за контролу јавних финансија и буџета;

в) розе боја- *off-shore* зоне на основу списка француског министарства привреде финансија и индустрије;

г) љубичаста боја- *off-shore* зоне на основу списка француског тела за јавне финансије.

По неким проценама светских стручњака данас је регистровано око 4.000.000 *off-shore* фирми, а сваке године се тај број повећава за педесет хиљада предузећа.²¹⁹

Покушавајући да сагледа однос броја становника и броја предузећа у *off-shore* зонама, дошло се до неких закључака, који нису могли бити примењени на све дестинације *off-shore* зона. За већину зона важи да су то државице са малим бројем становника без индустрије и економије. (Нпр. Кајманска острва имају 27.000 становника и 34.000 регистрованих компанија, од којих су 590 банке; Девичанска острва имају око 30.000 становника и регистрованих око 1.000.000 компанија). За Хонг Конг (који се такође сматра као *off-shore* зона) не можемо рећи да има мали број становника, има их око 7 милиона. Такође не можемо рећи да су му индустрија и економија неразвијене, већ напротив. Чињеница је да земље " пореских рајева " чине 1,2% светске популације, а да се на њиховим рачунима налази 31% профита америчких мултинационалних компанија, те да се 26% светске имовине налази у власништву корпорација са седиштем у *off-shore* зонама.²²⁰

²¹⁸Tax justice network 2013 –infograme Le mond.

²¹⁹International Consortium of Investigative Journalists

²²⁰" Субјекти у светској привреди "Факултет политичких наука

Слика 4.2. Шематски приказ 100 топ светских компанија које имају филијале на тајним јурисдикцијама.²²¹

Данас се у светској економији запажа формирање сложених финансијских мрежа. Неке економски развијене земље типа Холандије и Велике Британије називају у специјалној литератури *sparing-off-shore* јурисдикције. У њима се региструју компаније које, са своје стране, раде у спрези са класичним *off-shore*-има. У поштованим земљама Запада такве компаније се називају компаније – пробијачи. На пример, Холандија има своје *off-shore* на карибима: Аруба, Кирасао, Сен- Мартен. Тако је Холандија 2006.године имала око 20.000 такозваних поштанских компанија које немају неко битно учешће у самој земљи. 43% њихових бенефицијара су били – већ по традицији – из "мирних лука" -Холандских Антила, Британских Девичанских острва, Кајманских острва, Кипра, Швајцарске. Осим тога, у земљи је постојало 12,5 хиљада специјалних финансијских компанија (*Special Financial Institutions – SFI*) кроз које је према подацима Централне банке Холандије, 2002.године прошло 3600 милијарди долара, што је 8 пута премашило БДП земље. Средином 2000-тих година у земљи је било 42.000 финансијских холдинга, од којих су са 5.800 њих управљали трустови. Без обзира на то, скоро ни једна званична међународна и национална институција Холандију не сматра за *off-shore*.²²²

²²¹International Consortium of Investigative Journalists

²²²Б.Хајвек:off-shore финансијске мреже руског бизниса //" Економски портал " децембар 20008; Van Dijk., M.,Weyzig F., Murphy R. The Netherlands: A Tax Haven? Amsterdam:SOMO Report,2006.

Off-shore-и су главна чворишта преко којих пролазе финансијски инвестициони фондови светске економије. Годишњи извоз капитала из Холандије, Луксембурга и Ирске је између 10 и 12 билиона долара, што превазилази извоз капитала из САД. А портфељске инвестиције са Карипских острва и Нормандије износе 1/5 портфељских инвестиција које се извозе из САД.²²³

У току последње финансијске кризе борби са *off-shore*-има су се прикључиле све главне земље Запада и многи познати политичари. Чак је и тадашњи римски папа Бенедикт XVI изјавио да " финансијске *off-shore* лишава благослова ". У званичном документу папског " Савета за правду и слободу " који је обнародован по резултатима Међународне коференције о финансирању развоја у Дохи (29.11.-2.12.2008.) констатује се да су *off-shore*-на тржишта повезана са нелегалном добити. *Off-shore*-и су водили непаметну финансијску политику која је на крају довела до тадашње финансијске кризе. Омогућујући да се крију порези они су омогућили гигантско отицање капитала, нанели су огромну штету сиромашним земљама и зато морају бити затворени.²²⁴

После почетка кризе 2008.године лидери Г 20, дискутујући о мерама за борбу са кризом, више пута су обећавали да ће да затворе " луке за склањање од плаћања пореза ". 2010.године су унете исправке у конвенцију ОЕЦД о порезима, којима су пооштрени ставови са изношењем информација. Од 2010.године је потписано преко 600 споразума о размени информација који, између осталог оштро ограничавају банкарску тајну. Међутим, успеси су и ту врло скромни, јер после завршетка прве фазе финансијске кризе антиофшорна запаљивост Запада је великом брзином спласнула. Стварна политика појединих западних земаља у вези са *off-shore*-има је врло противуречна. Са једне стране оне подстичу очување (па чак и развој) оних *off-shore*-них територија које обезбеђују доток капитала из свих крајева света на рачуне банака својих земаља. Са друге стране покушавају да спрече отицање капитала у *off-shore* са својих територија, што је изазвано разлозима фискалне природе. Све у свему – борба против *off-shore*-а је усмерена не на уништавање институције *off-shore*-а, већ на омогућавање њиховог коришћења за јачање позиција појединих учесника у конкурентској борби. У једном од последњих истраживања о *off-shore*-има констатује се : " Рат са *off-shore*-има је врло чудан рат. Вођење тог рата је исто што и ратовање са сопственом десном руком, јер они

²²³<http://www.forbes.ru/sobytiya-column/finaNSY/80275-borba-sofshorami-prognoz-voennyh-deistvi>

²²⁴Der Spiegel.2008.Dez 9

представљају један од међаша глобалних финансија. *Off-shore*-и сакупљају новац читавог света и зато нико не оспорава право *off-shore*-а на постојање ".²²⁵

Јачање *off-shore*-ског карактера светске економије ствара озбиљне економске и социјалне проблеме, и ако ништа друго, три главна међу њима можемо одмах да наведемо:

1. Низак ниво опорезивања у зонама *off-shore*-а подрива фискалну базу земље, чији резиденти користе услуге *off-shore*-а. Према најконзервативнијим проценама буџети свих земаља у свету се сваке године лишавају користи од најмање три билиона долара који се крију у *off-shore*-има.
2. Извођење анонимних операција представља претпоставку за прање нелегалне добити и финансирање светског тероризма, преко *off-shore*-а. Они доприносе порасту организованог економског криминала, посебно трансграничног.
3. Као резултат слабог регулисања финансијских операција у *off-shore*-има, повећава се ризик од неконтролисаних токова такозваног врућег новца, што дестабилизује финансијски светски систем.²²⁶

Модел за избегавање плаћања пореза у Србији преко *off-shore* фирми је веома једноставан.

Први модел је да домаће предузеће неку своју робу прода купцу преко своје *off-shore* компаније, а не директно, и тако избегава плаћање пореза на добит правних лица. На пример : ако фирма у Србији произведе робу за 50 динара, а прода је за 80 динара, онда на разлику од 30 динара мора да плати порез. У том случају, предузеће се може одлучити да уместо да прода правом купцу, робу прво прода *off-shore* компанији, која је у његовом власништву, за 60 динара. Тако компанија у Србији плаћа порез на само 10 динара, а остатак од 20 динара разлике остаје *off-shore* компанији, која на то не плаћа никакав или плаћа знатно мањи порез.

Други модел се користи за изношење новца директно из Србије, тако што *off-shore* компанија пошаље фирми у Србију фактуру најчешће за извршене услуге, продају софтвера и сл., које у стварности или никада нису реализоване или је њихова вредност

²²⁵ <http://www.forbes.ru/sobytiya-column/finansy/82075-borba-sofsorami-prognoz-voennyh-deistvii>

²²⁶ <http://srb.fondsk.ru/news/2013/02/04/crne-rupe-svetske-ekonomije-drugi-deo.html>

знатно мања од наведене. На тај начин, предузеће које послује у Србији директно шаље новац својој *off-shore* компанији. Држава опет остаје ускраћена за порески приход, пошто се новац плаћен за услуге или софтвер води као трошак, и на тај начин се смањује опорезива добит.

За исплату добити из *off-shore* компаније, постоје многобројне једноставне могућности, могућности, од којих су законите следеће:

1.Исплата путем картица. *Off-shore* компанија може да има свој рачун и картица практично припада *off-shore* компанији. Картице се користе за мање исплате.

2. Исплата готовине. Може се имати рачун исплате рецимо на Девичанским острвима и један приватан рачун нерезидентни у околним државама, рецимо у Републици Српској, преко кога се може доћи до пар хиљада еура у кешу.

3. Исплата променом боравка или пореске резиденције. *Off-shore* компанија може да исплаћује и дивиденде. У Србији се дивиденде опорезују, али је у Хрватској порез на дивиденде врло низак, а у Босни и не постоји.

4. Исплата путем лажних позајмица из иностранства.

5. Исплата путем страног улагања. Страна фирма може да улаже у Србију, да купује возила, некретнине и то све путем оснивања нове ДОО фирме или неке друге фирме. Нема пореза на страно улагање, већ има и пореских олакшица и привилегија.

6. Неке мултинационалне компаније робу извозе из једне, а наплаћује је преко својих представништава у другим земљама, у којима су мањи порези. То је сасвим легитимно, а то је и разлог што неке земље, због ниских намета, важе за " порески рај ". Боцвана, Брунеји, Гвајана.

На име фиктивног, непостојећег увоза, путем разних *off-shore* компанија и лажних, надуваних, двојних фактура, према подацима НБС за 6 -7 година из Србије је изнето преко милијарду долара. У 2002.години пут земаља које представљају " порески рај " је из Србије отишло 964 милиона долара, док је само за првих пет месеци 2003.године изнето 522 милиона долара. У овом периоду по улагањима из Србије предњаче Уједињени Арапски Емирати, Монголија, Северна Кореја, Девичанска острва, Сејшелска острва, Лихенштајн, Гибралтар и Маршалска острва.У 2007.години изнето је

354,4 милиона еура, док се највише одлило у 2008. години 434,2 милиона еура. У *off-shore* зоне из Србије је трансферисана најмања свота од 322,8 милиона еура. На списку земаља у које је трансферисан новац из Србије су Белгија, Бермуди, Бахами, Белизе, Швајцарска, Кипар, Гибралтар, Кајманска острва, Лихенштајн, Луксембург, Монако, Маршалска острва, Малта, Холандија, Панама, Сингапур, Сан Марино и Девичанска острва.

Према подацима Народне банке Србије за 2010. години, домаће компаније, огранци страних фирми у Србији и њихова представништва су од јануара до краја септембра у *off-shore* зоне трансферисали 226,6 милиона еура.

Подаци Народне банке Србије показују да је највећи део трансфера обављен за првих девет месеци у 2010.години био усмерен ка зонама из :

1. Швајцарске - 134,9 милиона евра,
2. ка Кипру - око 30 милиона евра,
3. Белгији – 15 милиона евра,
4. Холандији – око 20,8 милиона евра,
5. Панами 5,7 милиона евра по основу плаћених услуга компанијама у иностранству,
6. ка Девичанским острвима отишло 5,6 милиона евра,
7. у Лихенштајн око 2,1 милион евра,
8. у Луксембург – 2,5 милиона евра.

Према подацима Агенције за привредне регистре у Србији је у 2010.години пословало 11.013 предузећа чији је власник физичко или правно страно лице. Највише предузећа је дошло са Кипра – 682, са Британских Девичанских острва 163, из Луксембурга 84, из Лихенштајна 61, Маршалских острва 12, Монако 4, Сан Марино 4, Кајманских острва 3.

Из табеле која следи, која је извод званичних података Народне банке Србије произилази да је салдо капитала, који се одлива ка *off-shore* зонама и прилива са њих позитиван. Сагледаван је период, односно подаци из табеле се односе на земље са *off-shore* карактеристикама и они садрже приливе и одливе ка Србији у периоду од 2005.године до прве половине 2013.године. Ниме, према тим подацима из 56 земаља са *off-shore* карактеристикама у продру 2005.година,- прва половина 2013.године у Србију

је извршен прилив капитала у износу од 5 милијарди 480 милиона³²⁴ хиљада евра, док је одлив у истом периоду износио 2 милијарде 685 милиона 806 хиљада евра. Такав податак наводи на закључак да је Србија врло интересантно подручје за пласирање капитала из *off-shore* зона. Ако знамо да су *off-shore* зоне стечиште сумњивог светског капитала, онда прозилази закључак да висок прилив таквог капитала у Србију, значи да она у свету још увек важи као привлачна дестинација за " прање новца ".

Земља са најзначајнијим висином капитала је Холандија са 2 милијарде 599 милиона 343 хиљада евра прилива у Србију и 1 милијарда 722 милиона 598 хиљада евра одлива; затим Луксембург са 1 милијарду 248 милиона 120 хиљада евра прилива и само 30 милиона 226 хиљада одлива; Кипар са 634 милиона 512 хиљада евра прилива и 616 милиона 145 хиљада евра одлива; Швајцарска Са 608 милиона 977 хиљада евра прилива и 143 милиона 162 хиљада евра одлива; Британска Девичанска Острва са 120 милиона 188 хиљада евра прилива и 49 милиона 4 хиљаде евра одлива.

Табела 4.1 Прилив и одлив директних улагања у Србији по годинама

Priliv i odliv stranih direktnih ulaganja u Srbiju po godinama i zemljama (u 000 evra)																															
Red. br.	Zemlja	2005			2006			2007			2008			2009			2010			2011			2012			jan-jul 2013			2005-prva polovina 2013		
		Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto			
1	Andora	18	780	-762	0	0	0	0	0	0	342	0	342	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	361	780	-419
2	Angvila	72	50	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	72	50	22	
3	Aruba	77	0	77	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	77	0	77	
4	Bahami	0	0	0	50	0	50	750	0	750	749	0	749	350	0	350	6.516	0	6.516	0	0	0	0	0	0	1.650	3	1.647	10.066	3	10.063
5	Bahrein	66	0	66	200	0	200	2.434	0	2.434	70	0	70	0	0	0	54	0	54	0	0	0	0	0	0	23	0	23	2.847	0	2.847
6	Barbados	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	0	22	16	0	16	38	0	38	
7	Belize	0	0	0	1.837	1	1.835	133	0	133	2.094	62	2.032	1.493	4	1.490	2.231	168	2.063	277	530	-253	1	0	1	80	0	80	8.147	765	7.382
8	Bermudi	0	23	-23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	655	0	655	329	0	329	984	23	961
9	Bocvana	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	65	0	65	0	0	0	0	0	0	0	0	0	65	0	65
10	Buve Ostrvo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	100	0	0	0	0	0	0	0	52	-52	0	0	0	0	0	0	100	52	48
11	Čile	100	0	100	0	0	0	0	18	-18	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	101	18	83
12	Devčanska Ostrva (Britanska)	331	82	249	16.392	1.000	15.392	19.151	11.248	7.903	32.374	5.922	26.452	15.498	1.198	14.301	5.913	8.768	-2.855	10.536	1.461	9.076	7.978	9.708	-1.730	12.014	9.618	2.396	120.188	49.004	71.183
13	Devčanska Ostrva (SAD)	285	0	285	400	0	400	3.240	0	3.240	0	12.000	-12.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	-15	0	0	0	3.925	12.015	-8.090
14	Dominika	0	0	0	121	0	121	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	121	0	121	
15	Dominikanska Republika	38	0	38	27	0	27	0	0	0	1	0	1	0	65	-65	255	0	255	22	0	22	0	0	0	0	0	0	343	65	278
16	Džersi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	43	0	43	0	0	0	43	0	43	
17	Estonija	100	0	100	2.048	0	2.048	5.360	0	5.360	296	161	135	368	56	312	71	83	-12	16	70	-54	295	0	295	0	0	0	8.554	369	8.185
18	Farska Ostrva	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30	0	30	0	0	0	30	0	30	
19	Gana	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	0	37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	0	37
20	Gernzi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	69	0	69	0	0	0	107	0	107	60	0	60	236	0	236
21	Gibraltar	3.768	0	3.768	228	0	228	132	0	132	610	0	610	0	0	0	400	0	400	705	0	705	195	0	195	0	0	0	6.038	0	6.038
22	Grenada	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	-10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	-10
23	Holandija	90.431	10.044	80.387	109.267	285.827	-176.560	125.468	149.667	-24.199	402.460	65.749	336.711	359.217	186.950	172.267	225.141	25.041	200.100	253.188	12.348	240.840	981.541	980.155	1.386	52.629	6.817	45.813	2.599.343	1.722.598	876.745
24	Hong Kong	78	0	78	128	0	128	81	0	81	3.819	0	3.819	160	300	-140	169	0	169	12.986	3	12.983	2.031	289	1.743	10.865	0	10.865	30.317	592	29.725
25	Irska	6.107	0	6.107	16.440	451	15.989	10.915	1.658	9.257	1.868	53	1.815	11.814	50	11.764	5.305	101	5.204	83	1.065	-982	424	3.226	-2.802	192	0	192	53.149	6.605	46.544
26	Island	16	0	16	74	0	74	35	0	35	178	0	178	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	0	15	318	0	318	
27	Izrael	11.703	115	11.588	3.681	0	3.681	19.472	75	19.397	0	494	-494	199	147	52	2.454	752	1.703	1.247	1.024	223	1.808	766	1.042	1.266	0	1.266	41.829	3.372	38.457
28	Jamajka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	6	0	0	0	0	0	0	0	162	-162	6	162	-156

Priliv i odliv stranih direktnih ulaganja u Srbiju po godinama i zemljama (u 000 evra) - nastavak

Red. br.	Zemlja	2005			2006			2007			2008			2009			2010			2011			2012			jan-jul 2013			2005-prva polovina2013		
		Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto	Priliv	Odliv	Neto
29	Južna Francuska Teritorija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30	Kajmanska Ostrva	0	0	0	16	0	16	299	0	299	0	0	0	0	11	-11	270	0	270	596	0	596	866	0	866	0	0	0	2.047	11	2.036
31	Katar	22	0	22	0	0	0	134	0	134	0	0	0	0	0	0	0	0	0	275	0	275	100	0	100	0	0	0	531	0	531
32	Kipar	63.279	6.582	56.697	62.071	362.453	-300.382	121.097	21.196	99.901	91.370	89.576	1.795	90.505	64.157	26.348	67.997	23.044	44.953	72.377	29.796	42.581	52.175	12.399	39.776	13.640	6.942	6.698	634.512	616.145	18.367
33	Kiribati	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	100	
34	Kostarika	0	0	0	2.439	0	2.439	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2.439	0	2.439	
35	Liban	0	0	0	544	0	544	2.322	0	2.322	69	44	26	97	0	97	958	8	950	514	383	131	817	175	642	717	0	717	6.038	610	5.428
36	Liberija	0	79	-79	0	85	-85	1	61	-60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	123	-123	1	348	-346
37	Lichtenštajn	2.136	34.975	-32.839	9.238	23.833	-14.595	4.084	6.000	-1.916	3.491	115	3.375	976	803	174	1.059	245	814	10.594	727	9.867	376	805	-429	682	10	672	32.636	67.513	-34.877
38	Luksemburg	88.361	30	88.331	6.236	1.397	4.839	186.352	1.126	185.226	67.808	19.232	48.576	8.064	2.062	6.002	7.050	311	6.739	816.454	3.625	812.829	66.878	2.443	64.435	916	0	916	1.248.120	30.226	1.217.894
39	Malezija	0	6	-6	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	423	0	423	0	0	0	424	6	418
40	Malta	205	0	205	140	0	140	0	21	-21	609	7	602	6	10	-4	411	0	411	108	0	108	284	0	284	478	261	217	2.241	299	1.942
41	Maršalska Ostrva	1	0	1	43	0	43	2.901	109	2.792	4.041	1.550	2.491	0	44	-44	0	19	-19	200	76	124	0	0	0	0	0	0	7.185	1.798	5.387
42	Mauricijus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	14
43	Monako	25	0	25	50	0	50	222	0	222	10	0	10	417	0	417	0	0	0	3.093	0	3.093	873	0	873	353	30	323	5.043	30	5.013
44	Niue	0	0	0	0	138	-138	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	138	-138	
45	Panama	145	0	145	1.448	96	1.351	4.360	2.227	2.133	2.254	5.128	-2.874	0	0	0	2.120	53	2.068	0	48	-48	34	72	-38	313	20	293	10.673	7.644	3.029
46	San Marino	3	0	3	0	0	0	164	0	164	0	0	0	50	0	50	200	0	200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	416	0	416
47	Sejšeli	0	0	0	0	0	0	5	61	-56	448	115	333	0	0	0	0	6	-6	26	1.450	-1.424	1	0	1	0	0	0	480	1.631	-1.151
48	Sent Kits - Nevis	0	0	0	0	3	-3	0	25	-25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28	-28
49	Sent Vnsenti i Grenadini	0	1.553	-1.553	5.911	2.300	3.611	8.911	115	8.796	2.929	15.014	-12.085	0	0	0	840	0	840	2.725	0	2.725	1.200	0	1.200	0	0	0	22.516	18.983	3.533
50	Singapur	41	0	41	1.287	0	1.287	114	0	114	459	0	459	373	0	373	331	0	331	0	0	0	872	20	853	0	30	-30	3.478	50	3.428
51	St Martin	0	0	0	0	0	0	12	0	12	0	0	0	0	84	-84	0	250	-250	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	334	-322
52	Solomonska Ostrva	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	-6	0	6	-6
53	Svazilend	0	0	0	0	0	0	40	0	40	0	0	0	0	0	0	18	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	58	0	58
54	Sveta Jelena	0	0	0	20	0	20	30	0	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	50
55	Švajcarska	46.531	609	45.922	68.496	72.720	-4.223	83.679	13.221	70.458	88.609	6.290	82.319	66.575	3.692	62.883	59.483	8.840	50.643	62.905	15.163	47.742	83.795	5.406	78.389	48.904	17.222	31.683	608.977	143.162	465.815
56	Ujedinjeni Arapski Emirati	40	0	40	76	0	76	922	0	922	578	0	578	667	0	667	1.460	0	1.460	560	334	227	696	28	668	0	0	0	5.001	362	4.639
	UKUPNO	313.978	54.927	259.050	308.908	750.306	-441.398	602.821	206.829	395.992	707.674	221.512	486.162	556.932	259.642	297.290	390.859	67.687	323.172	1.249.490	68.155	1.181.334	1.204.522	1.015.506	189.015	145.142	41.242	103.900	5.480.324	2.685.806	2.794.519

Како је према табели Народне Банке одлив капитала из Србију на *off-shore* дестинације у 2012.години износио 1 милијарду 15 милиона и 506 хиљада евра, то је очигледно да је изнето из земље на *off-shore* по другим основама цирку 800 милиона евра. Сагледавајући основе плаћања привредних субјеката из Србије према *off-shore* дестинацијама и утврђено је да су најчешћи основи извоза капитала: дивиденде и удели, накнаде по основу ауторских и сродних права, камате и накнаде по основу закупа непокретних и покретних ствари. Да би се на неки начин смањио извоз капитала на ове дестинације, Министар финансија и привреде је на основу чл. 3а. ст.4 Закона о порезу на добит правних лица (" Службени гласник РС ", бр.25/01, 80/02, -др.закон 43/03, 84/04, 18/10, 10/11, и 119/12) донео Правилник о листи јурисдикција са преференцијалним пореским системом.²²⁷

Правилником је утврђена листа од 51 јурисдикције са преференцијалним системом.

У односу на ове јурисдикције сходно одредби чл. 40.ст.3 Закона о порезу на добит правних лица, примењује се виша стопа пореза по одбитку у износу од 25% (уместо 20%) на приходе које оствари нерезидентно правно лице из неке од ових јурисдикција по основу дивиденди, ауторских накнада, камата, накнада по основу закупа непокретности, покретних ствари, као и накнада по основу услуга, без обзира на место њиховог пружања или коришћења.

ПОРЕСКИ ОБВЕЗНИЦИ

Да би разјаснили овај Правилник потребно је да Закон о порезу на добит правних лица разликује три врсте пореских обвезника:

Резидента

Нерезидента

Нерезидентно правно лице из јурисдикције са преференцијалним пореским системом.

Резидент Републике Србије је правно лице које подлеже опорезивању добити коју оствари на територији Републике Србије или изван ње. Резидентни обвезник је, у

²²⁷Правилник је објављен у " Службеном гласнику РС ", бр.122/2012 од 25.12.2012.г. а ступио је на снагу 26.12.2012.године.

смислу овог закона, правно лице које је основано или има седиште стварне управе и контроле на територији Републике.

Нерезидент Републике подлеже опорезивању добити коју оствари пословањем преко сталне пословне јединице која се налази на територији Републике.

Нерезидентним правним лицем из јурисдикције са преференцијалним пореским системом сматра се нерезидентно правно лице које:

А) је основано на територији јурисдикције са преференцијалним пореским системом, или

Б) има регистровано седиште на територији јурисдикције са преференцијалним пореским системом, или

В) има седиште управе на територији јурисдикције са преференцијалним пореским системом, или

Г) има место стварне управе на територији јурисдикције са преференцијалним пореским системом.

Напред наведеним Правилником утврђена је листа јурисдикција са преференцијалним пореским системом и то:

Андора, Ангвила, Антигва и Барбуда, Аруба, Бахами, Бахреин, Барбадос, Белизе, Бермуда, Британска девичанска острва, Кајманска острва, Божићно острво, Кукова острва, Доминиканска Република, Фокландска острва, Фици, Гибралтар, Гренада, Гвам, Гемзи, Гвајана, Хонг Конг, Острво Мен, Џерси, Либерија, Лихенштајн, Макао, Малдиви, Маршалска острва, Маурицијус, Монако, Монсерат, Науру, Холандски Антили, Ниуе, Нормандска острва, Палау, Панама, Свети Китс и Невис, Света Луција, Свети Винсент и Гренадини, Самоа, Сан Марино, Сејшели, Соломонска острва, Тонга, Тринидад и Тобаго, Острва Туркс и Каикос, Тувалу, Девичанска острва САД, Вануату.

ПОРЕСКА ОСНОВИЦА

Основица пореза на добит правних лица је опорезива добит.

Капитална добит је опорезована посебно, а капиталним добитком сматра се приход који обвезник оствари продајом, односно другим преносом уз накнаду: непокретности; права индустријске својине, удела у капиталу правних лица и слично. Капитални добитак представља разлику између продајне цене имовине и њене набавне цене.

ПОРЕСКА СТОПА

Стопа пореза на добит правних лица је пропорционална и једнообразна. Стопа пореза на добит правних лица износи 15%. Порески период за који се обрачунава порез на добит је пословна година.. Уколико међународним уговором о избегавању двоструког опорезивања није друкчије уређено, порез по одбитку по стопи од 20% обрачунава се и плаћа на приходе које оствари нерезидентно правно лице од резидентног правног лица по основу:

А) дивиденди и удела у добити у правном лицу, укључујући и дивиденду из члана 35 Закона о порезу на добит правних лица;

Б) Накнада по основу ауторских и сродних права и права индустријске својине;

В) Камата;

Г) Накнада по основу закупа непокретности и покретних ствари на територији Републике.

На приходе које оствари нерезидентно правно лице из јурисдикције са преференцијалним пореским системом по основу накнада, камата, накнада **по основу закупа непокретности и покретних ствари као и накнада по основу услуга, без обзира на место њиховог пружања или коришћења, обрачунава се и плаћа порез по одбитку по стопи од 25%.**

Дакле, битно је пре свега направити разликовање пореских обвезника; нерезидент је оно правно лице које остварује приход преко своје сталне пословне јединице, а нерезидентно правно лице из јурисдикције са преференцијалним пореским системом јесу земље које је Министар одредио Правилником. Битно је такође да знамо да поједине земље (нпр.Швајцарска, Холандија и слично) имају повлашћенији статус (уговорима о забрани двоструког опорезивања) тако што је

њима (стопа пореза на приход који они остваре код нас као нерезидентни обвезници или ми код њих) стопа пореза на добит 5%. Оно што је најбитније јесте спецификација прихода на које се плаћа порез, а која је различита за приходе које оствари нерезидент и које оствари нерезидентно правно лице из јурисдикција са преференцијалним пореским системом. Рецимо, накнада на основу услуга по овом Закону плаћа искључиво нерезидентно правно лице из јурисдикције са преференцијалним пореским системом.

У табели у наставку је дат преглед 100 привредних друштава која послују на тржишту Србије и остварују највећу нето добит.

Табела 4.2. Сто најпрофитабилнијих привредних друштва у Србији (по нето добитку) у 2012. години (у хиљадама динара)

Р.б.	ЈМБ	Назив привреде дног друштва	Место	Нето добитак	Број запослених	Пословни приходи	Укупна средства	Капитал
1	20084693	НИС АД НОВИ САД	Нови Сад	49.465.516	7.577	230.070.824	295.431.697	137.003.161
2	17162543	ТЕЛЕКОМ СРБИЈА АД Београд	Београд	11.251.155	9.061	88.546.715	202.409.744	100.005.817
3	20147229	ТЕЛЕНОР ДОО БЕОГРАД	Београд	10.580.559	1.131	41.177.309	43.288.419	29.996.863
4	8756716	ТАРКЕТТ ДОО БАЧКА ПАЛАНКА	Бачка Паланка	9.770.211	729	15.470.592	16.888.002	14.606.703
5	20051183	СУНОКО ДО НОВИ САД	Нови Сад	6.077.056	471	20.705.865	25.927.396	13.261.609
6	20104155	ФЕРТИЛ ДО БАЧКА ПАЛАНКА	Бачка Паланка	3.051.771	109	10.178.319	7.114.777	3.700.083
7	7715226	ХЕ ЂЕРДАШ ДОО КЛАДОВО	Кладово	2.996.167	1.001	8.789.478	194.326.757	166.913.376
8	8010536	ХЕМОФАРМ АД ВРШАЦ	Вршац	2.790.789	1.688	25.055.310	36.327.980	17.199.812
9	17466461	TIGAR TYRE S ДОО ПИРОТ	Пирот	2.758.621	2.067	26.113.873	19.720.613	13.872.578
10	7042701	АД ИМЛЕК БЕОГРАД	Падинска Скела	2.670.444	828	21.274.266	23.749.568	10.594.382
11	8588759	ИМ МАТИЈЕВИЦ ДОО НОВИ САД	Нови Сад	2.186.944	1.553	17.585.486	14.619.945	10.774.876
12	7051751	ЈУГОИМПОРТ-СДПР ЈП БЕОГРАД	Београд	2.023.451	330	6.775.340	22.018.129	5.690.994
13	7244835	РТБ БОРД ГРУПА РББ ДОО БОР	Бор	1.860.674	2.192	17.624.017	29.454.224	
14	17569171	DELHAIZE SERBIA ДОО БЕОГРАД	Београд	1.859.067	6.356	73.581.161	67.893.237	46.511.583
15	8028222	LAFARGE BFC ДОО БЕОЧИН	Беоцин	1.852.025	309	8.063.160	10.060.521	7.735.720
16	17164627	ТЕТРАПАК ПРОДУЦИОН ДОО БЕОГРАД	Београд	1.829.953	139	16.080.278	5.039.767	1.972.423
17	7462905	СОСА-COLA НВС СРБИЈА ДОО ЗЕМУН	Београд	1.821.746	873	28.216.517	13.453.362	8.228.940
18	7190425	ТЦК ДОО КОСЈЕРИЋ	Косјерић	1.793.805	279	4.333.726	4.790.737	4.465.489
19	8140391	VICTORIA OIL АД ШИД	Шид	1.769.391	304	19.017.040	15.776.529	5.356.176
20	7011458	ME SSER THNOGAS АД БЕОГРАД	Београд	1.720.406	357	5.717.102	12.831.181	12.101.950
21	8000344	ДИЈАМАНТ АД ЗРЕЊАНИН	Зрењанин	1.537.806	720	16.411.177	20.634.626	9.360.773
22	7112904	HOLCIM SERBIA	Поповац	1.846.836	318	6.658.382	9.835.113	7.745.538
23	7593252	АГРОМАРКЕТ ДОО КРАГУЈЕВАЦ	Крагујевац	1.409.482	259	11.511.396	7.001.523	4.160.670
24	17064100	ДВАДЕСЕТПРВИ МАЈ - ФАБРИКА ТУРБОМОТОРА	Београд	1.384.862	44	89.656	1.322.504	1.004.216

Р.б.	ЈМБ	Назив привреде дног друштава	Место	Нето добитак	Број запослених	Пословни приходи	Укупна средства	Капитал
25	8618526	ТЕ-ТО	Сента	1.380.337	194	8.242.295	6.105.334	2.620.509
26	7102160	HENKEL SRBIJA DOO BEOGRAD	Београд	1.343.457	444	13.894.984	8.033.487	5.798.318
27	20114207	ДРИНСКО ЛИМСКЕ ХЕ ДОО	Бајина Башта	1.314.434	527	5.316.406	110.152.378	93.951.849
28	17364723	VICTORIA GROUP AD BEOGRAD	Београд	1.304.197	86	953.113	12.789.070	5.959.670
29	7026447	АД ШТАРК	Београд	1.302.702	946	8.164.999	8.465.571	602.855
30	7461429	ЈП ПТТ САОБРАЋАЈ СРБИЈЕ БЕОГРАД	Београд	1.243.341	15.065	21.781.921	34.214.120	24.058.356
31	17354043	ГРАЂЕВИНСКА ДИРЕКЦИЈА СРБИЈА ДОО	Београд	1.191.597	75	8.517.618	26.203.169	4.878.142
32	8762023	ВЕЛЕТАБАК ДОО НОВИ САД	Нови Сад	1.159.315	419	24.754.992	8.917.261	1.301.273
33	20624027	YURA CORPORATION DOO RACA	Рача	1.152.681	4.437	11.252.948	7.791.399	1.256.462
34	17376845	BALL PAKOVANJA EVROPA BEOGRAD DOO	Београд	1.138.598	186	12.263.369	12.060.108	3.752.122
35	8045577	АПА ДОО АПАТИН	Апатин	1.132.510	820	15.437.484	20.273.270	5.071.510
36	7162936	КОНЦЕРН БАМБИ-БАНАТ АДЕ БЕОГРАД	Београд	1.098.494	990	8.226.378	8.281.575	4.246.450
37	20699701	RST CORPORATION AD NOVI SAD	Нови Сад	1.096.430	4	29.457.851	3.597.427	1.097.476
38	20661283	АКЦИОНАРСКИ ФОНД	Београд	1.075.078			22.014.511	22.014.511
39	7395302	ИМЗЛАТИБОР ДО О ЧАЈАТИНА	Чајетина	1.051.007	33	152.267	154.146	103.123
40	7137923	АЛФА-ПЛАМАД	Врање	1.036.056	780	4.265.814	6.099.879	5.046.970
41	17155903	JUGOROSGAS AD BEOGRAD	Београд	997.335	27	31.809.539	16.436.872	4.888.223
42	17338480	PHARMA SWIS DOO BEOGRAD	Београд	983.370	303	9.122.564	10.655.500	2.961.861
43	17304712	NELT CO.DOO BEOGRAD	Добановци	980.440	1.240	27.464.953	15.401.222	8.647.743
44	8004617	ШЕЋЕРАНАЦ ЦРВЕНКА АД ЦРВЕНКА	Црвенка	975.883	214	6.319.567	6.800.056	3.514.205
45	7135912	ВАЉЕВСКА ПИВАРА АД ВАЉЕВО	Ваљево	916.966	208	428.667	980.712	934.920
46	7617003	ПТП ДИС ДОО КРЊЕВО	Крњево	903.772	1.210	24.505.109	11.229.966	3.786.854
47	7658290	КОМПАНИЈА ЈОВАНОВИЋ ДОО ШАБАЦ	Шабац	899.916	15	9.047.721	2.619.903	1.989.071
48	20054182	ЈП ЕМС БЕОГРАД	Београд	880.754	1.361	14.973.087	68.767.984	46.793.586
49	7006063	LILLY DROGERIE DOO BEOGRAD	Београд	875.184	183	3.981.177	2.581.952	898.144
50	20809213	ДЕЛТА ПЛАТИНУМ ДОО	Београд	873.768			14.416.102	7.200.558

P.6.	ЈМБ	Назив привреде дног друштава	Место	Нето добитак	Број запослених	Пословни приходи	Укупна средства	Капитал
51	8684928	CARLSBERG SERBIJA DOO CELAREVO	Челарево	873.099	527	10.424.154	9.452.061	5.689.562
52	7652992	ПЕШТА ДОО БУКОВИК	Буковик	848.492	574	5.624.648	5.496.849	4.334.450
53	7725531	ГАКЛЕНИКА - ФИТОФАРМАЦИЈА	Београд	802.361	154	3.343.979	4.743.586	4.033.736
54	20030496	KRAFT FUCDO BEOGRAD	Београд	198.799	56	7.175.851	3.067.306	805.114
55	8770549	ДОО ПРОМИСТ НОВИ САД	Нови Сад	786.728	46	9.063.512	8.815.370	1.560.229
56	20133295	МК COMMERCE DOO NOVI SAD	Нови Сад	783.105	61	17.981.736	10.024.971	2.135.229
57	17337785	DIRECT MEDIA AD BEOGRAD	Београд	775.321	70	5.116.968	3.359.674	2.473.254
58	7777663	MERCATA DOO BEOGRAD	Београд	769.344	322	26.972.546	4.747.361	771.946
59	8023921	КОТЕКСВИСКОФАН ДОО НОВИ САД	Нови Сад	761.773	541	5.368.800	5.912.812	3.606.944
60	7728158	ТЕРМОЕЛЕКТРО ЕНЕЛ АД БЕОГРАД	Београд	744.104	179	1.994.390	1.468.172	948.650
61	7036540	АД АЕРОДРОМ НИКОЛА ТЕСЛА БЕОГРАД	Сурчин	727.657	453	6.374.602	24.913.875	22.598.763
62	8325316	ДОО ALMEX RANCEVO	Панчево	710.540	94	8.827.085	9.667.829	2.823.537
63	7154429	РУБИН АД КРУШЕВАЦ	Крушевац	691.722	291	3.088.901	11.006.437	5.639.967
64	7013710	АД БИП БЕОГРАД - у реструктурирању	Београд	691.428	537	1.466.214	2.546.678	681.940
65	17341111	ITALIJANO SALOTTI DOO VRANJSKA BANJA-и likvi	Врањска Бања	689.757			1.810	1.230
66	8114072	СОЈАПРОТЕИН АД БЕЧЕЈИ	Бечеј	689.000	48	14.945.270	20.838.009	12.449.372
67	20564849	ELIXSIR ZORKA - MINIRALNA DJUBRIVO DOO	Шабац	676.048	108	4.029.249	5.494.559	2.999.161
68	8544123	FRESENIUS MEDICAL CARE SRBIJA DOO	Вршац	666.473	594	6.009.730	5.255.435	4.288.584
69	6287514	БАНКОМ ДОО БЕОГРАД	Београд	655.677	44	3.445.993	2.741.708	1.824.151
70	20068990	DELTA CITY DOO BEOGRAD	Београд	654.594	20	1.525.164	12.190.112	7.384.346
71	17540602	ROAMING ELECTRONIKS DOO BEOGRAD	Београд	637.078	37	15.341.786	5.157.200	1.644.694
72	17558757	ГОРЕЊЕ ДОО ВАЉЕВО	Ваљево	635.514	604	8.038.800	9.124.762	4.977.665
73	20432730	AUTORIT ASIENVESTMENT DOO NOVI SAD	Нови Сад	634.631	37	163.089	2.035.205	2.011.709
74	20174056	WRIGLEY DOO BEOGRAD	Београд	634.019	83	2.124.450	554.609	284.063
75	7005725	АЕРОИНЖЕЊЕРИНГ ДОО БЕОГРАД-у стечају	Београд	599.867		1.881	522.499	522.499
76	20094656	TRS SWIS PRODUCTION DOO	Петроварадин	585.808	419	3.078.607	1.793.637	1.468.039

P.6.	ЈМБ	Назив привреде дног друштава	Место	Нето добитак	Број запослених	Пословни приходи	Укупна средства	Капитал
77	29500673	OGRANAK PORR BAU GMBH	Београд	583.239	105	6.727.388	4.207.249	1.815.663
78	17380516	SPORT VISION DOO BEOGRAD	Београд	582.841	479	4.693.704	3.656.481	1.824.792
79	8113521	НИВА АД НОВИ САД	Нови Сад	574.874	119	560.986	1.075.068	1.038.494
80	8271259	ПАНОНСКЕ ТЕ-ТО ДОО НОВИ САД	Нови Сад	553.306	595	8.202.103	24.041.272	20.390.462
81	20713178	SASSOCIETA APPALTI SERBIA	Београд	548.959	5	1.291.108	796.057	549.251
82	17079590	БЕОХЕМИЈА ДО БЕОГРАД	Београд	544.305	487	28.455.808	19.856.315	2.933.282
83	6548407	МОНТПРОЈЕКТ ДОО БЕОГРАД	Београд	542.804	64	1.182.846	3.437.358	2.812.277
84	8827893	AGROGLOBE DO NOVI SAD	Нови Сад	540.011	110	13.591.897	8.817.538	2.068.438
85	20226463	ЛОХР БАЧКА ТОПОЛА	Бачка Топола	529.380	156	2.266.104	2.575.618	1.113.597
86	7024584	ИНТЕРКОМЕРЦ АД БЕОГРАД	Београд	522.682	180	31.959.655	23.684.249	9.643.145
87	7364407	СПЕКТАР ДОО	Горњи	517.787	157	1.666.461	2.722.367	2.532.174
88	8055904	CARNEKS DOO VRBAS	Врбас	511.450	1.238	6.767.886	9.050.301	5.520.386
89	84168770	ХЕМВЕТ ДОО НОВИ САД-у стечају	Нови Сад	507.631		360	661.211	
90	70200014	ЕНЕРГОПРОЈЕКТ ХОЛДИНГ АД БЕОГРАД	Београд	504.856	70	476.714	8.552.314	7.665.770
91	8116911	ПАНОН	Келебија	502.849	2	30.017	660.359	417.717
92	20081228	& DRILING MINE SERVICES DOO PIROT	Пирот	498.919	70	769.653	726.463	693.923
93	17592092	ВИСОКО ГРАДЊА ИНЖЕЊЕРИНГ ДОО	Београд	497.544	88	899.011	1.280.420	1.156.984
94	20655364	MOZZART	Београд	494.853	1.963	14.662.430	1.321.095	555.180
95	7819846	CHEMICAL AGROSAVA DOO BEOGRAD	Београд	494.511	108	2.526.019	3.543.065	3.122.280
96	17614843	ДМИВЕСТ ДОО	Смедеревска	419.290	93	1.120.481	1.109.608	598.184
97	7323620	ФРИПАК АД НИШ-У СТЕЦАЈУ	Ниш	488.119			601	
98	17493647	САГА ДОО БЕОГРАД	Београд	486.581	335	5.514.484	4.549.641	1.549.034
99	17268775	ARTENATIVA MEDICA DOO LOZNICA	Лозница	485.829	54	736.667	616.443	565.694
100	20698764	ЋИРИЦ АГРО МЋЖ ДОО ТИТЕЛ	Тител	485.363	43	676.255	1.930.033	1.194.741

Табела је пренета са званичног сајта Агенције за привредне регистре.

Из напред наведене табеле Агенције за привредне регистре **Сто најбољих привредних друштава у Србији по нето добитку у 2012. години** анализирајући седиште привредног субјекта установљено је да од 48 ДОО привредних субјеката 15 са нето приходом од 15 милијарди 20 милиона и 125 хиљада динара, има седиште на *off-shore* дестинацијама. Такође од 28 АД са напред наведене табеле 8 привредних друштава са укупним нето приходом од 10 милијарди 4 милиона и 317 хиљада динара, има седиште на *off-shore* зонама. Из напред наведеног произилази да 23 привредна субјекта од 100 најбољих по нето добитку у 2012.години, поштујући законе Србије легално могу да изнесу из исте само у 2012.години 25милијарди 24 милиона 442 хиљаде динара што износи око 220 милиона евра добити. Укупна нето добит за сто најбољих привредних друштава у Србији износи 31 милијарду 11 милиона 922 хиљада динара, око 300 милиона евра, што значи да око 80% добити 100 најбољих предузећа у Србији може се законито изнети из земље.

4.2 ЛЕГАЛИЗАЦИЈА СИВОГ НОВЦА У ТРАНЗИЦИОНИМ ЗЕМЉАМА

У развијеним државама, а нарочито у транзиционим земљама постоји знатна количина сивог новца, капитала (новца непознатог и неутврђеног порекла) који тежи да се легализује, тј. да уђе у легалне токове. Земље у транзицији су мета како организованих криминалних група, тако и појединаца за улагање прљавог капитала због неразвијених системских законских приступа државе у борби против прања новца. Обзиром да у Србији по оцени стручњака постоји 3 до 5% бруто друштвеног производа таквог капитала, односно између милијарду и две милијарде евра, можемо замислити какав утицај такав капитал може имати за једну земљу у транзицији. Уколико се такав сиви капитал легализује куповином некретнина, учешћем у приватизацијама, оснивањем привредних друштава, осигуравајућих друштава, он може изазвати економске, сигурносне и социјалне последице. Економске последице прања новца су најзначајније и можемо их сврстати у неколико група у зависности од конкретног друштвено економског амбијента у коме се ове незаконитости одвијају и то²²⁸:

- *Економска нестабилност* – улагаче нелегалног капитала не интересује профит од њиховог улагања, већ првенствено заштита сопствене имовине. Они своја средства улажу у активности које нису нужно економски корисне за земљу у

²²⁸<http://www.imf.org/external/np/ml/2001/eng/021201.pdf>.

којој су та средства пласирана. У неким земљама, примера ради, улаже се у целе индустрије, као што су грађевинарство и хотелијерство, и то не због стварне тражње, него због краткорочних интереса оних који се баве овим пословима. Такође, када те индустрије престану да им одговарају, они их једноставно напуштају, што доводи до њиховог слома и наноси огромну штету економијама које те губитке једноставно не могу допустити. Дакле, економски раст стагнира у оној мери у којој прање новца и финансијски криминал успевају преусмерити средства са здравих улагања у нискоквалитетне инвестиције које прикривају порекло њиховог новца.

- *Губитак контроле над економском политиком* – Прање новца може изузетно лоше утицати на девизни курс и каматне стопе, с обзиром да они који се баве нелегалним активностима прања новца желе своја тако стечена богатства реинвестирати у облике које је теже открити, а не у оне које имају високу стопу поврата. Такође, прање новца може повећати опасност од монетарне нестабилности зато што се таква средства могу уложити у намерно искривљавање цена имовине и роба. Прање новца и финансијски криминал могу довести до неубичајених неочекиваних промена у потражњи новца и веће нестабилности међународних токова капитала, новца и каматних стопа. Због непредвидиве природе прања новца и пратећег губитка политичке контроле, здрава економска политика може постати тешко остварљив циљ. Прање новца, као и остале незаконите активности, погодују стварању велике потрошачке моћи појединаца у условима рецесије, што искривљује структуру потрошње и доприноси настанку класе нових богаташа.
- *Губитак пореских прихода* – Прање новца умањује приходе од пореза и тако директно наноси штету редовним пореским платишама. Оно такође, отежава прикупљање пореза и такав губитак пореских прихода углавном значи више пореске стопе од оних које би владале да се ради о легитимно стеченој имовини.
- *Подривање интегритета финансијских тржишта* – Додатни изазови за финансијске институције које се ослањају на незаконито стечену имовину јесу одговарајуће управљање властитом имовином, обавезама и трансакцијама. Нпр. велики износи легализованог новца сумњивог порекла могу стићи до финансијске институције да би затим изненада, без икаквог обавештења, нестали преко телеграфских трансфера, и то у знак одговора на нетржишне факторе, као

што су полицијске операције. Све то може довести до проблема са ликвидношћу и навале на банке. Криминална активност се повезује и са неким банкарским грешкама у свету, међу које свакако спада и неуспех прве интернет банке Европске уније. Шта више и неке кризе из деведесетих година, као што је скандал са преваром прањем новца и подмићивањем у BCCI (*Bank of Credit and Commerce International*) и пропаст *Barings Bank* 1995. године.

- *Угрожавање процеса приватизације* – Прање новца угрожава настојање многих земаља да приватизацијом реконструишу своје економије. Наиме, криминалне организације располажу огромним финансијским средствима и могу надјачати све легитимне купце државних фирми, тако да приватизација, иако економски обично корисна, може послужити и као начин за прање новца.

Разматрајући правце легализације сивог новца у земљама у транзицији водићемо рачуна где су настали илегални фондови, и где се интегришу у систем односно где се перу.

ПРАВЦИ ЛЕГАЛИЗАЦИЈЕ СИВОГ НОВЦА У ТРАНЗИЦИОНИМ ЗЕМЉАМА

1. Домаћи илегални фондови су настали и затим опрани у транзицијској земљи;
2. Повратни опрани фондови настали у транзицијској земљи, опрани у иностранству и враћени у земљу за потребе фазе интеграције;
3. Улазни фондови – настали у транзицијској земљи, опрани у иностранству, а фондови се перу или у транзицијској земљи, или су опрани у некој другој земљи а интегрирани су у предметној транзицијској земљи;
4. Одлазећи фондови су они који су настали криминалним делом у транзицијској земљи, затим се шаљу у иностранство и више се не интегрирају у систем предметне земље у транзицији;
5. Пролазећи фондови су они који се делом перу у транзицијској земљи коју затим напуштају да би били интегрирани у другим земљама.

Сагледавајући напред наведено постоје различита мишљења о штетности оваквих фондова, с обзиром на место настанка тако и на место интегрисања.

Све државе озбиљно разматрају планове како да капитал из сиве зоне пребаце у легалне токове под своју државну контролу и тако стабилизују макроекономске, социјалне и

безбедносне прилике у својој држави. Са друге стране власници прљавог капитала покушавају да легализују капитал и укључе га у легалне токове, па та борба између државе и власника прљавог капитала, ко ће га убацити у легалне токове и на који начин, стално траје.

Као пример државе који је учинио значајан напредак на овом пољу прокоментарисаћемо Русију.

Данас, када се руска привреда и њен финансијски систем консолидовао као један од основних задатака друге фазе транзиције поставља се питање репатријације "сивог" руског капитала, који се већином налази у иностранству, у руску привреду. У Русији су сада углавном присутна три приступа повратку одбеглом "сивом" капиталу из Русије:

Први, је условно говорећи, метод силе с ослоном на репресивне мере. Његове присталице предлажу поштравање одговарајућих норми девизног, пореског и кривичног законодавства да би се прво, пресекли канали даљег бекства капитала из земље, и друго, да се појача притисак на оне који су капитал већ извезли. Повремено се јављају позиви за спровођење специјалних операција против тзв. "нових транзиционих Руса", који су нашли прибежиште заједно са новцем у иностранству. Суштина таквих операција сводила би се на то да се скоро под претњом физичког уништења приморају власници капитала да га врате у Русију. Сматра се да је ово једноставан, али бесперспективан пут за повратак одбеглог капитала у земљу. Подврста овог предлога је "одузимање средстава судским путем" пошто "посебне службе знају, ко је и где пребацивао новац". И овај пут је неефикасан јер је тешко прибавити доказе да се у конкретном случају ради о сивом капиталу, а не о бројним могућностима његовог извоза.

Други приступ предвиђа спровођење економске амнестије која наводно сама по себи гарантује повратак одбеглог "сивог" капитала у Русију.

Трећи приступ је репатријација капитала, тј принудно или добровољно враћање средстава у привреду земље, што претпоставља читав комплекс мера правног,

економског, социјалног, идеолошког и другог карактера у оквиру којег је амнестија само једна од карика комплексног програма.²²⁹

Из напред наведеног јасно је да окосницу стимулисања повратка одбеглог " сивога " капитала у Русију представља амнестија. Економисти су дуго под амнестијом подразумевали целокупност административних и економских мера државе, усмерених на пуну или делимичну легализацију финансијских ресурса сиве економије и финансијских процеса, који су се раније сматрали незаконитим, као и помиловање лица, који су кршили правне норме у циљу смањења пореске основице или избегавања плаћања пореза. Сматра се да је данас ова дефиниција застарела и низ економиста сматра да економска амнестија мора укључити не само легализацију капитала сиве економије и помиловање њених актера, већ и амнестију банкарског капитала. Још шире амнестију третира познати шведски економист *Anders Oslund*, који сматра да у Русији амнестија мора укључити у себе три аспекта: одустајање од ревизије резултата приватизације, легализацију " сивога " капитала, амнестију за дела кршења привредних закона.²³⁰ У Русији данас функционише услов за легализацију средстава уплата пореза на доходак од 13% што се односи на минуле операције пре емигрирања, и они који плате порез нису дужни да наведу извор стицања тих средстава. Очигледно је да је Русија у последњих неколико година са Путином на челу успела да поврати у своју земљу значајан део "сивог " капитала, што се повољно одразило на руску привреду.

Како се и у Србији значајан део капитала одлива на *off-shore* дестинације, сматрам да би се и код нас требала спровести озбиљна расправа на тему **РЕПАТРИЈАЦИЈА ИЗНЕТОГ КАПИТАЛА ИЗ СРБИЈЕ НА OFF-SHORE ЗОНЕ И УСЛОВИ ПОД КОЈИМ ГА ТРЕБА ВРАТИТИ У СРБИЈУ**. Приликом расправе на ову тему треба повести рачуна, да ли дозволити власницима оваквог капитала да га унесу и легализују плаћањем одређеног процента пореза, јер се тиме остварује жеља сваког " перача " да плати порез, и да на тај начин легализује свој прљави капитал. Уколико држава одлучи да такав капитал одузме јер је настао нелегалним (незаконитим) путем, поставља се питање стварне реалне могућности да држава успе да дође до таквог капитала обзиром да се те врсте капитала налазе на дестинацијама ван њене законске јурисдикције.

²²⁹НИС, Проблема " бекства капитала " из Rossii i sposoby ego repatriacii v otecestvennuo ekonomiku, Moskva, 2002, стр. 29-30.

²³⁰Biznes i finansy, 16 jun 2002.

4.3. ВРАЋАЊЕ НЕЛЕГАЛНО ИЗНЕТОГ КАПИТАЛА У СРБИЈУ НАКОН 2000. ГОДИНЕ

У условима економских санкција у циљу избегавања забрана плаћања према иностранству велике суме новца изнете су из Србије у периоду деведесетих година прошлог века, на Кипар и остале *off-shore* зоне. Због недостатака било какве контроле над изношењем новчаних средстава из земље на рачуне физичких лица, дошло је до преливања државних средстава у приватне руке. Да напоменемо, тада су постојала два кључна узрока која су деловала кумулативно и која су довели до неконтролисаног одлива капитала из Србије на Кипар. Први је склоност власника илегалног и неопорезованог капитала да га склоне у " пореске рајеве ". Други је институционално системски узрок који је настао услед примене санкција Уједињених Нација на СРЈ, а тиме и на Србију.

Та средства су остала под фактичком контролом разних физичких и правних лица, која су претходно била укључена у поступак изношења што државног девизног новца, што новца у власништву великих државних предузећа. *Off-shore* компаније су се јавиле као добра могућност за прикривање стварног порекла и власништва тог новца.

У оквиру представљеног модела трансакције, новцу који је једном изнет из Србије и депонован као власнички капитал у страно привредно друштво, трансакцијом преко стране пословне банке, могао се након тога, низом трансакција, односно низом оснивања правних лица у различитим јурисдикцијама или разним статусним променама, прикрити стварно порекло, односно отежати утврђивање стварног порекла. Након тога се исти новац, прикривајући се иза стране фирме, враћа у Србију, као наизглед страна инвестиција. Нема никакве сумње да је значајан део таквог новца, могао учествовати и да је сигурно учествовао у поступку приватизације у Србији. **Законом о прању новца у Србији донетом 2001.године, Агенција за приватизацију је била ствљена на листу обвезника пријављивања сумњивих трансакција, мада се чини да Агенција никада у потпуности није извршавала те обавезе. Та одредба о обавезама јавних агенција и институција је елиминисана из Закона о спречавању прања новца из 2005.године, па је на тај начин институционално омогућено да се у приватизацији користи капитал сумњивог и неутврђеног порекла. То је сигурно потврђено након операције " Балкански ратник " приликом које је утврђено да је**

новцем од дроге купован у процесу приватизације велики броја предузећа у Србији.

Сагледавање токова капитала Србије и *off-shore* зона показује нам да је прилив из тих зона значајно већи од одлива, што указује на чињеницу да је сумњив капитал са *off-shore* зона пласиран у Србију.

Знатан део тог капитала пласиран је кроз приватизацију, а напред наведени законски пропусти да се контролише капитал коришћен у приватизацији је умногоме олакшао његово пласирање у Србији.

Такође, знатан део капитала са *off-shore* зона, је коришћен у грађевинарству где је под плаштом либерализације тржишта и капитала такође изостала провера капитала коришћена у грађевинарству. На такав закључак нас наводи низак ниво инвестиционог капитала (просечно од 2003. до 2011. године 11,27 %) обезбеђен за изградњу кроз кредите. Остатак средстава је обезбеђиван кроз сопствена и удружена средства како из домаћих извора, тако и из иностранства које није могуће утврдити одакле потичу. Приликом упоређивања извршених исплата за инвестиције у основне фондове (подаци се односе на правна лица свих облика својине) и реално извршених грађевинских радова у Србији дошли смо до података да је з износ од 1.181 милијарда 169 милиона и 747 хиљада динара у периоду од 2003. до 2011. године (узимајући у обзир курс евра и његове осцилације то је негде цирка између 12 и 15 милијарди евра за посматрани период од девет година) реално изведених грађевинских радова за које се не може са сигурношћу може утврдити порекло капитала. Сматрамо да је значајни део ових средстава дошао са *off-shore* дестинација, обзиром да је прилив капитала са истих у периоду 2005-2012. године значајно већи (5 милијарди 480 милиона евра), од одлива (две милијарде 685 милиона евра). На овај начин значајни део средстава који је раније изнешен из Србије инвестиран у грађевинарство и " опран " на овај начин.²³¹

²³¹ Народна Банка Србије токови капитала према *off-shore* зонама

4.4. УЛОГА ПОРЕСКИХ РАЈЕВА И OFF-SHORE ЗОНА КАО ДЕСТИНАЦИЈА ИЗ КОЈИХ ЈЕ СТИЗАЛА ВЕЋИНА ИНВЕСТИЦИЈА У ПРИВАТИЗАЦИЈУ СРБИЈИ

Као и све земље у транзицији које настоје да привреду трансформишу од централизоване ка тржишној, Србија је интензивно била ангажована на приватизацији својих државних и друштвених предузећа.

У Србији су постојале две временске фазе приватизације, једна од 1990. до 2000. године, и друга од 2001. године па до данас. Оба периода имају своје специфичности са становишта прања новца, али су резултати у најбољем случају били мешовити. Нетранспарентне процедуре продаје су често водиле оптужбама о дослуху, а цео процес је преиспитан током 2001. године, са увођењем новог Закона о приватизацији.²³² Он ставља нагласак на отворене, конкурентске процедуре. Конкретно, већа предузећа треба да се приватизују путем тендерске процедуре, док се аукцијска процедура предвиђа за мање компаније. Процесом управља Агенција за приватизацију²³³ под надзором надлежног министарства.

Пошто је велики део српске привреде био у процесу приватизације, било би изненађујуће да приватизација није привукла свет криминала, што је и потврђено након откривања нарко клана у акцији " Балкански ратник " који је значајан део свог нелегално стеченог капитала пласирао у Србију, Републику Српску и Црну Гору.

У првим годинама приватизације до 2005. године, чинило се да нема опипљивих чињеница (истрага и предмета) о криминалу везаном за приватизацију, мада су постојале индиције о сукобима интереса, инсајдерским пословима, умањивању вредности имовине и прикривеним *LBO (leveraged buyouts)*. Доказ да је било великих незаконитости у приватизацији је то што је Европска Унија тражила од Србије да преиспита 24 приватизације. Радећи на тим приватизацијама Полиција је у сарадњи са тужилаштвом поднела више кривичних пријава и ухапсила знатан број лица.

Оваква ситуација је настала јер нису адекватно осмишљене процедуре да се изборе са потенцијално високим ризиком инфилтрације криминала. Садашњи оквир обухвата широк дијапазон учесника, а чини се да нико од њих нема јак и јасан мандат или

²³²"Службени гласник РС" бр.38/2001

²³³Уведено Законом о Агенцији за приватизацију ("Службени гласник РС " бр.38/2001

одговорност. На пример, Агенција за приватизацију је само **агент**, не и власник компанија која се продају. Она чак није једини актер који може покренути процедуру приватизације, нити доноси одлуке при одређивању најбоље понуде. То је задатак посебно именоване Комисије која међу члановима може имати представника компаније која се продаје. У жељи да успостави систем равнотеже и контроле законодавац је одступио од познате мудрости о јасно дефинисаним принципима власништва, управљања и контроле. Ово су слабости које су често злоупотребљаване. На тему конфликта интереса и неспојивости, Закон о приватизацији је стриктан када искључује било ког рођака особа које нису испуниле претходне обавезе према Агенцији и сваког дужника компаније која је предмет приватизације. Али, Закон не разматра питање потенцијалног сукоба интереса самих сарадника Агенције, Министарства и компанија које се приватизују, а нема ни одредби на ту тему у Закону о Агенцији за приватизацију. Такође, треба напоменути да се ништа не каже о службеницима Министарства и саветницима (финансијским и правним) који су укључени у поступак приватизације.

Закон о приватизацији и накнадна упутства која је припремила Агенције чине се неодређеним када се ради о утврђивању онога **ко има право да учествује у приватизацијама,**²³⁴ **а то је кључни аспект када се посматра приватизација из угла**

²³⁴Захтев за учеснике у тендерским процедурама се не дефинишу унапред. О њима се одлучује од случаја до случаја и наводе се у Јавном позиву на тендер. То је разуман приступ узимајући у обзир да се тендери односе на велика предузећа, а да је циљ да се одаберу најквалификованији потенцијални купци (релевантни за дату грану индустрије, стратешки инвеститори и квалификовани финансијски инвеститори).

У извештају ОЕБС-а о прању новца и предикатним кривичним делима у Србији од 2000 до 2005.године, наведено је да је испитано 10 Јавних позива на тендер. Само један (Беопетрол а.д.) је навео детаљне захтеве у односу на пословне операције и правила понашања корпорација/структуру као и одговарајућу пропратну документацију (документ о оснивању, статут, власничку структуру, билансе који су прошли ревизију по IAS или US GAP финансијске билансе итд.) Свих осталих 9 је једноставно навело опште пословне захтеве (грана индустрије и обим пословања). Нису тражене информације о правилима понашања корпорације/структури или пропратна документација. У случају конзорцијума, довољно је да један од чланова испуњава захтеве. Мада то одговара стандардној пракси, чињеница да се не постављају захтеви везани за корпорацију, нити се траже информације, оставља простор за " мутне " гарнитуре које могу да учествују на тендерима без постављања питања, тако што ће сае формирати тим са другима.

Информације које треба да доставе они који се пријављују на процедуру аукције (извор: " Водич кроз процедуру аукције " Агенције за приватизацију):

1. Домаћи појединац: *" податке о том појединцу, укључујући држављанство и потврду томе да је испунио обавезе према закону о једнократном порезу на екстрапрофит..."*
2. Домаће или страно правно лице: *" све податке о себи, укључујући оверену фотокопију потврде о регистрацији код суда и овлашћење заступање на аукцији "*
3. Страни појединац: исти као за грађане Србије плус *" Држављанство и Идентификациони број "*

Термин " подаци " је прилично нејасан и није јасно да ли подносилац понуде једноставно треба да поднесе изјаву или да депонује одговарајуће потврде (ако је тако, које), а када се ради о правним

прања новца.Процедуре су отворене за физичка лица и посреднике, а са изузетком највећих фирми, тражене информације су минималне, нарочито када се ради о утврђивању идентитета крајњег корисника. Судећи по мишљењима учесника фокус групе²³⁵, а и чињеницама из праксе очигледно је да детаљан *due diligence* о идентитету подносилаца понуда није главна брига. У том контексту, такође је интересно колико и узнемирујуће је да се помене следеће: као јавна агенција која се финансира бар делом из буџета Републике Србије²³⁶, Агенција је била стављена на листу обвезника у складу са претходним Законом о прању новца из 2001.године, члан 5²³⁷, мада се чини да Агенција никада у потпуности није извршавала те обавезе. Та одредба о обавезама јавних агенција и институција је елиминисана из Закона о спречавању прања новца из 2005.године. **Чини се прилично чудним да је Србија допустила тако велики пропуст у тренутку када се чини да је веома упорна да затвори сваки, па и најмањи улаз за пераче новца.**²³⁸

Користећи напред наведене рупе у Законима о приватизацији, као купци су се јављали, лично или преко трећих лица са криминалним досијеом, па чак и они против којих су поступци били у току. Другу групу купаца чинили су они који су куповали фирме на атрактивним локацијама, рачунајући да вредност земљишта или бизниса са некретностима далеко да превазиђе уплаћену цену.

Актуелне власти су одредиле да 2010.година, уз сва продужавања рокова, буде и крај постојања друштвене имовине у Србији, али ни то се није догодило. После тога требало је да се обаве припреме и да се крене у приватизацију јавних предузећа и спортских друштава. Приватизација домаће привреде није довела до значајнијих промена у његовој структури, пре свега због негативног утицаја глобалне кризе која је добрим делом девалвирала ефекте власничке трансформације. Анализирајући приватизацију у Србији Небојша Гаговић, сарадник у Центру за научноистраживачки рад и економске анализе Привредне коморе Србије каже " да се може закључити да она **није донела**

лицама, не постоји експлицитно позивање на откривање података везано за област делатности, власништво, коначног корисника.

²³⁵ Фокус групу је организовао ОЕБС у Србији октобра 2006, ради помоћи у истраживању о "прању новца" у Србији

²³⁶ Чл. 5 Закона о Агенцији за приватизацију.

²³⁷ " У складу са овим Законом, обвезници су.... владине агенције, организације, фондови, канцеларије и институције, као и дрзга правна лица која се у целости или делом финансирају из јавних прихода ".

²³⁸ Извештај ОЕБС-а о прању новца и предикатним кривичним делима у Србији од 2000 до 2005.године.

очекивани економски раст на бази унапређења и ефикасности пословања, већ својеврсну прераспodelу имовине и економске моћи ''.

У оквиру праћења кретања капитала сагледаваћемо његове приливе и токове кроз приватизацију у Републици Србији у периоду од 2002.године до 2009.године и то из званичних података Агенције за приватизацију, са посебним освртом са којих дестинација је долазио капитал коришћен у приватизацији. У овом делу раду посебно нас интересује прилив капитала из *off-shore* зона, као дестинација где се не проверава законитост његовог стицања. У наведеном периоду у поступку аукције приватизовано је 1717 привредних субјеката, у поступку тендера приватизовано је 108 привредних субјеката, у поступку тендера приватизовано је 108 привредних субјеката, док је на тржишту капитала приватизовано 546 привредних субјеката, а претходно приватизованих на тржишту капитала 817 привредних субјеката, што укупно износи 2.505 приватизованих привредних субјеката.

Табела 4.4. Табела агенције за приватизацију о резултатима приватизације

сум 2002-2009	Број јавних позива	Укупно понуђено	Укупно продато / раскинуто	Проценат успесности	Број запослених	Књигов. вр. (К)	Продајна цена (П)	П/К	Инвестиције (И)	Соц. Програ м (С)	И/К	С/К
Тендери(Т)	290	218	108	50%	83.891	934.645	1.213.029	1.30	1.145.501	276.68	1.23	0.30
Тендери - раскиди уговора			21		13.783	86.167	471.878	5.48	154.306	2.042	1.79	0.02
Аукције (А)	3.906	2.415	1.717	71%	142.699	1.098.008	1.097.646	1.00	229.462		0.21	
Аукције - раскиди уговора			403		43.184	233.345	286.589	1.23	52.106		0.22	
Тендери + (Т+А)	4.196	2.633	1.825	69%	226.590	2.032.653	2.310.675	1.14	1.374.963	276.68	0.68	0.14
Тржиште капитала (Тк)		651	546	84%	113.274	503.254	521.859	1.04	5.902		0.01	
Тржиште капитала - предходно раскинут уговор (Ткр)		187	134	72%	17.720	57.661	60.400	1.05	0		0.00	
Тржиште капитала - предходно првитазовано (Ткп)		1.038	817	79%	82.946	4.997	3.614	0.72	0		0.00	
УКУПНО (Т+А+Тк+Ткр+Ткп)		3.471	2.505	72%	357.584	2.598.565	2.896.548	1.11	1.380.865	276.689	0.53	0.11

*Са обзиром да су предузећа у реду "Тржиште капитала - претходно приватизовано" већ рачуната у аукцијама, односно тендерима, број мањских пакета продати од стране АФ, као и број запослених у тим предузећима нису узети у обзир у укупном збиру (Т+А+Тк+Ткр+Ткп). Међутим финансијски ефекти (цена) и књиговодствене вредности улазе у укупни збир табеле јер су нестали продајом акција на берзи од стране АФ-а

У поступку тендера је приватизовано 108 привредних субјекта: правна лица су приватизовала 89 привредних субјеката, од тога страних правних лица је било 41 и домаћих правних лица 48. Физичка лица су на тендеру приватизовала 19 привредних субјеката, и од тога било је 10 страних физичких лица и 9 домаћих. Раскинутих приватизација на тендерима је било 21 и то 3 са физичким лицима и 18 са правним лицима, од тога са страним правним лицима 10 и домаћим 8.

Од 1717 привредних субјеката колико је приватизовано на аукцијама у напред наведеном периоду правна лица су приватизовала 420 привредних субјеката, а физичка лица 1297 привредних субјеката. Од 1717 приватизација раскинуто је 403 приватизације, од тога 366 са физичким лицима, 37 са правним лицима и 133 са конзорцијумима.

Сагледавајући приватизацију привредних субјеката коју су извршила физичка лица установили смо да је од 1297 привредних субјеката која су приватизовала физичка лица, да је било 165 приватизованих привредних субјеката чија је појединачна цена била преко милион евра, са укупном сумом од 563.611.000 евра. Од 165 привредних субјеката 109 су приватизовала физичка лица појединачно са укупном сумом од 448.063.000 евра, док су 56 привредних субјеката приватизовали конзорцијуми и физичка лица као њихови представници у укупном износу од 125.548.000 евра.

Од 165 приватизација чија је појединачна цена привредног субјекта преко 1 милион евра, које су приватизовала физичка лица, или директно или преко конзорцијума структура по делатностима је следећа:

Пољопривредна добра и пољопривредна производња	36
Производња боја и лакова	2
Хотели, мотели, ресторани	18
Грађевински радови	11
Млинови	6
Друмски и речни саобраћај	5
Трговина на мало	25
Трговина на велико	9
Млекаре	2
Пекаре	4
Остало	48

Од 1297 привредних субјеката која су приватизовала физичка лица, 249 приватизација је било са појединачним ценама од 300.000 до 1.000.000 евра, са укупном сумом од 130.911.000 евра. Од тога 136 привредних субјеката су приватизовала физичка лица у износу од 77.756.000 евра, а 113 привредних лица је приватизовала физичка лица преко конзорцијума у укупном износу од 53.155.000 евра.

Од 249 приватизација чија је појединачна цена привредног субјекта била од 300.000 до 1.000.000 евра, кој су приватизовала физичка лица или директно или преко конзорцијума структура по делатностима је следећа:

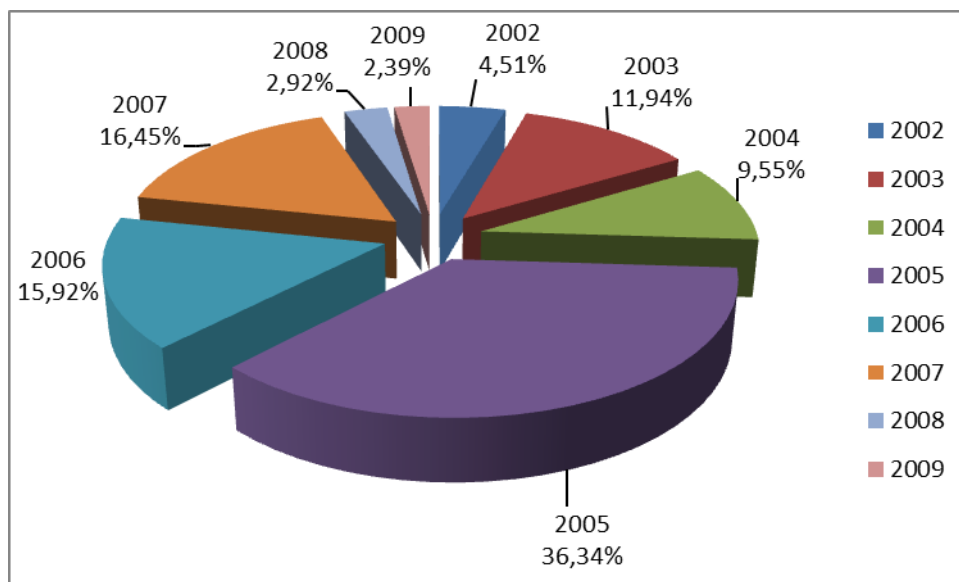
Пољопривредна добра и пољопривредна производња	34
Ветеринарске активности	14
Производња опеке и црепа	8
Хотели, мотели, ресторани	33
Грађевински радови	22
Производња металних конструкција	5
Друмски и речни саобраћај	16
Трговина на мало	25
Трговина на велико	
Млекаре	3
Пекаре	8
Остало	63

Карактеристично за ове приватизације је да је далеко највећи број приватизованих привредних субјеката од стране физичких лица има за делатност пољопривредну производњу, односно преко пољопривредних добара је куповано пољопривредно земљиште (36 добра преко милион евра, и 34 између 300.000 и милион евра). Следећа делатност која је била најинтересантнија физичким лицима за приватизовање су хотели, мотели и ресторани (18 преко милион евра, и 33 између 300.000 и милион евра). Даље најчешће су приватизовани привредни субјекти из делатности трговине на мало (25 преко милион евра, и 25 између 300.000 и милион евра).

Анализирајући токове капитала у приватизацији сматрали смо да би за потврду тезе требало утврдити дестинације одакле је долазио један део капитала који је коришћен за куповину (приватизацију) привредних субјеката у Србији. Сама чињеница, и законом дозвољена могућност, да физичка лица без икаквих доказа о пореклу новца откупи од

државе 165 привредних субјеката у укупном износу од 563.611.000 евра, говори о пропустима државе да се на прави начин бори против прања новца. На овај начин дошло је до значајне прерасподеле друштвеног богатства и економске моћи.

Графикон 4.1. Укупан број приватизованих предузећа од 2002. до 2009. године- страни купци

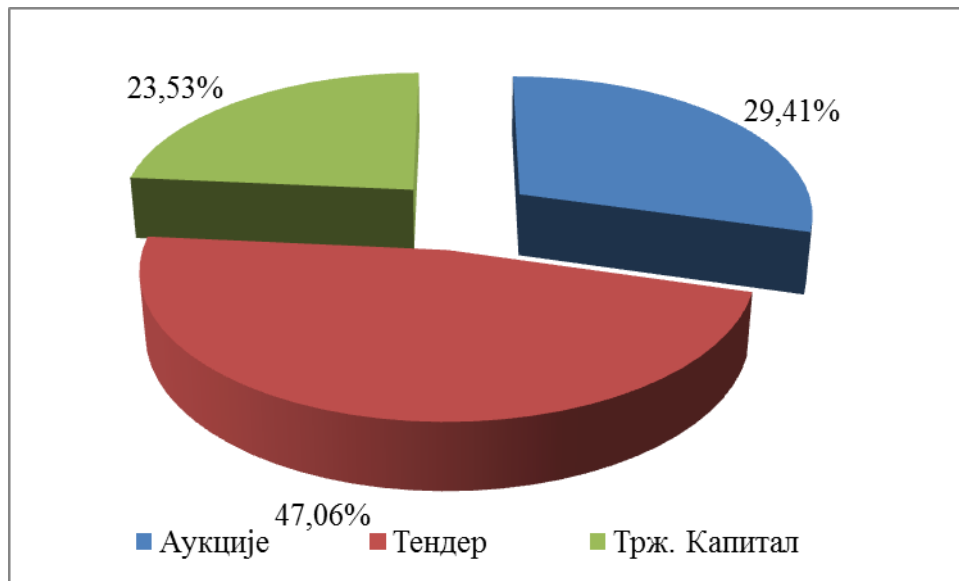

2002	17	4,51%
2003	45	11,94%
2004	36	9,55%
2005	137	36,34%
2006	60	15,92%
2007	62	16,45%
2008	11	2,92%
2009	9	2,39%
	377	100,00%

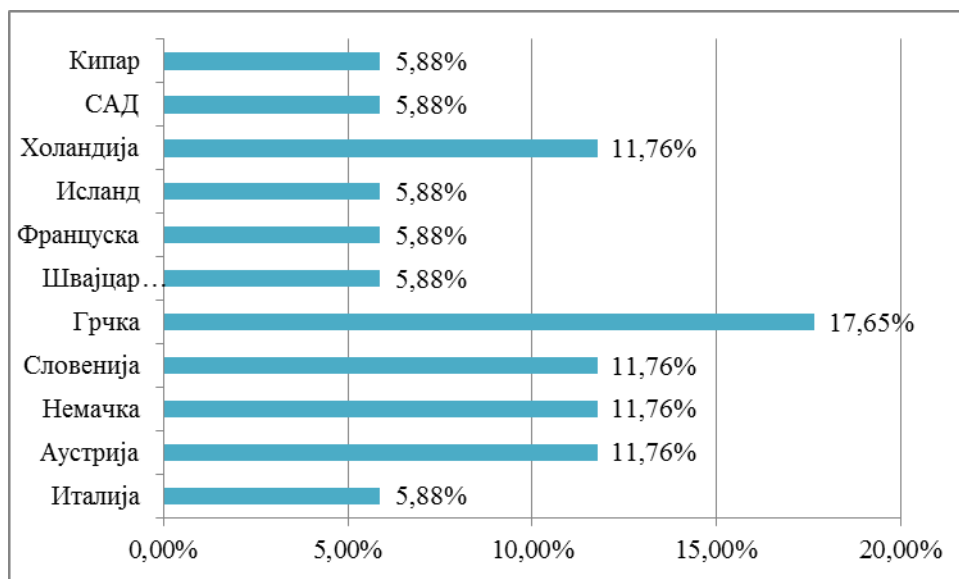
Из горе приказаног графикона видимо да је у посматраном периоду од 2002 – 2009. године приватизовано страним капиталом 377 привредних субјеката, и то је највише приватизовано у 2005. години 137, у 2007. години 62, и у 2006. години 60.

У даљем тексту ће мо приказати процентуални однос приватизације код страних купаца према: методу, земљи из које инвеститори долазе, те односу правних према физичким лицима, по годинама у посматраном периоду.

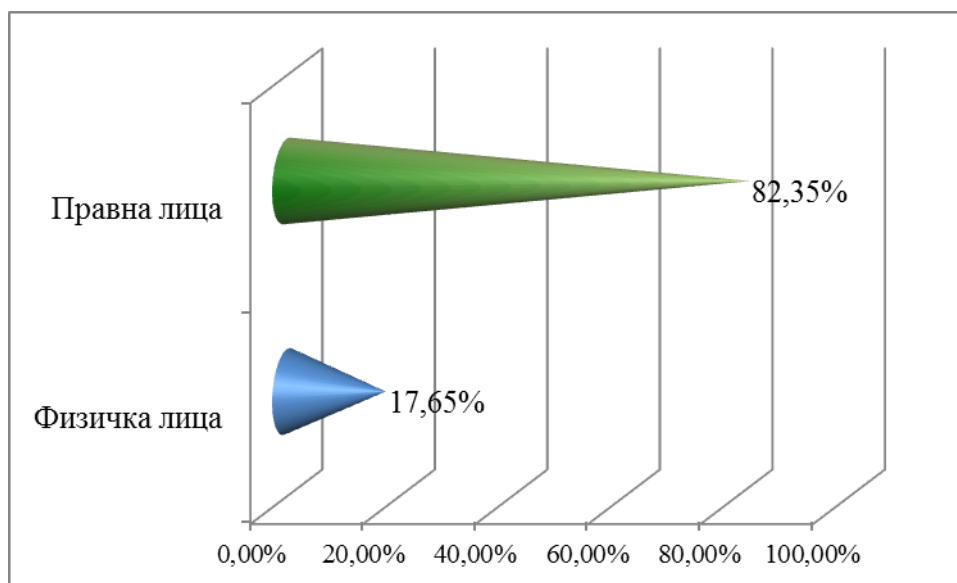
Графикон 4.3 Приватизација према методу 2002.година-страни купци

Графикон 4.4. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2002.година

Графикон 4.5. Приватизација 2002. година- правна у односу на физичка лица

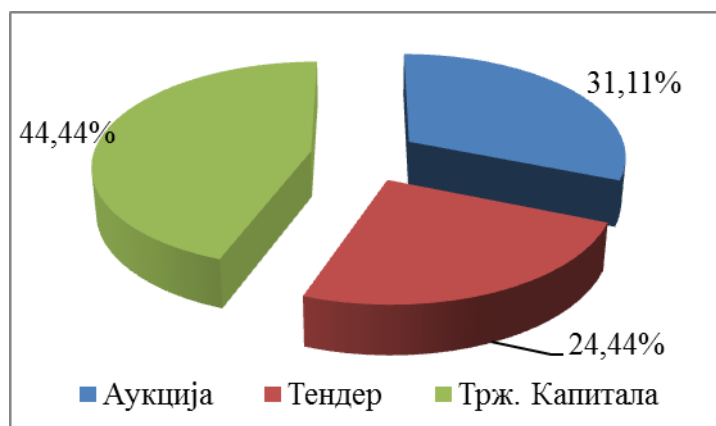

Сагледавајући напред приказане графиконе видимо да су у 2002.години привредни субјекти приватизовани од стране страних купаца у највећем проценту путем тендера 47,06%, док затим следе аукција 29,41%, па тек на крају тржиште капитала са 23,5%.

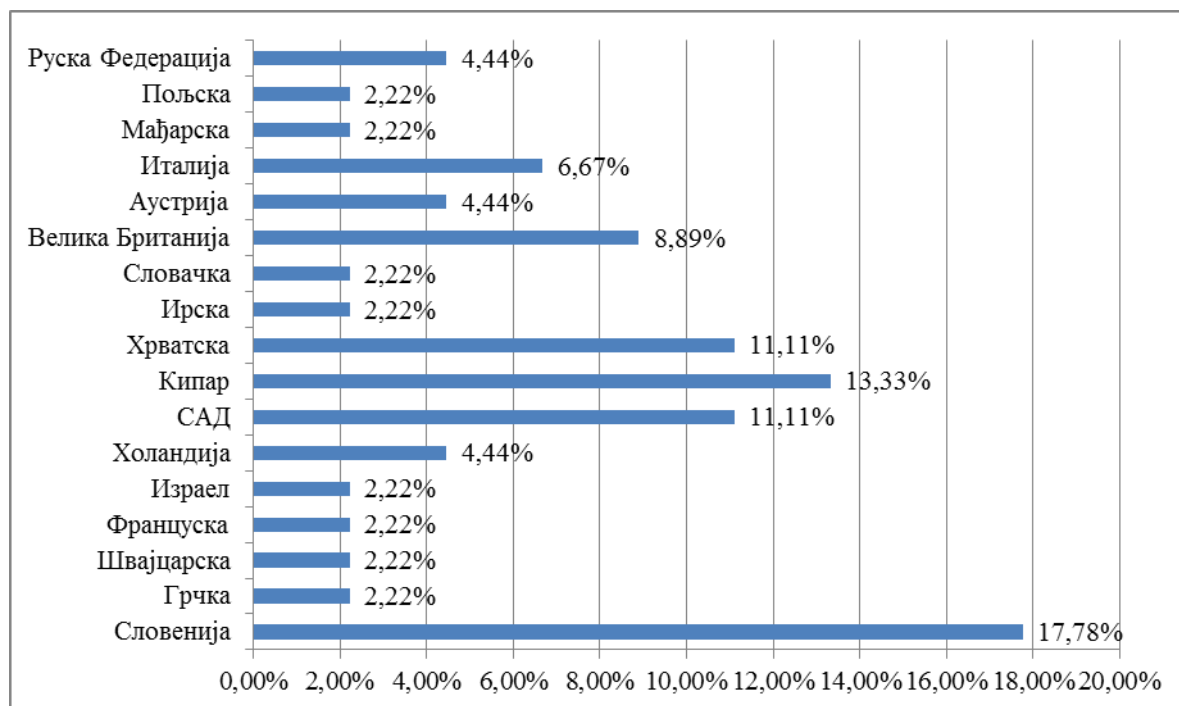
У 2002.години највише капитала је пристигло из Грчке 17,65%, док затим следе Холандија, Словенија, Немачка и Аустрија са 11,76% капитала. Кипар као интересантна дестинација је заступљена са 5,88% капитала у овој години. Висок проценат прилива капитала из Холандије може се приписати *off shore* зони на острвима Холандски Антили.

Из табеле се може запазити врло висок проценат учешћа у приватизацији 82,35% правних лица у односу на физичка лица 17,65%.

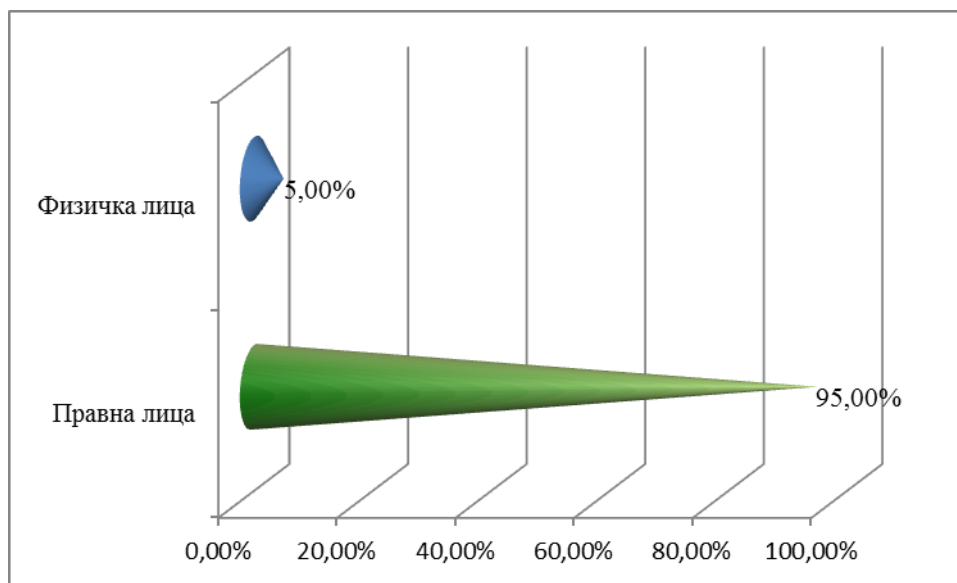
Графикон 4.6. Приватизација према методу 2003. година-страни купци

Графикон 4.7. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе - 2003 година

Графикон 4.8. Приватизација 2003.година-правна у односу на физичка лица

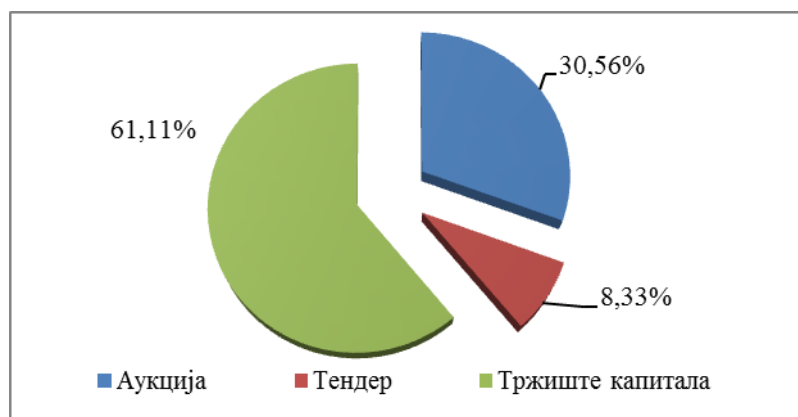
Упоредјујући приватизацију по методу из 2002. и 2003. године можемо закључити да се тренд приватизације према методу знатно разликује. У 2003.години приватизовано је на тржишту капитала 44,44% што је знатни пораст у односу на 2002. годину, за разлику од

приватизације на тендеру која показује знатни пад на 24,44%. Приватизација страних инвеститора путем аукције у 2003.години је остала на приближном истом нивоу 31,11%, као и 2002.години.

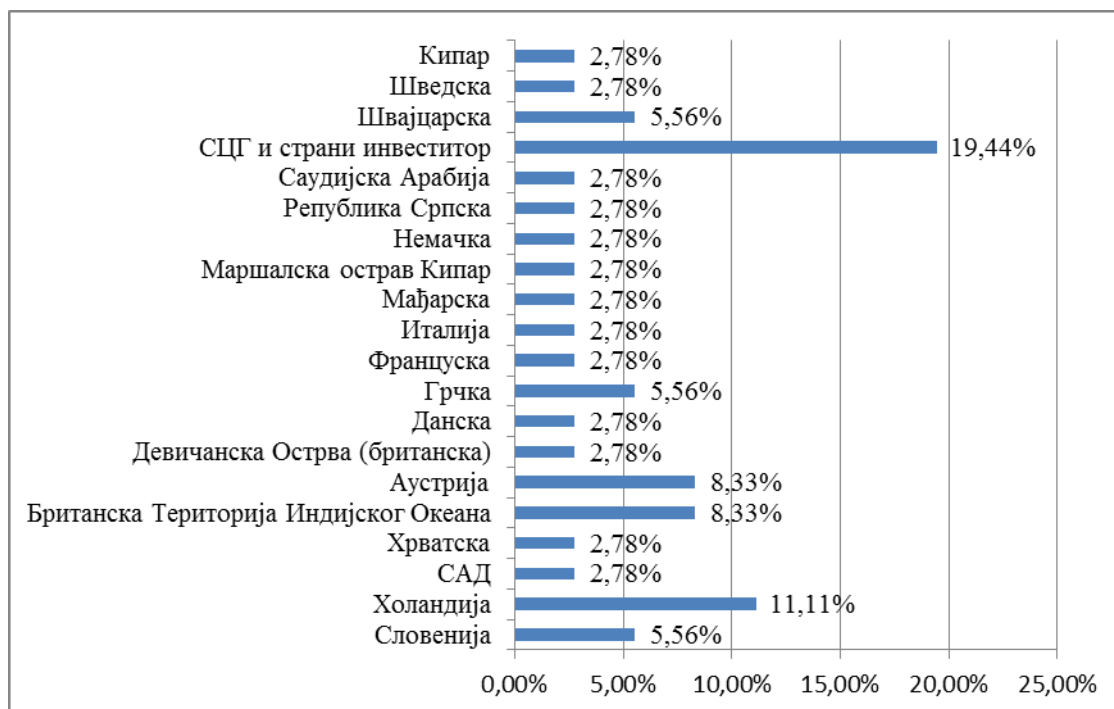
Највише капитала у 2003.години у приватизационим процесима у Србију је стигло из Словеније 17,78% што је пораст у односу на 2002.годину (11,76%), затим са Кипра и то 13,33%, што је значајан пораст у односу на 2002.годину (5,88%). Потом следе САД и Хрватска са 11,11% и Велика Британија са 8,89%.

Проценат правних лица у приватизацији 2003.године се повећао на 95% са 82,35% у 2002.години.

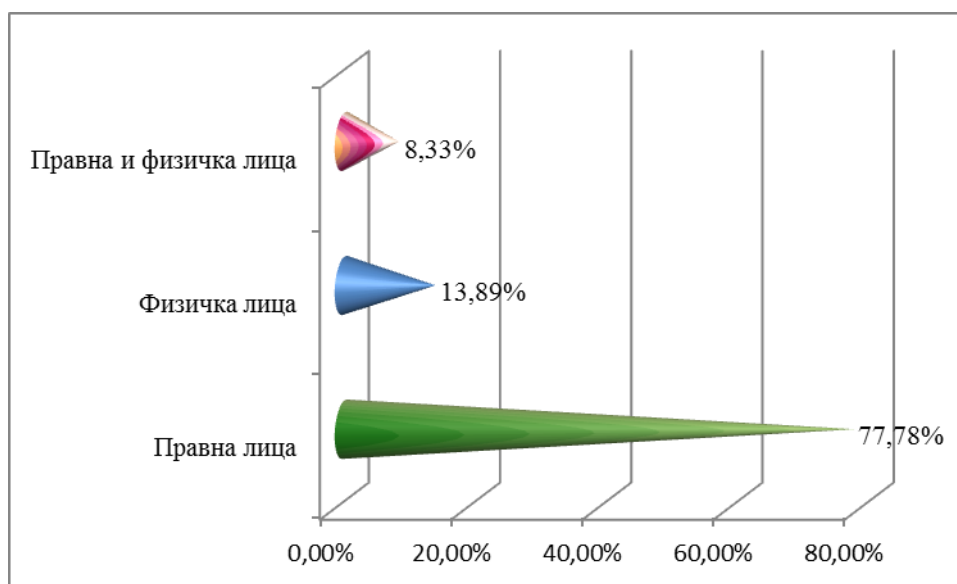
Графикон 4.9. Приватизација према методу 2004.година- страни купци

**Графикон 4.10. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе–
2004 година**

Графикон 4.11. Приватизација 2004.година- правна у односу на физичка лица

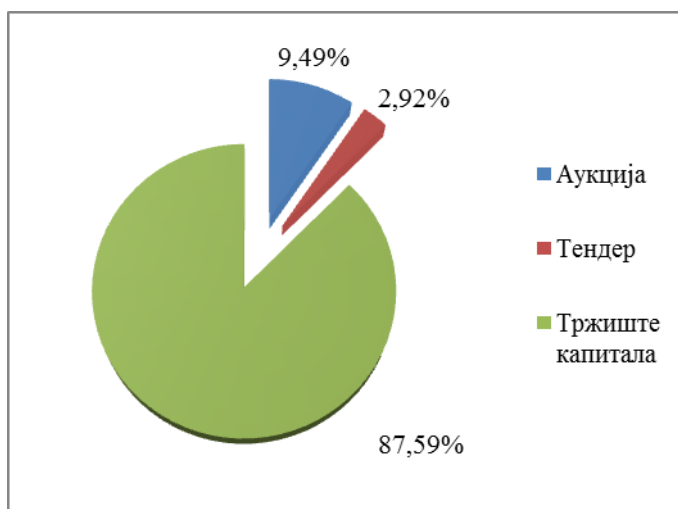
Пратећи приватизацију према методу закључујемо да се проценат приватизованих привредних субјеката путем тржишта капитала у 2004.години, повећао на 61,11% у односу на 44,44% у 2003.години. Проценат приватизованих привредних субјеката путем аукције је у 2004.години приближно исти као у 2003.години. Међутим у

2004.години знатно је опао проценат приватизованих привредних субјеката путем тендера на 8,33% у односу на 2003.годину (24,44%).

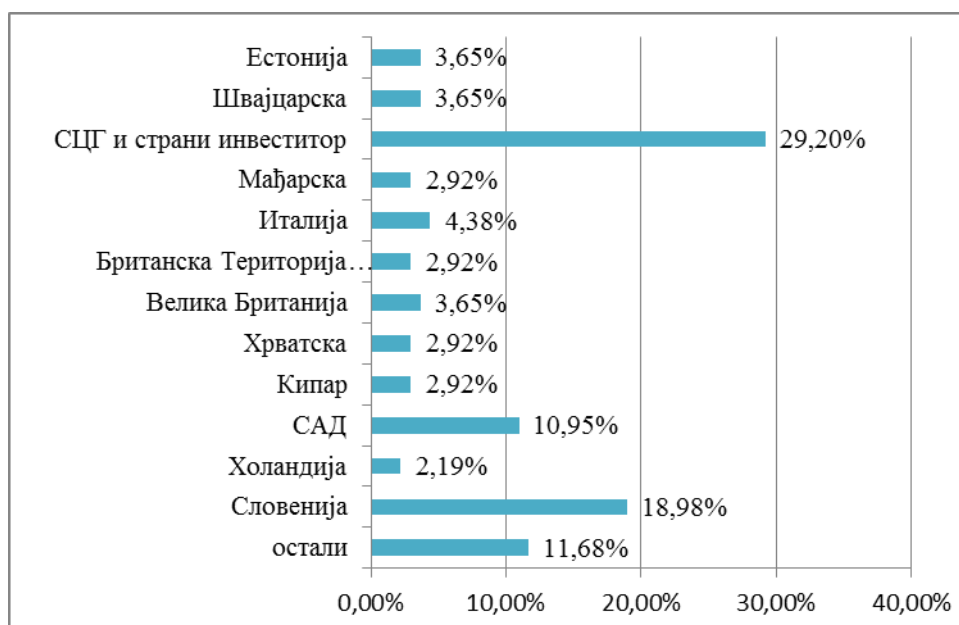
У 2004.години највећи проценат приватизованих привредних субјеката 19,44% је приватизован од стране мешовитих конзорцијума са страним и домаћим капиталом. Потом следе Британска Територија Индијског Океана (позната *off shore* зона) са 8,33%. У овој години се такође по први пут јављају и друге *off shore* зоне као што су Маршалска острва, Девичанска острва (Британска), и Кипар са по 2,78 % учешћа у приватизацији у овој години.

У 2004.години је проценат правних лица у приватизацијама у којима је коришћен страни капитал пао на 77,78% , док се проценат физичких лица повећао на 13,89% у односу на 2003.годину (5%), али су се у овој години и појавили конзорцијуми правно физичких лица јоји су учествовали у приватизацији са 8,33%.

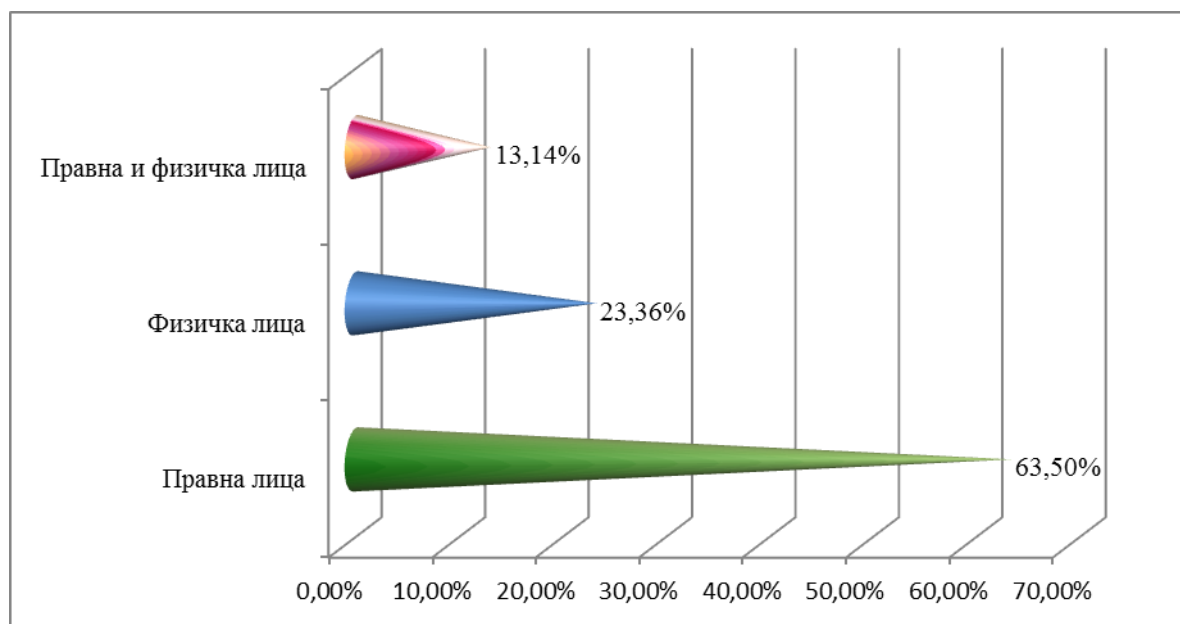
Графикон 4.12. Приватизација према методу 2005.година – страни купци

**Графикон 4.13. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе
2005 година**

Графикон 4.14. Приватизација 2005.година-правна у односу на физичка лица

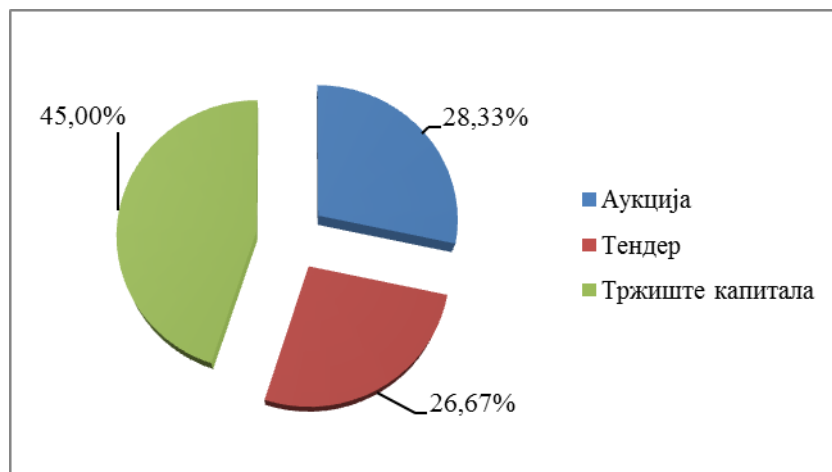

У 2005.години посматрајући метод приватизације произилази да је дишло до још већег пораста приватизације путем тржишта капитала на 87,59%, док је приватизација путем тендера сведена у овој години на свега 2,92%. Проценат приватизације путем аукције са 30,56% у 2004.години спао је на 9,49%.

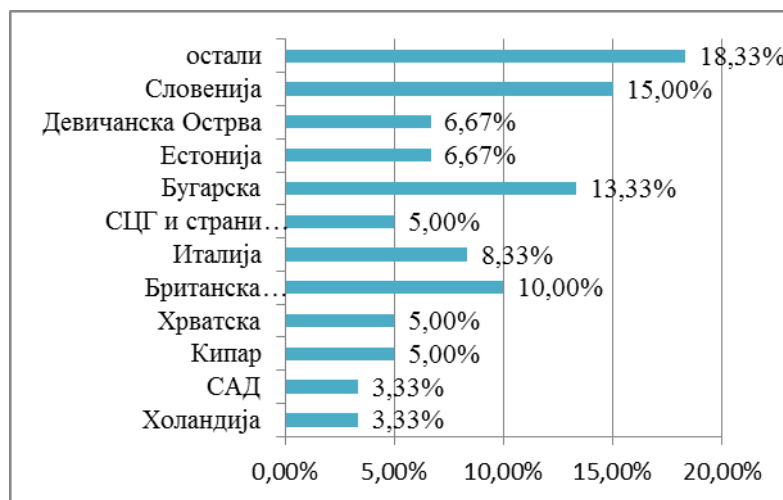
Тренд пораста конзорцијума са мешовитим страним и домаћим капиталом у приватизацији настављен је и у 2005.години када је изнео 29,20%. Затим следи Словенија са 18,98%, па САД са 10,95%, и Кипар са 2,92% (са процентом сличному 2004.години) и Британска Територија Индијског Океана са 2,92% што је значајан пад у односу на претходну (8,33%). Остале *off shore* зоне које су се јављале у претходној години (Маршалска и Девичанска острва) нису имали удела у приватизацији у овој години.

Проценат правних лица са страним капиталом који је учествовао у приватизацији 2005.године, је опао у односу на 2004.годину на 63,50%. Проценат физичких лица (23,36%) и конзорцијума правно-физичких лица (13,14%) из иностранства је у порасту у односу на 2004.годину.

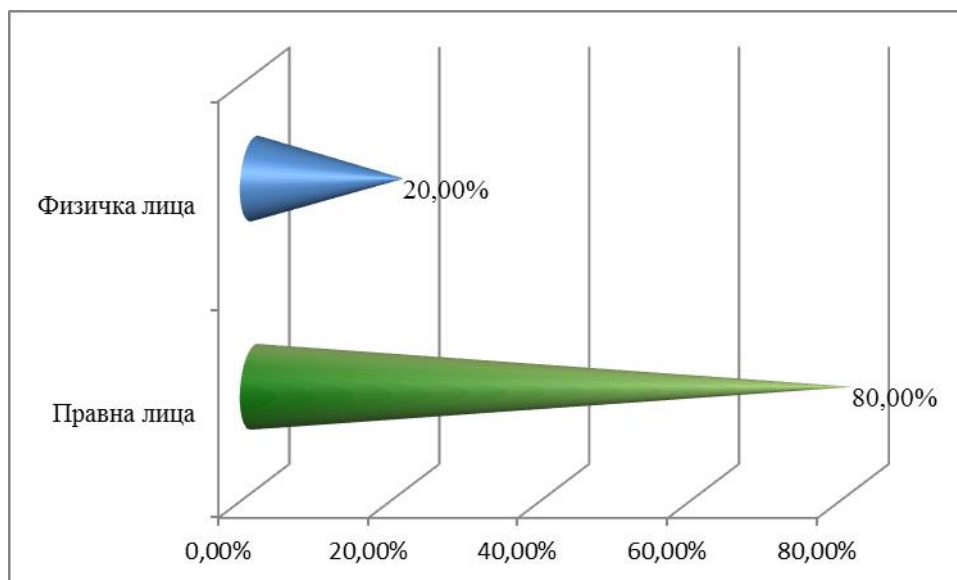
Графикон 4.15. Приватизација према методу 2006. година-страни купци

**Графикон 4.16. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе
2006. година**

Графикон 4.17. Приватизација 2006. година-правна у односу на физичка лица

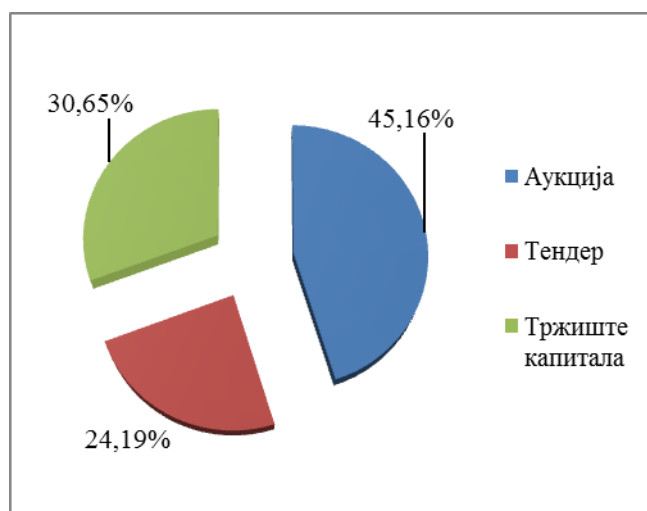
Посматрајући 2006.годину видимо да је приватизација путем тендера значајно порасла на 26,67% у односу на 2005.годину (2,92%). Такође је проценат приватизације извршене страним капиталом путем аукције знатно порастао на 28,33% у односу на претходну годину (9,49%). Проценат приватизованих привредних субјеката путем тржишта капитала је знатно опао са 87,59% у 2005.години, на 45,00% у 2006.години.

Најзначајнији проценат учешћа у приватизацији у 2006.години остварила је Словенија 15%, а за њом следи Бугарска са 13,33%. Интересантно је да је у овој години у приватизацији проценат учешћа капитала са *off shore* зоне знатно већи него претходне

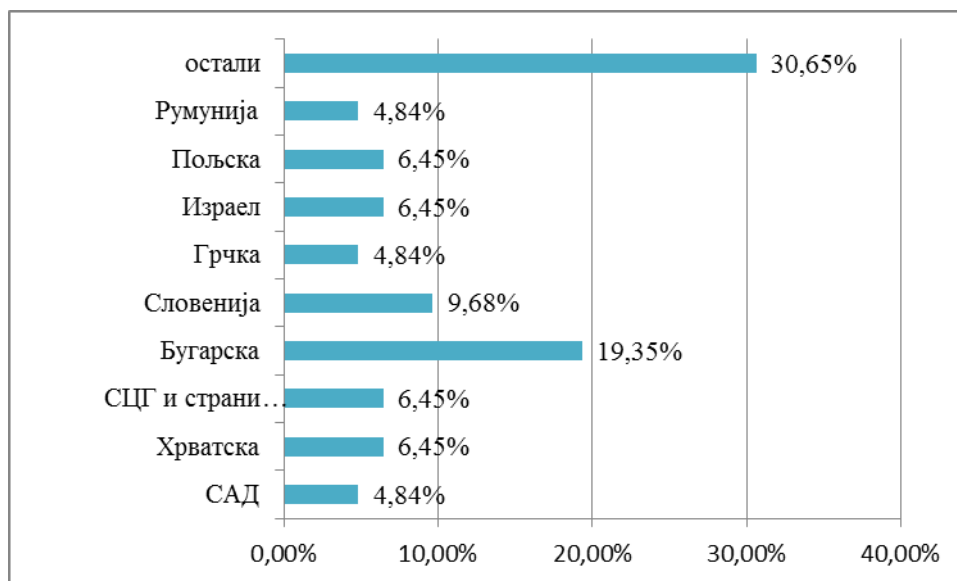
године, па је Британска територија Индијског Океана скочила на 10,00%, Девичанских Острва 6,67% и Кипра 5%.

У 2006.години конзорцијуми правно – физичких лица са страним капиталом нису учествовали у приватизацијама, док су правна лица са 63,50% у 2005.години скочила на 80,00% у 2006.години. Физичка лица су показала мали пад са 23,36% у претходној години на 20% у 2006.години.

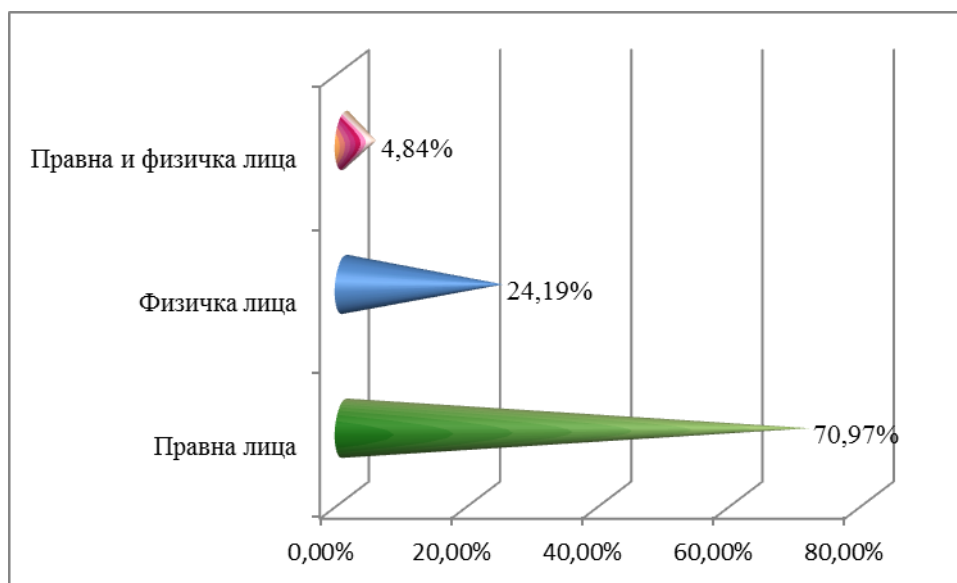
Графикон 4.18. Приватизација према методу 2007. година-страни купци

Графикон 4.19. Приватизација – страни инвеститори према земљи из које долазе 2007. година

Графикон 4.20. Приватизација 2007. година- правна у односу на физичка лица

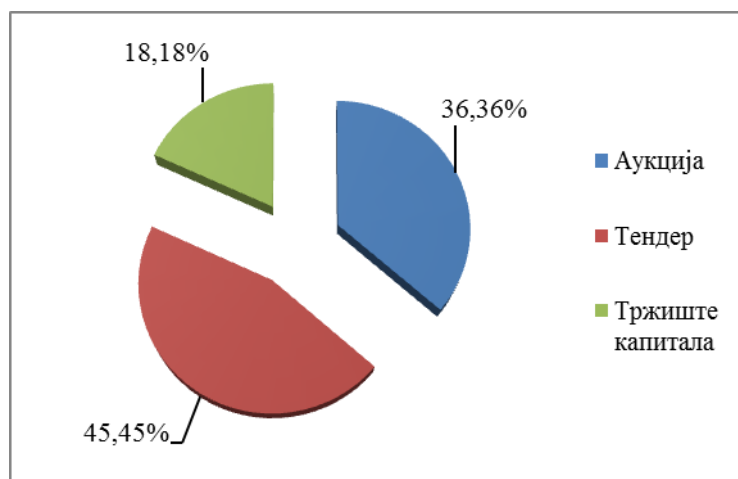

Упоређујући приватизацију по методу страног капитала из 2006.године и 2007. године можемо доћи до закључка да је приватизација путем тржишта капитала у 2007. години опала за 15% на 30,65%, путем тендера је показала мањи пад од 1,50% на 24,19%, док је путем аукције порасла са 28,33% на 45,16%.

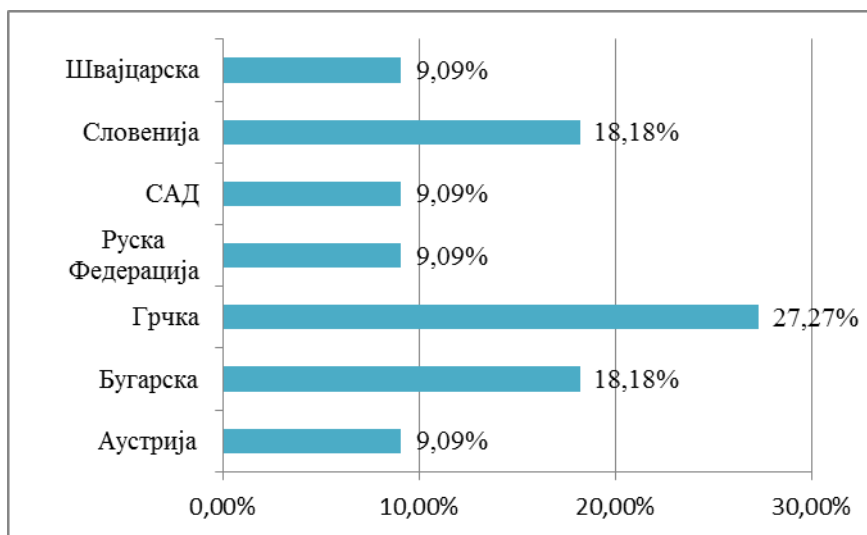
Бугарска је са 19,35% највећи инвеститор у приватизацији у Србији 2007.години, затим следи Словенија са 9,68%, Пољска и Израел са 6,45%. У овој години приметно је да нису пласирани у приватизацију капитали са Кипра и *off shore* зона.

Поново су се у 2007.години појавили страни правно- физички конзорцијуми са 4,84%, док су правна лица са страним капиталом са 80% у претходној година пала на 70,97%, а физичка лица са страним капиталом остварила 24,19% учешћа у приватизацији.

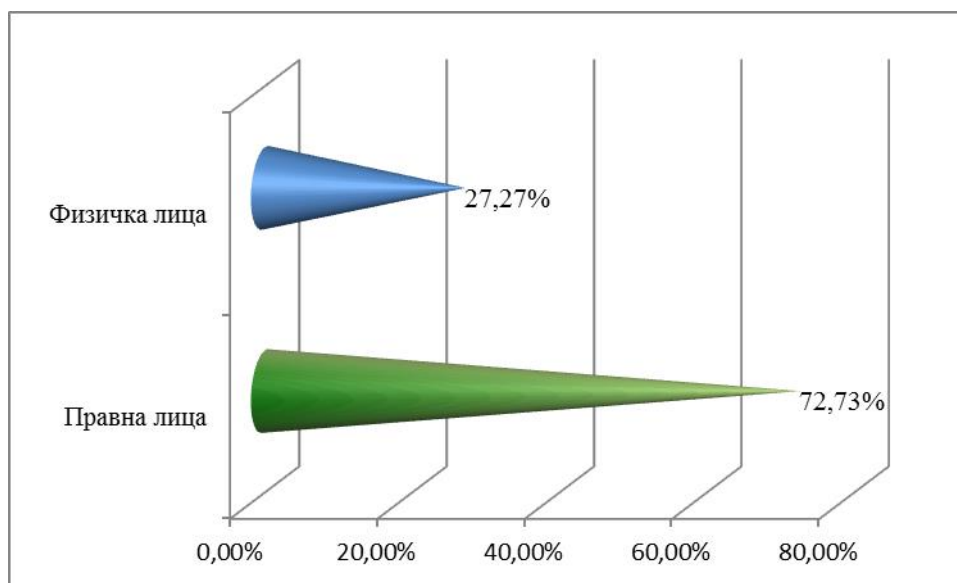
Графикон 4.21. Приватизација према методу 2008.година-страни купци

Графикон 4.22. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2008. година

Графикон 4.23. Приватизација 2008.година-правна у односу на физичка лица

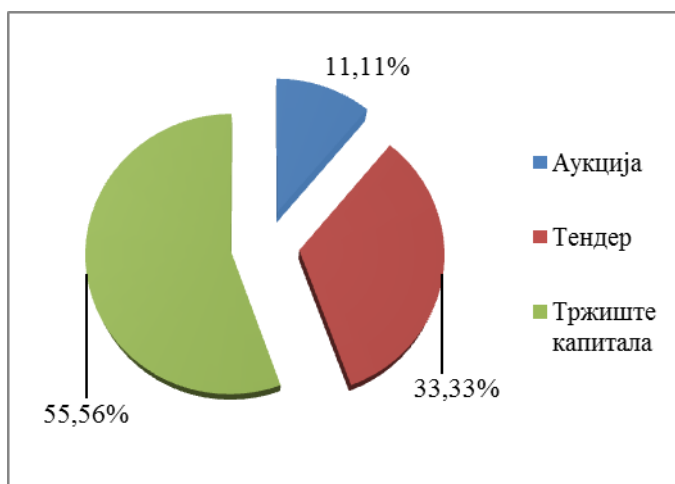

Приватизацију у 2008.години карактерише значајан процентуални скок приватизованих привредних субјеката путем тендера који је са 24,19% у 2007.години, порастао на 45,45%, док приватизација путем тржишта капитала пада са 30,65% у 2007.години, на 18,18% у 2008.години. Процент приватизације путем аукције такође пада са 45,16% у 2007.години, на 36,36% у 2008.години.

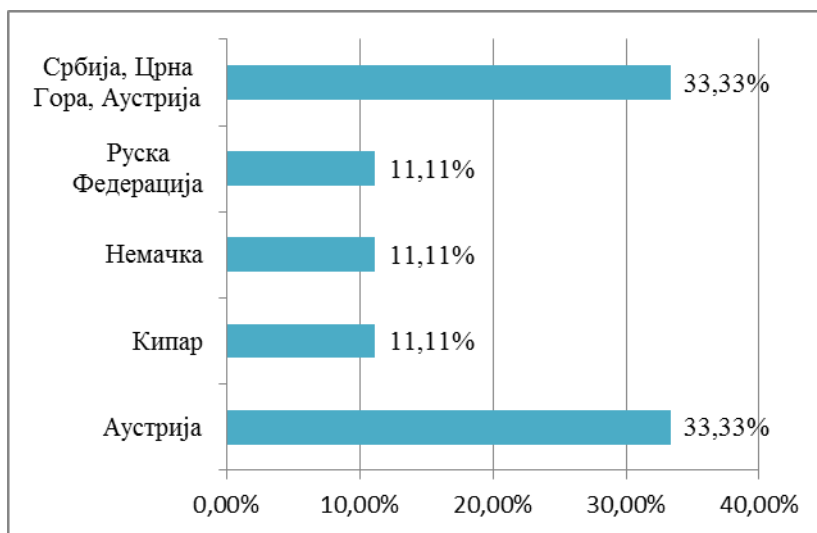
Најзначајнији капитал у 2008.години у приватизацији у Србији пласирала је Грчка са 27,27%, затим Словенија и Бугарска са 18,18% и на крају група земаља са 9,09% капитала међу којима су Швајцарска, САД, Аустрија и Руска федерација (по први пут се јавио капитал из ове земље у процесима приватизације у Србији). Приметно је да ни у овој години као ни у 2007 није пласиран капитал у приватизацији ни са Кипра, ни са *off shore* дестинација.

У овој 2008.години правна лица су учествовала у приватизацији са 72,73%, док су физичка лица партиципирала са 27,27%. Конзорцијуми правно-физичких лица нису били учесници приватизације у 2008.години.

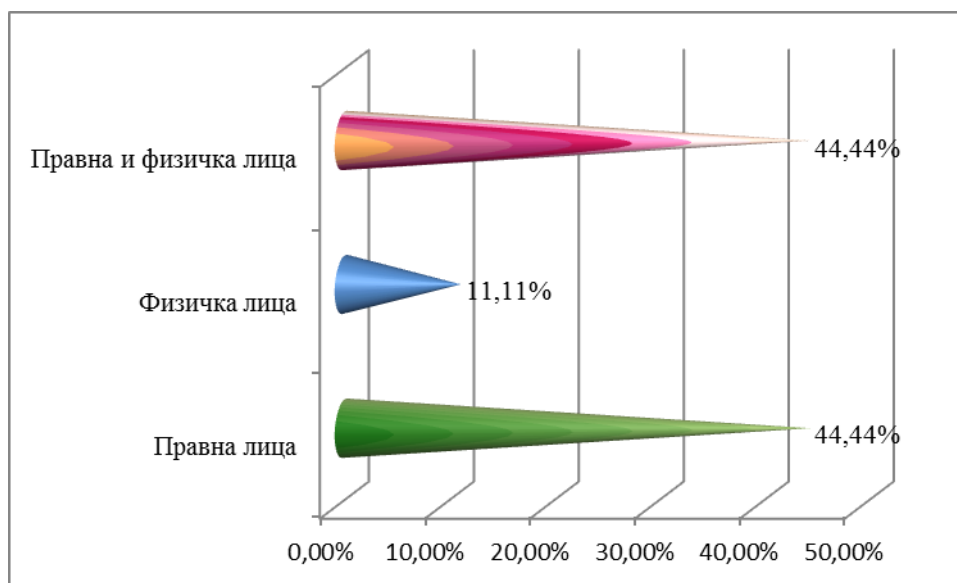
Графикон 4.24. Приватизација према методу 2009.година-страни купци

Графикон 4.25. Приватизација-страни инвеститори према земљи из које долазе 2009.година

Графикон 4.26. Приватизација 2009.година-правна у односу на физичка лица

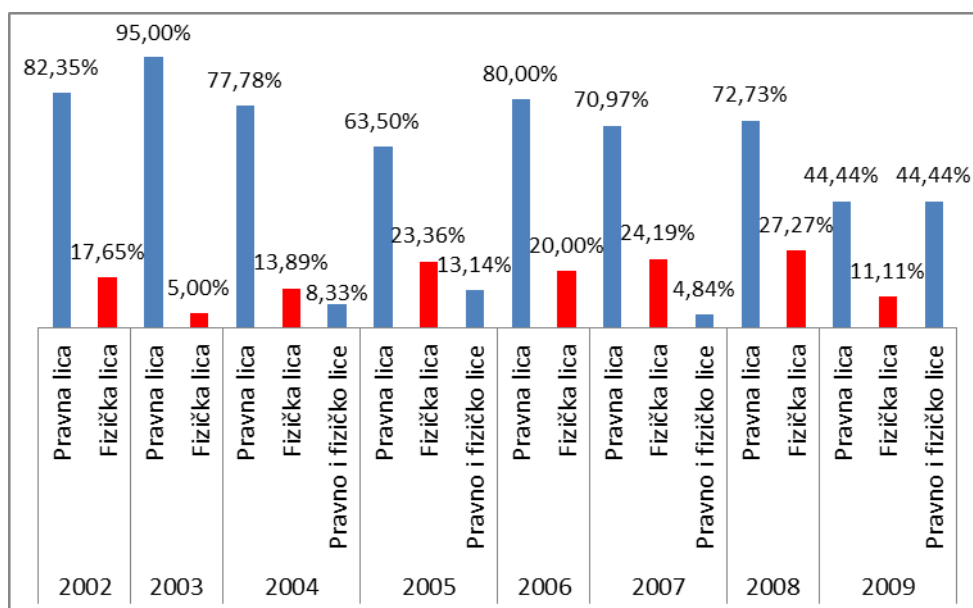

Приватизација у 2009.години путем тржишта капитала поново је остварила висок процентуални скок са 18,18% у 2008.години, на 55,56%. Приватизација путем тендера има опадајући карактер јер је са 45,45% у прошлој години пала на 33,33%, а такође и путем аукције јер је са 36,36% у прошлој години опала на 11,11% у 2009.години.

Са процентом од 33,33% Аустрија заузима високо прво место у пласирању капитала у Србији у 2009.години, док следећа три места подједнако деле Руска федерација, Немачка и Кипар са 11,11%. Ни у овој години нису примећени трансфери капитала у приватизацији са осталих *off shore* дестинација.

У 2009.години имамо интересантан значајан процентуални скок инвестирања капитала потеклог од конзорцијума правних и физичких лица са елементима страног капитала у износу од 44,44%. Подсећамо да у 2008.години није било оваквог улагања. Правна лица у овој години су учествовала у приватизацији са 44,44%, док су физичка лица учествовала са 11,11%.

Графикон 4.27. Приватизација од 2002 до 2009.године (страни купци) правна у односу на физичка лица

Сумирајући податке дошли смо до закључка да за разлику од домаћег капитала који је коришћен у приватизацији, где су далеко значајнију улогу имала физичка лица, код инвестирања страног капитала у области приватизације далеко већу улогу су имала правна лица. Најмањи проценат улагања правна лица су имала 2009.године са 44,44%, док су највећи проценат имала 2003.година са 95%.

Посматрајући дестинације одакле је инвестиран капитал у приватизацији дошли смо до података да је са *off - shore* дестинација уложен капитал у износу од 67.849.000 евра, и то нарочито у 2004, 2005 2006.години. Примећене су следеће *off shore* дестинације: Кипар, Маршалска острва, Британска територија Индијског океана, Гибралтар, Девичанска острва. Напомињемо да капитал пласиран из Холандије и САД нисмо урачунали у горе наведени износ јер није било могуће из података издвојити који је капитал стизао из њихових *off shore* дестинација као што су острва Холандски Антили, и државе Делавер САД. Напред наведена сума је добијена сагледавањем директних уплата са *off-shore* дестинација од стране страних правних лица. За аналитичније сагледавање требало би узети у обзир трансфере капитала у тим годинама са *off-shore* дестинација којису дозначавани како правним тако и физичким лицима (подсећамо податак из претходног текста да су физичка лица приватизовала 109 привредних субјеката чија је појединачна цена била преко милион евра, за укупан износ од 448.063.000 евра; и 136 привредних субјеката са појединачном ценом од 300.000 до

1.000.000 евра за укупан износ од 77.756.000 евра). Напомињемо да је након укидања обавезе Агенције за приватизацију да пријави сумњив капитал 2005.године, да су нагло повећане инвестиције у приватизацији са *off-shore* зона, и да су оне износиле око 25% инвестиција од укупних инвестиција у приватизацији у 2006.години.

4.5. КОНТРОЛА ЗАКОНИТОСТИ КАПИТАЛА УНЕТОГ У СРБИЈУ

Међународни капитал добија све већи значај у решавању проблема развоја и платнобилансне равнотеже земаља у развоју. Због тога контрола и услови кретања дугорочног капитала све више улазе у сферу организованог међународног усмеравања, или његове либерализације.

Држава, као учесник тржишта капитала, има специфичну улогу која се огледа у одређеним припадностима којима се регулише и контролише успешно функционисање тржишта капитала. Држава као врховна управа и извршна власт на тржишту капитала учествује као:

- Инвеститор;
- Корисник капитала;
- Регулатор и контролор.

Контрола токова капитала може се применити на извоз капитала, увоз капитала или обоје. Извоз капитала представља извоз куповне моћи земље. Уколико се не обезбеде приходи од извезеног капитала, односно његова репатријација (повраћај у земљу) онда то претпоставља губитак националног дохотка и умањење куповне снаге. Увоз капитала се подвргава контроли из других разлога. Страни капитал може да буде шпекулативног карактера, да тежи да сувише великим извлачењем добити, и да тиме подреди своје утицају економске и политичке интересе земље пласмана.

Контролу капитала нарочито треба да спроводе земље транзиције због опасности одлива капитала, како би спречиле бег капитала као последицу " прања новца ". Уколико би изостала таква контрола настали би негативни ефекти на макро и микроекономском плану: нарушавања функционисања финансијског сектора подривањем интегритета финансијских институција, угрожава приватни сектор нарушавањем тржишне конкуренције, умањује ефекте приватизације и смањује директне стране инвестиције. Када се не би спроводила таква контрола постоји велика

пасност да тржиште постане објект контроле и утицаја организованог криминала, што би могло да доведе до губитка контроле над економском политиком, до економске нестабилности и губитка јавних прихода, што би произвело несагледиве последице по развој, првенствено, земаља у транзицији.

У овом делу рада ће мо се осврнути на контролу капитала од стране државе, и то са посебним аспектом на контролу законитости капитала унетог у Србију. Једна од сврха контроле уноса капитала у земљу је да се користи остваривању политике девизног курса. Механизам поштравања контроле капитала функционише тако што власти, могу, заустављањем прилива страног капитала, спречити да овај буде инвестиран на домаћем тржишту, чиме би интервенције на домаћем тржишту новца постале непотребне, а нестабилност каматних стопа практично немогућа. Ово би омогућило смањење каматних стопа уз одржавање жељеног девизног курса. Ипак, оваква интервенција би спречила прилив обично преко потребног страног капитала који нема спекулативне намере, тако да је ова интервенција више инструмент гашења ватре него инструмент који би се редовно требао користити у циљу стабилизације девизног курса.

Да би се спречили овакви процеси држава спроводи непосредну контролу новчаних токова. Постоји и могућност посредне контроле о чему ће касније такође бити речи.

4.5.1. КОНТРОЛА НЕПОСРЕДНИМ ПУТЕМ

" Улагање " односно " пласирање " капитала, тј. прва фаза у процесу прања новца је најризицијна за све пераче, тако да држава у тој фази може да највише учини у спречавању " прања новца ". Да би на законски и институционални начин регулисала како носиоце контроле тако и њихове поступке држава Србија је у члану 4 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009.године таксативно набројала обвезнике носиоце непосредне контроле и то су:

- банке;
- овлашћени мењачи;
- друштва за управљањем инвестиционим фондовима;
- друштва за управљањем пензионим фондовима;
- даваоци финансијског лизинга;

- друштва за осигурање, друштва за посредовање у осигурању, друштва за заступање у осигурању, заступници у осигурању који имају дозволу за обављање послова животног осигурања;
- лица која се баве поштанским саобраћајем;
- брокерско дилерска друштва;
- организатори посебних игара на срећу у играчницама;
- приређивачи игара на срећу путем телекомуникационих веза.

Обвезницима који су обавезни да се понашају у складу са напред наведеним законима, се сматрају и предузетници и правна лица која врше следеће делатности:

- посредовање у промету непокретности;
- пружање рачуноводствених услуга;
- пореско саветовање;
- посредовање у склапању кредитних послова и давање зајмова;
- факторинг и форфетинг;
- давање јемства;
- пружање услуга пренос новца.

Горе наведени обвезници су дужни у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма да предузимају следеће радње и мере пре, у току и након вршења трансакција или успостављања пословног односа:

- препознавање странке и праћење њеног пословања (познавање и праћење странке);
- достављање информација, података и документације Управи за спречавање прања новца;
- одређивање лица одговорног за извршавање обавеза из овог закона, као и обезбеђивање услова за рад;
- редовно стручно образовање, оспособљавање и усавршавање запослених;
- обезбеђивање редовне унутрашње контроле извршавања обавеза из Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма;
- израда списка показатеља (индикатора) за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма;

- вођење евиденција, заштита и чување података из тих евиденција;
- спровођење мера из овог закона у пословним јединицама и друштвима кћеркама у већинском власништву;

Посебним чланом 5 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма предвиђено је и да су адвокати и адвокатска ортачка друштава обавезна да предузимају мере и радње за спречавање прања новца, нормиране члановима Закона од 46 до 48. Чланом 49 став 1. наведени су изузеци, где се наводи да " адвокат није дужан да поступа у складу са одредбама члана 48.ст.1. и 2. Закона у вези са податком који добије од странке или о странци при утврђивању њеног правног положаја или њеном заступању у судском поступку или у вези са судским поступком, што подразумева и давање савета о покретању или избегавању тог поступка, без обзира да ли је тај податак прибављен пре, у току или након поступка ".²³⁹ Ставом 3. истог члана предвиђено је да " адвокат није дужан да Управи достави податке о готовинским трансакцијама из члана 37. став 1. овог закона, осим ако у вези са лицем или трансакцијом постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма ".

Из напред наведеног се види да је држава предузела адекватне мере да се контрола сумњивог капитала врши непосредним путем, путем обвезника носиоца контроле непосредним путем.

И овом приликом истичемо да и у овом Закону као и у Закону о спречавању прања новца из 2005.године не постоји обавеза Агенције за приватизацију да обавештава Управу за спречавање прања новца о сумњивим трансакцијама и сумњивом капиталу који се користи у приватизацији. На овај начин држава **поново** пропушта прилику да стави под контролу сумњиви капитал који се преко *off-shore-a*, пласира у нашу државу путем приватизације.

Најзначајнији носилац непосредне контроле је Управа за спречавања прања новца, која је напред наведеним законом једина овлашћена да привремено обустави сумњиву трансакцију на 72 сата уколико постоји основана сумња да се ради о прању новца и финансирању тероризма. Уколико Управа на основу добијених података, информација и документације, оцени да у вези са одређеном трансакцијом или лицем постоје

²³⁹Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009.године.

основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, дужна је у писменој форми да обавести надлежне државне органе, ради предузимања мера из њихове надлежности, као и да им достави прикупљену документацију.²⁴⁰

Једну од битних улога непосредне контроле готовинских трансакција има Управа Царина приликом контроле прелазака границе и преноса дозвољених 10.000 евра.

4.5.2. КОНТРОЛА ПОСРЕДНИМ ПУТЕМ

Уколико би сумњив капитал успео да се интегрише у систем, постоје накнадни начини да се преконтролише капитал који је већ ушао у предузеће. У ревизији пословања привредних друштава могуће је утврђивати рачуноводственим путем неекономска и фиктивна плаћања, односно сумњиве трансакције, па је законодавац такође у члану 4 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма предвидео да су обвезници спровођења овог закона:

- предузећа за ревизију;
- овлашћени ревизори.

Из напред наведеног произилази да су предузећа за ревизију и овлашћени ревизори дужни да приликом вршења ревизије, контроле књиговодства, привредног друштва обратe пажњу на све сумњиве трансакције и да о томе известе Управу за спречавање прања новца. За предузећа за ревизију и овлашћене ревизоре такође важе да морају да предузимају мере и радње напред наведене, предвиђене Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма.

Листа индикатора за препознавање сумњивих трансакција за лица која пружају рачуновдствене услуге:

- 1.Странка не жели да јој се пошта упућује на адресу у земљи.
- 2.Странка има рачуне код различитих финансијских институција на истом подручју без видљивих разлога.

²⁴⁰Члан 59 закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма из 2009.године

- 3.Странка или њено пословање је праћено или надзирано од стране државних органа или се налази на међународној потерници.
- 4.Странка показује велико занимање за пријављивање података по основу Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.
- 5.Странка је укључена у послове који нису карактеристични за њено пословање.
- 6.Странка без посебног разлога захтева брзо обављање послова или трансакције без обзира на веће трошкове које ће овако поступање изазвати.
- 7.Странка је недавно успоставила више пословних односа с различитим финансијским институцијама.
- 8.Странка употребљава адресе поштанских фахова или друге врсте поштанских адреса уместо адресе улице што није уобичајено за наведено место или подручје.
- 9.Странка нуди новац, поклоне или друге погодности као противуслугу за послове за које постоји сумња да нису у потпуности у складу са прописима.
- 10.Странка пружа сумњиве или нејасне информације.
- 11.Пословни однос или трансакција укључују као узгредне чланове непрофитне или добротворне организације за шта не постоји оправдани економски разлог.
- 12.Странка жели да увери рачуновођу да није потребно да попуни или приложи неки од потребних докумената.
- 13.Пословање странке се битно разликује од уобичајеног пословања у оквиру делатности.
- 14.Странка живи преко својих могућности.
- 15.Странка често мења своје књиговође односно рачуновође.
- 16.Странци није познато где се чува пословна документација.
- 17.Странка нема запослених, што није у складу са врстом и обимом пословања.

18.Странка исплаћује хонораре за одређену врсту услуге услуга фирмама са седиштем на *off-shore* дестинацијама.

19.Странка инсистира да се у завршном рачуну искаже пословни губитак иако за то не постоје оправдани разлози.

Иако су напред наведени индикатори донети, у пракси се слабо реализују са разлога да лица односно агенције које пружају рачуноводствене услуге немају никакав интерес да предузимају мере предвиђене индикаторима и да о томе обавештавају надлежни орган, већ напротив, такве ствари избегавају јер живе од новца странака коме воде књиге. Такав потез (пријављивање Управи за спречавање прања новца) би се брзо прочуо и такво лице, односно агенција не би имала прођу на тржишту, већ обрнуто странке би их избегавале и то би значио крах у пословању.

Много успешније би било када би држава у сарадњи са ревизорским кућама спровела употребу поступања истих по предвиђеним индикаторима за ревизорске куће обзиром на законску обавезу да је сваки привредни субјекат једном годишње обавезан да изврши ревизију финансијских извештаја пословања, коју спроводи овлашћени ревизор или ревизорска кућа.

Листа индикатора за препознавање сумњивих трансакција за предузећа за ревизију или овлашћене ревизоре:

1.Одговорно лице странке не познаје добро своје пословање или је видно незаинтересовано за пословање.

2.Овлашћеном ревизору никада није било омогућено да погледа пословни простор странке за који је заинтересован (нпр. производни део предузећа) што може указивати на сумњу да се ради о фиктивном предузећу.

3.Сложена организациона структура корпорације у односу на делатност корпорације без постојања чврстих разлога за такву сложеност.

4.Странка врши трансакције авансних плаћања или прима авансне уплате, а вероватноћа реализације посла је мала с обзиром на пословну политику странке (предузећа).

5. Велике необјашњиве флукуације у билансу успеха – неусклађеност билансних позиција (неоправдано високи приходи у односу на расходе).

6. Предузеће доста и неуобичајено послује са странкама чија делатност није иста или слична предузећу које подлеже ревизији финансијских извештаја.

7. Књижење промена у финансијским извештајима вршена су на основу неверодостојних докумената што може указати на сумњу да се ради о фиктивним трансакцијама.

8. Предузеће које подлеже ревизији значајно послује са готовином.

9. Странка остварује значајне приливе од *off-shore* компанија за које је тешко идентификовати власничку и пословну структуру.

10. Изузетно високи одливи средстава у иностранство, нарочито по основу разних услуга, са рачуна предузећа које је обвезник ревизије.

11. Странка сваке године закључује уговор са новим овлашћеним ревизором што указује да можда жели да прикрије своје пословне активности.

12. Овлашћени ревизорима сазнања да су оснивач и руководство странке умешани у криминалне радње, као и само предузеће које има обавезу ревизије финансијских извештаја (извори штампа, јавна гласила итд.).

13. Странка често врши готовинске уплате по основу докапитализације предузећа или су евидентиране значајне готовинске уплате по основу позајмице бројних физичких лица.

14. Клијент (странка) врши притисак на ревизорско предузеће у смислу * претње застрашивања *, * претеће замене * и * куповине мишљења * са циљем да се добијешто повољније мишљење у финансијским извештајима.

Уколико ревизорска кућа или овлашћени ревизор не поступе по напред наведеним индикаторима држава има могућност да им одузме лиценцу за рад.

4.6. ФУНКЦИОНИСАЊЕ БАНКАРСКОГ СЕКТОРА И УЛОГА БАНАКА У КОНТРОЛИ КАПИТАЛА

Најистуреније институције које су прве на удару " перача " да пласирају " прљав " новац су банке. Банке и друге финансијске и нефинансијске организације могу бити коришћене као посредници за трансфер и депоновање средстава чији је извор у криминалним активностима, јер криминалци пребацују капитал стечен криминалом са једног рачуна на други у покушају да сакрију прави извор новца. Банке које омогућавају активности прања новца суочавају се са ризицима, као што су ризик од санкција регулаторног тела и финансијских губитака, као и репутациони ризици, који могу проузроковати озбиљне правне и финансијске проблеме, али и веома озбиљне последице за само пословање банака. О улози банкарског сектора у контроли капитала осврнућемо се у овом поглављу. Како је држава преко банкарског сектора развила доста добар систем контроле капитала, то су се " перачи прљавог новца " преорјентисали на друге институције преко којих настоје да уложе, пласирају " прљав " капитал. Поштовање закона, правила и стандарда помаже да се одржи репутација банке и тако испуне очекивања клијената, тржишта и друштва у целини.

Како је " прање новца " светски проблем једанаест водећих светских банака (*ABN Amro, Bank of Tokyo-Mitsubishi, Barclays Bank, Citigroup, Credit Suisse, Deutsche Bank, Goldman Sachs, HSBC, JP Morgan Private Bank, Santander Central Hispano, Societe Generale i UBS*) су закључиле уговор и утврдиле принципе (*Wolsfeberg Principles*²⁴¹) за вођење међународног и приватног банкарства у борби против прања новца и преношења његових ефеката између различитих земаља. Ови принципи имају за циљ помоћ финансијским институцијама у овој проблематици:

- **Прихватљивост клијента.**
- **Ситуације које захтевају додатну пажњу.** На пример:

налогодавци или корисници средстава су држављани земаља у којима се не примењују прописи из области спречавања прања новца, или су држављани земаља које представљају висок ризик у погледу криминала и корупције;

²⁴¹<http://www.wolsferberg-principles.com/index.html>

клијенти који учествују у пословним активностима или секторима за које се зна да су подложни " прању новца ";

политичари, чланови њихових породица или блиски сарадници.

Ажурирање базе података о клијентима. Да би се осигурало да је евиденција ажурна и релевантна, банкари су дужни да врше редовно преиспитивање документације и/или у случају већих промена. У случају да је потребна посебна детаљна провера када су у питању клијенти са вишим нивоом ризика у интерним актима банке биће назначено да ли у преиспитивању треба да учествује и више руководство банке. У случају преиспитивања политички експонираних личности неопходно је учешће вишег руководства.

Процедуре приликом уочавања неуобичајених или сумњивих радњи. Банка треба да има писани акт о праћењу неуобичајених или сумњивих радњи.

Мониторинг. У интерним актима треба да буде утврђено стално и свеобухватно надзирање активности клијената праћењем трансакција које се обављају преко свих његових рачуна.

Одговорности контроле. Посебним писаним актом регулишу се активности различитих нивоа контроле (банкара, независне радне јединице, *compliance*, интерне ревизије). Интерна ревизија је одговорна за процену функционисања програма којим су регулисане обавезе банке за спречавање прања новца и финансирање тероризма.

Извештавање. Редовно извештавање руководства о активностима, обуци, инструментима мониторинга и променама у важећим законима у вези са питањима прања новца.

Образовање, обука и информације. Банка је дужна да установи програм обуке за запослене задужене за рад са клијентима и запослене у функцији усаглашености пословања (*compliance*). Сви запослени задужени за рад са клијентима, запослени у функцији усаглашавања пословања и нови запослени морају бити упознати са смерницама за спречавање прања новца.

Захтеви у погледу чувања података. Банка треба да утврди захтеве у погледу сакупљања, чувања и ажурирања информација. Ова документација се мора чувати најмање пет година од извршења трансакције или окончања пословног односа.

Изузеци и одступања. Банка треба да установи процедуру за изузетке и одступања у складу са којом се захтева да нека независна јединица изврши процену ризика и да да одобрење за успостављање пословног односа.

Организација за спречавање прања новца. Банка треба да оснује независну јединицу са адекватним бројем извршилаца надлежну за поступање банке у складу са прописаним захтевима против прања новца и финансирања тероризма.

Утврђивање прихватљивости клијената обухвата информације о клијентима који за банку носе ризик виши од прихватљивог, као и највиши ниво ризика. Ризици " прања новца " се могу мерити користећи разне критеријуме, који се прилагођавају променама степена ризика. Најчешће коришћени критеријуми, према *Wolfsberg* принципима су:

ризик земље,

ризик клијената,

ризик услуга.

Применљивост на постојећу клијентелу:

Финансијска институција је дужна да процени да ли је потребно провести анализу потенцијалних ризика у односу на постојећу клијентелу.

Променљивост ризика:

У процени нивоа ризика коју поједини клијент представља за институцију потребан је одређени степен дискреције. Такође, потребно је у методологији рада са ризичним факторима узети у обзир и додатне могућности промене ризика, који зависе од профила савког појединог клијента. На пример, уколико је необично велик ниво средстава или трансакција у односу на уобичајени профил сличног клијента такав клијент може да представља већи ризик иако то није било до тада, и треба га третирати као таквог. Насупрот овоме, низак ниво средстава и трансакција код клијента који су представљали

ризичну групу може да утиче на то да институција треба да промени начин третмана оваквог клијента. Такође, клијент који је подложен институционалном надзору и другим регулативама и има високе стандарде против " прања новца " и који је регулисан у правосудном систему који има високе стандарде против " прања новца " (Anti-Money Laundering, AML) (или је члан групације која примењује групне стандарде у којима је главна компанија подложна прописаним стандардима AML-а, и при чему већа компанија примењује одговарајући надзор над том мањом компанијом/клијентом), представља мањи ризик са тачке гледишта " прања новца " него клијент тог типа који није регулисан ни на који начин или је подложен самом минималном AML надзору. На пример, компаније и њихови огранци који су регистровани на реномираној и признатој берзи, односно компаније које имају обавезу достављања извештаја регулаторном телу државе у којој су основане, представљају минималан ризик због природе посла којим се баве као и широког система управљања и контроле у којима функционишу. Сматра се и да се ова тела не морају подвргавати строгим прописима при отварању рачуна, као ни праћењем трансакција током пословне сарадње.

Мањи ризик од " прања новца " представља и дуготрајна пословна сарадња која укључује честу комуникацију са клијентом. Такође, неопходно је и познавање одређеног правног система, укључујући познавање локалних закона, регулатива и правила, као и надлежности и спектар активности у надгледању рада финансијских делатности одређене институције.

Ризик од " прања новца " се повећава код коришћења и других ресурса који нису у директној вези са пословањем, па их је потребно јасно дефинисати, да не би дошло до повећања сложености и умањења транспарентности финансијске институције.

Мере и контрола ситуације већег ризика:

Смернице и принципи Wolfsberg групације дају детаљна упутства за одговарајуће мере и контролу које финансијске институције треба да створе и примењују да би одговориле могућем ризику " прања новца " код клијената који су процењени као већи ризик кроз интерни процес процене тих институција. Такве мере и контролни инструменти могу да се састоје од једног или више следећих елемената:

А) Систем информисања унутар финансијске институције о ситуацијама повећаног степена ризика;

Б) Повећани ниво познавања клијената (*KYC*);

В) Повећање захтева при отварању рачуна или заснивања пословне сарадње са клијентима;

Г) Ефикасније праћење трансакција;

Д) Повећање нивоа редовних контрола и ревидирања пословних односа са клијентима.

Ризик у погледу земље:

Не постоји глобална дефиниција ни од стране влада ни финансијских институција која може да укаже на то да поједина земља представља већи ризик од неке друге. У сваком случају неопходно је да се процени AML/CFT ризик земље порекла клијенатра. За процену ризика земље у сврхе AML/CFT ризика морају се имати у виду следеће чињенице:

А) Да ли су земље под санкцијама, ембаргом и сличним казним мерама одређених, рецимо, од стране УН;

Б) Да ли су земље уврштене у некооперативне земље или оне које немају одговарајуће мере и законе о спречавању " прања новца " од стране ФАТФ;

В) Да ли су земље идентификоване као финансијери или симпатизери терористичких активности од стране поузданих извора;²⁴²

Г) Да ли су земље идентификоване као земље са високим степеном корупције или других криминалних активности од стране поузданих извора.²⁴³

²⁴²Под поузданим изворима сматрају се информације које сакупљају познате организације које се уопштено сматрају непристрасним и које те информације дају свима на увид. Такви извори могу бити тела као Светска Банка (World Bank), Међународни Монетарни Фонд (*IMF*), Организација за економску сарадњу и развој (OECD), *Egmont Group of Financial Intelligence Units*, као и одговарајућа национална тела и невладине организације.

²⁴³Као *Transparency International*.

Ризик од стране клијената:

Не постоји глобална сагласност према којој који клијенти представљају повећан ризик, али свака институција треба да на основу својих критеријума процени да ли одређени клијент представља већи ризик, као и да ли олакшавајуће чињенице могу довести до закључка да клијент који се бави таквим активностима не представља ризик. Утврђена је листа особина које су идентификоване код клијената који представљају виши степен ризика " прања новца " :

Произвођачи оружја, трговци и посредници;

Послови засновани на кешу:

01 - новчане услуге (новчане пошиљке, мењачнице, агенти за трансфер новца, трговци новцем);

02 – казина, кладионице и активности везане за клађење;

03- послови који нису засновани само на кешу, а у којима се генеришу значајне количине новца за одређене трансакције.

Нерегулисане добротворне установе и дуге непрофитне организације (посебно оне које послују у пограничним областима);

Трговци скупим предметима (накитом, драгим камењем, трговци скуповеним металима, уметничким предметима и антиквитетима, фирме за лицитирање, трговци некретнинама и њихови посредници);

Рачуни " чувара " као што су рачуновође, адвокати и други професионалци који заступају своје клијенте, а чији идентитет није доступан финансијским институцијама;

Коришћење посредника у пословном односу;

Клијенти који имају политичку изложеност.

Ризик услуга:

Одређивање потенцијалног ризика " прања новца " путем услуга које финансијска институција пружа може исто бити од помоћи у процени укупног ризика, при чему у обзир треба узети и оне ризике којима се користе услуге институција у реализацији производа. Одређивање ризика у понуђеним услугама може да укључи следеће чиниоце:

Услуге које су процењене као ризикантне од стране државних регулаторних тела и других поузданих извора:

- услуге коресподентних банака и
- међународне приватне банкарске услуге;

Услуге које укључују трговину и доставу новчаница и драгоцених метала, с обзиром да се ради о услугама у којима се идентитет клијента намерно прећуткује да би се избегла идентификација.

Образовање и обука запослених:

Разумевање потребе да се спречи " прање новца " и финансирање тероризма има кључну улогу у успешној примени било ког приступа ризицима " прања новца ". Сви запослени на одговарајућим позицијама морају познавати законске одредбе у средини у којој раде, као и мере којима институција решава проблеме смањења могућих ризика.

Приступ ризицима и финансирање тероризма:

Смернице се не баве посебно идентификацијом потенцијалног ризика везаног за финансирање тероризма, пошто Wolsfberg групација верује да такав приступ није ефикасан у проналажењу новца у финансијским институцијама намењеног у те сврхе. Wolssfberg групација сматра да је најефикаснији начин откривања фондова намењених тероризму у финансијским институцијама у откривању особа које су повезане са терористичким активностима. Такве информације би државне установе требало на време да проследи финансијским институцијама.

Једанаест банака су написале сет упутстава за борбу против " прања новца ". Ова упутства се примењују у приватним банкама широм света, на институције које су с обавезале на Wolsfberg принципе. Група је сачинила и Упитник за спречавање " прања новца " за коресподентске банке, који је такође општеприхваћен од стране

финансијских институција. Упитником се код успостављања кореспондентског односа са другом банком утврђује идентитет банке, као и да ли банка има опште политике, праксе и процедуре за спречавање прања новца; начин на који банка врши процену ризика; стандарди КУС; трансакције које се пријављују и спречавање и откривање трансакција са илегално стеченим средствима; начин на који се врши мониторинг трансакција и обука кадрова у финансијској институцији за спречавање " прања новца " и финансирања тероризма.

Народна банка Србије је приликом контроле законитости пословања банака, утврдила да постоји знатан број трансакција које испуњавају неки од индикатора за препознавање основа сумње, и које би требало да буду предмет анализе од стране запослених у банци, а од стране истих нису разматране са становишта сумње, па је са тога разлога Управа за спречавање прања новца издала 26.10.2010.године Препоруке за пријављивање сумњивих трансакција, познавања и праћења странке и забране дојављивања под бројем ОП-000053-0037/2010.

Проблеми који постоје код обвезника су углавном везани за процену да ли у конкретном случају постоји основана сумња да се ради о " прању новца " или финансирању тероризма. Да би се утврдило да ли је нека трансакција сумњива потребно је сачинити анализу трансакције или странке, која треба да садржи податке који се односе на:

- Промет по рачунима клијената;
- Учесталост трансакција по рачунима;
- Повезаност трансакција по рачунима;
- Повезаност анализиране трансакције са осталим трансакцијама;
- Делатност клијената;
- Шифру основа под којом се обавља трансакција;
- Препознавање и комбинацију више индикатора за препознавање сумњивих трансакција;
- Информације из средстава јавног информисања (тв, радио, интернет и др...);
- Информације добијене из јавно доступних база података (Агенција за привредне регистре и др.);

- Учесталост трансакција код којих се као налогодавац јавља одређено правно/физичко лице;
- Овлашћења по рачунима других физичких лица;
- Порекло средстава на рачуну клијената и начин коришћења тих средстава.

Уколико се по основу анализе процени да постоје основи сумње да се ради о " прању новца " или финансирању тероризма потребно је податке о таквој трансакцији или лицу доставити Управи за спречавање прања новца.

У случају када се анализом трансакције или клијената закључи да нема основа за сумњу, потребно је о томе сачинити белешку или обезбедити други, писани вид доказа да је трансакција анализирана.

Обвезник (банка) слободно одлучује о томе да ли ће успоставити пословну сарадњу са клијентом или не. Уколико се на основу законских и других прописа, односно на основу интерних аката којима се дефинише прихватљивост клијената утврди да је клијент у тренутку или након успостављања пословне сарадње високо ризичан, пословна сарадња ће бити одбијена односно прекинута.

Сумњиве трансакције се препознају по основу листе индикатора за препознавање лица и трансакција за које постоје основи сумње да се ради о " прању новца " или финансирању тероризма.

У спречавању " прања новца " један од најважнијих услова је идентификација странке, односно утврђивање идентитета стварног власника рачуна.

Једно од проблематичних питања која треба разрешити приликом утврђивања стварног власника правног лица је утврђивање стварног власника правног лица у стечају. Према Закону о стечају, правне послове у име и за рачун правних лица која су у стечају или ликвидацији, обављају стечајни, односно ликвидациони управник и у пословно име правног лица додаје се " у стечају ". Имајући у виду то да се тачно зна која су правна лица у стечају, односно ликвидацији, и да стварни власници правног лица не могу ни на који начин утицати на пословање правног лица када је стечајни поступак већ покренут, мишљења сам да је довољно прибавити извод из јавног регистра за правно лице у стечају и решење о именовању стечајног управника или решење Привредног суда о покретању стечајног поступка, чији је обавезни део и одлука о именовању стечајног управника.

ГЛАВА 5

СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У РАЗВИЈЕНИМ ЗЕМЉАМА И У ЗЕМЉАМА ТРАНЗИЦИЈЕ

У овом поглављу ће се посматрати начини борбе против прања новца како у земљама са развијеном тржишном технологијом (САД, Европска унија), тако и у земљама источне Европе и земљама бившег Совјетског Савеза, и у земљама – бивших југословенских република. Такође ће се сагледавати могућности за прање новца у Србији, и начини зачетака борбе против наведене појаве путем доношења Закона о екстрапрофиту.

5.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У САД

Близина карибског басена са земљама високог нивоа корупције, дискреционим законима и ниским порезима, утиче да се 60-80% федералних случајева прања новца у САД односи на остварене приходе од продаје дроге преко међународних канала, пореклом из Латинске Америке. Према статистици, овај криминал наноси око 40 пута већу штету друштву у односу на онај који настаје услед уобичајених кривичних дела. Приликом прања новца у САД користе се небанкарске институције за кријумчарење новца преко југозападних граница, мада је у новије време идентификовано и низ нових метода прања новца (системи плаћања путем Интернета, унапред плаћене картице), као и коришћење професионалних услуга. Све ово је утицало да САД-е буду најактивније у спречавању прања новца.

Члановима од 5311 до 5332 фундаменталног закона у САД који регулише банкарско пословање (*the Bank Secrecy Act-BSA*) 1970. године, је дефинисано да велики број финансијских институција, укључујући банке, центре за издавање кредитних картица, сервисе за трансферисање новца, осигуравајуће компаније, брокери морају да пријављују све трансакције чији износ премашује 10.000 долара Трезору Сједињених Америчких Држава. Осим износа који је граница за пријављивање, институције такође

морају да обавесте о сумњивим трансакцијама уколико се сумња на илегално – криминогено порекло новца. Структурирање новца се такође кажњава.²⁴⁴

Први закон о спречавању прања новца (*Money Laundering act*) донет је у САД у држави Вашингтон 1986. године. Закон описује 11 кривичних дела која третирају прање новца класификованих у 4 категорије и третира их као федералне прекршаје. Предвиђене су новчане казне до 500.000 долара или казне затвора за обвезнике који неуредно пријављују готовинске трансакције веће од 10.000 долара, те не испуњавају обавезу дугог чувања потврда о пословању свотама већим од 3000 долара. И поред дугогодишњих легислативних решења, догађају се случајеви нарушавања истих, па се они озбиљно процесуирају јер се прање новца третира као непожељна и веома штетна активност по државу и њен систем.²⁴⁵

Након терористичког напада 11. септембра 2001. године САД су донеле децембра 2001. године Закон против тероризма или Патриотски Закон (*U.S. Patriot Act*) којим се :

- захтева " специјални принцип прописне марљивости " ("*special due diligence*") за извесне активности у извештавању у приватном банкарству;
 - забрањује непрекидне трансакције са "*shell* банкама ";
- дозвољава банкама да размењују информације о службеницима који су отпуштени због криминалне активности;

прописује банкама поступке идентификације код отварања рачуна.

Кључна компонента Патриотског закона је потреба, у одељку 352, да свака финансијска институција мора да оснује АМЛ програме, који подразумевају следећи минимум:

²⁴⁴ [Http://www.fincen.gov/statutes_regs/bsa/](http://www.fincen.gov/statutes_regs/bsa/)

²⁴⁵ 10 јануара 2011 године у Фениксу, Аризона, Мајор Ричард Фулер је осуђен на 12 месеци и један дан затворске казне због његове улоге у илегалном депоновању преко 440.000 долара на рачуне у САД. Фулер је као маринач послат у Ирак од 15 фебруара 2005 до 27 септембра 2005 године. Док је био у Ираку, Фулер је служио као официр набавке у Петој групи за цивилне односе у кампу Фалуцах. На његовом поожају радио је идентификацију одабирање пројеката реконструкције са Ирачким фирмама, преговора око истих и надгледао пројекте. Фондови који су били на располагању су се слали у формама нових новчаница од 100 долара. Ускоро после повратка из Ирака, Фулер је почео да прави новчане депозите са новим новчаницама од 100 долара. Између октобра 2005 до априла 2006 године, Фулер је обавио 91 новчану трансакцију и тиме створио депозит од 440.000 долара на рачунимау Банци Америке " Chase Bank " и " Navy Federal Credit Union ". Фулер је правио вишеструке депозите готовине испод 10.000 долара у разним банкама да би избегао обавезу пријављивања износа већег од прописаног законом.

Преузето са сајта

<http://www.irs.gov/compilance/enforcement/article/0,io=228092,00>

- 1.развој интерних АМЛ политика, поступака и контрола;
- 2.опуномоћивање службеника за усаглашавање са АМЛ;
- 3.стални програм обуке запослених;
- 4.један независни испитни програм ради тестирања АМЛ програма.²⁴⁶

Државни режим за спречавање прања новца и финансирање тероризма се посебно односи на Поглавље III Патриотског закона и предвиђа бављење подземним банкарским системима тако да укључује " било коју особу која је ангажована у послу на неформални начин система трансфера, или људе који раде са мрежом (*network-on*), а који се ангажују у послу да олакшају трансфер новца.²⁴⁷ Такође Закон је предвидео сертификат у вези са коресподентним рачунима за стране банке, који треба да попуни свака страна банка која има коресподентски рачун код било које америчке банке или америчког брокера – дилера у хартијама од вредности.

Централни орган за пријављивање. У САД се извештаји о редовним и сумњивим трансакцијама достављају Унутрашњој служби прихода и Одељењу Трезора (у пракси *FinCEN The Financial Crimes Enforcement Network*). *FinCEN* је формиран 1990. године и представља јединицу финансијске обавештајне службе Сједињених Држава. *FinCEN* обезбеђује стратегијску анализу и обавештава савезне органе надлежне за спровођење закона о опраном новцу и финансијском криминалу. *FinCEN* објављује збирне податке о типовима прекршаја, као и о студијама случајева и трендовима. Ови подаци се објављују најмање два пута годишње.

Кривична дела која су додатно обухваћена, осим оних за наркотице. Важећим законом обухваћено је преко 200 прекршаја за прање новца, од којих већина није у вези са дрогом.

Сврхе за које се добијене информације могу употребити. Информације у вези са прањем новца укључују праксу директно повезану с прањем новца: подмићивање, тероризам, превару иностране банке и извесне друге стране и домаће криминалне радње.

²⁴⁶Lampe,C., D., 2005, стр.48-49.

²⁴⁷Turner,S., 2004, стр.1404.

Одговорност банкарских кадрова у случају пријављивања. Финансијска институција, чиновник, службеник или агент не могу бити одговорни за повреду уговорних обавеза сходно Закону о финансијској тајности пословања, уколико делују у складу са дужном марљивошћу. Такође постоји забрана обавештавања клијената о таквом одавању тајне. Запосленима у финансијској институцији је забрањено да извештавају о постојању судских позива или предузетим мерама у истраживањима прања новца.

Идентификација. Пре него што нека финансијска институција може да закључи било коју трансакцију валуте, већу од 11.300 евра, она мора да провери и забележи име и адресу особе која је присутна ради те трансакције и да је идентификује путем броја рачуна и здравственог осигурања или идентификационог броја пореског обвезника у име кога врши трансакцију.

Иницијативе које се предузимају да би се повећала свест о феномену прања новца. Све савезне банкарске организације објављују често саветодавне циркуларе о новим шемама и другим методама за прање новца. Све регуларне финансијске институције примају такво обавештење и додатну обуку од индустријских трговачких група, као што је Америчко удружење банкара (АБА). Програми АБА-е се чврсто ослањају на владине званичнике да се повећа будност, на *FinCEN* и савезне банкарске агенције које су водеће у том подручју.

У Сједињеним Државама систем борбе против прања новца ослања се, пре свега, на крута " грађанска и кривична " правила о казнама и примени кривичног закона. Нова правила су садржана у Патриотском закону из 2001. године, али још се увек разликују за особе из Сједињених Држава и оне који то нису. Општи преглед борбе против прања новца у Сједињеним Државама је још увек преокупиран готовином која потиче од илегалног промета дроге и првостепеног прања новца, фазе " пласмана " и на ово је само додатно финансирање тероризма.²⁴⁸

Током последњих година постигнут је консензус између америчких конгресних истражитеља, бивших банкара и међународних банкарских експерата да америчке и европске банке годишње оперу између 500 и 1000 милијарди долара прљавог новца.

²⁴⁸Pieth, M., Aiolfi, G., 2004., стр.443-452.

Према наводима Проф. *Jamesa Petrasa*²⁴⁹ у САД се током деведесетих година слило између 3000 и 5000 милијарди долара прљавог новца, и он сматра да се део дефицита америчког буџета покрива комбинованим токовима опраног и прљавог новца. У истом чланку он износи " да велике америчке банке попут *Bank of America, J.P.Morgan, Chase Manhattan*, и делимично *Citybank* извлачењем високог процента банкарских профита (између 20 и 25% годишње) одржавају на снази глобалну моћ САД прањем новца и илегалном употребом иностраних фондова ".

Доношењем *Patriot Acta* САД су успеле да спрече улазак прљавог новца у САД, и да прате доларске трансакције у целом свету. Данас свака америчка или инострана банка у Сједињеним Америчким Државама чини прекршај ако не обавести власти о сумњивим доларским трансакцијама било где у свету. Будући да је реч о искључиво америчком законодавству, које се може применити само на трансакције у доларима, то није могло зауставити финансирање тероризма или криминалних активности, а ни прање прљавог новца зарађеног у иностранству или у другој валути. Због тога су се нелегалне активности преместиле у Европу где, већ активне организације за прање новца, имају могућност да обављају трансакције у јединственој валути, што им доноси неочекивано велику зараду. По мишљењу *Vinčenca Spanjole* функционера *Europol* италијанска мафија *Ndrangeta* је понудила колумбијском нарко картелу услуге од шверца дроге до прања новца, тако да се инвестиције обављају и озваничавају у еврима, и на тај начин избегавају контролу омогућену *Patriot Actom*. По њему *Patriot Act* не само да није обуздао прање новца, већ је помогао колумбијском картелу да своје активности прошири у Европи.

5.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Приказ појединих организација спречавања прања новца и финансирања тероризма у земљама Европске уније пружа преглед развоја законске регулативе против прања новца, кривичних дела покривених законом, осим оних за трговину дрогом, обавезе запослених у финансијским институцијама и обавештавање надлежних тела, а све кроз призму усклађивања са међународним стандардима. Такође, према препоруци 26 *FATF* државе треба да оснују једну финансијску обавештајну службу која ће служити као

²⁴⁹Prof. James Petras, Прљав новац у темељу раста империје Сједињених Америчких Држава, Global Research, March 05.2009g.

национални центар за примање (и, по могућству, тражење), анализу и размену информација о сумњивим трансакцијама и осталих информација у вези са потенцијалном активношћу прања новца или финансирање тероризма. Ове организационе јединице формиране широм света су структуриране на различите начине. Примера ради, унутар ЕУ заступљено је једанаест административних, једанаест полицијских, један правосудни и два хибридна модела.

Гледајући конструкцију модела финансијских обавештајних служби и сумњивих трансакција показало се да има знатних разлика у приступима и да нема јединствене доктрине на којој би почивао жељени систем. Као примери земаља у легислативним решењима и моделу финансијско – обавештајне службе са овог подручја приказани су Немачка, Луксембург, Грчка и Италија.

5.2.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У НЕМАЧКОЈ²⁵⁰

Модел ФОС: Полицијски

Законска регулатива у спречавању прања новца: Закон о откривању и вођењу поступка због озбиљног криминала (Закон о прању новца) ступио је на снагу 1993.године. На наведени Закон донети су следећи Амандмани: први преко закона о побољшању мера за борбу против организованог криминала, 1998.године; други преко Закона о сузбијању прања новца и борби против финансирања тероризма, 2002.године. Додатни одељак Криминалног законика (*StGB*)²⁵¹ предвиђа санкције против криминала за особе које свесно или преко нехатних радњи учествују у прању новца.

Централни орган за пријављивање : Органи власти компететни за кривично гоњење (полиција или органи кривичног гоњења у федеракним државама). Копија сваког СТР треба да се пошаље у Федералну канцеларију за истраживање криминала (*Bundeskriminalamt*), где је успостављена Централна јединица за извештаје о сумњивим трансакцијама (Финансијско обавештајна јединица – ФОЈ).

²⁵⁰European Banking federation, 2005, www.fbe.be

²⁵¹Одељак 261 (Прање новца, прикривање илегалне активе).

Повратна информација након пријављивања сумњиве операције: Приватна лица имају право да затраже информацију из досијеа од истражних власти под извесним условима. Захтев за бољом и већом повратном информацијом појачан је обавезом ФОЈ да " редовно информише особе које треба да извештава, о типовима и методама прања новца."²⁵²

Кривична дела покривена законом, осим оних за трговину дрогом: Легислатива не обухвата само прекршаје у вези са дрогом већ и све криминалне прекршиоце.²⁵³ Такође су укључене и теже криминалне радње у вези са порезом. Законом о прању новца изричито се обухвата криминал у вези са финансирањем тероризма.²⁵⁴

Чување и евиденција докумената: Банке су обавезне да чувају податке у вези са истраживањима најмање шест година, од краја календарске године у којој је информација добијена. Подаци се могу чувати у виду фотокопија или других носиоца података (нарочито путем електронских медија).

Лица одговорна за пријављивање: Службеници код обвезника који су укључени у пријављивање финансијских трансакција.

У које се сврхе могу употребити добијене информације: Прикупљене информације се могу користити у поступку гоњења криминалних радњи. Јавни тужиоци су обавезни да дају информације, које имају на располагању, пореским властима када су добијене информације у вези са криминалним поступцима за које се верује да могу бити корисне за активност пореских власти. У овом случају, информације могу бити употребљене за поступке опорезивања и за кривично гоњење оних који су направили пореске прекршаје.

Реаговање банке у време или након сумњиве операције: Забрањено је извршење трансакције пре обезбеђивања сагласности надлежне институције или пре него што су од пријема извештаја о сумњивој трансакцији прошла два дана без забране трансакције. Ако није могуће одложити трансакцију, може се пресудити, али извештај о сумњи се мора сачинити без одлагања и доставити надлежном органу. Скоро 90% пријава о сумњивим трансакцијама поднето је од стране банака и штедионица.

²⁵²Одељак 5 параграф 1, број 5 Закона о прању новца.

²⁵³Одељак 261 StBG.

²⁵⁴Амандман 2002.

Идентификација: Када се заснива пословни однос са намером да буде трајан, доња граница суме за идентификацију клијената није предвиђена. Уколико се ради о прихватању вредносних папира или племенитих метала у износу од 15.000 евра или више, физичко лице које заступа институцију мора да буде идентификовано. Уколико се ради о чињеницама које указују на везу између оваквих трансакција (*smurfing*), обавеза идентификације се односи на овакве трансакције без обзира на износ. Крајња одговорност за испуњавање обавеза идентификације клијената остаје банци. Обавеза да се изврши идентификација не постоји у случајевима међубанкарских трансакција. Међутим, Савезно министарство унутрашњих послова или финансија може предвидети изузетке од овог принципа, у погледу поштовања еквивалентних институција у таквим трећим земљама, које не подлежу нормативима према немачком Закону о борби против прања новца. Такође, идентификација није потребна када је банци добро позната особа, а која је била идентификована неком ранијом приликом или представља бизнис око преноса новца.

Иницијативе које се предузимају како би се појачала свесност о феномену прања новца: При Министарству унутрашњих послова постоји контакт група у оквиру које се размењују информације о прању новца. Такође, постоје округли столови са *BAFin* и удружењима банкарске индустрије. Удружење немачких банака стално информише своје чланство о развоју законодавства и другим трендовима. Уз то, радна група унутар Удружења се бави проблемом прања новца. Удружење редовно организује конференције о том предмету и објављује " Водич за борбу против прања новца ", који допуњује *BaFin* упутства. Банке организују своје сопствене програме обуке.

У Немачкој се про процени Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) изнетој у 2011.години, годишње опере између 47 и 53 милијарде еура. Приликом контроле по почетком 2011.године, њихови срадници су установили да Немачка испуњава само 29 од укупно 49 међународних критеријума за борбу против илегалног прања новца и финансирања тероризма. После тог извештаја и запрећених новчаних казни од стране Европске комисије ОЕЦД, Немачка је добила рок до фебруара 2012.године да исправи недостатке.

Према подацима Савезног уреда за сузбијање криминала (БКА) и Савезне канцеларије за финансијски надзор (БаФИН) број тужби у вези са прањем новца је у 2011.години

порастао више од 17%, на 13.000. Председник БКА *Jerg Cirke* је изјавио " да у половини случајева постоји сумња на кривично дело". При томе највише је порастао број случајева у којима приватна лица своје банковне рачуне стављају на располагање за прање новца. Број таквих финансијских агената се у 2011.години попео на 4000 што је за око 30% више него годину дана раније, јер су привучени великом провизијом. Према извештају ОЕЦД-а највећи проблем у Немачкој представљају " оазе " за прање новца, агенције за некретнине и осигурања, коцкарнице, златаре и јувелирнице у којима немачке службе спроводе недовољне контроле. Према оцени Савеза немачких криминалистичких инспектора, у Немачкој су коцкарнице са аутоматима који раде на жетоне кључни проблем. Од 2006.године број локала са аутоматима се учеретвостручио, а обрт се у тој бранши повећао за 40%.

По законима Немачке једино су банке дужне да сумњиве случајеве пријаве полицији, док остале институције па чак и кредитне не морају да се придржавају постављених стандарда у случају прања новца. У коментарима немачког листа *Zidojče cajtunga* поводом немачког законодавства о прању новца се истиче " да су казнене одредбе толико неодређене, да на основу њих могу да се спроводе свеобухватне истраге, али не и да се доносе пресуде ". Потврду оваквог стања у законодавству је да је до сада само једна банка новчано кажњена због повреда прописа о прању новца.

Стање у Немачкој у вези прања новца можда најбоље описује Швајцарац *Daniel Teleskaaf* саветник у Светској банци, Уједињеним нацијама и ММФ-у, у области прања новца који сматра " да су Немци потценили привредни фактор организованог криминала који за себе тражи она поља која су најмање регулисана. Посматрање феномена " прања новца " само са полицијског аспекта и непостојање озбиљне стратегије у борби против истог представља озбиљан проблем немачке државе ".

Према наводима стручњака за сузбијање прања новца које цитира штампа највише " прљавог " новца у Немачку долази из Италије, али и из организованог криминала Русије, Белорусије и Украјине. Постоје индиције да је италијанска мафија *Ndragenta* годишње улаже десетине милиона еура у куповину хотела, ресторана и радњи у источним покрајинама Немачке, а да је преко Франкфуртске берзе инвестирала преко 100 милиона еура у деоничарске пакете предузећа.

Чињеница да власти у Немачкој успевају да заплене око 170 милиона еура, што чини негде око пола процента од укупно годишње опраног новца између 43 и 57 милијарди евра, најбоље говори о ситуацији у Немачкој везаној за " прање новца ".

5.2.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЛУКСЕМБУРГУ²⁵⁵

Модел ФОС: Судски

Централни орган за пријављивање: Све чињенице које могу указивати на прање новца морају бити достављене јавном тужиоцу за Суд Луксембурга.

Повратна информација након пријављивања сумњиве операције: Повратне информације се у принципу не достављају.

Кривична дела покривена законом, осим оних за трговину дрогом: Главна кривична дела, поред оних која су повезана дрогом, су:

- криминал или дела као део или у вези са кривичним делом завере, или кривичним делом организације завере;
- кривична дела везана за киднаповање малолетних лица;
- кривична дела подмићивања,
- кршење закона у вези са оружјем и муницијом.

Чување и евиденција докумената: Документација се чува у периоду од пет година након завршетка пословне сарадње, осим комерцијалне и рачуноводствене евиденције која се чува у року од десет година. Као доказни материјал прихватају се и микрофилмови. Услов је да су задовољени извесни услови у погледу њиховог коришћења.

Лица одговорна за пријављивање: Стручњаци унутар финансијског сектора одређују једно или више лица одговорно (а) за пријављивање.

У које се сврхе могу употребити добијене информације: Све информације достављене властима које нису правосудни органи могу бити употребљене само у сврху борбе против прања новца. Правосудни органи могу добијене информације употребити генерално – у борби против криминала и кривичних дела почињених у

²⁵⁵European Banking federation, 2005, www.fbe.be

Луксембургу. Информације се не могу употребити за утврђивање кривичних дела пореске утаје.

Реаговање банке у време или након сумњиве операције: Запослени су дужни да се уздржавају од извршења трансакција за које знају или за које сумњају да су повезане са прањем новца пре него што обавесте Јавног тужоца. Јавни тужилац има право да забрани извршење трансакције. Уколико је немогуће уздржати се од извршења трансакције, трансакција се може извршити одмах по пријави Јавном тужиоцу. У случају да је клијент банци сумњив, банка може да одбије отварање рачуна.

Идентификација: Запослени у финансијским институцијама су дужни да изврше идентификацију повремених клијената за све трансакције у износу од 10.000 евра и више, а у случају сумње без обзира на износ. Идентификација се врши на следећи начин: физичка лица се идентификују увидом у званична документа за личну идентификацију која садрже име, презиме и адресу. Правна лица се идентификују увидом у званична документа (Регистар компанија, уговор о оснивању, објављени рачуни, итд.). Уколико физичка или правна лица послују за рачун трећег лица запослени у финансијском сектору морају добити информације о идентитету лица за која клијент послује. У случају да је клијент нека кредитна институција или неки други професионални субјект унутар финансијског сектора који је подложен идентичним условима идентификације, идентификација неће бити захтевана. У случају идентификације на даљину приложене копије докумената о личној идентификацији морају бити оверене да су саобразне оригиналу од стране надлежних власти (амбасада, конзулата, итд.).

Иницијативе које се предузимају како би се појачала свесност о феномену прања новца:Циркулар 94/112 Луксембуршке монетарне институције представља преглед захтева законске регулативе, углавном на бази Закона из 1993.године, са амандманима. Недавно је сажет и ажуриран од стране *ABBL* (*The Banks and Bankers Association of Luxemburg*), тј. Удружење банака и банкара Луксембурга. Поред Закона из 1993.године, *ABBL* је јануара 1993.године издало препоруке са циљем спречавања да јединачни трустови буду злоупотребљени за прање новца. Сви промотери фондова треба да се придржавају правила која обрађује овај документ, значајан по свом смислу

и формулацији као и документа Базелског комитета, *FATF-a* и директива ЕУ о прању новца.

5.2.3. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ГРЧКОЈ²⁵⁶

Модел ФОС: Мешовит

Законска регулатива у спречавању прања новца: Закон о спречавању и борби против легализације прихода од криминалних активности усвојен је 1995.године. Усаглашен је са одредбама Директиве Европске Заједнице и намеће тешке казне, укључујући заплону и конфискацију имовине. Текст, са снагом закона, који је ступио на снагу средином јула 1993.године, као амандман на Кривични законик, прописује прање новца као кривично дело и допуњује легислативу о банкарској тајни. Надзорни орган је Централна банке Грчке која је донела упутства и смернице. Ове смернице немају законску снагу и само су смернице према банкама и мењачницама. Остале финансијске институције, осигуравајућа друштва и чланови берзе су покривени смерницама њихових супервизорских органа.

Централни орган за пријављивање: Посебан Одбор је основан у оквиру председничке уредбе из 1996.године у циљу прикупљања, процене и испитивања извештавања о трансакцијама за које се сумња да су у вези са прањем новца. То ће се проследити релевантном јавном тужиоцу, ако постоје разлози за веровање да је трансакција сумњива. Одбор мора да доврши своје истраге у року од пет дана од дана пријема извештаја или других информација које се тичу могућих кршења закона о прању новца. Одбор такође истражује и процењује информације о приходима који потичу од криминалних активности које добија од стране сличних иностраних организација, којима се обезбеђује свака могућа помоћ.

Повратна информација након пријављивања сумњиве операције: Закон из 1995.године предвиђа повратне информације особи која је поднела извештај кредитних или финансијских институција, као и о резултату истраживања спроведеног од стране Комитета.

²⁵⁶European Banking Federation, 2005, www.fbe.be

Кривична дела покривена законом, осим оних за трговину дрогом: Закон из 1995.године проширује делокруг постојећег законодавства, јер термин " криминалне активности " обухвата, поред растурања дроге, и : злочине обухваћене законом о растурању дрога, злочине из регулативе која покрива оружје, пљачке, уцене, отмице, разбојништва која укључују нарочито велике износе или посебне случајеве Кривичног закона.

Чување и евиденција докумената: Све информације и документа у вези са идентификацијом корисника морају се чувати најмање пет година од престанка пословне сарадње. Запис о последњој трансакцији мора се чувати најмање пет година након извршења последње трансакције. Ова обавеза идентификације клијената и чувања података пет година се не примењује када је клијент кредитна или финансијска институција. У зависности од банке, документа се чувају као оригинали, у електронском облику или путем микрофилма.

Лица одговорна за пријављивање: Кредитне и финансијске институције морају одредити извршни менаџмент, који ће бити одговоран за администрацију и извршење свих услова у складу са релевантним законима. По специфичним основама, менаџмент ће добити извештаје од директора филијала, руководиоца и других запослених у институцијама о сумњивим трансакцијама или о било којем догађају који може указати на криминалне активности, о чему је дужан да тај извештај достави Одбору.

У које се сврхе могу употребити добијене информације: Информације достављене Одбору могу се користити само у вези са прањем новца.

Реаговање банке у време или након сумњиве операције: Све кредитне институције и финансијске организације морају са посебном пажњом испитати све трансакције које, би по својој природи, могле бити повезане са легализацијом прихода који потичу од криминалне активности. Од њих се очекује да не врше трансакције за које знају или сумњају да су у вези са прањем новца. Уколико доставе извештај надлежном Одбору, Комитет треба да одлучи у року од пет дана да ли извештај треба да буде прослеђен правосудним органима или ће архивирати податке за будућу употребу. Може се изрећи до две године затвора ако се неко не придржава својих обавеза.

Идентификација: Финансијске и кредитне институције су обавезне да захтевају доказ о идентитету својих клијената у било којој врсти пословног односа, посебно када корисници врше депозитне трансакције, закуп сефова или узимају кредите. Идентификација клијената је обавезна тамо где постоје озбиљне сумње о прању новца. Идентификација је потребна такође за било коју трансакцију у износу еквивалентном износу од 15.000 евра или више. Ако износ није познат у време трансакције, идентификација мора бити извршена чим се сазна износ. Идентификација клијената је прописана за сваку трансакцију чији је износ најмање 15.000 евра, које се спроведу у једној или више трансакција исти дан, или као део истог правног односа. Кредитне институције и финансијске организације нису обавезне да спроведу идентификацију клијената ако је уговорно лице или лице које врши трансакцију кредитна институција, финансијска организација, правно лице јавног права или организација у којој држава има најмање 51% власништва.

Иницијативе које се предузимају како би се појачала свесност о феномену прања новца: Удружење организује посебне тренинг програме које похађа највећи број запослених.

И поред законских прописа који постоје у вези " прања новца " у Грчкој постоји велики проблем у вези са тим. Код Грка постоји велика финансијска недисциплина па су тренутно актуелни спискови из швајцарских банака којим се потврђује, да велики број грчких држављана (постоји списак од 54.000 људи) депонује новац у швајцарским банкама, а у Грчкој поједини нису уопште пријавили било какве пореске приходе. Велике афере потресају Грчку у вези " прања новца " па је Влада у септембру 2012.године покренула истрагу да су три бивша министра и то: актуелни председник грчког парламента и бивши министар одбране Evangelos Neimarakis, некадашњи министар унутрашњих послова Jorgos Vulgarakis, и бивши министар културе, саобраћаја и комуникације Mikalis Liapis, умешана у аферу " прања новца " у вредности од 10,27 милијарди евра. Такође је покренута тужба Комисије за прање новца и корупцију Грчке против једног од најбогатијих Грка и сувласника више од 30 компанија Lavridisa Lavridijadisa пред Окружним суду у Атини, да је проневерио и опрао 51 милион евра. Користећи његове компанија у Грчкој, Швајцарској и Лихенштајну у замршеном кругу финансијских махинација нестало је око 700 милиона евра.

Ланац скандала везаних за " прање новца " потврђује и афера " Ватопед " са Православном црквом у Грчкој из 2009. године, која је завршена хапшењем 27. децембра 2011. године оца Јефрема стрешине манастира Ватопед на Светој гори, који се терети за " морално подстицање на превару, прање новца и издавање лажних потврда и рачуна на енормне своте новца ".

5.2.4. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ИТАЛИЈИ²⁵⁷

МОДЕЛ ФОС: Административни

Законска регулатива у спречавању прања новца: Закон број 197 из 1991.године – допуњен 1992. и 1993.године, измењен Одлуком из 1997.године. Законска одлука из 1999.године и Одлука из 2000.године донете су од стране Министарства за економију и финансије, који су подигли одређен износ као праг, од 20 милиона лира, постављен према закону из 1991. за примену у борби против прања новца, на 12.500 евра и коначне Одлуке из 2004.године, која је увела Другу директиву о борби против прања новца.

Централни орган за пријављивање: Централна управа звана *Ufficio Italiano Cambi (UIC)*.

Повратна информација након пријављивања сумњиве операције:*Ufficio Italiano Cambi* обезбеђује повратну везу за кредитне и финансијске институције.

Кривична дела покривена законом, осим оних за трговину дрогом: Уз криминал у вези са дрогом, законодавство је проширило на сва криминална дела (све радње у вези кривотворења и обмањивања).

Чување и евиденција докумената: Прописано је да се извештаји и документа чувају 10 година, и то оригинална (досије са подацима) или на микрофилму. Подаци о трансакцији се морају чувати 10 година од датума када је извршена.

Лица одговорна за пријављивање: Директор експозитуре извештава председника у централној банци – у пракси представника централне банке (шефа обезбеђења или правне службе) – који извештава *Ufficio Italiano Cambi*.

²⁵⁷European Banking Federation, 2005, www.fbe.be

У које се сврхе могу употребити добијене информације: Допуштена је информација у вези са кажњивим делима.

Реаговање банке у време или након сумњиве трансакције: Закон је успоставио обавезу да се обелодане трансакције које могу јасно или фактички да буду у вези за прањем новца и да указују да ли је трансакција извршена или је банка одбила да то учини. *UIC* може, под одређеним условима, дати инструкције да се не изврше операције (максимално 48 часова).

Идентификација: Постоји норматив да се идентификују и забележе (у специјалној креираној електронској архиви чуваној од стране сваког посредника) потпуни детаљи идентификације особа које врше трансакције у готовом новцу или другим платежним инструментима плаћања за износе које превазилазе 12.5000 евра. Идентификација клијената може се остварити директно, лично, од стране " одговорног персонала " (не само особа које су службеници посредника, већ такође особа које су повезане са посредником у односу дефинисаном законом или путем специјалног уговора) или још кроз прибављање идентификационих детаља од неког другог овлашћеног посредника, потврђеног путем " пригодне потврде ", издате у писму.

Због специфичне ситуације у вези са " мафијом " Италија је предузела обимне мере у вези " прања новца ". Таква ситуација резултирала је бекством и инвестирањем нелегалног капитала " мафије " из Италије у иностранство нарочито у Немачку. Годишње се у Италији одузме између 1,5 и 4,5 милијарди незаконито стеченог капитала, па је јасно зашто " мафија " бира друге дестинације ради инвестирања прљавог капитала. Колики је износ таквог капитала немогуће је проценити, али према проценама италијанског удружења " *SOS Impreza* " само капитал у готовом новцу " мафије " у сваком тренутку износи око 65 милијарди евра. Један од разлога бекства прљавог капитала из Италије је и то што полиција и правосуђе не морају доказивати да новац потиче од илегалне активности, већ је процес доказивања обрнут, односно власник " сумњивог " капитала мора доказивати да капитал потиче из легалне активности. Увођењем *Patriot* акта САД којим се прате токови долара у целом свету, пресељено је инвестирање прљавог новца у Еврупу, где је средство плаћања еуро. *Ndrangeta* је након тога понудила колумбијском картелу комплетан пакет од шверца до прања новца, тако да се инвестиције обављају и озваничавају у еврима, што

се до тада није десило. Операцијом *Узлетање* откривена је намера *Ndrangete* да профите од продаје кокаина у Европи уложи у куповину некретнина у Белгији и Холандији за рачун колумбијског картела.

Италијанска Финансијска полиција располаже подацима да је у раздобљу од 2001 до 2004.године " прање новца " у Италији порасло за 70%, јер је увођењем евра смањена цена прања. Према подацима Италијанске централне банке, у периоду 2010. До 2011.године количина опраног новца стеченог криминалом, порасла је за 147% у односу на претходне две године.

Процене колико у Италији заради организовани криминал, па самим тим и количина новца која се опере, по проценама истраживачког центра *Transkrime* (чије истраживање је наручила Влада Италије), знатно се разликују од досадашњих процена миланског Универзитета Бокоми. Наиме истраживачки центар је користио статистике из правосуђа, податке о прању новца и утаји пореза, полицијске извештаје и информације о пленидби имовине и дошао до резултата да су приходи од " мафије " око 0,7% италијанског друштвеног производа односно 10,5 милијарди евра годишње, за разлику од Универзитета Бокоми који тврди да приходи " мафије " износе 10,9% италијанског друштвеног производа.

Доказ да Италија има велике проблеме у вези " прања новца " је и најновија изјава Пореске полиције Италије, која је саопштила да је привремено затворила 21 биро за трансфер новца да би проверила 30 милиона новчаних трансакција у укупној вредности од 10 милијарди еура, које су обављане у 11 највећих италијанских агенција за платни промет. Прелиминарни извештаји показују да је 35% ових операција било прање илегално стеченог новца. Полиција је објавила да је открила механизам за циркулисање новца сумњивог порекла и да проверава да ли су агенције учиниле пропусте у спречавању прања новца.²⁵⁸

Један од значајних проблема за Италију је и Ватиканска банка која управља рачунима верских редова и католичких удружења и није обавезна да поштује финансијске норме које важе за италијанске установе, зато што користи екстериторијалност папске државе.

²⁵⁸Извештај новинске агенције ФЕНА из октобра 2012.године.

Током 2010.године Ватиканска банка се нашла под истрагом римског тужилаштва јер се наводно бавила прањем новца. Истражитељи су имали индиције да су многе особе које живе у Италији користе банку за прање новца и избегавање плаћања пореза. На крају је председник банке *Ettore Gotti Tedeschi* нашао под истрагом, а римски судија је наредио замрзавање 23 милиона евра на једном од сумњивих рачуна банке. Због пребацивања новца мафијашких босова на његов рачун у региону Рима је ухапшен један свештеник.

Након инспекције стручњака "Манивала" органа Савета Европе за борбу против финансијске корупције у новембру 2011.године, који су јој дали 9 од могућих 18 поена, што је једва пролазна оцена, Света столица је обећала озбиљнију борбу против легализовања новца преко рачуна њене банке.²⁵⁹

Нови ударац за Ватикан је када је у фебруару 2012.године амерички Стејт Департмент констатовао да се "у Ватикану можда пере новац" па је папску државу по први пут скинуо са беле листе и ставио је на попис земаља "које изазивају забринутост". У марту 2012.године амерички банкарски гигант "*JP Morgan Chase*" је затворио рачун у својој италијанској подружници, јер ватикански банкарски нису две године поступали по захтевима да се разјасне неке сумњиве трансакције.

5.3. ЗЕМЉЕ ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ И БИВШИ СОВЈЕТСКИ САВЕЗ

Земљама Источне Европе заједничко је политичко и економско наслеђе, па је самим тим прошлост и будућност ових земаља блиско повезана. Проблем транзиције из државно контролисане у тржишну привреду начинили су земље Источне Европе погодним тлом за прање новца. У овим земљама 90 – тих година почињу да делују међународне криминалне организације, долази до упумпавања шпекулативног капитала у државну економију, изражени су корупција и слабост институција, што се одржава на економску и правну стабилност ових земаља. Земље у транзицији су посебно привлачне криминалним организацијама из разлога што су у овим земљама недовољно изграђене институције за борбу против организованог криминала; финансијске институције не користе системе за спречавање прања новца или их не користе довољно; законске казне за дела организованог криминала и прања новца су неефикасне; органи надлежни за

²⁵⁹www.vesti-online.com/Вести/Свет/240694/Ватикан-перионица-прљавог-новца

борбу против организованог криминала су недовољно обучени; не постоји довољна свест о етици и друштвеној одговорности појединаца и компанија.²⁶⁰

Присуство руског капитала уочљиво је у црногорској грађевинској индустрији, као и кроз куповину хотелских и стамбених капацитета. Постоји мишљење да је у време санкција новац изношен из СР Југославије у Руску Федерацију преко Црне Горе и да се сада враћа и пере кроз грађевинску индустрију. Нема података да ли је било истрага у урбанизму, али, према изјави званичника, ван банкарских токова или на рачунима ван Црне Горе држи се од 100 до 150 милиона евра²⁶¹.

У земљама Источне Европе закони о спречавању прања новца су донети у периоду од 1994. – 2001. године.²⁶² Највећи број држава у овом региону је ратификовао и исплементирао Бечку конвенцију, повео поступак за ратификацију или ратификовао Стразбуршку конвенцију и криминизирао прање новца. Руска Федерација је предвидела кривично дело прања новца или друге имовине противправним путем у Кривичном законiku 1996. године. Анализа стања у области прања новца у земљама у транзицији указује на следеће специфичности.²⁶³

- криминална добит стечена у земљама региона лако се упућује ка земљама Западне Европе и даље;
- релативно мали ризик да заплена средства буду конфискована;
- коришћење банкарског система земље домаћина, као тачке транзита, или места у фази прикривања криминалног профита.

У контакту са земљама овог региона *FATF* је посебно нагласио 4 основне претње од прања новца у овом региону:²⁶⁴

1. одсуство превентивних мера у финансијском систему, што има за последицу вишеструку циркулацију опраних средстава од стране криминалаца;

2. изражена могућност финансирања нових криминалних активности;

²⁶⁰ Barlett, B.L., 2002., према Ђорђевић, Б., 2008, стр. 299.

²⁶¹ Изјава председника Владе Црне Горе Мила Ђукановића, 06. октобра 2004. године, објављена на http://www.mans.cg.yu./корупција/криминал_7.htm у оквиру текста " Корупција у систему планирања и уређења простора "

²⁶² Поменути закони су донети следећом динамиком: у Мађарској 22.03.1994. године; у Словачкој 15.08.1994. године; у Чешкој Републици 15.02.1996. године; у Литванији 19.06.1997. године; у Летонији 18.12.1997. године; у Пољској 12.10.1994. године; у Бугарској 09.07.1998. године; у Естонији 25.11.1998. године; У Русији 25.08.2001. године и у Румунији 21.01.1999. године.

²⁶³ Конференција Савета Европе на тему " Прање новца у земљама у транзицији ", Стразбург, 1994. године

²⁶⁴ Ибидем

3.ризик од индивидуалне финансијске институције и целокупни финансијски систем злоупотрбљавају прачи новца и

4.опасност за националну економију и ефикасан развој демократије од акумулације моћи и богатства криминалаца и криминалних група.

На иницијативу Савета Европе, септембра 1997.године, по узору на FATF, формирана је посебна комисија (ПЦ-Р-ЕВ, поткомисија Европског комитета о проблемима криминала Савета Европе ЦДПЦ), која ће спроводити послове самооцењивања и узајамне евалуације по узору на FATF у земљама Савета Европе које нису чланице FATF-а. Ова комисија касније је преименована у Moneyval. Између FATF-а и Moneyval-а постоји посебан однос, с обзиром да су прошли и садашњи председавајући пуноправни чланови FATF-а пуноправни чланови Moneyval-а. Други чланови секретаријата FATF-а и његови чланови су посматрачи Moneyval-а. У оквиру својих надлежности Moneyval је дужан да се придржава процедура и праксе FATF-а, а, заузврат је и секретаријат Moneyval-а све више укључен у рад FATF-а. Земље чланице Moneyval-а се процењују у складу са четрдесет препорука и девет посебних препорука FATF-а и на основу примена конвенције из 1998.године и Савета Европе из 1990.године, као и три директиве ЕУ.

Међународни монетарни фонд је 1999.године донео одлуку да не позамљује новац Русији, због основане сумње да су руски банкар и пословни људи умешани у " прање " милијарди илегално зарађених долара, по неким претпоставкама је током деведестих година опрано преко 200 милијарди евра.

Након притиска Међународног монетарног фонда Русија је 2001.године донела Закон о спречавању прања новца, према коме су све банке обавезне да специјализованој државној агенцији пријављују све финансијске трансакције веће од 100.000 евра. Последњих година Русија показује озбиљан напредак у борби против " прања новца ", мада је обим и број таквих незаконитих трансакција толико велики да то представља проблем за надлежне органе. По речима Јурија Шалакова начелника Државне економске безбедности Руске федерације, више од трећине свих откривених кредитно-финансијских преступа у 2009.години се односи на легализацију незаконито стеченог новца. По њему је " у 2009.години откривено 8.400 случајева " прања новца ", а безмало 20% више у односу на прошлу годину је покренуто кривичних поступака због

легализације криминалом стечених прихода ". Шалаков је истакао " да је приметна тенденција да се илегални трансфери селе са подручја централне Русије у регион Кавказа, који има мањкавости у систему контроле нефинансијских организација ".

Руслан Милченко руководилац центра Анализе и сигурности Руске федерације је мишљења " да је кључни проблем што се борба против организованог криминала проводи само против индивидуалних особа, а не против система, јер утврђени случајеви показују како криминалци у свим деловима света користе једнаку технологију пребацивања новца, преко банака, до десетак фантомских фирми и слања на прекоморске рачуне уз помоћ лажних директора и фиктивних фирми ". По њему се " велики број таквих предузећа налази у Русији, јер је око 250.000 предузећа руским властима предало извештаје према којима нису имали пословних активности, те стога нису ни платили законом предвиђене пореске обавезе, док је Средишња банка открила да је преко рачуна тих истих неактивних предузећа прошло 130 милијарди долара, што је половина прорачуна Русије за 2011.годину ". Процена Миличенка је да у Руској федерацији од регистрованих пет милиона предузећа, три милиона су фантомска, која не раде ништа друго него перу новац.²⁶⁵

5.4. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У БИВШИМ ЈУГОСЛОВЕНСКИМ РЕПУБЛИКАМА

Ради упоредне компаративне анализе сагледаваћемо како државну организацију у борби против " прања новца " , тако и све друге појавне елементе у региону који дефинишу ову категорију у Хрватској, Босни и Херцеговини и Црној Гори. Поред заједничких карактеристика свака држава има своје појединости како у настајању овог " феномена ", тако и у начину решавања проблема, што ће мо покушети да сагледамо у следећим поглављима.

5.4.1. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ХРВАТСКОЈ

Хрватска је својим природним положајем налаз на раскршћу Европе, на " балканском путу " и суочава се са трговином дроге, оружја, трафкинга и шверцом робе.

²⁶⁵www.tportal.hr/vijesti/svijet/161984/Razotkrivena-medunarodna-platforma-pranja-novca.html#.

Након стицања независности јуна 1991. године Хрватска покушава да обезбеди улазак у Европску унију и следствено тим покушајима доноси законску регулативу, и организује државне органе надлежне за борбу против " прања новца ".

Хрватска је донела Закон о спречавању прања новца 1997.године,²⁶⁶ да би се нови Закон о изменама Закона о спречавању прања новца примењивао од 2004.године.²⁶⁷ Законом су регулисани идентификација клијената од стране банака и других организација, ограничавање износа готовине, препознавање сумњивих трансакција, чување података, начин извештавања ФОЈ, рад ФОЈ и међународна сарадња. У оквиру Министарства Финансија интегрисано је Одељење за борбу против прања новца (АМЛД). Законом о спречавању прања новца није предвиђена обавеза за Одељења за борбу против прања новца да обезбеди повратну информацију према обвезницима. Ипак, у пракси, Одељење, у оквиру годишњег извештаја, врши анализе, о примљеним извештајима, броју, типу, типологији, броју отворених случајева, као и о броју сумњивих трансакција, генерално и за сваку банку. Повратна веза укључује и статистику о привремено обустављеним извршењима трансакција. Прекршај у вези са " прањем новца " може бити свако кривично дело, без обзира на тежину наведеног дела (сви кривични преступи). Документа морају да се чувају пет година након извршене трансакције или завршетка пословног односа са клијентом, док је рок прописан за Одељење 10 година. Прописано је да документа морају да се чувају хронолошки, док се подаци о сумњивим трансакцијама чувају у посебној евиденцији, на местима где постоји ефикасност надзора. Законом су такође одређена лица која су одговорна за пријављивање трансакција , а то су овлашћена лица , односно њен заменик. Информације добијене из области прања новца могу се користити само у вези са откривањем " прања новца " или криминалним активностима у вези " прања новца ". Законом о банкама је прописано да се прослеђивање података Одељењу не третира као нарушавање банкарске тајне или тајне клијената, и у том случају не постоји одговорност банкарских кадрова у случају пријављивања. Банке могу да одбију да изврше сумњиве трансакције, ако оцене да у вези са трансакцијом или лицем које обавља трансакцију постоји сумња да се ради о прању новца, о чему морају обавестити Одељење. Одељење може издати налог којим се привремено обуставља извршење

²⁶⁶" Народне новине Републике Хрватске ", бр.69/97

²⁶⁷Ибид. Бр.117/03

трансакције и то најдуже на 72 сата од момента привременог обустављања трансакције. Идентификација клијената се обавља за све трансакције које укључују готовину, страну валуту, вредносне папире, племените метале и драго камење. Праг за идентификацију је одређен у износу од 105.000 куна или 14.000 евра, а праг готовинског износа за који се извештава је прописан у износу од 200.000 куна или 26.000 евра. За случај легалног или илегалног покушаја трансфера готовине или чека у домаћој или страној валути одређен је праг за идентификацију у износу од 5.300 евра или више, колико износи праг за уговоре о животном осигурању, уколико се годишње плаћа премија осигурања. Идентификација неће бити захтевана уколико физичко лице отвара рачун или штедни рачун без физичког присуства на бази докумената оверених у амбасади или мисији земље где особа није резидент или од стране Републике Хрватске или на основу аутентичности потписа провереног од стране иностраног кореспондента банке, уз услов да оверени документ није старији од шест месеци. Унутар Хрватског банкарског удружења постоји Радна група за спречавање " прања новца ", која блиско сарађује са Одељењем против " прања новца ". Одељење организује семинаре и курсеве обучавања за потребе финансијских институција, првенствено банака, на којима се запослени упознају са међународним директивама и референцама, кретањима и откривањима сумњивих трансакција и прањем новца.

У Хрватској могућности за прање новца дате су у приватизацији, јер управо тај процес није захтевао никакву контролу порекла инвестираног новца, па се не може уопште утврдити колико је новца опрано у фази приватизације.

На основу криминалистичке анализе коју спроводе хрватске агенције за спровођење закона, укупна зарада од криминала износи у просеку 1, 5 милијарди евра годишње (настала од привредног криминала и трговине дрогом), што се мора сматрати минимумом (нпр. нису дати подаци о илегалној имиграцији или трговини људима). Тај износ " црног новца " треба " опрати да буде бео ", и то се најчешће ради улагањем у некретнине.²⁶⁸

Хрватска, без сумње има морску обалу атрактивну за инвеститоре како легалних, тако и илегалних средстава, домаћих и страних. Ови ресурси су подложни поступку прања илегалног новца путем куповине или градње некретнина и захтева пажљив мониторинг

²⁶⁸Извештај Carpo за југоисточни регион Србије за 2006.год.

и комбинацију превентивних и репресивних механизма како би се сачувао њихов интегритет и капацитет или економски развој. Случајеви корупције уреда за земљишне књиге и правосуђа у Макарској илуструје ту потребу.²⁶⁹

У извештају *Maria Coste* извршног директора канцеларије УН за дрогу и криминал (УНДОК) за 2007.годину, стоји " да је стање на Балкану неодрживо, јер профитери из прошлости покушавају да очисте свој углед и оперу новац кроз бизнис и политику. Политика и бизнис морају бити боље заштићени од продорног утицаја посебно економског криминала и потребна је одлучна акција да се то спречи ".²⁷⁰ Европска унија је фокусирала акцију на Хрватску и Загреб, јер је због учешћа у операцијама прања новца за рачун исламских терориста Амир Мухареми морао да напусти седиште УН-а, а Конгрес САД-а је апострофирао Фрању Грегурића и Хрвоја Шаринића као шефове мафије кријумчара радиоактивних материја за израду илегалног нуклеарног наоружања. Својевремено је новинска агенциј Франс Прес упозорила да је локална финансијска хрватска елита преко Загребачке банке опрала 900 милиона долара за Ал-Каиду, и то за један неуспешан напад на Вашингтон. У извештајима УН и ЕУ као претња стабилности региону се означавају локалне банке у Хрватској као перионице новца од дроге и трговине нуклеарним материјалом, односно као перионице новца за терористе.

Приближавајући се Европској унији и уз међународну помоћ Хрватска је успела да у последње време реши значајан проблем везан за своје банке, да би у 2013.години била примљена у ЕУ.

5.4.2. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Босна и Херцеговина није међународни, регионални ни *off – shore* финансијски центар, која због лоше обезбеђених граница (са преко 60 граничних прелаза) са суседима по мишљењу страних посматрача представља значајно тржиште и транзитни центар за илегалну трговину, која обзиром на своје специфично уставно устројство и територијалну расцепканост како у правном тако и у економском погледу представља веома погодно подручје за привредни криминал и " прање новца ".

²⁶⁹Види чланак Запшосленик државне администрације у Макарској под истрагом, ХИНА, Јуттарњи Лист, 12 мај 2005. и Хрватска: Раду току, аутора Anne Mc Taggart и Драге Хедла у Осијеку, IWPR бр.562,27 јуни 2005.

²⁷⁰http://www.unode.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf

Власт је подељена на више нивоа у БиХ укључујући и власти два одвојена ентитета, тј. две одвојене државе (Федерација БиХ и Република Српска) и дистрикт Брчко. Федерација је подељена у десет кантона. Сваки кантон има своју властиту структуру власти, укључујући премијера и ресорне министре који врше послове владе, те полицијске послове, и тужилаштво, видљиво је да су оваквом уставном расцепканошћу ограничене и надлежности а самим тим и могућност органа надлежних за спречавање привредног криминала и " прања новца ". Размена информација између кантона је у најмању руку проблематична, а комуникација и сарадња између полиције, тужилаштва и суда је веома често неадекватна.²⁷¹ Процедуре су и приличној мери хармонизоване 2003. године, а надлежност је остала индивидуална. Иако је повећан ауторитет и надлежност и даље остаје конфузија између ових целина и државних институција. Ако није другачије наглашено, битни закони и институције су на државном нивоу. Поред тога што је овакво уставно устројство Федерације веома компликовано, Федерација често своја овлашћења спроводи кроз дуални систем, због непостизања заједничких политичких интереса.

Кривично дело " прања новца " било које врсте је инкриминисано у свим државним и покрајинским зонама, у сва четири кривична закона²⁷², као и кривично дело финансирања терористичке активности²⁷³. Најзначајнија разлика се огледа у односу између законских прописа на државном нивоу и оних на ентитетском нивоу. Наиме када је у питању кривично дело " прања новца " не постоји јасна разлика у разграничењу јурисдикције Суда и Тужилаштва Босне и Херцеговине у односу на судове и тужилаштва на ентитетском нивоу. Поводом овакве правне ситуације препоруке *Moneyval* комитета су предлагале да се изврше измене кривичних закона у БиХ, тако да се јасно могу препознати надлежности судова и тужилаштва на различитим нивоима.

На државном нивоу, Закон о превенцији прања новца ступио је на снагу децембра 2004. године. Њиме су одређене мере и одговорност за откривање, превенцију, и истрагу везану за " прање новца " и финансирање тероризма. Закон прописује мере и одговорност везане за међународну сарадњу и установљава Финансијско одељење у

²⁷¹www.ohr.int/ohr-dept

²⁷²Чл.209КЗБиХ, чл.272КЗФБиХ, чл.80КЗРС, чл.265КЗБДБиХ

²⁷³Чл.202КЗБиХ, чл.202КЗФБиХ, чл.301КЗРС, чл.199КЗБДБиХ

оквиру државне агенције за истрагу изаштиту. Законом се захтевају банкарски извештаји о сумњивим трансакцијама. Такође је и тужилаштво обавезно да проследи Финансијском одељењу информације о " прању новца " и финансирања тероризма.

Дана 15. јуна 2009. године усвојен је Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности који је допунио недостатке Закона о превенцији прања новца. Поред банака и финансијских организација које се баве трансфером новца проширен је списак правних лица која су обавезна да у свом пословању предузимају мере и радње ради откривања и спречавања " прања новца ", као што су: друштва за осигурање, казина и коцкарнице, мењачнице, залагаонице, нотари, адвокати, ревизори, агенције за приватизацију, агенције за некретнине, инвестициони фондови, финансијски лизинг, промет племенитим металима, трговина уметничким предметима, пловилима и возилима, издавање и пословање са платним картицама.

Банке и друге финансијске организације треба да утврде идентитет носиоца трансакције, да га чувају и да га пријаве надлежној институцији уколико износ трансакције прелази вредност од 30.000 КМ (15.000 евра). Установе су обавезне да чувају податке 10 година ради евентуалног коришћења од стране надлежних институција. Над банкарским сектором постоји надзор, али у небанкарским институцијама и посредницима где је надзор био оскудан ситуација се после доношења Закона о спречавању прања новца знатно побољшава. Закон обавезује цариника да пријаве пренос преко границе ефективу у вредности преко 6.000 евра Финансијском одељењу. Финансијско одељење агенције за истрагу и заштиту БиХ прима, скупља, чува, анализира и прослеђује информације везане за " прање новца " и финансирање тероризма државном тужилаштву. Такође обезбеђује и стручну подршку тужилаштву, финансира га и задужено је за међународну сарадњу везану за " прање новца ". Финансијско одељење има увид у податке других држава и размена података успешно функционише. Има овлашћење да замрзне банкарски рачун на 5 дана; након тога када је прелиминарна анализа готова случај могу проследити тужилаштву, које може продужити замрзавање рачуна.

У циљу реализације препорука *Moneyval* комитета да би се омогућило равноправно учешће БиХ у међународним токовима у акцији борбе против " прања новца " и финансирања терористичке активности, организују се стручне обуке за судије и

тужиоце. Да су даља стручна усавршавања неопходна говоре статистички подаци Високог судског и тужилачког већа Босне и Херцеговине, према којима је на пример за период од 01.01.2009 до 31.12.2011.године у тужилаштвима у Босни и Херцеговини у обради било 110 кривичних пријава за кривично дело " прања новца ", да су се водиле 124 истраге, да је подигнуто 14 оптужница, да је суд потврдио 14 оптужница, те да је донето 13 осуђујућих пресуда. За исти период, посматрано према броју лица која су се теретили за почињење кривичног дела " прања новца " у тужилаштвима су биле обрађиване пријаве за 363 лица, истрага се водила против 316 лица, оптужница подигнута против 31 лица, оптужница потврђена против 30 лица, а осуђено 17 лица. За кривично дело финансирања терористичких активности статистика Високог судског и тужилачког већа, такође за период од 01.01.2009. до 31.12.2011.године показује следеће: у тужилаштвима у Босни и Херцеговини у обради су биле 2 кривичне пријаве, водило се 0 истрага, било је подигнуто 0 оптужница, суд је потврдио 0 оптужница и донесено је 0 осуђујућих пресуда. За исти период посматрано према броју лица која су се теретиле за почињење кривичног дела финансирања терористичких активности у тужилаштвима су се обрађивале пријаве за 4 лица, истрага се водила за 0 лица, тужба подигнута против 0 лица, тужба потврђена против 0 лица, осуђено 0 лица.

По извештају института *Global Financial Integrity* из Вашингтона који прати недопуштен одлив новца из земаља у транзицији у " пореске рајеве ", из БиХ се у периоду од 2001. до 2010. године одлило у земље " пореског раја ", али и Швајцарске и Велике Британије, око 836 милиона долара. У извештају се наводи да су њихови прорачуни прилично конзервативни и да су реални износи много већи, те да се ради искључиво о новцу стеченом путем корупције или утаје пореза, и да није обухваћен организовани криминал, трговина наркотицима, људима, оружјем, и проституција.

Суд БиХ је половином 2012.године објавио информацију да је утврдио да је од 2003.године, па до половине 2012.године 770 фирми опрало више од 110 милиона евра. Укупну штету за буџет није могуће утврдити, јер у пресудама често нису наведени износи утајеног пореза. Међу фирмама које су утајиле најмање пола милиона евра су велики трговински ланци попут *Robot Commerca* из Сарајева, *MG Minda* из Мркоњић Града и *Dione* из Широког Бријега. Нити једна од набројаних није кажњена, али су кажњени власници и директори малих предузећа, који су за ова три трговачка предузећа опрали укупно 4,6 милиона евра.

Према писању листа " Дневни аваз " државна агенција за истраге и заштиту (СИПА) је у свом извештају објавила да сумња да је у 2012. у БиХ опрано више од 30 милиона конвертибилних марака односно више од 15 милиона евра. Пријаве су поднете против 36 физичких лица и 14 правних лица за које се сумња да су починиле 20 кривичних дела.

5.4.3. СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЦРНОЈ ГОРИ

Република Црна гора се налази на Балканском полуострву у југоисточном делу Европе граничећи се са Јадранским морем на западу, док земаљске границе дели са Србијом, Хрватском, БиХ и Албанијом. Након стицања независности јуна 2006.године млада држава се суочила са великим проблемима као што су црно тржиште кријумчарене робе, трговина дрогом, званична корупција, инвазија пореза, организовани криминал и други типови финансијског криминала. Избегавање плаћања пореза као предикатно дело и " прање новца " су били уобичајени начин понашања у периоду након 2000.године. У Црној гори су тада постојале потешкоће да се неко осуди за кривично дело прања новца јер није постојала правна могућност за осуду за оригинално кривично дело, а суд није прихватао посредне доказе о " прању новца " или избегавање плаћања пореза, што је спречавало представнике закона у истрази илегалних радњи и ефикасној примени закона против " прања новца ".

Августа 2002.године Централна банка Црне горе издала је декрет који обавезује банке и друге финансијске институције да пријаве прљаве сумњиве трансакције, али је установила програм против " прања новца " и обучила запослене да га препознају. Централна банка је разрешила све *off-shore* банке које нису успеле да се региструју као регуларне. Министарство финансија није објавило комплетне информације о позицији 400 *off-shore* филијала чија су имена пријављена Централној банци. Тренутно ни *off-shore* филијале ни слободне зоне не постоје у Црној Гори.

" Прање новца " је инкриминисано 2002.године и кривично право је јуна 2003.године онемогућило Владу да конфискује новац и имовину који су продукт криминалних радњи. Према тадашње кривичном праву пословне лиценце могу бити укинуте уколико се утврди да је особа крива за криминалне радње , укључујући трговину дрогом и финансирање тероризма. Априла 2004.године Црна Гора је усагласила кривични законик према стандардима Савета Европе.

Влада Црне Горе је септембра 2003.године усвојила Закон о спречавању прања новца,²⁷⁴ којим је основала и Управу за спречавање прања новца. Закон обавезује банке, поште, државне установе, казина, лутрије и кладионице, осигуравајућа друштва, јувелирнице, туристичке агенције, продавце аутомобила и бродова, мењачнице, да пријављују све трансакције веће од 15.000 евра. Проширивањем 2005.године, Закон је као обвезнике предвидео адвокате и мењачнице. Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма из јануара 2008.године, Црна Гора је прихватила препоруке Савета Европе и Европске уније. Овим законом је проширен број обвезника који су обавезни да у свом пословању интегришу одредбе против " прања новца ", као што су: друштва за ревизију, друштва за издавање електронског новца, хуманитарне, невладине и друге непрофитне организације, као и друга привредна друштва која обављају послове факторинга, лизинга издавања платних картица, промета некретнина итд. Законом из марта 2012.године, продужен је рок за привремену обуставу трансакције са 72 сата, на додатних 48 часова уколико рок пада у нерадне дане. Обавеза чувања документације о трансакцијама за обвезнике Закона износи 10 година, док је за државне органе тај рок 11 година.

Црна гора је до скоро важила као земља у којој су руски држављани куповином некретнина прали новац. Како наводе подгоричке Дневне новине, европска полиција (Еуропол) води опсежну истрагу о пословању руских компанија у Црној Гори, посебно на црногорској обали. Лист наводи да је под лупом експертског тима Еуропола могуће " прање новца ", порекло капитала, те евентуална веза са државним врхом у коруптивним радњама. Амерички *Stejt Department* је у претходном периоду истакао да се у Црној Гори кроз улагање у некретнине пере новац од илегалних послова. Идентичан став је изнео и Министар иностраних послова Шведске Карл Билт који је почетком 2013.године на затвореном састанку У Луксембургу пред својих 26 колега из ЕУ образлагао зашто Шведска има негативан став кда су у питању отварање преговора са Црном Гором. Истакао је да је ситуација у Црној Гори далеко више од организованог криминала, и да је у њој центар других активности попут " прања новца ", и да о томе треба водити рачуна. Као прилог овом исказу може се навести писање листа " Дан", који износи " да је више обавештајних служби покренуло истрагу како је Насер Кељменди регионални лидер нарко клана постао власник 19.000м2 земљишта и хотела

²⁷⁴"Службени лист РЦГ" бр.55/03 и 58/03

у Улцињу. У Вишем суду у Бијелом пољу крајем маја 2012.године почело је суђење контровезном бизнисмену Сафету Калићу, његовој супрузи и брату осумњичене за прање новца стеченог од продаје дроге. Оптужницом им се ставља на терет да су опрали око 8,5 милиона евра илегално стеченог новца. До окончања суђења и правоснажности пресуде привремено им је одузета имовина у вредности од 28 милиона евра.

Иако је комитет експерата Савета Европе за евалуацију мера у борби против прања новца и финансирања тероризма (*Moneyval*) оценио да је Црна Гора остварила напредак у овој области, те да је Европска комисија у извештају у напредку средином октобра 2012.године, похвалила формирање скупштинског одбора за испитивање у приватизацији Телекома Црне Горе, истичу да црногорској полицији и тужилаштву у истрагама фали координације, као и да се морају и даље јачати истражни капацитети тих државних институција. Препоручује се да истражне институције што више користе обавештајни рад у истрагама. Осим констатације да фале пресуде у области прања новца, истиче се да Црна Гора тек треба да покаже доказ о примени када је у питању борба против корупције на високом нивоу. Такође је затражено од Црне Горе да своје кривично законодавство допуне новим кривичним делима инсајдерске трговине и манипулацијом на тржишту као предикатним кривичним делима која претходе " прању новца ". Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма Црне Горе треба допунити у делу који се односи на обавезу обвезника да прати клијента, да прибављају и проверавају податке о њему, као и да чувају евиденције о прикупљеним подацима.

Према интервјуу датом информативном порталу Аналитика директор УСПНФТ је изнео да је у 2012.години био смањен број покушаја прања новца, јер су од страних финансијско-обавештајних служби примили скоро упола мање захтева него 2011.године. УСПНФТ је путем међународне размене примила 23 захтева, а послала 159 захтева због сумње да се ради о " прању новца ". По њему је било девет привремених блокада у 2012. години које су се односиле на осам трансакција на четири рачуна у износу од 2,56 милиона евра, милион долара и 488.200 CHF.

Према процени директора црногорске Управе Полиције Веселина Вељовића у 2012.години у Црној Гори је опрано више од 4,5 милиона евра. У току 2012.године Управа полиције процесуирала је осам кривичних пријава против 73 лица због 37

кривичних дела " прања новца ", и 123 кривична дела злоупотребе службеног положаја, утаје пореза, фалсификата и кријумчарења.

Према извештају института из Вашингтона " *Global Financial Intergrity* " из Црне Горе је у земље пореског раја од 2005. до 2010.године незаконито изнето шест милијарди и 254 милиона америчкох долара у комбинацији шверца, организованог криминала, корупције, утаје пореза и прања новца. Током периода од 12 месеци, према аналитичарима ове организације, из Црне Горе је илегално изношено у просеку милијарду и 42 милиона евра, што углавном одговара износу буџета Црне Горе. По њиховим налазима из Црне Горе је изнето 2005.године 925 милиона долара, 2006.године 860 милиона, 2007.године милијарду и 198 милиона, 2008.године милијарду и 473 милиона, 2009.године 902 милиона, и 2010.године 896 милиона долара.²⁷⁵Према америчком извештају, имајући у виду да су нелегални токови углавном повезани са макроекономским питањима, корупција, величина криминалне економије и слабе регулаторне институције не уливају оптимизам да ће стање у 2013.години бити биље.

5.5. МОГУЋНОСТИ ПРАЊА НОВЦА У СРБИЈИ

Србија се налази на раскршћу Европе, на " балканском путу " и суочава се са трговином дроге, оружја, трафкингом и шверцом робе, где је црно тржиште изузетно изражено.

Распад СФРЈ, санкције, повратак у земљу људи који су донели нове облике и форме криминала су довели до подривања стабилности и ефикасности финансијског и правног система, као и до опадања репутације земље. Реална претња од организованог криминала долазила је од 123 организоване криминалне групе са укупно 844 припадника, од којих је, истина, само 14 било са више од 10 чланова. Криминалне групе су се бавиле кријумчарењем наркотика, илегалних имиграната, оружја, шверцом нафте и дувана, а новац је најчешће преношен у готовини, преко курира или *Western Union-a*.Трговина дроге на Балкану је одиграла одлучујућу улогу у финансирању борбе на Косову и Метохији. Везе између ОВК-а и криминалних синдиката у Албанији, Турској и Европској заједници су биле познате западним владама и обавештајним службама од средине 90 – тих година. Постоје озбиљне индиције Српских служби

²⁷⁵www.dan.co.me/вијест дана 2012-12-22

безбедности да су борци ОВК-а на Косову и Метохији финансирани путем прања прљавог новца од дроге преко интернационалног банкарског система, као и у тајним операцијама ЦИА-е у централној Америци, Хаитију и Авганистану.²⁷⁶

" Албанија је кључна тачка Балканског пута за дрогу који снабдева Западну Европу. На том путу терористичка војска Косова оствари годишњи промет и профит од око милијарду и петсто милиона долара, које пере преко 200 малих и дискретних банака у Италији, Немачкој, Швајцарској, САД и другде."²⁷⁷Претпоставља се да 75% хероина који улази у Западну Европу долази из Авганистана и пролази кроз Турску, чије криминалне групе сарађују са криминалним групама у Албанији и на Косову и Метохији. Прљави новац у Албанији потиче од кријумчарења оружја из Албаније на Косово и Метохију и у Македонију. Трговина нафте, оружја и дроге се развила претежно као последица ембарга који је међународна заједница успоставила за Србију и Црну Гору и Грчке блокаде против Македоније.

Криминалитет из суседних држава утиче на " прање новца " и финансирање тероризма у Републици Србији и преко невладиних организација. " Током 90-тих година, у региону је регистровано значајно присуство међународних исламских невладиних организација у Босни и Херцеговини, преко којих је вршено финансирање терористичких активности. Наведене организације су биле активне у на Косову и Метохији. Оне данас делују преко појединих локалних невладиних организација које на Косову и Метохији финансирају изградњу и рад муслиманских верских објеката и активности под контролом радикалних исламских покрета као што су Салафије и Вехабије.²⁷⁸Око 190 хуманитарних невладиних организација регистрованих на простору сарајевског кантона постало је предмет интереса власти у ФБиХ након терористичких акција на *Washington* и *New York*, у оквиру глобалне акције токова новца који се финансирала Ал-Ка'ида. У оквиру акције ФБиХ блокирано је око осам милиона УСД, а истражни органи су највише били заинтересовани за *Global Relief Foundation Inc.*, *Fondation Secours Mondial* и *Al Haramin*. Примера ради, у оквиру рада Фондације

²⁷⁶Chossudovsky, M., 1999, 19.12.2006.: " Према А.Мс Соу, шаблон овог финансирања се успоставио у рату у Индокини, Када је у 1960-тим годинама Меова војска у Лаосу била финансирана од трговине дрогом као део војне стратегије Washingtona против комбинованих снага неутралистичке владе принца Suvana Fuma и Patet Laoa."

²⁷⁷Млађеновић, Д., 2007., 19.11.2007.

²⁷⁸Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма ("Сл.гласник РС", бр.89/08)

Benevolence International Foundation, према тврђењу оснивача Фондације, у БиХ потрошено је 5.127.958,00 УСД, а Фондација је оштећена приликом стечаја БХ Банке за 163.200,00 УСД.²⁷⁹

Конверзија валута дванаест европских држава у евро у Србији (тада Државној заједници Србије и Црне Горе) омогућила је замену милијарде марака, од којих је само део враћен у легалне токове, у банке.²⁸⁰

У време санкција Уједињених Нација и укидања платног промета са иностранством власти Југославије успоставиле су један број компанија и банковних рачуна на Кипру и у Грчкој. " Ове компаније су се појавиле као кипарске или грчке, трговале су у име југословенских предузећа, а као њихови власници навођене су на званичним документима, која су достављана банкама, имена и презимена особа која нису знала за те компаније. Као примаоци нелегалних средстава идентификоване су следеће фирме: *Abridge, Neocom, C.C. Chidiac, Avia Trend, Microtri i Nitraco...* Овим компанијама достављена су средства у висини 38.400.00 марака."²⁸¹

Велика количина новца, зарађена свакаквим пословима, најчешће сивом економијом, изнета је из Србије на основу лажних увозних фактура, чиме је држава оштећена по основу неплаћеног пореза и одлива капитала. Примера ради, у 2002.години са Кипра је увезена роба само за 13 милиона долара, а за њу је плаћено 537 милиона долара.²⁸²

Из Србије је само током првих пет месеци 2003.године пут земаља које представљају " порески рај " отишло 522 милиона долара, док је током претходне године у те земље

²⁷⁹Селимбеговић, В., 2006., 19.12.2006. "Оснивачи Фондације су Jamal Nyrbe, председник, Arnoaut Enam Mahmoud, директор и благајник Muzafer Khan. Benevolence International Foundation је основана 30 марта 1992.године у Illinois (САД). ФБИ је затворио централу Фондације у оквиру антитерористичке кампање у САД. Босанска испостава Фондације била је у Зеници, где се појавила у јуну 1992.године. Фондација је деловала на простору Азербејџана, Таџикистана, Русије, Чеченије, Бангладеша, Дагестана, Грузије, Пакистана и Авганистана, остварујући приходе "из хуманитарних неопорезивих донација од стране појединаца и институција."

²⁸⁰Медојевић, Н., 2003., коментар на конференцији за штампу у погоричком Центру за транзицију: " Користећи чињеницу да нема закона за спречавање прања новца , црногорски пословни људи су открили да на улици, на сваком шалтеру или у продавници могу да замене колико хоће прљавих марака за чврсту европску валуту. Тада је у Црној Гори, на тај начин замењено милијарду марака, од чега је само 10% враћено у банке " (према Ђурић, З.,2003., стр.33-34.)

²⁸¹Коцић, Н., 2007.: " Како су испариле милијарде ", Политика, 12.03.2007. У чланку се наводи да је Михаљ Кертес, директор Савезне Управе Царина (СУЦ) идентификовао као примаоце нелегалних средстава наведене фирме, а износ достављених средстава наведен је с позивом на борку Вучић, директора Београдске банке (период од 1992-2000.године).

²⁸²Изјава гувернера НБС, мај 2003.године. Опширније у вези изношења милиона долара из земље по основу лажних увозних фактура видети: Ђурић, З., 2003.

изнето 964 милиона долара. Након акције " Сабља ", у априлу и мају из земље је изнето 216 милиона долара, што је раст од 25% у односу на време пре акције. По улагањима из Србије предњаче Уједињени Арапски Емирати, Монголија, Северна Кореја, Девичанска острва, Сејшелска острва, Лихенштајн, Гибралтар и Маршалска острва. Високо се котирају и острво Ниуе, острво Белизе, Вануату, Свалбард и Јан Мајен острва, Тувалу, Туркс и Каикос острва, Конго, Бахами, Обала Слоноваче, Либан, Либија, Монако, Руанда, Непал, Гренада, Боцвана, Брунеји, Гвајана.

Увидом у трговински биланс СР Југославије са Кипром 2003.-2005.године *State Department* (САД) је евидентирао сумњиве трансакције по основу плаћања робе из трећих земаља рачунима са Кипра, на које је отишло у 2005.години више од милијарду долара из Србије. Према наводима српских институција већи део новца је искоришћен за плаћање према Русији по основу увоза нафте, док је логично да се роба из треће земље купује у трећој земљи, а не преко Кипра.²⁸³

Процес својинске трансформације привређивања као један од елемената транзиције отвара могућности за " прање новца ", што се може обавити кроз разне форме учешћа у приватизацији наше привреде као што су : заједничка улагања, куповина акција наших предузећа, докапитализација, итд. Такође, због изгубљеног поверења у наш банкарски систем могуће је да се део илегално стечених средстава који је настао у нашој земљи пере у финансијским институцијама у другим земљама.

Постојећа мишљења која је потврдио и Савет Европе " да већина случајева прања новца у Србији има везе са утајом пореза "²⁸⁴, озбиљно су нарушена откривањем нарко-картела у акцији " Балкански Ратник ". Према писању листа " Данас " постоје озбиљне сумње да је опрано из нарко послова преко четири милијарде евра.²⁸⁵ Према наводима Специјалног тужилаштва за борбу против организованог криминала овакав начин понашања представља класичан образац организованог криминалног деловања на високом нивоу. Поступак " прања новца " био је сложен, осниване су *off-shore* компаније, а новац зарађен од дроге коришћен је за издавање банкарских гаранција, које су затим употребљаване у приватизацији друштвених предузећа, пољопривредних

²⁸³Радомировић, В., 2007., 11.03.2007.

²⁸⁴CARPO – регионални пројекат: " Извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи ", Стразбур, септембар 2006., стр.64.

²⁸⁵www.b92.net/vesti/srbija.php.

добара и друге имовине. Списак фирми преко којих је овај нарко картел радио у Србији је готово немогуће комплетирати, јер је на истом " послу " било доста његових чланова од којих је свако формирао своју мрежу. Према подацима који су објављени на званичном сајту Интерпола, основане три фирме у америчком граду Делавер и то: *Mateniko LLC, Durabilly LLC i Fiancial agnels*, а оне се као оснивачи јављају у више од 30 предузећа, неколицини клубова, хотела, чак и у једном вртићу. Девет фирми од тог броја је основано у Црној Гори, две у Ровињу (Хрватска), једна у Прагу (Чешка) и чак 25 у Србији, од чега је 16 лоцирано у Војводини. Врх пирамиде се састојао од три фирме, које су затим шириле пирамиду тако што су међусобно комбинујући уделе, оснивале нова предузећа која се, у званичној верзији, баве друмским транспортом, спољном трговином, пољопривредом, лековима. На дну пирамиде била су предузећа из приватизације, углавном пољопривредна добра која су располагала или имала право закупа великих обрадивих површина, али и предузећа за превоз роба и путника. Из њих је извучен готово сав капитал, па иако је већи број предузећа пре продаје имао солидне шансе да се уз уговорена улагања врати на тржиште, завршила су у стечају или ликвидацији. Последице које је претрпела српска привреда због уништених предузећа, исисаног капитала и армије незапослених радника, утврђиваће се годинама.

Тужилаштво за организовани криминал је 13. априла 2010. године подигло оптужницу против ове криминалне групе. У уторак 18. марта 2014. године РТС је објавила вест да је ухапшен и оптужен вођа организоване криминалне групе која је шверцовала кокаин и прала новац.

Њему су према одлуци суда заплењени бројни станови, куће парцеле, предузећа, хотели, акције, новац. Такође, његовим сродницима и сарадницима је сходно одлукама Специјалног суда у Београду током кривичног поступка који траје више од четири године, привремено одузета имовина вишемилионске вредности.

Овом криминалном клану заплењен је Конзорцијум правних лица " Маестралтурс " ДОО Будва и " Палић " А.Д. Суботица.

На списку заплењене имовине је и шест станова у Београду, површине 179,56м², 181,24м², 115,14м², 91,91м², 76,08м², затим две гараже површине 25,65м² и 31,75м² и породична стамбена зграда у Београду површине 411м². Привремено је одузета гаража

у Крагујевцу површине 22,67м², и парцела површине 1,77ари, те 13 парцела у Сремској Каменици укупне површине око 160 ари.

Привремено је заплењено и око 2 милиона динара и 40.000 евра, аутомобил Ауди А6, 59.123 акције издаваоца " Војводина " А.Д. Нови Сад – хотел Војводина Нови Сад, 68.390 акција издаваоца УТП " Путник " А.Д.– Хотел " Путник " Нови Сад. Заплењени су и ресторани " Сечуан ", " Липа ", " Дунавска оаза " у Новом Саду, бифе " Венац " и две трећине синдикалног одмаралишта у Ровињу, затим апартман на Златибору површине 56,74м².

Такође су заплењени хотели " Патрија " и " Президент ", затим Бечки ресторан ", и ресторан " Чантавир ". Такође му је заплењено 25.879.700 акција предузећа " Митросрем " из Сремске Митровице, и предузеће " Муниципијум С Д.О.О., те 100% удела привредног друштва *LLP Intermark entertainment group D.O.O.*²⁸⁶

Најновији случај прања новца стеченог дрогом је истрага против још једног нарко клана из Ниша покренута августа 2013.године, за кога полиција основано сумња да је новац стечен препродајом дроге уложио у некретнине у Нишу. Испитује се и приватизација друштвеног предузећа NISA из Ниша, које је купљено за 51 милион динара. Овом спорном приватизацијом дошли су у посед десетак ресторана који су убрзо претворени у луксузне објекте.²⁸⁷

Институције за борбу против " прања новца " су мишљења да се новац у Србији " пере " најчешће путем позајмица физичких лица, тј. власника или оснивача фирме. Наиме, у складу са важећим прописима, позајмица је неопорезива и неограничена. У Управи за спречавање прања новца истичу да постоји разрађен шаблон када је овај модалитет у питању:

Често се јавља случај да богати власник уплаћује позајмицу за ликвидност своје не баш успешне фирме, а без повећања оснивачког улога. Тиме је створена могућност да власник улаже новац који можда потиче од извршења неког кривичног дела, или на који није плаћен порез.

²⁸⁶Магазин Таблоид број 1 од 27 марта 2014.године.

²⁸⁷www.blic/Vesti/Hronika/40535/Niška-familija-novac-od-droge-ulagala-u-lokale.

Тај новац давалац позајмице може да подигне са рачуна фирме у сваком моменту, без икаквих последица. Управа је дала одређене предлоге да се овакав вид финансирања сопственог преузећа убудуће санкционише.

Има случајева где грађани, преко приватних рачуна, обављају привредну делатност, а што се, посебно, дешава у грађевинарству. Креатор оваквог сумњивог посла окупи групу својих сарадника, који се договоре да улажу средства у изградњу стамбеног објекта са више стамбених јединица. Све трансакције, које се односе на изградњу објекта и набавку грађевинског материјала обављају се преко личних рачуна физичких лица, организатора посла. Након завршетка градње објекта, сви појединачни власници станова напрасно продају станове, по правилу за кеш, који предају главном организатору, а њима евентуално припада мала провизија за учешће у оваквом послу.

Често се дешава и да се подизање готовине са рачуна фирме или физичког лица обавља уз присуство лица које је стварни власник средстава. У питању су, заправо, случајеви када је фиктивни власник фирме лице проблематичног понашања и сумњивог карактера, на пример – уживалац дрога или алкохола, а стварни власник то веома вешто користи и управља пословањем. Тако, на пример, стварни власник уплаћује на рачун фирме средства по разним основама, укључујући и промет роба и услуга. Убрзо затим, ова два власника се заједно појављују у банци, где фиктивни власник подиже готовину и одмах је предаје стварном власнику. Било је примера да је рачун у блокади 72 сата по налогу Управе, када је међу власницима настала паника, користиле су се лажне менице за принудну наплату, а банкарским службеницима су упућиване претње.

Такође је један од уобичајених начина " прања новца " је и плаћање рачуна по основу маркетиншких услуга, изнајмљивања пословног простора, продаје пословног простора, организовање различитих сајмова или наступа на иностраном тржишту, где фирме из Србије врше плаћање ових рачуна на *off-shore* дестинацијама. Запажен је и прилив средстава са *off-shore* дестинација по различитим основама, као што је основ наследства, продаје удела у заједничким фирмама, продаја имовине у иностранству, од дивиденди и др. Претпоставља се да се у великом броју случајева ради о новцу који је стечен нелегалним делатностима и који је за време санкција изношен из Србије, а на

описане начине се враћа у земљу са финансијским операцијама које се уклапају у законите основе, односно налазе упориште у законским оквирима.²⁸⁸

Транзициони процеси преласка из социјалистичког друштвено економског система заснованог на друштвеној и државној својини у тржишно – капиталистички систем либеларног капитализма представљао је посебно погодан амбијент за нелегално и коруптивно стицање капитала, на једној страни и ангажовање тако стеченог капитала у процесу приватизације у Србији, како путем аукцијских и тендерских продаја капитала, тако и куповине хартија од вредности посредством берзе.

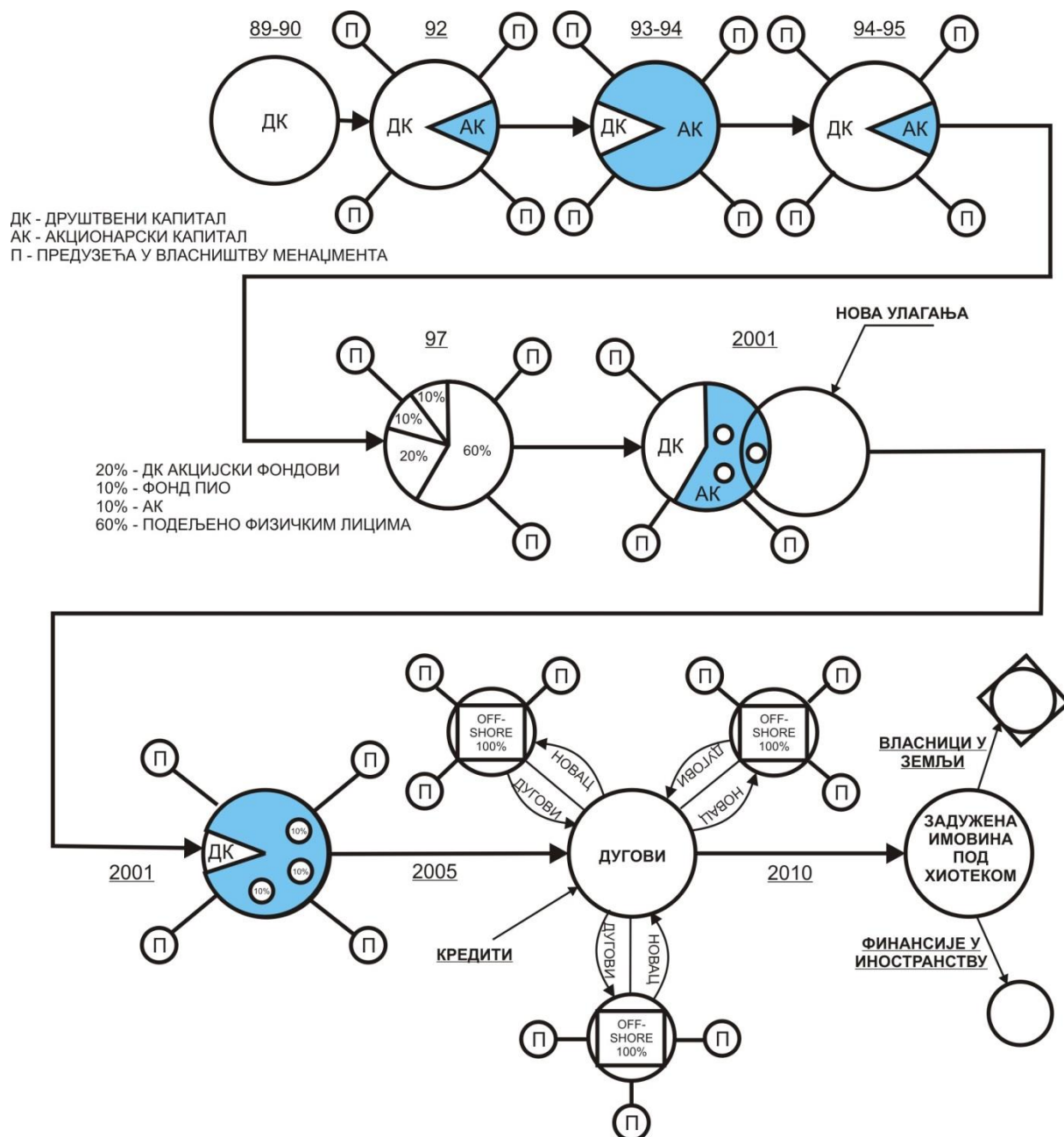
Претварање друштвене својине **акционарских друштава** у приватну у Србији одвијао се на следећи начин: у току 1989. и 1990. године предузећа су била у друштвеној својини. Током 1992. године почела је трансформација капитала па је један мањи проценат претворен у акцијски капитал, док је већи део остао као друштвени капитал. Менаџмент друштвеног предузећа почиње да оснива предузећа у приватном власништву са истом, сличном или посредничком делатношћу. Послове уговарају са својим пословним партнерима у име приватне фирме, а друштвено предузеће, где је он у саставу менаџмента, се појављује као подизвођач. Уговори се потписују да се комплетна сума исплаћује приватном предузећу, које после пребацује део новца друштвеном предузећу. У периоду хиперинфлације 1993-1994. године долази до значајног откупа акционарског капитала, па се власничка структура предузећа мења у корист приватног капитала, тако да је процентуално значајно већи приватни капитал. Новац којим је откупљен велики део акција, је девалвирао због утицаја хиперинфлације. Због тога је држава у току 1994 -1995. године законским прописима поништила такво мењање структуре капитала, па су таква предузећа опет остала у већинском власништву друштвеног капитала. Како је пословање у том периоду било отежано, велики број предузећа није уплаћивао доприносе, па је због настале ситуације држава одлучила да фонд ПИО буде сувласник таквих предузећа у одређеном проценту који је одговарао висини дуга ПИО-у. Да би одржала какву – такву ликвидност предузећа узимају кредите и задужују се. Због такве ситуације у 2000. години власничка структура тих АД је таква да је већински акционарски капитал у односу на друштвени капитал. Тада се појављује укрупњавање акционарског капитала. На тај

²⁸⁸ <http://www.novosti.rs>

начин у 2001. години имамо предузеће АД са већинским приватним акционарским капиталом који се ујединио у групице са по 10 – 15% власништва предузећа. Напомињемо да и даље функционишу приватна предузећа менаџмента преко којих се и даље исисава капитал из АД. У 2005. години имамо предузеће АД које је презадужено кредитима, са хипотекама банака на некретнинама и дугом радницима за плате и доприносе. Предузећа преко којих је исисаван капитал, да би се сакрили прави власници (менаџмент) су преко ноћи постала власништво фирми са *off-shore*-а. Послови се закључују на такав начин да се дугови пребацују на матичну фирму док новац остаје у повезаној фирми. Уколико су власници фирми са *off-shore*-а проценили да је од првобитног друштвеног предузећа АД остало нешто основних средстава или се налази на атрактивном градском грађевинском земљишту, онда су учествовали у приватизацији таквих фирми. Уколико су приватизовали такве фирме долазило је до масовног отпуштања радника јер фирма није ни приватизована са намером даље производње, већ напротив са намером гашења, распродајом преостале имовине, или грађењем на локацијама које су у власништву те приватизоване фирме. Тако су друштвене фирме АД уништаване и откупљивање исисаним сопственим капиталом преко фирми са *off-shore* зона.

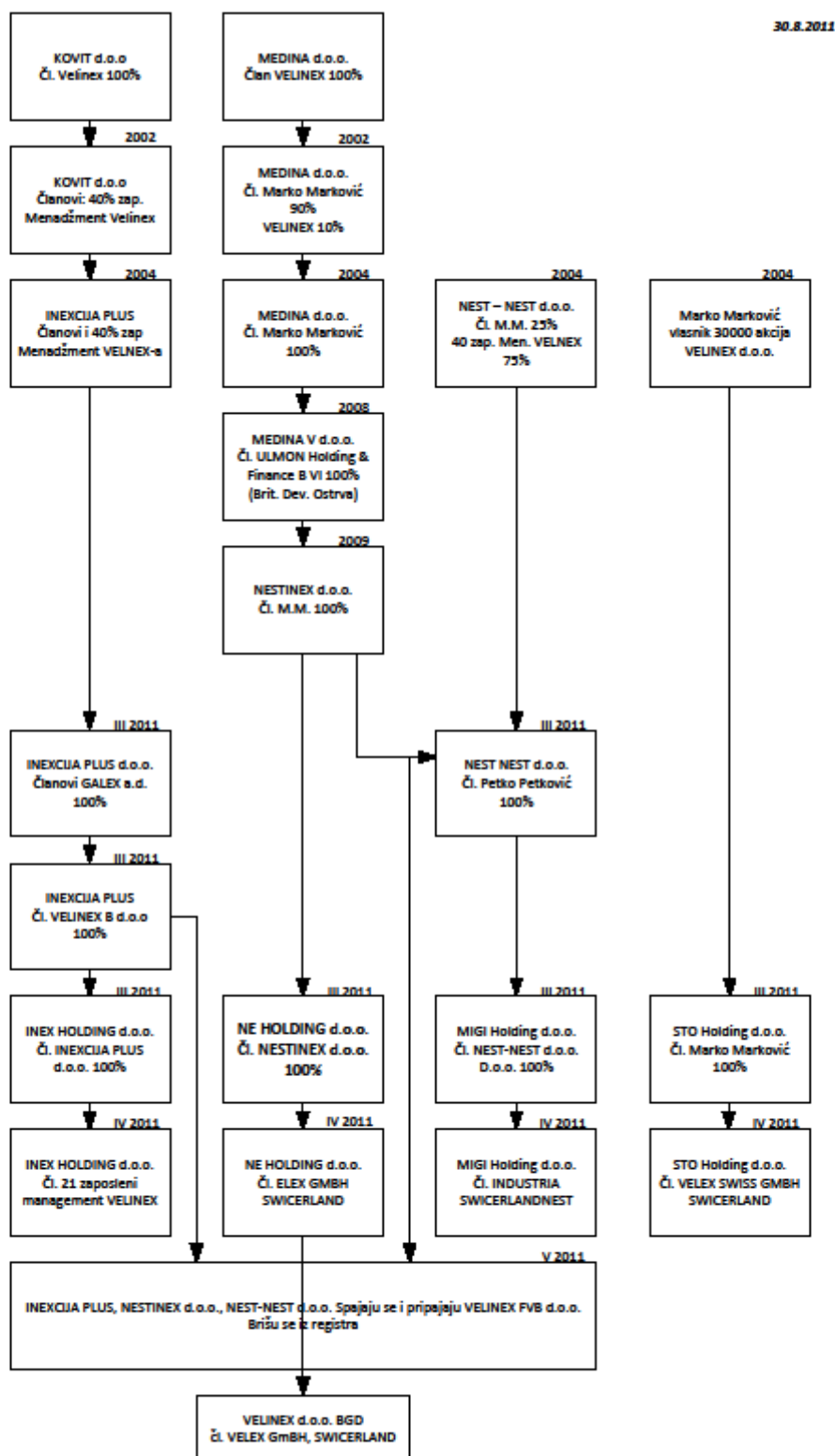
Начин претварање друштвене својине акционарских друштава у приватну у Србији као што је напред наведено приказан је шематски на следећим графиконима:

Графикон 5.1. Начин претварање друштвене својине акционарских друштава у приватну у Србији

СТУДИЈА СЛУЧАЈА:

Графикон 5.2. Случај Медина ДОО

На претходном графикону се види да је Медина ДОО је 1998. године била државна фирма чији је власник био у то време државна фирма Велинекс 100%. Марко Марковић 2002.године у процесу приватизације постаје власник 90% Медине, да би у 2004.години постао власник 100%. Седиште Медине се 2008.године сели на Британска девичанска острва. Следеће 2009.године фирма Медина са Девичанских острва формира фирму Нестинекс која је 100% у власништву Марка Марковића. У 2011.години формира се фирма Не холдинг у нашој земљи чији је власник 100% Нестинекс, са чистим капиталом док се дугови пребацују на фирму Нест Нест. Исте године седиште Не холдинга се сели у Швајцарску, да би се на крају од те фирме регистровала Велексинекс фирма са седиштем у Швакцарској.

Фирма Ковит је 1998.године била у власништву државне фирме Велинекса 100%. Током приватизације у 2002.години власништво над фирмом Ковит преузима 40% запослени, а остатак је у власништву менаџмента Велинекса. Из те фирме формира се нова фирма Инексција плус која је такође у власништву запослених 40%, а остатак је такође у власништву менаџмента Велинекса. Да би покрили губитке које је направила фирма Инексција плус власништво те фирме се 2011.године пребацује на АД " Галекс ", које постаје 100% власник. На тај начин " Галекс " АД преузима све губитке на себе. Када су губици покривени од стране " Галекса ", власништво фирме Инексција плус се поново пребацује на Велинекс, исте 2011.године. Инексција плус капитал пребацује на фирму Инекс холдинг ДОО, док се Инексција плус брише из регистра заједно са фирмама Нестинекс и Нест Нест, и њиховим спајањем се формира се нова фирма Велинекс ФВБ. Пошто Инексција плус више не постоји власништво Инекс холдинга ДОО се пребацује на 21 запосленог и на менаџмент Велинекса.

Марко Марковић је у процесу приватизације постао власник 30000 акција Велинекса 2004.године. Затим је 2011.године формирао фирму СТО холдинг која је наследник Велинекса, да би затим власник те фирме постала фирма Велекс са седиштем у Швајцарској (позната *off-shore* зона). Марко Марковић је радио у више праваца 2004.године формирао је фирму Нест Нест ДОО чији је он био власник 25% а остатак су формално били њих 40 запослених у Велинексу чији је он власник. Након тога 2011.године власништво Нест Неста пребацује на Петка Петковића који је власник 100%. Исте године формирају фирму Миги холдинг која је 100% у власништву Нест Неста. Исте године седиште Миги холдинга пребацују у Швајцарску. Како је Нест

Нест брисан из регистра да би се формирала фирма Велинекс ВФБ, власништво Миги холдинга се пребацује на Industriju Swicerlandnest. На горе описан начин власништво фирми односно сав капитал се налази у иностранству, у Швајцарској, док се Марко Марковић као власник свих напред наведених фирми налази у земљи.

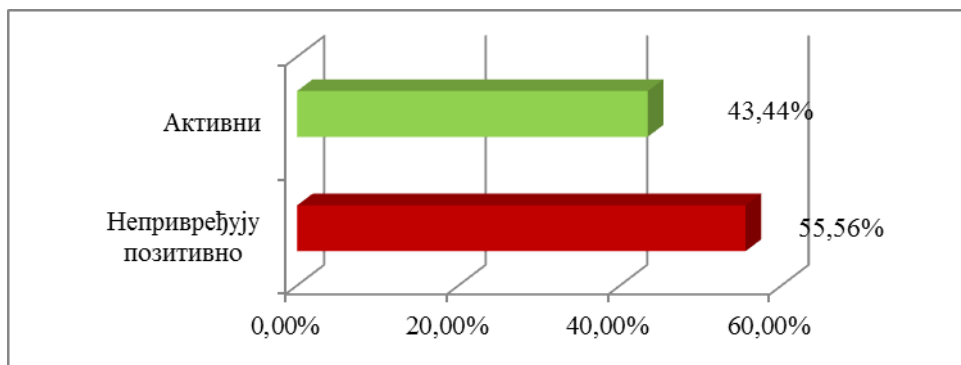
Како сматрамо да је један од основних начина " прања " новца улагање кроз приватизацију са *off-shore* дестинација анализирали смо неке податке Агенције за приватизацију.

Приликом анализе доступних података Агенције за приватизацију уочено је да је од 817 приватизација које су рађене према закону од 1997.године, 10 физичких лица приватизовало чак 122 привредна субјекта са укупно 9941 запосленим радником. Од приватизована 122 привредна субјекта 53 је активно и ради са оствареном добити, у којима сада ради 2358 запослених, а 69 привредних субјекта не привређује позитивно из следећих разлога:

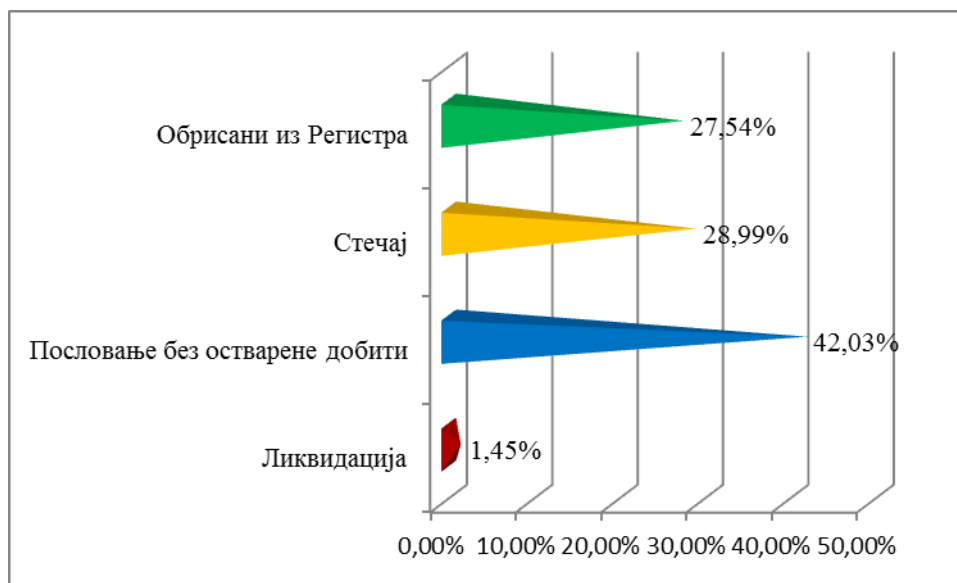
Обрисано из регистра Агенције за привредне регистре	19
Стечај	20
Послује без остварене добити	29
Ликвидација	1

Из ових података произилази да је велики број физичких лица учествовао у горе наведеним приватизацијама, и да велики број приватизованих привредних субјекта, 56% не послује са добити, односно позитивно .

Графикон 5.1. Приватизована активна у односу на привредне субјекте који не привређују (купци: 10 физичких лица)

**Графикон 5.2. Разлози лошег пословања приватизованих привредних субјеката
(купци: 10 физичких лица)**

Сагледавајући напред наведене приватизације уочено је да је једно физичко лице куповало (приватизовало) по више привредних субјеката па смо те податке систематизовали у виду табела према подацима која се званично воде на сајту Агенције за приватизацију као купци анализираних 122 привредна субјекта.

Свака табела се односи на једно физичко лице и садржи :

- Делатност фирми
- Да ли је фирма привредно активна
- Да ли се фирма води на купца
- Број запослених у време приватизације
- Број запослених сада у тренутку сачињавања табеле Агенције за приватизацију
- Цена приватизације у еврима
- Пословање фирме у тренутку сачињавања табеле
- Да ли су купци фирми пријавили порез на укупан приход од грађана и приходе од капитала.

Табела 5.1. Физичко лице А је купило (приватизовало) 21 привредни субјект у периоду 2005-2006 година.

Купац	Делатност фирми	Природно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
А	Трговина на мало	Стечај	Не	35	0	233.694	Стечај	
А	Производња мадраца	Да	Не	115	0	102.670	Позитивно	Не
А	Школа за возаче	Да	Не	27	12	415.000	Позитивно	Не
А	Производње метли и четака	Да	Не	44	9	100.000	0	Не
А	Рециклажа металних отпадака	Да	Не	93	104	416.364	Позитивно	Не
А	Хотели са ресторанима	Да	Не	128	1	125.000	0	Не
А	Продаја моторних возила	Стечај	Не	79	1	105.000	Стечај	Не
А	Хотели са ретсоранима	Да	Не	94	15	65.000	0	Не
А	Груби грађевински радови	Да	Не	40	6	150.000	Позитивно	Не
А	Трговина на велико опрема за грејање	Да	Не	35	14	35.000	0	Не
А	Груби грађевински радови	Да	Не	41	11	90.000	Позитивно	Не
А	Производња намештаја за канцеларију	Да	Не	43	0	120.000	0	Не
А	Постављање електо инсталација	Обрисан у АПР	Не	151	0	50.783	Обрисан у АПР	Не
А	Производња пластике	Стечај	Не	156	0	295.210	Стечај	Не
А	Ресторани	Да	Не	49	8	197.733	0	Не
А	Гајање жита и засада	Да	Не	58	37	401.429	Позитивно	Не
А	Производња опека и црепа	Да	Не	133	115	439.116	Позитивно	Не
А	Производња зачина	Стечај	Не	88	0	53.047	Стечај	Не
А	Производња металних конструкција	Да	Не	52	1	275.000	Позитивно	Не
А	Изградња саобраћајница	Да	Не	32	3	27.000	0	Не
А	Ресторани	Да	Не	85	28	120.000	Позитивно	Не
УКУПНО				1678	362	3.717.046		

Карактеристично за приватизације које је извршило ово физичко лице је да су куповани привредни субјекти разнородних делатности на целој територији Србије. Од 21 приватизованог привредног субјекта 4 су у стечају, 1 обрисано у АПР-у, 9 послује позитивно, док 7 не послују са добити. Од 1678 радника запослених пре приватизације, сада је радно активно само 362. И у фирмама које послују позитивно дошло је до великог смањења броја запослених. Ниједно од приватизованих привредних субјеката које је приватизовало ово физичко лице се не води на њега у власничкој структури. Укупна цена плаћена приликом приватизације ових 21 привредних субјеката је 3 милиона, 717 хиљада, 046 евра. Ово физичко лице није пријавило порез на укупан приход грађана, ни приходе од капитала у периоду 2005-2006 година, па се сматра да је капитал који је коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.2. Физичко лице Б је купило (приватизовало) 10 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.

Купац	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Б	Гајање поврћа и цвећа	Стечај	Не	61	0	291.878	Стечај	Не
Б	Млечни производи	Стечај	Не	219	0	1.542.879	Стечај	Не
Б	Гајање жита усева и засада	Да	Не	320	52	2.295.965	Позитивно	Не
Б	Производња хлеба и пецава	Да	Не	504	212	4.048.752	Позитивно	Не
Б	Трговина на мало	Обрисано у АПР	Не	49	0	715.000	Обрисано у АПР	Не
Б	Производња млинских производа	Да	Не	109	51	800.000	Позитивно	Не
Б	Производња опеке и црепа	Да	Не	6	2	102.555	Позитивно	Не
Б	Гајање жита усева и засада	Да	Сувласник 2%	27	0	278.533	0	Не
Б	Гајање жита усева и засада	Да	Не	103	76	261.913	0	Не
Б	Острањивање отпадака и смећа	Да	Не	45	12	3.964	Позитивно	Не
УКУПНО				1443	385	10.251.439		

Физичко лице Б је такође приватизовало привредне субјекте широм Србије, разнородних делатности. Од 10 привредних субјеката 2 су у стечају, 1 обрисано у АПР-у, 5 послује позитивно и 2 послује без добити. Од 1443 запослена пре приватизације, сада је радно активно 385. И у привредним субјектима које послују позитивно дошло је до знатног смањења запослених. Од 10 приватизованих фирми физичко лице Б је сувласник у једној и то 2%, док се у осталих 9 није у власничкој структури. Укупна цена плаћена приликом приватизације ових 10 привредних субјеката је 10 милиона, 251 хиљада, 439 евра. Физичко лице Б није пријавило порез на укупан приход грађана, ни приходе од капитала у периоду 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.3. Физичко лице В је купило (приватизовало) 13 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.

Купац	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
В	Гајање жита и засада	Да	Не	43	25	625.000	Позитивно	Не
В	Трговина на мало металном робом и бојама	Обрисана у АПР	Не	58	0	35.000	Обрисано у АПР	Не
В	Производња одећа	Обрисана у АПР	Не	76	0	22.000	Обрисано у АПР	Не
В	Трговина на мало	Да	Не	57	3	1.586.783	Позитивно	Не
В	Саобраћај унутрашњим воденим путевима	Обрисана у АПР	Не	52	0	137.637	Обрисано у АПР	Не
В	Производња делове за возила	Да	Не	158	23	101.002	0	Не
В	Груби грађевински радови	Да	Не	72	52		Позитивно	Не
В	Остали завршни радови	Да	Не	11	1	2.962	0	Не
В	Трговина на велико опрема за грејање	Да	Не	2	2	53.199	0	Не
В	Остали завршни радови	Да	Не	38	5	324.915	Позитивно	Не
В	Производња грађевинске столарије	Да	Не	25	18	40.435	Позитивно	Не
В	Претовар терета	Да	Не	67	56	2.489.631	Позитивно	Не
В	Груби грађевински радови	Стечај	Не	57	0	315.000	Стечај	Не
УКУПНО				713	185	5.109.546		

Физичко лице В је приватизовало привредне субјекте на на територији целе Србије разнородних делатности. Од 13 привредних субјеката 1 је у стечају, 3 обрисана у АПР-у, 6 послује позитивно и 3 послују без добити. Од 770 запослених пре приватизације, сада је радно активно 185. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањења запослених. Физичко лице В се не налази у власничкој структури ни у једном привредном субјекту. Укупна цена плаћена приликом ових 13 приватизација износи 5 милиона, 109 хиљада, 546 евра. Физичко лице В није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.4. Физичко лице Г је купило (приватизовало) 11 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.

Купци	Делатност фирми	Природно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Г	Трговина на велико пољ. на машинама	Обрисано у АПР	Не	43	25	45.000	Обрисано у АПР	Не
Г	Хотели са ресторанима	Да	Не	65	6	400.000	0	Не
Г	Саобраћај унутрашњим воденим путевима	Обрисано у АПР	Не	161	0	380.000	Обрисано у АПР	Не
Г	Превоз воде у друмском саобраћају	Да	Не	40	5	500.000	Позитивно	Не
Г	Превоз путника у градском саобраћају	Да	Не	68	39	475.000	Позитивно	Не
Г	Пројектовање грађевинских објеката	Да	Сувласник 0,02%	12	11	97.424	Позитивно	Не
Г	Хотели са ресторанима	Да	Не	35	55	2.792.000	Позитивно	Не
Г	Трговина на мало и металним робом и бојама	Обрисано у АПР	Не	72	0	221.031	Обрисано у АПР	Не
Г	Производња опреме за електро дистрибуцију ел. енергије	Да	Не	164	1	220.599	Позитивно	Не
Г	Опрема за моторна возила	Ликвидација	Не	82	0	300.00	Ликвидација	Не
Г	Завршни радови у грађевинарству	Обрисано у АПР	Не	46	0	9.000	Обрисано у АПР	Не
УКУПНО				750	117	5.835.352		

Физичко лице Г је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородних делатности. Од 11 привредних субјеката 1 је у ликвидацији, 4 обрисана у АПР-у, 5 послује позитивно, и 1 послује без добити. Од 750 запослених пре приватизације, сад је радно активно 117. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањења запослених. Од 11 привредних субјеката физичко лице Г је сувласник у једној и то 0,02%, док се у осталих 10 не налази у власничкој структури. Укупна цена плаћена приликом ових 11 приватизација износи 5 милиона, 835 хиљада, 352 евра. Физичко лице Г није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.5. Физичко лице Д је купило (приватизовало) 17 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.

Купац	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Д	Завршни радови у грађевинарству	Обрисано у АПР	Не	21	0	17.597	Обрисано у АПР	Не
Д	Вађење шљунка и песка	Да	Не	51	4	520.000	0	Не
Д	Производња осталих производа од пластике	Обрисано у АПР	Не	130	0	184.993	Обрисано у АПР	Не
Д	Трговина на мало храна	Да	Не	3	0	32.000	0	Не
Д	Производња млинских производа	Стечај	Не	35	0	44.745	Стечај	Не
Д	Гајање жита и засада	Да	Не	86	22	150.437	Позитивно	Не
Д	Производња ланаца и везних елемената	Да	Не	82	2	69.038	0	Не
Д	Просторно планирање	Да	Не	22	27	134.396	Позитивно	Не
Д	Трговина на мало књигама и новинама	Стечај	Не	46	0	38.100	Стечај	Не
Д	Услуге рекламе и пропаганде	Да	Не	12	3	500.000	0	Не
Д	Барови	Стечај	Не	48	0	66.887	Стечај	Не
Д	Производња ужади канапа и мрежа	Стечај	Не	57	0	70.203	Стечај	Не
Д	Издавање звучних записа	Да	Не	23	2	30.000	Позитивно	Не
Д	Гајење жита и засада	Обрисано у АПР	Не	127	0	625.519	Обрисано у АПР	Не
Д	Фризерски третмани	Обрисано у АПР	Не	32	0	20.344	Обрисано у АПР	Не
Д	Штампање	Стечај	Не	107	0	844.000	Стечај	Не
Д	Производња пластике	Да	Не	158	56	328.404	Позитивно	Не
	УКУПНО			1040	116	4.877.856		

Физичко лице Д је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородних делатности. Од 17 привредних субјеката 4 су у стечају, 4 су обрисана у АПР-у, 4 су пословала позитивно, и 4 су пословала без добити. Од 1040 запослених пре приватизације сада је радно активно 116. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањења запослених. Физичко лице Д не фигурира у власничкој структури ни једног привредног субјекта. Укупна цена плаћена приликом ових 17 приватизација је 4 милиона 877 хиљада 856 евра. Физичко лице Д није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.6. Физичко лице Ђ је купило (приватизовало) 12 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.

Купци	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Ђ	Груби грађевински радови	Да	Не	51	2	7.541	0	Не
Ђ	Трговина на мало	Да	Не	106	72	12.500	Позитивно	Не
Ђ	Производња делова за возила	Обрисано у АПР	Не	79	0	70.000	Обрисано у АПР	Не
Ђ	Изградња саобраћајнице за возила	Да	Не	70	106	22.000	Позитивно	Не
Ђ	Ливење гвожђа	Да	Не	263	202		0	Не
Ђ	Изградња хидрограђевинских објеката	Да	Не	46	22	223.487	Позитивно	Не
Ђ	Школа за возаче	Да	Не	52	7	650.000	0	Не
Ђ	Издавање књига	Стечај	Не	288	0		Стечај	Не
Ђ	Производња керамичких изолатора и прибора	Да	Не	190	83	356.959	Позитивно	Не
Ђ	Производња ортопедских апарата	Да	Не	81	36	1.127.907	Позитивно	Не
Ђ	Инжењеринг	Да	Не	2	0	7.231	0	Не
Ђ	Пројектовање грађевинских и других објеката	Да	Не	4	2	430.000	0	Не
	Укупно			1232	532	2.899.985		

Физичко лице Ђ је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородних делатности. Од 12 привредних субјеката 1 је у стечају, 1 је обрисано у АПР-у, 5 су пословала позитивно, и 5 су пословала без добити. Од 1232 запослена пре приватизације, сада је радно активно 532. И у привредним субјектима који послују позитивно, дошло је до значајног смањења запослених. Физичко лице Ђ не фигурира у власничкој структури ни једног привредног субјекта. Укупна цена плаћена приликом ових 12 приватизација је 2 милиона, 899 хиљада, 985 евра. Физичко лице Ђ није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.7. Физичко лице Е је купило (приватизовало) 12 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.

Купац	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Е	Барови	Стечај	Не	123	0	933.132	Стечај	Не
Е	Ресторани	Да	Не	247	43	124.661	Позитивно	Не
Е	Обрада равног стакла	Да	Не	119	12	112.241	0	Не
Е	Прерада конзервисаног воћа и поврћа	Стечај	Не	53	0	280.000	Стечај	Не
Е	Хотели и ресторани	Да	Не	45	13	105.000	0	Не
Е	Производња опеке и црепа	Стечај	Не	115	0	115.000	Стечај	Не
Е	Ресторани	Да	Не	50	20	314.000	Позитивно	Не
Е	Производња делова за возила	Да	Сувласник 0.02%	45	38	26.000	Позитивно	Не
Е	Производња сапуна	Да	Не	111	12	115.000	0	Не
Е	Ресторани	да	Не	90	45	369.000	Позитивно	Не
Е	Производња пластичних маса	да	Не	108	10	136.194	Позитивно	Не
Е	Производња и обрада животињског меса	Обрисано у АПР	Не	70	0	70.000	Обрисано у АПР	Не
УКУПНО				1131	193	2.400.505		

Физчко лице Е је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородне делатности. Од 12 привредних субјеката 3 су у стечају, 1 обрисано у АПР-у, 5 је пословало позитивно и 3 су пословала без добити. Од 1131 запослена пре приватизације сада је радно активно 193. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањивања броја запослених. Од 12 привредних субјеката физичко лице Е је сувласник у једном привредном субјекту и то 0,02%, док у осталим не фигурира у власничкој структури. Укупна цена плаћена приликом ових 12 приватизација износи 2 милиона, 400 хиљада, 505 евра. Физичко лице Е није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.8. Физичко лице Ж је купило (приватизовало) 9 привредних субјеката у периоду од 2005-2006 године.

Купац	Делатност фирми	Привредно активна	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
Ж	Занатски радови у грађевинарству бојење и застакливање	Да	Сувласник 0.01%	26	12	68.000	Позитивно	Не
Ж	Производња бетона	Да	Не	101	68	162.555	Позитивно	Не
Ж	Производња разне грађе	Да	Не	167	97	110.000	Позитивно	Не
Ж	Груби грађевински радови	Стечај	Не	36	0	14.568	Стечај	Не
Ж	Гајење жита усева и засада	Да	Не	216	132	631.725	Позитивно	Не
Ж	Производња готове хране за животиње	Да	Не	1	1	117.745	0	Не
Ж	Производња пива	Да	Не	367	208	338.296	0	Не
Ж	Трговина на мало хране	Обрисано у АПР	Не	52	0	21.498	Обрисано у АПР	Не
Ж	Трговина на мало	Стечај	Не	38	0	60.221	Стечај	Не
	УКУПНО			1004	518	1.524.608		

Физичко лице Ж је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородне делатности. Од 9 привредних субјеката 2 су у стечају, 1 је обрисано у АПР-у, 4 је пословало позитивно и 2 су пословала без добитка. Од 1004 запослена пре приватизације, сада је радно активно 518. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањивања броја запослених. Од 9 привредних субјеката физичко лице Ж је сувласник у једном привредном субјекту 0,01%, док у осталим не фигурира у власничкој структури. Укупна цена плаћања приликом ових 9 приватизација је 1 милион, 524 хиљаде, 608 евра. Физичко лице Ж није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овој приватизацији непознатог порекла.

Табела 5.9. Физичко лице З је купило (приватизовало) 11 привредних субјеката у периоду 2005-2006 године.

Купац	Делатност фирми	Приврено активно	Да ли се фирма води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пораске пријаве
З	Пројектовање грађевинских и других објеката	Да	Не	15	5	257.549	0	Не
З	Обрада равног стакла	Обрисана у АПР	Не	122	0	112.633	Обрисана у АПР	Не
З	Архитектонски и инжењерски послови	Стечај	Не	8	0	281.980	Стечај	Не
З	Постављање цеви	Обрисана у АПР	Не	6	0	25.262	Обрисана у АПР	Не
З	Производња пластичних маса	Да	Не	80	80	75.000	Позитивно	Не
З	Производња и обрада животињског меса	Да	Не	56	31	47.639	Позитивно	Не
З	Пројектовање грађевинских и других објеката	Да	Не	7	1	11.109	Позитивно	Не
З	Остала оправка конструкције	Да	Не	9	7	678	Позитивно	Не
З	Остали грађевински радови	Стечај	Не	250	0	53.253	Стечај	Не
З	Производња рубља	Да	Не	239	9	652.546	Позитивно	Не
З	Техничко испитивање и анализа	Да	Не	6	1		0	Не
	УКУПНО			736	134	1.524.649		

Физичко лице 3 је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородне делатности. Од 11 привредних субјеката 2 су у стечају, 2 су обрисана у АПР-у, 5 је пословало позитивно и 2 су пословала без добитка. Од 736 запослена пре приватизације, сада је радно активно 134. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до значајног смањивања броја запослених. Физичко лице 3 не фигурира у власничкој структури ни једног привредног субјекта. Укупна цена плаћања приликом ових 11 приватизација износи 1 милион, 524 хиљаде, 648 евра. Физичко лице 3 није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала за период 2005-2006. година, па се сматра да је капитал који је коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

Табела 5.10. Физичко лице И је купило (приватизовало) 6 привредних субјеката у периоду 2005-2006 година.

Купац	Делатност фирми	Приврено активна	Да ли се води на купца	Број запослених у време приватизације	Број запослених сада	Цена приватизације у еврима	Пословање сада	Пореске пријаве
И	Продаја делова за моторна возила	Обрисана у АПР	Не	17	0	26.140	Обрисана у АПР	Не
И	Трговина на мало храна	Да	Не	69	1	286.642	Позитивно	Не
И	Ресторани	Да	Не	48	3	50.000	Позитивно	Не
И	Бојење и застакливање	Да	Не	42	14	23.000	Позитивно	Не
И	Трговина на велико кожом	Да	Не	19	10	1.900.000	Позитивно	Не
И	Чишћење објеката	Да	сувласник 0,01%	19	8	59.970	Позитивно	Не
УКУПНО				214	36	2.339.652		

Физичко лице И је приватизовало привредне субјекте на територији целе Србије, разнородне делатности. Од 6 привредних субјеката 1 је обрисано у АПР-у, док су осталих 5 пословала позитивно. Од 214 запослена пре приватизације, сада је радно активно 36. И у привредним субјектима који послују позитивно дошло је до знатног смањивања броја запослених. Од 6 привредних субјеката, физичко лице И је сувласник у једном привредном субјекту 0,01%, док у осталим не фигурира у власничкој структури. Укупна цена плаћања приликом ових 6 приватизација је 2 милиона 339 хиљада 652 евра. Физичко лице И није пријавило порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала у периоду 2005-2006. година, па се сматра да је капитал коришћен у овим приватизацијама непознатог порекла.

. Констатација је да је у периоду од 2002.године, до 2009.године у посматраних 122 приватизације посао изгубило од првобитно запослених 9841 у тренутку приватизације, укупно 6363 запослених, или око 64%. У 53 предузећа која су и сада активна и послују позитивно у време приватизације било је запослено 6492 радника. Како смо напред констатовали, у време сагледавања и анализирања 53 активних привредних субјеката било је запослено свега 2358 радника, па се извлачи закључак да је и у тим привредно активним субјектима дошло до знатног отпуштања радника (4134). Тенденција отпуштања радника (смањивање броја запослених) у приватизованим привредним субјектима је тежња нових приватних власника за бољим искоришћавањем капацитета запослених, и већим остваривањем профита. Напред наведених 10 физичких лица приватизовало је 122 привредна субјекта и за њих су платила укупан износ од 40 милиона 156 хиљада 638 еура. **Анализом података који се налазе у базама Пореске управе Републике Србије установљено је да ниједно од тих 10 лица која су обухваћена анализом у напред наведеним табелама, није пријавио порез на укупан приход грађана ни приходе од капитала, па се такав капитал сматра да је непознатог порекла.** Самим тим, највероватније је де се ради о незаконито стеченом капиталу, који је преко ових приватизација " опран ". Један део овог капитала је потиче од незаконитих послова са ових територија, а други део је враћен са дестинација *off-shore-a*, физичким лицима, па се не може идентификовати званичним подацима са сајтова Народне Банке. Индикативно је да, сагледавајући власничку структуру, лица која су приватизовала 122 привредна субјекта, фигурирају као сувласници само у 5 привредних субјеката и то са минорним процентом у распону од 0,01% до 2%. **Из**

напред наведеног можемо извући закључак да капитал који је коришћен у приватизацији није капитал тих физичких лица која се формално појављују као купци, већ се та лица користе као паравани да се сакрију прави власници капитала. Оваквим поступком прави власници капитала избегавају евентуалну проверу која би ишла у правцу провере легитимности капитала који је коришћен у приватизацији. Сагледавајући територијалну распрострањеност приватизованих привредних субјеката, дошли смо до закључка да иста није била од важности приликом приватизације, јер је свако од 10 сагледаваних физичких лица приватизовало фирме без обзира на локацију у Републици Србији. Такође смо утврдили да привредна делатност није била одлучујућа приликом приватизације, јер су физичка лица приватизовала привредне субјекте са разнородном делатношћу, што искључује могућност да неко приватизује предузећа из одређене делатности широм Србије ради, остваривања доминантног положаја на тржишту у тој делатности. Како основни економски критеријуми нису били од одлучујуће важности за приватизацију сагледаваних привредних субјеката, поставља се питање који су то критеријуми били битни за исту. Како је очигледно једна од најбитнијих ствари била да се сакрије порекло капитала коришћеног за приватизацију, и да се купе (приватизују) предузећа без обзира, да ли су могла да се ревитализују и да наставе производњу. Велики број преузећа, 69 од 122, који не послују позитивно потврђују тезу да могућност ревитализације приватизованих предузећа и наставак производње, није била од пресудног значаја за улагање капитала кроз приватизацију. Поставља се питање економске логике улагања капитала у таква предузећа. Закључак је да се у таква предузећа улаже нелегални капитал, и да се из тако приватизованих привредних субјеката капитал извлачи великом брзином на разне начине (путем продаје пословног простора, основних средстава-линија,машина), да би се тако извучен капитал легализовао. Економска логика нелегалног капитала је да се улаже и извлачи добит на сличан начин како је настао, са високим постотком и брзим обртом, а не да се улаже у производњу, и где је проценат добити неизвестан и зависи од тржишних услова, а и обрт капитала је знатно спорији.

Поред приватизације у Србији новац се највише " прао " кроз грађевинарство.

Покушавајући да сагледавамо структуру капитала која се користила у грађевинарству у Србији у периоду 2003. – 2011. година, определили смо се да сагледавамо инвестиције, тј. извршене исплате за инвестиције у основне фондове. Према званичним

подацима из Годишњака Републичког завода за статистику (за напред наведене године) сагледавани су подаци према изворима финансирања, односно извршене исплате за инвестиције;²⁸⁹²⁹⁰

- Из основних средстава (динарских и девизних);
- Из удружених средстава (домаћих и страних инвеститора);
- Искоришћени финансијски кредити код домаћих и иностраних кредитора;
- Из средстава државних органа и органа локалне самоуправе (у табели остали фондови).

²⁸⁹Исплатама за инвестиције сматрају се новчана улагања у основна средства током године, без обзира на то да ли је и када извршена њихова изградња, израда или набавка.

²⁹⁰Подаци се односе на правна лица свих облика својине.

Табела 5.11. Грађевинарство - однос инвестираног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадима динара)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	УКУПНО
Инвестирано у Србији	4.332.797	6.148.420	7.195.288	30.335.285	44.509.163	8.952.047	84.373.586	42.050.692	42.913.353	270.810.604
Укупна вредност извршених грађ.радова	70.667.534	98.428.944	123.780.999	157.324.232	197.286.371	217.866.797	184.795.386	179.875.914	220.943.754	1.450.696.931
Зграде	38.128.995	51.835.995	68.150.929	78.071.632	97.603.457	108.493.089	97.798.783	87.986.231	101.962.572	730.031.683
Инфраструктура	32.538.539	46.592.949	55.630.070	79.252.600	99.683.914	109.362.990	86.961.690	91.879.476	118.964.182	720.866.410
Неутврђено порекло капитала (сумњив капитал)	66.335.137	92.280.524	116.585.711	126.998.994	152.777.208	209.914.750	100.914.750	137.825.222	178.030.401	1.181.169.747
Учешће сумњивог капитала у укупном извршеним радовима	93,87%	93,75%	94,19%	80,72%	77,44%	96,35%	54,34%	76,62%	80,58%	81,41%

Табела 5.12. Грађевинарство – исплате за инвестиције по изворима финансирања (у хиљадама динара)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сопствена средства	3.258.525	4.040.351	4.022.052	20.844.665	20.498.452	7.704.135	62.564.571	26.114.196	24.671.135
Удružена средства	78.008	81.641	278.153	782.703	543.076	180.410	496.171	53.024	47.082
Финансијски кредити	225.068	725.491	995.398	6.322.670	7.570.031	1.030.902	15.906.838	13.454.366	13.015.038
Средства осталих фондова	771.196	1.293.169	1.898.413	2.385.220	5.897.604	36.600	5.406.005	2.429.106	5.180.098
Инвестиције у сред. зајед. потрошње	40	7.768	1.271						
Учешће кредита у укупним средствима	5,19%	11,79%	13,83%	20,87%	17,00%	11,51%	18,85%	31,99%	30,33%
Укупно	4.332.837	6.148.420	7.195.287	30.335.258	34.509.163	8.952.047	84.373.585	42.050.692	42.913.353

Графикон 5.1. Грађевинарство – исплате за инвестиције по изворима финансирања (у хиљадама динара)

Највећи износ инвестиција од 44 милијарде 503 милиона 163 хиљаде динара остварен је у 2007.години. Од те суме само 7 милијарди 507 милиона 31 хиљаду динара обезбеђено финансијским кредитима што износи 17 % од укупне инвестиције. Собственим средствима је обезбеђено 30 милијарди 498 милиона 452 хиљаде динара, удруженим средствима 543 милиона 76 хиљада динара, и из средстава осталих фондова²⁹¹ 5 милијарди 897 милиона 604 хиљаде динара. Најмањи износ инвестиција остварен је 2003.године у износу од 4 милијарде 332 милиона 797 хиљада динара, а финансијским кредитима је обезбеђено 225 милиона 68 хиљада динара, што износи 5,19% од укупне суме. Разматрајући проценат кредита који је коришћен за инвестиције можемо констатовати да се званично вођене инвестиције у Србији изузетно мало ослањају на кредите и то у проценту од 5,19% у 2003.години до 31,99% у 2010.години. Остала средства која су инвестирана у грађевинарству претежно су сопствена средства (од 55% у 2006 до 86% у 2008.години) и нешто мало удружена средства. Средства осталих фондова (средства државних органа и локалних самоуправа) учествују у статистички занемарљиво малом проценту.

²⁹¹Под средствима осталих фондова подразумевају се средства државних органа и локалних самоуправа.

За доношење правилног закључка о висини капитала (средстава) који је инвестиран у грађевинарству у Србији морамо истаћи да се наведене вредности из табеле преузете из Републичког завода за статистику односе само на правна лица. Овом приликом подсећамо да Закон о грађевинарству дозвољава физичким лицима да се баве изградњом станова за продају. Са пореског аспекта та физичка лица уколико се пријаве у систем ПДВ-а, могу да продају станове са ПДВ-ом, односно купци првог стана имају право на повраћај ПДВ-а. Опште је позната чињеница да инвеститори физичка лица купују плацеве за изградњу готовим новцем за чије порекло немају доказа. Мада је Министар трговине Републике Србије 23. априла 2010. године, донео Смернице за процену ризика од прања новца и финансирања тероризма код обвезника који врше делатност посредовања у промету непокретности, које предвиђају пријављивање надлежним органима куповину непокретности сумњивим капиталом, то се у реалности не догађа, јер због лоше економске ситуације, агенције за некретнине у настојању да опстану на тржишту не предузимају мере предвиђене напред наведеним Смерницама. Тако се догађа да се велике количине капитала непознатог порекла убацују у грађевинарство. Инвеститори физичка лица извођаче радова плаћају у готовини, па је држава закинута за порезе и доприносе. Исплате купљених станова се врше такође у кешу, или на текуће рачуне грађана на које држава нема права увида. Проблем државе је да од таквих инвеститора наплати и порез на капиталну добит која износи 15% и утврђује се на основицу која се обрачунава на тај начин када се трошкови изградње станова одузму од продајне вредности станова. Тако да држава не контролишући капитал који се инвестира у грађевинарство има вишеструке штете, како са аспекта " прања новца ", тако и са пореског аспекта.

У следећим табелама сагледаваћемо однос укупне вредности реално извршених грађевинских радова (у које улазе и извршени радови како правних тако и физичких лица) и извршених инвестиција у Србији које се односе само на правна лица. У оквиру извршених грађевинских радова посебно смо издвојили реалну вредност извршених грађевинских радова зграда и инфраструктуре.

Табела 5.4. Грађевинарство – однос нивоа инвестираног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадама динара)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Укупно
Инвестиције у Србији	4.332.797	6.148.420	7.195.288	30.335.258	44.509.163	8.952.047	84.373.586	42.050.692	42.913.353	270.810.604
Укупна вредност извршених радова	70.667.534	98.428.944	123.780.999	157.324.232	197.286.371	217.866.797	184.795.386	179.875.914	220.943.754	1.450.969.931
Зграде	38.128.995	51.835.995	68.150.929	78.071.632	97.603.457	108.493.089	97.798.783	87.986.231	101.962.572	730.031.683
Инфраструктуре	32.538.539	46.592.949	55.630.070	79.252.600	99.683.914	109.362.990	86.961.690	91.879.476	118.964.182	720.866.410
Неутврђено порекло капитала (сумњиви капитал)	66.335.137	92.280.524	116.585.711	126.998.994	152.777.208	209.914.750	100.421.800	137.825.222	178.030.401	1.181.169.747
Учешће сумњивог капитала у укупним извршеним радовима	93,87%	93,75%	94,19%	80,72%	77,44%	96,35%	54,34%	76,62%	80,58%	81,41%

Графикон 5.2. Грађевинарство – однос нивоа инвестираног капитала у Србији и укупне вредности извршених грађевинских радова (у хиљадама динара)

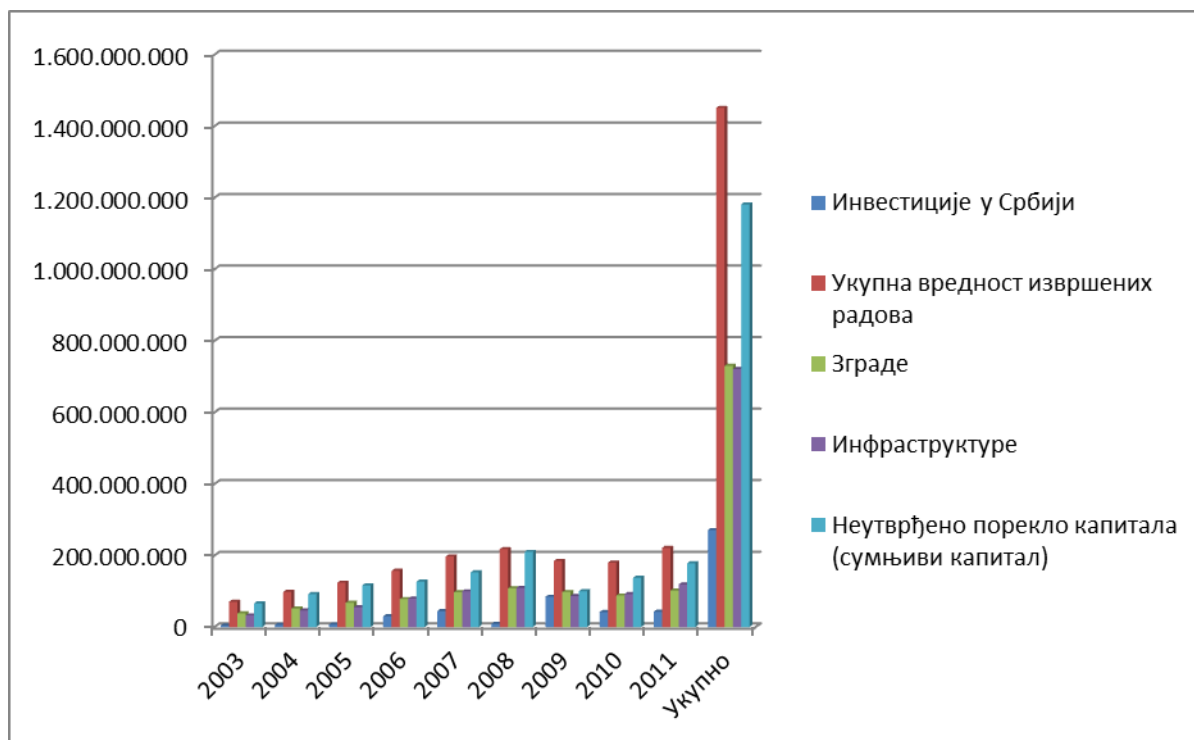
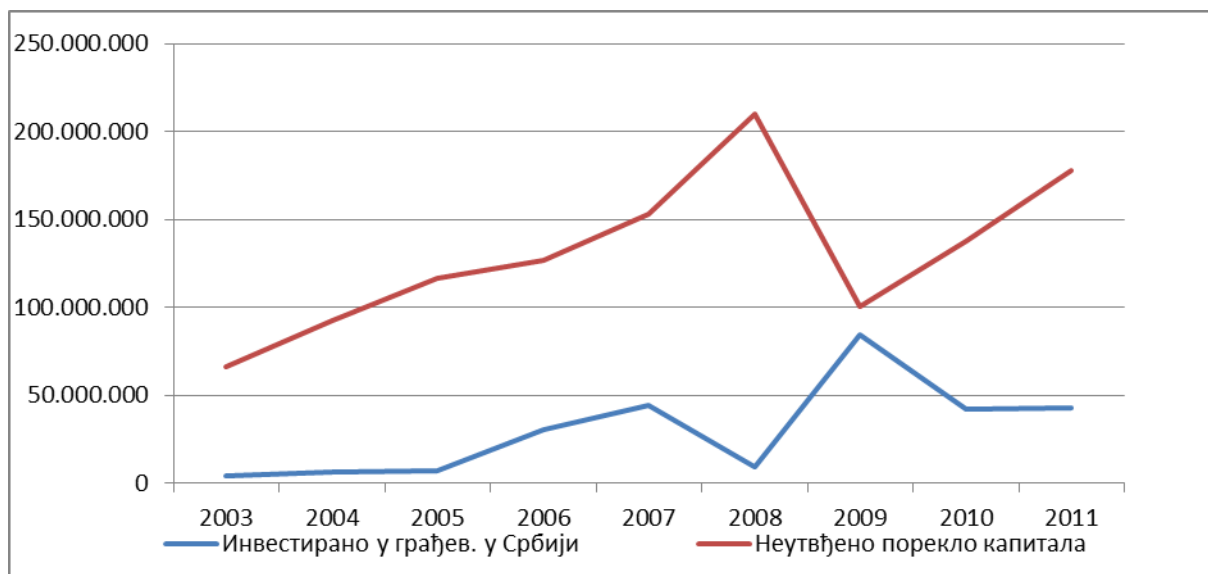

Tabela 5.5. Однос капитала неутврђеног порекла и инвестираног капитала у грађевинарству у Србији (у хиљадима динара)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	УКУПНО
Инвестирано у грађев. у Србији	4.332.797	6.148.420	7.195.228	30.335.285	44.509.163	8.952.047	84.373.586	42.050.692	42.913.353	270.810.604
Неутврђено порекло капитала	66.335.137	92.280.524	116.585.711	126.998.994	152.777.208	209.914.750	100.421.800	137.825.222	178.030.401	1.181.169.747

Графикон 5.5. Однос капитала неутврђеног порекла и инвестираног капитала у грађевинарству у Србији (у хиљадима динара)

Када смо упоредили вредности инвестиција у Србији од стране правних лица и вредности реално извршених грађевинских радова у Србији дошли смо до података да је учешће капитала неутврђеног порекла у вредности реално извршених грађевинских радова у Србији изузетно велики и да се креће од 54,34% у 2009.години, до 96,35% у 2008.години. Из горе наведеног графикона можемо уочити да су инвестиције у грађевинском сектору нагло пале у 2008.години, а да је реално изведених грађевинских радова са капиталом неутврђеног порекла нагло скочило. У 2009.години долази до пораста инвестиција и смањења уношења капитала неутврђеног порекла па је проценат само 54,34%. На графикону је приметно да су инвестиције у 2009.години знатно порасле, а да је вредност реално изведених радова капиталом непознатог порекла видно пала. Како су инвестиције у 2010.години имале тенденцију пада, то је вредност реално изведених радова капиталом непознатог порекла опет скочила, те се у том контексту може разговарати о узрочно последичној вези инвестиција и капитала неутврђеног порекла у грађевинарству у Србији.

Имајући у виду напред наведене податке, што се види и на горе изнетом графикону, евидентно је да је у Србији изузетно велика количина капитала која се користи у грађевинарству, а да се са сигурношћу не може утврдити његово порекло, и да у сагледаваном периоду од 2003. до 2011.године износи 1.181. милијарди 169 милиона

747 хиљада динара (имајући у виду курс евра и његове осцилације то је негде цирка између 12 и 15 милијарди евра, или просечно годишње око 1,5 милијарди евра).

Оволика количина капитала " неутврђеног порекла " у грађевинарству доводи до закључка да у Србији , **неформални извори финансирања** представљају пратећу појаву у значајном учешћу сиве економије. Узроци њиховог постојања се траже у лошој локалној регулативи и извршном поступку, баријерама за приступ тржишта, скупим формалним изворима финансирања, као и непостојању адекватних финансијских производа у складу са потребама корисника средстава, као и неадекватним пореским прописима и високим пореским обавезама.²⁹²

Последице њиховог постојања се огледају у повећању информационе асиметрије међу тржишним учесницима, одсуству пореских прихода по овом основу и искључивању формалних финансијских посредника из процеса трансфера средстава. То последично негативно утиче на развој финансијског сектора и процес ефикасне алокације финансијских ресурса у земљу примаоца средстава. Ниска ефикасност, нетранспарентност и повећана неизвесност смањује поверење учесника у систем, што води мањој спремности уласка у нове пројекте и покретање инвестиционе активности са негативним реперкусијама на привредни раст читаве економије.²⁹³

Како је избегавање плаћања пореза један од основних начина за кумулацију капитала који се затим пребацује у сиве токове, то смо анализирали 20 највећих пореских дужника са списка Пореске управе, да би смо уочили тенденције у пословању оваквих привредних субјеката, односно да би смо сагледали и проблеме које држава има приликом наплате пореза, односно пуњења буџета.²⁹⁴

²⁹²Види ранија истраживања USAID-а на ову тему: USAID: Development Alternatives, INC.and Bannock Consulting Ltd.(2005). Removing Barries to Formalization: The Case for Reform and Emerging Best Practice; USAID:BER (2012). Финансирање раста малих и средњих предузећа: Кључна питања и препоруке за Србију.

²⁹³Извештај USAID-а, о сивој економији у Србији март 2013.године.

²⁹⁴Табела Пореске управе о највећим пореским дужницима је преузета са сајта Пореске управе маја 2014.године.

Табела 5.6. Највећи порески дужници (у хиљадама динара)

Р.Б	Назив предузећа	Седиште	Година	Укупна актива	Укупни капитал	Пословни приходи	Нето добитак	Нето губитак	Број запослених	Стање пореског дуга на дан	
1	Застава оружја а.д	Крагујевац	2011	9.091.859	2.119.886		0	897.402	2.054	30.9.2013	6.205.400
			2012	10.562.215	566.232		0	870.708	2.009	30.12.2013	6.478.427
			2013	10.261.783	234.987		0	575.147	2.189	26.3.2014	6.745.460
2	Симпо а.д.	Врање	2011	19.327.426	6.768.173		40.092	0	2.956	30.9.2013	3.815.467
			2012	20.309.372	6.237.025		0	546.161	2.903	30.12.2013	3.984.464
			2013	21.757.956	3.527.322		0	3.010.781	2.822	26.3.2014	4.263.293
3	Крушик а.д.	Ваљево	2011	5.622.194	2.688.365		32.810	0	1.583	30.9.2013	2.031.206
			2012	5.862.413	2.034.272	2.036.092	0	657.535	1.571	30.12.2013	2.190.703
			2013	5.438.575	1.035.729	1.180.015	0	994.371	1.263	26.3.2014	2.315.293
4	ППТ Наменска а.д.	Трстеник	2011	1.764.409	0	443.729	0	279.416	619	30.9.2013	1.739.469
			2012	2.428.738	0	519.260	0	510.662	647	30.12.2013	1.799.136
			2013	2.774.377	0	673.353	0	211.646	656	26.3.2014	1.863.195
5	Борба а.д.	Београд	2011	3.005.612	496.275	27.944	0	124.717	135	30.9.2013	
			2012	2.921.992	356.582	21.922	0	144.989	97	30.12.2013	1.721.373
			2013	2.856.653	237.555	48.587	0	126.162	78	26.3.2014	1.749.983
6	Монус д.оо.	Земун	2011	50.614	49.154	0	0	486	0	30.9.2013	
			2012	50.613	49.013	0	0	142	0	30.12.2013	
			2013	55.950	50.546	0	1.580	0	0	26.3.2014	1.422.467
7	Српске кабловске мреже д.о.о.	Холандија	2011	23.946.251	0	10.448.983	0	441.685	840	30.9.2013	
			2012	21.941.974	6.858.462	12.508.524	0	1.089.600	897	30.12.2013	
			2013	52.110.991	24.966.084	14.199.427	0	143.266	937	26.3.2014	1.144.090
8	Симекс д.о.о.	Суботица	2011	1.423.631	142.550	320.840	0	369.594	35	30.9.2013	795.265
			2012	1.223.111	173.746	152.184	168	0	16	30.12.2013	809.372
			2013	2.021.774	77.311	554.930	0	102.858	21	26.3.2014	865.527

Р.Б	Назив предузећа	Седиште	Година	Укупна актива	Укупни капитал	Пословни приходи	Нето добитак	Нето губитак	Број запослених	Стање пореског дуга на дан	
9	Лола ливнице д.о.о.	Београд	2011	1.338.646	63.216	20.943	0	131.709	64	30.9.2013	
			2012	943.658	0	149.285	0	99.893	179	30.12.2013	833.612
			2013	923.250	0	57.860	0	186.372	24	26.3.2014	856.712
10	Мера инвест д.о.о.	Београд	2011	2.533.768	2.497.999	59.850	177.994	0	1	30.9.2013	817.453
			2012	2.609.543	2.574.071	51.319	177.724	0	1	30.12.2013	828.859
			2013	2.641.094	1.875.954	96	0	396.715	1	26.3.2014	8.398.386
11	Монтера д.о.о.	Београд	2011	2.794.773	0	392.474	0	430.001	65	30.9.2013	
			2012	2.453.757	0	93.247	0	783.256	15	30.12.2013	806.993
			2013	2.447.923	0	54.481	195.720	0	4	26.3.2014	823.245
12	Зорка д.о.о.	Суботица	2011	873	0	0	0	1.983	0	30.9.2013	
			2012	1.881	884	0	1.195	0	0	30.12.2013	768.434
			2013	2.015	772	0	0	162	0	26.3.2014	772.292
13	Лука Београд а.д.	Београд	2011	11.900.115	5.107.663	1.020.322	14.645	236	236	30.9.2013	650.885
			2012	11.142.482	4.679.007	1.030.011	0	356.486	221	30.12.2013	666.901
			2013	11.439.203	4.105.035	966.092	0	770.808	211	26.3.2014	685.126
14	Ескалибур-Про д.о.о.	Ниш	2011							30.9.2013	
			2012							30.12.2013	565.418
			2013							26.3.2014	608.186
15	ЈП Лазаревац (држ.јавно предузеће)	Лазаревац	2011	1.150.635	23.670	8.967.141	0	82.035	710	30.9.2013	
			2012	1.372.574	0	734.281	0	265.432	777	30.12.2013	490.501
			2013	1.603.506	0	753.041	0	266.072	841	26.3.2014	580.281
16	Хаџи инвест д.о.о.	Ниш	2011	66.254	544	816.674	503	0	1	30.9.2013	
			2012	11.384	635	1.338.206	96	0	1	30.12.2013	526.908
			2013	8.554	0	0	0	1.071	1	26.3.2014	565.966

Р.Б	Назив предузећа	Седиште	Година	Укупна актива	Укупни капитал	Пословни приходи	Нето добитак	Нето губитак	Број запослених	Стање пореског дуга на дан	
17	ЛМП.Термил д.о.о.	Шид	2011	173.001	0	737.207	3.270	0	0	30.9.2013	512.215
			2012	96.078	0	1.365.165	3.872	0	1	30.12.2013	529.878
			2013	80.969	0	16.447	0	1.400	1	26.3.2014	549.351
18	Слобекс оил д.о.о.	Адешевци	2011	242.303	2.381	639.904	3.952	0	5	30.9.2013	
			2012	83.257	17.293	1.666.401	21.471	0	5	30.12.2013	
			2013	80.183	8.445	44.585	0	8.850	3	26.3.2014	549.103
19	Фармаком М.Б Комбинат Гуча а.д.	Гуча	2011	3.011.731	304.356	2.899.223	30.706	0	417	30.9.2013	258.133
			2012	3.830.647	386.647	3.133.578	82.292	0	442	30.12.2013	382.344
			2013	4.186.076	195.203	1.845.390	0	191.820	472	26.3.2014	515.231
20	БД Агро а.д.	Добановци	2011	6.492.567	1.728.930	600.360	0	735.999	298	30.9.2013	395.813
			2012	6.215.247	1.015.104	431.455	0	711.173	244	30.12.2013	470.943
			2013	5.422.076	1.103.049	412.522	0	55.033	266	26.3.2014	492.567

Сагледавајући податке из горе наведене табеле утврдили смо да је висина пореског дуга за свих 20 пореских обвезника²⁹⁵ који износи 35 милијарди 785 милиона и 654 хиљаде динара, за четири пута мањи од активе истих привредних субјеката која износи 126 милијарди 112 милиона 917 хиљада динара. Из напред наведеног произилази да има довољно активе пореских обвезника да се дуг наплати, или да се репрограмира и плаћа у ратама, и притом да се обезбеди путем хипотеке или других средстава обезбеђења (како Закон налаже).

Укупни пословни приходи свих сагледаваних субјеката износе 25 милијарди 16 милиона 104 хиљада динара, и то чини око 80% од пореског дуга који износи 35 милијарди и 785 милиона динара. Из ових података се може донети закључак да постоји велики проценат могућност да се порески дуг наплати.

Сагледавајући хронологију пореских дугова дошли смо до закључка да 3 фирме нису имале пореског дуга у 2013.години, а да је у 17 фирми порески дуг старији од једне године. Из сагледаване хронологије дуга дошло се до закључка да је већи део пореског дуга настајао дужи период што потврђује чињеница да један порески дужник из табеле дугује 438 милиона 274 хиљаде динара на име пореза на промет, пореске категорије која је укинута још 2005.године увођењем пореза на додату вредност.

Упоређујући добит предузећа, констатовали смо да су у 2011.години 8, у 2012.години 5 и у 2013.години 2 фирме пословале са добити.

Нето добитак за посматрана предузећа је износио 197 милиона и 300 хиљада динара, што је нешто изнад 0,5% пореског дуга. Нето губитак је износио 7 милијарди 42 милиона 549 хиљада динара, што је негде око 21% пореског дуга.

Укупан број запослених у 2011.години за посматрана предузећа износи 11.208, док у 2012.години је тај број 9.926, да би у 2013.години износио 8.750 запослених, што је смањење у односу на 2011.годину за 2.458. Напомињемо да је 5 предузећа у посматраном периоду повећало број запослених, 9 предузећа је смањило број, док за 1 предузеће нема података, а 5 предузећа или нема запослених или има по једног

²⁹⁵ За предузеће Ескалибур про из Ниша не постоје подаци о пословању у АПР-у, одакле су преузимани подаци о пословњу.

запосленог.Очигледан је тренд смањивања броја запослених код великих пореских дужника.

Структура пореског дуга за 19 обвезника је следећа:

- Порез на додату вредност (ПДВ) 7,13%;
- Порез на добит 24,31 %;
- Порези и доприноси (по одбитку) 59,61 %.
- Само један порески обвезник дугује акцизу у износу од 1 милијарду 89 милиона 274 хиљаде динара.

Ради бољег упознавања са проблемом треба истаћи да како порез на додату вредност (ПДВ), тако и акцизе су месечне обавезе које порески обвезник треба да исплати током следећег месеца. Ако се узме у обзир чињеница да од укупног дуга од 35 милијарди 785 милиона динара, на ПДВ отпада 7,31% или око 2 милијарде 615 милиона динара који су требали бити наплаћени још у прошлој години обзиром на законски рок и још 1 милијарду и 89 милиона динара акциза које такође нису наплаћене, долазимо до закључка да се систем наплате ПДВ-а и акциза у Србије селективно примењује. Напомињемо да су сва предузећа са списка активна, да нису у реструктурирању, да нису покренути ни стечај ни ликвидација, што би био законски основ да се порески дуг не наплаћује.

Што се тиче пореза на добит који у структури дуга износи 24,31 % или око 8 милијарди 708 милиона динара, а који се плаћа аконтативно квартално, и да је за 2013.годину рок за измирење обавеза пореза на добит истекао 16 марта 2014.године, такође није јасно зашто нису наплаћене пореске обавезе макар од неких сгледаваних предузећа обзиром да су пословала позитивно, и да имају велику укупну активу.

Већину пореског дуга чине доприноси и то 59,61% или око 21 милијарде и 331 милиона динара. Треба напоменути да су укидањем Службе друштвеног књиговодства пословне банке преузеле исплату личних примања, и оне нису исплату истих условљавале обавезном уплатом доприноса за ПИО и здравство. Због таког насталог системског проблема јавили су с велики дугови за ПИО и здравство. Већи део овако насталог пореског дуга направила су 3-4 велика предузећа чији број радника прелази преко хиљаду, и блокада њиховог рачуна и имовине би изазвала велике социјалне потресе.

Једина институционално Законом предвиђена сагласност за кашњење и неплаћање пореског дуга одређена је Члановима 73-746 Закона о пореском поступку и пореској администрацији.

Наиме, Пореска управа може на писмени и образложени захтев пореског обвезника, у целини или делимично, одложити плаћање пореског дуга, на дан доспелости:

- 1) За пореског обвезника представља, односно представљаће непримерено велико оптерећење;
- 2) Наноси, односно нанеће битну економску штету пореском обвезнику.²⁹⁶

Да би Пореска управа дозволила одлагање пореског дуга, од пореског обвезника се захтева давање средстава обезбеђења наплате, која не могу бити мања од висине пореског дуга чије се плаћање одлаже.

Средства обезбеђења наплате су:

- 1) Хипотека на непокретности пореског обвезника;
- 2) Залога на покретним стварима пореског обвезника;
- 3) Неопозива банкарска гаранција;
- 4) Јемство другог лица које је власник имовине чија вредност не може бити мања од 150% висине пореског дуга чија се наплата обезбеђује.²⁹⁷

Међутим поред евентуалних социјалних проблема за велике фирме због великог броја радника постоје и врло велики дугови у износу преко 800 милиона динара за фирме које по званичним подацима имају 1 запосленог. Како је настао толики дуг за фирму која се бави финансијским консалтингом и која је регистрована на Кипру, и из којих разлога Пореска управа није наплатила таква дуговања, су питања за друге државне органе и овај пример је очигледан доказ да се наплата пореских дуговања врши селективно.

Приликом истраживања хронологије настанка пореских дугова горе наведених пореских обвезника дошло се до података да " Пореска управа не поседује софтвер у којем се порески дуг води по старости, односно по времену настанка, већ води рачуноводствено стање на одређени дан, до којег су прокњижена сва задужења пореске обавезе и све уплате. Што се тиче активности које је преузимала Пореска управа ради

²⁹⁶Закон о пореском поступку и пореској администрацији члан 73.

²⁹⁷Закон о пореском поступку и пореској администрацији члан 74.

наплате пореског дуга, утврђено је да Пореска управа не поседује софтвер у којем се електронски воде евиденције о предузетим мерама редовне и принудне наплате пореског дуга. Евиденције о предузетим мерама редовне и принудне наплате пореског дуга воде се ручно у Филијалама и Експозитурама Пореске управе.

Непостојање правих евиденција Пореске управе и непостојање горе наведених софтвера, показује какву је пореску политику водила држава приликом наплате пореских обавеза, јер у оваквој ситуацији, када Централа Пореске управе не поседује кључне податке, како би сагледавала пореска дуговања свих пореских обвезника у Србији, те не поседује централну базу података које је све мере предузимала у наплати пореских дуговања, " већ се исти воде ручно у Филијалама ", показује одсуство жеље државе, да се на озбиљан начин, системски, приступи сагледавању проблема пореских дуговања највећих пореских дужника у Србији, те предузимању адекватних мера и радњи наплате истих, односно израде стратегије наплате, да би се буџет пунио по предвиђеном плану.

Према мишљењу Владимира Глигорова сарадника Бечког института држава је дозволила гомилање пореских дугова јер су политичари годинама имали користи од привредника који су сада на листи највећих пореских дужника. Пореска управа би морала да блокира или да затвори фирме свима који не измирују пореске обавезе, а да уколико то не чини " мора да има неки интерес ". Разлог би могао да буде политички. То значи да су политичке странке имале користи од бизнисмена који годинама нису плаћали порез. Према писању " Блица " извор из Пореске управе Србије тврди да се тренутни дуг активних предузећа од 500 милиона евра гомилао годинама. " Било је случајева да се и сами дужници питају зашто их блокирамо сада ако их нико раније није дирао, иако су имали силна дуговања за порез " рекао је за " Блиц " саговорник из Пореске управе. Када су из Владе Србије тражили да се обустави блокада појединих рачуна, бивши директор Пореске управе Србије Иван Симич је тражио да се те усмене молбе доставе писмено. За време његовог мандата нико није поднео писмени захтев да се блокада рачуна због пореског дуга обустави.²⁹⁸

²⁹⁸Лист " Блиц " од 04.04.2014.године.

Економиста Љубодраг Савић је уверен да су све Владе у Србији имале миљенике међу привредницима. " Бизнисмени су или финансирали страначке изборне кампање или истакнуте партијске функционере " каже Љубодраг Савић.²⁹⁹

Новац добијен оваквим услугама је углавном у кешу или изношен ван земље, или су се као што се дешавало, поједини политичари или чланови уже породице појављивали или као инвеститори приликом изградње станова у Београду, или као купци некретнина, и на тај начин опрали новац.

5.5.1. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СРБИЈИ³⁰⁰

У прошлости су били чести случајеви тзв. " самопрања ", односно појаве која се дешава када одређено лице учини неко незаконито дело, нпр. утаји порез, па онда тако стеченом новцу прикрива траг и лажно га приказује као легално стечен.

У последње време, како у свету, тако и у Србији, ситуација је нешто другачија. Тенденција је да криминална организација " унајми " професионалног " перача " новца обично адвоката или рачуновођу, или обојицу, да осмисле читав низ сложених активности у циљу прикривања незаконитог порекла новца. Постоје подаци који указују на то да се врбују најталентованији финансијски стручњаци (поготову млади због амбиције брзог богаћења) од стране организованог криминала како би се " сакрио траг " токова новца и његовог порекла. Уочена је тенденција удруживања, постоје националне и регионалне групе које " професионално " перу новац, тако да је прање новца постало међународни бизнис. Дакле, прање новца је далеко софистицираније и много теже како за детектовање тако и за доказивање.

И даље је за очекивати да ће се наставити са злоупотребом *off-shore* дестинација. Разлози су за то добро познати: веома једноставно оснивање фирми, без обавезе утврђивања идентитета оснивача, полагање новца без обавезе утврђивања порекла су свакако предности које ће " перачи " и убудуће користити.

Предвиђа се да ће у будућности индустрија осигурања, која у претходном периоду није била нарочито занимљива " перачима ", добити на значају, услед нових производа чије

²⁹⁹Лист " Блиц " од 04.04.2014.године.

³⁰⁰Текст и шеме у овом одељку су преузети из књиге " Типологија прања новца у Србији " издате од стране мисије ОЕБС-а у Србији и Управе за спречавање прања новца министарства финансија Републике Србије

се пласирање очекује. Осим наведеног, ризик за прање новца произилази од спорних идентификација, уплата премија од трећих лица и др.

Процес приватизације у Србији приводи се крају. То је и разлог због кога приватизација у будућности неће бити примарни канал за " прљави " новац. Ипак не треба занемаривати да се ради о енормним количинама новца непровереног порекла који је коришћен у досадашњој приватизацији. Када говоримо о приватизацији морамо имати у виду да њен даљи ток зависи од политике државе Србије. Уколико држава донесе одлуку да приступи приватизацији јавних предузећа, комуналних локалних предузећа, то ће бити нова шанса за пласирање свих врста капитала, како законитог тако и незаконитог. У том случају држава ће морати више пажње да поклати борби против " прања новца ", јер се томе није придавао потребан значај приликом претходне приватизације, односно држава ће морати да проверава порекло капитала који буде учествовао у приватизацији, како јавних тако и комуналних предузећа, да не би природни и материјални ресурси државе потпали под власништво криминалаца и сумњивих бизнисмена, који су своје богатство стекли углавном незаконитим пословима.

5.5.1.1. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У БАНКАРСКОМ СЕКТОРУ

Банкарски сектор, у последњих неколико година, преживљава велике турбуленције. Банке у покушају да превазиђу економску кризу нуде велики број нових производа и услуга који потенцијално могу бити искоришћени ради убацивања илегално стеченог новца у финансијске токове. Најчешћи начини да се законом предвиђене банкарске услуге и шифре основа по којима се врше трансакције, искористе да се " прљави" новац интегрише кроз банкарски систем били су:

- кредити са 100% депозитом обезбеђењем или превремена отплата кредита;
- велике готовинске уплате без реалног основа или неубичајене за клијента (често се као основ приликом уплата наводи – друге трансакције или остале трансакције за " убацивање " нелегално стеченог новца);
- плаћање по основу промета робе, а нарочито услуга са *off-shore* компанијама (честа сукцесивна плаћања по основу пружања услуга истраживања тржишта, консалтинга, маркетинга, адвокатских и рачуноводствених услуга, куповина некретнина и др.);

- плаћање по основу услуга новоотвореним домаћим фирмама;
- готовинске уплате по основу позајмице оснивача за ликвидност предузећа (за интеграцију " прљавог " новца, оснивачи правних лица злоупотребљавају овај законом дозвољен основ плаћања јер се, приликом уплате не тражи порекло средстава, нема ограничења која се односе на висину износа готовинске уплате и не опорезују се).

Када је реч о типологији " прања новца ", као нарочито значајно можемо истаћи следеће аспекте ризика:

- ризик трансакције (фиктивне, подизања новца по разним основама, депозити, кредити, хипотекарне трансакције, разни пласмани, услужне трансакције, залог итд.);
- ризик понуђених производа банке (картице, хипотеке, кредити за разне намене, сертификати о депозитима, кастоди услуге, сефови...);
- ризик клијената (однос, познавање, идентификација, откривање стварног власника);
- ризик банке као финансијске институције (у власничкој структури банке, преко *off-shore* компанија, кастоди рачуна или инвестиционих фондова учествују лица која могу утицати на њену политику везано за примену законом предвиђених стандарда који се односе на спречавање " прања новца " и финансирање тероризма).

Имајући у виду наведене аспекте и досадашње искуство као најзначајније типологије у банкарском сектору истичу се следеће:

1. Уплате готовине нелегалног порекла по основу позајмице оснивача за ликвидност за проширење пословних активности;
2. Уплате готовине нелегалног порекла по основу позајмице оснивача за ликвидност које се трансферишу на друга правна лица;
3. Уплата готовине нелегалног порекла по основу повећања оснивачког улога које претходе продаји правног лица;
4. Уплате готовине нелегалног порекла по основу позајмице оснивача за ликвидност за отплату хипотекарних кредита;
5. Отплате кредита од стране јемца извршене уплатама готовине нелегалног порекла;

6. Трансферисање средстава у корист *off-shore* компанија по основу увећаних увозних фактура;
7. Трансферисање средстава по налогу *off-shore* компанија по основу умањених извозних фактура;
8. Трансфери извршени по налогу *off-shore* компанија по основу куповине фирми и некретнина;
9. Трансфери извршени по налогу *off-shore* компанија у корист правних лица по основу кредита;
10. Трансфери извршени по налогу *off-shore* компанија у корист правних лица по основу услуга;
11. Инвестиције *off-shore* компанија преко кредита ино банака одобреним правним лицима у Србији;
12. Готовинске трансакције физичких лица у већим износима,
13. Трансфери из иностранства у корист физичких лица без јасног основа;
14. Велики број готовинских уплата у корист више физичких лица у корист рачуна једног физичког лица;
15. Једно лице овлашћено за располагање средствима по рачунима вишелица на које се често врше готовинске уплате
16. Поседовање већег броја рачуна у различитим банкама

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

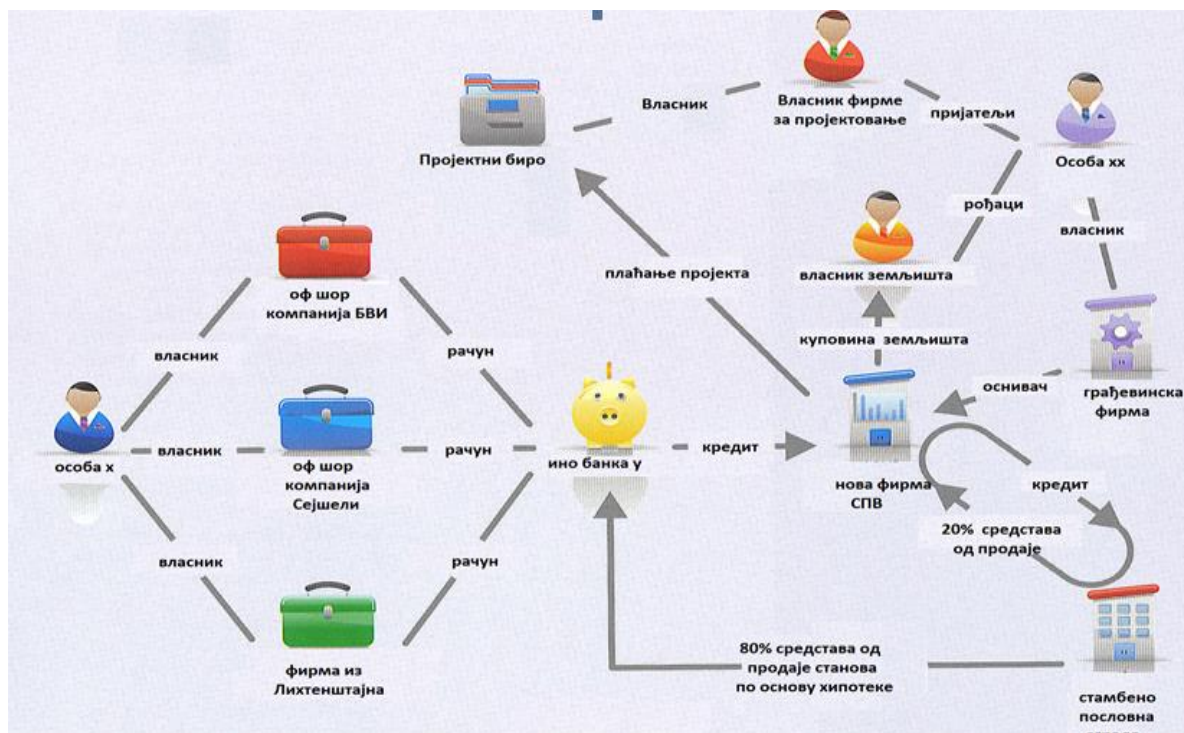
Особа Х је нелегално стечена средства уплаћивао на рачун својих *off-shore* компанија на Британским Девичанским Острвима и Сејшелима које су основале фирму у Лихенштајну. Све три компаније су отвориле инвестиционе рачуне код ино банке У.

Ино банка У је средства са инвестиционих рачуна клијената искористила, у складу са процентом исплативости, за пројектно финансирање пословно стамбеног објекта у Новом Саду. За обезбеђење отплате кредита уговором је предвиђена хипотека над објектом у изградњи. Корисник кредита – инвеститор је грађевинска фирма Z у власништву особе ХХ која је, да би добила кредит, основала фирму СПВ чија је једина делатност изградња одређеног објекта уз обавезу да учествује са минималним износом од 20% у целокупној инвестицији.

Грађевинска фирма Z новој фирми СПВ, за оснивање и пословање, трансферисала средства од готовинских уплата извршених по основу позајмице оснивача, а која потичу од продаје станова на црно. Нова фирма СПВ, која је имала обавезу да обезбеди власништво над локацијом, пројекат и грађевинску дозволу, купила је земљиште од рођака особе ХХ и платила израду пројекта блиским пословним сарадницима, по увећаним фактурама што је укалкулисано у обавезно учешће у инвестицији од 20%. Кредит је коришћен за куповину потребног материјала за градњу и плаћања услуга више подизвођача такође у власништву рођака и пријатеља.

Корисник кредита није отплаћивао кредит, тако да је банка активирала хипотеку и постала власник већег дела стамбено пословног објекта, а средства од продаје су подељена у складу са учешћем у финансирању између корисника кредита и банке У, што укључује власнике инвестиционих рачуна у иностранству.³⁰¹

Слика 5.1. Шема студије случаја у банкарском сектору³⁰²

³⁰¹Ibidem str.31

³⁰²Ibidem str.32

5.5.1.2. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА ПРЕКО МЕЊАЧКИХ ПОСЛОВА

У Србији је 90-тих година прошлог века постојало црно тржиште које је било веома погодно тло за све врсте незаконитих радњи. У том периоду су мењачке послове обављали улични дилери који су код себе увек имали велике количине готовог новца без икаквог доказа о њиховом пореклу. Наиме, у то време на финансијском тржишту су курсеви по којима су се мењале девизе били различити у банкама и на улици и дилери су остваривали велику зараду на разлици између ова два курса.

Почетком 21.века почело се са уређењем овог дела финансијског тржишта доношењем већег броја уредби и закона.Према подацима Народне банке Србије, у Србији данас има регистровано 3017 овлашћених мењача. У великој већини ради се о бившим уличним дилерима који су тако легализовали свој посао. Нису ретки случајеви да су мењачнице и отворене како би помогле у прикривању стварног порекла " прљавог " новца.

Према постојећој законској регулативи у Србији, мењачнице могу да послују само са физичким лицима и то искључиво са готовим новцем. Такође, мењачнице не могу вршити платни промет, како у земљи тако и са иностранством. Из овог разлога је ризик од прања новца посредством мењачница мањи него у другим финансијским институцијама, што не значи да мењачница не може бити искоришћена у сврху "прања" новца. Наиме преко њих се не пере директно " прљави " новац, већ се оне користе за раслојавање истог, коме је то део пута ка легализацији уласку у финансијски систем неке државе.

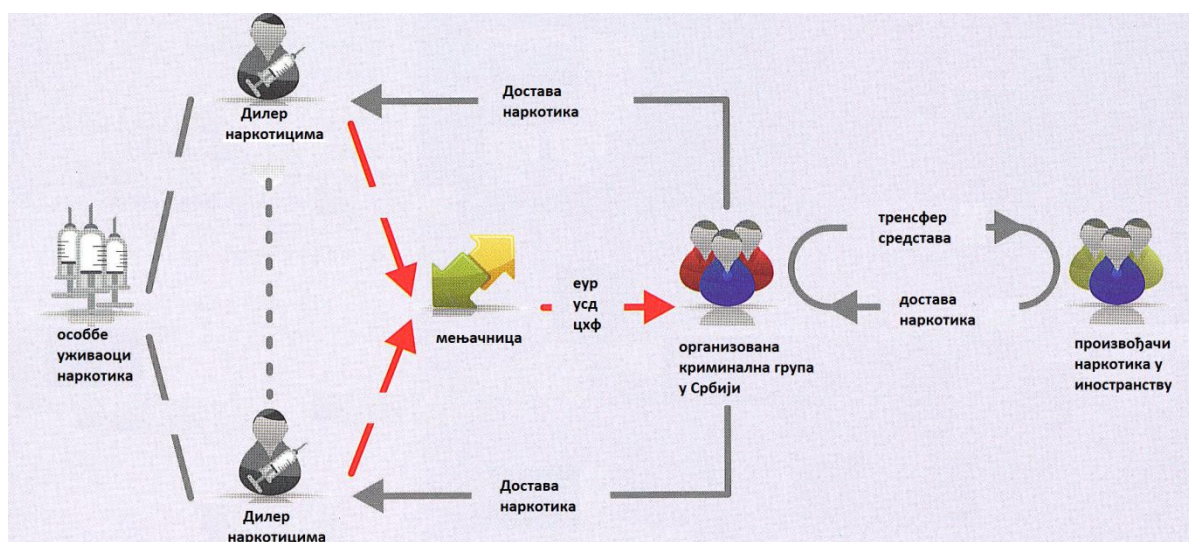
На основу досадашњег искуства може се издвојити неколико типологија раслојавања " прљавог " новца кроз мењачнице:

1. Конверзија великих количина новца;
2. Конверзија кроз више мањих готовинских трансакција;
3. Више трансакција у веома кратком временском периоду;
4. Конверзија средстава из једне валуте у другу;
5. Конверзија апоена који се везују за криминалне радње;
6. Конверзија означених новчаница,
7. Обављање мењачких послова ван мењачког места;
8. Конверзија оштећених новчаница.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Организована криминална група се у Србији бави трговином наркотицима. Они преко дилера, наркотику продају физичким лицима широм земље. Количина новца која се добија од сваке појединачне продаје наркотику није велика али је учестала. Како би се избегла ригорозна контрола у банкама, траже се алтернативни начини да се новац конвертује у другу валуту и даље допреми до коначног одредишта тј. до произвиђача наркотику. Средства добијена продајом наркотику односе се у мењачницу и конвертују у стране валуте (EUR,USD,CHF). Новац се затим различитим каналима преноси у другу државу где се купују наркотици за даљу дистрибуцију у Србији.³⁰³

Слика 5.1. Шема студије случаја преко мењачких послова³⁰⁴

5.5.1.3. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА КОД АДВОКАТА И АДВОКАТСКИХ ОРТАЧКИХ ДРУШТАВА

И у свету а и у Републици Србији адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију неопходну за отварање и регистровање фирми, пренос права власништва, отварање, резидентних и нерезидентних рачуна код пословних банака, а такође се јављају и као лица овлашћена за располагање средстава по наведеним рачунима. Адвокати се јављају као учесници у трансакцијама: као лица овлашћена за располагање средствима по рачунима лица са криминалном прошлошћу или лица која се доводе у везу са трговином наркотицима или као лица која дају налоге банкама за

³⁰³Ibidem str.43

³⁰⁴Ibidem str.42

трансфере према иностранству, обично за плаћање фирмама на *off-shore* дестинацијама, а плаћања се обично врше на основу фиктивне документације. Адвокати смишљају читаве шеме плаћања која претпостављају оснивање више фирми на *off-shore* дестинацијама и отварање банкарских рачуна тих фирми, обично у земљама са строгим банкарском тајном, при чему адвокати и адвокатске канцеларије обезбеђују целокупну документацију о оснивању фирме и уговоре на основу којих се врше трансфери. У процесу приватизације, адвокати су учествовали у куповини предузећа, кријући на тај начин праве власнике капитала. Упркос Одлуци НБС о условима под којим и начину на који резиденти могу држати девизе у иностранству, по коме није дозвољено, отварање рачуна физичких лица у оностранству, велики износи се, по различитим основама, трансферишу са рачуна адвоката који су отворени и иностранству, на њихове рачуне у Србији са који се средства подижу у готовини.

Типологије код адвоката и адвокатских друштава:

1. Куповина или продаја непокретности;
2. Куповина или продаја привредног друштва;
3. Планирање или извршавање трансакција од стране адвоката;
4. Помагање у пословању или управљању;
5. Обављање финансијских трансакција;
6. Коришћење рачуна адвоката или његове канцеларије;
7. Коришћење личних рачуна адвоката отворених у иностранству.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Да би се у Србији трансферисала средства стечена на нелегалан начин, оснивају се компаније у *off-shore* зонама које ће послужити у сврху прикривања, а ради интеграције тих средстава у платни систем земље. У кратком временском периоду, од свега неколико месеци, врши се фиктивна продаја компанија повезаним лицима, по ценама које немају никакву економску логику. Лица која се јављају као пуномоћници свих учесника у преносима удела компанија, су такође повезана јер су запослена у истој адвокатској канцеларији.

Off-shore компанија "Shell", БВИ купује 95% удела у фирми " Good Manager", Лихенштајн за 100.000,00 еура. Компанија "Shell" БВИ после неколико дана преноси свој удео од 95% у фирми " Good Manager " , Лихенштајн компанији "Fokus" БВИ за

50.000,00 еура, која после извесног времена продаје 90% учешћа у компанији "*Good Manager*" за 7.000.000,00 еура домаћој фирми "Наша фирма"А.Д. На основу уговора о преносу 85% удела домаћа фирма "Наша фирма"А.Д. преноси компанији "*D&P*" Белизе за 12.000.000,00 еура. На овај начин, види се скок вредности удела, који је неколико пута увећан у кратком временском периоду, није тржишно условљен и економски реалан. У суштини ради се о нелегално стеченом новцу који је преко *off-shore* фирми убачен у платни промет земаља у иностранству и на крају убачен у платни промет наше земље.

Оснивач *off-shore* компаније "*D&P*" Белизе је *off-shore* компанија "*Shell*" БВИ, са 100% удела. У свим трансакцијама преноса удела међу наведеним компанијама као пуномоћници, заступници и лица овлашћена по нерезидентним рачунима јављају се домаћи адвокати Ј.Ј. и П.П. Адвокат Ј.Ј. је и један од власника домаће адвокатске канцеларије "Ј&В". Компаније "*Fokus*"БВИ и "*Shell*" БВИ налазе се на истој адреси. Очигледно је да се ради о повезаним фирмама, и то по власничкој структури, а такође и по лицима, односно адвокатима, који су пуномоћници и лица овлашћена за располагање по рачунима како компанија основаних на *off-shore* дестинацији тако и домаће фирме "Наша фирма"А.Д.³⁰⁵

³⁰⁵Ibidem str.55

озбиљних последица за пословање привредног субјекта. Сви облици привредног криминала, укључујући "прање новца", корупцију, пореске утаје, инвестиционе преваре и слично у себи садрже фалсификовање документације и фабриковање лажних финансијских извештаја. Рачуновођи је веома тешко да процени да ли је пословна документација, која је поднета на књижење лажна или регуларна, односно да ли је књижена поднета целокупна документација, што је основни захтев међународних рачуноводствених стандарда. То подразумева опште и интегрално укључивање свих елемената рачуноводствених категорија у књиговодство у циљу спречавања разних злоупотреба.

Ангажовање рачуноводственог сектора је веома атрактивно за потенцијалне " пераче " новца из разлога што свака рачуноводствена исправа која се даје на књижење, уколико поседује формалну исправност биће прокњижена без обзира да ли су се догодиле пословне промене или не.

Злоупотребе у рачуноводству су заправо ризик објективног финансијског извештавања. Кроз рачуноводство правног субјекта могуће је извршити књижење лажне документације (лажних прихода, лажних расхода, прикривање обавеза и трошкова) што ће довести до лажних финансијских извештаја. Сва ова кривична дела могу претходити " прању новца ", што може имати последице по целокупни друштвено економски систем државе.

Типологије " прања новца " у сектору рачуноводства су следеће:

1. Фиктивни приходи;
2. Продаја производа и услуга повезаним лицима по ценама знатно вишим од тржишних и зарачунавање нереално високих камата;
3. Прецењивање или умањење нето имовине;
4. Вишеструке исплате за исти производ или услугу;
5. Неевидентирање пословних трансакција;
6. Отписи производа;
7. Продаја имовине по ценама знатно нижим од тржишних;
8. Увећане фактуре у спољнотрговинском промету;
9. Улагање готовог новца кроз набавке репроматеријала;
10. Евидентирање уплата готовине која нема покриће у продатој роби и извршеним услугама;

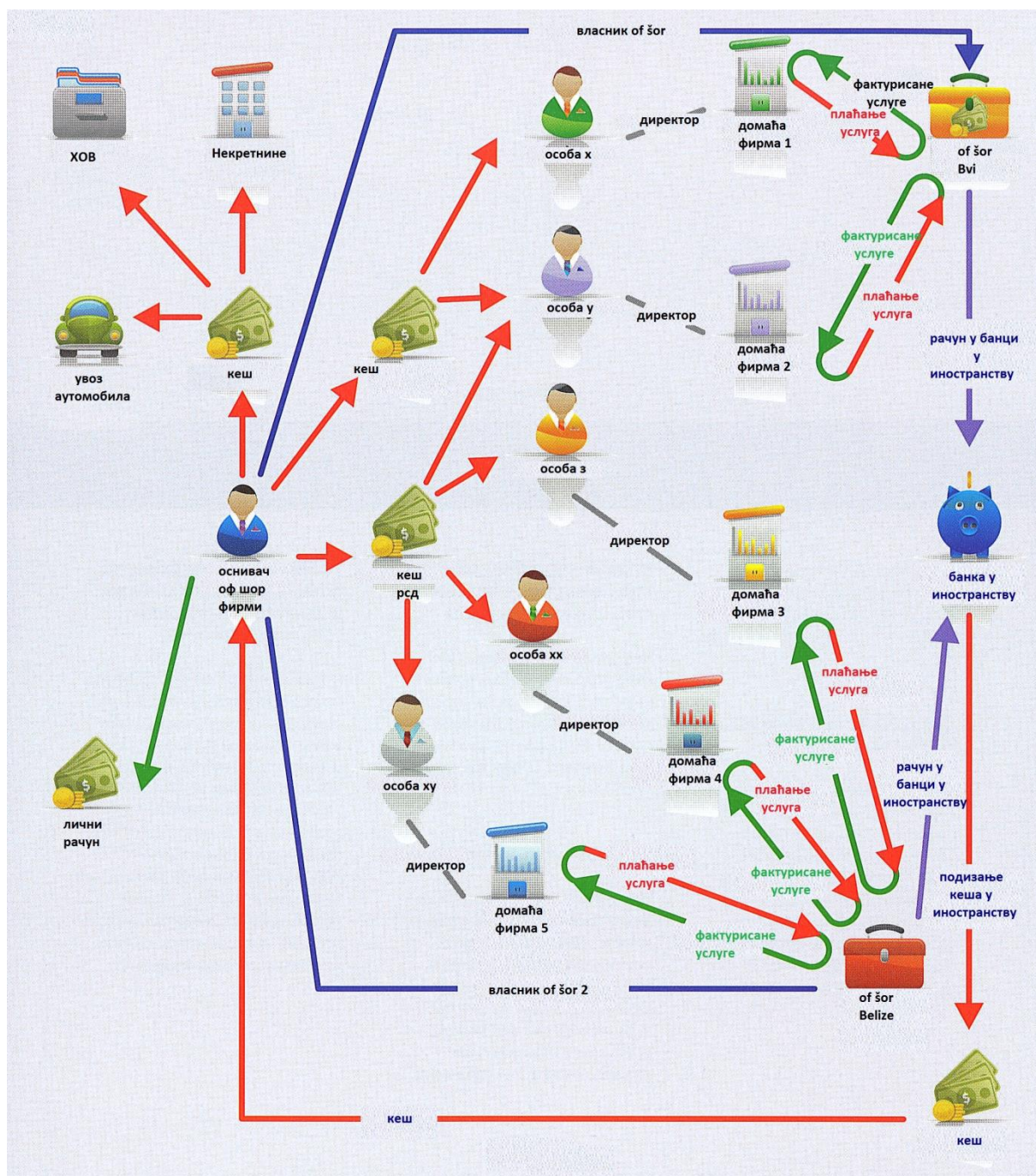
11. Стварање лажних обавеза;
12. Подизање готовине са рачуна предузећа ради лажног откупа пољопривредних производа и секундарних сировина.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Оснивач *off-shore* фирми ступа у контакт са власницима и директорима одређених правних лица којима је потребан готов новац у приватне сврхе (куповина некретнина, аутомобила, хартија од вредности и слично). Договарају се да на основу профактура, које ће испоставити од *off-shore* фирме, извршити уплате на њихове рачуне по основу услуга које неће бити извршене. Новац са рачуна *off-shore* фирми се подиже у готовини и умањен за провизију исплаћује се власницима и директорима фирми које су извршиле уплату тог новца.³⁰⁷

³⁰⁷Ibidem str.67

Слика 5.4. Шема студије случаја у сектору рачуноводства³⁰⁸

³⁰⁸Ibidem str.66

5.5.1.5. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ РЕВИЗИЈЕ

Савремене финансијске токове карактерише брзо обављање огромног броја пословних промена уз употребу рачунарске технологије и уз смањено коришћење готовог новца и папирних докумената. Криминалне радње у финансијским извештајима, стални су пратиоци ревизорске праксе по питању одговорности ревизора за њихово откривање. Обзиром да се у независној ревизији провере врше на основу узорка, не може се од ревизора очекивати да открије све случајеве непридржавања закона. Његова професионалност, знање, искуство и познавање пословања клијента може пружити добру основу за препознавање одређених радњи и активности које нису у складу са законом.

Ревизор има законску одговорност која се може посматрати са становишта одговорности за откривање и непридржавање прописа правних лица и рачуновођа код састављања финансијских извештаја и одговорности за погрешно изражено мишљење о финансијским извештајима.

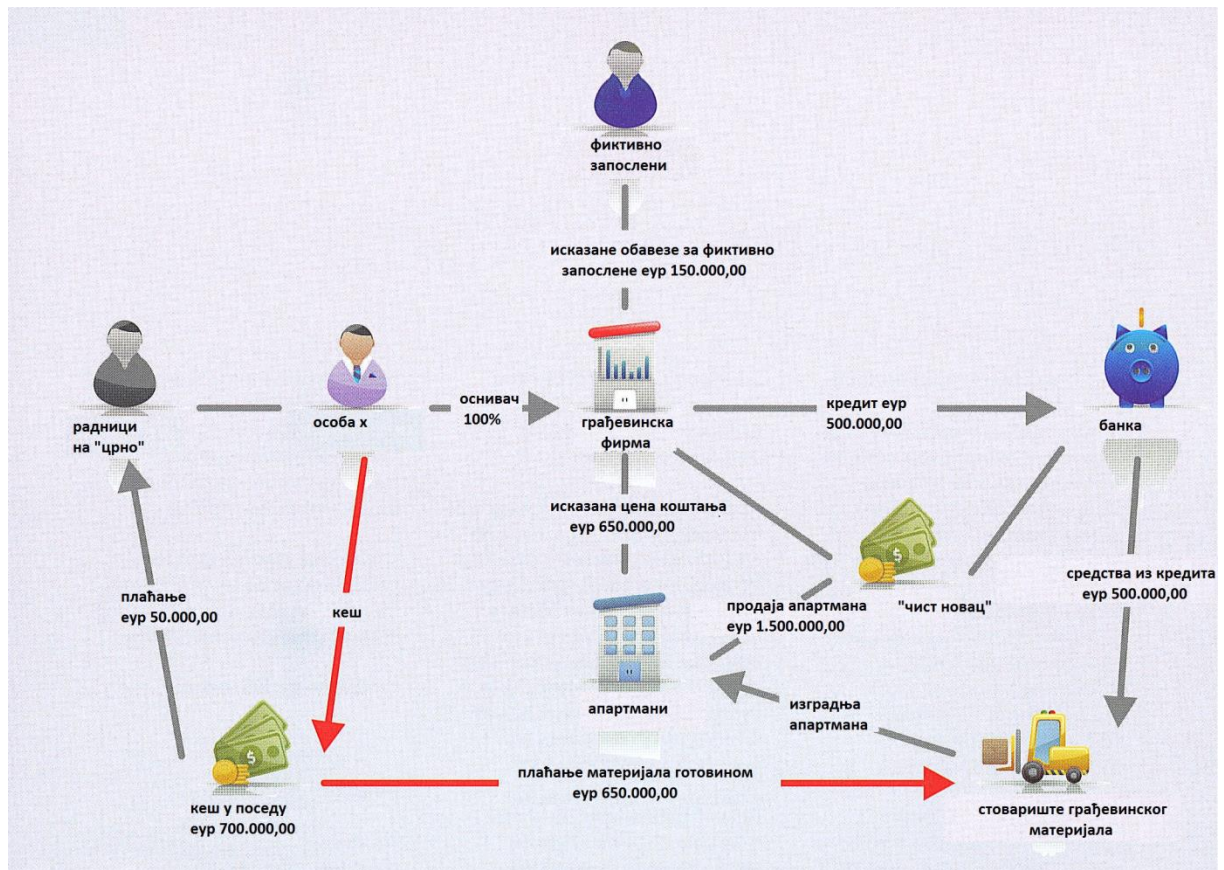
Типологије потенцијалног " прања новца " ревизије и рачуноводства су потпуно исте (види рачуновође) с тим да се кроз рачуновдствени сектор покушавају прикрити криминалне радње и да се те радње покушавају озаконити кроз финансијске извештаје, а задатак ревизије је да открије те случајеве манипулације извештајима у циљу приказивања бољих или лошијих пословних резултата, који су последица криминалних радњи.

Улога ревизије у откривању злоупотреба у привреди је умањена због могућности одустајања због ревизије и ангажовања друге ревизорске фирме као и због чињенице да независне ревизорске куће плаћа клијент. Како ревизора плаћа клијент, а при вршењу ревизије финансијских извештаја потребна је блиска сарадња са пословодством, јасно је да је потпуна независност ревизора тешко остварљива. Ситуацију код ревизора додатно компликује постојање три супростављене стране и то: ревизори (ревизорска фирма), менаџери и власници капитала као корисници ревизорских мишљења.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Власник грађевинске фирме поседује у готовини одређену суму нелегално стеченог новца. Да би тај новац, бар привидно легализовао врши набавку грађевинског материјала, плаћањем делом у готовини нелегално стеченим средствима, а други део плаћа средствима из кредита, који је подигао код једне комерцијалне банке. Кредит је обезбеђен са 100% депозитом, такође нелегално стеченим средствима. Власник ове фирме у пословним књигама исказује обавезе за фиктивно запослене раднике по основу плата, пореза и доприноса. У суштини, радну снагу плаћа нелегално стеченом готовином, без пореза и доприноса. Трошкове набавке грађевинског материјала у пословним књигама исказује само у делу који је плаћен безготовински, из кредитних средстава. Изграђене стамбене јединице се продају по тржишним ценама, и тако се нелегална средства легализују.³⁰⁹

Слика 5.5. Шема студије случаја у сектору ревизије³¹⁰

³⁰⁹ Ibidem str.73

³¹⁰Ibidem str.72

5.5.1.6.ТИПОЛОГИЈА ПРАЊА НОВЦА НА ТРЖИШТУ КАПИТАЛА

Основна карактеристика српског тржишта капитала је да се трговање хартијама од вредности одвија у условима плитког и неразвијеног тржишта, информационе асиметрије и ниског нивоа корпоративне културе. Иако неразвијено и " неактивно " тржиште капитала није било имуно на " прање новца " и покушаје, јер су уочени токови новца који на то указују.

Основни разлози "повредљивости" тржишта капитала могли би се свести на следеће:

- понуђен је нови растући сектор инвестирања слободног капитала, а тиме и незаконито стеченог капитала чији власници су врло радо прихватили нове могућности пласирања у легалне токове;
- " перачи " новца воле сложене технике и бројне могућности пласирања капитала, а инвестирање у хартије од вредности им је омогућило слојевито прикривање и теже идентификације токова новца;
- развој тржишта капитала је пратило, а и даље је тренд, да је шира јавност прилично необразована по питању партиципације у власништву привредних друштава путем акционарства. Култура и свест о томе су у процесу развоја и ту се показују постепени помаци. Криминалцима такав амбијент и свест одговара јер им даје већи маневарски простор из разлога што мањи број људи разуме " шта они то раде " и како " перу новац";
- када погледамо историју развоја тржишта капитала у Републици Србији, видимо да је наше "акционарство" настало добровољно или стихијски (бесплатне поделе акција радницима до 2001.године). Ти исти мали, "неликвидни акционари" у већини случајева су касније "врбовани" и манипулисани да продају своје акције за, углавном, готовинске надокнаде. " Прљав " капитал је врло брзо препознао своју циљну групу.
- ниво знања истражних органа који се боре против криминала присутног на тржишту капитала сигурно није био довољно развијен. И даље се поставља питање нивоа њиховог квалитетног образовања, као и могућност да се на брз и ефикасан начин супротставе криминалцима и " перачима " новца што је криминалцима јако добро било познато, па је и то један од мотива који их је охрабривао да искористе тржиште капитала као један од сектора у својој стратегији прања новца;

- битна је и одредница да регулаторно тело које регулише тржиште капитала, Комисија за хартије од вредности није имала задовољавајућу законску самосталност, а тиме и квалитетан надзор (контролу) која би дала аутоматско право ефикасног дејства у спречавању неправилних и недозољених радњи;

- криминалци (" перачи " новца) су препознали тржиште капитала као изванредан и сложен канал да вешто интегришу " прљав " новац и тиме легализују своје пословање куповином и стицањем ликвидних и здравих тржишних акционарских компанија, као једног од најјачих мотива за пласирање нелегално стеченог новца. Сама законска регулатива их је упућивала на тржиште капитала (Закон о преузимању акционарских друштава);

Типологије " прања новца " на нашем младом тржишту капитала су следеће:

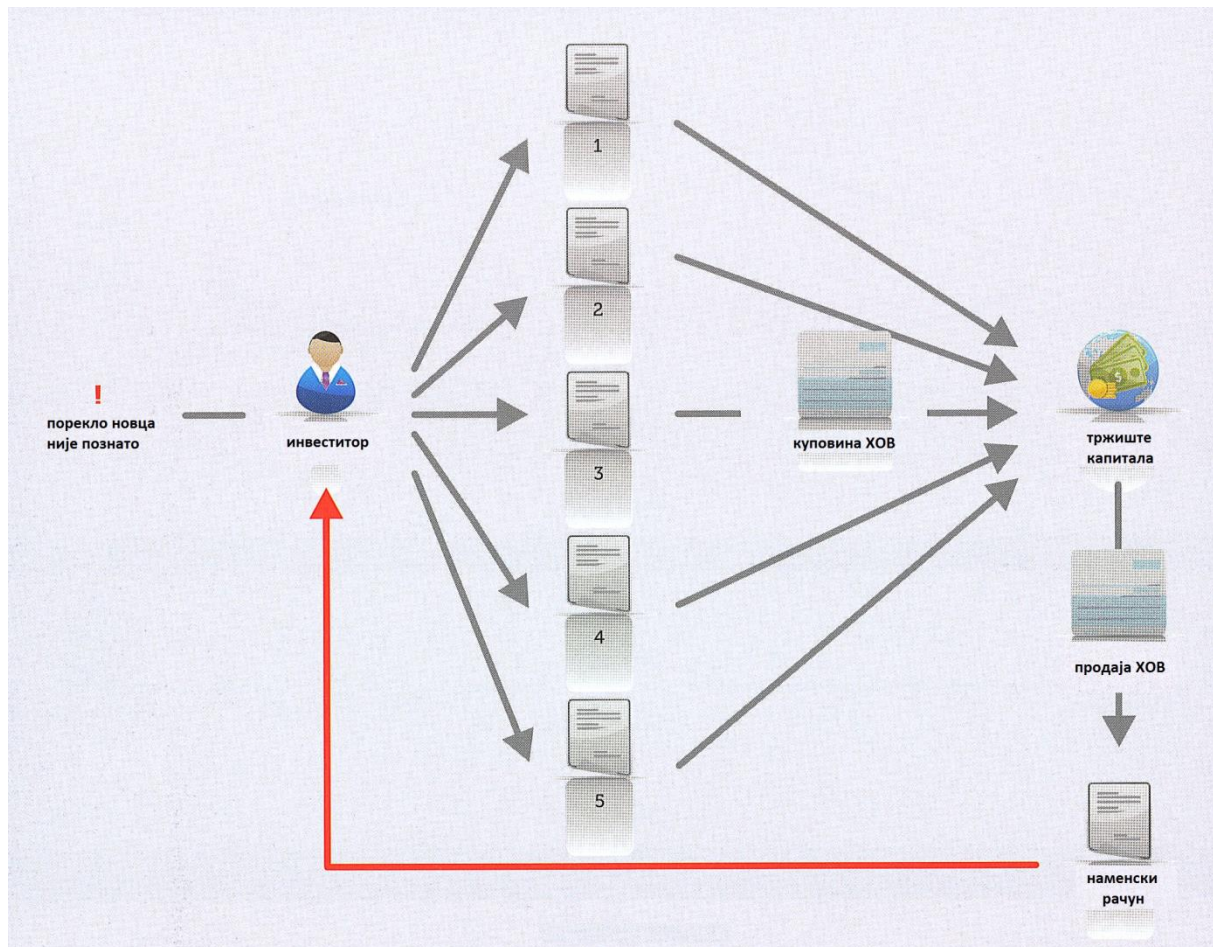
1. Непознато порекло новца на наменским рачунима;
2. Прекњижавање ХОВ у корист руководиоца;
3. Прекњижавање ХОВ у корист несродних лица;
4. Кастоди рачуни;
5. Подизање индикативне цене;
6. Преузимање предузећа;
7. Акције као оснивачки улог;
8. Акције као предмет залог;
9. Трговање непознатих инвеститора преко овлашћених лица;
10. Манипулација на тржишту капитала.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Физичко лице " Х " у кратком временском периоду на наменске рачуне за куповину ХОВ код 5 различитих банака полаже новчана средства. Инвеститор " Х " је релативно млад, старосне доби од 28 година, без сталног запослења и редовних прихода. Полагања новца на наменске рачуне врши прорачунато, испод законског минимума за пријављивање у износима од 10.000 до 14.000 евра. За месец дана инвеститор је извршио укупно 32 полагања (уплате) готовине. Одмах након уплата на рачуне, посредством агента-брокерско дилерског друштва, инвеститор " Х " из дана у дан купује врло ликвидне акције (акције за којима постоји константна понуда и тражња). Након куповине, у врло кратком временском периоду,

инвеститор портфељ истих акција, иако цена акција из дана у дан расте, продаје на тржишту капитала и остварује значајан приход. Приход од продаје акција " X " је усмерио на свој новоотворени наменски рачун са кога је затим, сукцесивно подизао средства. Након провере утврђено је да је физичко лице " X " повезано са криминалним групама.³¹¹

Слика 5.6. Шема студије случаја на тржишту капитала³¹²

5.5.1.7. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ ОСИГУРАЊА

Генерално се може рећи да за сада тржиште осигурања у Републици Србији није под ударом " прања новца ", односно пласирања незаконито стеченог новца у куповину полиса животног осигурања. Ако говоримо о досадашњим искуствима, када је реч о пословима животног осигурања уочено је да се углавном продају полисе животног осигурања на дужи временски период и са годишњом уплатом премије у просеку испод

³¹¹Ibidem str.84

³¹²Ibidem str.84

1.000,00 еура. Заступљеност једнократно уплаћених полиса није велика. Са таквом структуром издатих полиса може се закључити да " перачи " новца немају велики интерес да полажу новац преко куповине полиса и тако га дуго раслојавају годинама.

Постоје извесне карактеристике индустрије осигурања због којих је криминалним лицима интересантно осигурање а то су:

- недостатак, како се то уобичајено каже " добре или нарочите пажње " посредника и агената, непrepoзнавање производа осигурања који су посебно интересантни за прање новца, као и пропусти у идентификацији трансакције које доводе до " прања новца " су последица слабог знања обвезника о "прању новца " у осигурању;
- претежно фокусирање осигуравајућих друштва на преваре и исплаћене накнаде по основу преварних радњи (паљевина, крађа...);
- могућност инвестирања и штедње (многи производи имају елемент инвестирања и штедње: полисе имају депозитне могућности (колатерал) – користе се као залог за добијање кредита и куповину некретнина);
- готовински депозити који се нарочито подстичу у ситуацијама када се премије користе као штедња или пензиони подстицај;
- улога посредника (брокера, агента, заступника).

Типологије " прања новца " у осигурању су:

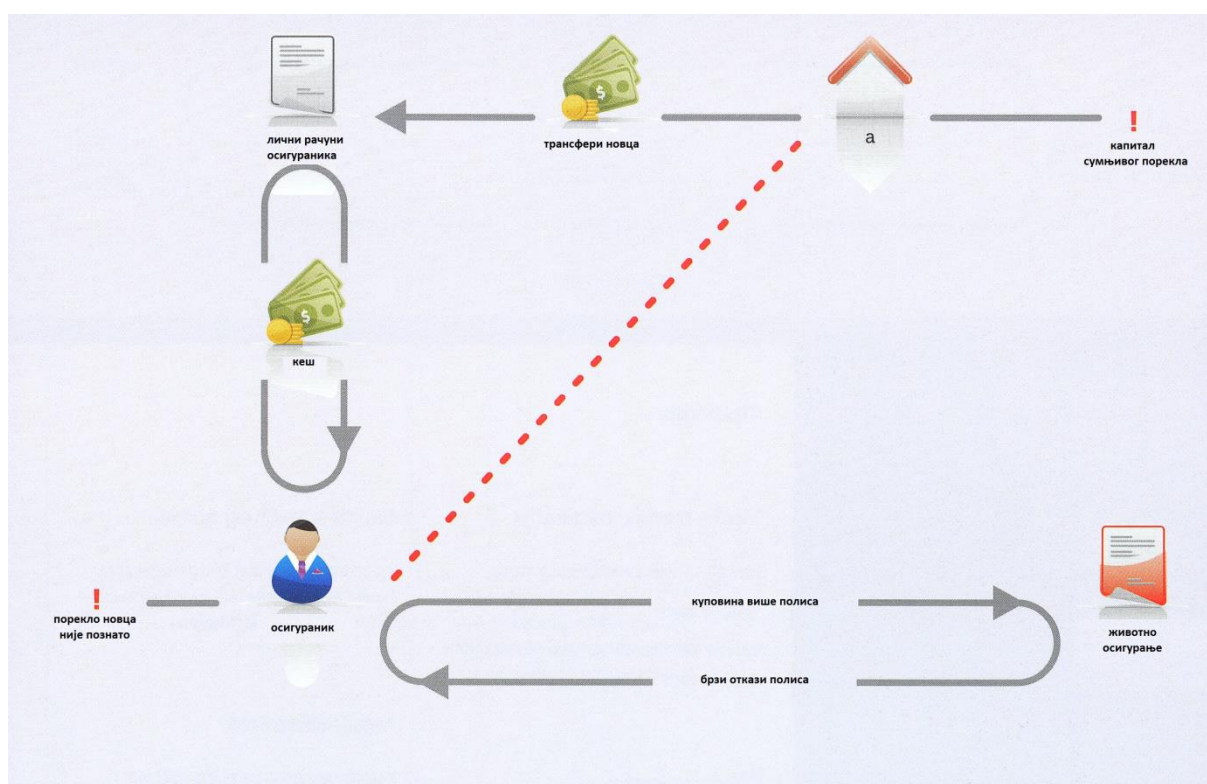
1. Високе премије осигурања;
2. Корисник полисе – несродно физичко лице;
3. Исплата полисе у корист трећег лица;
4. Капитал сумњивог порекла;
5. Кратак отказни рок.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Физичко лице - осигураник купило је више полиса животног осигурања код осигуравајућег друштва за неуобичајену суму новца (познато је да су просечне уплате полиса по осигуранику у Републици Србији ниске). Неке од полиса биле су са кратким отказним роком, а уплате премија осигурања вршене су у готовини сукцесивно и

редовно. У том истом периоду " осигураник " је осим куповине полиса, уплаћивао значајне суме новца на личне рачуне. Порекло новчаних средстава осигураника није познато. Прикупљајући податке за осигураника дошло се до неуобичајених трансакција компаније А и њега. Наиме, за само три месеца извршен је велики број трансфера у значајним износима са рачуна компаније А на рачун " осигураника ". Као основ наведен је промет роба и услуга. Осигураник је одмах након извршених уплата од стране компаније А подизао новац са личног рачуна. Даљим анализама утврђено је да су стварни власници компаније А лица повезана са криминалом.³¹³

Слика 5.7. Шема студије случаја у сектору осигурања³¹⁴

5.5.1.8.ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА У СЕКТОРУ НЕКРЕТНИНА

" Прљав " новац стечен деведесетих година, када је привредни криминал ојачао, добио је свој пуни замах почетком 21.века, услед економског опоравка Србије и наглог раста тражње за становима.

У периоду након 2000.године, примећен је нагли раст стамбене изградње. Сваки појединац (физичко лице) је могао доћи до земљишта, до грађевинске дозволе и

³¹³Ibidem str.94

³¹⁴Ibidem str.94

изградити пословни или стамбени простор. С друге стране, оно што се могло уочити је сумњиво порекло огромне количине новца који се појављивао у сектору некретнина. Улагање у изградњу некретнина, па затим располагање тим некретнинама је веома интересно појединцима из структура организованог криминала, као и организованим криминалним групама. Овде је веома битна веза између криминала и политичких структура. Да би се добиле дозволе за атрактивне локације " прљав " новац, тј. они који га поседују су се нарочито служили коруптивним методима.

Оно што се са сигурношћу може рећи да је прање новца кроз некретнине велико у Србији, и да је нерегулисано тржиште некретнина сигурно допринело оваквом стању.

Досадашња искуства нам указују:

- " прљав " новац интегрише се у сектор некретнина кроз куповину земљишта, изградњу станова, кућа и пословног простора;
- оснивају се бројне грађевинске фирме чији су оснивачи криминалци;
- велика количина готовог новца пласира се преко банака и других финансијских институција (пошта) у куповину некретнина или грађевинског материјала;
- у циљу прикривања " прљавог " новца, исти се раслојава преко више компанија како би се прикрило криминално порекло таквог новца;
- такође су примећени високи износи готовинских уплата на рачун институција које се бави грађевинским земљиштем;

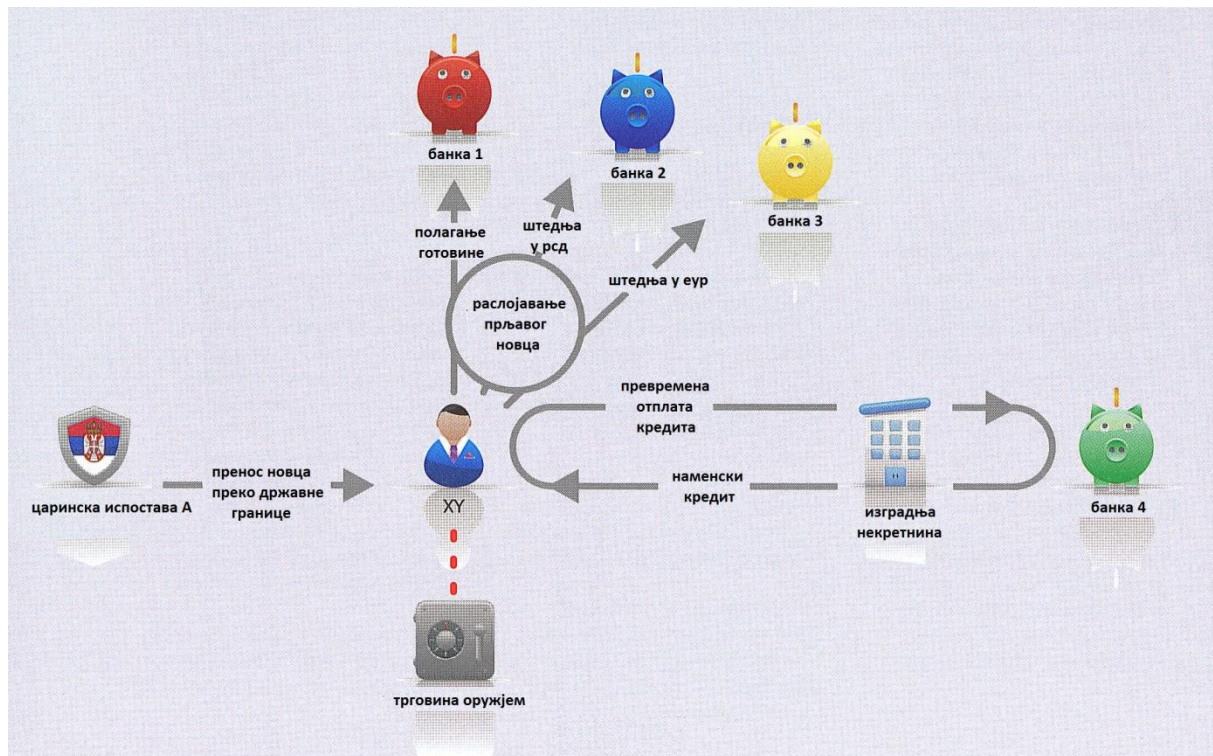
Из свега реченог може се доћи до типологије " прања новца " кроз сектор некретнина:

1. Инвеститор – физичко лице;
2. Високи износи готовине;
3. Инвеститор плаћа готовином;
4. Трећа лица;
5. Безготовинске трансакције;
6. *Off-shore* инвестициона средства;
7. Подизвођачи.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

Физичко лице Y је у кратком временском периоду, у размаку од неколико месеци, унело у Републику Србију готов новца у износу од 1.400.000,00 еура. Порекло новца је непознато, али се сумња да потиче из незаконите трговине оружјем. Физичко лице Y је нерезидент, бави се изградњом и продајом кућа, није власник фирме, нити је регистрован као предузетник. Новац, унет у Републику Србију је затим полаган на више рачуна отвораних код банака. Основи за полагање су били различити: купопродајни уговор, полагање на рачун, орочавање динара, девизна штедња и др. Са једном банком је закључен уговор о наменском кредиту без депозита у износу од скоро 1.000.000 еура. Намена кредита је била завршетак градње непокретности на атрактивној локацији. Као обезбеђење кредита је уписана хипотека на другој непокретности. Кредит је враћен врло брзо након добијања, далеко пре рока исплате.³¹⁵

Слика 5.8. Шема студије случаја у сектору некретнина³¹⁶

³¹⁵ Ibidem str.100

³¹⁶ Ibidem str.101

5.6. ЗАКОН О ЕКСТРАПРОФИТУ КАО ЗАЧЕТНИК БОРБЕ ПРОТИВ ПРАЊА НОВЦА

Прање новца је данас уз тероризам у центру пажње борбе против транснационалног криминала. Интерес друштва које претендује да се заснива на владавини права је, да сви који су стекли капитал захваљујући привилегијама, економској дискриминацији, неплаћању пореза, фиктивном реекспорту, или другим малверзацијама буду подвргнути како кривичној одговорности, тако и одузимању имовинске користи стечене на напред наведени начин.

Покушавајући да опорезује капитал који је стечен не само на напред наведени начин, већ стечен и посебним погодностима у време пре 5-ог октобра 2000.године, Скупштина Републике Србије је 20.06.2001.године усвојила Закон о једнократном порезу на екстрапрофит и екстра имовину стечену коришћењем посебних погодности. Идеја је била да се доношењем овог Закона успостави макроекономска стабилност и буџетска равнотежа Републике Србије.

Чланом 1 овог Закона уводи се " једнократни порез на екстра доходак и екстра имовину, који су стечени искоришћавањем посебних погодности, као ванредни приход буџета Републике ".³¹⁷Чланом 2 се наводе посебне погодности помоћу којих је стечен екстра профит и екстра имовина, од 01. јануара 1989.године, као што су:

- 1) Коришћење средстава примарне и сиве емисије новца у финансијским трансакцијама;
- 2) Куповина девиза по званичном курсу Народне Банке Југославије у ситуацији када је тржишни курс био виши;
- 3) Изношење девиза по основу авансног плаћања увоза који касније није реализован, односно по основу фактурисаних, а неизвршених услуга;
- 4) Увоз и дистрибуција акцизних производа без плаћања царина, других увозних дажбина, акциза, других пореза на потрошњу и промет;
- 5) Увоз и извоз производа на режиму контингента или квоте, остварен коришћењем посебних погодности за добијање контингента, односно квоте;
- 6) Коришћење средстава за која нису плаћене прописане јавне дажбине (коришћење средстава непредатог пазара, других средстава од наплаћених потраживања која нису приказана као приход и др.) ,

³¹⁷Закон о једнократном порезу на екстра доходак и екстра имовину стечене искоришћавањем посебних погодности (" Сл.гласник РС ", бр.36/2001, " Сл.лист СРЈ ",бр.17/2002-одлука СУС и "Сл.гласник РС" бр.72/2011-одлука УС

- 7) Снабдевање робних резерви и куповина из робних резерви под привилегованим условима (без јавне лицитације, непосредном погодбом);
- 8) Располагање буџетским средствима, средствима организација обавезног социјалног осигурања, средствима јавних фондова и средствима јавних предузећа и јавних установа супротно прописима, односно утврђеној намени;
- 9) Коришћење средстава из тачке 8, депонованих по камати нижој од камате која би се у тренутку депоновања могла постићи на тржишту, за пласман по вишој каматној стопи;
- 10) Ненаменско коришћење средстава додељених по основу дневница солидарности, средстава остварених од посебне таксе на пословне трансакције, доприноса солидарности на пословне трансакције за отклањање последица земљотреса у Колубарском округу и других јавних прихода са сличном наменом;
- 11) Злоупотребе у приватизацији предузећа од стране директора и чланова органа управљања или чланова њихових породица;
- 12) Откуп стана (станова) укупне површине веће од 90 м² од стране изабраног, постављеног или именованог функционера, функционера политичке странке, директора или члана органа управљања правног лица у државној или мешовитој својини са претежним учешћем друштвеног капитала, осим ако одговарајућим општим актом није било предвиђено право на стан веће површине, у којем се случају као припадајућа узима тако предвиђена површина;
- 13) Коришћење кредита за куповину, односно за откуп стана из тачке 12 овог става;
- 14) Изградња репрезентативног стамбеног, односно пословног објекта, чија је укупна површина већа од прописане и дозвољене;
- 15) Коришћење кредита за стицање пословног простора или других непокретности, односно опреме, под условима повољнијим за дужника од тржишних;
- 16) Пословање јавним средствима или средствима друштвених, мешовитих, односно државних предузећа, или њихово коришћење, од стране физичког или правног лица, по основу трансферисања тих средстава у иностранство на рачун тога лица или на рачун другог физичког или правног лица;
- 17) Коришћење средстава депонованих од стране грађана у пирамидалним банкама и штедионицама као позајмица;
- 18) Коришћење средстава по основу Зајма за привредни развој Србије;
- 19) Куповина градског грађевинског или пољопривредног земљишта које је било у друштвеној својини од стране изабраног, постављеног или именованог лица, односно функционера локалне самоуправе, те чланова његове породице, када је на лицитацији учествовало само једно лице.

Чланом 10 закона утврђиване су пореске стопе за опорезивање у распону од 30% за износе до 100.000 DEM, па до 90% за износе преко 10.000.000 DEM.

Као што се из горе наведеног види држава је поменути закон покушала да опорезује остварене приходе, не само од нелегалне делатности, већ и од легалних

послова, који су остварени искоришћавањем посебних погодности, посебно од стране изабраног, постављеног или именованог функционера. Један део ових погодности користи се и у данашње време за изношење капитала на *off-shore* зоне, ради прања новца и даље инвестирање тако опраног новца.

Један од проблема са којим су се сусрели спроводиоци " Закона о екстра профиту ", је да је њиме предвиђено ретроактивно важење од 01. јануара 1989.године, што је истицано посебно у стручним круговима, те се постављало и сама уставност таквог закона који руши један од главних принципа права, јер актуелни Устав садржи одредбу која забрањује доношење закона који ће се у пракси ретроактивно примењивати. Поред оваквих ставова, један од аутора Закона о једнократном порезу на екстрапрофит, професор Правног факултета Дејан Поповић у изјавама медијима децембра 2003.године, објашњава да тај закон апсолутно није споран. Он подсећа да је Савезни уставни суд, почетком 2002.године поништио две-три маргиналне одредбе тог закона, али да није донео одлуку о томе да је цео Закон неуставан. Према његовим схватањима " Закон је на снази и са тог становишта уопште није предмет оспоравања у том тренутку, већ је проблем у примени закона".³¹⁸Коментаришући пресуде Врховног суда који је поништио двадесетак Решења Пореске управе и наложио јој да обнови поступак, Дејан Поповић је изнео " да је то проблем Пореске управе како је утврђивала основицу за обрачунавање пореза на екстрапрофит и документације на основу које је то радила, а не проблем ваљаности Закона ".

Тадашњи министар финансија Божидара Ђелића је сматрао да су Законом обухваћени и људи који су радили у складу са тадашњим законима, да они нису кршили законе, и да су их они формално – правно поштовали. Он сматра да је било погрешно што је из закона повучен предложен члан, који се односи на могућност договора екстрапрофитера са државом око висине пореза који ће платити, јер би можда са тим чланом Закон имао више ефекта.

Слободан Лаловића секретар комисије Владе Србије за испитивање злоупотреба у финансијском пословању је био става да " проблеми леже у самом концепту Закона, јер када се ствари поставе прешироко, имате пред собом један мамутски посао, за чије би окончање требало неколико година ".

³¹⁸www.b92net/info/vesti 25.12.2003.

Према подацима Пореске управе по основу Закона о једнократном порезу на екстрапрофит и екстраимовину стечену коришћењем посебних погодности наплаћено је 120 милиона DEM, уручено је 1.120 решења на пореску основицу од 784,7 милиона DEM. Највећи део пореза односи се на примарну и сиву емисију, новца, контингенте и стамбене објекте, тако да је од резиденција добијено 13,5 милиона, од станова 3,5 милиона DEM. Према подацима 367 обвезника смањило је своју обавезу за 153,7 милиона DEM, а обустављено је 514 поступака у вредности од 30 милиона DEM.

Табела 5.7. Највећи дужници по закону о екстрапрофиту

Редни број	НАЗИВ ФИРМЕ	ИЗНОС ДУГА (у мил. dm)
1	Беобанка	127,5
2	Инвестбанка	87,7
3	Астра банка	75,9
4	Београдска банка	64
5	Димитрије Туцовић шећерана	36
6	Беопетрол	34
7	ДМБ холдинг	28,7
8	Прогрес	23,3

Табела 5.8. Наплаћени износи по закону о екстрапрофиту

Редни број	НАЗИВ ФИРМЕ	ИЗНОС ДУГА (у мил dm)
1	Астра банка	70
2	Симпо	5,1
3	Станком	4,6
4	Зоран Карић	4,1
5	Делта М	3,4
6	Пинк	2,4
7	Галеника	1,8
8	Ц Маркет	1,7

Оваква наплата по Закону о екстрапрофиту далеко је испод најављиване, јер је приликом првих процена узимана основица од 8,3 милијарде DEM, колико је износила примарна сива емисија, па је првобитна процена била да ће се у буџет слити око 2,3 милијарде DEM.

Према критичарима, Закон о екстрапрофиту има лоших страна, и то је управо претпоставка да он компензује одсуство спремности за вођење кривичних поступака против најмаркантнијих магната, и да им отвори могућност да враћањем дела иметка поделе добит са државом или политичком елитом и избаве се од заслужених казни. Наиме у покушају да се постигне макроекономска стабилност и буџетска равнотежа у буџету по сваку цену, након више година хиперинфлације, доношењем " оваквог Закона ...", омогућава се сан сваког " перача " да плати порез и да самим тим опере прљав новац. Такав став је такође изнео у свом извештају и професор холандског универзитета *Tilborg Petrus van Dujn*, који је посебно критиковао закон о екстрапрофиту кога је назвао " Законом који је омогућио прање новца ".³¹⁹

Миле Исаков у својој књизи Пара-ДОС верује да је за потпуни дисконтинуитет са старим криминализованим режимом (Слободана Милошевића) било неопходно донети закон о пореклу имовине " који већини није одговарао, што због њих самих, што због њихових финансијера ". Уместо тога донет је Закон о екстрапрофиту, по чијој је пројекцији требало да се у буџет слије више од милијарде долара. " Зашто је држава одустала од својих милијарду долара, а на другој страни се понижава и моли за страну помоћ од 50-60 милиона долара ", пита аутор књиге и истичући да нема ниједан доказ за то, наводи своје уверење да је " дошло до нагодбе и класичног рекетирања ".

Примена Закона је нагло стала, иако је он предвиђен за једнократну употребу. Правни експерти су у децембру 2003.године, ломили политичка копља да ли је ондашњи министар финансија Божидар Ђелић имао право да на основу судске пресуде Врховног суда која је указала само на кршење процедуре при наплати екстрапрофита, имао право да врати Карићима новац у износу од 70 милиона еура.

Из напред наведеног произилази да је експеримент са доношењем Закона о екстрапрофиту који је донет да опорезује све који су стекли капитал екстрапрофит коришћењем посебних погодности доживео прави дебакл, и као такав уместо да спречи " прање новца ", што је била првобитна идеја, он га је омогућио.

³¹⁹Tilborg Petrus van Dujn извештај " Борба против корупције или Потемкинова села " мај 2012.године

ГЛАВА 6

УТИЦАЈ ПРИЛИВА КАПИТАЛА НА БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД

6.1. ПОЈАМ БРУТО ДОМАЋЕГ ПРОИЗВОДА

У Систему националних рачуна постоје вредности које се називају **агрегати**, и које имају широку примену у свакодневној пракси, а често се не повезују са Системом националних рачуна. Агрегати су сложене вредности којима се мере резултати активности целокупне економије посматране са одређеног становишта. Макроекономски агрегати су све релевантне економске величине привреде једне земље у којима су збирно, односно агрегатно изражени њени ресурси и резултати. Ресурси су сви чиниоци који се користе да би се остварила економска активност, а резултати су сви производи и услуге који настају економском активношћу и употребом ресурса.

Макроекономски агрегати представљају укупност стања и токова (ресурса и резултата) у једној привреди и као такви главни су предмет изучавања макроекономије. Најважнији макроекономски агрегати су они којима се сумирају резултати економске активности. Два међу њима су у најчешћој употреби, а то су: а) бруто домаћи производ, често у литератури означаван као GDP (gross domestic product), б) бруто национални производ (gross national product).

Бруто домаћи производ представља укупну продукцију финалних добара и услуга, у току једне године, или једног тромесечја, остварених у националној економији (домицилној земљи), без обзира на власништво. То подразумева да БДП укључује вредност продукције страних лица (компанија) у земљи, а искључује активности фирми у власништву домаћих резидената у иностранству. БДП представља укупно остварен домаћи доходак. БДП се обрачунава у текућим ценама и представља израз тржишне реализације финалних роба и услуга произведених у текућем периоду. Може се обрачунавати на три начина:

а) сабирањем тржишних вредности свих финалних добара и услуга;

б) сабирањем свих додатних вредности добара и услуга за финалну потрошњу, обрачунатих по набавним ценама и умањених за вредност увоза добара и услуга;

в) сабирањем свих факторских доходака остварених у текућој производњи (зараде запослених , пословни вишак, амортизација основних средстава) и пореза на производе умањених за субвенције. Бруто домаћи производ се може израчунати по следећој формули:

$$(\text{БДП}) \text{ ГДП} = \text{Ц} + \text{И} + \text{Г} + (\text{X} - \text{М})$$

Где је:

Ц- потрошња становништва (private consumption)

И- инвестиције (gross investment)

Г- потрошња државе (government spending)

Х-М- разлика између извоза и увоза (exports – imports)

На следећој табели приказан је Бруто домаћи производ по годинама, у Србији његов раст, те бруто домаћи производ по глави становника.³²⁰

³²⁰Извор података 1 је Републички завод за статистику.

Табела 6.1. БДП

Година	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
БДП (у милијардама \$)	8.7	11.5	15.3	19.8	23.8	25.3	29.7	39.9	49.3	42.9	43.6	46.3	48.6	53.1	58.1
Раст БДП-а	4.5%	4.8%	4.2%	2.5%	8.2%	6.0%	5.6%	7.1%	5.6%	4.0%	1.9%	3.0%	5.0%	5.5%	5.5%
БДП по глави становника (УСД)	1 160	1 536	2 036	2 640	3 186	3 408	4 009	5 387	6 685	5 808	5 898	6 241	6 540	7 136	7 797
БДП (ППП) по глави становника	5 713	6 177	6 512	6 857	7 638	8 357	9 141	10 071	10 821	10 635	10 897	11 365	12 122	13 004	13 953

Извор података: Републички завод за статистику

Како прати модеран модел слободног тржишта, највећи сектор српске привреде је сектор услуга/терцијални сектор који обухвата укупно 63,8% БДП. Потом следи индустријски сектор са 23,5% БДП и пољопривредни сектор са 12,7%БДП-а. Последњих година, Србија је била сведок инвестиција великих страних фирми. Просечан реални раст у последњих 10 година је 4,45%. Србија има релативно мали удео државне администрације у односу на остале земље Европе као део БДП-а, свега 20,6%. Приватна потрошња износи 74,3%, а инвестиције 28,6% БДП-а.

Обрачун бруто домаћег производа (БДП) и израда макроекономских рачуна за Републику Србију врше се у складу са међународно признатим стандардима од 1997.године, од када постоје публиковани подаци. У протеклом периоду претрпели смо значајне промене у обрачунском систему и економији уопште, пролазећи кроз фазе својинске и организационе трансформације. У таквим условима, и поред настојања државе да евидентира и правно регулише обављање економске активности и настојања званичне статистике да их што потпуније и тачније обухвати и прикаже кроз систем националних рачуна, поједине трансакције остају нерегистроване, а активности које се обављају у " сивој зони " измичу контроли. У обрачуну БДП-а, све економске активности могу се поделити на обухваћене и необухваћене.

6.2. УТИЦАЈ ЛЕГАЛНОГ ПРИЛИВА КАПИТАЛА НА БДП

У овом одељку ће мо сгледавати утицај обухваћених економских активности на БДП, односно утицај страних директних инвестиција, као најбитнијег чиниоца стварања БДП.

Теоријски и емпиријски налази указују на постојање позитивног ефекта страних директних инвестиција на привредни раст, запосленост и извоз. Идентификовано је неколико канала путем којих стране директне инвестиције убрзавају привредни раст. Пре свега, нове инвестиције директно доприносе расту БДП-а, било путем веће производње потрошних добара, или путем производње добара за производњу – кроз раст капитала и/или технолошког прогреса. Додатно, страним директним инвестицијама се, услед преношења знања – ефикасни системи управљања или производни *know-how*, или услед утицаја на домаће фирме да усвоје нову технологију,

посредно позитивно утиче на привредни раст. У случају Србије, прилив капитала по овом основу могао би да покрене тренутно прилично неактиван приватни сектор, који се уз то суочава са крупним финансијским проблемима.

Емпиријска истраживања за земље Централне и Источне Европе су показала да су СДИ (стране директне инвестиције) биле важан фактор привредног раста – оцењено је да се чак 71% раста БДП-а у овим земљама дугује приливу СДИ.³²¹ Имајући у виду позитиван ефекат који би СДИ могле да имају на привредни раст Србије, сматрамо посебно важним идентификовање и отклањање кључних проблема и слабости домаће привреде које страни инвеститори виде као препреке за улагање, као и проналажење адекватних мера којима би Србија постала привлачно инвестиционо подручје.

На табели су приказане стране директне инвестиције у Србији по годинама и по земљама, и оне су за посматрани период од 2000-2011.године износиле укупно 17 милијарди 721 милион евра.

³²¹Nehaus, M. (2006), истраживање је рађено на узорку 13 земаља: Албанија, Бугарска, Естонија, Хрватска, Летонија, Литванија, Македонија, Пољска, Румунија, Словачка, Словенија, Чешка Република и Мађарска.

Табела 6.1. Србија Страна директна улагања у новцу –нето, по земљама и годинама (у хиљадама УСД)

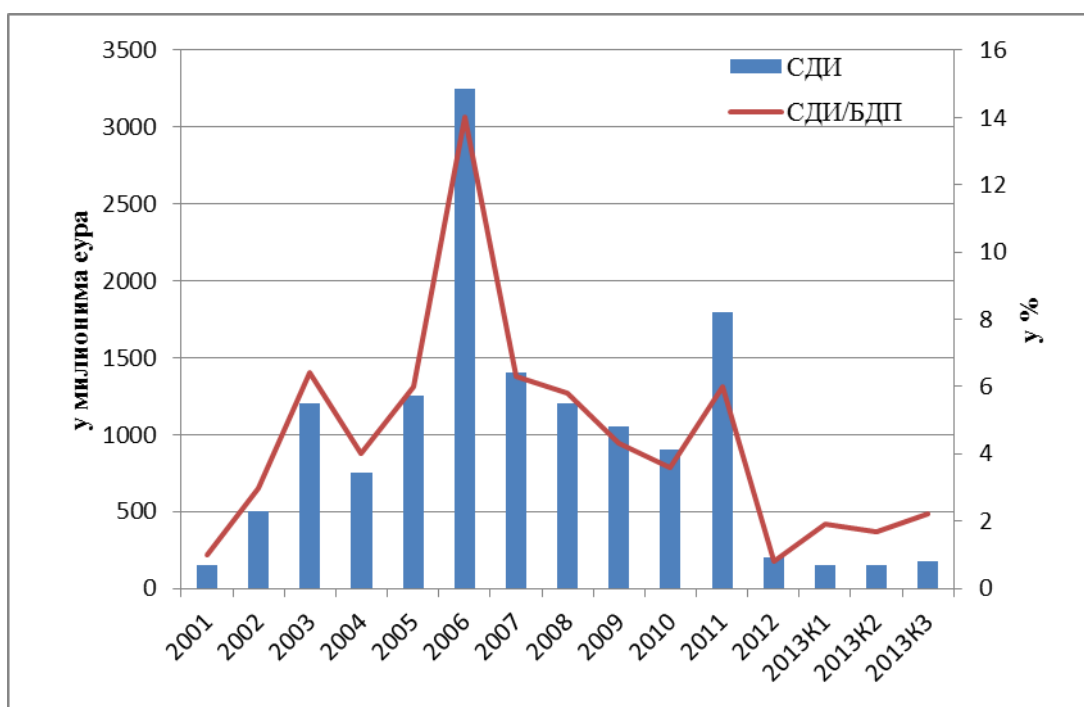
Р.б.	Земља	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	УКУПНО
1	Аустрија	183	1.421	33.876	93.747	146.104	201.189	520.356	1.161.096	475.613	322.112	192.839	214.869	3.363.405
2	Холандија	0	102	2.248	598.963	102.008	92.113	-214.119	-27.958	510.400	242.459	264.324	334.527	1.905.067
3	Грчка	334	1.280	12.496	62.268	52.968	249.536	923.698	336.401	48.456	65.902	32.980	13.832	1.800.150
4	Немачка	6.152	9.788	82.801	75.708	51.985	187.320	905.824	69.530	88.882	55.590	44.138	106.385	1.684.103
5	Луксемберг	0	128	3.619	4.108	2.387	108.885	8.843	241.537	76.147	8.101	8.692	1.129.019	1.591.466
6	Норвешка	0	2	74	280	0	29	1.546.993	3.187	6.135	-741	2.022	1.324	1.559.305
7	Италија	2.006	594	7.553	21.325	10.149	18.316	52.752	155.363	485.884	239.274	54.813	177.886	1.225.916
8	Руска Федерација	736	3.581	2.556	3.359	538	14.324	15.992	488	12.629	535.290	9.295	103.046	701.833
9	Француска	0	81	87.489	7.858	24.002	62.347	159.085	84.391	78.345	9.560	23.191	157.863	694.232
10	Словенија	33	11.254	9.561	29.036	15.706	183.563	201.241	92.856	122.563	48.569	108.269	-150.550	661.727
11	Остале	476	129	4.664	13.098	182.000	21.175	118.913	109.317	36.122	-36.246	70.983	41.613	542.244
12	Швајцарска	35	86	2.913	12.559	29.401	56.990	-15.421	96.157	122.563	85.208	66.224	66.314	523.029
13	Мађарска	0	275	1.167	4.224	16.567	24.677	244.045	31.494	31.030	23.424	20.758	93.884	491.545
14	Велика Британија	0	1.225	6.618	20.631	79.620	63.330	135.915	-26.584	14.536	74.065	76.388	-8.576	437.169
15	Хрватска	0	1.096	5.243	34.446	10.806	40.484	25.240	35.994	143.148	27.480	49.498	6.831	380.216
16	САД	343	1.906	18.099	15.068	18.187	22.257	-29.612	31.825	55.336	17.504	77.048	35.604	263.565
17	Црна Гора	0	0	0	0	0	0	12.946	209.288	73.900	-5.999	-81.265	7.808	217.077
18	Бугарска	0	0	133	129	9.910	655	54.270	46.916	21.884	2.219	131.141	1.101	150.358
19	Словачка	3	10	10	18.342	0	25.447	19.325	3.084	1.471	35.551	42.546	-6.709	139.080
20	Белгија	0	0	344	1.925	2.523	12.407	6.464	24.038	16.246	3.509	4.589	6.953	78.988
21	Кипар	762	2.045	4.717	31.581	16.310	71.551	-387.154	137.427	7.275	37.179	60.259	59.145	78.097
22	Шпанија												70.053	70.053
23	Летонија	0	0	5	15.330	17.082	6.441	10.527	3.535	739	1.381	105	2.382	57.528
24	Израел	0	0	260	207	3.052	14.294	4.544	26.510	-712	-215	2.240	310	50.490
25	Хонг Конг												18.033	18.033
26	Данска												7.952	7.952
27	Кина												6.969	6.969
28	Лихтенштајн	0	216	57	2.162	2.974	-41.316	-17.538	-2.937	5.106	334	1.069	13.872	-35.001
29	БИХ	189	169	2.951	5.056	2.104	4.692	-16.750	-838.608	-60.804	-550	-26.765	-13.612	-941.928
	УКУПНО	11.252	35.388	326.454	1.071.410	796.403	1.440.706	4.286.379	2.004.297	2.362.520	1.771.360	1.117.380	2.498.128	17.721.677

Извор: НБС. *Податке о страним директним улагањима у новцу НБС добија од послевних банака, што значи да податке о страним улагањима у новцу, добијамо по земљама плаћања а не по земљама улагања. НАПОМЕНА: За 2006. страна директна улагања из Норвешке су дата без лиценце за ТЕЛЕНОР у износу од 410 мин, а из Аустрије за куповину треће лиценце у износу од 425 мин долара, који су према методологији БОП-а књиже под капиталне трансфере, односно лиценце и патенте. У 2007. извршена је куповина Телекома Српске (Босна и Херцеговина). Дозвољено је преузимање и коришћење база података, али НБС из техничких разлога не гарантује за њихову веродостојност и потпуност. НАПОМЕНА: Према обављеним подацима Републичког завода за статистику страна улагања у роби, нето у периоду јануар-децембар 2010. години износила су 39,3 милијона \$, тако да страна директна улагања, нето у периоду јануар-децембар 2010. године износе 1.156 милиона \$.

На Графикону који следи приметно је да су СДИ у Србији годинама бележиле значајне износе (у 2006. су чак достигле 14,4% БДП-а). Такође, на Графикону се може уочити да су приливи по овом основу имали опадајући тренд од почетка глобалне кризе, као и да је тај тренд већ 2011.године прекинут, чиме су у просеку и након кризе, иако смањени, у битној мери одржани на солидном нивоу до краја 2011.године (просечна вредност прилива СДИ 2009-2011 износи 4,5% БДП-а).

Међутим, изузетно низак прилив СДИ у Србији од 2012.године указује на потенцијални проблем домаће привреде, како са становишта покривања текућег дефицита, тако посебно имајући у виду утицај СДИ на привредни раст. Стога, поставља се питање да ли ће се садашњи оскудни прилив СДИ наставити и у наредном периоду, што би било посебно забрињавајуће имајући у виду обе наведене перспективе (платнобилансна равнотежа и привредни раст), шта је до тога довело (генерални фактори или специфичне карактеристике Србије и проблеми с којима се домаћа привреда тренутно суочава) и која су могућа решења?

Графикон 6.2. Нето прилив СДИ , и њихов однос према БДП, 2001- 2013К3

Од почетка 2012.године нагло смањење прилива СДИ, праћено континуираним раздуживањем банкарског сектора и привреде, као и врло волатилним портфолио инвестицијама, условило је неповољно стање капиталног и финансијског рачуна

платног биланса Србије. Наиме, у овом периоду укупан прилив капитала (без промене девизних резерви) у три квартала је био негативан: Q2 2012., Q2 2013. и Q3 2013., два квартала је бележио веома ниске вредности: Q1 2012. и Q3 2012., док је простала два квартала Q4 2012. и Q1 2013. остварен висок прилив као последица задуживања државе (пораста портфолио услед емитовања хартија од вредности). Стога, прилив СДИ је са становишта постизања платнобилансне равнотеже најпожељнији облик иностраног капитала, којим би се обезбедило покривање текућег дефицита и тиме избегло смањење девизних резерви.³²²

Међутим у овом приливу страних директних инвестиција у Србију (цирку 17 милијарди евра у периоду 2001.-2013.) учествује и знатан део средстава који је у државу ушао као капитал добијен приватизацијом. Како држава није контролисала какав је капитал коришћен у приватизацији (легални или нелегални) са сигурношћу се не може утврдити количина нелегалног капитала који је ушао у Србију.

Међитим сав капитал како легални тако и нелегални је учествовао у стварању БДП-а.

6.3. УТИЦАЈ КАПИТАЛА СУМЊИВОГ ПОРЕКЛА НА БДП

Званични органи Европске уније су након низа година схватили да нелегални или у најмању руку сумњиви капитал има значајан удео у стварању БДП-а. Зато у последњих пар година покушавају да квантификују количину сумњивог капитала како би након тога могли донети релевантне одлуке у макроекономској политици.

Методолошке основе за обрачунае необухваћене економије дао је средином 2002.године ОЕЦД, у публикацији *Handbook for Measurement of the Non-observed Economy*, а за утврђивање обима необухваћене економије (све оно што није обухваћено редовним обрачунима БДП-а) коришћен је табеларни приступ *Eurostat-a*.³²³ Пошто је констатована **непотпуност БДП-а са производне стране**, применом препорученог табеларног приступа на резултате 2003.године, идентификовани су елементи необухвата (Н1-Н7) са становишта производње као потцењеност или прецењеност појединих категорија које у директној или индиректној мери утичу на вредност БДП-а. Процена необухваћене економије (сиве економије) захтевала је да се нерегистроване

³²²Мирјана Глигорић, Квартални Монитор бр.34, јул-септембар 2013.године.

³²³Европска Агенција за статистику

транзакције и активности које се нерегуларно обављају квантификују и вредносно искажу кроз елементе необухвата додате вредности да би се одредила величина укупне корекције БДП-а. У међувремену је дошло до значајних промена у статистичком систему, а такође се непрекидно радило на увођењу нових и усклађивању постојећих извора података са потребама националних рачуна.

Табеларни приступ Eurostat-а

Типови непотпуности

Н1 Произвођачи избегавају регистровање – легалне активности али непријављене.

- Избегавање пореских обавеза и социјалне заштите. То су обично мали произвођачи са прометом који прелази праг за пријављивање прихода.

Н2 Произвођачи избегавају регистровање јер се баве незаконитом активношћу.

- Покрива активности произвођача који потпуно избегавају регистровање.
- Не укључује нелегалне активности регистрованих правних лица и предузетника који своје активности пријављују (или умањено приказују) под законитим шифрама делатности.

Н3 Произвођачи нису у обавези да се региструју.

- Јер немају тржишни аутпут. Обично су то домаћинства која се баве:
 - а) производњом добара за сопствене потребе, и
 - б) изградњом и оправком кућа и станова.
- * Имају тржишни аутпут али је он испод нивоа на ком би се очекивало да се региструју као предузетници.

Н4 Предузеће је регистровано али није обухваћено статистичким истраживањем.

- Различити разлози: неажуран пословни регистар или неодговарајуће процедуре ажурирања; нетачни идентификациони подаци (делатност, величина или територија); правно лице је искључено из оквира истраживања јер му је величина испод одређеног прага; итд.

Н5 Предузетник је регистрован али није обухваћен статистичким истраживањем.

- Административни извор са списковима регистрованих предузетника није комплетиран, односно ажуриран.
- Чак и ако постоји редован проток тачних и исцрпних информација од административног извора ка статистичком заводу, може се десити да регистровани предузетник не буде укључен у пословни регистар из неколико разлога (погледати оне наведене код Н4).

Н6 Произвођачи намерно пријављују нижи приход од оствареног.

- Пријављује се мањи износ бруто прихода и већи износ међуфазне потрошње у циљу избегавања (или смањивања) пореза на приход, пореза на додату вредност или доприноса за социјалну заштиту.
- Пријављивање нижег прихода обично укључује: вођење дуплих књига; исплате личних примања која се воде као међуфазна потрошња; плаћање у готовини без рачуна; манипулисање са ПДВ-ом.

Н7 Статистички недостаци.

- Подаци нису комплетни, нису прикупљени или се не могу директно прикупити; неправилно поступање или прикупљање података од стране статистичара.
- У смислу непотпуности, такође треба истражити:
 - Поступак са јединицама које нису одговориле;
 - Производња за сопствену финалну потрошњу тржишних произвођача;
 - Напојнице;
 - Зараде и накнаде у натури;
 - Секундарне делатности.³²⁴

Легално или нелегално обављање производње није критеријум по коме се врши њено укључивање у националне рачуне. Према методологији SNA93 и ESA95, законом забрањене делатности као на пример проституција или производња и дистрибуција наркотика, улазе у обухват производње.

У овом раду су сагледаване активности у вези " сиве економије ", неплаћања пореза и приватизације новцем добијеним од дроге, односно прањем тако зарађених нелегалних прихода. Овим радом нису обухваћени приходи добијени проституцијом, трафкингом.

Горе наведени покушаји *Eurostata*, односно Европске Уније је да покушају да квантификују износе необухваћене економије и да истраже колико новца из нелегалних послова и " сиве економије ", јер евидентно и он учествује у стварању БДП-а њихових држава.

Оваква квантификација и утврђивање оваквог капитала је од изузетног значаја за ефикасно постављање и вођење макроекономске и монетарне политике државе.

Истраживањем токова капитала према *off-shore* зонама у овом раду је утврђено да је након укидања члана Закона о приватизацији (2005.године), да Агенција за приватизацију има обавезу да УСПН пријави сумњиви капитал коришћен у приватизацији, да је у 2006.години нагло скочио прилив капитала са *off-shore* зона у приватизацији нарочито са Британске територије Индијског океана, Девичанских

³²⁴Републички завод за статистику / www.stat.gov.rs

острва и Кипра (види графикон на 127 страни). Како се у стране директне инвестиције рачуна и капитал добијен приватизацијом, и узимајући у обзир претходно наведен податак да су стране директне инвестиције у 2006.години износиле 14,4% БДП-а, долазимо дао закључка да **је нелегални капитал у приватизацији убачен преко off-shore зона знатно утицао на стварање БДП у Србији**. Напомињемо да је укидањем обавезе Агенције за приватизацију да пријави сумњив капитал 2005.године, довео до повећања у 2006.години, од 25%, капитала са off-shore дестинација који је коришћен у приватизацији у Србији.

Пратећи легално инвестиран капитал у грађевинарству у односу на вредности реално извршених грађевинских радова у Србији дошли смо до података да је у периоду од 2003-2011.године, вредност реално извршених радова већа од инвестиране за 1.181.169.747.000 динара. Што значи да је у том периоду у Србији изведено радова цирка између 13 и 15 милијарди евра са капиталом непознатог порекла, или просечно је годишње изведено радова у износу од 1,5 милијарди евра са капиталом **непознатог порекла**. Уколико посматрамо период од 2000 до 2011.године и да је у том периоду било цирка 17 милијарди евра страних директних инвестиција, узимајући просечан износ од 1,5 милијарди евра годишње у периоду од 2000-2013.године, **реално извршених грађевинских радова цирка 19,5 милијарди евра капиталом непознатог порекла**. И овај капитал непознатог порекла је учествовао у стварању БДП-а, обзиром да су радови реално извршени.

У Србији се и поред труда Републичког завода за статистику да се приближи критеријумима *Eurostata*, те да се на тај начин обухвати необухваћена економија **не води довољно рачуна о капиталу непознатог порекла и одређивању колики његов део је незаконитог порекла, да би се на основу тога одређивала како макроекономска тако и у оквиру ње фискална и монетарна политика државе**.

Колики је износ капитала непознатог порекла можемо израчунати када на 19,5 милијарди евра из грађевинарства додамо око 1,5 милијарди евра из приватизације, тако да долазимо до цифре да је у **Србију од 2000-2013.године ушло цирка 21 милијарди евра непознатог порекла**. Потребно је утврдити колики је у том износу капитала нелегалног порекла да би се тај податак могао адекватно користити у

креирању како макроекономске политике, фискалне и монетарне политике државе.

6.3.1.КРАТКОРОЧНИ УТИЦАЈ ПРИЛИВА СУМЊИВОГ КАПИТАЛА НА БДП

Не може се очекивати од (сумњивог) или нелегалног капитала који је инвестиран у куповину привредног друштва, да се активно укључи у производњу, која уколико буде успела да на тржишту оствари профит од мање од 10% процената сматра се успела. Такав капитал убачен кроз приватизацију не покреће производњу, већ тражи брз обрт и даљу реинтеграцију ради скривања свог порекла и власника. Самим тим такав капитал може позитивно **једнократно** утицати на БДП само онолико колико је износио приход од продаје привредног друштва, али не више. Такав капитал неће покретати производњу и самим његов утицај на БДП је једнократан и ограничен.

Капитал настао трговином дроге и другим незаконитим делатностима настоји да се уложи, прикрије и на крају да се интегрише у легалне токове. Уколико се појави опсност да се открије како његово право порекло или прави власник, капитал се сели на безбедније локације, без обзира да ли је добит остварена, већ и по цену губитака, да би се сачувало и његово порекло и његови прави власници.

Убрзана приватизација у Србији која није проверавала порекло новца ни бонитет учесника довела је до тога да је у Србију ушла велика количина нелегалног новца. Држава је у периоду од 2006. до 2008. године искористила једнократне приходе од такве приватизације да би дугорочно неодрживо повећала пензије и плате у јавном сектору, покренула масован програм субвенција и смањила порезе, што је тренутно повећало БДП. Међутим, неодговорне одлуке које су тада донете креирале су највећи део фискалне неравнотеже са којом се сада суочава Србија. Фискални проблеми које сада Србија има негативно утичу на БДП, па се из тога може закључити да утицај сумњивог капитала може евентуално да има и позитиван утицај на БДП, али само краткорочно, али дугорочно гледано има негативни утицај.

6.3.2. ДУГОРОЧНИ УТИЦАЈ ПРИЛИВА СУМЊИВОГ КАПИТАЛА НА БДП

У дужем временском периоду, искуство Србије пре показује да преовладавају дисторзивни, негативни ефекти " сиве економије " и капитала нелегалног порекла на равнотежну путању привредног раста, посебно у периодима економске кризе.

Премда су садашњи укупни економски услови битно друкчији и повољнији у односу на последњу деценију прошлог века, а сива економија не показује веће знаке изливања из свог, истина релативно широког и удобног корита, она у садашњем тренутку представља најмање троструки изазов креаторима економске политике. **Прво**, она наноси директну штету јавним финансијама и често представља претњу безбедности људи и јавном здрављу. **Друго**, она је симптом слабости институција и неповољног окружења за пословање, чиме се угрожава дугорочни раст. **Треће**, премда на први поглед пружа извесно уточиште припадницима рањивих група, сива економија представља својеврсну клопку за њих, продужавајући уместо да уклања њихово сиромаштво и искљученост.³²⁵

Избор погрешног модела приватизације, уз улазак страних банака на српско финансијско тржиште, довео је до потпуне пропасти српске индустрије, што најбоље илуструје чињеница да је у 2013.години индустријска производња износила свега 40% производње из 1990.године. У Србију је за протеклих 13 година ушло више од 150 милијарди долара, углавном задуживањем државе, затим преко продаје друштвених/државних предузећа, путем донација и извоза. Због апсолутне небриге државе коме се предузећа продају, у близу 40% предузећа која су приватизована раскинути су купопродајни уговори, изгубљено је драгоцено време и капитал ових предузећа. Од 2001. До 2008.године због приватизације је из привреде отпуштено више од 400.000 људи, с тим што се један део поново запослио у јавном сектору, а мањи део у самосталним трговинским радњама и другом ситном бизнису. Од 2008. до 2013.године, посао је изгубило још око 250.000 радника. Социјално-економско стање у Србији карактеришу висока стопа незапослености, ниска просечна примања, неконкурентна привреда, технолошка заосталост, висок ниво корупције, низак степен синдикализма, обесправљено радништво, јефтина и незаштићена радна снага.³²⁶ Србија

³²⁵Извештај Usaid-a, март 2013.године Истраживање о сивој економији.

³²⁶ Драшковић Божо, 2010., Крај приватизације, последице по економски развој и незапосленост у Србији, стр.379

се нашла у ковитлацу предаторског капитализма, у којем правила одређују власници "сумњивог" стеченог капитала.³²⁷

Оваквом приватизацијом у кој је " сумњив " капитал имао значајну улогу дошло је до значајне прерасподеле друштвеног богатства у корист власника " сумњивог " капитала.

Неометање прања " прљавих " пара и превођење " мутних послова " у легалне токове, са успешним брисањем трагова, подстиче ширење црне и сиве економије не у малим, већ и у највећим фирмама. Даље последице стагнације легалне привреде и алармантан пораст броја незапослених и сиромашних. Раслојавање становништва по богатству и друштвеном положају све је веће. На врху пирамиде мали број људи са приходима који се брзо повећавају, највећим делом на основу пословних махинација. Они су инспиратори и актери операција пребацивања капитала преко границе, али и мешетари судбине свих грађана Србије.³²⁸

Да би илустровали прераспodelу друштвеног богатства у Србији наводимо да је Европска статистичка служба *Evrostat* објавила податак да коефицијент финансијске неједнакости у Србији у 2013.години износи 38 поена, по чему је и званично најсиромашнија у Европи. Највиши приход у 2013.години пријављена је месечна зарада од 24,6 милиона динара, а у Србији је тренутно пријављено 17.972 милионера, што је за 500 више него прошле године.³²⁹ У Србији 400.000 људи прима минималац, док око 700.000 људи живи испод границе сиромаштва, односно око 10%, а 24,6% грађана изложено је ризику да постане сиромашно. Још је забрињавајућа чињеница да је коефицијент финансијске неједнакости драстично повећан само у последње четири године, будући да је у 2009.години износио солидних 27,8. То по државу и друштво може имати погубне последице, будући да финансијска неједнакост повлачи са собом изостанак економског развоја, у таквим условима нема развоја демократије и здравих социјалних односа, нити развоја институције система, а све то рађа политичку нестабилност.³³⁰

³²⁷ Програмска платформа уједињених синдиката Србије 06.04.2014.

³²⁸ <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/prvi-na-zacelju/stampa.html>

³²⁹ www.poreskauprava.gov.rs

³³⁰ Курир 06.09.2014. интервју Драгована Милићевића финансијског аналитичара.

Из свега напред наведеног произилази да је дугорочни утицај капитала " сумњивог порекла " изузетно негативан, како на сам економски развој, тако и на БДП, а нарочито на већину обичних грађана.

6.4. УТИЦАЈ ОДЛИВА КАПИТАЛА НА БДП

Макроекономска стабилност је важан фактор за спречавање одлива капитала. Макроекономски разлози за одлив капитала су : висока стопа инфлације, нестабилан девизни курс, висок буџетски дефицит, висок јавни дуг, нестабилан и неефикасан финансијски систем. Микроекономски разлози који утичу на одлив капитала су: реална каматна стопа на инострану активу, реална каматна стопа на домаћу активу, економски и политички ризици држања активе у иностранству и државна политика која дефинише страно власништво над домаћом активом.

Одлив и краткорочног и дугорочног легалног капитала негативно утиче на БДП.

Према подацима Републичког завода за статистику у Србији у 2013.години једино је извоз имао висок и позитиван раст, док су све друге компоненте БДП-а – приватна потрошња, државна потрошња, и инвестиције биле у паду. У 2014.години забележен је нето одлив капитала од пола милијарде евра, који је последица нето одлива осталих инвестиција и даље скромног прилива страних директних инвестиција, уз готово неутралан салдо портфолио инвестиција. Висок нето одлив капитала заједно са текућим дефицитом допринео је да девизне резерве НБС буду ниже за 800 милиона евра у односу на стање на крају 2013.године.³³¹

Према анализи " Кварталног монитора " број 36 за период јануар- март 2014. године, привредна активност у Србији у 2014.години ће највероватније бити у стагнацији, или мањој рецесији, и да су прави разлог за то дубљи негативни економски трендови који су већ дуже време присутни у српској економији, што ће се у сваком случају одразити и на БДП. Најважнији разлози за то су преовлађујући негативни макроекономски трендови – неодржива фискална позиција (висок и растући јавни дуг и високи дефицит), смањење инвестиција, ниска кредитна активност и успоравање извоза.

³³¹Републички завод за статистику / www.stat.gov.rs

Према подацима РЗС највећи нето одлив капитала је раздуживање пословних банака, које су се раздужиле и по основу дугорочних и по основу краткорочних кредита. НБС је смањила своје девизне резерве за 189 милиона евра, по основу отплате дуга према ММФ-у. Додатно јавни сектор се раздужио у износу од 71 милион евра, што је резултат сервисирања доспелих обавеза по основу претходно узетих кредита и нових кредита (кредит за коридор 10 и од ЕИБ за развој ³³²). У првом тромесечју 2014.године једино се привреда задужила према иностранству у нето износу од 80 милиона евра.

Српска привреда је у последњих пет година развила зависност од кредита, и своје пословање финансира искључиво позајмљеним новцем. Ниска кредитна активност се може објаснити власничком структуром банака у Србији. Од 34 пословне банке у Србији 28 су у рукама страног капитала. Приликом оснивања тих банака иницијални капитал за оснивање се књижио као комерцијални кредит, који овдашње филијале отплаћују заједно са каматама. У последње време стране банке су своје пласмане капитала у Србији знатно смањиле, а зарађени новац (у протеклих пет година стране банке су само на каматама и курсним разликама од привреде Србије исисале преко 22 милијарде евра),³³³ ретрансферишу својим централама у циљу смањења енормних губитака истих насталих дужничким кризама Грчке, Италије, Шпаније, Португала. Овакви одливи капитала директно негативно утичу на привреду , а самим тим и на БДП.³³⁴

Одлив капитала се одвија и на основу седишта регистрованих привредних субјеката. Од сто најбољих привредних друштава у Србији по нето добитку, 23 су регистрована на *off-shore* зонама, са укупном добити од 25милијарди 24 милиона и 442 хиљаде динара, или око 220 милиона евра. Самим тим након плаћања пореза на добит правних лица ова привредна друштва могу добит легално трансферисати на *off-shore* зоне, што је значајан одлив капитала за Србију, а самим тим и на БДП. Ова привредна друштва послују у складу са позитивним законима Републике Србије која је дозволила пословање привредним друштвима са седиштем на *off-shore* зонама.

Поред одлива легалног капитала из Србије постоји и одлив нелегалног капитала, који такође колико толико утиче на стварање БДП-а.

³³²Извештај о инфлацији, НБС, мај 2014.

³³³www.макроекономија.орг/драгован-милићевић" Последице повлачења капитала из СРбије ".

³³⁴ Драшковић Божо., 2005., Транзиција банкарског и реалног сектора у Србији стр.25-43.

По истраживањима *Global Financial Integrity*³³⁵ из Србије се нелегално одлије годишње чак пет милијарди долара. Пошто се анализа односила за период 2001-2010.година то произилази да је из Србије у посматраном периоду од 10 година изнето око 50 милијарди долара капитала нелегалног порекла, који је створен корупцијом, избегавањем плаћања пореза и другим илегалним активностима. Поједини стручњаци оповргавају ове износе изнетог капитала нелегалног порекла тврдећи да су они знатно мањи.

На листи од 143 земље, Србија заузима 16 место по количини нелегално извученог новца. Земље у развоју су изгубиле 859 милијарди долара кроз илегални одлив капитала у 2010.години што је повећање за 11% у односу на 2009.годину. У десетогодишњем периоду од 2001. до 2010., земље у развоју су изгубиле око 5,86 билиона долара. Лажно приказивање цена чини 80% кумулативног одлива из неразвијених земаља у наведеном периоду, а главни канал за трансфер илегалног капитала иду из Кине и Мексика. Мито и други облици корупције су главни погонски точак финансијског одлива с Блиског Истока и из Северне Африке, док су Катар, Кувајт, Венецуела и Пољска потиснуте с врха земаља са највише илегалног одлива капитала и потиснуле су их знатно сиромашније земље Филипини, Индонезија и Нигерија.³³⁶

6.5. ОДНОС ОПРАНОГ НОВЦА И БДП-А

Прање новца укључује огромне суме у односу на укупну економску активност. Процене о обиму прања новца говоре о експанзији прања новца на светском нивоу. ММФ је у раним деведесетим годинама XX века, проценио да је опраног новца 2%, а 2003. године око 5% ад ГДП, што говори о порасту светске количине опраног новца. Према *Buchanan*-у опраног новца има у вредности између 800 милијарди и три трилиона УСД годишње, што је равно 2-2,5% светског ГДП.³³⁷

Сматра се да се око 500 милијарди долара прљавог новца стеченог криминалом опере годишње у водећим америчким банкама, што у великој мери премашује чист државни

³³⁵Global financial Integrity је вашингтонска непрофитна, и адвокатска организација која спроводи истраживања о националним и мултилатералним политикама и уговорима. Њен декларативан циљ је елиминисање илегалних финансијских активности ради обезбеђења глобалног развоја и сигурности.

³³⁶<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1104977&print=yes>

³³⁷Buchanan, B., 2004., str. 115.

приход свих компанија које се баве информационом технологијом у Сједињеним Америчким Државама.

Постоје и друге процене о величини подземне економије и прању новца у свету: *Walter* (1990.) процењује да је опраног новца у свету између 7 и 10% од ГДП развијених земаља. Драстичнији пример је дат у Италији, процена је да је опраног новца 10 до 50% од ГДП." Кумар (1996.) даје процену за Индију, где је разматрајући сиву економију, проценио између 18 и 21% индијског друштвеног производа (ГНП). Танзи (1996.) приказује процену од 300-500 милијарди УСД прљавог новца који стиже на светско тржиште сваке године. *Schneider и Enste* (2000.) кажу да подземна економија у ОЕЦД земљама има распон од 5 до 28 % од ГДП, а 8-63 % од ГДП у транзитним економијама. *Walker* (1998.) процењује да је обим прања новца у свету 2,85 трилиона УСД, а да је највише прања новца у економији Европе и Северне Америке.

Према *Walker*-овој формули ревидираној од стране *Unger*-ове,³³⁸

привлачност државе за прање новца су:

$$(\text{БДП/капита})(3\text{БТ} + \text{ОВ} + \text{СВИФТ} + \text{ФД-3ФК-К-ЕГ} + 10)$$

Где је:

БДП - бруто домаћи производ по глави становника, изражен у америчким доларима;

БТ - банкарска тајна, која заузима вредности од 0 (уколико није заштићена законом) до 5 (ако је законски регулисана);

ОВ - однос владе, који заузима вредност од 0 (уколико се влада

супротставља прању новца) до 4 (ако влада толерише прање новца);

СВИФТ - чланство државе у СВИФТ има вредност 0 за нечланове, а 1 за чланове;

ФД - финансијски депозити;

³³⁸Mascinaddaro, D., Takats, e., Unger, B.: (2007), стр.81

ФК -фактор конфликта, који у држави заузима вредност од 0 (уколико нема конфликтних ситуација) до 4 (ако постоје конфликти);

К - корупција, која је модификована вредност индекса међународне транспарентности, и износи 1 = нема је; 5 = висока транспарентност;

ЕГ-чланство у Егмонт групи;

Константа 10 је укључена, ако су резултати већи од 1.

Да би проценио варијанте које су укључене у индикатор атрактивности, *Walker* је сачинио следеће претпоставке:

Став владе према прању новца. Стране земље са толерантним односом према прању новца ће привући већу пропорцију новца него нетолерантне државе; толерантне државе су оне са законима о банкарској тајни или без спремности на сарадњу од стране владе по питању прања новца. Висок ниво корупције и/или конфликт у некој земљи ће спречити пераче новца од прања новца у тој земљи због додатног ризика да изгубе своје фондове.

Државе са високим ГДП (брuto домаћим производом) по глави становника ће бити више атрактивне за пераче новца, пошто ће тако лакше прикрити своје трансакције.

Чланство у СВИФТ глобалној мрежи. Удаљеност може бити баријера за трговачки промет исто као и за проток прања новца. Што је ближе држава, то је већа пропорција прања новца.

Сходно добијеним резултатима, пет главних области одакле потиче новац за прање су Сједињене Америчке Државе, Италија, Русија, Кина и Немачка, а пет главних области ка којима тече новац за прање су Сједињене Америчке Државе, Кајманска острва, Русија, Италија и Кина. Словенија и Југославија су се са вредношћу индекса 25-49 убрајале међу "чисте" државе (по подацима из 1998. године).

Према *Quirk*-у (1996.) процењено прање новца је тесно повезано, и у позитивном односу, са нивоом владине потрошње. Што је већа владина потрошња, на пример, већи

је број јавних службеника, више новца се опере. Знајући то, *Quirk* је проценио ефекат прања новца на привредни пораст путем следеће једначине:³³⁹

$$\text{ДГДП} = \text{Ц} + \text{Бета 1(ПИ)} + \text{Бета2(ТЕР)} + \text{Бета3 (ЦРИМ)} + \text{ета}$$

$$\text{ДГДП} = -1,94 + 1,06(\text{ПИ}) + 0,068(\text{ТЕР}) + -0,015(\text{ЦРИМ}) + \text{ета}$$

Где је: ДГДП =Пораст ГДП, 1983. до 1990. године;

ПИ = Приватни бруто домаћи капитал формиран по константним ценама;

ТЕР = Студентски упис на терцијалном нивоу (у милионима);

ЦРИМ = Укупан број прекршаја који су објављени у националној статистици.

На основу ове једначине, *Quirk* је закључио: еластичност код средстава у једначини се оцењује са 0,1 процентих поена у годишњем смањењу ГДП привредног раста за сваких 10 процената раста у прању новца повезаним са криминалом. Квирк процењује да је у Аустралији 4-12 %, у Немачкој 2-11 %, Италији 10-33 %, у Јапану 4-15 %, САД-у 4-33 % опраног новца.

³³⁹Quirk, P.J., 1996., str. 20.

ГЛАВА 7.

ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ ТОКОВА КАПИТАЛА У СРБИЈИ

7.1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА (АНКЕТЕ)

Предмет истраживања су токови капитала неутврђеног порекла у Србији. Истраживање ће обухватити анализу облика креирања нелегалног новца, богатства и капитала, са тенденцијом да се утврди и квантификује количина нелегалног капитала у Србији.

Циљ истраживања је да се утврде правно-економски аспекти и последице утицаја нелегалних прерасподела новца и капитала на кретање БДП-а, економске активности, индустријску производњу, трговину, извоз и увоз, као и дефицит у робној размени са иностранством, те стање банкарског сектора. Такођ, циљ је да се утврди утицај нелегалног кумулирања богатства на запосленост, курс и инфлацију у околностима када се врши његово прикупљање и повлачење из економских токова и утицај на економске активности када се исти капитал укључује у легалне токове као домаћи или " страни " инвестициони или кредитни капитал.

Питања су конципирна тако да послуже за добијање података на основу којих би се израдила анализа и добили резултати који могу бити од значаја за креирање мера економске политике државе да, кроз институције система, у што већој мери, спречи " прање новца " и његов негативни утицај на здравље финансијског тржишта.

7.2. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

У складу са проблемом и циљем истраживања, као и расположивом литературом, формулисане су хипотезе од којих се пошло и истраживању:

1) " Прање новца ", као криминална појава све је присутнија у друштву, и директно је везано за развојем организованог криминалитета, који настоји да на тај начин легализује криминалом прибављен новац.

2) Нелегално стечен капитал има негативне последице на све економске активности, и нарушавање финансијског тржишта како једне државе, тако и на целом светском тржишту. Такав капитал у Србији има негативан утицај на БДП.

3) Законска регулатива везана за генерисање нелегалног капитала и спречавање прања капитала је недовољно развијена у Србији, и елементе ефикасности испољава тек *post festum*, након дугих судских тешко доказивих процеса.

7.3. УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА

Узорак је прилагођен предмету истраживања. Обухвата десет институција које се у Србији баве питањима спречавања „прања новца“. Лица која су учествовала у анкети су запослена у тим институцијама, односно државним органима који су Националном стратегијом за борбу против " прања новца " у Србији означени као носиоци стратегије, и одређени број банака. Анкета је била анонимна, а анонимност је обезбеђена тако што су лица која су попуњавала одговоре на питања су електронски достављала одговоре на постављена питања, без идентификације субјекта који је давао одговоре. Мали број учесника у анкети показује специфичност проблема и немогућност спровођења анкете код физичких лица која су обухваћена кривичним процедурама због учешћа у прању новца.

Обзиром да је анкета намењена државним органима који су директно одговорни за спречавање " прања новца " у Србији, став анкетара је да ће анонимност учесника анкете допринети објективности и слободу изражавања у давању одговора на понуђена питања.

Одлучено је да се анкета обави са " носиоцима Националне стратегије за борбу против прања новца ", јер једино на тај начин би анкетари дошли до квалитетних података за истраживање. Како је " прање новца " повезано са организованим криминалом, сваки други покушај истраживања са учесницима " прања новца " био би у старту осуђен на неуспех.

7.4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ТОК ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је вршено током априла, маја и јуна месеца 2014.године, и то да би обезбедили анонимност учесника, и на тај начин постигли објективност добијених података, на Институт економских наука из Београда је постављен линк са анкетним

питањима, и учесници анкете су анонимно приступали линку и попуњавали анкету. Упитнике су попуњавали запослени једни од најодговорнијих за спречавање прања новца у институцијама које су " Националном стратегијом за борбу против прања новца " одређени као носиоци стратегије ", и запослени у банкама.Треба нагласити да је анализа стања спровођења спречавања " прања новца " и финансирања тероризма врло осетљива за ширу јавност и да је на овај начин спровођења анкете свим испитаницима осигурана анонимност.

Сходно наведеном, формулисана су 23 питања, са могућношћу одговора са ДА или НЕ, или са већ понуђеним одговорима. Једино је у 19. питању " које је мере предузела држава да сузбије " прање новца " ради одржавања финансијске стабилности земље, као део своје монетарне политике " остављено попуњавачима анкете да наведу мере са којима су упознати из оквира својих редовних послова.

7.5. ОБРАДА ПОДАТАКА

За потребе обраде података и анализе резултата истраживања у раду су примењене следеће методе:

- Метод анализе садржаја
- Компаративни метод
- Метод апстракције и конкретизације
- Метод генерализације и специјализације
- Статистичка дескрипција

7.6. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

У тексту који следи приказана је расподела одговора испитаника на питања из анкете.

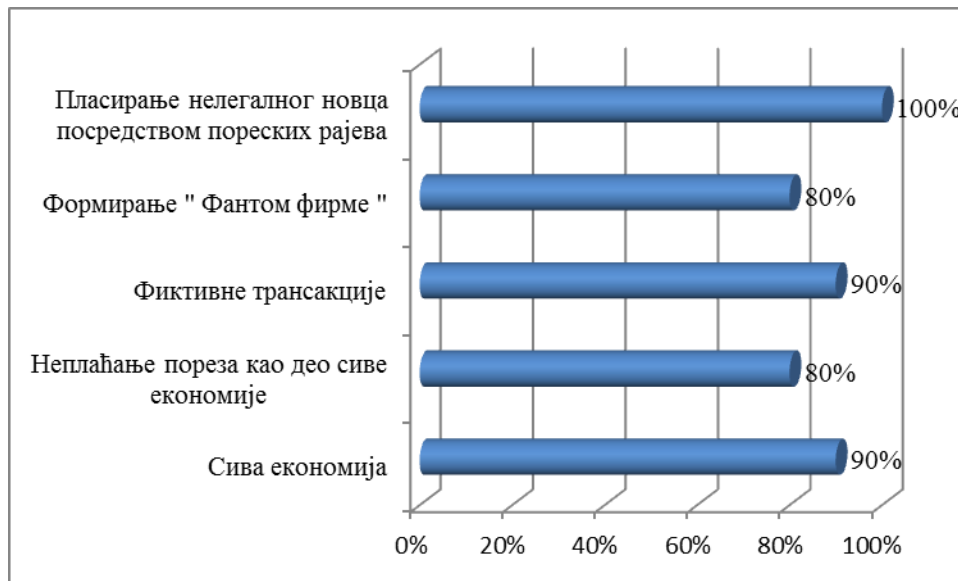
Питање број један из анкете: " Који су појавни облици прања новца ?"

Као одговори понуђено су пет следећих опција:

А) Сива економија;

- Б) Неплаћање пореза као део сиве економије;
- В) Фиктивне трансакције;
- Г) формирање " Фантом фирме ";
- Д) пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева.

Графикон 7.1. Одговори на питање Који су појавни облици прања новца?

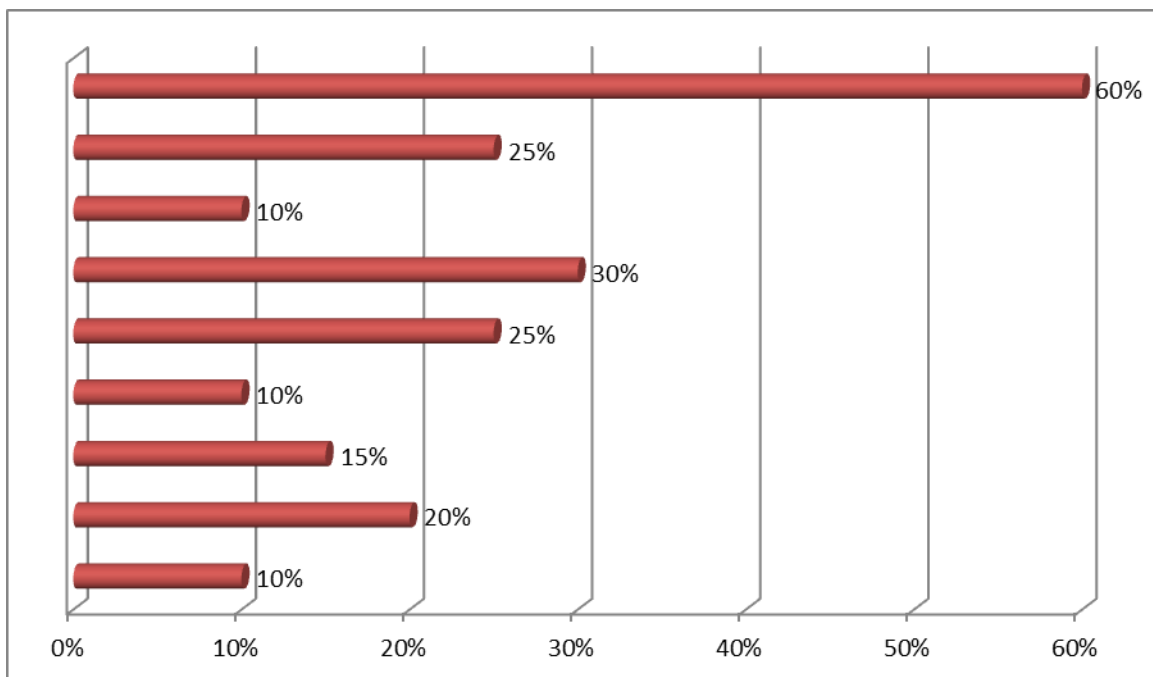
Важећи су били одговори свих десет испитаника. На прво место тј. 100% одговора да је пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева као појавни облик " прања новца " најзначајнији. На друго место тј 90% је одговорило да су то: фиктивне трансакције и сива економија. На треће место по значају испитаници су са 80% одговорили да је то неплаћање пореза као део сиве економије. Одговори испитаника у високим процентима потврђују да се скоро у потпуности слажу са састављачима анкете по питању појавних облика " прања новца ".

На питање број два из анкете: " Колики је по Вашем мишљењу проценат учешћа сваког појединачног облика из претходног питања у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013.година ?"

А) Сива економија

Валидно је одговорило девет испитаника, док је један одговор био неважећи.

Графикон 7.2. Одговор на питање " Колики је по Вашем мишљењу проценат учешћа сваког појединачног облика из претходног питања у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013.година ?"

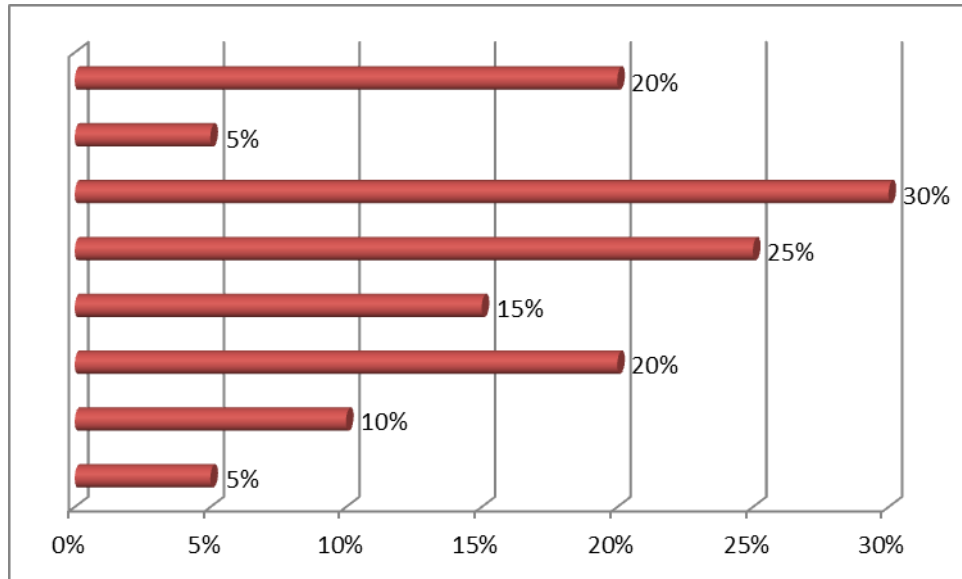
Из горе приказаног графикона се види да је троје испитаника одговорило да је учешће сиве економија у укупном износу опраног новца у задатом периоду 10%, један је одговорио 15%, један је одговорио 20%, два су одговорила 25%, један је одговорио 30%, док је један одговорио 60% !!!

Разлика у одговорима на учешћу сиве економије у укупном износу опраног новца говори о разликама у перцепцији и различитим ставовима испитаника по овом питању. Резултат анкете показује да су веома различити ставови испитаника о проценту учешћа сиве економије у укупном износу опраног новца.

Б) неплаћање пореза као део сиве економије

Валидно је одговорило осам испитаника, док су два одговора била неважећа.

Табела 7.3. Одговор на питање Учешће неплаћеног пореза као део сиве економије у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013 године

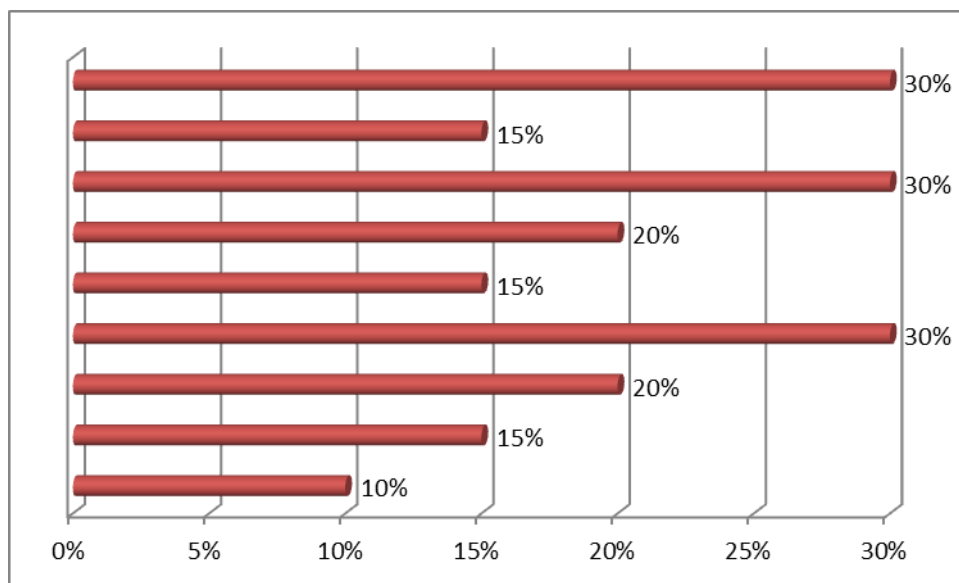
Два испитаника су одговорила да је учешће неплаћеног пореза као део сиве економије у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013 године 5%, један је одговорио 10%, један је одговорио 15%, два су одговорила 20%, један је одговорио 25%, један је одговорио 30%.

Из напред наведених одговора се види да су врло различити ставови испитаника по учешћу неплаћеног пореза у сивој економији. Иако су одговори разнолики може се извести закључак да је држава била врло толерантна према пореским неплатишама, и да је појединим пореским дужницима толерисала неплаћање пореза.

В) фиктивне трансакције

Валидно је одговорило две испитаника, док је један одговор био неважећи.

Графикон 7.4. Одговор на питање Учешће фиктивних трансакција у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године

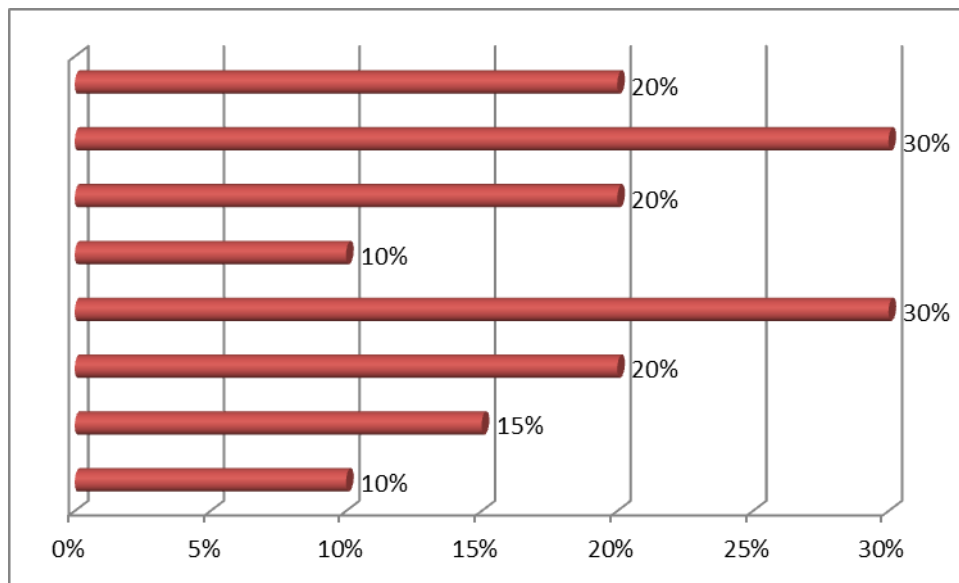
Као што видимо један испитаник је одговорио да су фиктивне трансакције учествовале у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године 10%, три су одговорила 15%, два су одговорила 20% и три су одговорила 30%.

Како су три испитаника навела да су фиктивне трансакције учествовале у купном износу опраног новца са 30% то наводи на закључак да су државни органи релативно слабо контролисали новчане трансакције. На бази резултата анкете дошли смо до закључка да је неопходно спроводити темељитију контролу новчаних трансакција, односно ригорозније примењувати међународних правила за спречавање "прања новца", како би се смањио високо учешће фиктивних трансакција.

Г) формирање фантом фирме

Валидно је одговорило осам испитаника, док су два одговора била неважећа.

Графикон 7.5. Одговор на питање Учешће фантом фирми у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године

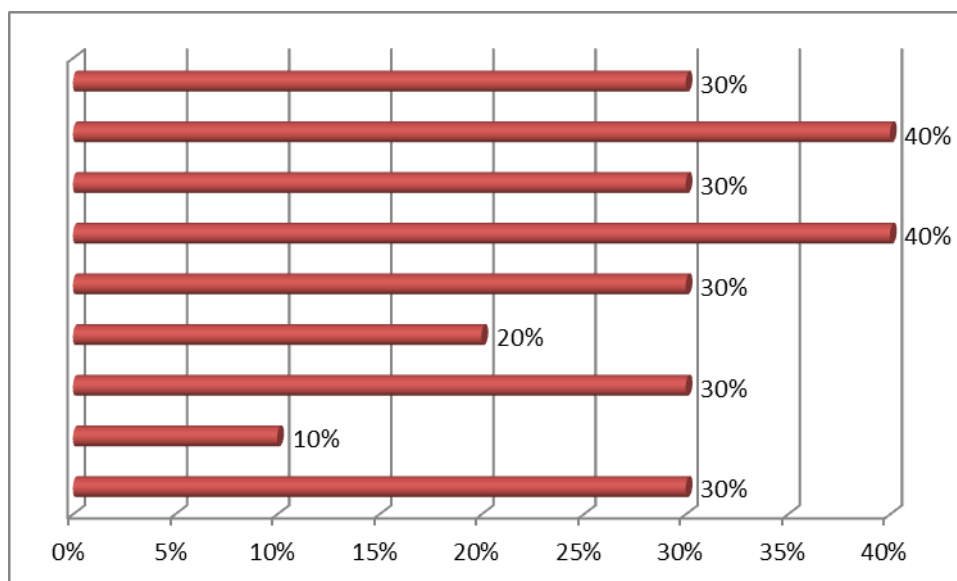
Као што се на графикону види два испитаника су одговорила да су фантом фирме учествовале у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013године 10%, један је одговорио 15%, три су одговорила 20%, и два су одговорила 30%.

Одговори испитанка нам потврђују да формирање и рад фантом фирми представљају значајан проценат у укупном износу опраног новца. Да би се спречило регистравање оваквих фирми потребно је поставити строжије контроле лица које региструју фирму, и вратити претходну праксу Пореске управе, да пре добијања ПИБ-а, порески инспектори на терену утврде да ли фактички постоје просторије регистроване фирме на наведеној адреси.

Д) пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.6. Одговор на питање Учешће пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013. година

Један испитаник је одговорио да је пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева учествовало у укупном износу опраног новца у периоду 2001-2013 година 10%, један је одговорио 20%, пет су одговорила 30%, два су одговорила 40%.

Овако високи проценти пласирања нелегалног капитала посредством пореских рајева у укупном износу опраног новца захтева широку макроекономску анализу, како стручњака, тако и јавности и привредника, ради даљег опредељења државе, о томе у коликој мери коришћење оваквог капитала делује негативно на економске токове у Србији. Када се утврди степен штетности, онда би требало створити одговарајуће механизме за отклањање истих, а потом што строжије без изузетака примењивати такву политику.

На треће питање из анкете: " Које су форме и како се пере новац у трансакцијама са иностранством?" Рангирати по степену значаја уписујући цифре од 1 до 6, с тим да 1 има највећи ранг, а 6 најмањи ранг.

Као одговори понуђено је 6 опција:

А) фиктивне фактуре;

Б) закуп пословног простора;

В) маркетинг и консалтинг услуге;

Г) куповина о одржавање софтвера;

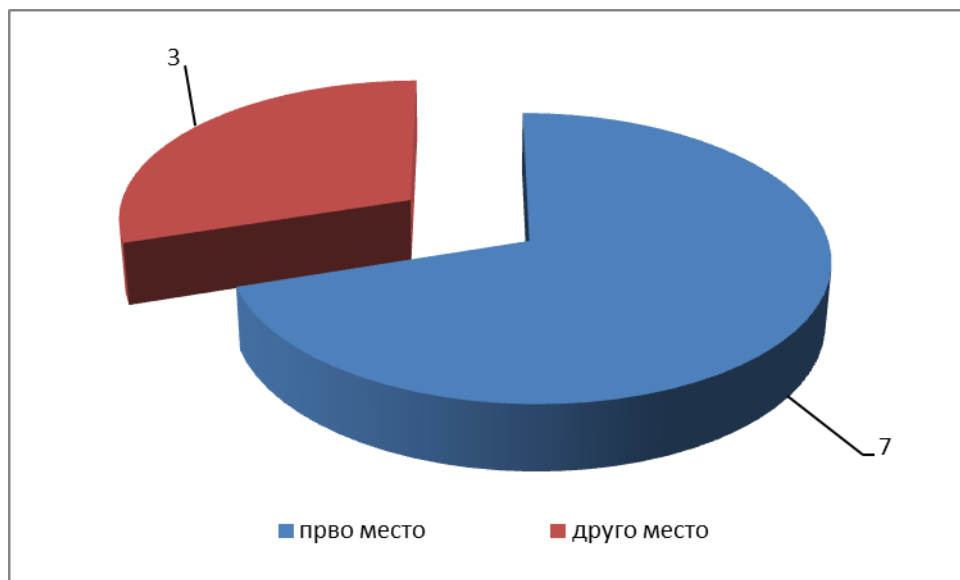
Ђ) нешто друго уписати;

Е) _____

А) фиктивне фактуре

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.7. Рангирање Фиктивних фактура

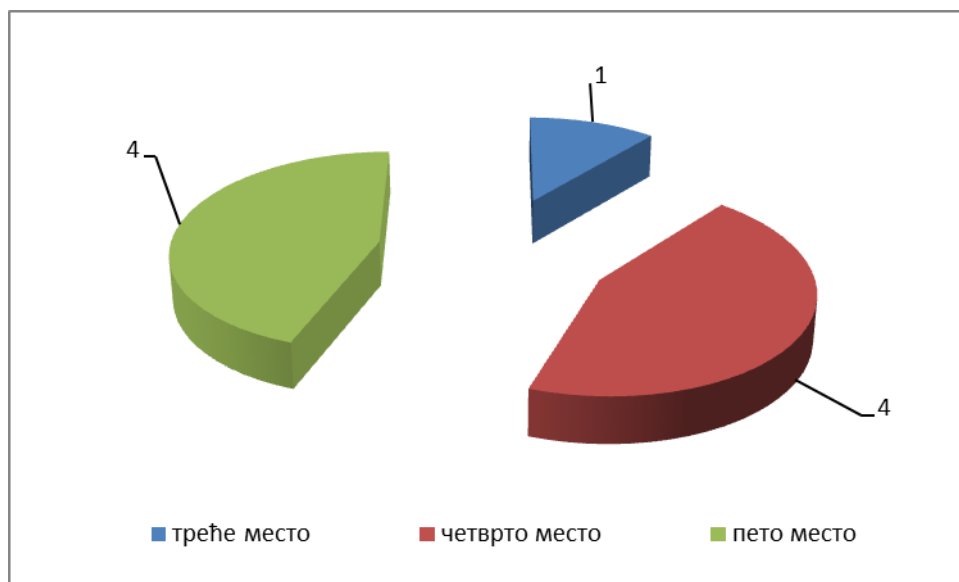
Седам испитаника је фиктивне фактуре ставило на прво место, и три испитаника на друго место.

Овакво рангирање фиктивних фактура значи да испитаници у великом проценту 70% сматрају да су фиктивне фактуре према иностранству једна од најзначајнијих форми прања новца, и да се у складу са тим овим обликом треба посебно бавити, односно на њега треба обратити највећу пажњу. Требало би појачати контролу фактура према иностранству, и у склопу тога примењивати међународне стандарде за спречавање " прања новца ".

Б) закуп пословног простора

Валидно је било девет одговора, док је један био неважећи.

Графикон 7.8. Рангирање закупа пословног простора

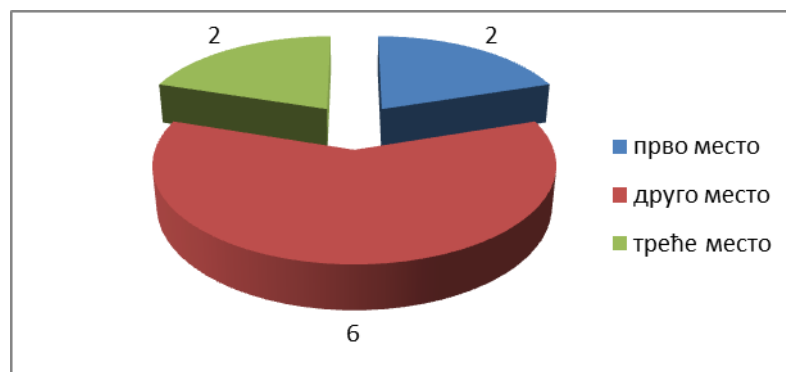

Као што се из графикона види један испитаник је закуп пословног простора ставио на треће место, четири испитаника на четврто место и четири на пето место. Из оваквог рангирања произилази закључак да испитаници оваквом облику " прања новца " не придају толику важност, и у складу са тим треба га тако третирати.

В) консалтинг услуге

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.9. Рангирање консалтинг услуга

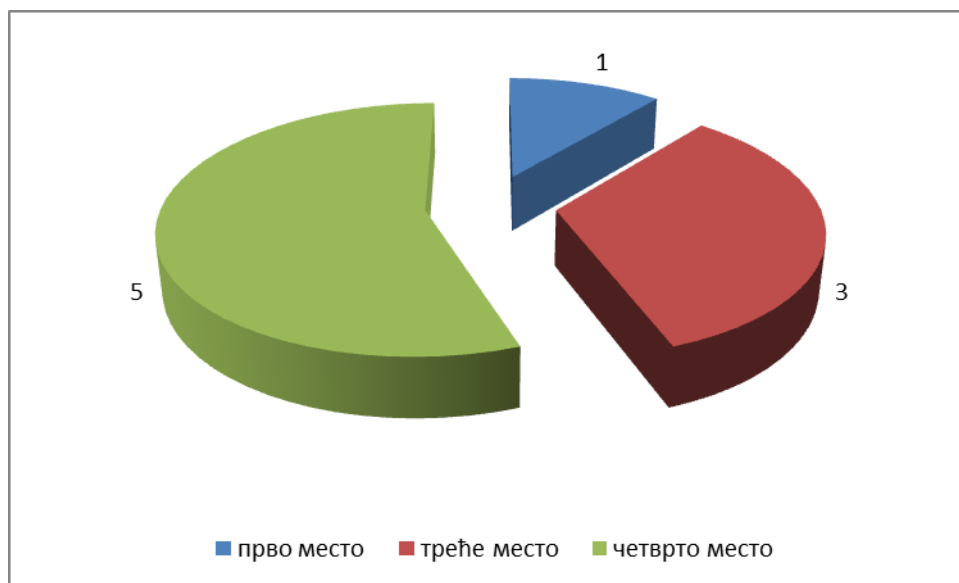

Два испитаника су консалтинг услуге ставили на прво место, шест на друго, и два на треће место. По значају овај облик " прања новца " заузима друго место међу понуђеним облицима и приликом борбе против њега треба обратити велику пажњу. Како су консалтинг услуге према off-shore зонама прва индикација да постоји могућност " прања новца ", то се у тим трансакцијама треба што ригидније придржавати међународних и домаћих стандарда и правила за спречавање " прања новца ".

Г) куповина и одржавање софтвера

Валидно је било девет одговора, док је један био неважећи.

Графикон 7.10. Рангирање куповине и одржавање софтвера

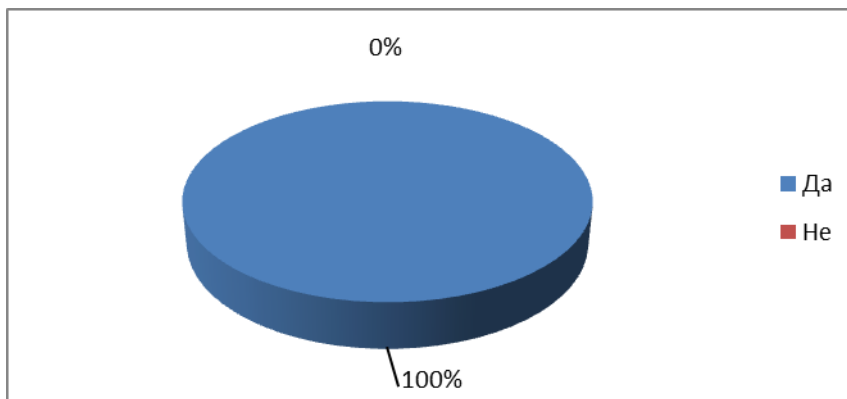

Један испитаник је куповину и одржавање софтвера ставио на прво место, три испитаника на треће, и пет на четврто место. Овакво рангирање испитаника овог облика " прања новца " говори да се у борби против њега треба обратити већу пажњу, него што смо то до сада чинили.

На четврто питање: " Да ли се по вашем мишљењу новац који потиче од сиве економије, утаје пореза, који се даље улаже у легалне токове може окарактерисати као " прљав новац ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.11. Одговор на питање " Да ли се по вашем мишљењу новац који потиче од сиве економије, утаје пореза, који се даље улаже у легалне токове може окарактерисати као " прљав новац ?"

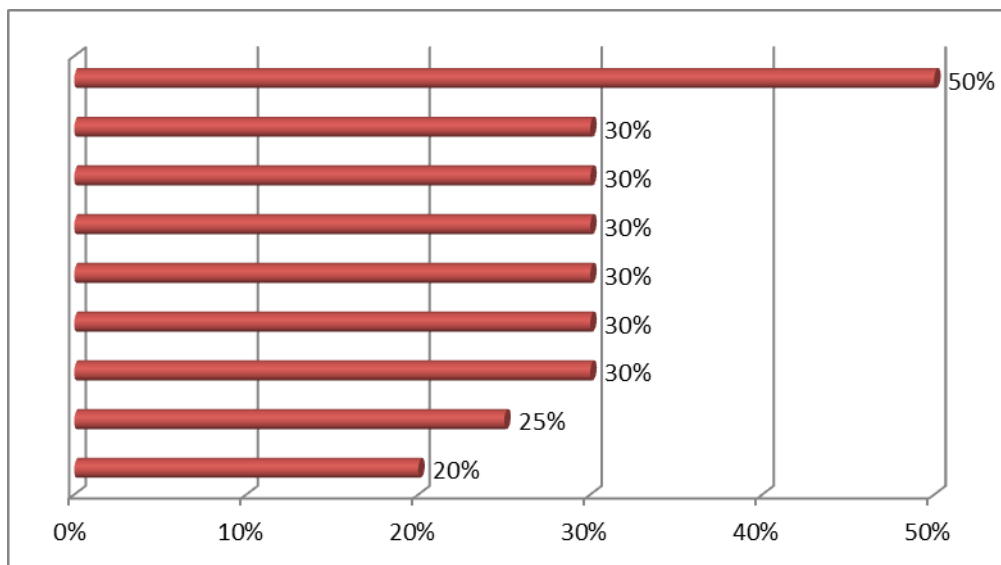

Одговор на ово питање је ДА 100%. Овакав став испитаника разбија неке теоретске сумње да ли се новац из сиве економије може третирати као " прљав новац ", јер су сви испитаници децидирано позитивно одговорили на питање. Овакав став је у потпуности истоветан са ставом сасатвљача анкете.

На пето питање: " Колико просечно годишње у периоду од 2001-2013.године је учешће сиве економије у укупном БДП-у у Србији изражено у процентима ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.12. Одговор на питање " Колико просечно годишње у периоду од 2001-2013.године је учешће сиве економије у укупном БДП-у у Србији изражено у процентима ?"

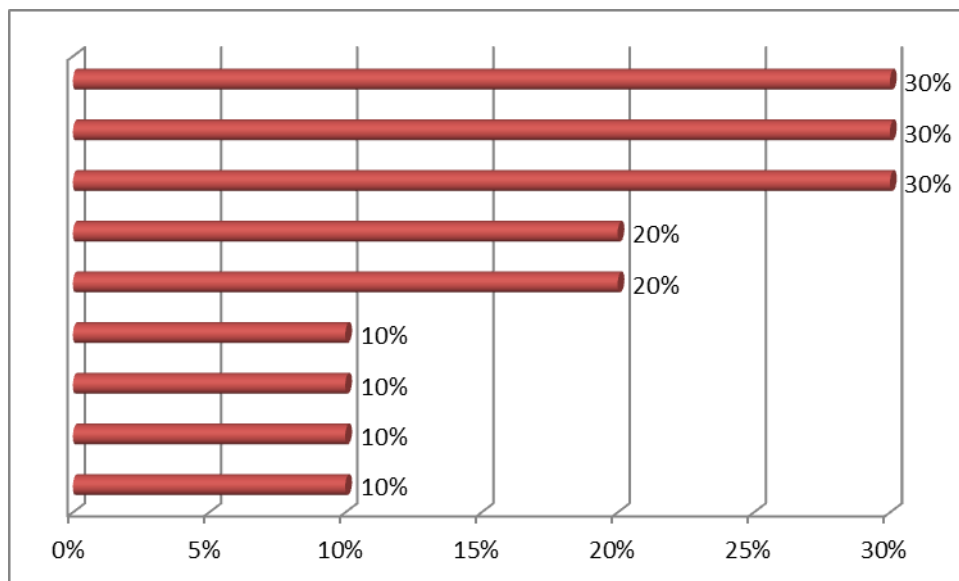
Као што се из графикона види један испитаник је одговорио да је учешће сиве економије у укупном БДП-у у Србији у наведеном периоду 20%. Један испитаник је одговорио 25%, седам испитаника су одговорила 30%, док је један одговорио 50%!!! Одговори испитаника се углавном слажу са званичном проценом државе Србије да је учешће сиве економије у БДП-у око 30%, што је изузетно висок проценат.

Држава и у овом тренутку улаже напоре за борбу против сиве економије не би ли је спустила за 7-8% што би значајно повећало БДП.

На шесто питање: " Колики је по Вашој процени просечни укупни годишњи износ избегавања плаћања пореза као начин стицања нелегалног капитала у БДП-у ? Износ навести у процентима.

Валидно је било девет одговора, док је један био неважећи.

Графикон 7.13. Одговор на питање " Колики је по Вашој процени просечни укупни годишњи износ избегавања плаћања пореза као начин стицања нелегалног капитала у БДП-у ?"

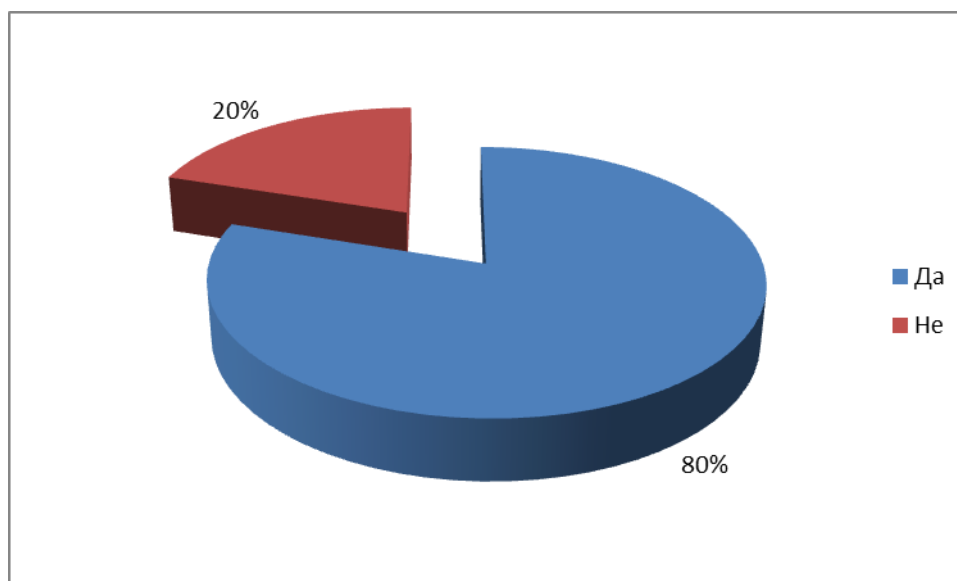

Четири испитаника је одговорило да је укупни годишњи просечни износ избегавања плаћања пореза 10% БДП-а, двоје је одговорило 20%, док је три испитаника одговорило 30%. Овакв став испитаника требао би да забрине државу, јер су сви одговори, односно проценти изузетно значајни и требало би да се држава на озбиљнији начин позабави проблемом наплате пореских дуговања.

На седмо питање: " Да ли сматрате да је корупција као носилац политичке, државне или управљачке моћи од кључног утицаја за стицање нелегалног капитала, односно богатства ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.14. Одговор на питање " Да ли сматрате да је корупција као носилац политичке, државне или управљачке моћи од кључног утицаја за стицање нелегалног капитала, односно богатства ?"

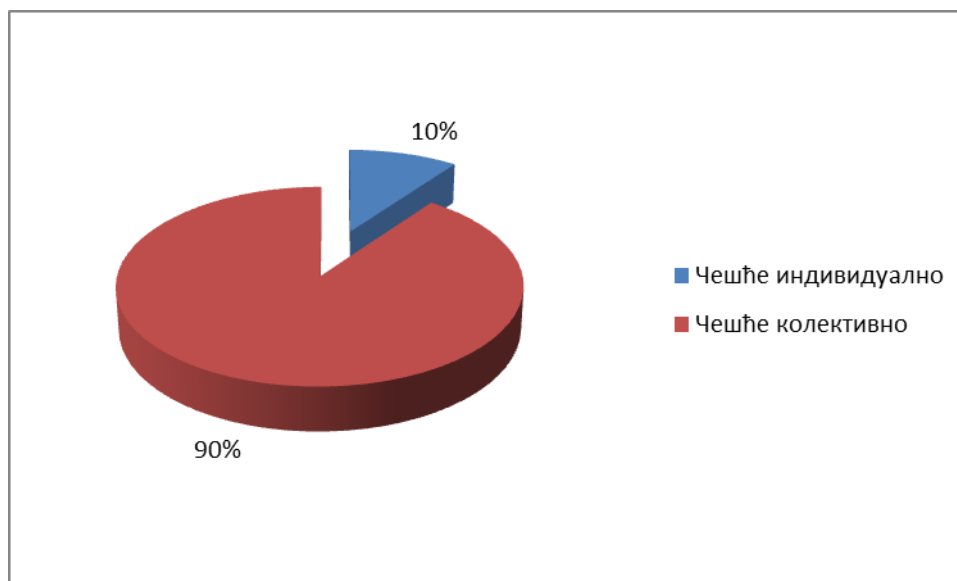

80% испитаника сматра да је корупција као носилац политичке, државне или управљачке моћи од кључног утицаја за стицање нелегалног капитала, док 20% испитаника сматра да корупција није од кључног значаја за стицање нелегалног капитала. Овакви одговори испитаника упућују нас на закључак да је борба против корупције кључна у спречавању " прања новца ", јер као резултат корупције у Србији настаје нелегални капитал великог обима, који касније покушава да се легализује, и да је већина испитаника свесна тога.

На осмо питање: " Да ли се прање новца чешће обавља као индивидуална активност или је чешће чин колективне групне активности ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.15. Одговор на питање " Да ли се прање новца чешће обавља као индивидуална активност или је чешће чин колективне групне активности ?"

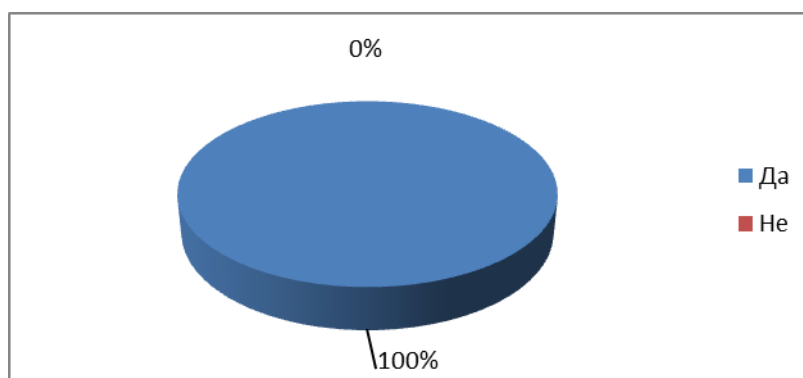

90% испитаника мисли да је " прање новца " колективна активност, док 10% сматра да је то пре свега индивидуална активност. Овакви одговори испитаника потврђују да је свест и разумевање у Србији на врло високом нивоу да је " прање новца " само један сегмент организованог криминала, против кога треба употребити сва средства на његовом сузбијању.

На девето питање: " Да ли сматрате да је илегално стечен капитал коришћен у процесу приватизације (претварање друштвеног у приватни капитал) у Србији ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.16. Одговор на питање " Да ли сматрате да је илегално стечен капитал коришћен у процесу транзиције (претварање друштвеног у приватни капитал) у Србији ?"

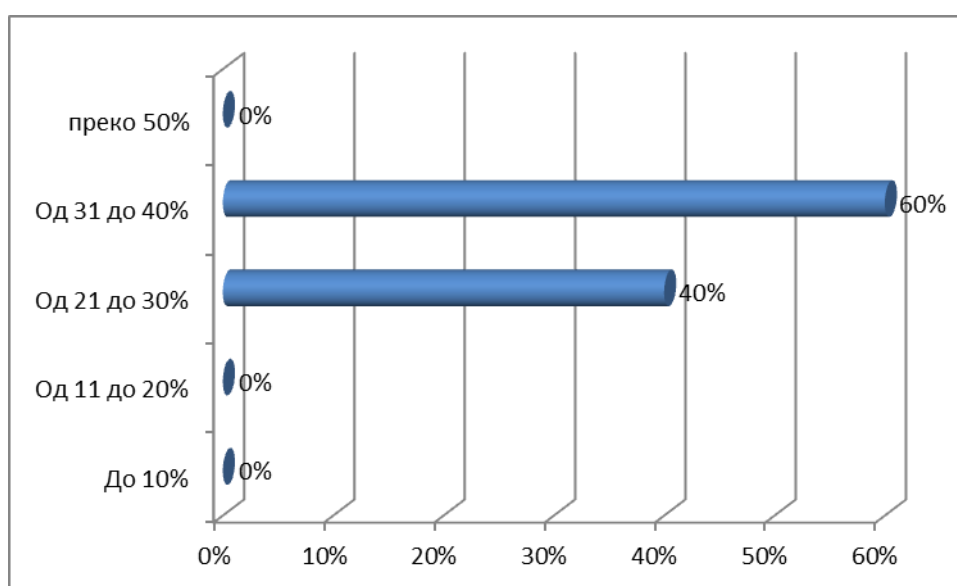

Из графика се види да је позитивно (ДА) одговорило 100% испитаника, односно да сви испитаници сматрају да је илегално стечен капитал коришћен у процесу транзиције (приватизације). Након оваквих одговора испитаника јасно је зашто су резултати транзиције (приватизације) изузетно лоши, и за привреду у целини и за раднике.

На десето питање: " Уколико сматрате да јесте, у ком процентуалном износу ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.17. Одговор на питање " Уколико сматрате да јесте, у ком процентуалном износу ?"

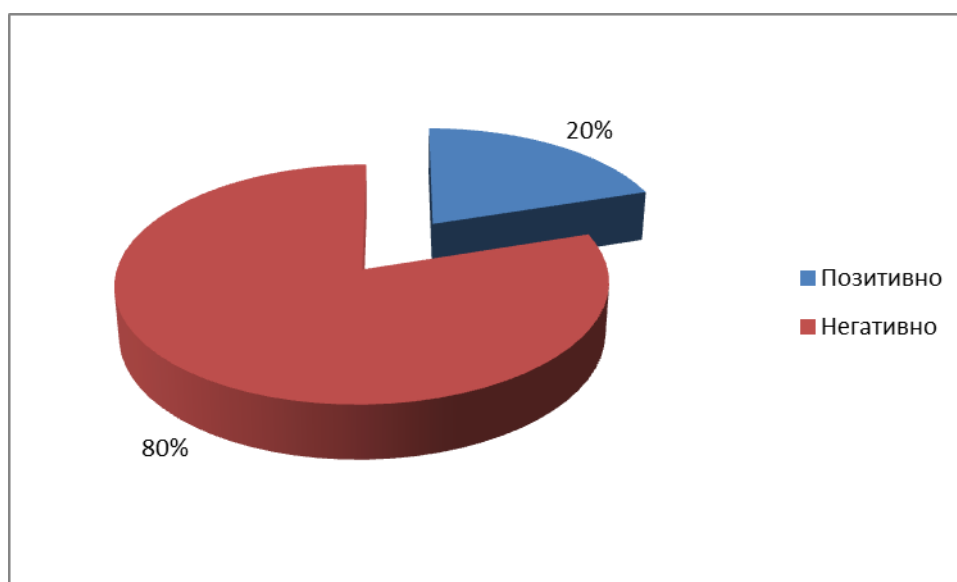

40% испитаника сматра да је у процесу транзиције (приватизације) коришћен нелегални капитал и то од 21% до 30% од укупног капитала у транзицији, док 60% сматра да је тај проценат између 31% и 50%. Овакви резултати испитаника објашњавају да Србија уопште није водила рачуна, о пореклу капитала који је коришћен у приватизацији, што је и довело до овакве економске ситуације. Нелегално стечен капитал који је убачен у легалне токове нема тенденцију да се оплођава по економским законитостима, и да наставља и развија производњу, већ да се легализује и по цену губитка профита, и да се поново великом брзином извлачи из легалних токова.

На једанаесто питање: " На који начин токови капитала из off-shore зона утиче на економске токове у Србији ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.18. Одговор на питање " На који начин токови капитала из off-shore зона утиче на економске токове у Србији ?"

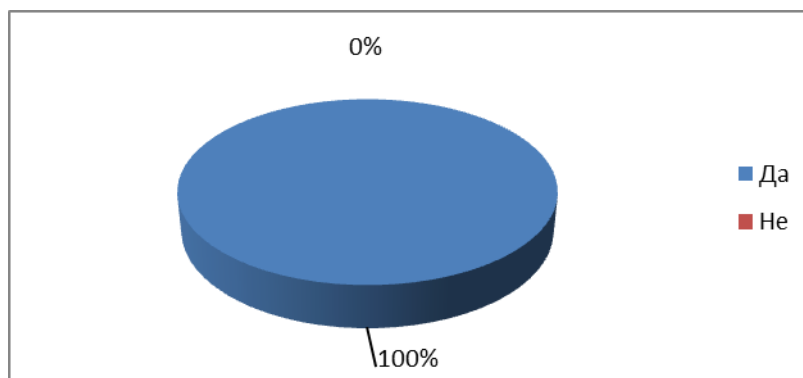

На напред постављено питање 20% испитаника сматра да токови капитала из off-shore зона позитивно утичу на економске токове у Србији, док 80% испитаника сматра да ти токови негативно утичу на економске токове у Србији. Након оваквих одговора сматрамо да је потребно направити озбиљнију макроекономску анализу о односима, са off-shore зонама, и при томе узети у обзир ово истраживање, које је дошло до резултата да токови капитала Србије са off-shore зонама делују негативно на економске токове у Србији.

На дванаесто питање:" Да ли сматрате да су токови капитала између off-shore зона и Србије такви да се користе у сврху " прања новца" ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.19. Одговор на питање " Да ли сматрате да су токови капитала између off-shore зона и Србије такви да се користе у сврху " прања новца" ?"

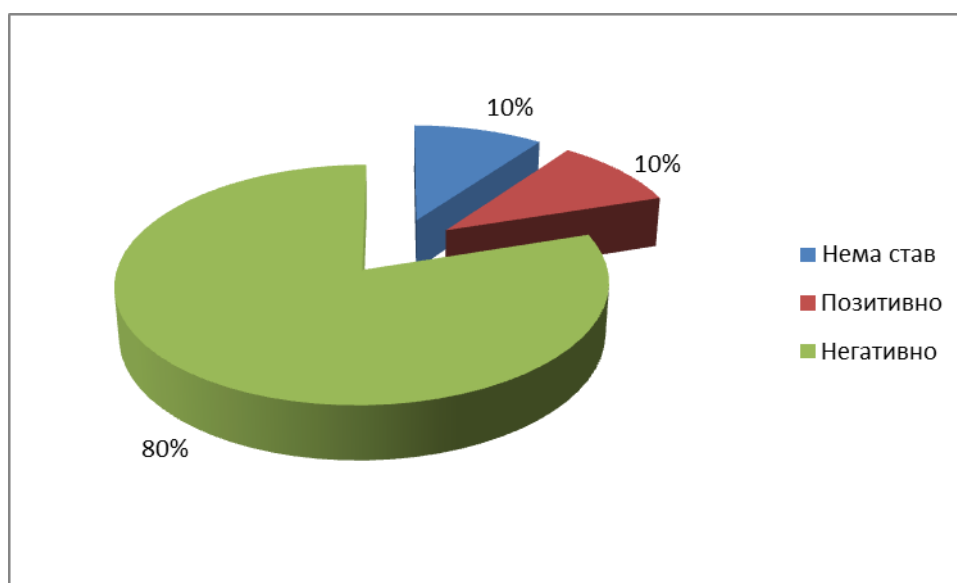

На једно од кључних питања свих 100% испитаника сматра да се токови капитала између off-shore зона и Србије такви да се користе у сврху " прања новца ". Како смо напред навели требало би отворити јавну расправу о штетности економских односа са off-shore зонама и њиховим утицајем на економске токове у Србији, и при томе узети у обзир ово истраживање, који сматрају да се такви токови користе у сврху " прања новца ", и након донетих закључака предузети адекватне мере на отклањању штетних последица за привреду Србије.

На тринаесто питање: " Како утиче нелегално кумулиран капитал на БДП ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.20. Одговор на питање " Како утиче нелегално кумулиран капитал на БДП ?"

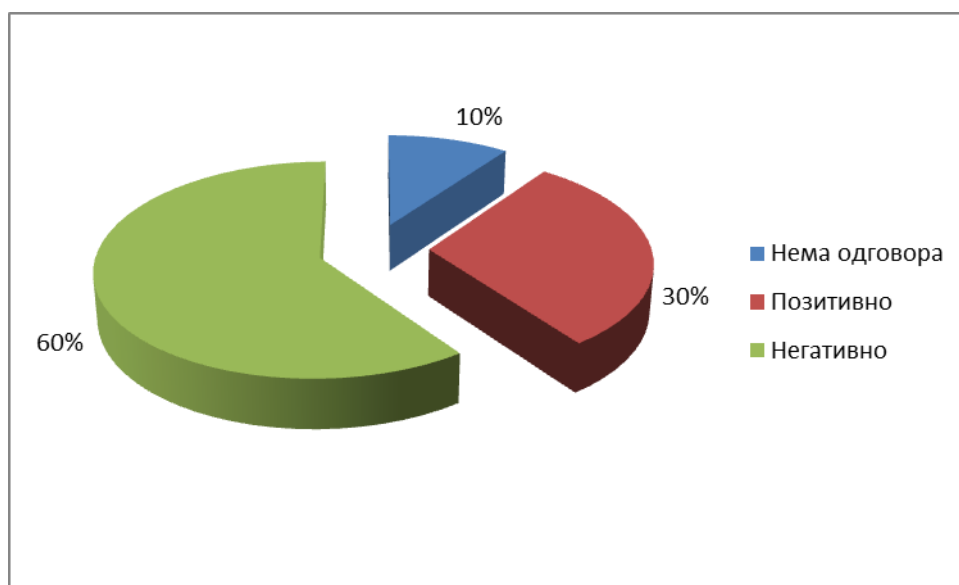
Као што се из графика види 80% испитаника сматра да нелегално кумулиран капитал негативно утиче на БДП, док 10% сматра да утиче позитивно, и 10% нема став о томе.

Овакви одговори испитаника говоре да постоји свест о негативном утицају нелегалног капитала на БДП, али уједно у будућем периоду треба даље разјашњавати и проучавати овај феномен, са циљем да се пронађу што ефикасније мере, за квантификацију нелегалног капитала, ради предузимања конкретних економских мера.

На четрнаесто питање: " Како утиче нелегални капитал на кредитни потенцијал банкарског сектора ?"

Валидно је било девет одговора, док је један био неважећи.

Графикон 7.21. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на кредитни потенцијал банкарског сектора ?"

60% испитаника сматра да нелегални капитал негативно утиче на кредитни потенцијал банкарског сектора, док 30% испитаника сматра да утиче позитивно.

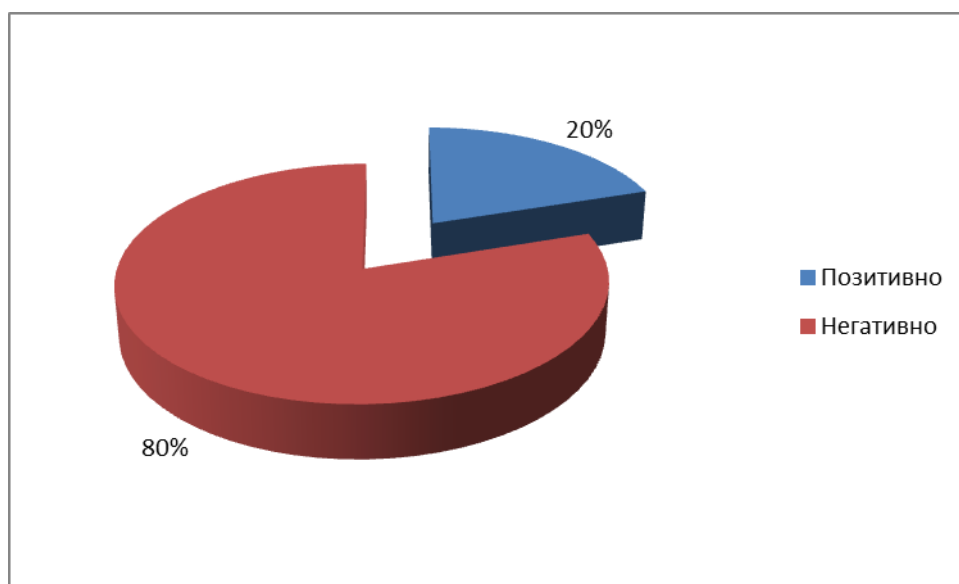
Сматрамо да 30% одговора да нелегални капитал може да позитивно утиче на кредитни потенцијал банкарског сектора не доприноси свеопштој борби за спречавање прања новца. Оваква схватања су опасна јер дозвољавају сваком капиталу да улази у банке без обзира да ли су настали трговином дрогом, трафкингом, проституцијом, неплаћањем пореза итд. Сматрамо да овако висок проценат (30%) схватања, да нелегални капитал

може позитивно утицати на кредитни потенцијал банкарског сектора, да су то остаци заостале банкарске политике на коју је утицала светска криза, и банке да би опстале на тржишту, прокламују принцип да је сваки капитал па и нелегални добар за банке. Због овако високог процента схватања да је нелегални капитал добар за банке сматрамо да би се и даље требало спроводити едукација о штетностима нелегалног капитала по економски систем, посебно у банкарском сектору.

На петнаесто питање: " Како утиче нелегални капитал на економске активности, индустрију, увоз и извоз ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.22. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на економске активности, индустрију, увоз и извоз ?"

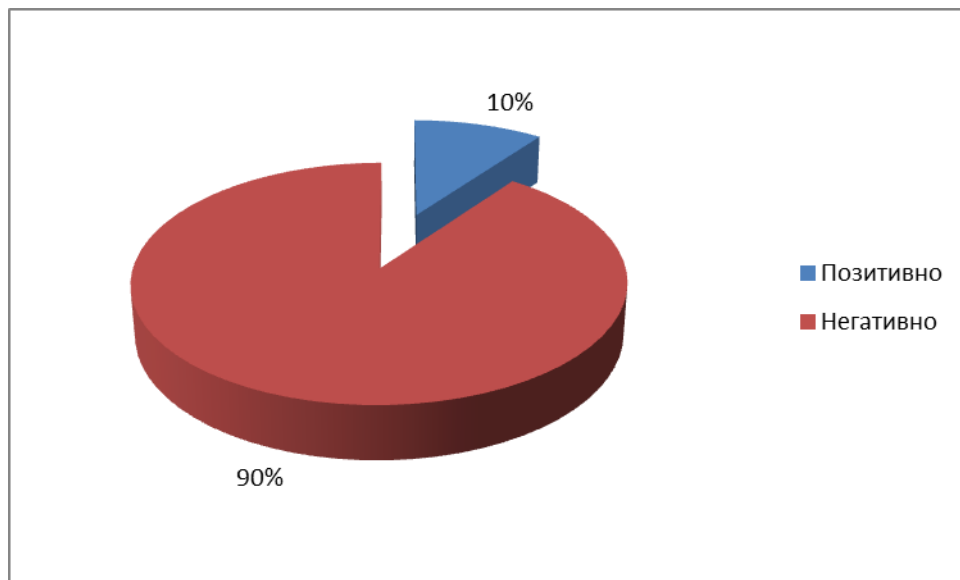
На ово питање 80% испитаника сматра да нелегални капитал негативно утиче на економске активности, индустрију увоз и извоз, док 20% сматра да утиче позитивно.

Овакав став испитаника доказује да постоји свест о негативним утицајима нелегалног капитала, али сматрамо да постоје још простора за едукацију пре свега државних органа који се баве спречавањем " прања новца " и банкарског сектора о штетном утицају нелегалног капитала на економски развој, индустрију, увоз и извоз.

На шеснаесто питање: " Како утиче нелегални капитал на запосленост, курс и инфлацију ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.23. Одговор на питање " Како утиче нелегални капитал на запосленост, курс и инфлацију ?"

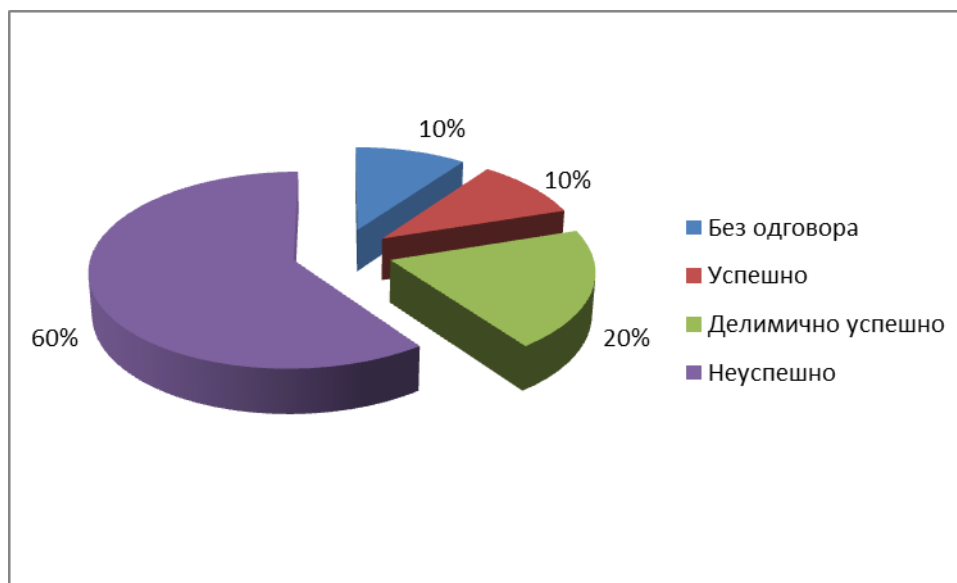
По овом питању постоји велики проценат и то 90% испитаника сматра да нелегални капитал негативно утиче на запосленост, курс и инфлацију, док 10% мисли да утиче позитивно.

Овако висок проценат одговора да нелегални капитал негативно утиче на запосленост, курс и инфлацију говори о свести испитаника о негативним последицама нелегалног капитала у овим областима.

На седамнаесто питање: " Како оцењујете успешност државних институција у борби против " прања новца ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.24. Одговор на питање " Како оцењујете успешност државних институција у борби против " прања новца ?"

На врло тешко питање 60% испитаника сматра да су државне институције неуспешне у борби против " прања новца ", 20% сматра да је држава делимично успешна, 10% сматра да је успешна, док је 10% без одговора.

Приликом сагледавања и анализе ових одговора морамо се још једном подсетити на учеснике анкете који су поред банкарског сектора " носиоци борбе против прања новца одређених Националном стратегијом за борбу против прања новца ". Ако се и једни и други о својим активностима везаним за борбу против " прања новца " које су прописане законима, изјашњавају да су **државне институције неуспешне у борби против " прања новца " (60%)** онда то много говори о тренутној ситуацији у **Србији у сегменту спречавања " прања новца "**. Према резултатима овог истраживању у овом сегменту произилази да још много тога мора да се уради на овом пољу.

На осамнаесто питање: " Које су мере пореске политике донешене да би утицале на смањење избегавања плаћања пореза као узрока генерисања сивог нелегалног капитала ?"

Валидно је било девет одговора, док је један био неважећи.

Као одговори понуђено је шест опција:

- А) унакрсна процена имовине и прихода;
- Б) опорезивање екстра профита;
- В) пооштравање казнене политике;
- Г) побољшање ефикасности пореског система;
- Д) доношење антикорупцијских прописа и мера;
- Ђ) додатно опорезивање трансакција са off-shore зонама.

Графикон 7.25. Одговор на питање " Које су мере пореске политике донешене да би утицале на смањење избегавања плаћања пореза као узрока генерисања сивог нелегалног капитала ?"

На уже стручно питање везано за пореску област 70% испитаника сматра да је унакрсна процена имовине и прихода најбитнија мера пореске политике донешене за сузбијања избегавања плаћања пореза, док 10% сматра да је најбитнија мера побољшање ефикасности пореског система, и 10% сматра да је то доношење антикорупцијских прописа и мера.

Испитаници се нису изјаснили о опцији за додатно опорезивање трансакција са off-shore зонама, које је одређено Правилником о листи јурисдикција са преференцијалним пореским системом, који је ступио на снагу 26.12.2012.године, јер највероватније нису упознати са истим, што представља проблем јер би то морали знати. Наведеним правилником порез по одбитку износи 25% уместо 20% како је утврђено Закону о порезу на добит правних лица уколико се послује са 51 земљом са наведеног списка.

Деветнаесто питање је осмишљено да испитаници сами наводе мере без понуђених одговора и оно гласи: " Које је мере предузела држава да сузбије " прања новца " ради одржавања финансијске стабилности земље, као део своје монетарне политике ?" Испитаници су навели следеће мере:

Испитивање порекла новца ;

Одузимање имовине стечене кривичним делом ;

Пријава трансакција изнад 15.000 евра ;

Доношење закона у области прања новца ;

Увођење ПДВ-а ;

Формирање службе за финансијску форензику ;

Закон о банкама ;

Унакрсна процена имовине и прихода ;

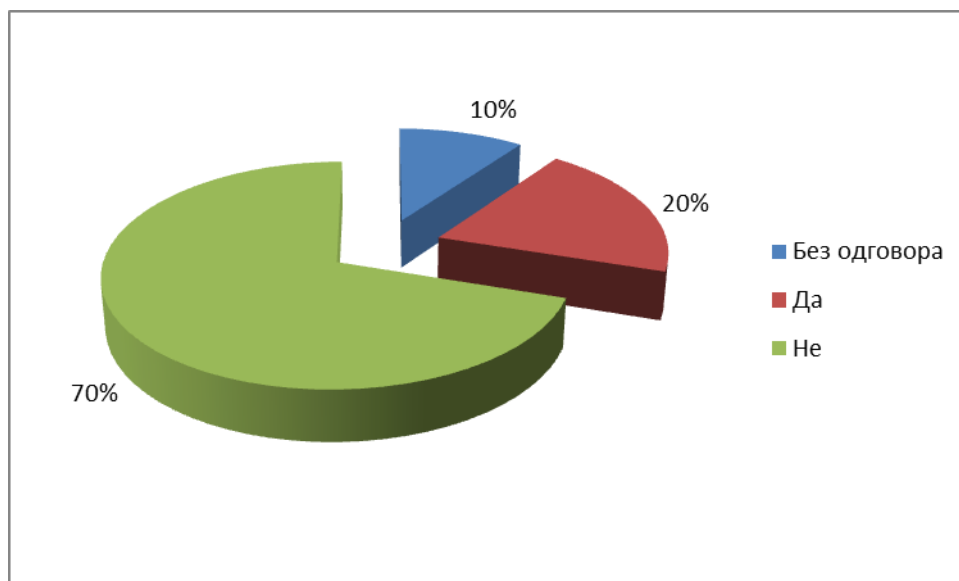
Држава је донела законе који се не спроводе.

Овако истакнути доста различити одговори на ово питање показује сву разноликост мишљења, поводом борбе државе за спречавање " прања новца ", па би у наредном периоду требало радити на усаглашавању начина борбе против овог феномена међу " носиоцима одређеним Националном стратегијом за борбу против прања новца ".

На двадесето питање: " Да ли је законска регулатива у Србији везана за спречавање " прања новца "ефикасна ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.26. Одговор на питање " Да ли је законска регулатива у Србији везана за спречавање " прања новца "ефикасна ?"

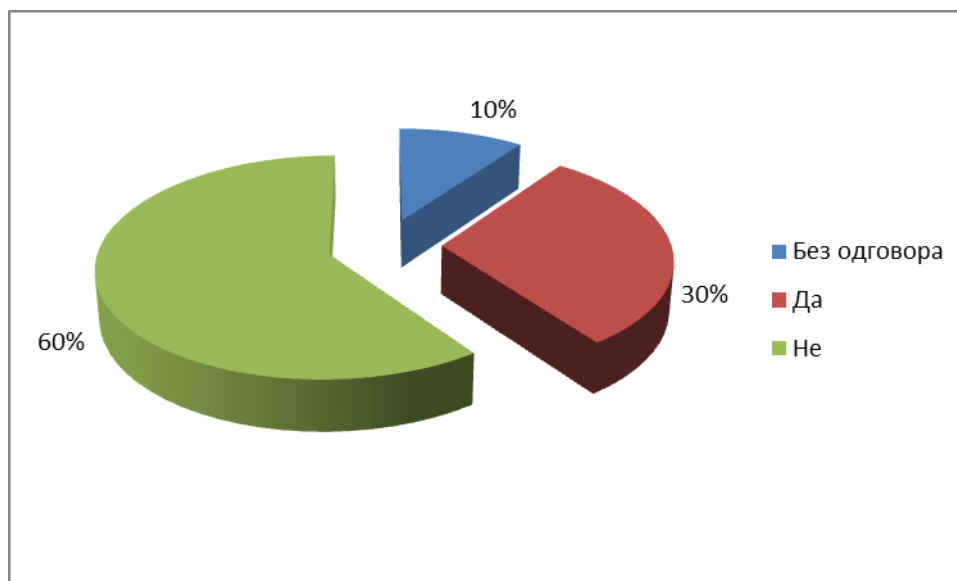
На питање које се директно тиче правне регулативе која им је потребна за добар рад, обзиром на своје надлежности, 70% испитаника сматра да је законска регулатива у Србији која се односи на спречавање " прања новца " **неефикасна**, док 20% сматра да је ефикасна, 10% је било без одговора, тј. уздржало се од одговора.

Како већина испитаника која се напомињемо бави спречавањем " прања новца " сматра да је законска регулатива која се бави тим стварима у Србији нееефикасна, то је знак да би требало да се покрене процедура за мењањем и иновирањем Законских одредби по овом питању у складу са најновијим светским тенденцијама.

На двадесет прво питање: " Да ли постоје поуздане методе за утврђивање количине нелегалног капитала који је инвестиран у земљи ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.27. Одговор на питање " Да ли постоје поуздане методе за утврђивање количине нелегалног капитала који је инвестиран у земљи ?"

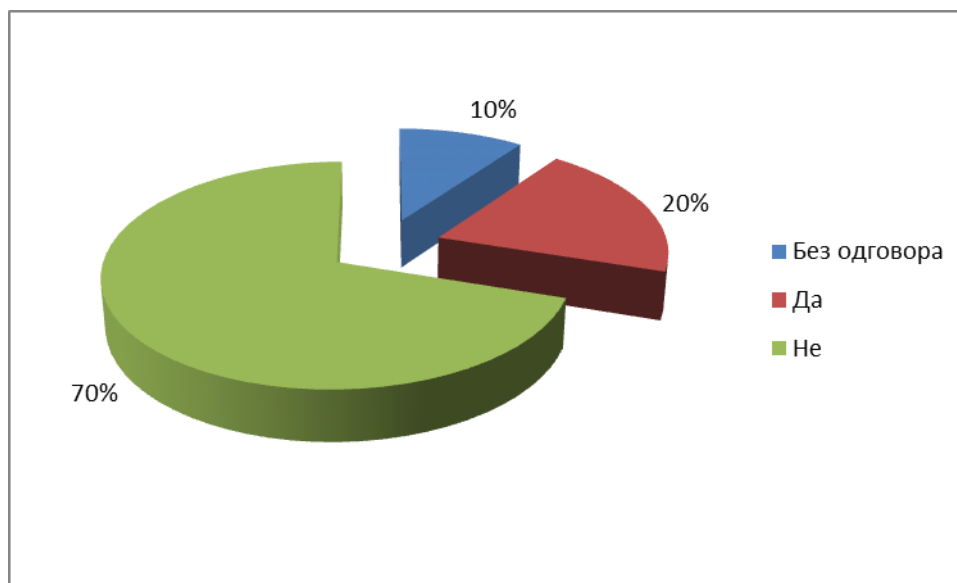
На једно од кључних питања овог истраживања 60% испитаника сматра да не постоје поуздане методе да се утврде количине нелегалног капитала који је инвестиран у Србији, док 30% испитаника сматра да постоје поуздане методе и да се тачно може утврдити количина нелегалног капитала који је инвестиран у Србији.

Како већина испитаника сматра не постоје поуздане методе за утврђивање нелегалног капитала који је инвестиран у Србији, то би требало приступити изналажењу потребних метода да се утврди количина нелегалног капитала у Србији, те након тога да се донесе стратегија о поступању у вези са њим.

На двадесет друго питање: " Да ли сматрате да се национална стратегија и акциони план за спречавање " прања новца " у Србији примењују ?"

Валидно је одговорило свих десет одговора.

Графикон 7.28. Одговор на питање " Да ли сматрате да се национална стратегија и акциони план за спречавање " прања новца " у Србији примењују ?"

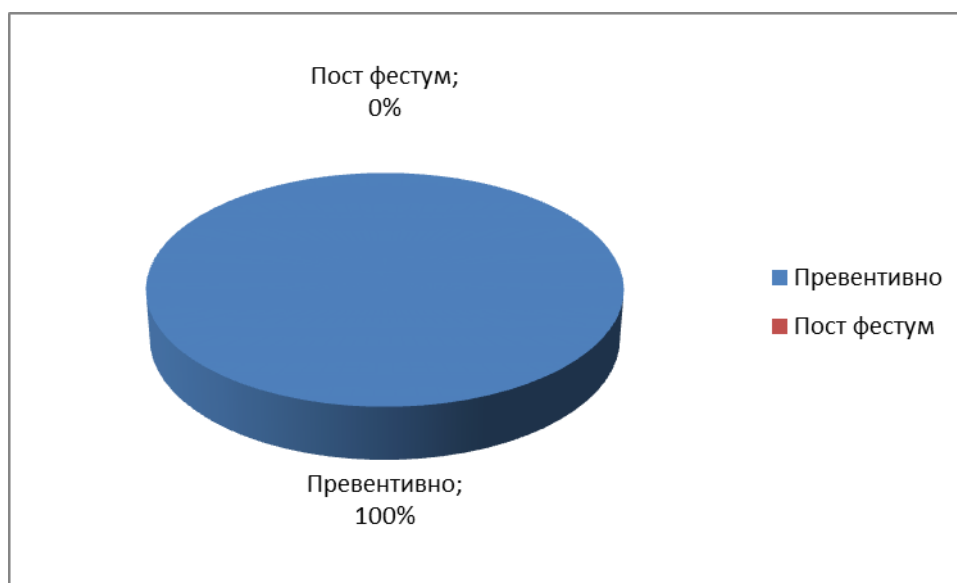
На врло битно питање које се тиче спровођења неведене Стратегије и Акционог плана, од стране испитаника 70% сматра да се национална стратегија и акциони план за спречавање " прања новца " у Србији **не примењују**, док 20% сматра да се примењују и 10% је било без одговора.

Из великог процента испитаника који сматра да се " Национална стратегија и Акциони план за спречавање " прања новца " у Србији недовољно примењују, произилази да је сагледавање овог проблема у Србији недовољно развијено, и да би држава требало да предузме адекватне мере да би се стање у наредном периоду поправило. Ако испитаници који су задужени за спровођење Стратегије за борбу против прања новца и Акционог плана сматрају да се исте не спроводе, потребно је да се поред предузимања хитних мера на побољшању алармантног стања и утврди одговорност сваког учесника који су довели до оваквог стања.

На двадесет треће питање: " Којем начину борбе против " прања новца " дајете предност ?"

Валидно је било свих десет одговора.

Графикон 7.29.Одговор на питање " Којем начину борбе против " прања новца " дајете предност ?"

Као што се из графикона види свих 100% испитаника је предност дала превентивној борби притив " прања новца " (пре извршења кривичног дела), у односу на борбу post festum (након извршења кривичног дела) која се тренутно спроводи у Србији. Да напоменемо превентива у борби против прања новца је предвиђена " Националном стратегијому спречавању прања новца ", па како тренутна ситуација у овој области у Србији није задовољавајућа судећи по испитаницима ове анкете то би у будућим смерницама за борбу против " прања новца " **значајнију улогу треба поверити превентивном поступању и институцијама које би то, својом улогом у државном систему, могле да спроведу.**

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

БИТНЕ КОНСТАТАЦИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА (СТАЊЕ И ПРАВЦИ ДАЉЕГ СПРОВОЂЕЊА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА)

У раду је сагледаван правни оквир за спречавања прања новца и дошло се до следећих закључака:

Република Србија убрзано предузима мере и радње на плану борбе против прања новца и финансирања тероризма које је сачинио *Moneyval*.

Доношењем Закона о спречавању прања новца, а затим и Националне стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма постављени су основни правни постулати за ефикасну борбу против прања новца и финансирања тероризма. Националном стратегијом за борбу против прања новца и финансирања тероризма (донетом 25. септембра 2008.године) одређени су државни орган и за спровођење Стратегије :

- А) Министарство Финансија са својим Управама (Управом за спречавање прања новца, Пореском управом, Управом царина);
- Б) Министарство правде са мрежом судова и Правосудним центром за обуку и стручно усавршавање;
- В) Јавно тужилаштво;
- Г) Министарство унутрашњих послова;
- Д) Безбедоносно – информативна агенција;
- Ђ) Министарство одбране са својом Војнобезбедносном агенцијом и Војнообавештајном агенцијом.

Такође су одређени органи који врше надзор над применом Закона о спречавању прања новца:

- Народна банка Србије;
- Комисија за хартије од вредности.

Од других тела од значаја за борбу против прања новца и финансирање тероризма посебно издвајамо **Сталну координациону групу** која је образована од стране Владе Републике Србије дана 18.августа 2005.године, са задатком да изради Акциони план за имплементацију препорука из Извештаја Савета Европе о радњама и мерама које Република Србија предузима ради спречавања прања новца и финансирања тероризма, као и да прати активности и да предлаже потребне мере надлежним органима ради спречавања прања новца и финансирања тероризма. Орган за спровођење предметне Стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма је Стална координациона група, која је донела Акциони план за спровођење напред наведене националне Стратегије за период од 2009. до 2013. године, и у току је израда Акционог плана за перод од 2014. до 2019. године.

На основу увида у литературу и добијених резултата истраживања намећу се следећи закључци:

1) Организовани криминалитет настоји да путем прања новца легализује криминалом остварену добит, и да се затим инфилтрира у финансијске и привредне токове, са циљем контролисања одређених економских токова, и да преко њих утиче на политичке процесе ради остваривања својих интереса. Организовани криминалитет и прање новца као његов саставни део, и корупција су у Србији захватили како све поре привредног живота, тако и државну администрацију.

Република Србија је преко надлежних институција предузела борбу против прања новца и финансирања тероризма, и исту је усагласила са релевантним међународним стандардима и конвенцијама доношењем закона и прописа.

Законодавни оквир који садржи бројне мере превентивне и репресивне стратегије спречавања прања новца мора обухватити како његову правну тако и његову економску бит. У Србији су знатно заступљеније репресивне мере, него превентивне, о чему ће касније још бити речи.

Финансијске последице прања новца су: смањење монетарне стабилности због неадекватног додавања средстава; угрожавање програма реформи и претња приватизацији; промене у иностраном директном инвестирању; ризици за финансијски сектор, солвентност, ликвидност; профит за финансијски сектор; ризици за репутацију

финансијског сектора; чињеница да илегални бизнис може да контаминира и доведе до опадања легалног бизниса; корупција и подмитљивост; утицаји на брзину привредног раста; утицај на девизне курсеве и каматне стопе; смањење државних прихода и слабљење контроле економске политике; поткопавање политичких институција; поткопавање иностраних циљева политике; па прање новца доводи до повећавања криминала и тероризма. **Због прања новца тешко је спроводити стабилну и ефикасну економску политику, и ако се активности око прања новца не узму у обзир може доћи до грешке у макроекономској статистици, која ће допринети порасту грешака у формирању економске политике.**

2) Предмет овог истраживачког рада је један специфичан аспект сагледавања прања новца, односно његов утицај на прерасподелу друштвеног богатства и на економски развој у Србији. У раду је проучаван капитал у Србији, односно његов настанак, развој, легалитет и трансфери, како у самој Србији, тако и нарочито трансфери према *off-shore* зонама.

Нелегално стечен капитал има негативне последице на све економске активности и нарушавање финансијских тржишта како једне државе, тако и на целом светском тржишту. Такав капитал има негативан дугорочан утицај на БДП.

3) На основу добијених резултата спроведених истраживања сходно изведеним хипотезама може се закључити да је законска регулатива везана за генерисање нелегалног капитала и спречавање прања новца ипак недовољно развијена у Србији, и елементе неефикасности испољава, тек *post festum*, након дугих судских тешко доказивих процеса. Сви испитаници су става да је у Србији потребнији превентивни начин борбе против прања новца.

У овом раду потврђене су истраживачка питања и доказане постављене хипотезе, али су се неминовно наметнуле и неке нове идеје за будући рад. Пре свега, у наредном раду, потребно је квантификовати нелегални капитал који је у оптицају у Србији. У складу са тим потребно је да Републички завод за статистику и даље спроводи захтеве Еуростата, Европске агенције за статистику за утврђивањем количине сумњивог капитала у БДП-у. У овом раду је сагледаван сумњив капитал настао сивом економијом, неплаћањем пореза и трговином дрогом, који је легализован највише кроз

приватизацију и улагањем у некретнине. Нелегалан капитал настао проституцијом и трафкингом није узиман у обзир у овом раду.

РЕЛЕВАНТНИ НАЛАЗИ О ЗНАЧАЈУ СПРОВОЂЕЊА СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Организовани криминал је опште свеприсутан у друштву и у узрочној вези је са прањем новца јер настоји да на тај начин легализује криминалом зарађени новац. Међународни монетрани фонд је проценио да је обим опраног новца у свету 3-5% GDP, што говори о експанзији прања новца на светском нивоу. Чињенично стање је и да, док је борба против прања новца била веома успешна током деведесетих година, а посебно после 11.септембра 2001.године, светска криза је угрозила ефикасност правне и економске политике на нивоу држава, и повећала ризик од прања новца и финансирања тероризма. Светска економска криза утиче на концентрисање шпекулативног капитала у земљама у развоју које немају заокружен систем за спречавање уласка прљавих пара, и самим тим, подривање економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре земље. Глобална криза је зауставила раст у земљама Источне Европе, а неке од њих су се нашле на ивици банкротства као Грчка. У Републици Србији глобална криза је настала истовремено са задњом фазом приватизације. Држава, због прања новца губи годишње неколико стотина милиона евра, како је упозорено у извештају ОЕБС-а. Мере против прања новца кључна су компонента сваког државног програма за борбу против организованог криминала.

Први основни циљ Националне Стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма у вези мера за смањење криминалитета није у довољној мери испуњен јер се није смањио криминалитет у вези са прањем новца, већ обрнуто има тенденцију повећања, што се може видети из података надлежних институција. Ако је у прошлом периоду било успеха у репресивним мерама, неких помака у превентивном деловању није уопште било.

Што се тиче имплементације међународних стандарда у наше законодавство ту је највише урађено у остваривању Стратегије.

Систем сарадње свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма могао би да буде и бољи, требало би да се формира јединствена база података да би држава имала тачан број како поднетих кривичних пријава, тако процесуираних, те правоснажних донетих пресуда. Сматрамо да би било потребно да се систем одговорности свих учесника у борби против прања новца и финансирања тероризма требао да се уведе како у Стратегију тако и у Акциони план, јер се из њих не види ко је, и коме директно одговоран за поступање из своје надлежности у овој области.

Анализирајући податке добијених истраживањем дошли смо до резултата да 60% испитаника сматра да су државне институције неуспешне у борби против прања новца, 20% сматра да су институције делимично успешне, 10% је без одговора, док само 10% сматра да су успешне. Подсећамо да су у Анкети учествовале државне институције Републике Србије које су носиоци борбе против прања новца одређених "Националном стратегијом за борбу против прања новца", и поједине банкарске институције. Колико је ситуација о овој области незадовољавајућа говоре анонимни учесници анкете, који фактички у овој анкети негативно оцењују свој рад.

Постојање Сталне координационе групе је неопходно, али због саме њене природе и састава, начина рада, нереално је очекивати њену оперативност, обзиром да годишње могу одржати само пар састанака.

Тренутна ситуација у области спречавања прања новца је одсликана напред наведеним одговорима испитаника анкете, те произилази да недостаје сагледавање целине проблема, те одређивање водећег кровног органа који ће бити надлежан за контролу спровођења Акционог плана од стране других надлежних државних органа, и чија ће активност на спречавању прања новца бити стална (константана). Спровођење Националне Стратегије и Акционог плана преко органа који су организовани по садашњој концепцији реаговања " post festum " према наши проценама није дао довољно добре резултате, па би било потребно променити концепцију ради ефикасније борбе против прања новца применом превентивног рада.

Анкета је потврдила напред наведене ставове јер 70% испитаника сматра и да се постојећа Стратегија и Акциони план не примењују, 10% је без одговора, док само 20% да се примењују.

Сви испитаници (100%) су става и дали су предност превентивном начину борбе против прања новца, у односу на досадшњи искључиво *post festum* начин борбе против прања новца која је Република Србија досада примењивала.

Анализирајући овакав начин приватизације у Србији, где је изостала контрола капитала који је коришћен за куповину привредних друштава, произилази да је таквим начином приватизације обезбеђено плодно тло за разне махинације и корупцију, а пуном либерализацијом кретања капитала трансфер незаконито остварених зарада из земље.

Приближно две трећине приватизованих фирми је банкротирало или је пред банкротством! Многе су биле плен домаћих и страних инвеститора специјализованих за приватизације. Аквизиције од стране назови инвеститора биле су подвргнуте операцијама исисавања капитала уз асистенцију повезаних фирми, регистрованих у пореским рајевима. Задуживање, набавке по надуваним ценама, лажиране консултантске услуге и друге пословне операције падају на терет приватизованих фирми, а приливи се усмеравају *off-shore* компаније. Од приватизоване фирме остаје само љуштура – велике обавезе према банкама и другим повериоцима, неплаћени порези и доприноси, радници без плата (види шему на стр.215-216). Приликом истраживања сви испитаници или свих 100% је става да се токови капитала између *off-shore* зона и Србије користе у сврху прања новца.

Из званичних података Народне банке у Србију је у периоду 2005-2013.године (прва половина) са *off-shore* зона остварен прилив капитала од 5 милијарди 480 милиона 324 хиљада евра, док је одлив у истом периоду износио 2 милијарде 685 милиона 806 хиљада евра. Из напред наведених података произилази да је Србија врло интересантно подручје за пласирање " сумњивог " капитала са *off-shore* зона. Званични подаци Народне банке говоре о легалном одливу капитала на *off-shore* зоне, док истраживања *Global Financial Integrity* наводе да се из Србије годишње изнесе око 5 милијарди долара нелегалног капитала.

Анализирајући табелу Агенције за привредне регистре **Сто најбољих привредних друштава у Србији по нето добитку у 2012.години** дошли смо до закључка да од 100 привредних друштава са укупним нето добитком од 31 милијарду 11 милиона 922 хиљада динара, 23 привредна друштва са нето добитком од 25 милијарди 24 милиона 442 хиљаде динара има седиште или су директно повезани са *off-shore* зонама, што

значи да легално могу да изнесу добит од око 220 милиона евра у пореске рајеве, када уредно плате порез.

Када је Законом о спречавању прања новца 2005.године избачен члан који је обавезивао Агенцију за приватизацију да пријави сумњиве трансакције Управи за спречавање прања новца, дошло је до великог прилива капитала са *oof-shore* дестинација у приватизацији. На тај начин је институционално омогућено да се у приватизацији користи капитал неутврђеног и сумњивог порекла, што је резултирало куповином великог броја предузећа од страни разних нарко група.

Истражујући у раду један сегмент приватизације дошли смо до података да је 10 физичких лица приватизовало 122 привредна субјекта за 40 милиона 156 хиљада 638 евра, и даљом анализом базе података Пореске управе дошли до података да поменутих 10 физичких лица није пријавило ни порез на укупан приход грађана, ни приходе од капитала, па се дошло до закључка да је такав капитал коришћен у приватизацији непознатог порекла (сумњив). Од укупно 9841 запослених радника у тренутку приватизације, посао је изгубило 6363 запослена или око 64%. Анализирајући власничку структуру 122 приватизована привредна субјекта дошли смо до закључка да су лица која се воде на званичном сајту Агенције за приватизацију као купци, фигурирају као сувласници у само 5 привредних субјеката са минорним процентом сувласништва од 0,01% до 2%. Из напред наведеног произилази да капитал који је коришћен у приватизацији није капитал тих физичких лица која се формално појављују као купци, већ се та лица користе као паравани да се сакрију прави власници капитала. Оваквим поступком прави власници капитала избегавају евентуалну проверу која би ишла у правцу провере легитимности капитала који је коришћен у приватизацији.

Приватизација спроведена на овакав начин није донела очекивани економски раст на бази унапређења ефикасности и пословања, већ својеврсну прераспodelу имовине и економске моћи.

Анализирањем у упоређивањем вредности инвестиција у грађевинарству у Србији од стране правних лица и реално изведених грађевинских радова дошли смо до података да је учешће капитала неутврђеног порекла у вредности реално извршених грађевинских радова у Србији изузетно велико и да се креће од 54,34% у 2009.години, до 96,35% у 2008.години. Пратећи легално инвестиран капитал у грађевинарству у

односу на вредности реално изведених грађевинских радова у Србији дошли смо до података да је у периоду од 2003-2011.године, вредност реално изведених радова већа од инвестиране за 1.181.169.747.000 динара, што значи да је у том периоду у Србији изведено радова приближно 13-15 милијарди евра са капиталом непознатог порекла. Из напред наведеног произилази да је просечно годишње реално изведених радова у износу од 1,5 милијарди евра капиталом непознатог порекла. Сагледавајући годишњи просек и период од 2000. до 2013. године долазимо до суме од око 19,5 милијарди евра реално изведених радова капиталом непознатог порекла.

Неометано прање прљавих пара и превођење " мутних послова " у легалне токове, са успешним брисањем трагова, подстиче ширење црне и сиве економије, не у малим већ и у највећим фирмама. Даље последице су стагнација легалне привреде и алармантан пораст броја незапослених и сиромашних. Прерасподела друштвеног богатства на овај начин доводи до раслојавање становништва по богатству и друштвеном положају и тај јаз је све већи. У Србији је трентно пријављено 17.972 милионера, са зарадом првог пријављеног на листи од 24,6 милиона динара месечно, док око 700.000 људи живи испод границе сиромаштва (око 10%), а милион и 800 хиљада или око 24,6% грађана изложено је ризику да постане сиромашно. На врху пирамиде је мали број људи са огромним приходима који се брзо повећавају, највећим делом на основу пословних махинација. Они су инспитатори и актери операција пребацивања капитала преко границе на *off-shore* дестинације. Приватизација је омогућавала прање новца и вођама нарко клана дилера дроге. Код брзе приватизације нема провере новца ни бонитета учесника! Ни аутохтоним великим приватним фирмама није страно мешетарење са повезаним *off-shore* ћеркама фирмама, посебно када се ради о увозу и фиктивним фактурама. Коришћење пореских рајева није служило првобитној намени – оптимизацији пореских издатака у легалним оквирима, већ за легализацију прљавих послова и исисавање капитала.

Некритично прихватање неолибералног приступа реформама – исхитрено разарање старог, а недоследна и спора изградња новог система, проширили су простор за привредни криминал и убрзани одлив капитала. Изградња институција и законске регулативе заостајала је за криминалним делима. На сцену је ступио капитализам у свом најсуровијем облику. Неадекватни законски оквири, слабе институције система и " селективна примена " законских одредби повлашћеним лицима довели су до крајње

дисторије тржишта. Власници крупног капитала су добили оно што им је либерална догма обећала – пуну слободу деловања у односу на остале учеснике у тржишној економији. Масован одлив капитала није изузетак када држава толерише неплаћање пореза и доприноса, неиспуњавање уговорних обавеза или ширење сиве економије. Селективна примена наплате пореских обавеза огледа се у томе што привредни субјекти дугују преко 500 милиона евра држави за порез. Карактеристични пример селективне наплате пореског дуга је фирма која има једног запосленог бави се финансијским консалтингом, регистрована је на Кипру и дугује држави преко 800 милиона динара пореза (види табелу "највећи порески дужници " на 345 стр.).

Велики легални одлив капитала у Србији, који се јављају као раздуживање пословних страних банака по основу дугорочних и краткорочних кредита негативно утичу на привреду Србије и њен БДП. У последње време стране банке су своје пласмане капитала у Србији знатно смањиле, а зарађени новац су ретрансферисале својим централама у циљу смањивања енормних губитака истих насталих дужничким кризама Грчке, Шпаније, Италије и Португала (у последњих пет година стране банке су само на каматама и курсним разликама од привреде Србије исисале преко 22 милијарде евра). Српска привреда је у последњих пет година развила зависност од кредита, и своје пословање искључиво финансира позајмљеним новцем, што негативно утиче на њен развој.

Велики одлив легалног и нелегалног капитала из земље представља велики проблем за привреду а самим тим и остваривање планираног БДП-а у Србији.

ПРЕДЛОГ МОДЕЛА ДАЉЕГ ИСТРАЖИВАЊА СПРЕЧАВАЊА ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

У литератури консултованој код израде овог рада су обрађени ефекти, као и методе и мере за спречавање прања новца, базирани на праву и економији, уз претпоставку да се исти економски закони примењују како на легитимне тако и на кривичне сфере друштва. Као кључни елемент у борби против прања новца и финансирања тероризма

је схватање државе колика штета се може нанети прањем новца, односно које су и колике импликације може нанети друштву нелегални капитал који се укључује у нелегалне токове. Економске последице прања новца можемо сврстати у неколико група у зависности од конкретног друштвено економског амбијента у коме се незаконитости одвијају и то:

- Економска нестабилност;
- Губитак контроле над економском политиком;
- Губитак пореских прихода;
- Подривање интегритета финансијских тржишта;
- Угрожавање процеса приватизације.

Обзиром да смо у раду доказали да је у Србију у протеклих 13 година ушло око 20 милијарди евра капитала непознатог порекла, потребно је првобитно такву информацију користити у креирању макроекономске политике, фискалне и монетарне, а друго потребно је да се тачно квантификује капитал нелегалног порекла, јер улагаче таквог капитала не интересује профит од њиховог улагања, већ првенствено заштита сопствене имовине. Они своја средства улажу у активности које нису нужно економски корисне за земљу у којој су та средства пласирана, него их улажу због краткорочних интереса таквог капитала. Када улагачи нелегалног капитала процене да постоји опасност да се открије права природа капитала, или прави власници, они нагло повлаче свој капитал што може довести до слома чак и појединих грана привреде, зависи од количине уложеног таквог капитала у ту грану. Посматрајући капитал који је стечен на нелегалан начин, долазимо до закључка да исти има склоност да генерише нов илегалан, неопорезив капитал који дугорочно гледано утиче на пад економске активности и смањење БДП-а. У неразвијеним земљама као што је наша, економски раст стагнира у оној мери у којој прање новца и финансијски криминал успевају преусмерити средства здравих улагања у нискоквалитетне инвестиције које прикривају порекло њиховог новца.

Да би се утврдило колико у држави егзистира капитала нелегалног порекла потребно је сагледати узроке, утврдити методе и елементе квантификације, а затим на основу тако добијених резултата утврђивати економску, фискалну и монетарну политику у Србији.

ПРИЛОГ

АНКЕТА ТОКОВИ КАПИТАЛА НЕУТВРЂЕНОГ ПОРЕКЛА У СРБИЈИ

Укључивање нелегално стечене имовине у легалне токове и њен утицај на економски развој и прерасподелу друштвеног богатства

Анкета је намењена како државним институцијама Републике Србије носиоцима борбе против прања новца одређених " Националном стратегијом за борбу против прања новца ", тако и банкарским институцијама

Ова анкета је добровољна.

Анкета је анонимна.

Молимо Вас да одвојите мало времена и попуните понуђени упитник.

Анкета се спроводи у оквиру научног истраживања који спроводи Институт економских наука из Београда, Змај Јовина бр.12., mail.office@ien.bg.ac.rs

1) Који су појавни облици прања новца?

- а) Сива економија
- б) Неплаћње пореза
- в) Фиктивне трансакције
- г) " Фантом фирме "
- д) _____
- ђ) _____

2) Колики је по Вашем мишљењу проценат учешћа сваког појединачног облика из претходног питања у укупном износу опраног новца у периоду од 2001-2013 године ?

- а) Сива економија _____%
- б) Неплаћње пореза као део сиве економије _____%
- в) Фиктивне трансакције _____%
- г) Формирање " Фантом фирме " _____%
- д) Пласирање нелегалног новца посредством пореских рајева _____%
- ђ) _____%

- 3) Које су форме и како се перене новац у трансакцијама са иностранством?
- а) фиктивне фактуре
 - б) закуп пословног простора
 - в) маркетинг и консалтинг услуге
 - г) куповина и одржавање софтвера
 - д) нешто друго уписати
 - ђ) _____
- 4) Да ли се по Вашем мишљењу новац који потиче од сиве економије, утаје пореза који се и даље улаже у легалне токове може окарактерисати као " прљав новац "?
- а) да
 - б) не
- 5) Колико је просечно годишње у периоду 2001-2013 учешће новца из сиве економије у укупном БДП у Србији изражено у процентима?
- _____%
- 6) Колики је по Вашој процени просечни укупни годишњи износ избегавања плаћања пореза као начина стицања нелегалног капитала?
- _____износ у РСД
- 7) Да ли сматрате да је корупција као носиоц политичке, државне или управљачке моћи од кључног значаја за стицање нелегалног капитала, односно богатства?
- а) да
 - б) не
- 8) Да ли се " прање новца " чешће обавља као индивидуална активност, или је чешће чин колективне, групне одговорности?
- _____%
- 9) Да ли сматрате да је илегално стечен капитал у процесу приватизације (претварање друштвеног у приватни капитал) коришћен у процесу приватизације у Србији?
- а) да
 - б) не
- 10) Ако сматрате да јесте у ком износу процентуално?

- а) до 10%
- б) од 11 до 20%
- в) од 21 до 30%
- г) од 31 до 50%
- д) преко 50%

11) На који начин токови капитала из off-shore зона утиче на економске токове у Србији?

- а) позитивно
- б) негативно

12) Да ли сматрате да су токови капитала између off-shore зона и Србије такви да се користе у сврху " прања новца"?

- а) да
- б) не

13) Како утиче нелегално кумулиран капитал на БДП?

- а) позитивно
- б) негативно

14) Како утиче нелегални капитал на кредитни потенцијал банкарског сектора?

- а) позитивно
- б) негативно

15) Како утиче нелегални капитал на економске активности, индустрију, увоз и извоз?

- а) позитивно
- б) негативно

16) Како утиче нелегални капитал на запосленост, курс и инфлацију?

- а) позитивно
- б) негативно

17) Како оцењујете успешност државних органа у борби против прања новца?

- а) лоша
- б) добра
- в) одлична
- г) без одговора

18) Које су мере пореске политике донешене да би утицале на смањење избегавања плаћања пореза као узрока генерисања сивог нелегалног капитала?

- а) _____
- б) _____
- в) _____
- г) _____

19) Које мере је предузела држава да сузбије прање новца ради одржавања финансијске стабилности земље, као део своје монетарне политике?

- а) _____
- б) _____
- в) _____
- г) _____

20) Да ли је законска регулатива у Србији везана за спречавање прања новца ефикасна?

- а) да
- б) не
- в) без одговора

21) Да ли постоје поуздане методе за утврђивање количине нелегалног капитала који је инвестиран у земљи?

- а) да
- б) не

22) Да ли сматрате да се национална стратегија и акциони план за спречавање прања новца у Србији примењују?

- а) да
- б) не

23) Којем начину борбе против прања новца дајете предност?

- а) превентивном (пре извршења кривичног дела)
- б) " post festum " (након извршења кривичног дела)

Подаци о институцијама које су спровеле анкету.

Назив институције из које је лице које је попунило анкету

ВАША ЗАПАЖАЊА, ПРИМЕДБЕ, ПРЕПОРУКЕ И СУГЕСТИЈЕ

Анкету попунио:

(Име и презиме и место запослења) (Није обавезно попунити)

Анкета је попуњена:

Дана _____ месеца _____ 2014.године

ЛИТЕРАТУРА

МОНОГРАФИЈЕ, УЧБЕНИЦИ, СТУДИЈЕ

1. Aaker, D.A., 1995, Strategic Market Management, 4-th Edition, John Wiley & Sons, New York
2. Alexander, K., 2003, '' United States '', u Graham T. '' Butterworths International guide to Money Laundering and Practice''. Butterworth, London.
3. Ashe, M., 2000, ''Money Laundering. Risks and Liabilites '', Round Hall Sweet & Maxwell, Dublin.
4. Beare, 2006. *Money Laundering in Canada-Chasing* E.M,Schneider,S.: *Dangerous Dollars*, University of Toronto Press, Canada
5. Бошковић, Г., 2005, " Прање новца ", Беосинг, Београд .
6. Fejes, E., 1995, Money laundering based on domestic and international expirience, National bank of Hungary, Budapest.
7. Gallant, M., 2005, Money Laundering and the Proceeds of Crime, Edvard Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK; massachusetts, USA.
8. Gilmore, W.C., 2008, *Priljavi novae. Razvoj medunarodnih mera za borbu protiv pranja novca ifinansiranja terorizma*, PLUS, Beograd
9. Глигорић Бранимир., 2006, " Корупција, транспарентност, одговорност, јавни интегритет ", Београд.
10. Gough Tim ., 2005, '' Anti-money Laundering: A Guide for Financial Services Firms'', Risk Books, London.
11. Graham Toby, Bell Evan, Eliot Nicholas, 2003, '' Money Laundering '', Buterworth-Heinman,London.
12. Стојиљковић , В., 2003, Међународно привредно право,.Београд.
13. Горчић, Ј.,1996, "Приручник о опорезивању", књига 1 и 2, Ниш: 501.
14. Горчић, Ј., 1996, "Новац и развој", бр. 30-31, НБЈ-ЗОП, Београд: 52.
15. Drucker, P., 1984, The Practice of Management, Harper and Row Publisher, New York

16. Дуканац, Љ., 1983, "Основни проблеми опорезивања", Београд: 310.
17. Duverger, M., 1976, "Elements de fiscalite", P.U.F. Paris: 70.
18. Динкић, М., 1997, "Економија деструкције велика пљачка народа", Београд: 68/69
19. Ђурић Зоран., 2003, " Сива економија и корупција "Приштина, Зубин Поток.
20. Ђуровић- Тодоровић Ј., Ђорђевић М., 2010, „Јавне финансије“, Ниш: 215.
21. Ђуровић- Тодоровић Ј., 2009. „Проблем пореске евазије у изабраним земљама“, *Економика предузећа*, (9-10): 451-464
22. Ђуровић- Тодоровић Ј., 2006, „Позитивна и нормативна анализа евазије у функцији структурних промена земље“, Монографија: Структурне промене и демографска кретања земаља Јужне Европе, Економски факултет, Ниш.
23. Ђуровић- Тодоровић Ј., Ђорђевић М., 2005, „Пореска евазија као кочница развоја Републике Србије“, *Економист 1*, Београд.
24. Zagel Gudrun., 2000, "Auslandsinvestitionen in Lateinamerika ", str 158.
25. Ерић, Д., "Плански приступ стратегијама екстерног раста" Економски анали бр.127, Економски факултет.
26. Исаиловић, З., 2001. Праведност плаћања пореза у светлу прописа Републике Србије“, *Правни живот*, Београд, (10): 286
27. Јованић, Т., 2009, *Право и привреда*, "Сопиланс функције у из угла регулативног права, " бр 5-8, стр. 142-164
28. James, H., 2012, "The price of Offshore Revisited ".
29. James, P., 2009, Прљав новац у темељу раста Сједињених Амерички Држава, Global Research.
30. Johnson, S., D. Kaufmann, P. Zoido-Lobaton, 1998, „Regulatory discretion and the unofficial economy“, *The American Economic Review*. 88: 387-392
31. Johnson, S., D. Kaufmann, P. Zoido-Lobaton, 1998, „Corruption, public finances and the unofficial economy“, Washington, D.C., The World Bank, discussion paper.
32. Капор, П., 2000, " Прање новца " Пословна политика, Београд.
33. Keh, D.I., 2006, *Drug Money in a Changing World: Economic and Criminal Finance*, UNODC, 1996-4
34. Kenet E. Boulding , 1969, "Economic Analysis", Microeconomics, A Harper International Edition 204-206.
35. Klasens, R., 2006, Спречавање прања новца, Удружење банака Србије. Београд.

36. Kochan, N., 2005, The Washing Machine: How money Laundering and terrorist Financing Soils US, Ohio.
37. Кулић, М., 1999, „Пореска утаја и кријумчарење“, Београд: 250.
38. Ловчевић, Ј., 1975, „Институције јавних финансија“, Београд: 97.
39. Манојловић, М., 2000, . " Сива економија у процесу транзиције у Југославији ",Београд стр. 83
40. Матејић, М., 1975, „Јавне финансије“, Београд: 77.
41. Милошевић, Г., 2005,„Порез и избегавање пореза“, Београд: 51.
42. Mehl, L., Beltrame, P.,1984, „*Science et technique fiscales*“, Paris: 721
43. Masciandaro, D., 2007, *Black Finance. The Economics of Money*
44. Takats, E., Unger, B., *Laundering*, Edward Elgar Publishing Limited, UK&USA .
45. Quirk, P.I., 1996. *IMF Working Paper*, "Macroeconomic Implications of Money Laundering", International Monetary Fund, No. 96/66
46. Quirk, P.J., 1997, . *Finance&Development*, "Money Laundering: Muddying the Macroeconomy", 34(1), 7-9.
47. Gaudemet, P.M., 1975,„*Finances Publiques – Emprunt et Impot*“, Paris: 322.
48. Поповић Д., 2003, „Коментар Закона о пореском поступку и пореској администрацији“, Београд: 2
49. Gaudement, P. М., 1975,„*Finances Publiques-Emprunt et impot*“, Editions Montchrestien: 324
50. Richards, J., R.: 1999. Transnacional Criminal Organizationis Cybercrime and Money Laundering.
51. Robinson, J., 1996, The Laudru Man-Inside Money Laundering, the world Third Largest Business, Arcade Publishing, New York.
52. Schneider F., 2008, „The Shadow Economy in Germany“: A Blessing or a Curse for the Official Economy, *Economic Analysis & Policy*: 91.
53. Sandman, J., 2006, *Securities Industry News*, "FinCEN Sanctions N.Y. Bank; Ex-Merrill AML Exec Now In Place", November 13.
54. Sherman, T. '' *Opening Session Speech* ''
55. Селимбеговић, В., 2006, " Колико пара , толико идеологије ".
56. Срđановић, Б. Р., 2002, Међународни тероризам . Политички деликт. Екстрадиција, Службени лист СРЈ, Београд.

57. Tanzi, V., 1996, *IMF Working Paper*, "Money Laundering and the International Financial System", International Monetary Fund, No. 96/55.
58. Troabas L.i J.M. Cotteret, „Droit fiscal“, Paris, str. 64-65.
59. Tanzi V., „The Underground Economy in the United States“: Estimates and Implications, preštampano iz „Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review“ 2/80: 428.
60. Unger, B., 2007, *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Edward Edgar Publishing, Cheltenham
61. Harvey S. Rosen, 2002, „Public Finance, Sixth Edition, McGraw-Hil Irwin“, New York: 325
62. Haigh, R., 2007, *Oxford Handbbook of Legal Correspondence*, Oxford University Press, str.7.
63. Henry S. James, 2005, „ The Blod Bankers: Tales from the Global Underground Economy “, Basic Books, New York.

НАУЧНИ И СТРУЧНИ ЧЛАНЦИ И РЕФЕРАТИ

1. Abel, A., 2002, The Journal of Investment Compilans, " Anti-Money Laundering (AML) Requirements for investment Companies Emerge as compilans Deadlines Approash ", Fall pp.26-30
2. Altron, N., 2003, „ Manual and Counter4ing Money Laundering and the financing of Terorism ’’. Asian Development Bank.
3. Анђелковић, М., 2007, " Реформисани порески поступак у Србији ": Правни живот, *Право и слобода*, Београд : Удружење правника србије.
4. Annex to the 1998-1999 FATF Report on Money Laundering Tipologies, Paris, p.19.
5. Ballard R., 2003, " Processes of consolidation and settlement in remittance-driven Hawala transactions between the Uk and South Asia ". Centre for Appiled Suth Asian Studies, University ofr Manchester.
6. Barcelona Traction, light and Power Company Ltd, Belgiumv.Spain, Judgement of 5. February, 1970, International Court of Justice Reports of Judgements, Advisory Opinion and Orders 4.

7. Barret G.: 1997. "Justice Cooperation in the European Union". Institute European Affairs, Dublin.
7. Bazley Stuart, Foster Caroline.: 2004. "Money Laundering: Business Compliance", Butterworth-Heinmann, Croydon UK.
8. Barlett, B.L., 2002, *Platypus Magazine*, "The negative effects of money laundering on economic development", 77, pp. 18-23
9. Bazley Stuart, Foster Caroline.: 2004. "Money Laundering: Business Compliance", Butterworth-Heinmann, Croydon UK.
10. Bennett Tim.: 2007. "Money Laundering Compliance", Tottel Publishing Ltd, West Sussex UK.
11. Бејаковић, П., 2007, http://www.if.hr/pojmovnik/pranje_novca.htm
12. Block A.Alan, Weaver A. Costance, 2004, "All is Clouded by Desire: Global Banking, Money Laundering and International Organised Crime (International and Comparative Criminology)", Greenwood Press.
13. Бошковић, Г., 2004, " Начини прања новца у банкарском пословању ", Безбедност, број 2, МУП Републике Србије, Београд.
14. Бошковић, М., 2001, " Актуелни проблеми сузбијања прања новца ", Безбедност број 5, Београд.
15. Bowie B.W.. 1988. "Money Laundering Tehniques ". Drug Enforcement Directorate, Royal Canadian Mounted Police.
16. Buchanan B.: 2004. Research in international Business and finance, " Money Laundering-a global obstacle ",18tp.115-127.
17. CARPO –2006. регионални пројект " Извештај о стању у области организованог и привредног криминала у Југоисточној Европи ", Стразбур,.
18. Chaikin D.A.,1991, Money Laundering: An Investigative Perspektive". Criminal Law Forum.
19. Chatain L. P., Coss H. R., Borowik, K., Zerzan, A., 2008, " Integrity in Mobil phone from Money Laundering and Terrorist financing, (World Bank workong Paper)", World Bank Publishing.
20. Hrsowitz C. A., 1995, " Money Laundering ", Crimiknal Law Review, Vol.32,No27.
21. Clark A., and P., Burel, 2003, " A Practitioners Guide to International Money Laundering Law and Regulation". City and Financial Publishing.

22. Commonwealth Secretariat .: 2006. " Combating Money Laundering and Terrorist Financing: Model of Best Practice for the financial Sector, the Professions and Other Designated Businesses ", Commonwealth Secretariat Library, London.
23. Coreli, J., Levin S., 2002, " Proceeds of Crime and Money Laundering ", New Publishers, London.
24. Wolsfberg принципи (Упутства за спречавање прања новца у приватном банкарству) [www. Wolsfberg-principles.com](http://www.Wolsfberg-principles.com)
25. Van Bael & Belis, 2004, Anti-Dumping and Other Trade Protection Laws of the EC, Kluwer Law International Hague.
26. World Bank. 2002. Globalization, growth and Povety.Washington:World Bank
27. Vukson William B.Z., 2001, " Organised Crime and Money Laundering ". G 7 Report Inc. Toronto. Orca Book Seviles.
28. Global Financial Stability Report, 2007., Financial Market Turbulence- Causes, Consequences and Policies, International Monetary Found, Washington.
29. Gilmor C. Wiliam, 2004, " Dirty Money, the Evolution of International Measures to Counter Money Laundering and the financing of Terrorism (Economy and Crime) ", Council of europe, Strasbourgr.
30. Grifits, D.,2007, " International Efforts to Combat Money Laundering: Developments and Prospects ", Action against Transnational Criminality. Rad Oxford Conference on international and White Collar Crime, london, Commonwealt Secretariat.
31. Gup E. Benton, 2007,. " Money Laundering, Finacing Terrorism and Suspicious Activities ", Nova Sciense Publishers Inc, New York.
32. Directive 2005/60/EC of the European Parliame3nt and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money Laundering and terrorist financing,2005 (Official Journal L 309/15 of 25.11.2005.)
33. Јовашевић, Д., М. Гајић Гламочлија, 2008, " Пореска утаја ",Београд
34. Драшковић, Божо., 2006, Економски ефекти реструктуирања привреде *Економски анали*, ISSN 0013-3264, 51 тематски бр., стр.209-219.
35. Драшковић, Божо., 2005., Директне стране инвестиције у реалном сектору привреде и трансфери добити *Економски анали*, ISSN 0013-3264, 50 тематски бр., стр.277-285.

36. Драшковић, Божо., Рајковић Зоран., 2010., Економска транзиција и деиндустријализација у Србији, *Економски видовици*, ISSN 0354-9135, бр.2, стр.155-161.
37. Драшковић, Божо., 2012., Два приступа феномену економска криза = Two approaches to the phenomenon of economic crisis: криза капитализма или пролазна грешка финансиског капитала, Лековић Властимир (ур.) *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije*. Kragujevac: Ekonomski fakultet, стр. 13-26.
38. Драшковић, Божо., 2005, Транзиција банкарског и регионалног сектора у Србији, Ђукић Ђорђе (ур.), Ханић Хасан (ур.), *Приватизација банака у Србији*. Београд: Институт економских наука: Факултет за банкарство, осигурање и финансије, Београдска банкарска академија, стр.25-43.
39. Драшковић, Божо., 2010., (уредник, аутор додатног текста). *Крај приватизације, последице по економски развој и незапосленост у Србији*: Институт економских наука: Београдска банкарска академија: Савез самосталних синдиката Србије, стр.10, 349.
40. Димитријевић, М., 2005, " Основне промене пореског права Републике Србије у поступку усаглашавања са пореским правом Европске Уније ", Зборник Правног факултета, Ниш
41. Drage, J., 1992, " Countering Money Laundering ". Bank of England, Quartely Bulletin.
42. Ђорђевић, Б., 2008, Финансије " системи спречавања прања новца ", Београд, број 1-6, стр.295-320.
43. Economist, 1997, . " money laundering-that infernal wasing machine ", July 26th.
44. European Commission Forward Studies Unist, " Organised Criminality Securiti in Europe " in Working Papers (1999) www.europa.eu.int.
45. European Banking federation, 2005, www.fbe.be
46. Ehrenfeld, R., 1994, " Evil Money: The Inside Story of Money Laundering & corruption in Government, Banks & Business ", S.p.I.Books, New York.
47. Zwick, M., 2003, " Banking Secrecy and Money Laundering ", Promoculture, Edinburgh.
48. Илинчић, Д., 2005, " Документи међународних организација о Као извори права". Правни живот бр.9 Београд.

49. International Monetary Fund, 2003, . Informal Funds Transfer Systems An Analysis of the Informal Hawala System, Washington
50. International Bureau of fiscal Documentation ,1981, International Tax Avoidance and Evasion ’’, Amsterdam.
51. Истраживачки пројекат : " Анализа сиве економије у СР Југославији са проценама за 1997. и препорукама за њену легализацију ", Београд.
52. Јакулин., В., 2009. Правна ријеч, Конвенција Савета Европе о прању, откривању, конфискацији и одузимању имовинске користи прибављене кривичним дерлом, и о финансирању тероризма. Мере које треба донети на националном плану ", Бања Лука , број 19/09.
53. Jayasuriya C.D.: 2007. "Money Laundering, Financial Transaction Reporting and Terrorist Financing ", Zeilan Press, Auburndale U.S.
54. Јовановић, М., 1996,. " Прање новца, организовани криминалитет и корупција ", Српско удружење за кривично право, Београд.
55. Јовашевић, Д., 2002, " Прање новца-ново кривично дело у међународном и нашем праву", Економија предузетништва број 3.
56. JD McClean, 2002, *International in civil and criminal matters*, Oxford, Oxford University Press.
57. Kalachev B., et al.: 2000. " The money Laundering problem in Russia ", Vserossiskii Nauchno-Issledovatel'skii Institut Ministerstva Vnuternnih, report prepared for the United Nations Office for Drug Control and Prevention.
58. Капор П.. 2006. Пословна политика, " Спречавање прања новца ", вол.35, број 2, стр.43-45.
59. Kris Hinterseer, 2002,. *Criminal Finance The Political Economy of Money Laundering in a Comparative Legal Context*, Kluwer international The Hague, str.1-8
60. Lilley P., 2006, "Dirty Dealing : The Untold about Global Money Laundering, International Crime and Terrorism, Kogan Page Ltd,London.
61. Лукић, Т.,2006, Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију (докторска дисертација) Правни факултет, Нови Сад
62. Лукић, Т., 2008, Зборник радова, " борба против прања новца у Европи", правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, стр.201-211.
63. Madinger J., 2006,. " Money Laundering : A Guide Investigators ", CRC Press, Florida U.S.

64. Матејић, М., 1970, "Савремено друштво и његови фискални системи", *Зборник Правног факултета у Нишу*.
65. Манојловић, М., 2001, Досадашње активности на сузбијању сиве економије са освртом на делатност Јавне безбедности, *Безбедност*: (2) 208.
66. Masciandaro, D., 1999. *European Journal of Law and Economics* "Money Laundering: the Economics of Regulation", No.7, pp. 225-240 .
67. Masciandaro, D., 2004. *Global Financial Crime, Terrorism, Money Laundering and Offshore Centres*, Ashgate, Burlington, VT, USA:ISPI.
68. Masciandro, D., Takatas, E., Unger, B., 2007,. " Black Finance: The Economics of Money Laundering ", Edward Elgar Publishing Ltd, Cloucester UK.
69. Money Laundering, Guidance Notes the Financial Sector, Revised and Consolidated June 1997, Joint Money Laundering Steering Group, Piners Hall 105-108 Broad Street London. Наведено према: Тасева, С., 2003., стр.35.
70. Миновић Мирослав., Миловановић Милош., Штављанин Велимир, Драшковић Божо, Лазич Ђорђе., 2014., Semantic technologies on the mission: preventing corruption in public procurement. *Computers in industry*, ISSN 0166-3615.
71. Mitsilegas, V., 2003, "Money Laundering Counter-Measures in the European Union: A New Paradigm of Security Governance Fundamental Legal Principles ".Aspern Publishers, New York.
72. McDowell, J., 2001, *Economic Perspectives, an Electronic Journal of The U.S. Department of State*, "The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, Economic Perspectives", 6 (2)
73. McQueen H. L., 1993, " Money Laundering ". Edinburgh University Press, Edinburgh.
74. M. Casandra de Jantscher, C. Silvani, G. Holland, 1991, " The Audit of VAT, Value Added Tax: Administrative and Policy Issues ", IMF, Washington :67-98.
75. More, S., 2005,. Real Tax Cuts Have Curves, *The Wall Street Journal*, Sunday June 19.
76. H. Wouter, Kalin H. G., Goldsfort G.J., 2007. "Anti - Money Laundering : International Law and Practice ", John Wiley & Sons, West Sussex England.
77. Quirk, P., 1996, "Macroeconomic Implications of Money Laundering ". IMF Working Paper, W/P96/66.
78. ОЕЦД организација, 2004, *ОЕЦД Принципи корпоративног управљања, за*

- економску сарадњу* Мисија ОЕБС-а у Србији и Црној Гори, Београд и развој.
- 79.Paradise, T.S., 1998, "Money laundering and International Political Economy ", Journal of Moneya Laundering Control, Vol.1, No3.
- 80.Петровић, Д., 2010, „О проучавању савремених форми привредног криминалитета ", Страни правни живот, бр. 3/2010,стр.174.
- 81.Петровић, М., 1982, " Ефекти опорезивања ", Финанције и финансијско право (збирка радова) Осигек.
- 82.Reuter, P., and Truman M. E., 2005, " Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering ", institute for International Economics, Washington U.S.
- 83.Sandhu, H., 2003, " The Hawala banking system and its role in money laundering ". Cambridge Conference on Economic Crime.
- 84.Santangelo, B., 2005, " Anty-Money Laundering Provisions if the USA Patrioct Act of 2001". CCH,Inc, Washington D.C.
- 85.Semler, P.K., 2002, "Rich linked to money laundering ". The Washington Times.
- 86.Schott A. P., 2006, " reference Guide to Anti – money Laundering and Combating the financing of Terrorism ", World bank Publications, Washington D.C.
- 87.Sherman, T., 2003, " International efforts to Combat Money Launderingh. The Role of the Financial task Force ", Round Hall, Dublin.
- 88.Stessnes, G.,2008, " Money Laundering : A New International Law Enforcement Model ". Cambridge University Press, Cambridge.
- 89.Тасева, С., 2007, " Money Laundering ". Академски печат, Македонија, Скопље.
- 90.Tessens G.: 2000. " Money Laundering : A New International Law Enforcment Mode", Camridge University Press, New York.
- 91.Типологија прања новца у Србији " ОЕБС и УСПИ 2012г.
- 92.The International Law on Foreign Investment,Cambridge University Press
- 93.Tilborg Petrus van Duijn 2012.извештај " Борба против корупције или Потемкинова села ".
- 94.Fise B..1994. " Money Laundering, Regulatory Strategy and International Corporate Controls ". Rad, International Conference on Preventing and Controlling Money Laundering and the Use of the Proceeds of Crime: A Global Approach. Courtmayer Mont Blanc, Italy, jun 1994.
- 95.Foks D., 2003, "Чомски и глобализација ".Ип Есотерија , Београд.
- 96.Fox R., Kingsley, B., 2004, " A Practioners Guide to UK Money Laundering Law and

- Regulation ", City & Financial Publishing, London.
- 97.Hartman B.R.: 2001. "Coercing cooperation from Offshore Financial Centers. Identity and Coincidence of International obligation against Money Laundering and Harmful Tax Competition ". Boston college International and Comparative Law Review.
 - 98.Hinterser K.. 2002. "Criminal Finance: The Political Economy of Money Laundering i n a Comparative Legal Context ". New York, Aspen.
 - 99.Hogart J.: 1994. " Beyond the Vienna Convention: International Effors to Supress Money Laundering ". Rad, International Conference on Preventing and Controlling Money Laining and the Use of the proceeds of Crime: A Global Approach. Courtmayeur Mont Blanc, Italy, June 1994.
 - 100.Хрустић, Х., 2008, " Облици пословања у земљама пореског раја", Привреда и право, удружење правника у привреди Србије, Сосије, Београд.
 - 101.Hutchins, G., 2000, " The Electronic Dimension to Money Laundering – The Investigator’s Perspective ". Journal of Money Laundering Control, vol.3, No.3.

ОСТАЛО

1. Ardant, „*Histoire de l’impot*“, II: 615.
2. .A. Giorgetti, 1964, „*Levasione tributaria*“, Torino, UTET, :132.
3. Alldridge, P ., 2002, *Buffalo Criminal Law Review*, "The Moral Limits of the Crime ofMoney Laundering", 5(1),279-319
4. Бановић, Б., 2002, Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета,ВШУП Земун.
5. Baker, R:W., 1999, *Washington Quarterly*, "The Biggest Loophole in the Free-Market System", 22(4), 29-46
6. Бошковић, Г., 2005, " *Прање новца* ", БеоСинг, Београд, стр.38.
7. Bill, S.,“*Stop Haven Abuse Act* “
8. Важић, Н., 2008, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, " Прање новца-материјални процесни аспект у међународном и домаћем законодавству стр.119- 120, *Интермекс*,бр.2/08.
9. Commonwealth Secretariat .:2006 (август) ” Combating Money Laundering and Terrorist Financing: A Model of Best Practice for the Financial Sector, the Professions and Other Designated Businesses ”, Commonwealth Secretariat Library, London.

10. International Monetary Fund , 2003, *Informal Funds Transfer Systems An Analysis of the Informal Hawala System*, Washington
11. Financial Action, 2000, Report on Countries and Territories, Paris Task Force on Money Laundering.
12. Financial Action Task Force, 2006, Trade Based Money Laundering.
13. Financial Action Task Force, 2008, Annual Review of Non-Cooperative and Territories 2005-2006, 23. June; (2007) Annual Review of Non-Cooperative and Territories 2006-2007
14. ФАТФ (Међународни орган за контролу и спречавање прања новца)
<http://www.fatf-gafi.org>
15. Удружење банака Србије www.ubs-asb.com

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

United Nations Convention against Transitional Organized Crime

<http://WWW.undcp.org/adhoc/palermo/convmain.html>

United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substance, <http://www.incb.org/e/conv/1988/>.

United States Department of the Treasury and United States Financial Crimes Enforcement Network - више на <http://www.fincen.gov/>

http://www-if.hr/pojmovnik/pranje_novca.htm

President Working Group on Financial Markets – <http://www.treasury.gov/resource-center/finmkts/Documents/hedgfund.pdf>

<http://www.doingbusiness.org/ExploreTopics/PayingTaxes/Details.aspx?economstr>.

http://topics.law.cornell.edu/wex/tax_evasion

www.vreme.com/arhiva_html/430/12.html

www.blic.rs/stara-arhiva/ekonomija/1364/bivsi-ministar-najveci-uvoznik-banana

www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:288543-Oprali-450-miliona

<http://www.forbes.ru/sobytia-column/finaNSY/80275-borba-sofshorami-prognoz-voennyh-deistvi>

<http://www.imf.org/external/np/ml/2001/eng/021201.pdf>

http://www.fincen.gov/statutes_regs/bsa/

www.tportal.hr/vijesti/svijet/161984/Razotkrivena-medunarodna-platforma-pranja-novca.html#

http://www.unode.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf

www.ohr.int/ohr-dept

www.dan.co.me/sujecmdana 2012-12-22

www.blic/Vesti/Hronika/40535/Niska-familija-novac-od-droge-ulagala-u-lokale

http://topics.law.cornell.edu/wex/tax_evasionh

<http://srb.fondsk.ru/news/2013/02/04/crne-rupe-svetske-ekonomije-drugi-deo.html>

ИЗВОРИ ПРАВА

МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ ПРАВА

Бечка конвенција, ратификована законом о ратификацији Конвенције Уједињених Нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (" Службени лист СФРЈ – Међународни уговори " бр.14/90).

Палермо конвенција , ратификована Законом о потврђивању Конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола (" Службени лист СРЈ – Међународни уговори " бр.6/01).

Конвенција из Стразбурга, ратификована Законом о потврђивању конвенције о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (" Сл.лист СРЈ- Међународни уговори " бр.7/2002).

Варшавска конвенција, ратификована Законом о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (" Службени гласник РС " бр.19/09).

ДОМАЋИ ИЗВОРИ ПРАВА

Кривични законик (" Службени гласник РС"бр.85/05, 88/05 и 107/05, 72/09).

Милосављевић, Б..(2002) Збирка прописа о спречавању прања новца, (" Службени лист СРЈ ") Београд

Национална Стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма (" Службени гласник РС ",бр.89/08)

Нацрт закона о изменама и допунама Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, www.apml.org.rs,01.03.2010.

Одлука о смерницама за процену ризика од прања новца и финансирања тероризма (" Службени гласник РС ", 46/09)

Правилник о методологији за извршавање послова у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма (" Службени гласник РС ", бр.07/10)

Правилник о листи јурисдикција са преференцијалним пореским системом (" Службени гласник РС " бр.122/2012)

Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела (" Службени гласник РС ", 97/08)

Закон о попрезу на добит правних лица (" Службени гласник РС ", бр. 47/13)

Закон о спречавању прања новца (" Службени лист СРЈ ", бр.53/02; " Службени гласник РС ", бр.107/05, 117/05)

Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма (" Службени гласник РС ", бр.20/09, измене и допуне објављене у " Сл.гласник РС ", бр.72/09)

Закон о једнократном порезу на екстра доходак и екстра имовину стечене искоришћавањем посебних погодности (" Сл.гласник РС." Бр.36/2001)